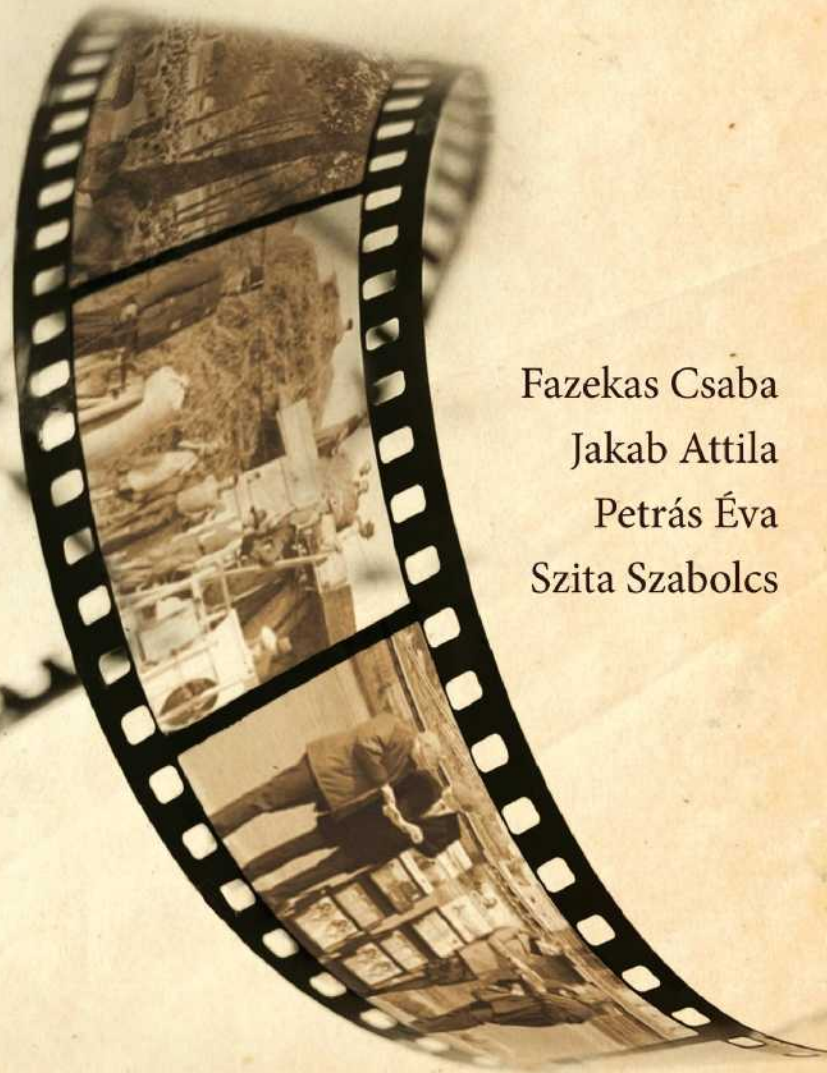

A MAGYARORSZÁGI
JEHOVA TANÚI EGYHÁZ
TÖRTÉNETE

A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG

Fazekas Csaba
Jakab Attila
Petrás Éva
Szita Szabolcs

GONDOLAT

A MAGYARORSZÁGI
JEHOVA TANÚI EGYHÁZ
TÖRTÉNETE

A MAGYARORSZÁGI JEHOVA TANÚI EGYHÁZ TÖRTÉNETE

A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG

Fazekas Csaba • Jakab Attila •
Petrás Éva • Szita Szabolcs

Gondolat Kiadó • Budapest, 2017

A kötet az Arnold-Liebster Foundation támogatásával készült.

ELŐSZÓ
Kamarás István

SZAKLEKTOROK
*Annegret Liddy Dirksen, Csapody Tamás, Kamarás István,
Köbel Szilvia, Maklári Gábor, Miklós Péter*

© Szerzők, 2017

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

*www.gondolatkido.hu
facebook.com/gondolat*

A kiadásért felel Bácskai István
A borítót tervezte Árvai Csaba
Tördelő Lipót Éva

ISBN 978 963 693 750 8

Tartalom

Előszó. A Tanúk közös történetünk tanúi (<i>Kamarás István</i>)	7
Introduction (<i>Annegret Dirksen</i>)	11
 JAKAB ATTILA	
A Jehova Tanúi Egyház és magyarországi történetük 1939-ig	17
 SZITA SZABOLCS	
A Jehova Tanúi Egyház a második világháború idején (1939–1945)	165
 PETRÁS ÉVA	
Jehova Tanúi története 1945 és 1989 között	203
 FAZEKAS CSABA	
Jehova Tanúi Magyarországon, 1989–2016	271
 Levéltári és szakirodalmi rövidítések	435
Régi szavak gyűjteménye	445
A kötet szerzői	449
Név- és helymutató	451

KAMARÁS ISTVÁN

Előszó. A Tanúk közös történetünk tanúi

Még ma is eléggé gyakori mifelénk, hogy a kevésbé ismert vallási jelenségeket szektáknak nevezzék. Még akkor is, ha azok már eléggé régi és eléggé nagy egyházi szervezetek. Amikor pedig arról kérdezzük az „utca emberét”, hogy ismer-e szektákat, akkor tíz közül nyolcan-kilencen (köztük szép számban képzetebbek is) legelsőnek vagy csupán csak a „jehovákat”, a „jehovásokat”, a „jehovistákat”, legjobb esetben a „jehovatanúkat” említik. (Mellesleg többségük nincsen tisztában azzal, hogy kicsoda is, micsoda is az a Jehova, és ha hívők, hogy van-e bármi köze is az ő keresztény Jóistenükhöz.) A valláskutató (a vallásantropológus, a vallápszichológus, a vallásszociológus és a vallástörténész) két témában nem illetékes: teológiai kérdésekben (hogy mi a helyes és mi a téves tanítás, de abban már igen, hogy kik, mikor, mit és miért tartanak valamit igaz tannak vagy eretnekségnek), valamint abban sem, hogy melyik a jó és melyik a rossz vallás (de abban már igen, hogy kik, mikor és miért ítélnek egy vallást konstruktívnak vagy destruktívnek). Ebben a szellemben készült ez a könyv, egy vallástörténeti kutatás eredményeképpen.

Mint ahogyan (amint ez az elkészülő könyv műhelyvitáján is kiderült) a Jehova Tanúi egyház képviselői is elfogadták, hogy a kutatók nem szándékozzák a Tanúkat sem leleplezni, sem bírálni, sem megvédeni, sem propagálni, hanem történeti kontextusba helyezve értelmezni a jelenséget. Ebben a kötetben a „szekta”, a „történelmi egyház”, a „kisegyház”, a „szektából lett egyház” mind-mind semleges, leíró fogalmakként szerepelnek.

A valláskutatók közül többen is (például Gergely Jenő, Szigeti Jenő) jellemezték úgy a Tanúkat, mint a legitimküzösabb ezredévváró szektát. Ma már, amikor a Da Vinci-kód, Grál-kehely, a vallási témájú fantasyk és mysteryk sorolhatók a vallási titokzatosság szenzációi közé, a Jehova Tanúi Egyház még akkor sem nevezhető titokzatosnak, ha velük kapcsolatban a meglehetősen tájékozatlan többség még mindig gyanús világszervezetnek (vagy akár összeesküvésnek) és/vagy fanatikus hittérítőknak és/vagy a vérátömlesztést, a Himnusz éneklését vagy a Karácsony megünneplését tiltó korlátozott hitbuzgalmároknak tudja őket. Az internetről egy-két gombnyomással bárki minderről mindent megtudhatja róluk, ha akarja. Ha igazi szenzáció lenne, de már nem az. Talán túlon túl is lekerült a Jehova Tanúi-téma a napirendről. Nem csak a régebbi, hanem a közelebbi és még a

kilencvenes évekbeli közelmúltjuk is feledésbe merült, ami nem csak azért nem szerencsés, mert kisebb-nagyobb, még feltáratlan titkok mégis csak bőven akadnak, hanem azért is, mert ezzel saját múltunk, saját identitásunk is szegényesebb lehet. Egy felvilágosult nem vallásos még felvilágosultabb, egy keresztény még jobb minőségű (még tudatosabb) keresztény lehetne, ha tájékozottabbá válik a köznapi nyelven szektáknak nevezett vallási jelenségek tekintetében. Ha mystery- és fantasy-szenzációkat nem is kínál ez a könyv, annál inkább tudományos felfedezésekben gazdag, kifejezetten izgalmas egyházpolitika-történetet bemutató olvasmányt. Egy olyan kutatás eredményeit, melyben a kutatóknak meg kellett küzdeniük a nehezen fellelhető, a történelem viharaiiban megtizedelt források felkutatásával is. Egy olyan kutatását, melyben a Jehova Tanúi Egyház példamutatóan együttműködött a kutatókkal.

Jakab Attila 1939-es betiltásukig követi a Jehova Tanúi történetét, mindeközben a vallásszabadság és a társadalmi tolerancia hazai történetét is. Megállapítja, hogy „összességében elmondható, hogy a hatósági betiltással a Jehova Tanúinak kérdése lényegében megszűnt egyházi probléma lenni”. Megtudhatjuk, hogy a kedvező helyzetben lévő egyházak tisztes belmissziós és pasztorációs versengés nélkül, karhatalmi segítséggel, kerülhettek hegemon helyzetbe, ami már középtávon hátrányba hozhatta (és hozta is) őket a hitélet minőségét illetően.

Szita Szabolcs tanulmányában (mely a Tanúk II. világháború alatti történetét mutatja be) elkísérhetjük a Tanúkat először bírósági tárgyalásokra, majd a munka- és a haláltáborokba. Megtudhatjuk, hogy nem csak áldozatok, hanem hősök is voltak, például a bori munkatáborban, majd az „erőltetett menetben” mély hitükből fakadó erős akarattal, egymás buzdításával és kitartó segítségével ők bizonyultak a borzalmak legsikeresebb túlélőinek.

Petrás Éva tanulmányából, mely 1945-től 1989-ig követi a Tanúk történetét, érzékelhetjük, hogy a Tanúk számára kétségkívül felszabadulást jelentő időszak nagyon rövid ideig tartott. Majd hamarosan ugyanazokat ugyanazért ítélték el, mint a Horthy rendszerben, és „az esetenként egymást is ellentételező politikai rendszerek ellenségkép-gyártó szociálpszichológiai és politikai mechanizmusai egyaránt rátaláltak a Jehova Tanúira, és különböző, jellemzően kollektív ideológiák fedődiskurzusai közepette végső soron politikai, titkosszolgálati és jogi eszközökkel igyekeztek megszabadulni a Jehova Tanúitól és attól, amit a Tanúk képviseltek a világban”. Mindeközben még a kisegyházak hivatalos képviselői is állam- és egyházellenesnek bélyegezték meg a Tanúkat.

Míg a rendszerváltozás (és egyben törvényes elismerésük) idejére, ha el nem is tűntek, de fokozatosan halványodtak a velük kapcsolatos kirekesztő attitűdök, a szabad világ története – mint azt megtudhatjuk Fazekas Csaba írásából – számukra a „destruktív szekta” megbélyegzéssel kezdődött. Fazekas – felmérve a túlságos közelség módszertani buktatóit, és felvállalva a szakmai kihívást – a Tanúk történetének legújabb kori szakaszát közelmúlttörténetként kezeli, ami megkettőzött kritikai éberséget követel a kutatótól. Másfajta módszertani nehézségekkel is számolnia kellett: azzal, hogy a legnagyobb kisegyházak közé tartozó Tanúk nem intézményfenntartó egyház, nem törekszik felekezeti közti kapcsolatok kiépítésé-

re, tudatosan apolitikus, és egy rendkívül hierarchikusan szervezett világméretű egyház fiókszervezete. A „destruktív szekta”-vád Fazekas által rendkívül alaposan feldolgozott perében a szélesebb történelmi-politikai kontextusban a vádlók kerülnek a történelem ítélőszéke elé.

A magyarországi Tanúk a Horthy korszakban hol kommunistának, hol cionistának, hol judeo-bolsevik összeesküvés részeseinek aposztrofáltattak. A Rákosi- és Kádár korszakban nyugati ügynököknek, Amerika-barátoknak, rendszerellenesnek, szovjetellenesnek, demokrácia-ellenesnek, sőt (pacifistaként szemben állva a békeharccal) béke-demagógnak bélyegezték őket. A rendszerváltás után is megkapták a társadalomra való veszélyes, a családellenes, nemzetellenes és (a vérátömlesztés tilalma miatt) életellenes fanatikus szekta minősítéseket. A mára már jócskán enyhülő megpróbáltatásaik legtöbbször összefonódtak az állam–egyház viszony általános kérdéseivel, a vallásszabadság értelmezésével. Jól érzékeli Jakab Attila, hogy „a Jehova Tanúi Egyház történetén keresztül tulajdonképpen a magyar társadalmi és politikai fejlődés, valamint az általánosabb egyházi viszonyok, a felekezeteknek az egymáshoz és a mindenkori politikai hatalomhoz való viszonyulása is teljes egészében feltárulkozik”. Magam is úgy vélem, hogy a Tanúk történetének ebben a kötetben példamutató szakszerűséggel megtörténő tudományos rekonstruálása rálátást nyit a fősodorra, vagyis magára a Történelemre, és ami még talán ennél is fontosabb: segíti a vallási másságok megismerését, megértését, értékként elfogadását, valamint a velük való párbeszédet és együttműködést. Ami még jócskán előttünk álló feladat.

Introduction

In today's Europe, religious freedom being a fundamental constitutional right purports itself as a given. However, the achievement thereof is elusive, heavily embattled to date, so can it be guaranteed now? Not really. Besides missing an equal treatment of so-called traditional churches and smaller religious communities in general, the situation continues to deteriorate. As developments show, even as a constitutionally guaranteed right, religious freedom is not secure. How so? There are several challenges. One can be found in politically growing totalitarian tendencies, another in multi-religious society itself that forms a new religious landscape. People with well-established values and traditions might become confused by other cultures, viewpoints and beliefs because they seem to be foreign, unusual, even strange. That was already true in the 19th century when many new religious communities showed up in society with teachings that varied widely from that of the traditional churches. Often church leaders felt questioned, even under attack by these deviating teachings, by the authenticity of the adherents and not the least in their eagerness regarding their mission to spread the belief. In the beginning of the 1900s there were only a few churches to be found on the Hungarian religious landscape—the so-called historical churches—, but toward the end of that century several new ones had appeared. That in turn resulted in a competitive struggle for believers. Besides that, mixed marriages became an issue as well as the upbringing of the children in one of the established religions. Further, some of the new communities like the Nazarenes Church and the Bible Students had issues of conflict with taking arms or shooting people. So, not only problems with the established churches but also with the authorities were pre-programmed.

Still, Hungary was one of the leading countries in East-Europe as regards to ensure religious freedom as a constitutional law. After political disputes and interferences through the traditional churches in 1895 Law No. XLIII was enacted. That law was considered a constitutional law! According to paragraph 1, everyone belonging to any religion was allowed to declare their belief, to follow it, to express it publicly and to practice it. No one was to be hindered in their practice of religion, as long as they did not violate a law or offend public morals. A for that time seemingly progressive legislation and the circumstance that Hungary was a part of

the Austro-Hungarian Empire ruled by the Catholic Franz Joseph I! The “constitutional fathers”—many of them of Catholic origin—targeted at a liberal law. One of them, Joseph Eötvös, once stated: “Every oppression, every rape of conscience, performed against whoever, ultimately produces harmful fruits. As with everything else it is true regarding religion, freedom is the very cornerstone for contentment.” However, paragraph 6 of the constitutional law limited the religious freedom by introducing categories of churches: first, the ‘accepted’ churches (*‘bevett egyház’*)—that were financially, morally, and politically supported and privileged by the state (there were various catholic, orthodox, protestant churches, and the Unitarian church, further the Jews, called ‘Israelites’), second category, the ‘legally recognized’ denominations (*‘törvényesen elismert’*)—in 1905 the Baptists and in 1916 the Muslims became ‘legally recognized’—and third, the ‘legally not recognized’ denominations such as the Bible Students. That way a kind of coordinate system of religious societies was established where communities were to be sorted in. That system was adaptable to the respective political situation.

In the end, World War I and its consequences not only stopped the liberal efforts of Law No. XLIII of 1895 but also partially reversed them. After having lost the war, the painful and humiliating Treaty of Trianon—a tragedy with lasting effects on people and politics, even down to this day—tore up the multi-ethnic state. Hungary was shorn of about two-thirds of its former territory and two-thirds of its inhabitants. As a result, an aggressive nationalistic spirit combined with a struggle for restoring the lost territory marked the time following the Treaty of Trianon. In this context the so-called historical churches—especially the Catholic one—stood for old Hungarian traditions that needed to be preserved. The small religious communities like Jehovah’s Witnesses on the other hand were considered foreign intruders disturbing the nationhood. The dealings with these communities not only reveal the tensions on the political scene but also the way the freedom of minorities was handled. It shows how authorities worked around the high-leveled constitutional Law No. XLIII/1895 or undermined it with several simple decrees.

Here, the essay written by Attila Jakab comes into play. He first provides a glimpse into the beginnings of the Bible Students (from 1931 onward Jehovah’s Witnesses) in the United States and in Hungary and thereafter relates the developments at the time between World War I and II. As most of the upcoming religious groups and movements, the Bible Students started in the United States but soon spread all over the world. And, similar to others, in their beginnings they had to struggle with ups and downs but nevertheless continued in their way also by openly correcting their viewpoints on certain beliefs.

According to documents the history of the Bible Students in Hungary goes back to shortly before the turn of the century. As early as 1913 and from then onward the Watchtower has been printed in the Hungarian language. However, it was short lived since in June 1916 the Minister of Interior banned the publication. Further, some Witnesses had been incarcerated with the outbreak of World War I—most probably because of “anti-militarist propaganda.”

When Miklós Horthy became the regent of Hungary on March 1, 1920 and pursued an irredentist foreign policy in the face of the Trianon Treaty, the Catholic Church, a pillar of Hungarian culture, enjoyed a kind of renaissance. In turn, although the Treaty of Trianon, enacted by the constitutional Law No. XXXIII of 1921, also demanded the protection of minorities, the right of equal treatment was brushed aside, even for the accepted churches. Additionally, the fear of communist influence paralyzed liberal thinking. In this context Law No III of 1921 “Law for the More Effective Defense of the Order of the State and Society”, the so-called Order-Law (*rendtörvény*), was enacted to prevent communist considered movements from gaining power—a law with lasting consequences also for the Witnesses that often had been considered a communist movement. The well-known Catholic priest Zoltán Nyisztor stated the following in a leaflet named “Millenisták vagy Bibliakutatók” [Millenists or Bible researcher]: “They are worse than the red Bolsheviks, who are attacking with weapons, they seduce the ignorant people by hiding themselves behind the Bible.”¹ Along with consulting the historical churches, measurements against small religious communities, especially the Bible students, were taken.

After having tried to gain recognition in Hungary, which was denied, the Hungarian Bible Students asked German authorities for help since the community was respected as a charitable non-political religious organization in Germany. As Attila Jakab points out, in 1932 Jehovah’s Witnesses were at least registered as a branch of the Watch Tower Bible and Tract Society in Budapest. Nevertheless, parallel to the developments in Germany under Hitler where the Witnesses soon were banned, a press campaign started against them in Hungary and in the second half of the 1930s, open persecution by police and gendarmerie took place against the Witnesses as “communists”. Attila Jakab concludes his essay with a variety of citations from press articles that display the view of churches and authorities.

Szita Szabolcs then gives impressive insight into the martyrdom of Jehovah’s Witnesses in Hungary during World War II confirmed by touching testimonies. Besides the charge of being communists, in connection with the military service the Witnesses were accused of teaching anti-militaristic viewpoints since the believers usually denied to perform military service. In a judicial essay the military judge Dr. Frigyes Kormann called on the authorities to stop the “sects” entire activity. In December 1939 exactly that happened. With the outbreak of World War II, on the ground of the defense Law II of 1939, the state of emergency was declared that even suspended constitutional laws. Therewith the way was paved for a ban of most of the small religious communities because of anti-militaristic teachings and the objection to do military service. Further influenced by the military forces the authorities tried to stop the still active Witnesses by several concerted operations. First with little success, but after introducing a national campaign against Jehovah’s Witnesses and the Nazarenes, in 1942/43 camps were set up where believers were gathered, incarcerated, brutally interrogated and badly

¹ Watchtower Society (ed.), *The Watchtower*, July 15, 1993, 9 ff.

abused—men as well as woman, even adolescents. Many of the arrested ones were brought before the military general staff court accusing them of “unfaithfulness” (a kind of high treason). The witnesses were sentenced to long-term imprisonment. Some even received the death sentence that later was turned into life imprisonment.

In his essay, Szabolcs Szita also sheds some light on prison conditions. As documents reveal, many women were brought to Máriánosztra—a special detention facility led by nuns – because of their large number.² Men were brought to several penitentiaries. Some believers were even carried off into concentration camps in Germany. Further, in June 1943, about 160 Witnesses—all conscientious objectors—were deported into the work camp Bor in Serbia where they together with Jews were forced to do work at copper mines. On their death march back to Hungary they had to witness cruel mass executions on Jewish prisoners. As research in context with Jehovah’s Witnesses’ shows, between 1940 and 1945 at least 15 Witnesses were killed because of their conviction and 26 others died due to physical abuse.

After World War II, small religious communities reorganized. Some of them formed the Hungarian Church Alliance (later Council of Free Churches). The new government assured its people freedom of thought and religion with the so-called small constitution (‘kis Alkotmány’), and with Law No. XXXIII of 1947 the differences between the accepted churches and the legally recognized churches were invalidated. However, the status of the not legally recognized denominations did not change. Nevertheless, on February 7, 1947, the branch office of Jehovah’s Witnesses was again registered. However, the elections in August 1947 opened the door for the infamous Rákosi regime.

In her survey, Éva Petrás provides an overview of the several periods of the socialist regime. Similar to occurrences in other socialist countries in the beginning of the 1950s, the Jehovah’s Witnesses were targeted. Many were again incarcerated and again sentenced to long-term imprisonment. Strange accusations like endangering people’s democracy or espionage were brought up. Often the prisoners were used as slave laborers at dangerous work places where others would not want to work—e.g. in special areas of coal mining.

Besides incarceration the Hungarian government also resorted to administrative measures. Small religious denominations were divided into two categories: first, the denominations that belonged to the Church Council and were considered legally recognized and second, the illegal minorities that were not organized under the Council but were purposed to become part of it. As regards the religious communities that were part of the church council, the State Office for Church Affairs (Állami Egyházügyi Hivatal) was responsible for controlling their activities and regulating their affairs. In that way they could be controlled and even “loyal” leaderships could be installed. For communities that were not part of the church council the State Security Police (Állam Védelmi Hatóság) was responsible. It

² <http://bv.gov.hu/marianosztra-az-intczet-tortenete>.

controlled their activities, kept them under close surveillance, and tried to restrict them. Besides that, young Witnesses who objected to do military service had to go to prison. Although in August 1976 a kind of alternative military service was arranged for the adherents of the Nazarenes Church that also intended to integrate Jehovah's Witnesses too, but the Witnesses refused that duty and deliberately never became a part of the church council. They remained under the control of the State Security Police. Eventually, as one of the last acts, in June 1989 the State Office for Church Affairs legally recognized Jehovah's Witnesses as a Religion on the basis of Law No. XLIII of 1895 and Law No. XXXIII of 1947. Éva Petrás impressively illustrates the developments with reports of persecuted ones.

With the change of the system and a total revision of the constitution, freedom of conscience and religion for everyone was declared. In his essay Csaba Fazekas deals with the various periods from 1990 onward. At once, as early as 1991, religious freedom again was put to the test. Some clerics claimed that several religious communities, would endanger their members, and act destructively. The matter became an issue of the press and the parliament. Although the accusation could not be proved true, four minorities – among them Jehovah's Witnesses—were labeled 'destructive sects' and did not receive further financial support from the state, which had been paid equally to all churches up to that time. Later the issue had been readjusted. Still, the question on how to deal with the constantly increasing number of new religious communities was not off the table yet. On the basis of a new constitution that emphasizes Hungarians Christian tradition in 2011 a new Religions act was issued. First, only 14 churches were legally recognized. In 2012, 13 more followed—among them also Jehovah's Witnesses.

After considering these developments in democratic Hungary and after examining the performance of Jehovah's Witnesses' activities in Hungary and its acceptance by the people in general, Csaba Fazekas discusses some of their religious beliefs. Among them their standpoint regarding military service and their neutral behavior in political matters as well as their position toward medical treatments with blood. Regarding the latter, major changes from the medical point of view took place. In the past blood was viewed as a kind of universal remedy and generously administered, today physicians have recognized its danger and handle it with far more care. By treating Witness patients without blood, doctors gained a lot of essential experience on how to work without blood.

Since every member of the religious community makes a cognitive decision based on a thorough study of the Bible before becoming a Witness, the adherents display a strong belief. In this connection, Csaba Fazekas also takes a glance at the Bible translation of Jehovah's Witnesses that already differs from the traditional translations because of using the Divine name.

Not only because of their willingness to help when natural disasters strike, but especially due to their steadfastness under totalitarian Regimes Jehovah's Witnesses caught the attention of scientists. During the last 25 years in many European countries, especially in Germany, a great deal of research has been done in this regard; many books were published and exhibitions regarding the History

of Jehovah's Witnesses were displayed. It became a teaching subject for pupils at school. In this regard, an analysis of the historical developments is still missing in Hungary. The intention of this publication is to fill this gap and to prepare a ground for further research. Since, in a sense, history repeats itself, with the current ongoing change of religious landscapes in mind, it is most necessary to learn from the past.

Annegret Dirksen

JAKAB ATTILA

A Jehova Tanúi Egyház és magyarországi történetük 1939-ig¹

JEHOVA TANÚIRÓL – ÁLTALÁBAN

A 19. század végétől Magyarországon jelen levő, de tényleges tevékenységet körülbelül az 1910-es évektől kifejtő Jehova Tanúi történetével kapcsolatosan Palotay Sándor és Szigeti Jenő 1977-ben így fogalmazott:

„Mivel a felekezet legnagyobbbrészt illegálisban működött, és saját történetük emlékeit sem gyűjtötték össze, valamint a rájuk vonatkozó adataink is nagyon hiányosak, ezért nagyon nehéz még vázlataiban is összeállítani a mozgalom magyarországi történetét.”²

A Tanúkat 2003-ban Gergely Jenő „az ezredévvárók egyik legjelentősebb és »legtitokzatosabb« szektájá”-nak minősítette.³

Az 1977-ben megfogalmazott állítását Szigeti Jenő 2012-ben szó szerint megismételte.⁴ A fent idézett két értékelés fényében elérkezettnek látszik tehát az idő, hogy a mintegy százéves múltra visszatekintő vallási mozgalom és közösség, illetve a napjainkban már egyház, magyarországi történetének a forrásokra támaszkodó tudományos igényű feldolgozása megtörténhessen. Ez azért is fontos, mert a Jehova Tanúi Egyház történetén keresztül tulajdonképpen a magyar társadalmi és politikai fejlődés, valamint az általánosabb egyházi viszonyok, a felekezeteknek az egymáshoz és a mindenkori politikai hatalomhoz való viszonyulása is teljes

¹ Hálás köszönettel tartozom Annegret Dirksennek az értékes észrevételeiért és kiegészítéseiért; Jankovics Tibornak a Jehova Tanúi Egyház archívuma anyagainak készséges rendelkezésemre bocsájtásért, és a kialakult baráti munkaviszonyért; valamint Miklós Péternek a tanulmány végső stádiumában elkészített pozitív referátumáért, észrevételeiért és a javasolt kiegészítésekért. Minden esetleges tökéletlenségért, tévedésért természetesen egyedül engem terhel a felelősség. Megjegyezzük továbbá, hogy Jehova Tanúinak jelentős nemzetközi szakirodalma van, amelynek csak egy-egy tételét használtuk, mivel a tanulmányok elsődlegesen a magyarországi történeti fejlődésre, és semmiképpen nem a Jehova Tanúi tanrendszerének teológiai megítélésére fókuszálnak. Az elsődlegesen teológiai jellegű, polemikus vagy apologetikai magyar nyelvű művektől hasonlóképpen eltekintettünk. (A szerző.)

² Palotay–Szigeti, 1977. 32. p.

³ Gergely, 2003. 118. p. (Kiemelés tőlem.)

⁴ Szigeti, 2012. 190. p.

egészen feltárulkozik, gyakorlatilag az első világháborútól kezdődően egészen napjainkig. Egy nagyon találó megfogalmazás szerint a mindenkori politikai hatalomnak a Jehova Tanúíhoz való viszonyulása lényegében véve a vallásszabadság és a társadalmi tolerancia lakmuszpapírja.⁵

Kamarás István szerint a szabadegyházak története „rálátást nyit a fősodorra, vagyis magára a Történelemre. És ami még ennél fontosabb: segíti a vallási más-ságok megismerését, megértését, értékként elfogadását, valamint a velük való párbeszédet és együttműködést”.⁶ Ugyanez elmondható Jehova Tanúiról is, amely – a szabadegyházakhoz hasonlóan – szintén a legújabb korban keletkezett vallási közösség / mozgalom.

Mindennek fényében állítható, hogy a megítélés vonatkozásában mindennél beszédesebb az az értékítélet jellegű állítás, amelyet a kádári államszocialista hatalommal együttműködő kisegyházak prominens képviselői, az akkor illegalitás-ban tevékenykedő Jehova Tanúival kapcsolatosan, 1977-ben megfogalmaztak:

„Különleges helyet foglal el a keresztyén vallásfelekezetek sorában a Jehova tanúinak szervezete. Szélsőséges apokaliptikájuk, furcsa bibliaiszemléletük, társadalmi nihiliz-musuk és tolakodó misszió-módszerük hamar »ismertté« teszi őket. Erősen szervezett, illegalitásban is jól működő és a mártírság lehetőségeit kereső szekta. Az alapvető keresztyén tanításokban is eltérő véleményük miatt keresztyén voltuk is megkérdője-lezhető. Nem hisznek Jézus Krisztus istenségében. Bűnnek tartják az államhatalommal szemben a lojális magatartást. Üldözöttségükben látják isteni elhivatottságuk bélyegét. Harcot hirdetnek az államhatalom minden szervezete és az összes vallásfelekezet ellen. Jellemzi őket a szektás, tudományoskodó, legtöbbször minden vallásos, tudományos alapot nélkülöző történelem- és bibliamagyarázat.”⁷

„Tanrendszerükben »világméreteket« ölt a kispolgári »tudományos okoskodás«. Ezen a ponton kell viszont a magyarországi helyzet különlegességeiről is beszélni. Nálunk a mozgalomnak, jóllehet erős kispolgári bázisa is van és volt, népi jellege van. Különösen a kétkezi munkások, a bányászok köréből, valamint a szabolcs-szatmári parasztság sorai közül adódnak tagjaik.”⁸

⁵Erre vonatkozóan ld. pl.: Andreescu, 1997.; Dirksen, 2006.

⁶Kamarás István: Ajánlás. In: Rajki-Szigeti, 2012. 10. p.

⁷Palotay-Szigeti, 1977. 5–6. p.; Hasonló megfogalmazás: Palotay Sándor – Szigeti Jenő: A Jehova tanúi. In: *Theológiai Szemle*, 1975. 5–6. sz. 163–174. p., 163. p.

⁸Palotay-Szigeti, 1977. 7. p. Később a szerző kissé finomított a megfogalmazáson. Szi-geti, 2012. 191. p. Ellenben ez a megfogalmazás megtalálható egy másik, az államszocia-lizmus eszméit tükröző műben is: „Nálunk a mozgalom sajátos vonása, hogy – a nyugati-tól eltérően – bár erős kispolgári bázisa is volt, mégis markánsan népi jellegű. Különösen egyes munkásrétegek (bányászok és nincstelen parasztok Szabolcs-Szatmár és Nógrád me-gyében) képezik a szekta kezdeti bázisát.” Fodor, 1986. 90–91. p. (Megjegyezzük, a kötet konzultánsa Szigeti Jenő, a H.N. Adventista Egyház ekkori elnöke volt.)

Ezekkel a teológiai-ideológiai értékítéletekkel szemben⁹ Jehova Tanúi a tanításukat alapvetően a Biblia tekintélyére alapozzák, amelyet Isten Szavának tekintenek. Ez tulajdonképpen a protestáns Biblia, amely 66 könyvet fogad el. Ugyanakkor vitathatatlan tény, hogy különös hangsúlyt fektetnek a *Jelenések könyvére*.

Jehovát (YHWH/JHVH) fogadják el egyetlen Istennek, és – például az unitáriusokhoz hasonlóan – tagadják a Szentháromságot. Tanításuk szerint a Szentlélek / szent szellem tulajdonképpen Isten cselekvő ereje ugyan, de nem külön személy.

Jézus Krisztus vonatkozásában vallják a preexisztenciáját. Nem más, mint Mihály arkangyal, akit maga Isten teremtett (ebben az értelemben Isten Fia; de nem szubsztanciálisan / egylényegűen, a háromszemélyű istenség részeként), és küldött el a világba, hogy megmentse az embereket Ádám bűne miatt.

Mellőzik a szentképeket és a szobrokat.

Az örök élet elnyerésének titka: Isten szolgálata és a neki való engedelmesség. A megismerése révén lehetséges az Istenhez való közel kerülés, amely az örök élet biztosítéka.¹⁰

Minden évben megemlékeznek az Úr haláláról, amikor is a felkentek (a 144 000-hez tartozók) kenyeret és bort fogyasztanak.

Sátánt tulajdonképpen egy lázadó angyalnak tekintik. Szerintük Ádám és Éva engedett a csábításnak, engedetlenek voltak, és az ő bűnük óta az ember halandó.

Tagadják a lélek halhatatlanságát, és sajátos megváltástannal rendelkeznek. Nem fogadják el sem a túlvilág, sem pedig a pokol létezését. Éppen ezért a Tanúk szerint nincs örök gyötrelm sem. Mindenki feltámad, ami egyfajta új-jápteremtést jelent; a gyehenna pedig nem más, mint a bűnösök végleges megsemmisülése. Ellenben az igazságos emberek örökké élnek majd a paradicsommal átalakult földön.

Tanításuk központi eleme a végső idők közeli bekövetkeztében való meggyőződés, és az erre való felkészülés szükségességének hangoztatása. Megítélésük szerint egyedül Isten országának / királyságának a megvalósulása lesz csak képes megoldani az emberiség problémáit. Ebben a minden gonoszságtól mentes Királyságban Jézus Krisztus fog uralkodni a földről vett 144 000 társuralkodóval, lakói pedig kizárólag istenfélő emberek milliói lesznek.

Politikailag semlegesek, nem vesznek részt a politikai és közéletben: nem szavaznak, nem töltenek be politikai tisztséget, és elutasítják a katonai szolgálatot (annak minden válfaját, még a fegyver nélkülit is). Ellenben hirdetik Isten jelen-

⁹Jehova Tanúi saját teológiai tanítására, erkölcsi értékrendjére, a politikához és a közélethez való viszonyulására, a szervezeti felépítésükre, valamint a belső konfliktusaikra vonatkozóan ld.: *Jehova Tanúi – Isten Királyságának hirdetői*. New York, 1997. Értéktéltől mentes bemutató: Takács János: Jehova Tanúi. In: *Veritas*, 1993. 1. sz. 70–74. p.

¹⁰Erre vonatkozóan ld.: *Örörony*, 2008. november 1. 28. p.; *Uo.*, 2012. október 1. 16–17. p.; *Ébredjétek!*, 2010. 8. sz. 8–9. p.

létét és aktivitását az emberi történesekben.¹¹ Ugyanakkor tiszteletben tartják országuk törvényeit, amennyiben azok nem ellentétesek Isten törvényeivel.

Elutasítják a vérátömlesztést, és nem fogyasztanak vért.

Kritikusak a többi vallással, különösképpen az ún. történelmi keresztény (döntően a nyugati római katolikus és protestáns) felekezetekkel szemben.

Szigorú erkölcsi normák szabályozzák az életüket. Elítélik a paráznaságot, a házasságtörést és a homoszexualitást, valamint a szerencsejátékokat, a bálványimádást, a spiritizmust, az abortuszt, az extrém sportokat, a kábítószereszt, a részegeskedést, a dohányzást. A Tanúkra patriarchális családmódellem jellemző, amelyben a házastársak kölcsönös felelősségét hangsúlyozzák. Ebben a vonatkozásban a fogamzásgátlók használatát magánügynek tekintik, ellenben elítélik az abortuszt.¹² Álláspontjuk szerint ugyanis „az abortusz, amely egyszerűen a nem kívánt gyermektől való megszabadulás, ugyanaz, mintha szándékosan elvonnánk egy ember életét.”¹³

Tevékenységükben a Tanúk nagyon nagy hangsúlyt fektetnek a személyes misszióra, a hit egyéni hirdetésére. Ez minden egyes hívőnek hitbéli kötelessége.

Tanúvá megkeresztelkedéssel (vagyis bemeztkezésel) lehet válni, ami mindig fiatal vagy felnőtt korban, egyéni kérésre történik, a megfelelő ellenőrzések elvégzése után. Ez egy közösségi aktus.¹⁴ Családi, társadalmi vonatkozásban a megkeresztelkedésük (vagyis lelki értelemben vett megszületésük) napja számításban fontosnak; fontosabb a biológiai születésnapnál is.¹⁵

A tantételek vonatkozásában egyfajta fejlődés tapasztalható az értelmezések szintjén, az alapító Russelltől napjainkig. Ez lényegében nem más, mint az általában minden vallásban megfigyelhető folyamat. A keresztény teológia ezt nevezi dogmafejlődésnek, vagyis a tantételek kikristályosodásának, amelyek az idő telével folyamatos újraértelmezésre szorulnak.

„Jehova Tanúi nyíltan elismerik, hogy Isten szándékával kapcsolatos nézetük számos kiigazításra ment keresztül az évek során. Az a tény, miszerint az Isten szándékával kapcsolatos ismeret folyamatosan előrehaladó, azt jelenti, hogy változásoknak kell történniük. Nem mintha Isten szándéka változna, hanem mert az a világosság, amelyet szünet nélkül biztosít a szolgálóinak, kiigazításokat kíván meg nézőpontjukban.”¹⁶

Jehova Tanúi egyik legfontosabb kiadványa az *Órtorony* folyóirat, amelynek 2008 óta két változata létezik: külön a Tanúk, és külön a „nyilvánosság” számára. Összejeöveleteiket ún. Királyság-termekben tartják. Az anyagi források tekintetében Jehova Tanúi bevételeinek döntő része az önkéntes adományokból származik.

¹¹ Ez a meggyőződés a hagyományos keresztény tanításnak is része. Ld. pl.: Schütz, 1943.

¹² *A családi boldogság titka*. New York, 1996. 52–53. p.

¹³ *Jehova Tanúi – Isten Királyságának hirdetői*. New York, 1997. 183. p.

¹⁴ Ld. pl.: Murken, 2009.

¹⁵ Ld. pl.: Dienes, 2001.

¹⁶ *Jehova Tanúi – Isten Királyságának hirdetői*. New York, 1997. 629. p.

Ami a szervezeti felépítést illeti, a legfelsőbb irányító szerv a tantételeket meghatározó vezető testület. Alapja a jeruzsálemi őskeresztény gyülekezet, amelyet i. sz. 44-ig Péter, Jakab és János kollektíve irányított. A Tanúk elutasítják a papi és a laikus kategóriák megkülönböztetését. Az egyes régiókban zónafelügyázók, körzetfelügyázók és kerületfelügyázók irányítanak. A gyülekezetek vezetését a vének testülete látja el.

Létezik a súlyos vétségek esetére fenntartott kizárás / kiközösítés (testület dönt róla), illetve az annak orvoslására hivatott bűnbánat és visszafogadás lehetősége. A kiközösítettrel vagy kilépettel az egyház megszakítja a közösséget.

A szektaellenes szervezetek / egyesületek és a közvéleményt formáló média rendszeresen és következetesen „szektának” minősíti, de nagyon sok vallásszociológus is – jóllehet kevésbé konnotáltan és pejoratívan ugyan, mégis – a „szekta” kategóriába sorolja Jehova Tanúit.¹⁷ Jelenleg Magyarországon a Jehova Tanúi Egyház elismert egyházként működik.

1. A JEHOVA TANÚI EGYHÁZ KELETKEZÉSTÖRTÉNETE

A napjainkban mintegy 8,2 millió aktív tagot és legalább ugyanennyi szimpatizánst számláló vallási mozgalom / egyház¹⁸ keletkezéstörténete kétséget kizáróan abba az intézményes egyházakat megkérdőjelező vallási „ébredési” társadalomtörténeti kontextusba ágyazódik bele, amely a 19. században az Egyesült Államokat mindvégig jellemezte (második és harmadik *Great Awakening*). Ebben a spirituálisan forrongó légkörben, ahol a személyes hit és elköteleződés került előtérbe, a kereső emberek sokasága ma is létező és széles körű elterjedtségnek örvendő vallási mozgalmak és közösségek tucatjait hozta létre. Maga a Jehova Tanúi eredete is ebben az ébredési hullámban gyökerezik. Ahhoz azonban, hogy a magyarországi mozgalom/egyház történetét és kapcsolódásait megérthessük, legalább nagy vonalakban, szükséges áttekinteni Jehova Tanúi nemzetközi történetét.¹⁹

¹⁷Ld. pl.: Vernet, 2003. 33–40. p. A fejlődésre és átalakulásra vonatkozóan ld.: Deriquebourg, 1999.

¹⁸Jehova Tanúi honlapja magyarul: jw.org/hu; Facts About Jehovah's Witnesses. Jehovah's Witness Statistics, 2006. Online: jwfacts.com

¹⁹A nemzetközi szakirodalomból ld.: Blandre, 1987.; Holden, 2002.; Chrysides, 2008.; Chrysides, 2009.

1.1. Charles Taze Russell (1852–1916)

Az alapítónak tekinthető Russell²⁰ szülei módos skót–ír presbiteriánus bevándorlók voltak Pittsburgben (Pennsylvania). Édesanyját aránylag korán, 9 éves korában, elveszítette. Russell a hagyományos predestinációs tanításban nőtt fel, amelynek lényege, hogy Isten egyeseket a kárhozatra, másokat az üdvösségre rendelt; ellenben kb. 17 éves korára egyházi hite megingott, és keresővé vált.

1870-ben, Alleghenyben, kapcsolatba került Jonas Wendell adventista prédikátorral (1815–1873), aki elutasította az örök pokol tanát. Ennek a találkozásnak eredményeképpen Russell hite újraéledt, tanulmányozni kezdte a Bibliát, figyelme pedig Jézus második eljövetele és a millennium, vagyis Krisztus ezeréves birodalma felé fordult.

Az 1870-es évek elején Russell megismerkedett George W. Stetsonnal (1815–1879), majd George Storrs-szal (1796–1879), a *Bible Examiner* folyóirat kiadójával,²¹ végül pedig a független adventista prédikátorral, a *The Herald of the Morning* folyóiratot gondozó Nelson H. Barbour-rel (1824–1905), akik szintén hatottak rá. Meghatározóvá vált a világvége várása, valamint az első kereszténység helyreállításának vágya. Ez alapján véve betagolódik abba az általános protestáns nézetbe, hogy az Újszövetség és a reformáció kora közötti időszak nem releváns, mert az a katolikus egyházi intézményrendszer által uralt hanyatlási korszak, amit Jehova Tanúi értelemszerűen kiterjesztenek a 19. század második feléig.²²

1876-ban Russell önálló bibliatanulmányozó csoportot alakított, amelynek teológiai hátterét az adventista mozgalom jelentette.²³ N. H. Barbour hatására meghirdette, hogy Krisztus 1874 óta láthatatlan módon jelen van a földön; valamint azt, hogy az intézmények megszűnnek, 1914-ben elkezdődik Isten országa a földön, ahogy az 1916-ban megjelent *Közel az idő* is tartalmazza. Ehhez hozzátartozott Izrael összegyűjtésének gondolata, amely egyben lelki megújulást is eredményez majd.

²⁰ 1931-ben a szektaellenesség állami, egyházi és társadalmi légkörében Szimonidesz Lajos így írt róla: „Russelt hívei mód nélkül tisztelik. A legszebb nevekkal ruházzák fel. »Valamennyi ember barátja«, a »20. század nagy reformátora«, »Pál apostol óta a legnagyobb vallási tudós«, ő az, akit Luther új Noénak mondott, az evangélium hét legnagyobb hirdetője (Pál és János apostol, Arius, Valdens, Vyclif, Luther és Russell) közt ő az utolsó és a legnagyobb.” Szimonidesz Lajos: Zsidóság és kereszténység. Bp., é. n. [1931] 282. p.

²¹ Storrs-ra Grew Henry (1781–1862) baptista lelkipásztor eszméi hatottak.

²² Erre vonatkozóan ld.: *Jehova Tanúi – Isten Királyságának hirdetői*. New York, 1997. 33–41. p. Álláspontjuk szerint a „különböző protestáns csoportok kitörtek Róma pápai hatalma alól, mégis továbbvitték magukkal a római katolikus egyház néhány alapvető hibáját, olyan vonásokat, amelyek az igaz kereszténység elhagyásából következtek”. Ilyen pl. a szervezeti felépítés és irányítás, illetve „a politikai rendszerekkel és az elit uralkodó osztályokkal” való egybeolvadás. Uo., 39–40. p.

²³ Ld.: Schulz – de Vienne, 2014.; Davis, 2007.

1877-ben Barbour és Russell közös művet jelentetett meg *Három világ és a világ aratása* címmel.²⁴ 1878-ban konfliktus alakult ki Russell és Barbour között, többek között Krisztus halálának váltásáértéke vonatkozásában. Ennek következtében, 1879 júliusában, Russell saját havilapot indított *Sioni Órtorony és Krisztus jelenlétének hírnöke* (Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence) címmel.²⁵ Ez ma *Az Órtorony hirdeti Jehova királyságát* (The Watchtower Announcing Jehovah's Kingdom) címmel jelenik meg 1939 márciusától. Még ebben az évben feleségül vette Maria Frances Ackley-t.

A Russell által elindított önálló mozgalom kezdetben tulajdonképpen az *Órtorony* olvasóköreinek egymással laza kapcsolatot tartó gyülekezeteit jelentette. 1880-ban ezeket fogta össze, és hozta egymáshoz közelebb Russell körútja Pennsylvania, New Jersey és Massachusetts államokban, valamint New Yorkban. Ezzel gyakorlatilag elkezdődött a megszervezés fázisa, a hetenkénti összejövetelek tartása, amelyet a pittsburghi osztály koordinált. Még ebben az évben elindult a *Bible Student's Tracts* („Bibliakutatók traktátusai”) kiadása. Már ekkor megfogalmazódott annak igénye, hogy ne csupán a katolikus egyháztól (Nagy-Babilon), hanem a történelminek mondható protestáns egyházi rendszerektől is határolódjanak el.

1881-ben alapították meg a *Zion's Watch Tower Tract Society*, („Sion Órtorony Traktátus Társulat”) szervezetet, amelynek első elnöke William Henry Conley (1840–1897) lett,²⁶ aki a következő évben szakított Russell-lel. A Társulatot hivatalosan 1884 december 15-én a pennsylvaniai Pittsburghben jegyezték be. Russell az apjától örökölt teljes vagyonát a Társulat tevékenységének biztosítására fordította.

²⁴ Barbour, N. H. – Russell, C. T.: *Three Worlds, and the Harvest of This World. A Brief Review of the Bible Plan of Redemption, which Spans Three Worlds: „The World That Was”, „The World That Now Is”, and „The World to Come”, with the Evidences That We Are Now in the „Time of Harvest”, or Closing Work of the Gospel Age.* New York, 1877. Online: The Herald of Christ's Kingdom. Online: <http://www.heraldmag.org/> Bible Students' Library.

²⁵ Kezdetben havilap volt, majd 1892-től kéthetente jelent meg. A kezdeti 6000-es példányszámból 1914-re elérte az 50 000-et.

²⁶ 1944-ig a Társulat részvénytársaságként működött, amikor is ezt a formát a „teokratikus renddel” összeegyeztethetetlennek ítélték, és megszüntették.

1886–1904 között Russell *Millennial Dawn* („Milleniumi hajnal”) címmel megjelentetett egy 6 kötetes sorozatot.²⁷ 1904-ben ez a sorozat új címet kapott: *Bibliai tanulmányok*.

1889-ben Alleghenyben felépült a Társulat főhivatala, a *Bible House* („Bibliaház”).

1894-ben újabb belső krízis rázta meg a mozgalmat. Ekkor Russell felesége még a férje mellé állt, és a „hűséges szolga” tanítás kidolgozásával (Mt 24,45–51) alátámasztotta férje spirituális tekintélyét. Néhány évvel később azonban Maria összekülönbözött a férjével, 1897-ben különköltözött, majd 1908-ban (3 éves pereskedés után) törvényesen is elváltak, ágytól-asztaltól. A bíróság tartásdíjat ítélt meg neki.

1895-től a gyülekezetek irányítását a választott vének biztosították.

1900-ban megnyílt a londoni fiókhivatal. Ezt követően Németországban (1902-ben), majd Svájcban (1904-ben) nyíltak fiókhivatalok.

A konfliktusok nem törték meg Russellt; lelkesedése továbbra is töretlen maradt. 1903-tól prédikációit az újságokban is megjelentette. Igehirdetői körutakat tett. A végén már különvonatot bérelt erre a célra. 1911-ben és 1912-ben pedig teljes világ körüli utat tett meg.

Közben, 1909-ben a Watch Tower Society (Órtorony Társulat) központja Brooklynba (New York) került, és megkapta a „Bétel” (Isten háza) elnevezést.

1912-ben J. J. Ross baptista lelkész megjelentette a *Some facts about the Self-Styled „Pastor” Charles T. Russell* („Néhány tény az önmaga által kinevezett Charles T. Russell »lelkészről«”) című polemikus írását, amelyben tanítását tudománytalannak, bibliátlannak és keresztényellenesnek bélyegezte. Russell a lelkészt rágalmazásért beperelte, ellenben a pert elvesztette. Ezt követően Ross újabb művet írt, amelyben a tárgyalási iratokat is közzétette.²⁸

A mozgalom lendületét azonban ez sem törte meg. 1913-ban a mozgalom felvette az *International Bible Students Association* („Nemzetközi Bibliakutatók Társasága”) nevet.

1912 és 1914 között Russell elkészítette *A Teremtés története képekben* (ismertebb nevén *Fotodráma*) c. filmet, amellyel gyakorlatilag a bontakozó filmművészetet is az igehirdetése szolgálatába állította. Ez egy 4 x 2 órás film, amely a föld fejlődését mutatja be egészen a messiási birodalom kezdetéig. A filmet először 1914 januárjában vetítették New Yorkban. Év végéig kb. 9 millió ember látta Észak-Amerikában, Európában, Ausztráliában és Új-Zélandon.²⁹

²⁷ 1. *A korszakok terve* (1886); 2. *Az idő elérkezett* (1889); 3. *Jöjjön el országod* (1891); 4. *A bosszú napja* (1897; később *Armageddoni csatája* címet kapta); 5. *Az ember kiengesztelése Istennel* (1899); 6. *Az új teremtés* (1904).

²⁸ Some facts and more facts about the Self-Styled „Pastor” Charles T. Russell (of Millennial Dawn Fame. The history of the Libel Case: „Pastor” Russell before the Courts. Philadelphia, 1913. („Néhány tény és még több tény az önmaga által kinevezett Charles T. Russell »lelkészről«”.)

²⁹ *Isten Királysága uralkodik*. Selters/Taunus, 2014. 2014. 29. p.

Az 1914-től 1918-ig terjedő időszakot Jehova Tanúi a „megpróbáltatás idejeként” tartják számon. Ebben az időszakban külső és belső nehézségekkel egyaránt meg kellett küzdeniük. Ezek középpontjában természetesen az 1914-es évre vonatkozó (be nem teljesedett) várakozások és próféciai értelmezések, illetve Russell örökségének, vagyis az általa elindított mozgalomnak a továbbvitele álltak.³⁰ Közben ugyanis egyik igehirdetői útján, 1916. október 31-én Russell meghalt. New Yorkban temették el. A később megfogalmazott vádakkal ellentétben soha nem volt szabadkőműves. Halálakor mintegy 1200 Bibliakutató csoport működött világszerte.

Néhány évvel a halála után, az 1920-as években, Russell több művét is magyarrá fordították, könyvészeti adatokkal, például:

1. A korszakoknak terve: segédkönyv bibliai tanulóknak. Nemzetközi Biblia Tanulók Egyesülete, Brooklyn N. Y., 1922.
2. Mit mond a Biblia a pokorról? Bibliatanulmányozók Egyesülete, Cluj–Kolozsvár, 1924.
3. A szövetség sátora mint a jobb áldozatok árnyéka. Segédkönyv a királyi papságnak. Keresztyén Bibliatanulmányozók Egyesülete, Cluj, 1924.
4. A világ teremtsé. Nemzetközi Bibliatanulók Egyesülete, Bp., 1924; Viața, Cluj–Kolozsvár, 1924.
5. Bibliai tanulmányok. 1. köt.: A korszakok terve. Nemzetközi Bibliatanulmányozók Egyesülete, Brooklyn N. Y. – Cluj, 1925.
6. Bibliai tanulmányok. 5. köt.: Az ember kiengesztelése Istennel. Keresztyén Bibliatanulmányozók Egyesülete, Kolozsvár, 1925.
7. Hitpróbák, 1–3. Szemelvények Russell műveiből. Páncél, Târgu-Mureș, 1927.

1.2. Joseph F. Rutherford (1869–1942)

Russell halálát követően, az 1917. január 6-i közgyűlésen, Joseph Franklin Rutherford került elnökként a *Watch Tower Bible and Tract Society* élére. Neki kellett az örökösödési problémát megoldania.³¹ Ezt Russell egyik közeli munkatársa, Paul S. L. Johnson (1873–1950), valamint négy másik igazgató kezdeményezte, akiket Rutherford később (1917 júliusában) eltávolított a vezetésből. Ugyanakkor jelentkezett a szervezeti reformoknak és Russell írásai újraértelmezésének, aktualizálásának szükségessége is.

Az irányításért zajló konfliktus akkor vált nyilvánossá, amikor 1917 júliusában Rutherford megjelentette a *Beteljesült titok* c. munkát (a Jelenések, az Énekek Éneke és Ezékiel könyvének magyarázatát), amelyet a *Bibliai tanulmányok*

³⁰Ld.: *Jehova Tanúi – Isten Királyságának hirdetői*. New York, 1997. 61–71. p.

³¹Napjainkban három irányzat/mozgalom is Russell tanai őrzőjének tekinti magát: 1. Szabad Biblia-Gyülekezet; 2. Napkelte Bibliatanulmányi Egyesület; 3. Isten Országának Egyháza. Magyarországon nincs képviselőjük.

7. köteteként mutatott be. Ez a kötet, amelyet az Egyesült Államokban és Kanadában terjesztettek, elítélte a patriotizmust és a militarizmust, illetve erőteljesen polemikus a történelmi kereszténységgel, különösképpen a katolicizmussal szemben. Egyben 1918 tavaszában jelölte meg az „aratási idő” végét. Johnson és társai Rutherford szemére vetették, hogy átértelmezte Russell tanításait.

A formális mulasztások miatt eltávolított vezetők az 1918. januári választáson megkísérelték Russell egykori személyi titkárát, Menta Sturgeont (1867–1935) Rutherford helyébe juttatni. Próbálkozásuk meghiúsult, ellenben az szakadást eredményezett a mozgalomban. Formálisan ez 1918. március 26-án valósult meg, amikor a megszerveződött „ellenzék” (a mozgalom mintegy 20%-a, kb. 4000 hívő) – a *Krisztus királyságának hírnöke* c. hírlevél elindítása után – saját emlékvacsorát

tartott. Felvették a *Dawn Bible Students Association* („Hajnal Bibliatanulmányozók Társasága”) nevet, ellenben az önmagát Russell tiszta tanításai letéteményesének tartó mozgalom egy éven belül szétforgácsolódott.³²

A belső konfliktust súlyosbították a külső nehézségek. 1918. február 12-én Kanadában betiltották a *Bibliai tanulmányok* 7. kötetét.³³ Május 8-án Rutherfordot, és a következő napokban a mozgalom hét másik vezetőjét is letartóztatták. 1918. június 21-én súlyos börtönbüntetésre (mondhatni életfogytiglanra) ítélték őket az Egyesült Államokban. 1919. március 25-én azonban, óvadék ellenében, ideiglenesen szabadon engedték, majd 1920-ban a vádakat (összeesküvés a kémkedési törvény megsértésével, valamint engedetlenségre való buzdítás és szolgálatmegtagadás) is ejtették ellenük.³⁴

Kiszabadulása után Rutherford – akit időközben (1919. január 4-én) a pittsburghi testületi ülés megerősített elnöki tisztségében – teljesen átszervezte a mozgalmat, amely sokkal központosítottabb vezetési jelleget nyert. Az elindított

³² 1919-ben Johnson *Layman's Home Missionary Movement* („Laikus Házi Missziós Mozgalom”) néven önálló mozgalmat alapított, amelyet haláláig irányított.

³³ Macmillan, 1957. 85. p.

³⁴ *Jehova Tanúi – Isten Királyságának hirdetői*. New York, 1997. 650–654. p. A jogokért való küzdelem történeti bemutatására: Kaplan, 1989.

átstrukturizálásnak köszönhetően, alig 13 év alatt, az addig többnyire önálló gyülekezeteket (*ecclesiás*) kongregációvá alakította át az *Óratorny* (Watchtower) irányítása alatt. Elsődleges feladatá tette az üzenet terjesztését. A Társulatot minden gyülekezetben egy meghatározott személy – szolgálatvezető – képviselte, aki felügyeleti joggal rendelkezett. Még ugyanebben az évben elindult a *Golden Age* („Aranykorszak”) című folyóirat,³⁵ amely 1937-től a *Vigasz*, majd 1946-tól napjainkig az *Ébredjetek!* címet viseli.

1920-tól minden gyülekezet számára kijelöltek egy meghatározott tevékenységi területet, és jelentéstételre kötelezték őket.

Az ebben az évben megjelent *A most élő emberek közül milliók sohasem halnak meg!* című munkájában Rutherford 1925-re jósolta meg a millennium kezdetét. Művét 11 nyelvre fordították le, és rövid idő alatt sikerkönyv lett. Ez a prófécia egy nagyon intenzív missziós munkát is eredményezett. A bekövetkező krízis megrázta a mozgalmat, de sikerült revitalizálni. Rutherford utólag beismerte tévedését.³⁶

Magyar viszonylatban azt lehet mondani, hogy Rutherford műveinek intenzív fordításáról beszélhetünk. Ez mind az 1920-as, mind pedig az 1930-as évekre jellemző. Rutherfordnak magyarul az alábbi művei jelentek meg különböző helyeken és kiadók gondozásában:³⁷

1. Beszélhet az élő a halottal? Teljes magyarázata a spiritualizmusnak. Biblia Tanulmányozók Egyesülete, Brooklyn, 1920.
2. Milliók élnek most, akik sohasem fognak meghalni! Nemzetközi Biblia Tanulók Egyesülete, Brooklyn, 1920.
3. A most élő emberek közül milliók sohasem halnak meg! Nemzetközi Biblia Tanulók Egyesülete, Brooklyn, 1920.
4. Isten hárfája. Bibliatanulóknak való kézikönyv, különös tekintettel kezdők részére, több kérdéssel és bibliai idézetekkel. Watch Tower Bible and Tract Society, New York, 1922, 1923; Viața Ny., Cluj-Kolozsvár, 1924; Magdeburg, 1931.
5. Világnomor – miért? A gyógyszer. (9 bibliai kérdés magyarázata.) Nemzetközi Biblia Tanulók Egyesülete, Brooklyn, 1923.
6. A kíváncsú kormányzat. Viața Ny., Cluj-Kolozsvár, 1924.; Óratorny, Bp., 1924.; International Bible Students Association, Brooklyn, 1924.

³⁵ Az *Aranykorszak*. A tény-, remény- és a meggyőződésen alapuló folyóirat, amelyet az „Élet” Kiadóhivatali Vállalat adott ki Faluvégi Dénes szerkesztésében, 1922. december 3. és 1924. december 25. között minden második vasárnap megjelent Kolozsváron. Szigeti Jenő szerint „tanításukban több demagóg antikapitalista szólam, szocialista frázis is szerepelt”. Szigeti, 2012. 191. p. A folyóiratban megjelent írások közül: Egy katona kételkedései. In: *Aranykorszak*, 1923. január 21. 43–48. p.; Tanulmány a relativitásról. In: *Uo.*, 52–55. p.; A nemzetek nyomorusága. In: *Uo.*, 1923. április 22. 139–142. p.; A dőrék telhetetlensége. Javaslat a szociális kérdés megoldásához. In: *Uo.*, 1923. május 6. 155–157. p.; Dobránszky István: A keresztyén újjászületés és a szociális keresztyénség. In: *Uo.*, 1923. július 1. 205–208. p. 1925 januárjában a lapot a román hatóságok betiltották.

³⁶ Ld.: *Óratorny*, 1993. december 1. 18. p.

³⁷ J. F. Rutherford művei megtalálhatók az Országos Széchényi Könyvtár állományában.

7. Miért van nyomorúság a világon? Az orvosszer. Viața Ny., Cluj-Kolozsvár, 1924.; International Bible Students Association, Brooklyn, 1924.
8. Pokol: mi az? – kik vannak ott? – kijöhetnek-e ezek? Nemzetközi Bibliatanulók Egyesülete, Brooklyn, 1925.
9. Vigasz a népeknek. Nemzetközi Biblia Tanulók Egyesülete, Brooklyn, 1925.
10. Zászló a népeknek. Szívet vigasztaló bibliai üzenet minden jóra törekvő embernek. International Bible Students Association, Brooklyn, 1926.
11. Szabadulás. Watch Tower, Brooklyn, 1926.; Elbert Ny., Bp., 1936.
12. Hol vannak a halottak? A Biblia válasza. Órtorony Biblia és Traktátus Társulat, Brooklyn, 1927.
13. Kiengesztelés. Isten kegyes intézkedésének egyszerű magyarázata [...] Watch Tower Bible and Tract Society, Brooklyn N. Y., 1928.; Watch Tower, Budapest, 1935.
14. Teremtés. A látható és láthatatlan dolgok teremtéséről szóló bibliai bizonyíték: a Logoszon kezdve, a mennyei uralkodó családot és az emberiség helyreállítását tárja fel. Watch Tower Bible and Tract Society, Brooklyn N. Y., 1928.; Teremtés. A látható és láthatatlan dolgok teremtéséről szóló bibliai bizonyíték [...] Watch Tower, Brooklyn – Magdeburg, 1931.
15. Elnyomás: mikor fog végződni? Watch Tower Bible and Tract Society, Brooklyn N. Y., 1929.
16. Évkönyv. Az év minden napjára választott bibliaidézetek és rövid elmélkedések. Watch Tower Bible and Tract Society, Brooklyn N. Y., 1929.
17. Béke vagy háború? Watch Tower Bible and Tract Society, New York, 1930.
18. Büntények és csapások oka – gyógyszer. Watch Tower Bible and Tract Society, New York, 1930.
19. Élet. A Teremtő ígéteiből vett megdönthetetlen bizonyíték arról, hogy Isten az emberiség számára öröklétet lehetőséget szerzett a földön, és hogy a föld paradicsommá lesz átalakítva. Watch Tower Bible and Tract Society, Brooklyn N. Y., 1931.
20. Mennysorság és tisztító tűz. Watch Tower Bible and Tract Society, Brooklyn N. Y., 1931.
21. A királyság – a világ reménysége. Watch Tower, Brooklyn – Magdeburg, 1931; Angolból fordítva, Athenacum nyomda, Bp., 1931.; Bruck J. Ny., Budapest, 1931.
22. A világ keletkezése. A látható és láthatatlan dolgok alkotásáról szóló szentirati bizonyítékokat [...] írja le. Bible and Tract Society, Brooklyn N. Y. – Bp., 1931.; Watch Tower Bible and Tract Society, Bp., 1932, 1935.
23. Otthon és boldogság. The Watch Tower, Praha–Smichov, 1932; Watch Tower Bible and Tract Society, Bp., 1936, 1937.
24. A válság. Watch Tower Bible and Tract Society, Brooklyn N. Y., 1933.
25. Túlvilág. The Watch Tower, Praha–Smichov, 1933; Watch Tower, Bp., 1937.
26. Mi az igazság? Hét bibliai kérdés. Watch Tower Bible and Tract Society, Brooklyn N. Y., 1933.
27. Az emberek elválasztása. Societatea de Biblie și Tractate, București, 1933.
28. A népek elválasztása. The Watch Tower, Brooklyn N. Y., 1933.
29. Menekülés a királysághoz. The Watch Tower, Praha–Smichov, 1933.
30. Ki az Isten? Bibliai tanulmányok. Watch Tower Bible and Tract Society, Bp., 1933.

31. Mi lesz a halál után? Watch Tower Bible and Tract Society, Bp., 1933, 1935.
32. Örömmüzenet. Hét bibliai kérdés. Watch Tower Bible and Tract Society, Bp., 1933.
33. Az emberiség szétválasztása. Három bibliai kérdés. Watch Tower Bible and Tract Society, Bp., 1934.
34. Jehova az örökkévaló király kinyilatkoztatása nevééről, szövetségeiről, az Úrvacsoráról és nevének igazolójáról [...] Watch Tower Bible and Tract Society, New York, 1934.
35. Igazságos uralkodó. Két bibliai előadás keretében kifejti. Watch Tower, Bp., 1934.
36. Kormányzat a világ érdekeire kiható előadás közvetítése világszerte: az igazság eltitkolása miért? Watch Tower, Brooklyn, 1935.
37. Ki fog uralkodni a világ felett? Szentirati előadás. Societatea de Biblic și Tractate, București, 1935; Watch Tower, Bp., 1936.
38. Gideon küldetése. Elbert Ny., Bp., é.n. [1934?]
39. Abimélek királysága. Elbert Ny., Bp., 1935.
40. Belszár lakomája. Elbert Ny., Bp., 1935.
41. Dániel az oroszlán vermében. Elbert Ny., Bp., 1935.
42. Fogságban. Elbert Ny., Bp., 1935.
43. Gideon vitézci. Elbert Ny., Bp., 1935.
44. Gideon győzelme. Elbert Ny., Bp., 1935.
45. Ismeretek gyűjtése. Elbert Ny., Bp., 1935.
46. Általános háború közleg. Három bibliai előadás. Watch Tower, Bp., 1935; Tolnai nyomda, Bp., 1942.
47. Az ember keletkezése. Watch Tower Bible and Tract Society, Bp., 1935.
48. Angyalok. Szentirati értekezés. Societatea de Biblic și Tractate, București, 1935; Angyalok. Szentirati előadás, Watch Tower, Bp., 1936.
49. Habakuk proféciaja. Elbert Ny., Bp., é.n. [1936]
50. Nagysokaság. Elbert Ny., Bp., 1936.
51. A prófécia megértése. Elbert Ny., Bp., 1936.
52. A szűzek. Elbert Ny., Bp., 1936.
53. A tudomány meggyarapodása. Elbert Ny., Bp., 1936.
54. Az Ő munkái. Zennig, Bp., 1936.
55. Országlás. Watch Tower Bible and Tract Society, Bp., 1936.
56. A világ újjáépítése, Watch Tower Bible and Tract Society, Bp., 1936.
57. Védelem azokkal szemben, akik nekem ártani vagy engem elpusztítani akarnak. Hogyan találhatom meg? Societatea de Biblic și Tractate, București, 1936.
58. Döntés: gazdagodás vagy romlás. The Watch Tower, Praha, 1936.
59. Gazdagság. Watch Tower Bible and Tract Society, Brooklyn N. Y., 1936.
60. Felsőbbség. Watch Tower, Bp., 1937.
61. A mennyország kulcsai. Általános Ny., Bp., 1937.
62. Felderítve. Societatea de Biblic și Tractate, București, 1937.
63. Amire szükséged van. Watch Tower, Bp., 1936; Societatea de Biblic și Tractate, București, 1938.
64. Armageddon. Minden idők legnagyobb viadala. Ki éli át? Watch Tower, New York – Bern – Prága, 1937.

65. Isten szándéka. Asociația „Martorii lui Jchova” din România, București, 1946.

Az 1925-ös és 1926-os krízist követően Russell emléke lassan-lassan kezdett elhomályosulni. Mindinkább az előfutár szerepben jelent meg. Ugyanebben az időszakban kezdődött el a Bibliakutatók által nem kereszténynek tekintett hagyományoktól való fokozottabb eltávolodás is. Ebben vélhetően az önálló identitás kiépítésének és meghatározásának igénye is szerepet játszott. Az eltávolodás eredményeképpen megszűnt a karácsony,³⁸ a születésnap, illetve az anyák napja megünneplése, bevezették a zászló előtti tisztelgés tilalmát. A Tanúk elhatárolódtak mindennemű politikai tevékenységtől és a politikai életben való részvételtől.

1931-ben, a Columbusban (Ohio) megtartott kongresszuson a mozgalom felvette a *Jehovah's Witnesses* („Jehova Tanúi”) nevet az Ésa. 43,10–12. versei alapján. 1932-től változott a helyi szolgálattevők (vének) kiválasztása. A megválasztottakat (szolgálati bizottság) most már jóvá kellett hagynia a Társulatnak.³⁹ A szolgálatvezető személyére a gyülekezet ajánlatot tehetett, de azt a Társulat vagy a fiókhivatal nevezte ki.

1934. febr. 9-én Joseph F. Rutherford levelet intézett Adolf Hitlerhez, hogy megkísérelje a Tanúk betiltásának feloldását; sikertelenül.⁴⁰ Ekkor mintegy 20 000 Tanú volt Németországban. A náciizmus alatt több mint 10 000 Tanút (mondhatni minden másodikat) internáltak vagy börtönöztek be.⁴¹ Közülük több mint kétezren haltak meg, ebből mintegy 270-et kivégeztek.⁴²

1935-ben világviszonylatban a Tanúk száma 56 153 volt. Legtöbben az Egyesült Államokban és Németországban éltek. Ezt követte Ausztrália, Csehszlovákia, Franciaország, Kanada, Lengyelország, Nagy-Britannia és Románia, országonként 1000 és 6000 közötti Tanúval. További 21 országban a Tanúk száma 100 és 1000 között mozgott.⁴³

A kereszténységtől való eltávolodás / elhatárolódás, és a saját identitás meghatározásának újabb lépcsőfokoként értelmezhető a kereszt pogány szimbólummá való átminősítése 1936-ban.

1938-ban újabb átalakulás következett. Ekkor jelent meg az *Organization Instructions* („Szervezeti utasítások”) négyoldalas kiadvány. Ténylegesen meg-

³⁸ A brooklyni Bételben 1926-ban tartották meg az utolsó karácsonyi ünnepséget.

³⁹ „Amikor Az *Órtorony* »A Társulatra« utal, akkor ezalatt nem pusztán egy jogi eszközt ért, hanem a felkent keresztények testületét, amely létrehozta és felhasználja azt mint jogi személyt. Így hát a kifejezés a hű és értelmes rabszolgát jelentette a Vezető Testülettel együtt.” *Jehova Tanúi – Isten Királyságának hirdetői*. New York, 1997. 219. p.

⁴⁰ Ld.: Déclaration de faits et lettre au Chancelier du Reich. In: TJ Encyclopedie. É.n. Online: tj-encyclopedia.org

⁴¹ Ld.: Bundeszentrale für Politische Bildung (BpB). Zeitschrift „Informationen zur politischen Bildung”, Nr. 243. (Seite 20, 21). Thema: „Deutscher Widerstand 1933–1945. Kirchen – Selbstbehauptung und Opposition.” Wolfgang Benz: Widerstand aus christlicher Überzeugung / Die Zeugen Jehovas. (Annegret Dirksen közlése.)

⁴² Ld.: Dirksen, 2016. 265. skk. p.; Garbe, 1997.

⁴³ *Jehova Tanúi – Isten Királyságának hirdetői*. New York, 1997. 219., 443. p.

szűntek a demokratikus vagy választási hagyományok, a vének befolyása megszűnt (lezárult az „illési” korszak), és 1941-ben a mozgalom ténylegesen is teokratikussá vált.⁴⁴ A Társaság az Úr látható földi képviselőjévé vált, Jézus Krisztus lett a vezető, ténylegesen pedig Rutherford irányította a Tanúkat. 1939-re a Tanúk száma világviszonylatban 72 475-re növekedett.⁴⁵

Rutherford elnöksége alatt különböző szakadások következtek be, mert a Bibliatanulók egy része hűséges maradt Russell emlékéhez és tanításához. Ugyanakkor Rutherfordot számos kritika is érte az életvitele miatt. Mindezek azonban nem törték meg a mozgalom fejlődését. A második világháború alatt a Tanúkat gyakorlatilag minden országban üldözték.

1.3. Nathan H. Knorr (1905–1977)

Rutherford halálát követően újabb szervezeti átalakulás következett. Knorr elnök, akit 1942. január 13-án választott meg az igazgatótestület, felelt a szervezettért és a misszióért. Ellenben a tanításért való felelősséggel rövidesen egy másik személyt, Frederick Franzot (1893–1992) bízták meg. A háborús évek komoly megpróbáltatásoknak és a hatóságokkal való konfliktusoknak tették ki a Tanúkat. Ez különösképpen Európára, és azon belül is elsősorban Németországra volt igaz. De az Egyesült Államokban is voltak nehézségeik a Tanúknak.

Ebben az időszakban kezdődött el az igehirdetők kiképzése: a *Teokratikus szolgálati tanfolyam* füzet kiadása, és iskolák megszervezése. 1943 februárjában nyitotta meg kapuit South Lansingben (New York állam) a külföldi misszionáriusok képzését biztosító Gileád Iskola. Az intenzív missziós munkának köszönhetően 1977-re a Tanúk száma megsokszorozódott. Az eredeti 100 000-es nagyságrendről indulva elérték a több mint 2 milliós tagsági létszámot, és gyakorlatilag a világ minden részén elterjedtek.

1945-ben tiltották be a vérátömlesztést, mert azt vérfogyasztásnak minősítették, a Tanúk utóbbiból mindig is tartózkodtak.⁴⁶ Knorr elnök még ebben az évben (novemberben) beutazta Európa nyugati és északi részét, és hozzálátott a fiókhivatalok újjászervezéséhez.

1950-ben jelent meg a *New World Translation of the Christian Greek Scriptures* („A Keresztény görög iratok új világ fordítása”). 1953-tól kezdődően látott napvi-

⁴⁴ „Jehova Tanúi Teokratikus Kongresszusa”. St. Louis, 1941. augusztus 6–10.

⁴⁵ *Jehova Tanúi – Isten Királyságának hirdetői*. New York, 1997. 461. p.

⁴⁶ Napjainkban számos országban működnek ún. „kórházi összekötő bizottságok”, amelyek az arra rászoruló Tanúk vér nélküli kezelésének megoldásában nyújtanak segítséget az orvosoknak. A vörösvértestekből, a fehérvértestekből, a vérlemezkékből és a plazmából származó frakciók használatának eldöntését ma már az egyéni lelkiismeretre bízják; ugyanúgy, mint a hemodialízist, a hemodilúciót és a sejtmentést. A Tanúknak a kérdésre vonatkozó álláspontjára ld.: „Tartsátok meg magatokat Isten szeretetében”. New York, 2008. 77–79., 215–218. p.; *Isten Királysága uralkodik*. Selters/Taunus, 2014. 112–113. p.

lágot öt kötetben a *New World Translation of the Hebrew Scriptures* („A Héber iratok új világ fordítása”).

1955-ben „tíz zónára osztották fel a földet, s mindegyik zónába számos társulati fiókhivatal tartozott. Képesített testvéreket a brooklyni hivatalból és tapasztalt fiókfelvigyázókat jelöltek ki zónaszolgákká (ma zónafelvigyázóknak⁴⁷ nevezik őket).⁴⁸ 1959-ben indult meg a királyságszolgálati iskola South Lansingben, amelyben az akkori szolgálati elnevezés szerint a gyülekezetek felvigyázóit és az utazófelvigyázókat képezték.

Knorr elnök alatt anonimizálták a kiadványait. Ezzel a szervezet jelentősége került előtérbe, és hátrébb szorult az egyes szerzők fontossága.⁴⁹

1961-ben jelent meg az új bibliafordítás *New World Translation of the Holy Scriptures* („A Szentírás új világ fordítása”) címmel.⁵⁰

1966-ban újra előtérbe került Armageddon dátumának a meghatározása. A *Life Everlasting–In Freedom of the Sons of God* („Örök élet Isten fiainak szabadságában”) c. mű az 1975-ös év kapcsán lehetővé tette mind az óvatos, mind pedig a konkrét értelmezéseket.⁵¹ A keresztelések száma elkezdett növekedni.

⁴⁷ A szolgálat megnevezése időközben újra változott. Napjainkban a feladatot ellátó személyeket a főhivatal képviselőinek nevezik.

⁴⁸ *Jehova Tanúi – Isten Királyságának hirdetői*. New York, 1997. 101. p.

⁴⁹ Ez a folyamat gyakorlatilag már Rutherford halálát követően elkezdődött. „1942-től az az általános szabály, hogy a Watch Tower Society irodalma nem irányítja személy szerint senkire sem a figyelmet mint íróra.” Uo., 146. p.

⁵⁰ 1947-ben kezdődött a görög Újszövetség, majd ezt követően a héber Ószövetség lefordítása. 1984-ben már a negyedik, javított kiadást adták ki. 2003-ban ezt fordították magyarra. (Ld. Fazekas Csaba tanulmányát jelen kötetben.)

⁵¹ Ld.: *Órtorony*, 1980. március 15. 17. p. [angol]; Uo., 1980. október 1. 25. p. [magyar]: „Kijelentések hangzottak el akkor és azután, amelyek hangsúlyozták, hogy itt csupán lehetőségéről van szó. Az ilyen elővigyázatos és óvatos információval egy időben azonban sajnos olyan kijelentéseket is közöltek, amelyek sejtetni engedték, hogy a remények ilyen formában történő megvalósulása abban az esztendőben inkább valószínűség, mint csupán lehetőség. Igen sajnálatos, hogy ezek az utóbbi kijelentések nyilván nagyobb súllyal estek latba, mint a megfontoltabbak és hozzájárultak a már felkeltett várákozás kialakításához.”

1967-ben, a vallási és társadalmi átalakulások, valamint a szexuális forradalom hatására szabályozták és meghatározták az egyházból való kizárás menetét és elveit: először „intés és nyilvános megfeddés”, majd súlyos bűn és megbánás hiányának esetén kiközösítés.

1968-ban jelent meg a Jehova Tanúi tanításának lényegét közérthető formában bemutató *Az igazság, mely örök élethez vezet* c. mű.⁵² Néhány éven belül ezt 81 nyelvre fordították és több tízmilliós példányban terjesztették.⁵³

1972-ben átalakult a szervezeti struktúra. Az egyedi gyülekezetszolga vagy felvigyázó helyett létrehozták a vénék testületét, amelyben körforgásszerű működési elv jegyében évente változott az elnöklő személye. Ezt a szabályt a vezető testület, amelynek kibővítése már 1971-ben megkezdődött, önmagára nézve is alkalmazta.

1975-ben az elmaradt Armageddon újabb komoly belső krízist eredményezett a mozgalomban. Ehhez társult az is, hogy a vezetőtestület be kívánta tiltani a dohányzást. Mivel a mozgalom megrendült (egyesek távoztak) ezért, teljesen érthetően, 1975–1976-ban újabb szervezeti átalakulás következett. Egy belső reform eredményeképpen – 1976. január 1-től – a tényleges hatalom a vezetőtestület határozati bizottságának hatáskörébe került; az elnöknek csak adminisztratív szerepe maradt a Társulat irányításában. Ugyanakkor az egyes fiókokban létrehozták a 3–4 tagú fiókbizottságokat, amelyeknek egyik tagja az állandó koordinátor tiszteletét töltötte be. A Rutherford idején meghonosodott centralizált vezetés az 1970-es években fellazult, és egy demokratikusabb irányítási stílus irányába fejlődött.

1.4. Frederick Franztól (1893–1992) napjainkig

Az elnökséget 1977-ben átvevő Franz, aki mondhatni egész életét a Társulat munkájában töltötte, már sokkal korlátozottabb hatalommal rendelkezett, jóllehet szerepe meghatározóan jelentős annak a modern teológiai rendszernek a kialakításában, amelyet az *Órtorony* folyóirat jelenít meg. Elnöksége alatt következett be a mozgalom egyik legsúlyosabb krízise. Unokaöccse, Raymond Franz (1922–2010) kifogásolta a tanítás és a Tanúk viselkedésének bizonyos elemeit. Válaszképpen 1981-ben kizárták a mozgalomból. Erre ő két könyvben (*Lelkiismereti válság* és *A keresztény szabadság keresése*) írta le a vezető testület belső működési mechanizmusait. Ugyanakkor azonban ez az időszak a terjeszkedés és a nemzetközivé válás, valamint a Tanúk oktatása kiszélesítésének és elmélyítésének az időszaka is egyben. „1977 és 1992 között világszerte 29 ezer gyülekezetet alapítottak”, a taglétszám pedig elérte a 4,5 milliót.⁵⁴

⁵²Tárgyalt témák: Miért bölcs eljárás megvizsgálnod vallásodat? Miért öregsziünk és halunk meg? Hol vannak a halottak? Miért engedte meg Isten napjainkig a gonoszot? Miről ismerhető fel az igaz vallás? Boldog családi élet építése.

⁵³1982-re 116 nyelven több mint 100 millió példány jelent meg.

⁵⁴Gassmann, 1998. 49. p.

A megerősödés lehetővé tette a hibákkal, történetesen az 1975-ös év kapcsán támasztott túlzott várakozásokkal való szembenézést is.

„Kijelentések hangzottak el akkor és azután, amelyek hangsúlyozták, hogy itt csupán lehetőségéről van szó. Az ilyen elővigyázatos és óvatos információval egyidőben azonban sajnos olyan kijelentéseket is közöltek, amelyek sejtetni engedték, hogy a remények ilyen formában történő megvalósulása abban az esztendőben inkább valószínűség, mint csupán lehetőség. Igen sajnálatos, hogy ezek az utóbbi kijelentések nyilván nagyobb súllyal estek latba, mint a megfontoltabbak és hozzájárultak a már felkeltett várakozás kialakításához.”⁵⁵

1984-ben jelent meg az új bibliafordítás átdolgozott referenciakiadása, lábjegyzetekkel és függelékkel.

1986-ban az ENSZ nemzetközi békeévet hirdetett. A Tanúk ezt üdvözlötték, de álláspontjuk továbbra is az maradt, hogy igazi békét és biztonságot csak Jehova teremthet a földön.

1991-ben jelent meg a Jézus életét és tanítását bemutató, gazdagon illusztrált, *A legnagyobb ember, aki valaha élt* c. mű.

1992-ben Milton G. Henschel (†2003) vette át az elnökséget.

1995-ben a Tanúk feladták azt az állítást, hogy az 1914 előtt születettek megérik Armageddont. Ezt azonban továbbra is közelinek hirdetik.

2000-ben, a legfelsőbb vezetés szintjén újabb jelentős szervezeti átalakítás történt. A vezetőtestület és a Társulat Igazgatótanácsa szétvált. Henschel ugyan haláláig tagja maradt a vezetőtestületnek, ellenben az Watchtower Society elnöki tisztségébe Don A. Adams került. Jelenleg a Tanúk legfelsőbb irányító szerve a vezetőtestület. Ez a szerv felel a kinevezésekért, illetve a tanítás (írásmagyarázat) meghatározásáért.

Szervezeti felépítését tekintve Jehova Tanúi zónák szerint tevékenykednek, amelyek fiókokra (Bétel) oszlanak. Ezeket egy legalább 3 tapasztalt vénből álló ún. fiókbizottság irányítja.

„A fiókbizottság tájékoztatja a vezetőtestületet arról, hogyan halad előre a prédikálómunka a felügyelete alá tartozó országokban, és az esetlegesen felmerülő problémákról is beszámol. Ez segít a vezetőtestületnek eldönteni, milyen témákkal foglalkozzanak a kiadványok, összefügetek és kongresszusok. A vezetőtestület képviselői időnként meglátogatják a fiókhivatalokat, és segítséget nyújtanak a fiókbizottságoknak [...] Egy különleges összefügetelen a főhivatal képviselője előadást tart a fiókhivatal területén élőknek, hogy buzdítsa őket.”⁵⁶

⁵⁵ *Óratorny*, 1980. október 1. 25. p.

⁵⁶ *Kik cselekszik Jehova akarátát?* New York, 2012. 22. rész („Milyen munkát végeznek a Bételben?”)

Kisebbségi szervezeti egységet jelentenek a körzetek (18–25 gyülekezet szervezeti egysége), amelyeket körzetfelügyelők koordinálnak.

A körzetfelügyelő a hozzá tartozó körzet gyülekezeteit évente kétszer meglátogatja. A gyülekezet – amely esetenként akár a százas taglétszámot is meghaladhatja – a „vének testülete” irányítása alatt áll. Hatáskörébe tartozik a gyűlések és a prédikáció megszervezése, a jogi bizottságok vezetése, a pénzügyek.

2009-ben világviszonylatban a Watchtower Society 118 fiókkal rendelkezett. Az időközben bekövetkezett összevonásokkal ez a szám 2016-ra 90-re esett vissza.

Összességében elmondható, hogy Jehova Tanúi története teljes mértékben egyezik más, ugyancsak egyházzá alakult vallási mozgalmak kezdeti időszakának történetével. A kezdeteket minden egyes esetben hullámvölgyek, belső és külső konfliktusok, válsághelyzetek, az identitás kikristályosodásának és a tanítás véglegesítésének igénye jellemzi. Csupán az a vallási mozgalom képes fennmaradni, amelyben van megfelelő erő a nehézségeken felülemelkedni, a belső szakadásokat legyőzni, a társadalmi környezet kezdeti (szinte mondhatni törvényszerű) ellenséges magatartását elviselni, túlélni, és abból megerősödve kikerülni, valamint a tanítást folyamatosan újragondolni és csiszolni. A vallási pluralizmust és toleranciát intézményesítő politikai és társadalmi környezetben ez természetesen sokkal könnyebb. Minden bizonnyal nem véletlen, hogy a 19. században gyökeröző vallási mozgalmak / egyházak mindezt az Egyesült Államokban tették meg, és tanításukat onnan kezdték el hirdetni a világban. Ez alól Jehova Tanúi sem jelentenek kivételt. A magyarországi Tanúk története tehát sokkal inkább a befogadásról és a lokális megszervezésről szól. Egyébként egészen a 20. század végéig maga az ország politikai berendezkedése sem tette lehetővé, hogy nemzetközi viszonylatban a magyar Tanúk esetleg aktívabb szerepet tölt(he)senek be.

2. A JEHOVA TANÚI EGYHÁZ TÖRTÉNETE

2.1. A közösség megjelenése Magyarországon

A vallás szabad gyakorlásáról szóló 1895. évi XLIII. tc. (szentesítve november 22-én, kihirdetve november 26-án) relatív vallásszabadságot biztosított a történelmi Magyarország lakossága számára. A törvény ugyanis kimondta, hogy:

„1. § Mindenki szabadon vallhat és követhet bármely hitet vagy vallást, és azt az ország törvényeinek, valamint a közérkölciség kívánalmainak korlátai között külsőképpen is kifejezheti és gyakorolhatja. Senkit sem szabad törvényekbe vagy a közérkölciségbe nem ütköző vallási szertartás gyakorlásában akadályozni, avagy hitével nem egyező vallási cselekmény teljesítésre kényszeríteni.”⁵⁷

⁵⁷ 1895. évi XLIII. tc. a vallás szabad gyakorlásáról. – 1000 év törvényei. Online: 1000ev.hu Ez a törvény tulajdonképpen egy törvénycsomag része, annak kiteljesedése. Ide tarto-

A törvény azonban, sajnálatos módon, fenntartotta a bevett (római katolikus, görög katolikus, református, evangélikus, unitárius, ortodoxok, izraeliták⁵⁸), törvényesen elismert, valamint az el nem ismert vallásfelekezetek kategóriáját,⁵⁹ ellenben lehetővé tette a missziós tevékenységet, és megteremtette annak törvényes lehetőségét, illetve szabályozta annak feltételeit, hogy elméletben bármely vallási közösség egyházzá válhasson. Addig is az ilyen vallási közösségek a „megtúrt” kategóriába kerültek. A gyakorlatban azonban olyan adminisztratív akadályokat és nehézségeket gördítettek a feltételeknek való megfelelés elé, hogy a második világháború végéig tulajdonképpen nem került sor az 1895-ben meghatározott egyházakon kívül más, új egyház elismerésére.

Ami a Bibliakutatók (vagyis Jehova Tanúi) magyarországi megjelenését illeti, arra az első dokumentált információ a *Zion's Watch Tower* 1898. május 15-i számának tudósítása⁶⁰ egy máig beazonosíthatatlan kanadai testvérrel, aki már Tanúként tért vissza Magyarországra:

„Elbúcsúznak egy kedves testvérünktől, aki útnak indul szülőföldjére, Magyarországra, hogy megossza honfitársaival a jó hírt. Mivel szülőhazájában évekig egyetemi tanárként tevékenykedett különböző iskolákban, nagyon művelt a latin, a német, valamint a magyar nyelv területén, és bízunk benne, hogy az Úr felhasználja majd néhány kiválasztott felkutatásában és elprecsetelésében.”⁶¹

Az elbeszélés szerint egy olyan kereső értelmiségi emberről van szó, aki a katolikus vallásból indulva, agnosztikus és a darwini fejlődélmélet híve lett, majd belekóstolt a teozófiába, míg végül Kanadában megismerkedett a bibliakutatással, és elkötelezte magát a tanítás mellett.

Néhány évvel később, 1903-ban Charles Taze Russell Zürichben két magyarországi testvérrel is találkozott.⁶²

zik a polgári házasság bevezetése (1894. évi XXXI. tc.); a gyermekek vallásáról szóló rendelkezés (1894. évi XXXII. tc.); a polgári anyakönyvezés bevezetése (1894. évi XXXIII. tc.) és az izraelita vallás egyenjogúsítása (1895. évi XLII. tc.).

⁵⁸ A Horthy-korszakban az unitáriusok és az ortodoxok – társadalmi súlytalanságuk miatt – nem igazán jöttek számításba; a görög katolikusok pedig kénytelenek voltak betago-
lódni a katolikus egyházba.

⁵⁹ Adminisztratív és jogi akadályok miatt az elismerést szinte lehetetlen volt megszerezni. A budapesti baptisták ezt 1905-ben kapták meg; ellenben a vidéki gyülekezeteket nem ismerték el. 1916-ban politikai okokból lett elismert vallás az iszlám. A Horthy-korszakban egyetlen új vallási közösséget sem ismertek el. Ez a hármas kategorizálás gyakorlatilag 1990-ig állt fenn, amikor is „a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról” szóló 1990. évi IV. tc. azt megszüntette, és a vallási közösségeket jogilag egyenrangúsította. A „lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról” szóló 2011. évi CCVI. tc. a jogi egyenlőtlenséget és megkülönböztetést újra visszaállította.

⁶⁰ *Zion's Watch Tower*, 1898. május 15. 2307. p.

⁶¹ *Jehova Tanúi Évkönyve 1996*. 68. p.

⁶² *Zion's Watch Tower*, 1903. július 1. 3214. p.

1908-ban Benedek Andrásné Bibliakutató lett, és hazatért Hajdúböszörménybe.⁶³ Gyakorlatilag innen datálható az akkor önmagukat még Bibliakutatóknak nevező Tanúk tevékenységének tényleges magyarországi kezdete. Ez azonban teljesen lokális jellegűnek vélelmezhető. 1909. november 24-én, a magyar királyi belügyminiszter bizalmas levelet intézett a törvényhatóságok első tisztviselőihez (vagyis a főispánokhoz), és az antimilitarista mozgalmakkal szembeni „óvrendszabályok” (megfigyelés és nyilvántartásba vétel) alkalmazását rendelte el.⁶⁴ A későbbiekben ez tette lehetővé, hogy a Bibliakutatók nagyon gyorsan a hatóságok célkeresztjébe kerüljenek.

A komolyabb missziós munka csak az 1910-es évek elején indult meg.⁶⁵ Ebben a vonatkozásban összefüggés feltételezhető Charles Taze Russell 1910-ben megjelent *Az isteni terv a korszakokban* c. művével.⁶⁶ 1911-ben tértek ugyanis haza Magyarországra azok a személyek, akik Russell hallgatói voltak az Egyesült Álla-

⁶³ Az *Őr Torony* 1909. augusztus 15-i angol nyelvű száma arról tudósít, hogy Amerika „keleti és középső területein elhelyezkedő államok valamennyi főbb városában több ezer magyar nyelvű olvasó él”. *Jehova Tanúi Évkönyve* 1996. 69. p.

⁶⁴ „Elrendelem, hogy az I-ső foku rendőrhatóságok az antimilitarista mozgalmakban részt vevőket cenzurálva állandóan figyelemmel kísérik és azokról egy »bizalmas« természetű nyilvántartást vezessenek.” – MNL OL K 149. 1909-1-554.

⁶⁵ Papp László „Szakadások Magyarországon” c. kéziratában (2. p.) szintén 1910-re teszi a tevékenység megindulását. – MJTE Archívuma.

⁶⁶ Palotay-Szigeti, 1977. 32. p.

mokban: Szabó Károly (Marosvásárhely) és Kiss József (Abara,⁶⁷ ma Oborín Szlovákiában). Szabó Károly, akinek a családja is vallást váltott, később a következőket írta C. T. Russellnek:

„Magyarországon jóval nehezebb végezni a munkát, mint Amerikában, mert a testvérek kevés kivétellel nagyon szegények, és a prédikálómunkát jóval szűkebb keretek között kell végezni [...] A különböző megyékben jelenleg negyvenkét kis osztály működik [...] Május 11-én és 12-én tartottunk egy kis kongresszust, ahol mintegy 100-an voltak jelen [...]

Különböző felekezetek lelkészei és papjai megpróbálták jogi eszközökkel megállítani a tevékenységünket. Bíróság elé hurcoltak minket. Eddig azonban még képesek voltunk megvédeni ügyünket.”⁶⁸

Marosvásárhelyen Szabó Károly, Kiss György és Kiss József „Tükör” nyomda néven kiadványt kiadást létesített.

A Tanúk tucatjait később súlyos börtönbüntetésekre ítéltő magyar királyi honvéd vezérkar bírósága mint ítéldbíró az 1942. december 4-i szegedi hadbíróági ítéletének indoklásában a következőképpen írta le a magyarországi kezdeteket:

„Hazánkban e tanoknak a terjedése 1910 év tavaszán kezdődött meg oly módon, hogy a brooklyni központ kiküldöttei Szabó Károly és Kiss József magyar származású egyének Magyarországon kezdték e mozgalom propagálását és a hívők megszervezését. Tevékenységüket főleg Székelyföldön és Zemplén vármegyében fejtették ki, forgalmasabb helyeken, vasúti csomópontokon hirdették tanaikat, szétosztogatták a magukkal hozott, illetve utánuk küldött propaganda iratokat.”⁶⁹

1913-ban az *Őrtorony* már magyar nyelven is megjelent. 1914 előtt egy bizonyos Horváthné (†1923) lakása (Tisza Kálmán – később: Köztársaság – tér 28. fszt. 14.) számított a budapesti központnak, itt működött az iroda.

A kezdeti időszakban az első biblíatanulmányozó csoportok Kelet-Magyarországon (Hajdúböszörmény, Bagamér, Balmazújváros), Észak-Magyarországon (Nagyvisnyó), valamint Erdélyben (Marosvásárhely, Kolozsvár) alakultak.

Az első világháború kitörésekor Kiss Józsefet és Szabó Károlyt bebörtönözték. Csak 1919-ben szabadultak. 1942-ben a már említett hadbíróági ítélet indoklása messze eltúlozta a vélelmezett társadalmi befolyást.

⁶⁷ Lantos Imre tartalékos utász 1941-es kihallgatási jegyzőkönyvéből tudjuk, hogy a közösség 1912-ben alakult. MNL OL K 149. 1941-8-5230.

⁶⁸ *Jehova Tanúi Évkönyve 1996.* 70. p.

⁶⁹ H.358/42. sz. – MJTE Archívuma. 102. 19. p.

„A mozgalom antimilitarista irányzata az 1914–18-as világháboruban már éreztette hatását. A háboru vége fele egyre többen tagadták meg a fegyverfogást és katonai szolgálatok hitelveikre való hivatkozással.”⁷⁰

Tény azonban, hogy a hatóságok először a háború közepén figyeltek fel célzottan a Bibliakutatókra.⁷¹ 1916 júniusában a belügyminiszter (23.806/el. sz. a.) megvonta a Marosvásárhelyen előállított *A Világító Őrtorony és Krisztus jelenlétének hirdetője*, valamint az ennek mellékletét képező *Tanítás* c. időszaki lapok postai szállításának és kézbesítésének jogát. Ugyanakkor kitiltotta az országból a *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence* c. lapot is.⁷²

⁷⁰ Uo.

⁷¹ Ld. a balmazújvárosi Kányási Antal elbeszélésében a sóváradi (Erdély, Maros megye) Bíró Pál élettörténetét, aki az első világháború közepén katonaként került kapcsolatba a Bibliakutatókkal. – MJTE Archívuma. 601.

⁷² *Magyar Királyi Posta és Távirat Rendeletek Tára*, 1916. június 21. 235. p.

A trianoni békeszerződéssel a Bibliakutatóknak a történelmi Magyarország területén való jelenlétének súlypontja az utódállamok, elsősorban Románia területére helyeződött át.

2.2. A Jehova Tanúi Egyház a Horthy-korszakban (az 1939-es betiltásig)

A magyarországi Jehova Tanúi Egyház két világháború közötti időszaka történetének rekonstrukciójában és megértésében három fontos forrás együttes vizsgálata játszik fontos szerepet:

1. A hivatalos levéltári dokumentumok, amelyek a politikai, közigazgatási és egyházi intézményeknek a hozzáállását tükrözik.
2. A korabeli sajtóban megjelent cikkek, amelyek a társadalmi közvélemény formálását és a Jehova Tanúról kialakított képet jelenítik meg.⁷³
3. Az egyes Tanúk visszaemlékezései, amelyek kiegészítik és személyesebbé teszik a korabeli hivatalos dokumentumokban és sajtócikkekben felvázolt társadalmi kontextust.

A visszaemlékezések fontosságára Mostbacher János hívta fel a figyelmet: „Ma, 2015-ben [...] az a veszély [...] fenyeget, hogy 1–2 év múlva már nem lesz kit megkérdezni, mi volt itt a háború előtt vagy nem sokkal utána, a 40-es és 50-es években. És akkor már csak az írott visszaemlékezések illetve a dokumentumok maradnak az utókorra.”⁷⁴

Az egyes visszaemlékezések hasznosítása elsősorban azért fontos, mert azok sajtóságos, máshol fel nem lelhető információkat tartalmaz(hat)nak az adott közösségek / gyülekezetek megalakulására vonatkozóan. Ezekből például kiderül, hogy szinte minden kezdetnél mindenekelőtt egy testvér magyarázta a Bibliát az érdeklődőknek; többnyire egymást ismerő embereknek. Ezekre a bibliatanulmányozó összejövetelekre mindig valakinek a saját lakóházában került sor, ahol volt akkora szoba, hogy többen (esetleg 50-en is) elfértek.

Ilyen jellegű visszaemlékezés például Dóber János⁷⁵ (1876, Zalaudvarnok – 1954) élettörténete, aki – Ferenczi Béni visszaemlékező szerint – „egy szülőszerető, jó vallásos, katolikus ember volt. Már fiatalon a Biblia tulajdonosa lett, szorgalmasan tanulmányozta és sokat magáévá tett belőle. Közben elvitték katonának leszerelése után megnősült és két gyermeke született és a felesége is meg a gyer-

⁷³ Ebben a vonatkozásban ritkaságszámba mennek a semlegesebb híradások, ilyen pl.: A gyűlölet és zűllés dantei útjain. Gróf Alexander Stenbock-Fermor élményei a ruhrvidéki bányákban. In: *Pesti Napló*, 1930. augusztus 29. 8. p. (A Bibliakutatók viselkedésével kapcsolatos személyes tapasztalatokról számol be.)

⁷⁴ Mostbacher, 2015. 1. p.

⁷⁵ Ld. tévesen: „Dobó József zalaudvari lakos”; Palotay-Szigeti, 1977. 32. p. Hasonlóképpen: Fodor, 1984. 65. p.; Fodor, 1986. 90. p.; Szigeti, 2012. 190. p.

mekei is meghaltak.” 1907-ben Amerikába ment, ott lett Tanú. 1920-ban már Bibliát küldött a Ferenczi családnak, majd 1925-ben „megjött gazdasági dolgait rendezte, de ekkor már bemunkálta a falút házról-házra, de ekkor még mindig vissza ment és ott megismerkedett a második feleségével és 1928-ban jöttek meg a feleségével együtt”. Hazajövele után a misszióknak szentelte magát. 1929-ben már úgy építette meg a házát, hogy akkora szoba legyen benne, ahol kb. 100-an is elférnek. Az érdeklődők között volt Ferenczi Béni édesanyja is. „1935–36-ban már kapcsolata volt a Társulattal és onnan már kaptak irodalmakat.” 1938-ban egy Szombati nevű házaspár pedig kifejezetten a Társulat részéről volt jelen a faluban, és a környező falvakban is prédikáltak. „1939-ben letartóztatták, elítélték 11 hónapra egy másik testvérrel aki 8 hónapot kapott, Győrbe voltak a börtönbe.” A háború alatt internálótáborban és börtönben volt. 1945-ben kerültek haza a feleségével együtt, és tovább folytatták a missziós munkát egészen halálukig.⁷⁶

Ezekből a visszaemlékezésekből az is körvonalazódik, hogy az egyház magyarországi meggyökerezésében és a hitterjesztésben fontos szerepet játszottak az ún. „amerikás magyarok”.⁷⁷ Erre egyszerű példa két oroszországi fogolytárs 1926-os levelezése, amely arról tájékoztat, hogy Kovács Sándor Amerikából postán küldött egykori bajtársának, Boldizsár Aladárnak, Győrbe

„néhány olvasni való könyvet melyek Istenünk menyei és földi országáról beszélnek. [...] olvassák át figyelmesen és jó barátaiknak is adják átál és ismerőseiknek. És miután ugy ezen levelet mint a könyveket meg kapja legyen szíves írja meg hogy milyen című és hány könyveket kapott meg. [...] Most pedig kívánom hogy ezen kis tehetségem jó reménységben találja önöket ha pedig még jobb és és jobb reménységet szeretnének olvassák ezen küldött könyveket hogy a mi Atyánknak és szent Istenünknek szeretete lepje be és töltse be a magok szívöket.”⁷⁸

Ami pedig a személyes motivációt illeti, amely az egyént arra ösztönözte, hogy Bibliakutatóvá, illetve Tanúvá váljon, arra nagyon jó példa Kis Pap János (szül. 1907. május) 1996. november 21-i keltezésű önéletrajza.

Kis Pap János állítja, hogy „évszázadok multak el, melyek alatt Magyarországon nem talált visszhangra az igazság és a dolgozók jajkiáltása”. Megítélése szerint

„abban az időben megfélemlítették a népet a földesurak, jegyzők, kántor-tanítók által és senkisem merte kinyilvánítani érzelmeit, gondolatait. [...] abban az időben egy munkásnak nehéz munkája után csak annyi volt a havi keresete, hogy nagyon be kellett

⁷⁶Ferenczi Béni kézírata. – MJTE Archívuma. Él-51.

⁷⁷Ld. pl. Bistei Károlyné visszaemlékezését, aki Tiszanagyfalu vonatkozásában a tiszaszilári Sós Bálint tevékenységét emeli ki. – MJTE Archívuma. Él-0116. Hasonlóképpen: Mostbacher, 2015. 4–5. p. Arról számol be, hogy 1922-ben Ohióban már 7 városban voltak magyar tagjai a gyülekezeteknek, 1924-ben pedig mintegy 500 magyar Bibliakutató volt az USA-ban. A tanítás terjesztése egyébként más európai nemzeteknél is hasonlóképpen zajlott. Ld.: *Jehova Tanúi – Isten Királyságának hirdetői*. New York, 1997. 428. p.

⁷⁸Kézirat. – MJTE Archívuma. 2882.

tudni osztani, hogy legalább a megélhetésre elég legyen. [...] a szanálások idején [...] az üzem vezetői már előre tudták, kit fognak elbocsájtani, hisz volt elég spicli, akik munkatársaikat elárulták szociális magatartásukért. [...] Öt embert küldtek el a munkából: négyet azért, mert az ujságot olvasták, engem pedig azért mert a Bibliát olvastam.”

Kis Pap János később megtudta,

„hogy a papnak is benne volt a keze, sőt ő indítványozta a munkából való kizárásomat. Én ezzel szemben nem tudtam mást csinálni, minthogy 2 tanuval megjelentünk a papnál és megmondtuk, hogy a Római Katolikus Egyházból való kilépésünket jöttünk bejelenteni. A Plébános úr megkérdezte, hogy ezt a szép vallást miért akarjuk elhagyni, erre én is megkérdeztem, hogy mióta tiltott sajtó termék a Biblia, mert a királdi bánya-üzem vezetője a felmondás alkalmával azért vitázott velem, hogy ne olvassam a Bibliát. Pedig az, hogy a Bibliát olvasom még nem ok arra, hogy a munkából kilökjének. Az Úr Jézus ilyesmit nem tett. Erre a Plébános úr találva érezte magát és haragosan folytatta a beszélgetést, [...] Többek között azt is kijelentette, hogy ők hivatottak arra, hogy a Bibliát olvassák, mi azt nem értjük. [...] Végezetül még azt mondtam neki, hogy Krisztus követőjének nem vallhatja magát az olyan ember, aki csak azért küldet el munkából egy három gyermekes családapát, mert a Bibliát olvassa, nem törődve azzal, hogy a mindennapi kenyér honnét kerül ki. Én a Bibliát tovább tanulmányoztam és amikor felismertem a Biblia igazságát örültem, hogy tisztán láthatok sok mindent. A Biblia igazságai arra készítettek, hogy embertársaimnak is elmondjam azt a sok-sok téves, vallásos tanítást, amivel félrevezették őket. Ez pedig mindjobban rámnehezedő megpróbáltatásokat vont maga után, mert hetenként többször megjelentek a csendőr járőrök a lakásomon, akiknek szigorúan ki volt adva, hogy valami hibát kell találni nálam, meg kell büntetni valamiért. Egyszer piszkos volt az udvar, máskor a WC nem volt jó – szóval mindig volt valami amiért megbüntettek, ha nem fizettem, akkor elzárással fenyegettek. Voltak csendőrök akik bizalmasan megmondták, ezt nem maguktól teszik, hanem parancsra [...] és ha nem hajtják végre nekik gyűlik meg a bajuk. [...] Még sok nehézséget kellett elszenvetni – írja – az egyházból való kilépésem miatt. Fenyegettek, gúnyoltak. Szülők-rokonok által való kitagadások, mindezek nem riasztottak vissza a Biblia igazságainak a helyzettől kapcsolatos tisztán látásától.”⁷⁹

Az általános jogi helyzetre vonatkozóan elmondható, hogy a teljes Horthy-korszakban az el nem ismert vallásfelekezetek („szekták”) helyzete romlott a dualizmus korának évtizedeihez képest. Amit 1944-ben megfogalmaztak, az kezdetől fogva érvényes volt: „az a szabadság, amit a szekták [...] törvényeink alapján élveznek, az őket követő egyedek vallásgyakorlati szabadságának összessége, de annál nem több”.⁸⁰ Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy „nem illette meg őket a nyilvános, közös istentisztelet tartásának joga, sem ingó, sem ingatlan közös

⁷⁹ Gépelt kézirat. – MJTE Archívuma.

⁸⁰ A vallás- és közoktatásügyi igazgatás hatályos jogszabályainak gyűjteménye. Szerk.: Harai László. I. köt. Bp., 1944. 27. p.

vagyonuk nem lehetett”. A szektának minősített vallási közösség „sem tagjaival, sem mással semmiféle jogviszonyt nem létesíthetett”. Elismertség hiányában „közrendészeti ellenőrzés” alatt álltak,⁸¹ ami azt jelentette, hogy lényegében véve „a helyi hatóságok jó- vagy rosszindulatának voltak kiszolgáltatva”.⁸²

2.2.1. 1919–1921: az ún. „keresztény kurzus”⁸³ megszilárdulása Magyarországon.

Általánosságban elmondható, hogy a becikkelyezett trianoni békeszerződés (1921. évi XXXIII. törvénycikk 55. §-a) szavatolta ugyan a szabad vallásgyakorlást, ellenben a hatóságok ezt azzal játszották ki, hogy a szektákra az általános gyülekezési szabályokat alkalmazták.⁸⁴ A hatósági cinizmust jól tükrözi az az 1927-es belügyminiszeri megfogalmazás, miszerint „a gyülekezési jog esetlegesen bekövetkező enyhébb szabályozása automatikusan a szekták enyhébb kezelését is maga után fogja vonni”.⁸⁵ Ez természetesen nem következett be. Éppen ellenkezőleg. A gyakorlat a szigorúbb ellenőrzés, majd a kifejezett üldözés irányába mozdult el, egészen az 1939-es betiltásig.

Ami az akkor Bibliakutatók névre hallgató vallási közösséget illeti, a trianoni békeszerződést követően nekik is számolniuk kellett az új politikai helyzettel. Ebben az időszakban Magyarország felügyeletét Romániából látták el. A Társulat már 1920-ban Kolozsvárra küldte Jacob B. Simát, ahol találkozott Szabó Károlylyal és Kiss Józseffel. Magyarországon Szeged környékén alakult számottevőbb gyülekezet, mintegy 30 fős létszámmal.⁸⁶ Soós József és Soós Bálint⁸⁷ testvérpár 1918-ban keresztkellett meg, majd 1919-ben tértek haza Tiszaeszlárra. Kezdetben azonban nem alakítottak gyülekezetet.

⁸¹ Ugyanúgy a hírszerzéssel és kémelhárítással megbízott VKF-2 hatáskörébe tartoztak, mint az illegális kommunista mozgalom. Ld.: Hollós, 1971.

⁸² Szigeti, 2012. 165. p.

⁸³ Ennek a keresztények nélküli (látszat)kereszténységnek nem volt sem tartalma, sem pedig erkölcsi tartása; mindenben a felszínesség uralta. Alapvetően a bevett keresztény egyházak (katolikus, református, evangélikus) és az államhatalom szoros (mondhatni bizánci típusú) együttműködését jelentette. Összefoglalását ld. pl.: Jakab, 2016.

⁸⁴ Ld.: Kiss Ferenc: A magyar vallásszabadsági törvények jelentősége az egyházi és gyülekezeti kereszténység, valamint az állam életében. Bp., 1927. 13–16. p. A szerző szerint a helyi hatóságok többnyire „politikai gyűlésnek” vagy „kommunista agitációnak” minősítették a hivatalosan nem létező vallási közösségeket (korabeli szóhasználatban „szekták”) összejöveteleit. A különféle helyi hatósági értelmezéseket az tette lehetővé, hogy a gyülekezési jogot nem törvényben, hanem „alacsonyabb szintű jogforrásokban szabályozták”. Lehotay, 2011. 73. p. Ld. még: Fazekas, 1996. 23–24. p.

⁸⁵ 5064/1927. VII. res. – MJTE Archívuma. 1784.

⁸⁶ Pál, 2010. 452. p.

⁸⁷ Az ő nevéhez fűződik pl. a büdsszentmihályi gyülekezet létrejötte az 1930-as évek legelején. Ebben szintén két testvér játszott szerepet: Nagy Gábor és Nagy Lajos. Ld.: Lányi, 1948. 19–21. p.

Mostbacher János írásából tudjuk, hogy Baranyában a kelet ormánsági Piskóra 1920-ban Amerikából hazatért Molnár Sámuelné Sápi Máriával (1887. december 24., Hídvég – 1957. április 26., Pécs) indult el a Bibliakutatók mozgalma.⁸⁸ Rövid időn belül már kis csoportot irányított és kapcsolatot tartott „az akkori magyarországi vezetővel, Kis György (1887–1931) testvérrel, aki később, 1931-ben hitünk első magyar mártíra lett a csendőrség jóvoltából”.⁸⁹

2.2.2. Bethlen István miniszterelnöksége (1921–1931)

A Bibliakutatókkal kapcsolatos mondhatni első sajtócikk a numerus clausus törvény időszakában jelent meg *Veszedelemes konkolyhintők* címmel, a katolikus *Magyar Kultúrában*.⁹⁰ Ez a tájékoztatás már egyértelmű kapcsolódást fogalmazott meg a Bibliakutatók és a „zsidó-kommunizmus” között, mintegy meghatározva azt a politikai színezetű besorolást, amely gyakorlatilag az 1939-es betiltásig végigköveti majd Jehova Tanút:

„Németországban az utóbbi hónapokban országszerte erősen reklamirozott vallási előadásokat tartanak az ú. n. »komoly bibliakutatók«. Előadójuk a Szentírásnak erősen elváltoztatott helyeit olvassa föl és azokat erős célzatossággal értelmezi. Rendesen a közeljövőre alkalmazza, amikor nagy zavarokat, nyomorúságot jelez és burkolt alakban a kommunizmusra céloz, mint segítőre és mentőre. Nincs előadás, melyben ne dörög-nének és lázítanának a katolikus egyház és papjai ellen. Először a protestáns adventista szekta agitátorainak nézték a »komoly bibliakutatókat«,⁹¹ újabban azonban reájöttek egyesek, hogy Jeruzsálemben levő körökkel vannak összeköttetésben és igen hatalmas pénzüsszegek állanak rendelkezésükre a németországi zsidó bankoknál. Ezek alapján ügyesen működő zsidó-kommunista propagandát sejtjenek bennük,⁹² amit megerősít valamennyi előadásuknak a befejezése, mely szerint a bekövetkező nehéz idők után leomlanak a nemzeti válaszfalak és a világot egy zsidó uralkodó fogja boldoggá tenni.”

1921. december 17-i keltezéssel Vass József vallás- és közoktatásügyi miniszter levelet intézett Csernoch János bíboros hercegprímáshoz, amelynek tárgya az állam és az egyház együttműködése volt „szektaügyben”! Ebben a miniszter kérte a hercegprímást:

⁸⁸ Mostbacher, 2015. 3. p.

⁸⁹ Mostbacher, 2015. 2. p.

⁹⁰ Veszedelemes konkolyhintők. In: *Magyar Kultúra*, 1921. november. 447. p.

⁹¹ Ez a nézet még az 1920-as évek közepén is tartotta magát.

⁹² A Bibliakutatók és zsidók összekapcsolása egészen az 1920-as évek második feléig fellelhető. Utána, az 1930-as években, már a kommunista kötődés került előtérbe és vált meghatározóvá, de a zsidó kötődés – például a „zsidózó szekta” formájában – is előfordult még: Szabó, 1935. 9. p.

„Méltóztassék lehetőleg megállapítani, hogy ahol áttérések és valamely új hithez (szekta) való csatlakozások történtek az tömeges vagy csak szórványos volt-e, és az áttérésekre való hajlandóság honnan ered. A térítő illetőleg agitatorius munka eredményét mely helyi vagy egyéni okok látszanak segíteni.”⁹³

Mindez mintegy előrevetítette, hogy a politikai hatalom a Horthy-korszakban a „szektakérdést” egyenlő mértékben tekintette vallási / egyházi, valamint politikai és társadalmi problémának.

A Bibliakutatók által a háború előtt megkezdett missziós munka az új, most már trianoni országhatárok között is tovább folyt; mégpedig sikerrel. 1922-ben már 160 személy emlékezett meg Magyarországon az Úr haláláról. A *Kihívás a világ vezetőihez* c. határozat 200 000 példányban jelent meg. A Bibliakutatók egynapos terjesztési tevékenységre kaptak engedélyt. Ennek köszönhetően postaküldeményekben jutatták el a kiadványt hivatalokba és magas rangú tisztviselőkhöz.

1922. február 1-jén a Szövetség Magyar Osztálya (Hungarian Department) körlevélben tudatatta a Nemzetközi Biblia Tanulmányozó magyar testvérekkel, hogy megszervezte a Magyar Fiókot, és „kinevezte Kocsis György testvért a Magyar munka képviselőjére a Főhivatalnál”:

„Kedves Testvérek az Urban!

A Krisztusban nemzetiség nem létezik [...], hanem mindnyájan egyek a Krisztusban. Mindazáltal, mivel a testvérek különböző nyelven beszélnek, előnyösnek láttuk, hogy a Szövetségnél fiókhivatalok szerveztessenek, a célra, hogy az igazságot terjesszük a különböző nyelvezetűek között is. E végből egy fiókhivatalt szervezett a Szövetség, mely a Hungarian Branch (Magyar Fiók) címen ismeretes. Kezdetben Varga János testvér neveztetett ki a vezetésre, de mivel ő Európába készül utazni a közel jövőben, hogy segítséget nyújtson az ottani munkában, és mielőtt elutaznék helyesnek láttuk, hogy látogassa meg a testvéreket ebben az országban, és a Szövetség kinevezte Kocsis György testvért a Magyar munka képviselőjére a Főhivatalnál.

Minden adomány a munkálkodásra e hivatalhoz küldendő be [...] Ezen levelek vagy pénzküldemények a Kocsis testvérhez érkeznek és ő könyveli el és számontartja a Magyar munkára befolyt összeget, mely kizárólagosan az örömhír terjesztésére használtatik fel a magyarok érdekében.

Szándékunk mostan az, hogy hatásos szervezetet létesítsünk a Magyarok között. Minden osztálynál kell legyen egy direktor (munkavezető), segéddirektor, és egy könyvkészlet kezelő, és az osztályok minden tagja szerveződjék egy hatásos rendszerezített erőre, hogy általuk a nép látogatva legyen házról-házra és nyomtatványokat árusítsanak.

Tanácsoljuk, hogy a legközelebbi időben, miután köztudomásra érkezik e hír, gyűljenek össze az osztály tagjai mindenhol, s jelöljenek ki, és ajánlják e hivatalhoz egy megfelelő alkalmas testvért a munkavezetésre, és egyet a munkavezető kiscigítésére, és

⁹³ 196215/1921.

egyét pedig a könyvkészlet kezelésre. Nem szükséges, hogy a jelölt testvérek vénnek, vagy dékánusok legyenek, hanem a következők szerint állapittassék meg: (1) teljes föl-szentelés az Úrnak, a vizalámerítésben kifejezett önfeláldozás (2) szeretettel párosult buzgóság az Úr, s az ő ügye iránt; és (3) valamennyi képességgel bírjon a munka szervezésre és vezetésére azon utasítások szerint, mely e hivataltól adatik ki.”

„A Magyarok között a munkálkodásra az alkalom csak most látszik megnyílni. Öröme szolgál mindenkinek hallani, hogy Magyarországon a nép már most kezd az igazság ismerete után vágyódni. Segítségért kiáltanak, kérik hogy az örömhír küldessék át hozzájuk.”⁹⁴

Mostbacher János szerint a kolozsvári fiók irányítója, Faluvégi Dénes 1922. augusztus 6-án este 19:00 órakor tartotta „a régi országház tanácstermében” *Milliók élnek jelenleg, akik sohasem fognak meghalni* címmel azt a nagyszabású előadást,⁹⁵ „amelyet plakátokkal hirdettek” meg.⁹⁶ Ezzel az előadással kapcsolatosan a következő sajtótájékoztató jelent meg:

„A nemzetközi komoly bibliatanulók propaganda-gyűlésén *Faluvégi Dénes* úr azt hirdette, hogy *1924-ben Mózes feltámad* és hogy Mózes a többi ó-kori bölcsekkel együtt átveszi a világ kormányzását.

Nem hisszük. Mert ha Mózes 1924-ben a világ kormányzását átvenné, akkor Friedrich István⁹⁷ 1922-ben már nem Balatonfüreden, hanem a *Sinai-hegyen* nyaralt volna.”⁹⁸

1922-ben mintegy 200 000 példány került terjesztésre Budapesten a *Kihívás a világ vezetőihez* c., arra az évre vonatkozó kongresszusi határozatból.

„Mivel csak 1 napot engedélyeztek a terjesztésére a hatóságok, vidékről, zömmel a Hajdúságból utazott fel 22 testvér és testvérnő a fővárosba, hogy Kis György testvér vezetésével elvégezzék ezt a hatalmas feladatot. Később mindegyikük bíróság elé kellett álljon emiatt Budapesten. Az angol Őrtony 1923. december 15-ci száma, beszámolva a romániai és a magyarországi munkáról, megemlíti, hogy 20 magyar testvér jelenleg börtönben van a Proklamáció című traktátus terjesztéséért, ami vagy az 1922. évi kampány, vagy az 1923-ban kiadott újabb Proklamáció terjesztésének volt a következménye. Utóbbinak az volt a címe: »Figyelmeztetés az összes keresztények számára.«”⁹⁹ 1923. január 18-án, a Budapesti Református Teológiai Akadémia által rendezett „Kálvin-konferencián” elmondott beszédében Csikesz Sándor, a korszak egyik

⁹⁴ Körlevél, 1922. február 1. 1–2. p. – MJTE Archívuma. 725. (A levél aláírója: Rutherford.)

⁹⁵ Mostbacher, 2015. 6. p.

⁹⁶ Szigeti, 2012. 191. p.

⁹⁷ Friedrich István: jobboldali politikus, 1919. augusztus 7. és november 24. között miniszterelnök, 1951. november 25-én a váci börtönben halt meg.

⁹⁸ Egy kétely megokolása. In: *Az Újság*, 1922. november 5. 8. p.

⁹⁹ Mostbacher, 2015. 6. p.

meghatározó református egyénisége már felhívta a figyelmet a „szektaveszélyre”, amelyek szerint „egészüben külföldi importok” voltak, s amelyeket „külföldi anyagi és szellemi erőforrások” tápláltak.¹⁰⁰ Értéktétele szerint:

„Egészséges, vallásos világnézet [sic!] elveinek töredékei, beteg lelkeken át tükrözve: ez a szekta. Mert nagyjában egészséges elvei vannak a szektának is, csak egy beteg lélek túlhajtása által egészen a karikaturáig kiszögletesedve.”¹⁰¹

Csikesz Sándor beszédében külön kiemelte „az eredetileg unitárius hatások alatt indult” ún. „russellizmus”-t, amely állítása szerint tagadta a Biblia feltétlen érvényét, és csak a „Russel iratai értelmében magyarázott szentírást” fogadta el. Hasonlóképpen tagadta – állította Csikesz – „a bűn létezését, a lélek halhatatlanságát s így az újjászületés értelmét is.”¹⁰² A református teológiai professzor azonban nem állt meg a „szektajelenség” leírásánál és értékelésénél, hanem megpróbálta megfogalmazni annak egyházi és társadalmi okait is. Ezt az aspektust a későbbiekben az egyes „szekták” ellen író egyházi szerzők mondhatni teljes mértékben mellőzték.

„Egyéni tapasztalatom szerint a legtöbb helyen a sivár és még az átlagnál is mélyebbre sülyedt színvonalú gyülekezeti életből *intenzív vallási légkörbe vágytak* egyesek s ezért az új életért elfogadták a sokszor visszatetsző tant is. Ezt sohasem tették volna a legtöbben, ha a megtérés, újjászületés, egyházfegyelem, testvéri szeretet ősi evangéliumi gondolatait, melyek a kálvinizmusnak integráns részét alkotják, újra átvittük volna a tényleges egyházi életbe. Csakhogy ennek az átvitelnek életbeléptetésnek egyetemlegesen s nem sporadikusan kell történnie!

De a legfőbb oka egyházi életünk elvértelenedésének s így a szekták terjeszkedésének: *igehirdetésünk* egyoldalú merevsége.”¹⁰³

„A falu még ma is távol áll egészében a teljes keresztyénségtől s Istenről és emberről való fogalmában maximum az ótestamentum világában él; az újtestamentum lelkiélete, bennsősége ott forradalom-számba megy és valami mélységesen idegen a tömegtől a Krisztusban való megigazulás. Istennel szemben a »vallásos leszek, ha megsegítesz!« kalmárfelfogás, vagyis vallásosságában is az »Adsza-nesze« elve él. Az örök életéről, haláláról az a felfogása, hogy odalent majd nem fáj semmi. Legfeljebb valami ködös Scólszerű túlvilágot bír el. A társadalmi szemet-szemért elvből kiindulva a maga igaza mellett a végsőig kitart, mindeneknél többre becsüli az egészséget és a vagyont. És itt áll az a megállapítás, hogy a lelkipásztorokat is eszerint bírálják el. Ezért van az, hogy igen sok esetben a vagyonos lelkipásztor lesz a gyülekezetnek a vezetője, a vagyonos pásztorot mindig több nimbusz veszi körül, mint a szegényet. A hatalmas szó az, ami érték

¹⁰⁰Csikesz, 1925. 63. p.

¹⁰¹Csikesz, 1925. 65. p.

¹⁰²Csikesz, 1925. 65–66. p.

¹⁰³Csikesz, 1925. 67. p.

a szemükben. [...] A falusi ember leegyszerűsített életet él s így a maga élvezetével is közeledik egészen a természeti ember vegetatív életéhez. Az evés, az ivás, az ünnepi ruha, a gépies szórakozás (kártya), a nemi élet a fő nála. A káromkodást nem ítélik el, azt tartják, hogy a lélek a felgyülemlett feszült energiát csak egy sistergő káromkodásban tudja kiönteni. Ilyen hiba még a paráznaság könnyelmű elintézése. [...] Újabban foglalt tért a külső fényűzés, az úrhatnáság. Mikor a külsőt már elérte, hogy anyagilag is ott áll, ahol ezelőtt a középosztály volt, akkor azt hiszi, hogy már a műveltségben is egy színvonalon van vele. Elősegíti ezt a falu életében az iskola immel-ámmal végzett vallásoktatása, amelyről lerí a kényszer. A vallástanító legtöbbször egész kéjjel bocsátkozik bele a léleknélküli s vallásos bensőség híjjával való technikai megoldásba. Ehhez jön a legtöbb helyütt csak magoltató s szintén léleknélküli konfirmációi oktatás. Azután látjuk a falusi ifjúság teljes magára hagyatottságát. Még fel sem serdült s már le van törölve róla az ártatlanság himpora. Az iskola után mindjárt a korcsma következik. A házasság pedig telve érdekekkel, úrhatnáság, osztályöznés, haszonelvűség; egyházilag szervezve: így néz ki belülről igen sok helyen a vallásszociológia legcsodálatosabb, leg-hatalmasabb szerve: a presbiterium, melyen a kálvinizmusnak csak a nevében találjuk a nyomát. S hány helyen jön még ennyi átokhoz az alvó kényelem papja s ilyenkor, amikor a pásztor alszik, itt is, ott is apró pásztortűzek gyúlnak ki: a szekták lángjai. Itt is, ott is fellobban a sötét vigasztalan éjszakában egy kis tűz, ahol a hívcek áhitattal merülnek el egymás beszédében.”¹⁰⁴

Ebben az egyházi-társadalmi közegben jelentek meg tehát a „szekták”, akik a kereső, egzisztenciális kérdéseikre saját egyházukban kielégítő választ nem találó személyeket vonzották.¹⁰⁵ Csikesz megoldást is vázolt: missziós munka, példamutató lelkipásztori élet, a Biblia tanulmányozása, teológiai továbbképzés. Ehelyett az ún. „történelmi” keresztény egyházak az államtól várták a „szektakérdés” karhatalmi megoldását. Pedig Csikesz Sándor éppen ennek az ellenkezőjére figyelmeztetett:

„Nem szabad a világi törvényre apellálni. Addig, amíg profán, sőt erkölcstelen céllal bárki összejöhet, nincs jogunk a szekták összefüvetleit rendőrileg betiltani. Örökre eltévesztette feladatát az a lelkipásztor, aki csendőrszurony, szolgabíró, házkutató, toloncolás stb. eszközöket akarja alkalmazni. Ha az állam igénybeveszi az államellenes szektáknál ezt a fegyvert, ám legyen. De se a feljelentés, se az irányítás ne legyen tudunkkal és beleegyezésünkkel. Sőt, ha a lelkipásztor ilyenkor közbelép s pár napi haladékot vagy enyhítést eszközöl ki, nagy bizalmat és megbecsülést válthat ki s ezzel egyengeti a visszatérés útját, másfelől nem enged a szektásokból mártirokat csinálni s így még jobban hódítani.”¹⁰⁶

¹⁰⁴ Csikesz, 1925. 70. p.

¹⁰⁵ Vass Vince szerint az jellemzi a szektákat, „hogy a protestáns egyházak legbuzgóbb, legforróbb lelkű bibliaolvasó tagjait keresik meg, hogy a maguk körébe vonják. Ez valóságos rablás, amivel meggyengítik az egyházakat, s vétkes bűnt követnek el Isten ügyével szemben”. Vass, 1926. 3. p.

¹⁰⁶ Csikesz, 1925. 75. p. Hasonló álláspontot képviselt: Vass, 1926. 38. p.

„Senki ne merjen a szektákkal szembeszállni, akinek nincsen nagyobb hite, nincsen nagyobb igazsága, amelynek védelmében bármikor kész az életét is feláldozni s még halálában is imádkozni ellencéjért!”¹⁰⁷

Csikesz Sándor figyelmeztetésével ellentétben azonban, nagyon sok esetben, éppenséggel a helyi lelkész vagy pap volt az, aki kezdeményezte a hatóságok fellépését a „szekták” ellen.

1923-ban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium „szekta”-kérdésben konzultált az egyházakkal. „Jogi kényszerrel ellenük alig tehető valami – olvashatjuk –, s a védekezés elsősorban lelki irányú kell hogy legyen. [...] Méltóztassék gondolkodni elsősorban a lelkigondozás intenzívebbé tételével, mely célra esetleg utazó missziói lelkészi állás szervezése, valamint az iratterjesztés eszközeinek intézményes biztosítása is igénybevehetőnek látszik.”¹⁰⁸ A Református Egyetemes Konvent azonban ellenezte a vallásszabadság és a törvényes jog kiterjesztését.

1923. február 11-én az igazságügy-miniszter az ügyészségek figyelmét az ún. „antimilitarista szektákra” hívta fel, amelyek főképpen az Alföldön, illetve a Dunántúlon alakultak.¹⁰⁹ Március 5-én pedig a belügyminiszter már arról intézkedett, hogy az illetékes szervek (budapesti államrendőrség kerületi főkapitányai, csendőrkerületi parancsnokok és alispánok) akadályozzák meg „az antimilitarista elveket hirdető szekták” terjedését.¹¹⁰

Ugyanakkor 1923. április 17-én Rakovszky Iván belügyminiszter intézkedéseket foganatosított „a ponyvairodalmi fércmunkák” terjesztése ellen, amelyek köztudottan „a néplélekre és főként az ifjúságra gyakorolt mértelenítő hatásukkal és ezzel kapcsolatban a valláserkölcsei, valamint a nemzeti érzés lazításával a közelmúlt forradalmi állapotainak egyik előkészítő tényezőjeként szerepeltek”. Gyakorlatilag a „ponyva” kategóriába került a pornográfia, a detektívregények, a naptárak, a röpiratok – és a szekták iratai. A fokozottabb ellenőrzés érdekében az intézkedés tartalmazta, hogy „a bármikor visszavonható engedély érvényességi időtartama rövid legyen”, csupán egy év, és felsorolásszerűen tartalmazza a terjeszthető sajtótermékeket.¹¹¹

1923-ban került sor a „Kis és társai Órtorony könyvkereskedő társaság” első sajtóperére Budapesten. A vádpontok között a papság elleni izgatás, valamint kommunista tanok propagálása szerepelt. A 23 vádlottal számoló perben enyhe ítéletek születtek. Innentől kezdve azonban, egészen 1939-ig, az „izgatás” mint elsődleges vádpont jelent meg a Bibliakutatók/Jehova Tanúi elleni hatósági fel-

¹⁰⁷ Csikesz, 1925. 77. p.

¹⁰⁸ RZsL. Közig. a/2. 117, 293-823. Idézi: Szigeti, 1987. 207. p. A további protestáns elemzések közül ld.: Kádár Géza: Ne tévelyegjetelek szeretett atyámfiai: baptisták, adventisták, millénisták tanításainak ismertetése. Zalaú [Zilah], 1925.

¹⁰⁹ Bi.689/1. sz. – RZsL. Közig. 100/c; MJTE Archívuma. 1059. Ld. még: Páter Zadravecz titkos naplója. Szerk.: Borsányi György. Bp., 1967. 80–81. p.

¹¹⁰ BM 1670/1923. Res VII. – MJTE Archívuma. 1058.

¹¹¹ BM 60002/1923. – Magyarországi rendeletek tára, 1923. Bp., 1924. 401–402. p. Ld. még: A belügyminiszter a ponyvairodalom ellen. In: *8 Órai Újság*, 1923. április 28. 5. p.

lépésekben. Gyakorlatilag a médiatudósítások is azt a meggyőződést sugallták a közvélemény felé, hogy tulajdonképpen egy vallási mezbe öltözött, ellenben valójában a társadalmi és politikai berendezkedés, valamint az annak szerves strukturális részét képező keresztény egyházak ellen irányuló politikai szerveződésről van szó, amelyet külföldről irányítanak és finanszíroznak.

Ezekben az években a magyarországi Bibliakutatók központjának Kolozsvár tekinthető, ahol iroda és nyomda működött (Bétel-otthon, 1923–1927), mégpedig a kor legmodernebb nyomdagépeivel felszerelve.¹¹² Innen származtak a sajtótermékek,¹¹³ miközben több, Amerikából érkező Bibliakutató tevékenykedett Magyarországon: Dóber János (Zalaudvarnok), Molnár Toldi József (Nagyvisnyó), Varga János (Hajdúszoboszló).¹¹⁴

Az *Órtorony* 1924. júniusi számának az Úrvacsoráról szóló jelentése, miközben számos erdélyi települést felsorolt, Magyarország vonatkozásában 94 személlyel számolt.¹¹⁵

A dadai alsó járás főszolgabírójának 1925. szeptember 18-i jelentéséből tudjuk, hogy Tiszaeszláron már 1924-ben egy 12-15 fős közösség működött, gyakorlatilag illegálisan, mivel összejövetelek tartására nem kaptak engedélyt. Ezen közösség megalakulása Kiss György missziós tevékenységének tudható be.¹¹⁶ Szabó Lajos református lelkipásztor így jellemezte őt:

„Kopott ruhája volt, tüdővérszt mutatott az arca, a hangja rekedt volt, de tele volt tűzzel és fanatizmussal. Csudálatosan ismerte a Bibliát és »igehirdetése« órák hosszat tartott.”¹¹⁷

¹¹² Ld. pl.: Sebestyén Jenő: A millenista veszedelem. In: *Kálvinista Szemle*, 1924. december 6. 1. p. Ezt az információt az 1942. december 4-i szegedi hadbírószági ítélet indoklása is megerősíti: H.358/42. sz. – MJTE Archívuma. 102. 20. p. Egyébként Sebestyén azt taglalja, hogy Gergely Ferenc cikkíró szerint a millenisták az erdélyi református egyház számára jelentenek igen komoly kihívást. – A millenisták agitatorikus tevékenysége. In: *Az Út*, 1924. június. 127–130. p.

¹¹³ Ld. Helyzetjelentés 1924. évi november hóról. A debreceni csendőrkerületi parancsnokságnak folyó évi december hó 9-én kelt 695/ kt. 1924. számú felterjesztéséből: „Múlt hó 14-én a Tisza folyón tutajozó oláh tutajosok szektárius füzeteket csempésztek be és azokat osztogatták Tivadar községben. A füzetekből sikerült a gulácsi őrsnek 2 példányt megszerezni [...] Miután feltehető, hogy törvénszerű propagandáról van szó, szükséges volna az összes Romániából jövő utasokat átvizsgálni azon célból is, hogy ily tárgyú füzeteket nem-e hoznak magukkal.” Az esetről a vallás és közoktatásügyi minisztérium tájékoztatta a magyarországi református egyház egyetemes konventje Elnökségét. 119033/924. sz. II. ü. o. – MJTE Archívuma. 1061.

¹¹⁴ Kinevezés dátuma: 1927. október 21. Varga 1924-ben előadást is tartott a régi országház tanácstermében. Kis György mellett második pilgrim (utazófelvigyázó) lett. Ld. Mostbacher, 2015. 6. p.

¹¹⁵ *Órtorony*, 1924. június. 96. p.

¹¹⁶ 53/925. eln. sz. – MJTE Archívuma. 569.

¹¹⁷ Szabó, 1935. 8. p.

„Nagy munkát végzett. Gyülekezeteket alapított, rengeteg könyvet osztogatott szét ingyen.”¹¹⁸

Szebenszky Mihályné (szül. Balabás Erzsébet) önéletrajzában így emlékszik vissza a közösségek megalakulására:

„1927. december 29-én születtem Nagyrozvágyon. Édesanyám, mint jó református, minden vasárnap délelőtt templomba ment. Ezekben az években jelent meg a faluban az Amerikából hazajött Kiss György testvér, és ahogy jöttek a templomból, ő ott az utcán bátran hirdette a királyságot, valamint rámutatott a vallás hamis tanításaira. Elég hamar gyülekezet alakult. Édesanyám és két fivére elfogadták az igazságot, kiléptek a vallásból, és a fivérci előbb, majd édesanyám 1931-ben megkeresztelkedett. Ezután rendszeresen járt a gyülekezetbe, ami ekkorra 20–25 fős is lett. Engem természetesen mindig magával vitt, és én örömmel mentem vele.”¹¹⁹

¹¹⁸ Szabó, 1935. 10. p.

¹¹⁹ Gépelt kézirat. Kelt: Oroszlány, 1998. január 15. – MJTE Archívuma. Do-3088.

A felfokozott „szektatevékenység”¹²⁰ arra sarkallta a belügyminisztert, hogy 1924. október 27-én kelt bizalmas körrendeletében a hatékonyabb ellenőrzésre utasítsa a hatóságokat, és részletesen szabályozza a mozgalmakkal kapcsolatos eljárásokat is.¹²¹ Elsősorban azért, mert az élénkebb tevékenységet kifejtő „szekták”, a miniszter megítélése szerint, „»agresszív fellépésükkel a történelmi egyházak hitelveit és előjáróit sértik«, sokszor pedig antimilitarista propagandájukkal és »káros világnézeti elvek« hirdetésével az állam rendjét is veszélyeztetik”.¹²² A miniszter „elrendelte, hogy minden egyes összejövetelt be kell jelenteni, azokat rendszeresen figyelemmel kísérni, a 18 éven aluli fiatalokat még a gyűlések engedélyezése esetén is eltiltani, továbbá sajtótermékeik terjesztését a rendelkezésre álló eszközökkel lehetőség szerint meggátolni”.¹²³ Mostbacher János szerint ennek eredményeként:

„Állam és egyház [...] közös erővel kezdte meg a testvéreink elleni fellépést 1924-től kezdve, ami a hétköznapi élet szintjén azt jelentette, hogy a helyi plébános vagy lelkész szoros együttműködésbe kezdett a helyi csendőrrős vezetőjével a közös ellenség elleni harcban.”¹²⁴

Ezt megelőzően már 1924 szeptemberében sor került például „a Bibliatanulmányozók Egyesülete kiadásában megjelent »Proklamáció« elkobzására, amelyet »osztályellenes izgatás« miatt rendelt el a pécsi törvényszék vizsgálóbírája”.¹²⁵

1925. február 8-án Forgács Gyula (1879–1941), a református belmisszió prominens személyisége a *Sárospataki Református Lapok* első oldalán kéthasábos cikkben hívta fel a figyelmet a millenizmus jelentette veszélyre. Elsősorban az „új kormányzatról” szóló, „rossz magyarsággal fordított ponyvafüzet”¹²⁶ miatt sorolta a két pártra szakadt millenistákat (russellisták, biblikaútatók) a „veszedelmes szekták” közé. Írásában kiemelte, hogy „összejöveleteket is tartanak, melyeken rémítésre alkalmas tanaikat közel hozzák a kommunista reménységekhez, mert az »új kormányzat«-ban egyenlőség lesz rangban s vagyonban”. Forgács a millenistákat az adventistákhoz sorolta, „azzal a különbséggel, hogy nemcsak az Úr Jézus második eljövetelenek pontos idejét találgatják, hanem azt hirdetik, hogy az Üdvözítő második eljövele egy *exer éves* uralkodással lesz összekötve e földön. E meggyőződésüket a Jelenések könyve 20: 1–10. verseire alapítják.” Forgács

¹²⁰ Ld. pl.: A világ vége... In: *Egri Népújság*, 1925. február 7. 2. p.

¹²¹ 14700/1924. VII. Res. sz. – MNL OL K 63. 1929-34-2907.

¹²² Csizmadia, 1966. 120. p.

¹²³ Fazekas, 1996. 23. p.

¹²⁴ Mostbacher, 2015. 12. p.

¹²⁵ Mindentől félnek... In: *Népszava*, 1924. szeptember 7. 9. p.

¹²⁶ J. F. Rutherford *A kíváncsok kormányzat* c. művéről van szó, amely 1924-ben három különböző kiadásban is megjelent magyar nyelven: Kolozsvár, Budapest és Brooklyn.

természetesen a tanokat is cáfolta, azokat szinte komikusan naivnak és materiálisnak ítélte meg.¹²⁷

Evangélikus vonatkozásban az Országos Luther Szövetség hivatalos lapja közzölt tájékoztatást arról, hogy mi történik Németországban:

„Hogy hová vezet az egészségtelen vallási mozgalom, azt legjobban abból látni, hogy keleti Poroszországban az úgynevezett komoly bibliakutatók szektájának már egynéhány áldozata van. A szekta terjesztői oly hatással vannak egyesekre, hogy azok vallási őrjöngésbe esnek és teljesen megtévelyednek. Ilyen esetek oly gyakoriakká váltak, hogy a hatóság kénytelen volt összejöveteleiket megtiltani.”¹²⁸

Az 1924 októberétől felfokozott társadalmi hangulatnak egyfajta lenyomatát adja Lestyán Sándor, *Az Újság* publicistája, aki a Borsod megyei Bogácsról szóló írásában jól érzékelteti a hatóságok erőszakos és megfélemlítő magatartását. Álláspontja szerint azonban:

„Nincsenek titkos szervezetek, senki sem akar konspirálni, az állam és a társadalom békéje ellen nem tör senki. *Csak jámbor és istenfélő magyarok vallásos érzelmeiről van szó, ami nem tetsző sem az egyháznak, sem a hatóságoknak.* Ezért a falu egy részének elkeseredése, ezért a túlzott óvatosság és ezért nem szabad a bogácsi öregnek folytatni a zsolozsmát, mellyel az urat, a teremtőt és Jézus Krisztust dicsérte.”

A szerző egyben leírja mind a helyi közösség keletkezését, mind pedig a tanításuk lényegét:

„A faluban az Amerikából visszavándorolt magyarok voltak az első hívők. Kevesen voltak. Először egy, aztán kettő, majd három és *így nőtt a számuk negyven-ötvenre.* Az elsők buzgó, szent meggyőződése szerezte az új meg új testvéreket, no meg a *biblia.* A *biblia ugyanis az ő vallásos hitük és meggyőződésük minden megnyilvánulásának alapja.* A biblia ígéit magyarázzák maguknak és egymás között. Vakon és tiszta szívvel elfogadják mindazt, amit a biblia mond *s szent hitük: hogy az új, erkölcsös világ és az eljövendő szebb kor alapjai a bibliában le vannak fektetve.*

Mégcsak nem is voltak tizenketten, mint az apostolok, akik a keresztyény egyház megalapításáért szenvedtek.

Egyetlen egy, Amerikából hazavándorolt magyar kezdte hirdetni az új ígét. Ez fel volt szerelve magyarázó könyvekkel és két esztendővel ezelőtt megkezdte a maga munkáját. maga köré gyűjtötte, a házába, a szomszédokat, a sógorokat, a sógorasszonyokat, a komákat, a komaasszonyokat, a jó barátokat és ismerőseket, felütötte a szent bibliát és a sorok közül *felolvasta nekik a bibliamagyarázó szektájának tanait. Ezekben nincs semmi*

¹²⁷ Forgács Gyula: A millenizmus. In: *Sárospataki Református Lapok*, 1925. február 8. 1–2. p.; Ld. még: Uő: A Belmisszió és Cura Pastoralis Kézikönyve. Pápa, 1925. (Református Egyházi Könyvtár, 14.) 800–801. p.

¹²⁸ *Harangszó*, 1925. március 22. 95. p.

vallásellenes. Hisznek Istenben, Jézusban és a mai kort a bűnös világ összeomlásának tartják, melyet nemsokára a szebb, boldogabb jövő követ.

De az egyházakat nem ismerik el. Ők mindenki testvérei. Nincs nemzet, faj, ország, nép és felekezet, csak testvérek vannak, akik a szebb, áldásosabb és magasabb világégyetemért küzdenek.

Természetesen, a bibliamagyarázók *az egyháznak nem lehetnek tagjai*. Nincs papjuk, csak vezető bibliamagyarázóik vannak. A született gyermeket nem keresztelik meg *s amíg meg nem ismeri a bibliaolvasók tanait* – maguk közé sem veszik fel, mert azt akarják, hogy minden emberi lényt, *csak saját, megfontolt meggyőződése vezesse táborukba*. Halottakat nem papok temetik. A házasságkötést nem szentesíti az egyház. A polgári esküvő után összegyűlnek és a bibliát olvassák, imádkoznak, énekelnek, ájtatoskodnak....

Mondanunk sem kell, hogy a bibliamagyarázók csendes és szelid munkáját *nem jó szemmel nézték Bogácson, de a környék többi falvaiban sem, ahol lassan-lassan elszaporodtak. Az egyházat egyre több hívő hagyta el s ezzel megkezdődött ellenük a hatóságok fellépése.*

Kommunistáknak, valláselleneseknek, zsidóbarátoknak bélyegezték őket.

Csak türetek és némán szenvedtek, mert hittek igazukban és meggyőződésüktől semmi sem tántorította el őket.

A mult csztendőben aztán kirobbant a hatóságok végső szigora. *Sajnálatos és erőszakos módon történt.*¹²⁹

Lestyán Sándor leírása szerint a hatósági túlkapások 1924-ben annyira eldurvultak, hogy a vegzálásokon és könyvek elkobzásán túlmenően mind a bogácsi, mind pedig a noszvaji bibliakutató férfiakat megbotozták, a nőket pedig felpofozták a csendőrök. Ez egyben egyfajta betekintést is kínál a Horthy-korszak társadalmi állapotába.

A bogácsi történetekkel szinte egy időben, Fejér megyében is őrizetbe vettek két bibliamagyarázót – Kormarszki József 26 éves szabósegédet és Fülöp Sándor 28 éves volt fegyőrt –, akiket a fennálló társadalmi rend és állami berendezkedés elleni izgatással vádoltak meg. Kihallgatásuk alkalmával kiderült, hogy Kiss György bírta meg őket.¹³⁰ Néhány nappal később azonban Medvés-Medico István vizsgálóbíró szabadon engedte őket, mivel „nem látta... kimondottan fennforogni sem az izgatás, sem a lázítás vádját az esetükben”.¹³¹

A történetek egybeesése arra sarkallta Lestyán Sándort, hogy felkeresse a Bibliakutatók budapesti központját, és döntően objektívnek mondható bemutatást közöljön a Magyarországon újak számító, és felfokozott félelmet keltő vallási

¹²⁹ Lestyán Sándor: A bogácsi bibliamagyarázók kálváriája. In: *Az Újság*, 1925. március 11. 5. p.

¹³⁰ Őrizetbe vettek két bibliamagyarázót állam és társadalom elleni izgatás miatt. In: *Az Újság*, 1925. március 11. 5–6. p.; Őrizetbe vettek két vallásalapítót. In: *8 Órai Újság*, 1925. március 12. 6. p.; Az Őrtorony apostolai – a rendőrségen. In: *Világ*, 1925. március 12. 10. p.

¹³¹ A vizsgálóbíró szabadlábra helyezte a fejmegyei bibliamagyarázókat. In: *Az Újság*, 1925. március 17. 4. p.

mozgalomról. Ez egyben azt is mutatja, hogy szinte kezdettől fogva lehetséges volt, illetve a korabeli magyar közvélemény és hatóságok rendelkezésére állt a Bibliakutatók semlegesnek mondható, kívülálló által megírt tényszerű ismertetése.

„Egy Tisza Kálmán-téri, félhomályos, szűk, udvari lakásban van a bibliamagyarázók budapesti otthona. Az első szoba: konyha is. Az ócska, kopott falak között kifeszített köteleken frissen mosott fehérnemű szárad. A második szobának minden butorzata egy kis harmónium, egy szekrény és egy asztal, de a falakon kék vászontábla, fantasztikus rajzzal, aláírva *a világ három korszaka*. És a fal mentén 30–40 szék, fehér, hajlítható, fából készült székek, vászon ülőkével, amilyent vadászok, vagy festők használnak.

A harmadik szobából, minden ajtónyílásra, hűvös légáramlat árad, mintha pincéből jönne. Ez a könyvraktár, ahol bibliák, bibliamagyarázatok, propagandisztikus füzetek és folyóiratok vannak felhalmozva.

Kedden estefelé *egy detektív járt itt* és az egyház tagjainak *előlelete* iránt érdeklődött. *Majd bekérte a hívők névjegyzékét és erkölcsi bizonyítványait.*

– *Már hozzá vagyunk szokva a detektívekhez! [...] Egy bibliakolvasáson is résztvettek már a detektívek,¹³² de nem találtak semmi különösét, mint ahogy nem is találhattak. [...]*

Ez a kis udvari lakás *a bibliamagyarázók pesti székháza*. Mindenesetre megható és megindító a maga primitívségében.

És a »testvérek« egyszerű szavai, komoly, megfontolt mondatai úgy hatnak, mint az igc.”

A Bibliakutatók főembere Kiss György, helyettese Varga János volt, akivel a publicistának sikerül beszélnie:

„[Varga] Halkszavu, komoly ember. 38–40 éves lehet. A kerek, fekete keretes szemüveg valami amerikaias jelleget kölcsönöz az arcának. Ünnepeyes, fekete öltözete is elmélyedő, megállapodott férfiura vall: akinek elvei és meggyőződése van.

Ahogy beszél, látom, hogy mindezekon kívül *hite is van*. Az Istenbe, a megváltó boldogságába, a bibliába és a vallásuk paragrafusainak megdönthetetlenébe vetett hite.”

Amikor a keresztény egyházakból való kilépés kényes témája kerül napirendre, Varga mintegy rámutat a konfliktus lényegére.

„Azt hiszem *éppen ez a baj*. Ez nem tetszik az egyházaknak és a hatóságoknak. Ezért üldözik bennünket az egész országban, ahol híveink vannak.

Hogy hányan vagyunk?... Pontosan nem is tudnám megmondani. *Körülbelül négy-öt százban. Főként Borsodban, a Mátravidéken, aztán a Hajdúságban, Debrecen környékén, szórványosan a Dunántúlon és végül néhányan a budapesti központban is. [...]*

¹³² Az istentiszteleteken vagy közösségi rendezvényeken való hatósági jelenlét a közvélemény számára mindenképpen azt sugallta, hogy a „szekták” eleve gyanúsak és veszélyesek. Ld.: Fazekas, 1996. 43. p.

– *vallásunk alapítójának Krisztust tartjuk.* Russel csak felujította és hirdetni kezdte Krisztus tanait, mely a bibliában meg van írva. [...]

– Az amerikai egyházból sarjadt ki a magyar testvérek csoportja. *Odaát hatalmasak, tekintélyesek, erősek és befolyásosak vagyunk. Itt üldözöttek és elnyomottak.* Amerikában gazdag az egyház. Itt szegény, de azért fedezni tudja a maga szükségleteit. *Bár egyházi adót nem szedünk,* a testvérek önkéntes adományaiból fenn tudjuk tartani magunkat...

– *Hogy kapunk-e pénzt Amerikából? Nem kapunk.* Legfeljebb jótékony szeretet-adományokat. *A napokban érkezett két nagy láda, tele fehérneművel, ruhával és élelmiszerrel.* Mindezeket elosztottuk legszegényebb testvéreink között. [...]

– Olyan *nagyfoku üldözés,* mint Magyarországon ér bennünket, *csak Romániában tapasztalható...* [...]

– *Nem vagyunk kommunisták, a szó legenyhébb értelmében sem.* [...] Tanainkban nincs *megbotránkoztató* s igazán nem tudjuk, hogy miért vagyunk szálla a hazai kereszténység szemében? [...]

Bármennyire ártatlannak és talán némiképp tulzott, de jámbor, vallásos elmeéllyülésnek nézem egyházuk tanait és működését: *nem hiszem!*...”¹³³

Vélelmezhető, hogy ennek a bemutatásnak csak nagyon csekély társadalmi hatása volt.

1925 áprilisában aztán a belügyminiszter kitiltotta az országból a „Nemzetközi Bibliatanulók Egyesülete” név alatt működő szekta Kolozsváron megjelent külföldi sajtótermékeit, elrendelte azok elkobzását, és rendelkezett arról, hogy a terjesztők ellen minden esetben indítsanak eljárást.¹³⁴ Ezért az *Órtorony* előbb *Keresztén zárandók*, majd *Evangélium* címmel jelent meg. Illegálisan terjesztették Romániából, illetve Csehszlovákiából.

Ugyanakkor a vallás- és közoktatásügyi minisztérium tájékoztatta a magyarországi református egyház egyetemes konventjének Elnökségét a „Nemzetközi Bibliatanulók Egyesülete” által Bótán és Nagyvisnyón kifejtett tevékenységről.¹³⁵ A magyar hatóságok szerint ebben az időszakban a vallási közösség gócpontja Budapesten volt. (Tisza Kálmán tér 28., valamint: Horn nyomda, Rákospalota, Vigadó tér). A tájékoztató szerint Kiss György budapesti lakos, aki magát „igazhívő prédikátornak” tekintette, az említett településeken

„vallási beszédeket tart, melyek azonban állam, kormány és nemzetellenes izgatást tartalmaznak, továbbá a keresztény vallás és a papok ellen lázítanak. Keresztelőket és egyéb vallási szertartásokat tart, – továbbá a nép széles rétegében oly tiltott nyomtat-

¹³³ Lestyán Sándor: Látogatás a „Bibliamagyarázók” budapesti egyházában. In: *Az Ujság*, 1925. március 12. 5. p.

¹³⁴ BM. 193.611/1925. április 25. – MJTE Archívuma. 571. Ld. még: *Szabolcsvármegye Hivatalos Lapja*, 1925. 20. sz. 179. p.

¹³⁵ Erre vonatkozóan ld.: Fazekas, 1996. 58–60. p.

ványokat terjeszt, melyek mind a legnagyobb mértékben alkalmasak arra, hogy a nép lelkét megmértelyezzék és a kommunizmus felé hajtsák.¹³⁶

Kiss György munkáját Bóta községben a Göndör Lajos nevezetű elmezavarodott ember egészíti ki, kit pár hónappal ezelőtt engedett el a miskolci Erzsébet kórház, mint elmebajost, mivel a költségeket érte senki nem fizette. Göndör Lajos magát »Krisztus utódjának« [sic!] nevezi és lakásán esténként igazhívő vallásos összejöveteleket és beszédeket tart, melyek azonban mind szintén izgató tartalmúak és főként a keresztény vallás és a papok gyalázásában merülnek ki. Az ilyen gyűléseken aztán éles haza, nemzet és kormányellenes kifakadások hangzanak el.

Mindkét említett ember működésének Bóta községben ma már az a következménye, hogy templomba alig 4-5 ember jár és a gyerekek az iskolában kommunista verseket szavalnak és ilyen nótákat énekelnek a papok és a tanítók minden küzdelme ellenére.

Esténként egyes házaknál összejöveteleket tartanak, hol imádkozás és éneklés ürügy alatt a legélesebb kifakadások hangzanak el a kormány és a mai rendszer ellen.”

¹³⁶Ezt Szabó Lajos református missziói lelkipásztor így fogalmazta meg: „Zsenialis eszme volt, hogy ennek a népnek a vallás cégére alatt adagolják szívébe a bolsevizmust. Ezt csak így lehetett ezekkel megcsinálni, szegényekkel. Amit nem vett be a földnélküli magyar paraszt a legnagyobb nyomorúság dacára sem, (hiszen azért bukott meg nálunk először a Vörös Ember) azt bevette és azért mindenre kész, mert a vallás cégére alatt adják be neki. Marx felvette Krisztus arcát.” Szabó, 1935. 15. p.

Az állami és az egyházi szervek szoros együttműködését¹³⁷ mi sem bizonyítja jobban, mint a miniszternek azon megfogalmazott kérése, hogy amennyiben a konvent Elnöksége „előtt ezen szektárius alakulat, működése és tanítása, továbbá [...] sajtótermékei ismereteseek”, arról a minisztert „theológiai szempontból” is tájékoztassák, ahogy azt már korábban is megtették a *Milliók élnek, akik sohasem fognak meghalni* c. kiadvánnyal kapcsolatosan is.¹³⁸

Teljesen egyértelmű, hogy ebben az időszakban a Bibliakutató misszió által legérzékenyebb területek Zemplén és Szabolcs megyék határszéli községei voltak. Ugyanakkor nagy médianyilvánosságot kapott a baranyai tevékenység is, ahol 1925. május elején négy embert tartóztattak le.¹³⁹ Az esettel kapcsolatban a *Dunántúl* részletesebb írást közölt magáról a „szektá”-ról (eredet, alapító, szervezet), illetve annak baranyai működéséről. A beszámoló szerint

„A millenista mozgalom először Piskó községben ütötte fel a fejét. Megalapítója *Molnár Sámuel* né piskói lakós, aki 1913-tól 1920-ig künn volt Amerikában, onnan hozta magával a szekta ismeretét. Baranya felszabadulása után, mint alkalmas területen, megjelent *Kiss György* is és *Molnár Sámuel* né segítségével Piskón és Luzsokon szereztek híveket a szektának.

A királyi ügyészség először 1923-ban szerzett tudomást a szekta működéséről. Ekkor még állami szempontból ártatlan vallási mozgalomnak tekintették. Nyomtatványaik azonban folyton erősödő gyűlöletet szítottak az összes keresztény felekezetek, azok papjai, a társadalmi vezető osztályok, sőt a katonaság ellen is. Ennek magyarázatát az 1924-ben Amerikában megtartott nagygyűlésük határozata adja meg. Mert ezután a gyűlésük után adták ki az *egyháziak vád alatt* című röpiratukat, amely már a legvadabb támadást és izgatást tartalmazza az összes keresztény felekezetek és azok papjai ellen. Ezeket a röpiratokat a baranyai híveknél is megtalálták.

November elején a beremendi csendőrség tettenérte *Sértő Sára* piskói asszonyt, Molnár Sámuel né társát, amint a gyűlölködő nyomtatványokat terjesztette és izgató beszédek tartott a keresztény felekezetek és azok apapjai ellen. *Sértő Sárát* ekkor letartóztatták, a főszolgabírósról azonban szabadonbocsátották.

A királyi ügyészség ezek után az összes terjesztett nyomtatványokat elkobozta, azokat áttanulmányozta és miután kétségtelenül megállapította a röpiratokból a hitfele-

¹³⁷ Ld.: Fazekas, 1996. 67–69. p.

¹³⁸ 30693/925. sz. II. ü. o. – RZsL. Közig. 100/c. – MJTE Archívuma. 1062. Hasonló bizonyítékként említhető Csernoch János bíboros, esztergomi érsek átirata (3229/1926. október 27.) a kultuszminiszterhez, amelyben az Üdvhadsereg működésének hatósági korlátozását indítványozta, mert az „a tényleg vallásos emberek lelkiületét destruálja”. – MJTE Archívuma. 1806. Az érsek indítványát 1927. január 22-én megismételte (172/1927. sz.), mert megítélése szerint az Üdvhadsereg „csak igen kevés jót tesz, vallásferkölcsi szempontból pedig egyenesen destruáló hatással dolgozik”. – MJTE Archívuma. 1805.

¹³⁹ Millenások. In: *Az Ujság*, 1925. május 7. 5. p.; Hamis próféták Baranyában. In: *Dunántúl*, 1925. május 7. 5. p.; Négy bibliamagyarázó. In: *Világ*, 1925. május 8. 8. p.; A biblia magyarázók szektája Baranyában vallásellenes röpiratokat terjeszt. In: *Szózat*, 1925. május 9. 10. p.; A bibliai magyarázók szektája Baranyában vallásellenes röpiratokat terjeszt. In: *Harangszó*, 1925. május 17. 166. p.

keztek [sic!] és a különböző társadalmi osztályok elleni izgatást, a mozgalom baranyai főtérjesztői, *Molnár Sámuelné, Sértő Sára* és ifj. *Bazsó Józsefné* ellen vádiratokat készített. Pár nap múlva újabb jelentések érkeztek a kir. ügyészséghez; hogy húsvét első és másodnapján a drávamentiközségekben öt asszony *czerszámra* terjeszti a szekta »Uj korszak« című nyomtatványát. Az öt asszonyt az ügyészségen kihallgatták. Közülük négy beismerte a röpirat terjesztését, de egyben kijelentették azt is, hogy akármilyen történetük is velük, hiszen kitartanak a mozgalom mellett.

A négy asszonyt az ügyészség indítványára a vizsgálóbíró előzetes letartóztatásba helyezte. A letartóztatottak bár felfolyamodással éltek, felfolyamodásukat úgy a vádtanács, mint a Kuria elutasította.

Azóta a belügyminiszter is betiltotta a szekta működését, nyomtatványaitak pedig elkoboztatja, nemcsak a keresztény felekezetek és a társadalmi osztályok ellen izgató tartalmuk miatt, hanem mert az állami és társadalmi rend fennállása és a katonaság ellen is bujtogatnak és a falu népe közt agrár kommunista izgatást fejtenek ki. Ezért vallásos jellegűnek feltüntetett gyűléseiket sem engedélyezik.

Ezzel az aktuussal végleg lezárul a millenások szereplése. Az állam és társadalmi rend biztonságát veszélyeztető, hamis köntösbe bujtatott mozgalom baranyai terjesztői felett pedig a törvényszék fog méltóképpen ítélni.¹⁴⁰

Később igazságügy-miniszteri rendeletre a letartóztatott Bibliakutatókat szabadlábra helyezték,¹⁴¹ ellenben a bírósági eljárást lefolytatták ellenük. A négy vádlottra (Molnár Sámuelné, Sértő Sára, ifj. Bazsó Józsefné, Gajdon Józsefné), akiket a társadalmi rend, osztály- és felekezetellenes izgatással gyanúsítottak meg, végül csupán a tanaik engedély nélküli terjesztése miatt szabtak ki fogházbüntetést, valamint pénzbírságot, mert nem volt bizonyítható a „szándékos izgatás”.¹⁴² Ebben minden bizonnyal szerepe lehetett a védelem által kifejtett álláspontnak miszerint

„A millenisták nem lehet szekta, amennyiben *nincsenek megszervezve*. Tisztára mint társadalmi alakulat működhetnek tehát. Tulajdonképpen a millenisták *egy alakulat a református egyház kebelében*. Az egész pörből a középkor illata árad, mint ahogy nálunk tárgyalták az utolsó boszorkánypert, most *nálunk akarják tárgyalni az utolsó eretnek-pert is*. Lehetetlennek tartja, hogy a kir.[ályi] ügyészség dogmatikus dolgokat állítson be a vádiratba és *hívtákát rendezzen a tárgyaláson*. Ez a ténykedése a kir.[ályi] ügyészségnek teljesen egyedülálló volna. A millenistákat mint *kisebbségi felekezetet* kell tekinteni, még ha mindössze húszan vannak is és a trianoni békeszerződés paragrafusai érvényesek rájuk nézve. Alig van néhány pont, amelyben a millenisták a reformátusoktól különböznek. Hisznek abban, hogy Krisztus országlása ismét el fog következni, ezzel azon-

¹⁴⁰ A baranyai falvak szédelgői. In: *Dunántúl*, 1925. május 17. 5. p.

¹⁴¹ *Budapesti Hírlap*, 1925. május 21. 9. p.

¹⁴² *MTI. Napi Hírek*, 1925. július 7. (14. kiad.); Fogházra ítélték négy Baranya megyét járó bibliamagyarázót. In: *Világ*, 1925. július 8. 10. p.; Rajongó bibliamagyarázók, akik meg akarják javítani az egyházat. In: *Dunántúl*, 1925. július 8. 4. p.; Elítélték a baranya megyei bibliamagyarázókat. In: *Pesti Hírlap*, 1925. július 8. 16. p.

ban sem az állam rendjét, sem az erkölcsét nem bántják. Nem igaz, hogy a külföldről támogatnák őket pénzzel. *külföldön igen nagy tábora van a millenistáknak.* Amerikában rendkívül elterjedt, Angliában pedig a *parlamentnek millenista tagjai is vannak.* Senkit sem bántanak azzal, hogy ha a Magyarországon 15–20 asszony a millenista tanokban hisz és azokat terjeszti. *A vádlottak a katolikus egyház ellen nem izgattak, csak a papság ellen.* ezt pedig semmilyen törvény nem tiltja. A négy asszony, aki a bíróság előtt áll, csupán rajongó, akik azonban *tudatosan nem izgattak.* Figyelmébe ajánlja a bíróságnak, hogy *ennek a szektának tagjai külföldön Magyarország legbuzgóbb támogatói.* Kéri, hogy ne csináljanak a vádlottakból mártirokat, ne mondhassák a külföldön, hogy Magyarországon négy asszony ül börtönben, mert másképp imádják istenüket.”¹⁴³

A *Pécsi Napló* tudósítása szerint a megvádoltak:

„Szinte derűs nyugalommal hallgatták az ellenük emelt súlyos vádak. Primitív hitükben mondhatni imponálónak hatott ez a négy asszony tökéletes nyugodtsága. Felül érezték magukat minden földi igazságszolgáltatás hatalmán, őket mindenekül csakis egy tudat hevíttette, hogy hitük tanainak hisznek s azok terjesztésére mindent elkövettek.”¹⁴⁴

A Bibliakutatók markánsabb és láthatóbb társadalmi jelenléte azonban mindenképpen kiváltotta az egyházi – elsősorban református – és az állami szervek közötti szorosabb és célzottabb együttműködés igényét, mivel az egyházellenesség egyben nemzet- és társadalomellenes tevékenységnek, illetve magatartásnak is minősült. Ennek hátterében kétséget kizáróan a társadalmi és politikai izgatástól való félelem húzódott meg, hiszen a Horthy-korszak politikai hatalma megoldhatatlan – és valójában megoldani nem is kívánt – szociális problémákkal, feszültségekkel küszködött.¹⁴⁵

¹⁴³ A baranyai rajongók – A millenista röpiratokat terjesztő négy parasztasszony a pécsi törvényszék előtt. In: *Pécsi Napló*, 1925. július 8. 9. p.

¹⁴⁴ A baranyai millenisták a bíróság előtt. In: *Pécsi Napló*, 1925. július 8. 2. p.

¹⁴⁵ Ld. pl. a nyíregyházi ügyészség jelentését (2303/1925. március 11.), amely világosan megfogalmazta, hogy a Bibliakutatók sajtótermékei, amelyeket „rendszerint ingyen az alsóbb néposztály között propaganda szerűen” terjesztenek, „az állam és társadalom törvényes rendjére káros politikai és világnézeti elveket hirdetnek sőt a honvédelem érdekeit sértő antimilitarista elveket propagálnak. Vallásos színezetű propaganda leple alatt támadják a történelmi összes keresztény egyházak hitelveit és azok előjáróit, nemkülönben a politikai és kormányzati hatóságokat, egyedül a zsidónépet és zsidóvallást emelvén ki, mint a biblia tanításai szerint Isten igaz népét és igaz vallását. Tekintettel arra, hogy ezen sajtótermékek nagymértékben és legnagyobb részt ingyenesen terjesztetnek, kétségtelen, hogy a kiadók nagy anyagi erővel rendelkeznek, úgy hogy közel fekszik a feltevés, miszerint az egész propagandának kommunisztikus háttere van, célul tűzvé ki, hogy az alsóbb néposztályt egyházi és világi előjáróival, valamint az egész jelenlegi társadalmi berendezkedéssel szemben elégedetlenné és bizalmatlanná tegye, hogy azután az elégtelenné vált néposztályt a kommunista tanoknak könnyebben megnyerhesse.” – MJTE Archívuma. 568.

Ebben a miniszteri tájékoztatóban lényegében ugyanaz a politikai színezetű besorolás jelentkezett, ami már 1921-ben is megfogalmazódott: a „Nemzetközi Biblia Tanulók Egyesülete” kommunisztikus eszméket vall és hirdet. Ugyanakkor az is körvonalazódott, hogy a református egyházközségek híveket kezdtek veszíteni, ami egzisztenciális és megélhetési problémákat okozott a helyi református lelkésznek. Ezt beszédesen bizonyítja Bodolay Miklós nagyvisnói református lelkésznek a tiszáninneni egyházkerület püspökéhez intézett 1925. május 15-i jelentése. Eszerint a bibliakutató missziót 1920-ban kezdte meg az Amerikából hazatért Molnár Toldi József, aki többek között azt hirdette, hogy „1925 évben elmúlik a világ”, „a trónok és hatalmasok megsemmisülnek”, „az egyház, a papság a sátán szolgái, a világosság akadályozói, a sötétség terjesztői”, az eljövendő új világban „mindenki egyforma lesz, amíg „Jézus ingyen tanított, prédikált”, addig „a mai papság nyeréskedik és kiszipolyozza a híveket”. A lelkész elbeszélése szerint:

„A nép egy része csupa kíváncsiságból kezdett érdeklődni. Eleinte nevetségesnek tartották, de mivel állandóan a felszínen tartották ezeket az eszméket, a lelki szegények, a korlátolt felfogásúak és azok, akiknek tetszik, hogy nem kell a papnak, tanítónak fizetni, hogy egyforma lesz mindenki, hogy a hatalmasok elpusztulnak, azok behódoltak. Budapestről azután jöttek az úgynevezett próféták, a kedves testvérek, az egyház, társadalom ellenes tanaikkal feldúlták az egyház békéjét. A templomot disznóólnak, vásárcsarnoknak nevezik. A templomi beszédeket összejöveleteik alkalmával kritika alá veszik, a kijelentéseket félre magyarázzák nagy közönség előtt. Az úrvacsorát, a keresztséget kigúnyolják. Mindent, amit csak lehetett, elkövettünk a mozgalom elfojtására. A szószékről intettem, kértem, hogy hadjanak fel a téveszmék terjesztésével, nem használt semmit, sőt azot mondták, »félti a kenyérét, azért beszél így!« Az iskolában hetente 3szor vallásos estét tartottunk. Nem használt semmit, mert ezek nem jöttek el.

A polgári hatóságokat figyelmeztettem a mozgalom megindulására és terjedésére. Egy ideig azonban nem tettek semmi-nemű tiltó intézkedést.”

Minisztériumi utasításra a csendőrség intézkedett ugyan, de nem sok eredménnyel. A kiszabott büntetésekért az emberek a lelkészt és Nagy Gyula tanítót okolták, akiknek anyagi gondjaik keletkeztek. „Fizetésünk jó része kint van” – írta a lelkész. Beszámolójából az is kiderül, hogy nagyon intenzív misszió folyt a térségben. Dédes, Szilvásvár, Mályinka, Tardona, Bántapolca, Bánfalva, Báta, Nekézseny¹⁴⁶ községekben tevékenykedtek sikerrel a Bibliakutatók, köztük Sándor Pál nagyvisnói MÁV vasúti őr és felesége, akik a kiadványokat

¹⁴⁶Magyar György visszaemlékezése szerint a gyülekezet csak 1932-ben alakult meg, mégpedig az ő rokonsága körében. – MJTE Archívuma. ÉI-0088. Ezt alátámasztja Makkai Miklósné (sz. Magyar Lenke) visszaemlékezése is. 1938–1939-re a gyülekezet még kb. 10 fővel gyarapodott, s így 20–22 tag vett részt az összejöveleteken. – MJTE Archívuma. ÉI-0090.

szállították és terjesztették. A lelkész hiába hívta fel a miskolci MÁV-vezetőség figyelmét a problémára, az semmit nem intézkedett, elöljárójának például így panaszkodott erről:

„Méltóságos püspök úr! [...] ezek a rendbontó s minden felforgató, szélsőséges irányt szolgáló eszmét támogató elemek a lelkeket összetörték s aminék következményeképpen testem is csaknem összeroppant.

Sok méltatlan bántást kellett és kell elviselnem. De azért a hitem erős s hiszem, hogy ha a polgári hatalom továbbra is erős kézzel nyúl bele a titkos, rejtett célú társaság munkájába, akkor mint könnyű és súly nélküli valami el fog enyészni.”¹⁴⁷

Minden jel arra mutat, hogy 1925-ben mind a politikai, mind pedig az egyházi hatalom veszélyként tudatosította az ún. „szekták”, és ennek keretében, most már jól elkülönítve és behatárolva, a Bibliakutatók ekkor már aktívnak mondható magyarországi tevékenységét. Ebben minden bizonnyal szerepet játszott mind a kormányzás problémáját fejtegető kiadvány, mind pedig a világ végét 1925-re kilátásba helyező prófécia. Ugyanakkor azonban az is teljesen világos, hogy országos viszonylatban ez a veszélyérzet nagyon körülhatárolt volt, és döntően Északkelet-Magyarországra korlátozódott.¹⁴⁸ Arról nem is beszélve, hogy a Bibliakutatók demográfiaiilag ekkor még semmiképpen nem tekinthetők sem vallási, sem pedig társadalmi tényezőnek.¹⁴⁹

1925. június 8-án Rakovszky Iván belügyminiszter elrendelte a „Nemzetközi Biblia Tanulók Egyesülete” elnevezés alatt működő szekta kiadványai terjesztésének és postai szállításának eltiltását.¹⁵⁰ Ugyanakkor jelentést kért a budapesti rendőr-főkapitányság politikai nyomozó osztályától a határszéli községekben észlelhető „szektás” tevékenységekre vonatkozóan. A nyomozók célkeresztjébe elsősorban az adventisták és a Bibliakutatók kerültek, akikről igyekeztek kimutatni a nemzetellenességet és a kommunista eszmékkel való azonosulást. Ennek eredményeképpen Zemplén és Szabolcs megyékben a hatalomnak „erős kézzel” történő belenyúlása a „szektaügybe” már 1925 augusztusában megtörtént.¹⁵¹ Annál is inkább, mivel mind az adventizmus, mind a millenizmus tekintetében a nyomozó hatóságok arra az álláspontra jutottak, „hogy hitelveik és tanításaik között nagyon sok olyan van, amely azonos a kommunista tanokkal s így nem ok

¹⁴⁷ 1358 szám 1925, RZsL. Közig., 100/c. – MJTE Archívuma. 1062.

¹⁴⁸ Ld. MJTE Archívuma. 564., 565., 566.

¹⁴⁹ Ekkor 237 fővel lehetett számolni. Ld.: Mostbacher, 2015. 6. p. – MJTE Archívuma.

¹⁵⁰ Magyar kir. BM. 196.359/1925. VII. sz. – MJTE Archívuma. 570. A két világháború közötti időszakban tiltólistára került műveket összegzi a M. Kir. Posta Vezérigazgatósága által készített lista: A postai szállításból kitiltott vagy bíróilag lefoglalt sajtótermékek jegyzéke. (Lezárva a P. R. T. 1938. évi 42. számával. Bp., 1938.)

¹⁵¹ Ld.: M. kir. Belügyminisztérium 6367/1925 VII. res. – MJTE Archívuma. 212. Semmiféle hatósági fellépés nem tudta akadályozni a Tanúk terjedését. Ld. 10 évvel később: Szigoruan ellenőrzik Szabolcsban és Zemplénben a „Jehova tanui” szekta működését. In: *Nyírvidek*, 1935. március 20. 4. p.

nélkül állítatják róluk az, hogy ezek a szekták nem egyebek, mint vallásosságot színlelő kommunisták társasága. Ugy az adventizmus, mint a millenizmus vallásos szervezkedésnek tűnik fel s politikai reformgondolataik is vallásos köntösbe vannak öltöztetve.”¹⁵²

Következésképpen, 1925. augusztus 12-én, a belügyminiszter *Adventista és millenista szekták terjeszkedése Zemplén és Szabolcs megyék határszéli községeiben* címmel bizalmas leiratot intézett az illetékes helyi hatóságokhoz, amelyben „felszólította őket, hogy a mozgalom megakadályozására a szükséges intézkedéseket (összejövetelek, sajtótermékek terjesztésének megakadályozása, külföldi agitátorok őrizetbe vétele és kiutasítása) saját hatáskörében haladéktalanul tegye meg”.¹⁵³

Ami pedig a református egyházat illeti, az Országos Református Lelkész Egyesület 1925. augusztus 20–25. közötti kecskeméti lelkeszi konferenciája és közgyűlése egyik központi témájának a szekták (nazarénusok, baptisták, adventisták, millenisták) kérdését jelölte ki.¹⁵⁴ Ezt követően, a Dunántúli Református Egyházkerület Pápán megtartott rendes közgyűlése a hatóságok felé ajánlást fogalmazott meg:

„Belmissziói bizottság indítványára egyházkerületi közgyűlés felkéri püspök urat, hogy a belügyminisztériumot tájékoztassa arról, hogy az adventisták és millenisták sokszor nemcsak egyház-, de államellenes tanokat tartalmazó iratokat terjesztenek s ezért a szekták részére a kolportázs-jogot nagyobb megszorítással kezelje.”¹⁵⁵

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium sürgetésére 1925 karácsonyán a magyar katolikus püspöki kar célzott körlevelet adott ki általában a szekták ellen.¹⁵⁶ Ebben azonban a Bibliakutatók külön nem kerültek megemlézésre. Mintegy ennek folyományaként jelent meg Nyisztor Zoltánnak a szekták ellen írt munkája,¹⁵⁷ amelyben a szerző a modern szektajelenségért a protestantizmust tette felelőssé, mert felállította „a biblia szabad értelmezésének tanát”. „Istenem! milyen bölcs is az Egyház – írta –, amikor nem adja akárkinek a kezébe a bibliát. S mit rombolt a protestantizmus, amikor válogatás nélkül szórta az emberek közé!”¹⁵⁸

Nyisztor a millenistákat, akiről tudta, hogy Kolozsváron van nyomdájuk, lenyegében véve „az adventisták bővített kiadásának” minősítette,¹⁵⁹ akiket – sze-

¹⁵² 722/1925. res. sz. – MJTE Archívuma. 567.

¹⁵³ Idézi: Fazekas, 1996. 25. p.

¹⁵⁴ *Dunántúli Protestáns Lap*, 1925. augusztus 9. 92. p.

¹⁵⁵ A Dunántúli Református Egyházkerület 1925. szeptember 20–21-én Pápa városában tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Pápa, 1925. 73–74. p.

¹⁵⁶ Ld.: Fazekas, 1996. 45–47. p. a kérdés az 1925. október 14-i püspökkari értekezleten merült fel. Ld.: Beke, 1992. 165. p.

¹⁵⁷ 1926. március 17-i értekeztet. Beke, 1992. 177. p.

¹⁵⁸ Nyisztor, 1926. 24. p. A *Millenisták vagy Russel követői* c. fejezet: 67–79. p.

¹⁵⁹ Hasonló álláspontot képviselt Vass Vince is, aki szerint a russelisták az „egyik legújabb, rendkívül fanatikus s tanaiban élesen egyház és államellenes ága [...] az adventista szektának”. Vass, 1926. 34. p.

rinte – csak „a pénz hatalma vagy a fanatizmus ereje” tarthat össze „ideig-óráig; de össze kell omlaniok, mert még csak kortörténeti szükségességük és megokoltáguk sincsen”.¹⁶⁰

„Pályaudvarokon, várótermekben, országos vásárokon egy rikító címlapú könyvet kinnálnak és árulnak az embereknek. A cím hangzatos, szenzációs: »Milliók élnek most, akik sohasem fognak meghalni«. Kit ne érdekelne? S a jámborkodó könyvtáros sokat elsüt belőle a gyanutlan embereknek.

Pedig a könyv hangzatos címe, rikító plakátja mögött egy veszedelmes szekta tana lappang: a farizeusan jámbor sorokból egy modern métely polypkarjai nyulnak észrevétlenül a lélek felé [...]

Ez a könyv, illetőleg a tan, mely mint vérszopó, áldozatra éhes pók mögötte megbúvik, a XX. század fertője. Rémesebb és utálatosabb még a vörös tébolynál is, mert az legalább csak politikát vagy társadalmi kérdést csinál, de a russelianizmus az anarchiára való felszólítást a vallás mezébe öltözteti; a forradalmakat, az egyházüldözést, a papság vérbefojtását, kiirtását – ó káromlók! – mint Isten terve szerint valót adja elő. [...]

Csak a korlátlan szabadság hazája, Amerika termelhette ki magából s csak a fékevesztett indulat országa, Oroszország fogadhatja be.”¹⁶¹

Nyisztor, saját bevallása szerint, az *Írástanulmányok* VII. kötetét nem olvasta semmilyen nyelven,¹⁶² mert állítása szerint „hozzáférni szinte lehetetlen. A müncheni állami könyvtár például minden utánjárás dacára sem tudta megszerezni. Ezt csak titokban, kéz alatt szeretik terjeszteni.”¹⁶³ Ennek dacára véleményt mondott a tanításról, és főleg azt az állítást emelte ki, hogy

„A zsidók lesznek a föld első népe s kormányozni fogják az egész emberiséget.

Ezek után nem csoda – írta –, ha a russelianizmust sokan a bolsevizmus talajkészítőjének és szálláscsinálójának tartják s a hatóságokat erélyes fellépésre akarják kényszeríteni ellenük.

Az se lehet utolsó kérdés, vajjon honnan vannak a súlyos milliók, amik erre a tébolylult propagandára évek óta rámennek? A fentemlített Schlegel¹⁶⁴ utánajárt a dolognak s úgy találta, hogy a szálak a gazdag newyorki zsidó bankárcéghez, Hirschhez vezetnek, aki a propaganda költségeit bőkezűen fedezi.

¹⁶⁰ Vass, 1926. 22. p.

¹⁶¹ Vass, 1926. 67–68. p.

¹⁶² Külön fejezetben tárgyalta „A hirhedt 7. könyvet”: Nyisztor Zoltán: Millenisták vagy Bibliakutatók. Bp., 1927. (A Magyar Nép Könyvtára, 16.) Állítása szerint „a könyv történetét bizonyos homály fedi, akárcsak a zsidók Talmudját. Hogy létezik, annyi bizonyos. Magyarul az 1–3 kötetten kívül ép ez a hetedik jelent meg.” Uo., 16. p. Korábbi munkájához képest három új fejezetben tárgyalta a tanítást: *Azok a korszakok*: 19–21. p.; *Kicsoda Jézus Krisztus?*: 22–25. p.; *Az ezeréves ország*: 26–31. p.

¹⁶³ Nyisztor, 1926. 77. p.

¹⁶⁴ Schlegel, Fritz: Die Wahrheit über die Ernsten Bibelforscher. Kehl, 1922. (A szerző protestáns lelkész, a Bibliakutatók ellen írt könyve volt Nyisztor elsődleges információforrása.)

Hogy ebből mi igaz, nem tudjuk ellenőrizni. Annyi tény, hogy a millenisták a kereszténységet a legrémesebben üldözik, viszont a zsidókat feltűnően védik s a világalumlat igérik be nekik.”¹⁶⁵

1926. január 22-én a belügyminiszter újabb intézkedéseket fogalmazott meg a szektárius mozgalmakkal kapcsolatosan, mivel az 1924-es rendelete nem bizonyult eléggé hatékonynak; azt a hatóságok nem alkalmazták kellő szigorral. A rendelet külön felhívta a figyelmet „a Nemzetközi Bibliatanulók Egyesülete (Örtorony Társaság) név alatt működő szektára, melynek tanai és terjesztett sajtótermékei nem csak a történelmi egyházak ellen irányulnak, hanem büntetőjogi és államrendészeti szempontból is súlyos kifogás alá esnek.” A belügyminiszter nyomatékositotta, hogy „a szekta terjeszkedését feltétlenül” meg kell akadályozni, „és sajtótermékterjesztői ellen eljárást” kell indítani. Ugyanakkor arra is utasította a hatóságokat, hogy tiltó határozataikban ne az adott szekta hittételeit bírálják, hanem sokkal inkább a gyülekezési jogszabályokra és közbiztonsági mérlegelésekre hivatkozzanak. Annál is inkább, mert az „el nem ismert vallásfelekezetek és híveik semmi vonatkozásban sem alkothatnak jogi összességet és így a hatóságok sem érintkezhetnek magukkal a »felekezetekkel«, hanem csak azokkal az egyes egyénekkal, akik a felekezetet követők megbízásából a hatóságoknál eljárnak. Kíváncos továbbá, hogy a közigazgatási és rendőrhatalóságok a szektákra vonatkozó ügyek intézésénél a felekezetek jogi helyzetének megfelelő elnevezéseket használják (például »a hetednapos adventisták elnevezés alatt működő törvényesen el nem ismert vallásfelekezet«).”¹⁶⁶

Mi is okozott problémát a korabeli magyar egyházak és hatóságok számára? Ezt legtöbbször Vass Vince fogalmazta meg. Álláspontja szerint a Bibliatanulók:

„Telve vannak gyűlölettel az egyházak és a papok iránt, írásaik nem egyszer átkot szórnak rájuk s mindazt a kemény kijelentést, amit Jézus a farizeusok és az írástudók ellen használt, ők a papokra alkalmazzák, akármilyen felekezethez tartozzanak is azok. Éppúgy gúnyolják a gyermekkeresztiséget, a hitvallásokat és a protestantizmust, mint a purgatórium tant, a pápát és a római egyházat. Azt tanítják, hogy az ítéletkor az egyházak falai beledőlnek a lángokba és a vizekbe. Nem hiszik a szentháromságot. Krisztus szerintük csak a legfőbb angyal, aki születésénél fogva ember, feltámadása által azonban isteni természetű lett, de nem test szerint támadott fel, hanem csak lélek szerint. A lélek nem halhatatlan. Halhatatlan lelke csak Istennek és Krisztusnak van, a hívők legfeljebb csak földi örökéletet nyerhetnek. A lélek a halálkor meghal, mint a test, Krisztus váltságmunkája következtében azonban a hívők lelke csak elalszik, hogy a feltámadás napján újra felébredjen. Krisztus visszajövele és ezer éves uralma az ő fő tanuk. Erről azt tanítják, hogy Jézus, mint szellemi lény, csendben és észrevétlenül érkezik meg.”¹⁶⁷

¹⁶⁵ Nyisztor, 1926. 78. p. A további katolikus röpiratirodalomból: Lippay Lajos: A protestantizmus. Bp., 1935. (Szent István Könyvek, 121–122.) 192–204. p.

¹⁶⁶ 3100/1926. VII. Res. – MJTE Archívuma. 1783.

¹⁶⁷ Vass, 1926 35. p.

1926 februárjában az evangélikus *Harangszó* – a németországi hírek keretében – a Bibliakutatók krízisét taglalta.¹⁶⁸

„Az Evangélikus Egyház egyetemes közgyűlése 1926 novemberében beadvánnyal fordult a szektakérdés ügyében a belügyminiszterhez, amelyben kérte, hogy (a rendőr és a csendőrhatalóságok) »egyházunk lelkszeivel egyetértésben igyekezzenek a történelmi egyházak s a magyar nemzeti társadalom egysége ezen felbontogatóinak a népünket demoralizáló és sajátos karakteréből kiforgatók, ezen sok esetben gyanús egyéneknek aknamunkáját a maguk hatáskörében a rendelkezésünkre álló eszközökkel megakadályozni.«.”¹⁶⁹

A református álláspont mérsékeltebb volt.¹⁷⁰

Ugyanakkor Pécssett Zakár (vagy Zachár) Lászlónak¹⁷¹ és Szeliczky Lajosnak kellett egy újabb izgatási perben bíróság elé állnia. A törvényszék azonban „csak engedély nélküli röpiratterjesztés vétségéért ítélte el őket 500–500.000 korona pénzbüntetésre”.¹⁷² Budapesten Kiss Györgyöt fogták perbe, akit izgatásért el is ítélték.¹⁷³

A két pert leszámítva, amelyek csak nagyon korlátozott nyilvánosságot kaptak, ebben az időszakban a Bibliakutatók mintha kiestek volna mind a média,

¹⁶⁸ *Harangszó*, 1926. február 7. 47. p.

¹⁶⁹ EOL. EFI. 972/38/1926. sz. Az evangélikusok kritikájára ld. még összefoglalóan: Wolf Lajos: Jehova Tanúi. Győr, 1943. (Harangszó Könyvtár)

¹⁷⁰ RZsL. Közig. a/2. 117.692/1927.; VKm 16 342. II. 1927.; Szigeti, 2012. 168. p.

¹⁷¹ Zakár tényleges bibliakutatói mivolta megkérdőjelezhető. Mint újságíró 1923-ban engedély nélkül adta ki Pécssett az *Eleven Újság* c. lapot, amelyet az államrendőrség azonnal elkobozott, és eljárást indítottak ellene: Eleven Újság élete és halála. In: *Dunántúl*, 1923. szeptember 25. 3. p. Ezt követően – kétségtelenül a baranyai Bibliakutatók elleni eljárással összefüggésben – 1925-ben tartottak nála házkutatást, és a lakásában talált sajtóanyagok miatt kellett bíróság elé állnia. – Agrárkommunizmust hirdetnek a millenisták. In: *Pesti Napló*, 1925. május 17. 16. p.; Sajtószabadság Magyarországon. In: *Népszava*, 1925. május 10. 14. p. 1927-ben, politikai jellegűnek ítélt izgatásért, fogházbüntetéssel sújtotta a bíróság. – Zakár László 8 hónapi börtönnel végződő harca a disznófejű nagyurral. In: *Pécsi Napló*, 1927. szeptember 14. 3. p. 1928-ban eladásra kínálta írógépét: *Pesti Napló*, 1928. március 21. 27. p. Az 1930-as években tisztviselőként, majd inkasszó vállalkozóként tevékenykedett. Nincs adat arról, hogy kapcsolatban maradt volna a Bibliakutatókkal.

¹⁷² A millenista vallási szekta pécsi ügyvivői beismerték a törvényszék előtt az izgató tartalmu röpiratok terjesztését. In: *Dunántúl*, 1926. február 10. 2. p.; A paradicsomi örökélet fanatikusa a pécsi törvényszék előtt. In: *Pesti Napló*, 1926. február 10. 6. p.; A millenista röpiratok pécsi terjesztői a bíróság előtt. In: *Pécsi Napló*, 1926. február 10. 7. p.; Millenisták a vádlottak padján. In: *Népszava*, 1926. február 11. 11. p.; Csak sajtóvétségben találta bűnösnek a „millenista” vallási szekta két vezetőjét a bíróság. In: *Az Újság*, 1926. február 10. 2. p.

¹⁷³ Izgatási bűnpör egy russzellista ellen. In: *Világ*, 1926. március 20. 8. p.; Egyhónapi fogházra ítélték izgatásért egy szektárius. In: *8 Órai Újság*, 1926. május 6. 2. p.; Izgatási per egy vallási szekta alapításából. In: *Uo.*, 1926. november 4. 5. p.; Egy bibliamagyarázót egyhónapra ítélték felkezeztet, papság és katonaság elleni izgatásért. In: *Uo.*, 1927. február 24. 10. p.

mind pedig az egyházi és politikai hatalom látószögéből. A valóságban azonban a szekták kérdése továbbra is napirenden maradt, és foglalkoztatta mind az állami, mind pedig az egyházi hatóságokat. 1926 novemberében például az Evangélikus Egyház is beadvánnyal fordult a belügyminiszterhez, amelyben a rendőr- és csendőrhatalóságok, valamint az evangélikus lelkészek együttműködésének szükségességét fogalmazta meg a „történelmi egyházak s a magyar nemzeti társadalom egységé”-nek megőrzése érdekében.¹⁷⁴

A belügyminiszter 1927. június 14-én szükségesnek ítélte, hogy „a szektárius mozgalmak tárgyában” értekezletet tartsanak, mert megítélése szerint a helyi (különösképpen a budapesti) hatóságok nagyon eltérő szigorral hajtják végre a korábbi utasításokat és rendelkezéseket. Meghívójában a miniszter kiemelte, hogy a szekták tevékenységükkel nyugtalanságot váltanak ki az egyházak körében, és nemzetvédelmi okok miatt is kívánatos a terjeszkedésük megakadályozása. Államrendészeti szempontból nevesítette a „Bibliakutatók” vagy „Bibliatanulók Egyesületét”, amely „Brooklynban, majd a román megszállott Kolozsváron készült magyar nyelvű és a pápát, egyháznagyokat, államfőket támadó és helyenként egyenesen kommunista színezetű propaganda füzeteivel” árasztotta el az országot.¹⁷⁵

1928. július 3-án a belügyminiszter elrendelte az el nem ismert vallásfelekezetek (szekták) ellenőrzését. A 6200/1928-as rendelet tulajdonképpen folytatása és mintegy beteljesítése volt a korábbi (1924. október 24-i 14700/1924 VII. res. sz., illetve 1926. január 22-i 3100/1926 VII. res. sz.) rendeleteknek. Indoklása szerint „ezeknek a rendeleteknek kiadását az tette indokolttá, hogy az utóbbi években az el nem ismert vallásfelekezetek hazánkban egyre élénkebb tevékenységet fejtettek ki, agresszív fellépésükkel a történelmi egyházak hitelveit és előljáróit sértették, sőt sokszor antimilitarista propagandájukkal és káros világnézeti elvek hirdetésével az állam rendjét is veszélyeztették”. Jelen rendeletét, amelyben újra összefoglalta „azokat az irányelveket és jogszabályokat, melyeket a hatóságok e mozgalmakkal kapcsolatban szemelőtt tartani kötelesek”, tulajdonképpen az tette szükségessé, hogy korábbi rendeleteit az egyes helyi hatóságok nagyon eltérő hatásokkal alkalmazták. A rendelet nevesítette a szektákat (metodisták, adventisták, nazarénusok, bibliakutatók, őskeresztények, üdvhadsereg, szabad katolikus egyház), és elrendelte azok „állandó és éber rendőrhatalósági felügyelet és ellenőrzés alá” való vonását. Intézkedés esetén utasította a rendőrhatalóságot, hogy „a történelmi egyházak helyi képviselőit is hallgassák meg”. A miniszteri rendelet külön is felhívta a figyelmet „a »Nemzetközi Bibliatanulók Egyesülete«, »Bibliakutatók Egyesülete«, »Világító Őrtorony«, »Bibliai Traktátus Társaság« nevek alatt működő sektára, melynek tanai és terjesztett sajtótermékei nemcsak a történelmi egyházak ellen irányulnak, hanem büntetőjogi és államrendészeti szempontból is súlyos kifogás alá esnek, különös figyelmet kell fordítani”.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Ld.: EOL. EFi. 972/38/1926. sz.; Szigeti, 1987. 209. p.

¹⁷⁵ 5064/1927. VII. res. – MJTE Archívuma. 1784.

¹⁷⁶ MNL OL K 63. 1929-34-2907. – MJTE Archívuma. 1785.

A miniszteri rendelet mellékletének külön érdekessége, hogy sommásan leírja az egyes szektákat. Eszerint:

„A bibliakutatók. 1913-ban vált le az adventista törzsről a »Komoly bibliakutatók nemzetközi egyesülés«-e, melynek megalkotója Russell (1852–1916) pittsburgi kereskedő, szerkesztő és lelkész. Szerinte az Isten három világot teremtett. Az első az özönvíz előtti világ, melyet angyalok kormányoztak. A második a mostani gonosz világ, melyet a sátán kormányoz. A harmadik korszak az átmenet a jövő világba, mely Krisztus ezeréves uralkodása, a millenium, Russel számítása szerint már megkezdődött, még pedig 1914 őszén. Azóta Krisztus láthatatlanul és szellemileg jelen van a földön. 1874-ben jött, negyvenévi előkészítés után 1914-ben érte el a világszenvedés a tetőpontját. 1914 óta Krisztus uralkodik. Sokat foglalkoznak azzal is, hogy miért kárhozik el a katolikus és protestáns egyház és hogy miért tört ki a világháború. Utóbbiért az egyházakat és az államfőket okolják. Tanai kommunista színezetűek és sok röpiratukat ezért a magyar bíróságok elkobozták.

Tanaikat a bibliából igazolják, külön hitvallásuk nincs, abban a tíz pontban amit összeállítottak, az a nevezetes, hogy elvetik a szentháromságot, nem hisznek Krisztus testi feltámadásában s hogy a bűnösök örök kárhozat helyett a bűnös lelkek megsemmisítését tanítják.”¹⁷⁷

A Bibliakutatók belső történetét tekintve az 1927–1929 közötti időszak egyfajta újjászerveződési korszaknak tekinthető. Magyarország már 1925 körül a Biblia és Traktátus Társaság magdeburgi központjának irányítása és felügyelete alá került.¹⁷⁸ A Külföldi Osztály 582/1927. október 21-i levele arról tájékoztatta a hajdúszoboszlói gyülekezetet, hogy a Társulat Varga Jánost nevezte ki aratási munkafelügyelőnek, és az ő vezetése alá rendelte a könyvkezelőt és a pénztárnokot. Az indoklás szerint „Ezen intézkedésünk a testvérekkel szemben nem jelent bizalmatlanságot, hanem csupán a rendhez tartozik, amelyet az Úr munkájában mindig megtartanunk kell és örömmel akarjuk hinni, hogy ebben ti is egy véleményen vagytok mivelünk.”¹⁷⁹

1927-ben mintegy 344 Bibliakutató élt 25 helyszínen. 20 főnél nagyobb gyülekezet csak a következő településeken volt: Budapest, Hajdúszoboszló, Hajdúböszörmény, Makó, (a Bodrogházban:) Ricse,¹⁸⁰ Semjén, Nagyrozvágy, valamint (a borsodi) Nagyvisnyó. További 20 helységben az emlékünnepeken kevesebb, mint 20 fő jelent meg. Ezek együttes száma 135 fő volt. „E számok jól mutatják,

¹⁷⁷ Uo., 2. p.

¹⁷⁸ Ebben az játszatott szerepet, hogy a román belügy- és kultuszminiszter 1925. január 3-án kelt 7. sz. titkos rendelete Romániában betiltotta az *Aranykorszak* folyóiratot. Ld.: Az „Aranykorszak” folyóirat betiltása. Szerk.: Faluvégi Dénes. – MJTE Archívuma. 724.

¹⁷⁹ MJTE Archívuma. 190.

¹⁸⁰ A helyi közösség alapítója Kulcsár János, aki az 1960-as évek közepén halt meg. Kocsi, 1970. 90. p.

hogy Kis György testvér akkoriban minden bizonnyal személyesen ismerte az országban élő összes testvért, így a néhány fős ormánsági csoportot is.”¹⁸¹

1929. június 7-én a társaság magdeburgi központja világos eligazítást adott a magyarországi aratási munkavezetőknek a „törvényes ügyek pontos elintézését illetőleg”. Ez az útmutatás betekintést kínál mind a Bibliatanulók belső szervezeti működésébe (például jogsegélyszolgálat), mind pedig az állami közigazgatással és politikai hatalommal való viszonyukba.

„Magyarország különböző részein a bibliatanulók ellen nagyon kellemetlen eljárásokat indított. A mi feladatunk az, hogy Magyarországon oly alapot létesítsünk, amely azt tegye lehetővé, hogy jövőben ott is oly szabadon lehessen munkálkodni, akárcsak itt Németországban. De ennek legnagyobb előfeltétele az, hogy a levélküldések a legnagyobb pontossággal és gyorsasággal történjenek.

Ha valamely törvényes ügyet akár a szolgabírószágtól, akár, ha más hatóságtól kikézbessítenek nektek, akkor ti azon ügynek hozzánk való beküldésével ne várjatok egy vagy két napig is, hanem azonnal még nyomban abban az órában expressz levélben küldjétek be. Egy kis cédulán azt is írjátok meg, hogy mely napon, hányadikán és mely órában vettétek át a hatóságtól a hivatalos aktákat.

Mert csak ezáltal válik lehetővé az, hogy az egyes ügyekben a nyilatkozatok, fellebbezések vagy más iratok benyújtására vonatkozó hivatalos határidőt betarthassuk. Mert ha késve külditek hozzánk, akkor mi nem vállalhatunk felelősséget, hogy az ügy intézése nem lesz-e elkésés vagy határnapmulasztás veszélyének kitéve.”

A problémák abból adódtak, illetve a Bibliatanulók társadalmi megítélése azért romlott, mert a múltban a kolozsvári Jacob B. Sima nem kezelte megfelelően a hatósági eljárásokat.

„A hatóságok ítéletei és végzései ellen senki sem fellebbezett vagy tett lépéseket – olvassuk a dokumentumban. Ezáltal a szolgabírók és más egyéb hatóságok azt hitték, hogy a bibliatanulók bűnösök, mert máskülönben ha valakit ártatlanul vádolnak, akkor az védekezni szokott. Mivel tehát ezen ügyek sok időn keresztül el voltak hanyagolva, jelenben semmi jót sem gondolnak a bibliatanuló mozgalmára felől.

Mi tudjuk azt, hogy a múlt ezen tévedéseinek jóvátételére, kiköszörülésére sok fáradság szükséges és mi szívélyesen arra kérünk, hogy ebben minket haladéktalanul támogatni szíveskedjete. Mi minden ügyben – még a legjelentéktelenebb ügyben is –, ha nem hoznak felmentő ítéletet, minden fellebbviteli hatósághoz felfolyamodással fogunk élni, és budapesti ügyvédek által a magyarországi kedves testvérek összes ügyeit képviseltetni fogjuk.

Ily következetes eljárás idővel az illetékes hatóságokat nagyon érinteni fogja és az ily eljárásból származó befolyás ráknézve kedvező hatású lesz.”

¹⁸¹ Mostbacher, 2015. 7. p.

A társaság magdeburgi központja azonban nyomatékosan kihangsúlyozta, hogy segíteni csak akkor tudnak, ha a törvényes vagy bírósági ügyekről a lehető leggyorsabban értesülnek. Az útmutatás második része a „hatóságok és hatósági személyek előtt tett hamis beismerést” taglalja. Megállapítja:

„hogy egyes kedves testvérek nem valami okosan viselkednek, amikor a hatósággal bajuk támad.

Eddigélre nagyon sok testvér ellen csak azért indítottak eljárást, mivel ők állítólag azt vallották, hogy nekik tudomásuk volt arról, hogy ez vagy amaz a dolog tilos. A bíróságnak ily esetek alkalmával vádat kellett emelnie, mivel, ha a testvérek tudták, hogy ez vagy az tiltott, akkor nem lett volna szabad megtenniük.

Mi azonban az ügyekből megállapítottuk azt is, hogy azon kedves testvérek, akik ily címen vád alá is lettek helyezve, nem tudták, hogy miről van szó, és a letartoztatás vagy pedig a hatósági közeg által megfélemlítve, azt vallották, hogy tudtak a tilalomról. Ez főképpen az iratterjesztési ügyek eseteiben történt meg, azaz egyes iratok terjesztése alkalmával mondták egyes testvérek, hogy ők tudták, hogy az tiltva van, holott a valóságban nem tudták, mert hisz ezt nem is tudhatták.

Ezért sürgősen arra kérünk, hogy minden hatóság vagy hatósági személy előtt, kiejtett szavaitokra nagyon ügyeljetek.

Jegyezzétek meg és véssétek mindenkinek eszébe, hogy sohase vállaljon el, vagy ismerjen be valaki valamely dolgot, amiről nem tudja biztos meggyőződéssel, hogy az a valóságban is úgy van. [...]

Már az is megtörtént, hogy egyes kedves testvérek olyasmit is aláírtak, amiről nem is tudták, hogy az mi. A mi feladatunk, a mi munkánk nem egyéb, hanem tisztán csak az Evangélium üzenetének hirdetése. Mi a mi munkánk által az Úrnak akarunk szolgálni és embertársainkra tanító és gyógyító hatást akarunk gyakorolni. Ily munka csak dicséretre méltó, ily munkát csak pártfogolni lehet, és lehetetlen dolog, hogy ily munkát valamely törvény vagy rendelet üldözzön vagy eltiltsa bármely törvény vagy rendelet legyen is az. A mi tevékenységünk tehát oly tevékenység, amit jogosan semminő tekintetben sem lehet büntetéssel súlytani. Ezért nincsen semminő arravatkozó fennforgó ok, hogy valamit is alá kellene írni.

Ha valamit tehát előtökbe tesznek, mondjuk a rendőrségen vagy csendőrségen vagy a szolgabíró előtt vagy máshol, hogy azt aláírjátok, egyszerűen tagadjátok meg az aláírást, ne írjátok alá. Ezt határozottan kell megtenni, kijelentvén, hogy semmiesetre sem írjátok alá.

Ti nem cselekedtetek semminő büntetendő dolgot. Így tehát ily ügyben való aláírás megtagadásáért senkinek sem tartoztok magyarázattal. Ti csupán az Evangéliumot szoltátok és jogosan senki sem büntethet meg benneteket. [...]

Ezenkívül még azt sem kell elfeledni, amit magatok is jól tudtok, hogy a jegyzőkönyv nyelvezete sokszor oly bonyolult, hogy abban nagyon nehezen lehet eligazodni.”¹⁸²

¹⁸² MJTE Archívuma. 192.

1929. szeptember 6-án a társaság emlékeztetőt intézett a magyarországi osztályokhoz, hogy megszerezze és megőrkítse a korábbi budapesti tanácskozáson elhangzottakat. Ebből arra is lehet következtetni, hogy ez a tanácskozás mindenképpen fontos mérföldkő a Nemzetközi Bibliatanulók Egyesülete magyarországi tevékenységében. Annál is inkább, mivel ekkor már tárgyalások folytak a budapesti hatóságokkal a magyarországi munka engedélyezésének tárgyában. Az emlékeztető említi az akkor munkavezető nevét is: Balzereit testvért. A magdeburgi központban azonban magyar testvérek is dolgoztak: Szabó Lajos, Bartha András¹⁸³ és Török János.¹⁸⁴

A budapesti tanácskozás eredményeképpen egy olyan pragmatikus döntés született, hogy

„oly vidékeken, ahol a hatóságok a missziótevékenységet érthetetlen okokból kifo-lyólag akadályozzák, egyelőre semmi mást nem kell tenni, csakis azt, amire alkalom nyílik. Oly vidékeken azonban, ahol a hatóságok már régen meggyőződtek arról, hogy a mi munkánk az emberiségnek s így Magyarország lakóinak is a javát szolgálja, ott Jehovának s az ő nevének dicsőségére a bizonyságtevés terén nagyobb tevékenysé- get kell kifejtetni. Erre vonatkozólag a legmegfelelőbb munkamódszerek is meg lettek beszélve, melyek követése által az ország törvényeivel sem kerülve összeütközésbe a lehet munkálkodni, s amely munkamódszert a beszélgetésen résztvevő szolgálatvezetők fognak a testvérekkel közölni.”¹⁸⁵

Mindebből világosan körvonalazódik, hogy a Bibliakutatók tulajdonképpen Ma- gyarország különböző régióiban már több gyülekezettel rendelkező, strukturáltan szervezett vallási közösséget alkottak. Ezt támasztja alá az emlékeztető tematiká- ja is, amely a magyar jogrendszer fényében tárgyalja az istentiszteletek, a temet- kezési ügyek és a fenyegetőző levelek kérdését.

Az emlékeztető figyelmeztet, hogy Horthy Magyarországon általánosan tiltva vannak az olyan gyűlések, ahol politikával foglalkoznak. Ezért hangsúlyozni kell, hogy a Bibliatanulók nem politikával, hanem „csupáncsak Isten ígéjének tanul- mányozásával” foglalkoznak. Minden egyes alkalommal, amikor megzavarják az istentiszteletet, jelentést kell küldeni a főszolgabírónak.

A temetkezéseket illetőleg a magdeburgi központ minden egyes akadályozta- tásról tudni kívánt. Amennyiben ugyanis egy felekezeti temető nem biztosította a temetkezés szabadságát, akkor a falunak vagy városnak törvényi kötelezettsége

¹⁸³ Bartha András a nővére, Bartha Rebeka révén 1924-ben lett Bibliakutató, majd 1928- ban kiment a magdeburgi központba fordítónak. 1933-ban Kassán telepedett meg. A Fel- vidék Magyarországhoz csatolása után, 1939 nyarán, Budapestre költözött, ahol 1940-ig ő volt az országszolga. BM II/8. 10.52479/61. sz. Vizsgálati dosszié Konrád János ügyében. V146708/1. 112. p. (BM II/8. b-alsztály; Jegyzőkönyv Bartha András 2. kihallgatásáról. Budapest, 1961. május 16-án.) Ld. még gépelt életrajzát: MJTE Archívuma. EL_0002.

¹⁸⁴ Magyarország országszolgái és országos bizottságai 1911-től napjainkig 1995-ig. – MJTE Archívuma. 993.

¹⁸⁵ MJTE Archívuma. 194.

volt köztemetőt nyitni. Ily módon senki nem akadályozhatta a Bibliakutatókat, hogy saját szokásaiknak megfelelően temessék el halottaikat. Az emlékeztető azonban arra is figyelmeztetett, „hogy a temetési beszédet tartó testvér beszédjében vitapontokat, ugymint a lélek, a pokol, a halhatatlanság, stb. kérdésekkel ne foglalkozzon, hanem inkább Isten országának értelmes megmagyarázása által igyekezzen a gyászolókat megvigasztalni.”

Sokatmondó az az önmérsékletre való intés és figyelmeztetés, amely elsősorban a túlbuzgó testvéreket igyekezett józanabb belátásra bírni.

„Az is előfordult – olvassuk –, hogy egyes testvérek hirtelen felizgulásokban téves erő-öntudatból kifolyólag fenyegető tartalmu leveleket irtak és küldöttek szolgabírói, papi másféle hivatalokhoz és hatóságokhoz. Az ilyen levelek úgy a munkára nézve, mint a testvérekre is csak káros hatással vannak, s az olyan testvérek, akik ily leveleket írogatnak, olyan dolgot mivelnek, amire Istentől egyáltalán nem nyertek felhatalmazást. Az ilyen dolgokban való önfejűség pedig nagy baj. A papság Magyarországon minduntalan arra törekszik, hogy munkánkat kommunista-propaganda munka színébe keverje. És ők minden fenyegetőző levelet örömmel fogadnak, hogy aztán azt arra használják fel, hogy ahol tehetik, azzal mindenütt ellenünk izgassanak.

Ennélfogva, mégha barmi is történnék, a testvérek, mivel a törvényeket nem ismerik, egyáltalán semmit se tegyenek, hanem mindent irjanak és küldjenek a mi Jogvédőosztályunknak meg, amely minden elintézendő dolognak az útját-módját a legjobban ismeri.”¹⁸⁶

Erre a figyelmeztetésre talán azért is szükség volt, mert a hatóságok részéről egyfajta állandó szemmel tartás volt vélelmezhető. Ezt látszik igazolni az a tény, hogy 1929. október elején a „kereskedelemügyi miniszter megvonta a postai szállítás jogát [többek között ...] az Őrtorony biblia- és traktátus-társaság kiadásában Magdeburgban magyar nyelven megjelenő Evangélium című folyóirattól”.¹⁸⁷

1929. október 15-én a Társulat Varga Jánost¹⁸⁸ szolgálatvezetővé nevezte ki, „hogy ezen minőségben mint a Társulat képviselője a gyülekezetnek kijelölt munkaterületen az ország üzenetének hirdetése terén” szolgáljon. Ez kettős felelősséget jelentett. „Egyrésztől a gyülekezettel szemben – olvashatjuk a levélben –, amennyiben a részetekre kijelölt kerületben a munkát vezetned kell, másrésztől pedig a Társulattal szemben is felelős vagy, amennyiben a munka végrehajtására vonatkozólag általunk küldött értesítéseket kell szem előtt tartanod. A te munkád a tőlünk vett utasítás szerint az Úr dicsőítéséből áll, hogy a nyomtatott üzenetet a nép kezébe juttassátok.”¹⁸⁹

¹⁸⁶ MJTE Archívuma. 194.

¹⁸⁷ *MTI. Napi hírek*, 1929. október 2. (25. kiad.)

¹⁸⁸ Magyar György (Nekézscny) és Nagy Ferenc visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy az oroszok lőtték agyon 1945-ben. – MJTE Archívuma. ÉI-0088., ÉI-0093.

¹⁸⁹ MJTE Archívuma. 191.

Arra vonatkozóan, hogy az egyes helyi hatóságok miképpen szereztek érvényt a belügyminiszeri rendelkezéseknek, egyszerű példát kínál a Bibliakutatók ellen 1931 tavaszán Ricse községben és környékén végrehajtott csendőrhatósági intézkedés. A kronológia szerint 1931. február 5-én a ricsei csendőrőrs parancsnoka a főszolgabírótól házkutatásokra kért engedélyt,¹⁹⁰ amelyet március 6-án meg is kapott.

„Főszolgabíró Úrnak

Felmerült azon gyanu alapján, hogy a felsorolt biblia olvasoknál kitiltott sajtótermékek vannak, kérek nevezetteknel házkutatás megtartására felhívást.

A biblia olvasók nevei a következők: Bernáth János, Körmöndi János, Kulcsár István, Kulcsár Sándor, Barabás József, Gáspár Mihály, özv. Kulcsár Jánosné, Deák Gy. József, Kulcsár János, Orosz Józsefné, Bernáth József, Ballók Ferencz, Kudrác János, Lehóczi József, Pálóczi Andrásné, Szabó Józsefné, Ballók Ferenczné, Geri István, Vécsi Károly, Palágyi József, Béres Sándor, Körmöndi Béla, Körmöndi József, Körmöndi József Marci, Körmöndi Lajos Bernát, Balog Sándorné, Vécsi József, Deák Albert Varga, Szabó Istvánné, Béres Albertné Toth, Ballók Istvánné, Körmöndi Károly, Kulcsár Eszter, Körmöndi István és Deák Géza rícei.

Horváth Józsefné, Illés András, Szendi Albertné, Szabó Ferenczné, Kis Lászlóné Tóth, Sztrutiszki Ferenczné, Illés Andrásné, id. Sipecs Jánosné és Kertész Jánosné semjéni.

Aranyosi Józsefné és Hagya Matyi Ferencz Jenő kiszorvágyi.

Ifj. Mádi József, özv. Pásztor Józsefné, Aranyosi Istvánné, Mádi Józsefné, Pataki Józsefné, ifj. Mádi József, Sznajda János, Juhász Albert, Sznajda Józsefné és Jeremiás Balázs nagyzorvágyi lakosok.”¹⁹¹

A házkutatásokra 1931. március 10-én (37 személynél),¹⁹² március 11-én (15 személynél)¹⁹³ és március 15-én¹⁹⁴ került sor. A hatóságok azonban nem tudták bizonyítani a terjesztést; Klamerusz János és Deák Gy. József pedig – tartva magukat a magdeburgi központ irányelvéhez – nem voltak hajlandók aláírni az elkobzott sajtótermékekről kiállított jegyzőkönyvet. A dokumentumokból kiderül, hogy az inkriminált személyek elsősorban földművesek és (a nők) háztartásbeliek voltak.

Ricse községgel ellentétben azonban az erdőbényei csendőrőrs 1931. május 18-i házkutatási kérelmét¹⁹⁵ május 22-én a sátoraljaújhelyi ügyészség elutasított-

¹⁹⁰ 1996-ban Bukovinszky Antalné arra emlékezett vissza, hogy annak idején a pap volt a feljelentő. Még füzetet is írt a Tanúk ellen. „Sok volt az érdeklődő és sokan hívtak, hogy magyarázzuk meg mi a különbség a mi hitünk és a vallás között.” – MJTE Archívuma. ÉI-0047.

¹⁹¹ 2/22. sz. – MJTE Archívuma. 294.

¹⁹² MJTE Archívuma. 297.

¹⁹³ MJTE Archívuma. 296.

¹⁹⁴ MJTE Archívuma. 295.

¹⁹⁵ 85. sz. – MJTE Archívuma. 298.

ta,¹⁹⁶ ami azt bizonyítja, hogy a helyi hatóságok szektaügyben tág jogértelmezési és jogalkalmazási mozgástérrel rendelkeztek.

Ebben az időszakban tűnt el nyomtalanul az aktív missziós tevékenységet kifejtő Kiss György utazó előadó (pilgrim, újabb elnevezése: körzetfelvigyázó), akit 1931. július 20-án hiába várták, mert soha nem érkezett meg Debrecenbe. Szabó Lajos református lelkipásztor szerint „lehet a Tiszába fult, vagy a csehek lőtték le, amikor könyveket csempészett. Lehet, hogy visszament oda, ahonnan könyvei és pénze jöttek”, vagyis Moszkvába!¹⁹⁷

A hatósági vegzálások ellenére Tóth Károly – az 1940-es ügyészégi nyomozási jegyzőkönyvben foglaltak szerint – arról tanúskodik, hogy 1931-től törvényesen is léteztek Jehova Tanúi, ami azt jelentette, hogy engedélyt kaptak az összejöveteleik megtartására.¹⁹⁸

2.2.3. Gömbös Gyula miniszterelnöksége (1932–1936)

1932-ben Jehova Tanúi legális létezészt nyertek Magyarországon. 1932. március 26-án ugyanis a cégbíróság bejegyezte a Watch Tower Bible and Tract Society budapesti fiókját. A cég képviselője Szabó Lajos lett.¹⁹⁹ Ebben az időszakban a gyülekezeteket választott vének irányították, akiket a csoport tagjai kézfelemeléssel, egyszerű többséggel választottak meg.

1932 júliusában a balmazújvárosi Tanúk kerültek a sajtó célkeresztjébe, mert a helyi református lelkész a megyei közigazgatási bizottságban panaszt tett ellenük azért, hogy azzal csábítják „magukhoz a református híveket, hogy náluk nem kell egyházi adót fizetni. A hatóságok ezután azzal nehezítették meg az új szekta működését, hogy nem adtak többé gyűlési engedélyt.” A közösséget irányító „Nemes Elek a vármegyéhez fellebbezett, de az alispáni hivatal jóváhagyta a helyi hatóság tiltó végzését. »Jehova tanui« felfolyamodással éltek ez ellen a belügy-minisztériumhoz”, ellenben az végérvényesen megtagadta tőlük a gyülekezési engedélyt azzal, hogy az elsőfokú hatóság tiltó határozatának indokai mindenben helytállóak. »Jehova tanúi tehát nem hirdethetik tovább az igazságot Balmazújváros lakosainak.«²⁰⁰ Napokkal később a *Népszava* így kommentálta az esetet:

¹⁹⁶ 2644/1931. kü. sz., IV.499/1931. – MJTE Archívuma. 299.

¹⁹⁷ Szabó, 1935. 10. p.

¹⁹⁸ MJTE Archívuma. 228.

¹⁹⁹ Telephelyként Szabó Lajos lakása (Bp., III. Kenyeres u. 14.) került bejegyzésre, majd a telephelyet többször áthelyezték: Katona József u. 41. (XIII. ker.; 1932. június), Zsigmond u. 68. (III. ker.; 1934. november), Kistemplom u. 18. (VIII. ker.; 1938. május). A Watch Tower budapesti fiókjának képviselői és cégjegyzési jogosultságát a budapesti törvényszék mint cégbíróság csak 1947. február 7-i végzésével szüntette meg, és jegyezte be Konrád Jánost mint új képviselőt és jogosultat. Cg. 33606/14. sz. – MJTE Archívuma. 2656.

²⁰⁰ „Jehova tanui” nem hirdethetik az igazságot Balmazújvároson. In: *Pesti Napló*, 1932. július 10. 20. p. Ld. még: *MTI. Napi Hírek*, 1932. július 9. (5. kiad.); A Jehova tanui. In: *Népszava*, 1932. július 10. 15. p.; Uj vallási szekta. In: *Újság*, 1932. július 10. 11. p.; Betiltot-

„A »Jehova tanui« most a kultuszminiszterhez fordultak, hogy védje meg őket a közigazgatási hatóságokkal szemben a vallás szabadgyakorlatáról szóló törvény alapján, mert hiszen nekik is van joguk vallási gyülekezetek tartására.

Van ám, van. Csakhogy a »Jehova tanui« még nagyon fiatal vallásfelekezet: tapasztalatlan. Vallási ügyekben nem tudja, hogy az egyházi adó ellen nem lehet agitálni és a közigazgatási téren még nem gyűjtött tapasztalatot arról, hogy az ördögöt nem szokták a nagyanyjánál bepanaszolni.²⁰¹

December 12-én a magdeburgi központ úgy ítélte meg, hogy közbe kell avatkoznia, hogy a meggondolatlan buzgóságnak gátat szabjon. Erre azért is szükség volt, mert különösképpen a református egyház érzékelte a veszélyt, és késznek mutatkozott a cselekvésre.²⁰² Elsősorban azért, mert a millenizmus tanításait mind a

ták a balmazújvárosi egyházi adóellenes Jehova szekta működését. In: *8 Órai Újság*, 1932. július 10. 5. p.

²⁰¹ A tapasztalatlan szekta. In: *Népszava*, 1932. július 16. 11. p. A konfliktusos helyzet vélelmезhetően továbbra is fennmaradt, mert 1938-ban Fülöp János lelkész hitvitát kezdeményezett a Tanúkkal, amibe végül a hatóságok is beavatkoztak. Kányási Antal visszaemlékezése szemléletes betekintést kínál a Horthy-korszak lokális felekezeti és hatósági viszonyaiba, egy olyan időszakban, amikor a Tanúk már mondhatni nyílt üldözésnek voltak kitéve. – MJTE Archívuma. 634. (Ld. Mellékletben.)

²⁰² „Sárospatakon január 5–6-án belmissziói lelkészi konferenciát rendez a tiszáninneni ref.[ormátus] egyházkerület elnöksége és a sárospataki theol. akadémiai tanári kara.

református egyházra nézve, mind pedig szociális szempontból a „legveszedelmesebbnek” ítélte. Mátyás Ernő megfogalmazása szerint a millenisták

„minden vonatkozásban forradalmi szellemet képviselnek. Erősen pacifisták, minden eszközzel uszítanak a nemzeti önvédelem gondolata ellen is, a háborús emlékeket az ördög műveinek tartják, az aranykorszakról szóló teóriájuk is kifejezetten a materialista szocializmus szellemét árasztja.”²⁰³

Ugyancsak a társadalmi veszélyességet hangsúlyozta Balázs János lasztoméri református lelkész is, aki szerint a Bibliatanulóknak ugyanaz a célja „a vallás terén, mint a kommunistáké a politikain”; „tevékenységükkel a társadalmi és egyházi élet felforgatását készítik elő”.²⁰⁴

Az ellenségesebbé váló egyházi és karhatalmi környezetben érthető a magdeburgi értesítésben megfogalmazott figyelmeztetés:

„Barátaink és testvéreink közül egyesek azt gondolják, hogy kedves dolgot cselekszenek az Ur előtt, ha a nyilvánosság előtt tartanak beszédeket. Barátaink közül egyesek kimentek a piacérre, ott csödületet támasztottak és úgy beszéltek az igazságról. Egy másik barátokozó egy fürdőben prédikált, ismét egy másik helyen egy keresztség alkalomával több községből valókat hívtak össze, amely alkalommal sokan gyűltek össze anélkül, hogy arra hatósági engedélyük lett volna. – Habár a barátok és testvérek buzgósága dicséretreméltó is, de ha így cselekszenek (amint fent felsoroltuk), teljesen tévesen cselekszenek.

A konferencia problémája, a *szechták elleni védekezés* kérdése.” *Dunántúli Protestáns Lap*, 1932. december 4. 200. p. Az előadásokat nyomtatásban is megjelentették. (Ld. alább.) Az államszocializmusban ezt a konferenciát a következőképpen értékelték: „E konferencia néhány megállapítása ma, 1979-ben is hasznosítható – ha némiképp átértelmezve is – a szechtajelenség vizsgálatában. Például a szechtaképződés okai 1. *az egyén felől*: a vallásos élmény hiánya az egyházban, az alany műveletlensége, az önállóság másutt kiélhetetlen vágya. 2. *Az egyhákszervezet fogyatékoságai* felől: a »vallásitanítás racionalizmusa«, az »intellektuális mozzanat túlzása«, a »cselekedeti bizonyágtétel« hiánya, a »kölcsonös kítárlkozás lehetetlensége«, a »hitbeli munkanélküliség«, az »egyházi élet formális volta« stb. [...] Megállapítható azonban, hogy a szechtásodás társadalmi okai rejtve maradtak a református teoretikusok előtt, noha dr. Mátyás Ernő 1933-ban a már említett konferencián így fogalmaz: »a millenizmus (jehovizmus) a bolsevista ateizmus előszelc. Iratai világosan kifejtik, hogy a szechta egy olyan társadalmi rend kialakításán dolgozik, amelyben a pénzemberek és az egyházi emberek uralma megszűnik, és teljes szabadság és testvériség fog uralkodni.« A református egyház úgy küzdött a hívői egy részét eltántorító jehovista célok ellen, hogy azok kialakulásának elsőrendű okát nem tudta megragadni.” Csengey et al., 1977. 75–76. p.

²⁰³ Mátyás Ernő: A millenisták. In: A szechták és az ellenük való védekezés módjai. Szerk.: Mátyás Ernő. Sárospatak, 1933. 15–24. p., 24. p. Az 1933-as református szechta-konferencia kiadványával kapcsolatban – baptista oldalról – egykorúan ld.: Somogyi Imre: Megjegyzések „A szechták és az ellenük való védekezés módjai” című füzet tartalmához. Bp., 1933. (Különlenyomat a „Békehírnök” 1933. évi 31–41. számaiból.)

²⁰⁴ Balázs János: A „Bibliatanulók” (Russzelisták) tévelygése a Szentírás megvilágításában. Sárospatak, 1932. (III.: Beregszász, 1932.) 3–4. p.

Sürgősen arra kérünk mindenkit, hogy tartózkodjék ily viselkedéstől és cselekedetektől, melyekkel csak az igazságnak és az Ur munkájának ártanak. – Senkisc szolgál-tasson ily cselekedetével alkalmat ellenségeinknek arra, hogy azt állithassák ellenségeink, hogy mi meg nem engedett dolgokat mivelünk. – Teljesen elegendő, ha zárt helyeken (gyülekezeti termekben) jönnek össze istentiszteleltre, mindaddig, amíg a viszonyok Magyarországon megjavulnak.

Arra kérünk, vigyázzatok arra, hogy elővigyázatlanság vagy egyes testvérek vagy barátok téves buzgósága és meggondolatlan oly cselekedete által, amelyeket fent említettünk, bajok idéztessenek elő. Mert egyesek meggondolatlan cselekedete által az összes testvérek helyzete lesz megnehezítve Magyarországon. – Egyetlenegy testvér vagy barátkozó, rémségesen nagy károkat idézhet elő, aminek következményét aztán az összes gyülekezeteknek meg kell szenvedniök.”²⁰⁵

Röviddel Adolf Hitler németországi hatalomra jutása (1933. január 30.) után elkezdődött a Tanúk üldözése,²⁰⁶ aminek következtében több német hívő Magyarországon talált menedéket,²⁰⁷ akik szervező tudásukkal segítették a magyarországiakat, és összeköttetést teremtettek a prágai, illetve a berni központok felé.²⁰⁸

A magyar sajtó időközönként tájékoztatott a Tanúk németországi üldözéséről is, elsősorban azért, mert a náci hatóságok is szoros összefüggésben látták a Tanúkat és a kommunistákat:

„A Völkische Beobachter jelentése szerint a bajorországi Nemzetközi Bibliakutatók Szövetségének mindenféle működését betiltották. A szövetség a keresztyénység köpö-nyece alatt együtt dolgozott a szociáldemokrata és kommunista párttal a nép megté-vesztésén és bomlasztásán.”²⁰⁹

²⁰⁵ MJTE Archívuma. 193.

²⁰⁶ Ld.: Dirksen et al., 2001.

²⁰⁷ Mint pl. Adi és Charlotte Vohs, Julius Riffel, Oskar Hoffmann, Gerhard Zennig, Heinrich Dwengerre, M. Gedicke, Martin Pötzing (később tagja lett a vezetőtestületnek) és Gertrud Mende (Pötzingér későbbi felesége). 1935-ben kitoloncolták őket. Pötzingerek Németországban koncentrációs táborokba kerültek. Ld.: *Jehova Tanúi – Isten Királyságának hirdetői*. New York, 1997. 661–662. p.

²⁰⁸ M. kir. csendőrség budapesti főkapitányságának politikai nyomozó főcsoportja: A Watch Tower Magyarországon való újabb felbukkanásának leleplezése. (Továbbiakban: Csendőrségi leleplezés.) – MNL OL K 149. 1937-7-12259. 11. p.; MJTE Archívuma. 1065.

²⁰⁹ *MTI. Napi Hírek*, 1933. április 5. (4. kiad.) Ld. még: Betiltották a nemzetközi bibliakutató intézet német szervezetét. In: *Budapesti Hírlap*, 1933. július 1. 1. p.; „A porosz belügyminiszter betiltotta a Nemzetközi Bibliakutató-Egyesület működését és tiltó-rendeletében rámutatott arra, hogy az egyesület kulturpolitikailag destruktív tevékenységet fejtett ki és az utóbbi időben számos kommunista és marxista elemet vett fel kötelékébe.” – *MTI. Lapszemle. Német lapszemle*, 1933. július 1. 6. p.; Letartóztatták a német bibliakutatók vezetőit. In: *Népszava*, 1933. december 20. 4. p.; *MTI. Napi hírek*, 1935. május 27. (40. kiad.); Bibliakutatás álarca alatt szervezkednek a német marxisták. In: *8 Órai Újság*, 1935. június 29. 4. p.

Ezzel egy időben a magyar sajtóban is elindult a hatóságok és a közvélemény figyelmének felkeltése a Tanúk jelentette veszély iránt.²¹⁰ A *Pesti Hírlap* munkatársa a bodrogi Zemplénricsén kereste Bernát Jánost, és megtudta, hogy 59 fős közösség van a településen. Más helységekben is voltak Tanúk: Lácán 22, Semjénben 25, Kisrosványon 5, Nagyrosványon 28, Zemplénagárdon 14, Cigándon 31, Pácinban 2. Országos viszonylatban a szerző mintegy 1500-ra becsülte a Tanúk számát. Bornemissza Miklós járási főszolgabíró árnyalt képet festett róluk:

„Tulzottak a hírek – állította. – A bodrogi járásban valóban terjed a szekta, azonban nem olyan nagy mértékben, mint annak híre ment. Hetenkint egyszer közigazgatási engedéllyel és közigazgatási felügyelettel tartják összejövetelüket, amelyeken bibliaolvasással és zsoltárekléssel foglalkoznak. Papjaik nincsenek, hanem három-négy ember, aki jobban ismeri a bibliát, olvas és magyaráz. Millenistáknak nevezik őket, a szekta amerikai eredetű. Jehova tanuinak mondják magukat, vallomásuk szerint hitük egyedüli forrása a biblia, úgy, – ahogyan azt ők magyarázzák. Mozgalmuk ártatlannak látszhatik és vannak rokonszenves vonásai. Elítélik maguk közt azt, aki nem tartózkodik a borvástól, dohányzástól és káromkodástól. Gyakran beszéltem velük és ilyenkor hangoztatták, hogy Isten országának eljövételét várják, amikor minden jobb lesz és az emberek egymást jobban megértik. Gyakran idéznek a prófétákból. Szegénysorsu és módos kisgazda egyaránt van köztük²¹¹, olyan is akad, akinek 40-50 holdja van. A hatóság állandóan ellenőrzi őket bizalmi emberekkel és a csendőrség útján. Eddig azonban olyan adat nincs, amely komoly gyanura adna okot.”²¹²

Tamás Ernő írásában arra is rámutatott, hogy eltérés van a Tanúk és a hatóságok nyilvántartása között. A hatóság ugyanis „csak azokat tartja nyilván, akik az elismert egyházakból kiléptek. Az ellenőrzött összejövetelekre is csak azokat engedik be, akiket mint felekezetenkívülieket nyilvántartanak”. A járásban a hatóságok 186 megkeresztelt bibliaolvasót tartottak számon. A cikk szerzője szerint ekkor a Tanúk még nem adtak „világos feletet arra, hogy háború esetén fegyvert fognának-e”. A főszolgabíró szerint „ujabban széthuzás, szakadás jelentkezett köztük”. Általában kerékpárral látogatják egymást, budapesti irányítójuk pedig „egy ügyvéd, aki azonban – nem tagja a szektának”.

²¹⁰ Esperesi jelentés az egyházmegye kormányzati, népmozgalmi és anyagi ügyeiről: „Általában megállapítható, hogy két tényező gyakorol egyházi életünkre káros befolyást: 1. a gazdasági pangás, 2. A bomlasztó elemek működése. A perifériákon bolsevista aknamunka folyik, amely a felszínen mint vallásos szekta jelentkezik. (Millenisták, Jehova tanúi stb.) Különösen a *Bodrogköz* lepték el a szélsőséges elemek. A veszélyeztetett gyülekezetek megmentése érdekében nagy pásztori prudenciára, egész embereket kívánó önfeláldozó munkára van szükség.” Szabó Andor: Az alsózempléni egyházmegye tavaszi közgyűlése. In: *Sárospataki Református Lapok*, 1933. május 21. 131. p.

²¹¹ Ezt támasztja alá a sátorlajújhelyi kir. ügyészség vádirata is, amelyben 3 tiszakarádi Tanút vádol sajtóvétséggel. Kettő közülük vagyonos, 1 pedig vagyontalan gazdasági cseléd. 2173/1936. április 20. – MJTE Archívuma. 327.

²¹² Tamás Ernő: Amerikai hitfelekezet terjed a Bodrogközben. Hatósági ellenőrzés mellett magyarázzák a bibliát. In: *Pesti Hírlap*, 1933. április 11. 4. p.

Bodrogközzel ellentétben a nyíregyházi hatóságok sokkal keményebben léptek fel a Tanúk ellen.²¹³

1933 tavaszán a Társulat magdeburgi központja Dwenger Henriket küldte Szabó Lajos mellé,²¹⁴ aki 1935-ig tevékenykedett Magyarországon.

1933 őszén Geduly Henrik evangélikus püspök érzékelte a Jehova Tanúi által jelentett veszélyt a tiszai egyházkerületben, elsősorban Nyíregyháza környékén, s mindennek hangot is adott. Álláspontja szerint ez a

„szektárius mozgalom, amely a maga agresszivitásával, pap- és templomellenes lelkületével, s bizonyára titkon ápol, politikai szempontból éppen nem megnyugtató törekvéseivel rászolgált arra, hogy a világi hatóság ellenőrző figyelme különösen kiterjedjen reá.”²¹⁵

A szoros hatósági megfigyelésre világít rá a csendőrség központi nyomozó osztályparancsnoksága azon 1933. november 9-i dokumentuma, amely a belügyminisztert arról tájékoztatja, hogy a közeljövőben a Nemzetközi Biblia Kutatók Egyesülete Szlovákiában tervez konferenciát, amelyre magyar tagokat is meg kívánnak hívni.²¹⁶ Ezt követően pedig, 1934. február 26-án arról tájékoztatták a minisztert, hogy „a nyomozó alosztályok eddigi megállapítása szerint oly egyén felderíthető nem volt, ki a szlovenszkói szekta értekezletén részt vettek volna.”²¹⁷

1934-től megsokasodtak a Jehova Tanúi ellen indított sajtóvétségi eljárások (például Sátoraljaújhelyen és Miskolcon). Ezek egy része azonban – a terjesztés bizonyításának hiányában – nem jutott el bírósági szakaszig.²¹⁸ Ellenben lassan-lassan megszűnt az összejövetelek tartásának törvényes lehetősége, és egyre jobban állandósult a rendőri felügyelet.

Ebben az időben Jehova Tanúiról érdemi információ nem, csak anekdotaszerű tudósítások jelentek meg elvétve a magyar sajtóban:

„Ma azonban, amikor az az irányelv, hogy minél kevesebb betű, minél kevesebb tudás, minél kevesebb világosság, amikor a lenyomott munkabérek és a rossz kereseti viszonyok mellett a munkás egész erejét leköti a kenyérgond és amikor amellett még a

²¹³ A bodrogközi szélsőséges mozgalom hívei közül egy-kettő Szabolcsba is elvetődött. In: *Szabolcsi Hírlap*, 1933. április 16. 4. p.

²¹⁴ Csendőrségi leleplezés. – MNL OL K 149. 1937-7-12259. 8. p.; MJTE Archívuma. 1065.

²¹⁵ *Magyar Országos Tudóstíró*, 1933. szeptember 13. (2. kiad. Egyházi hírek.) Ld. még: Geduly püspök a felekezeti közti viszonyok javulásáról és a szektárius mozgalmakról. In: *Újság*, 1933. szeptember 14. 7. p. 1936-ban a helyzet gyakorlatilag változatlan: *Magyar Országos Tudóstíró*, 1936. szeptember 18. (7. kiad. Egyházi hírek.)

²¹⁶ 1434/1. sz. – MJTE Archívuma. 1793.

²¹⁷ ad 1434. sz. – MJTE Archívuma. 1794.

²¹⁸ Ld. a ricsei Bernát János és társai sajtórendészeti kihágási ügyét: MJTE Archívuma. 301., 300. Hasonló volt a tiszakarádi Tanúk esete, akiket 1936-ban felmentettek: 2173/1936. április 20. – sz. – MJTE Archívuma. 327.; 1283/3. sz. 1936. június 16. – sz. – MJTE Archívuma. 329.

»megnyugvás érényét« prédikálják, vajjon lehet-e csodálkozni azon, ha kibillen az emberek alól az értelem talaja és így keresnek »megnyugvást«. [...] Próbálják csak meg, adjanak a szektáriusoknak rendes megélhetést és engedjék hozzájuk a fölvilágosító könyveket, majd elválnak, hányan maradnak meg szektáriusnak!»²¹⁹

„Az állami és társadalmi rend ellen egy bűncselekmény történt, Tóth József napszámos nyírszöllősi lakos Martinkó István nyíregyházi lakos házánál az egybegyűlt úgynevezett Jehova tanúi hívők előtt a kormányzó, a papok és az urak ellen izgatott. A nyomozást tettenérés alapján a sóstói csendőrség folytatta le.»²²⁰

1935 januárjában az evangélikus *Harangszó* arról tájékoztatta olvasóit, hogy Németország után most már Japán is súlyos rendszabályokat léptetett életbe „a »komoly bibliakutatók« veszedelmes szektája ellen».”²²¹

1935 nyarán pedig a német munkafront drezdai kongresszusáról szóló tudósításokban merültek fel újra Jehova Tanúi.

„Különösen élesen támadták az úgynevezett bibliakutatókat. A horogkeresztes szóнок nekimentek a bibliaolvasó egyesületeknek, akik, szerintük, nem egyebek, mint a marxista szervezkedés fedezői. *Annyiszor eltemették már a marxizmust*, annyszor hirdették világgá, hogy *a szocializmus semmivé lett*, hogy valóban »nagy önbizalmat« jelent, ha néhány bibliakutatótól, bibliaolvasótól megriadnak és marxistákat gyanítanak mögöttük. A türelmetlenség, az erőszakosság, a szabadság mellőzése sohasem az erő, *mindig a gyöngeség jele*.”²²²

1935 júliusában a *Tanyai Ujság* már „a szegedi tanyavilágban felbukkanó ujhitű” szektáról tudósított, amelynek „az egész országra kiterjedő” szervezkedését Heves megyében leplezték le. Lefoglalt irataikból pedig az derül ki, hogy

„igen agyafurt szövegezéssel kommunistaízü eszméket hirdet, de legalább is a ma fennálló társadalmi renddel szemben elégedetlenséget fejez ki és burkoltan egy eljövendő új világrendnek csinált propagandát, mint amelynek uralma alatt nem lesznek szegé-

²¹⁹ *Népszava*, 1934. augusztus 8. 8. p. Ld. még: *Népszava*, 1934. november 22. 4. p.

²²⁰ Nyíregyháza Élet- és vagyonbiztonsága. In: *Nyírvidek*, 1935. január 17. 6. p.

²²¹ *Harangszó*, 1935. január 27. 39. p. Ld. még: *MTI. Napi Hírek*, 1935. május 27. (40. kiadás) A Japán fiókhivatal 1927 elején hozták létre (Kóbe, majd Tokió székhellyel). 1938-ra a folyóiratokat és könyveket terjesztő kolportőrök száma 110-re nőtt. 1939. június 21-én a *Todaisa* (vagyis „Világítótorony Egyesület”) 130 tagját (a több mint 70 milliós országban) egyetlen nap alatt tartóztatták le és börtönözték be. Ld.: *Jehova Tanúi Évkönyve 1998*. New York, 1998. 68–69. p.

²²² Munkaszabadság, horogkereszt és bibliakutatás. In: *Népszava*, 1935. június 29. 15. p. Ld. még: *MTI. Napi Hírek*, 1935. július 8. (12. kiad.); *MTI. Lapszemle. Német lapszemle*, 1935. július 10. 5. p.

nyek és gazdagok, hanem egy magasabb szeretetben mindenki egyesülni fog és a világ javait ennek következtében igazságosabb mértékben fogják elosztani az emberek egymás között.”²²³

Mindez vélelmezhetően összefüggött azzal is, hogy 1935-re már kezdett meggyökerezni az a meggyőződés, hogy a Tanúk „egyház- és nemzetellenes propagandát” fejtenek ki. 1935 szeptemberében például az evangélikus olvasók a következőket tudhatták meg Jehova Tanúiról:

„A millenisták 1874-re, majd 1914-re, sőt 1925-ra várták a világ végét. Egy másik jóslás 1914-re tette a »kegyelmi idő« lejártát, 1935-re a válság lecsendesedését és a félőrai »szélcsend« kezdetét (Jel. 8,1.), mely után félőrára (= ? 21 év) kitör a nagy és utolsó világháború (1956), ez után jön a zsidó antikrisztus világuralma (zsidó világuralom), mely »ideig, időig és félidőig« = 3 és fél évig tartana. Azután jönne a vég.”²²⁴

Szabó Lajos református lelkipásztor, a Jehova Tanúi ellen írt művében pedig a valósággal ellentétben egyenesen azt állította, hogy a hatóságoknak azért kellett betiltania a mozgalmat, és a keresztényeknek főképpen azért kell óvakodniuk a Tanúktól, „mert izgatnak a fennálló állami rend ellen, a felsőségnek nem engedelmeskednek, más vallását gyalázzák, gyűlölködők, kevélyek és gőgösek, tudatlanságukban egyedül magukat tartván jónak”.²²⁵

Egy 1935. októberi jelentés így összegzi a Tanúk 1934-es évi munkaeredményeit: 335 bizonyágtevő és kb. 30 úttörő, 38 420 munkaóra, 8507 könyv, 118 043 füzet, 88 570 prospektus és havi füzet, 324 Biblia.²²⁶

A csendőrség budapesti főkapitányságának politikai nyomozó főcsoportja dokumentuma szerint:

„1935 nyarán Dwenger Henriket visszahívták Magdeburgba s helyette Zennig Gerhard... 1919. óta felekezeti nélküli magántisztviselő, jött Budapestre, aki szintén Szabónál lakott. Ettől az időtől kezdve az egész országban erőteljesebben indult meg a propaganda és a szervezés.

²²³ Veszedelmes kommunista agitáció az ujhitek szektájában. In: *Tanyai Újság*, 1935. július 28. 5. p.

²²⁴ Borgulya Endre: Mikor jön el a világ vége? In: *Harangszó*, 1935. szeptember 8. 301–302. p. Vö.: *Sárospataki Református Lapok*, 1935. június 2. 127. p.

²²⁵ Szabó Lajos: Jehova tanuinak hamis tanítása. (A betű rajjai, a tévelygés „hivői”.) Bodrogek, 1935. 16. p.

²²⁶ MJTE Archívuma. 989.

Zennig Gerhard, aki Prágából jött Budapestre, a magával hozott pénzzel Szabó Lajos²²⁷ budapesti és Klinecz József²²⁸ nagykőrösi lakos segítségével kiépítette a szektát. A szektacsoportok élére szektavezetőket állítottak, a vezetőn kívül minden csoportnak volt »szolgája«, aki a tagokat tartotta össze, a gyűléseket készítette elő, továbbá pénztárnoka és könyvkezelője.

A csoportokat uttorók (pionirok) és segédpionirok szervezték és látogatták.

Zennig Gerhard és Szabó Lajos az országot területekre osztották és az uttoróknak a budapesti fiók adta az utasításokat. A terjesztendő könyveket, brosurákat a postán küldték és sohasem oda címezték, ahova azt szánták, hanem rendszeren egy más községben lakó testvér címére hamis tartalom feltüntetéssel. Ezekről a helyekről azután biciklis futár vitte el a sajtótermékeket tulajdonképpen rendeltetési helyükre.

A sajtótermékeket nemcsak a községben terjesztették és magyarázták titkos összejöveteleiken, hanem a csoport »hírnökei« szétvitték azokat az ország minden részébe. Az uttorókat a budapesti fiók ellátta térképekkel és igazolvánnyal. Megsegítette őket ruhával, biciklivel, kiadásait megtérítették és az eladott sajtótermékekből 40-50%-os részesedést kaptak. [...] embereik fel voltak szerelve a római katolikus és a református egyházból való kilépési igazolványokkal és volt olyan uttoró, akinél megmotozásakor 60-80 ilyen igazolványt találtak. szemináriumokban képezték ki az uttorókat, akik az engedély nélkül összejött Jehova követőknek prédikáltak, prédikációjukba belevittek politikát, a nagyvilág eseményeit és a spanyol- kínai háborún keresztül antimilitarista propagandát.”²²⁹

A belügyminisztérium 1936. július 4-i (8300/VII Res. sz.), erélyes hatósági fellépést előirányzó,²³⁰ rendeletében kiadott „tájékoztató a szektamozgalmakról” azt

²²⁷ Szabó Lajos az 1937-es üldözés idején összeroppant. „Kijelentette, hogy ő nem Jehova Tanúja, hanem csak fizetett tisztviselője a Watch Tower Bible and Tract Society-nek, és még abban az évben bejelentette a Cégbíróságon, hogy szüneteltetni kívánja budapesti fiókhivatalának a működését.” Később más vallási közösségnek lett a tagja. – Martinkó, 2013. 14. p. Ld. még Bartha András vallomását, aki úgy tudta, hogy Szabó 1938-ban kilépett a mozgalomból. – Bartha András jehovista ügye. Feljegyzés, Bp., 1950. november hó 14-én, gépelt oldalszámozás: 1–2. p. (kézi oldalszámozás a lap alján: 38–39. p.) – ÁBTL V-71056, 53-54. p.: MJTE Archívuma. 1820.

²²⁸ Egy 1942-es jegyzőkönyvben elmondta, hogy 1928-ban baptistának keresztelkedett, majd Kiss György hatására 1932-ben tagja lett a Jehova Tanúi felekezetnek. Tanúként 1932 őszétől 1934 novemberig mint csoportmunkás Nagykőrösön és környékén; 1934. novembertől 1936. novemberig mint pionir; 1936. novembertől 1937. májusig mint csoportlátogató; 1937. májustól 1937. novemberig mint csoportszolga; 1937. novembertől 1938. áprilisig mint pionir, 1938. júniustól 1939. márciusig mint csoportlátogató; majd 1939. márciustól december 20-ig a II. zónában mint zónaszolga tevékenykedett. M. kir. Belügyminisztérium VII. D. oszt. Jegyzőkönyv. Felvétel Budapest, 1942. évi október hó 6-án, hűtlenséggel gyanúsított Klinecz József kihallgatása alkalmával. 32 p. HM. HIM. 373–388. recto-verso.; MJTE Archívuma. 3292. Ld. még: P. L.: Klinecz József. (1899–1949) – MJTE Archívuma. 448.

²²⁹ Csendőrségi leleplezés. – MNL OL K 149. 1937-7-12259. 8–9. p.; MJTE Archívuma. 1065.

²³⁰ Kozma Miklós belügyminiszter arra utasította az illetékes hatóságokat, hogy „az engedély nélkül tartott összejövetelek résztvevői ellen a kihágási eljárást a legszigorúbban

írja a millenistákról, hogy a Tisza Kálmán tér 28 szám alatti központi helyiségük megszűnt. A következő szektákat sorolja e gyűjtőnév alá: a) Adventisták, millenisták; b) Bibliakutatók; c) Biblia-tanulók; d) Biblia és Traktátus Társaság; e) Jehova Isten Tanúi; f) Magdeburgi Biblia Traktátus Társaság; g) Nemzetközi Bibliakutatók; h) Nemzetközi Bibliatanulók és tanulmányozók; i) Világító Őrtorony. Ez azt mutatja, hogy a Tanúk vonatkozásában a hatóságok elég jelentős fogalmi zűrzavarral küszködtek. A tájékoztató a következőképpen jellemezte őket:

„Tanaik keresztény egyház ellenesek, antimilitaristák és nemzetellenes érzelműek. Támadják az országhatárokat, ellenzik a hazafiasságot és államfőket. Általában hittétellek egyeznek a marxi ideológiával. A kollektív alapon való társadalmi berendezkedéshez a jogalapot a bibliából veszik. Sajtótermékeiket – kevés kivétellel az ország területéről kitiltották.”²³¹

A rendelet következtében az illetékes helyi hatóságoknak a szektamozgalmak ellenőrzésére vonatkozó helyzetjelentéseket kellett tenniük.²³²

Amikor 1936 nyarán az evangélikus ifjúsági konferenciát Nyíregyháza tanya-világában kívánták megrendezni, a szervezők akkor szembesültek a helyi ún. „szektás” valósággal:

„A konferencia rendezősége figyelmeztetett bennünket; ne várjunk olyan fegyelmezett hallgatóságot, mint amilyent a tavalyi másik két bokrban rendezett konferencián kaptunk. Azért ne, mert ezen a vidéken egy nálunk ismeretlen szektának vannak hívei, akik nem nagy tisztelettel vannak mások vallásossága iránt. Jehova tanuinak nevezik magukat. Valóban az előadások alatt itt is ott is nevető, a mondottakkal mitsem törődő nyugtalan arcokat láttunk. Utána néztünk, kik ezek és mi a tanításuk. A szektáknak egyik jellemző vonása az, hogy maguk módján a szentíráshoz kapcsolódva mélyebb kegyességet honosítsanak meg. Ezek nem ilyenek. Tanításuknak alapja az elégedetlenség, mindazzal szemben, ami van. Irigységgel, sőt gyűlölettel nézik a másik embert, akinek a földi javakból több jutott, aki más ruhában jár, mint ők. A tulajdon, a pénz

kell lefolytatni, s amennyiben nevezettek működése a közbiztonságra vagy a közrendre aggályos, velük szemben [...] a rendőri felügyelet alá helyezési eljárást kell megindítani. Ha pedig az összejöveteleken bűnvádi eljárás megindítására alkalmas esemény (felekezeti elleni izgatás, állami és társadalmi rend felforgatására irányuló cselekmény stb.) fordulna elő, úgy a bűnvádi eljárás folyamatba tétele iránt azonnal intézkedni kell.” Idézi: Fazekas, 1996. 85. p.

²³¹ MNL OL K 149. 1936-7-5788. 7. p.; MJTE Archívuma. 1808.

²³² Ld. pl.: a szeghalmi járás főszolgabírájának 1936. július 30-i jelentése; vagy a békési járás főszolgabírájának 1936. október 14-i jelentése. – MNL OL K 149. 1936-7-11661. Ez utóbbi a következőket írta: „Az ellenőrzés abban áll, hogy az összejöveteleken, elejétől végig, részt vesz ellenőrző közegem és az összejövetelek lefolyásáról havonként jelentést tesz abban az esetben, ha az összejöveteleken semmiféle említésre méltó cselekmény nem történik; ha történne, vagy az összejöveteleken az magyar államra és a fenálló rendre károsra lenne, vagy olyan tanokat hirdetne, ami a fennálló törvényekkel és rendeletekkel ellentétes volna, úgy arról nyomban tenne jelentést.”

elosztása, a társadalmi egyenlőség, kommunisztikus eszméinek határán járnak. Ezeket a világ és rend felforgató eszméiket a vallásosság mázájával vonják be, minden cselekedetük igazolására a bibliát használják, így a 7. parancs érvényét is kétségbevonják azzal, hogy Isten világosan megmondotta »tietek minden a föld színén«.

Nem is hinné az ember, hogy itt a csendes világban, a virágzó mezők között, ahol több ideje van az embernek befelé nézni, mint a városban, ennyire meghasonlottak az emberrel és a világgal. [...]

Egy az említett szektához tartozó család leánykája szavalt a konferencián. Mennyi harcon kellett átmennie ennek a kis hösnak s mennyire nagynak kell az ifjúsági munka vonzerejének lennie, hogy ez a kis leány elszavalhatta: az »Evangélikus vagyok« c. költeményt.²³³

1936-ban a „szektás” jelenség már egy társadalmi valóság volt, amit nem lehetett figyelmen kívül hagyni.²³⁴ Az egyházak azonban ezt elsősorban rendészeti kérdésnek tekintették, és továbbra is az államhatalomtól várták a karhatalmi erővel történő megoldást.²³⁵ Balogh István, Szeged-Alsóközpont plébánosa²³⁶ pedig önérzetesen utasította vissza a *Népszava* azon állítását, hogy a szektajelenség oka elsősorban a szegénység és a nyomor:

„A *Népszava* november 9-i számában a tanyai bibliamagyarázó agitátorokkal foglalkozva, azt tanácsolja az arra illetékeseknek, hogy a tanyai agitációt elkerülendő, szüntessék meg az elégedetlenség okát: a szegénységet. [...]

Nagyon téved a *Népszava*, ha azt hiszi, hogy az agitáció csak a szegénységnek, a tanyai nép nélkülözésének reakciója,²³⁷ – mert akik idejárnak a népet bujtogatni, azok

²³³ Erős Sándor: Ifjúsági konferencia a nyíregyházi tanyák világában. In: *Harangszó*, 1936. június 7. 192. p. A kislány szaválásában nem volt semmi rendkívüli. 18 éves koráig köteles volt megtartani szülei eredeti vallását.

²³⁴ Az államszocializmus idején ennek okait a következőképpen fogalmazták meg: „Szaporodtak az Amerikát megjárt s szülőföldjükre hívőként visszatért parasztpredikátorok, kik az ország (s a parasztság) katasztrófahelyzetéből Krisztus királyságának irányában látták s mutatták meg a kivetető utat, és a saját, megvalósíthatatlannak látott céljaitól elidegenedett parasztság egy része velük tartott: ki abból a világból, melyben a vallásos elme valóban igen könnyen felfedezhette a Sátánt, a vég kezdetét. Ez a program a válságból válságba szédülő magyar kapitalizmussal szemben sem volt egyértelműen haladó, hiszen a társadalmi cselekvéstől való teljes elzárkózást hirdette mint a majdani öröklét feltételét, mégis tartalmazott olyan mozzanatokat (például a fegyveres szolgálat és az adózás megtagadását), amelyek vetekedtek akár a kisgazdapárt politikai magatartásának irányelveivel, minthogy – főleg a háború éveiben, amikor mindenféle szociális cselekvési lehetőségei reménytelenül beszűkültek – bizonyos, a »célok átmentését« segítő erkölcsi tartást adtak híveiknek. Másrészt elvitathatatlan, hogy a jehovista hitrendszerben határozott kommunisztikus tendenciák is tükröződtek.” Csengey et al., 1977. 76. p. A Horthy-korszakbeli parasztság helyzetére vonatkozóan ld. pl.: Kovács Imre: A néma forradalom. Bp., 1989.

²³⁵ Jehova tanúi. In: *Népszava*, 1936. november 29. 11. p.

²³⁶ Ld.: Miklós, 2004. 163–173. p.

²³⁷ Az a meggyőződés, hogy szoros összefüggés van az agrárproletariátus nyomora és a szektajelenségek között, abban az időszakban többek számára evidencia volt. Ld. pl.: Ko-

nem szegénységük miatt jönnek ide, hiszen nem gyűjtenek, sőt nem is fogadnak el adományokat. Igaz, hogy a tévtanok elsősorban a szegények között terjednek, de akadnak »Jehova tanuinak« hallgatói között szép számmal jobbmódúak is, akiknek semmi okuk sincsen szervezkedni azért, mert nélkülözésben élnek.²³⁸

Ami a szegedi tanyák lakóinak szegénységét illeti, az – fájdalom – igaz. De ezen a szegénységen a lelkeszkedő papság csak enyhíteni akar és a papság semmiesetre sem oka a szegénységnek.

Hogy ügyész után kiáltunk? – az csak természetes. Ha a Conti uccában gyűjtogatók járnának, a *Népszava* is bizonyára a tűzoltósághoz fordulna. Mi sem tehetünk mást, amikor azt érezzük, hogy itt olyan akciók folynak, amelyek leszerelése hatáskörünket meghaladja.”²³⁹

A plébános szerint az egyház a hatóságok segítségével tulajdonképpen csak a társadalmi rendet védelmezi, mert „küzdeni a vallási eltévelyedések ellen és megakadályozni állami létünk aláaknázását, keresztény és nemzeti kötelesség”.²⁴⁰ Nem más ez, mint a szekták destruktív mivoltának világos megfogalmazása. Innentől kezdve a Jehova Tanúi elleni fellépés tehát már nem hit-, hanem állambiztonsági kérdésnek minősült. A visszaemlékezések mindezt alátámasztják, hiszen az 1930-as évek második felében a Tanúk már állandó rendőrhatalósági intézkedéseknek, végzéseknek (a veréseket is beleértve) voltak kitéve.²⁴¹

Balogh plébános reakcióját akkor értjük meg igazán, ha szem előtt tartjuk, hogy ebben az időben (1936. november vége) maga is szembesült a Tanúk által a tanyavilágban kifejtett tevékenységgel,²⁴² amiről Glattfelder Gyula csanádi

vács Imre: A kaszákkereszt-mozgalom. In: *Magyar Szemle*, 1936. augusztus. 324–328. p. Az agrárproletariátus kérdésére vonatkozóan: Gyáni, 2003.

²³⁸ Az ún. történelmi egyházak nem ismerték fel, hogy vannak kereső emberek, akiknek lelki, spirituális szükségleteit nem tudják kielégíteni, egzisztenciális kérdéseiket nem tudják megválaszolni, mert vélelmezhetően nem is törekedtek erre. Számukra bőségesen elegendő volt a hívek felekezeti hovatartozásának szociológiai szempontú fenntartása, és híveiktől az elegendően szükséges vallási kötelezettségek teljesítésén túl nem vártak el mást – és nem is kínáltak semmit. A tiszánagyfalui Bisteci Károlyné pl. a visszaemlékezésében vázolta, hogy férjével a négy gyermekük elvesztése után lettek Tanúk. – MJTE Archivuma. ÉL-0116. Szigeti Jenő megfogalmazása vonatkozatható Jehova Tanúira is: „Az újprotestáns egyházak kialakulása a történelmi egyházak hiánybetegsége. Nem jöttek volna létre, nem erősödtek volna meg és nem virágoztak volna fel, ha a történelmi egyházak továbbra is képesek lettek volna a nép vallásos igényeit megfelelő módon kielégíteni. Éppen ezért létük úgy is felfogható, mint a történelmi egyházak néptől való elidegenedésének jele.” Szigeti, 2012. 32. p.

²³⁹ Válasz a *Népszavának*. In: *Népszava*, 1936. december 11. 9. p.

²⁴⁰ Uo. Ezzel szemben Fėja Géza azt az álláspontot képviselte, hogy „a szekta: keresés, tusakodás az igazibb, emberibb élet felé”, és „minden erőszak csak erősítheti őket. Ha katakombákba kényszerítjük – írta –, belsőleg megerősödik és megkeményedik.” Fėja Géza: Reszketősök, adventisták, lélekidezők és Jehova Tanúi. In: *Uő: Magyar haláltánc*. Szerk.: Fėja Endre. Bp., 1984. 69–72. p. Eredeti megjelenés: *Magyarország*, 1936. december 23.

²⁴¹ Ld. pl.: Magyar György visszaemlékezése. – MJTE Archivuma. ÉL-0088.

²⁴² Bibliamagyarázókként *kommunisták* lázítják a tanya népét. In: *Tanyai Ujság*, 1936. december 6. 5. p.

püspököt (1911–1942) is tájékoztatta, és ajánlatokat is megfogalmazott e tevékenység ellensúlyozására, például ingyen szétosztható „hitbuzgalmi és ismeretterjesztő írások” formájában. Ugyanakkor azonban azt az álláspontját is kifejtette, hogy amennyiben „a vallás és a társadalmi rend elleni izgatás címén vonnák őket felelősségre, amint erre lehetőség kínálkozik, bizonyára nem mernének ezek az ügynökök olyan fesztelenül mozogni”.²⁴³ A püspök azonban megnyugtatta aggodalmaskodó plébánosát, „hogy szerinte Jehova Tanúinak működése nem buzgó hívek tevékenysége, hanem kommunista agitátorok vallásos köntösbe bújtatott izgatása az államhatalom és a katolikus egyház ellen”. Glattfelder így írt:

„A tanyai szektárius mozgalmak erőszakos és perfid próbálkozása tárgyában már többször nyilatkoztam illetékesek előtt s legutóbb magának a főispán úrnak és a polgármester úrnak a figyelmét is felhívtam a szektákra, megmagyarázván előttük, hogy ezekben az esetekben nem vallásos igények kielégítéséről, hanem vallásos köpenybe burkolódzó, bolsevista propagandáról van szó s úgy láttam, hogy kijelentéscmet mind a ketten megértették. A polgármester úr különben azt a fölvilágosítást adta, hogy amennyiben ismeretlen forrásból pénzelt kommunista agitátorok eljárását kellene megakadályozni, a jövőben a fölemelt létszámmal dolgozó rendőrhatalóság éber figyelemmel fog őrködni.”²⁴⁴

A budapesti politikai nyomozó főcsoport becslése szerint 1936 végén Jehova Tanúinak mintegy 601 csoportja tevékenykedett Magyarországon.²⁴⁵ Ez kétséget kizáróan túlzás. A területi elterjedtséget is figyelembe véve (döntően Tiszántúl²⁴⁶),

²⁴³ Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár. Püspöki hivatal iratai. Egyházigazgatási iratok, 3474/1936. sz. Idézi: Miklós, 2004/a. 131. p.

²⁴⁴ Uo.

²⁴⁵ Csendőrségi leleplezés. – MNL OL K 149. 1937-7-12259. 11. p.; MJTE Archívuma. 1065.

²⁴⁶ Ebben minden bizonnyal az játszott szerepet, hogy a térségben már a 19. század közepe óta hagyománya volt az ún. „paraszt-ekklézioláknak”, amelyek gyakorolták a házi istentiszteletet. Ezeket buzgó, jámbor, istenszerető emberek alkották, akik házaknál imádkoztak, énekeltek, olvasták és magyarázták a Szentírást egy-egy karizmatikus személyiség körül gyülekezve. Ld.: Szigeti, 2012. 33-39. p.; Szigeti, 2002. Ezt a továbbélő gyakorlatot támasztja alá az ibrányi „bibliás emberek” közösségének megalakulása is. Ld.: Az ibrányi „bibliás emberek” tébolydán, pénzbüntetésen és az egyházból való kilépésen keresztül harcolnak az államhatalom ellen. In: *Pesti Napló*, 1928. június 14. 8. p. Egyébként a vidék lakossága nagyon nehéz szociális helyzetben élt. Ld.: „Fáradt és szomorú emberek élnek itt. A kultúra nem terjed köztük eléggé, mert minden kultúrának előfeltétele, hogy ne legyen nyomor, ahol kultúrát akarunk terjeszteni. A gyermekhalandóság iszonyú méreteket öltött. De újra megtelnek a bölcsők. Ez az egyetlen pozitív munka, amit végeznek, a faj fentartása. Nincs munkaalkalmuk és nincsen munkaterük. Éhes, becsott szemű férfiak, tüdővészre hajlamos gyermekek s elnyűtt asszonyok apokaliptikus serege ez a magyar falu, amely 100 százalékban magyar. Tőlük 40 kilométerre már sváb és tót faluk vannak. Összehasonlíthatatlanul jobb módban és kultúrában.” Szabó, 1935. 4. p. Ez a helyzet gyakorlatilag az 1980-as évek végéig nem is változott. Ld. Fodor, 1986. 92. p.

az országos viszonylatban néhány ezer főre tehető Tanúk száma²⁴⁷ sokkal kisebb volt a ténylegesen létező és működő gyülekezetek száma.²⁴⁸ Arról nem is beszélve, hogy esetenként meg is szűntek gyülekezetek, mint ahogy az például Tiszánagyfaluban is történt.²⁴⁹ Mindez egyezik a H. N. Adventista Egyház szervezeti és demográfiai fejlődési mutatóival.²⁵⁰

1937-ben az *Aranykorszak* folyóirat adatokat közölt a Tanúk közép-európai tevékenységéről,²⁵¹ akiket ekkor már a berni központi hivatal irányított, és amely adatok mindenképpen megbízhatóbb információknak tekinthetők, mint a politikai nyomozó főcsoport állításai. Eszerint a következő kép rajzolódik ki:

Magyar-ország	Hírmők	Órák	Könyv	Füzetek	AK-péld.	AK-előf.	Biblia	Előadás beszélő-géppel	Hallgató
Csoport	207	22954	2272	96223	8140		316		
Úttörő	17	27356	6869	89920	9060		122		
Segédúttörők	6								

A tevékenység általános értékelése szerint:

„Magyarország is azon országok közé tartozik, ahol a r.[ómai] kat.[olikus] hierarchia uralkodik és a népet sötétségben tartja. Magyarországon mindig harcoltak az ellen, ami az embereket Isten igéjének megértéséhez tudta volna segíteni. Jehova tanubizonyosságai mindazonáltal a kegyetlen üldözések között is bátran előretörtettek a munkában. Az ottani képviselő beszámolásából a következőket idézzük:

²⁴⁷ Ezt a becslést erősíti az a tény, hogy a világháború idején a katonai hatóságok 1000-1500 körüli, hadbíróságok által clítélandó Tanúval számoltak. Egy belső statisztika becsült (tehát töredékes információkon alapuló) számai, 1938 és 1940 között (tehát a módszersze-
sebb üldözés közepette) néhány száz főt tartanak nyilván. MJTE Archívuma. 224.

²⁴⁸ Nagy Ferenc visszaemlékezése szerint pl. 1934-ben Szegeden 3 férfi, 3 nő és egy 10 éves fiú alkotta a gyülekezetet. Molnár István volt a gyülekezet szolgálója, akit a nagykőrösi Klinecz József zónaszolga bízott meg. Gyülekezett működött még Makón (mintegy 30 fő), Csanádpalotán (népesebb), Békéscsabán (csak néhány testvérnő), Szolnokon, Nagykőrösön (10-12 fő), Szentesen (9 fő), Kiskunhalason (20-25 fő) és Mórahalmon (Börcsök József munkálta be a tanyavilágot); ellenben Dunántúlon csak néhány kis létszámú gyülekezet volt. – MJTE Archívuma. ÉI-0093.

²⁴⁹ Ld. Bistei Károlyné visszaemlékezését. – MJTE Archívuma. ÉI-0116.

²⁵⁰ „1920-ban még 611, 1924-ben már 1063, 1935-ben 2404, 1945-ben pedig 3608 tag élt Magyarországon. Többségük a Tiszántúlon, valamint Budapesten és környékén lakott.” Rajki, 2003. 17. p.

²⁵¹ Jehova tanubizonyosságainak közép-európai tevékenysége. In: *Aranykorszak*, 1937. 10–12. p. A kiadvány további könyvészeti jelzetei: The Golden Age – Hungarian Edition. Made in Czechoslovakia (Watch Tower Bible and Tract Society, Praha – Smíchov) Összehasonlításként megjegyezzük továbbá, hogy Magyarországgal szemben Bulgáriában például 802 csoport működött. Összesen 2431 előadást tartottak beszélőgéppel, amely 86 580 személyt érintett. Uo., 11. p.

»Az ellenség mindent megtett, amit tudott, a munka akadályozására. Sok letartóztatás történt, sajtótermékeket elkoboztak és sok esetben kegyetlen üldözésekről kaptunk értesítéseket. Három város kivételével mindenütt betiltották az istentiszteleteket, de a bizonyágtevők nem veszítették el bátorságukat és reménységüket, hanem nagyobb buzgósággal és hittel haladtak előre. Magyarországon sohasem volt tényleges oly szabadság az igazság hirdetése terén, mint más nyugati országokban. Mindazonáltal 70 csoport és több magányosan lakó tv. hirdette az evangéliumot, mint az emberiség egyetlen reménységét.«

»1600-an vettek részt az Úrvacsorában s ezek majdnem mindnyájan résztvettek a bizonyágtevő munkában is, jóllehet a kimutatásaikat rendszeren csak 207 hírnökről küldték be. A 207 hírnök 50 310 órán át dolgozott és 202 484 könyvet és füzetet terjesztett az elmúlt esztendőben. 17 úttörő és 6 segédúttörő állott munkában. Ezek közül néhányan külföldiek és a szó igazi értelmében úttörők. Rendszeren csak 3 hónapig tartózkodhatnak az országban, azután más országba mennek. A nehéz viszonyokra való tekintettel és tekintettel a hullámzó európai politikai helyzetre meg kell állapítanunk, hogy az úttörők tényleg bátor és hű katonái voltak az Úr Jézus Krisztusnak.«

A kimutatásban szereplő úttörői teljesítmény: 80%-os emelkedést mutat az előző évi terjesztéssel szemben. Többen közülük több napot börtönben töltöttek; öt úttörőt a lucerni nagygyűlésre való utazásuk közben német területen letartóztattak. A fióktársulat képviselőjét is letartóztatták ezek között. Magyarországon több szolgálati összejövetel is tartatott. Utoljára augusztus 20-án Budapesten, mellyel kapcsolatban a fiókhivatal szolgálja a következőket írta:

»Az ország minden részéből eljöttek. Hála az Úrnak a jelen voltak szellemi állapota sokkal jobb volt, mint a múlt évben. Magyarországon a gyülekezetekben nyilván még vannak olyanok is, akik az elkövetkező viharokat nem fogják túlélni. Több gyülekezetben úgylátszik még az illési szellem²⁵² uralkodik a testvérek között s nincsenek felkészülve ennek a napnak a munkájára. A múlt évben a szolgálati összejöveteleken még bizonyos „pásztori” dolgokat lehetett látni, de ez most eltűnt. A beszédek időszerűek voltak s egyeztek a legutolsó f. cikkekkkel és a bizonyágtevő összejöveteleken látható volt, hogy a régi pilgrimrendszer kihálófélben van. A falusi öltözetű testvérek is dolgoztak Budapesten. Rövid idő alatt 40 hírnök 300 füzetet és 50 Bizonyágtevőt terjesztett; ez volt az első együttes tevékenység Budapesten, amikor 15 jonadáb a Dunában megkeresztelkedett. Elhatározottak, hogy Rutherford tv-nek is írni fognak:

»Jehovának mintegy 100 bizonyágtevője Magyarország minden vidékéről megragadjuk a budapesti szolg. összejövettel az alkalmat, hogy miként Jeremiás a börtön pitvarából kifejezésre juttassuk azon kívánságunkat, hogy mi sem akarunk hallgatni, hanem bizonyágot kívánunk tenni Jehováról, úgy, ahogyan ő elrendelte. Eltökéltük, hogy Jehova kegyelméből nem engedjük uralkodni felettünk a filiszteusokat, hanem Jehova Istennek és az ő nagy királyának, Jézus Krisztusnak, kívánunk híven és vakon

²⁵² A Tanúk saját megítélése szerint az illési korszak az 1878-tól 1916-ig terjedő időszak, amikor a politikai és gazdasági életben vezető, befolyásos, tekintélynek örvendő személyiségeket célozták meg. Elsődlegesen őket akarták megnyerni a Társulatnak, ezért „az előkelőket személyválogatással kezelték”. *Az Őrtorony és Krisztus jelenlétének hírnöke*, 1936. március. 47. p. (Könyvészeti jelzetek: *The Watchtower and Herald of Christ's Presence*. Hungarian Edition. Printed in Czechoslovakia.)

engedelmesskedni. Hűséges szolgálatodat nagyrabecsülve, közölni kívánjuk, hogy egynek érezzük magunkat veled és a világon élő többi testvéreinkkel. S ebben a szellemben legszívélyesebb üdvözlétünket és kívánságainkat küldjük.»

Természetesen a magyarországi munka anyagi támogatásra szorult, hogy a szegényeknek is módot tudjunk nyújtani, hogy tudomást szerezhessenek Isten üdvösséget hozó országáról. Itt első ízben jelent meg a »Bizonyágtevő« c. folyóirat, s ezáltal nagyon sok jóindulatú ember került érintkezésbe az igazsággal.

A beszélőkészülék-tevékenység terén is szerény kezdet indult el és Magyarországon több családban ezáltal értesültek először grammofónlemezen Isten országának igazságairól.²⁵³

2.2.4. Darányi Kálmán miniszterelnöksége

1937 tavaszától – ahogy elkezdődött az ország militarizálása és mind nagyobb közéleti teret nyert a szervezett antiszemitizmus – a magyar hatóságok egyre határozottabb fellépést tanúsítottak Jehova Tanúival szemben; elkezdődött egy módszeresebb üldözés.²⁵⁴ Állandósultak az összeírások,²⁵⁵ a rendőrségi és csendőrségi fellépések²⁵⁶ – esetenként „bizalmas bejelentés alapján”²⁵⁷ –, illetve a bebörtönzések. Ebben az évben a sajtótudósítások is gyakoribbak lettek. A közvélemény felé egyre inkább azt az üzenetet közvetítették következetesen, hogy Jehova Tanúi tulajdonképpen kommunisták, akik felekezet-, nemzet- és társadalomellenes tevékenységeket folytatnak.²⁵⁸ Mindez szorosan összefügg Gerhard Zeninig letartóztatásával,²⁵⁹ amely ügy komoly sajtónyilvánosságot kapott,²⁶⁰ jóllehet

²⁵³ Jehova tanubizonyosságainak középeurópai tevékenysége. (Folytatás. In: *Aranykorszak*, 1937. 6. sz. 12–14. p.)

²⁵⁴ Az *Aranykorszak* 1937-es írásai már érzékeltetik, hogy a Tanúk meglátása szerint a világ a háború irányába haladt. Pl.: Az egész világ acélsisak alatt. In: *Aranykorszak*, 1937. 2. sz.; Mene, mene, tekcl, upharsin. In: *Uo.*, 1937. 4. sz.; A hármaskorona – Összehasonlítás. In: *Uo.*, 1937. 5. sz.; Dávid és Góliát. In: *Uo.*, 1937. 10. sz.

²⁵⁵ Ld. pl. az alsóbereczki-i körjegyző 1740/1937. sz. rendelete 1937. december 4-én a Bibliaolvasók (Jehova imádók) összeírásáról. – MJTE Archívuma. 101.

²⁵⁶ Ld. pl. a sátoraljaújhelyi csendőrszolgálat parancsnokának kezdeményezését, hogy Kacsó Mihályt és nejét, „mint nem megbízható, vallásbontó” elemeket az országból azonnal kiutasítsák. 4/8. gy. sz. 1937. április 26. – MJTE Archívuma. 231.

²⁵⁷ Mint pl. a házkutatás Nagyutason: Jehova bizonyágtevői a Dunántúlon. In: *Kis Újság*, 1937. április 18. 2. p.

²⁵⁸ Gyanús szekták kezdenek híveket toborozni Heves és Borsod vármegyében. In: *Eger–Gyöngyösi Újság*, 1937. május 23. 2–3. p.; Eljárás indult egy szekta vezetője ellen. In: *Pesti Hírlap*, 1937. július 15. 10. p.

²⁵⁹ Erre vonatkozóan ld.: Dirksen, 2007. 109–110. p.

²⁶⁰ „Harc a Sátán ellen”. In: *Pesti Napló*, 1937. április 4. 5. p.; Ismét kézrekerült egy náci-agitátor. In: *Népszava*, 1937. április 4. 16. p.; Leleplezték „Jehova tanui” nagy kommunista szervezkedését. In: *Esti Újság*, 1937. április 4. 9. p.; Elfogtak egy német agitátort. In: *Esti Kurír*, 1937. április 4. 7. p.; Letartóztattak egy idegen izgatót. In: *Az Est*, 1937. április 4. 8. p.; A szektáriusok. In: *Függetlenség*, 1937. április 4. 1. p.; Egyházgyalázó német agitátort fogtak el Nyíregyháza környékén. In: *Nemzeti Újság*, 1937. április 4. 6. p.; Titokzatos kom-

a Tanúk igyekeztek cáfolni a kommunizmus vádját.²⁶¹ Zenniget elítélték,²⁶² és büntetése letöltése után kitoloncolták az országból. A Zennig-üggyel szinte egy időben Pécssett is izgatási eljárás indult Tanúk (Juhász Vilma, Berta Rebekka, Czeiningner Walter) ellen.²⁶³

A *Tanyai Újság* pedig arra hívta fel a figyelmet, hogy a Jehova Tanúi vallásos jelenség gyakorlatilag a teljes tanyavilágot érinti.²⁶⁴ Ezt látszott alátámasztani az a tény, hogy 1937 augusztusában Altdorfer István debreceni ügyész 35 hajdúnánási Tanú ellen készített vádiratot. Ekkor 200-ra becsülték a tiszántúli Tanúk számát.²⁶⁵

Ugyanakkor az MTI híradását olvasva az a benyomás keletkezhetett, hogy a Tanúk kérdése egy sokkal tágabb európai probléma, amelyre más országban is felfigyeltek.

„A »komoly bibliakutatók nemzetközi szövetségének« 27 folyóiratkiadványától kommunista propaganda és istenkáromlás miatt Lengyelországban megvonták a postai szállítási jogát.”²⁶⁶

Ebben a kommunizmussal vádolt Jehova Tanúi-ellenes társadalmi közhangulatban²⁶⁷ szinte meglepő a tiszzaeszlári katolikus esperes emberséges hozzáállása a Tanúk kérdéséhez:

munista szektát lepleztek le Magyarországon. In: *Reggeli Újság*, 1937. április 5. 4. p.; Ma hallgatják ki Gerhard Zenniget „Jehova Tanuinak” vidéki szervezőjét. In: *Új Nemzedék*, 1937. április 6. 6. p.; Szerdán kerül a vádtanács elé Gerhard Zennig német agitátor. In: *Nemzeti Újság*, 1937. április 6. 3. p.; Még mindig kísért Szabolcsban Zennig Gerhard rejtélyes propagandája. In: *Nyírvidek*, 1937. július 7. 4. p.

²⁶¹ Gerhard Zennig helyreigazító nyilatkozatokat küldött a különböző lapoknak, így pl. az *Esti Újságnak*, az *Esti Kurirnak* és az *Új Nemzedéknek*. Ld. a Mellékletekben.

²⁶² Német agitátor a vádlottak padján. In: *8 Órai Újság*, 1937. június 27. 7. p.; Vallásellenes röpiratok miatt fogházra ítélték a „Jehova tanui” szekta agitátorát. In: *Budapesti Hírlap*, 1937. június 27. 6. p.

²⁶³ Egyház ellenes röpiratot terjesztett Sásdon „Jehova tanuinak” két apostolnője. In: *Pécsi Napló*, 1937. április 15. 5. p.; Hitfelekezet elleni izgatás miatt eljárás indult két pécsi leány ellen. In: *Dunántúl*, 1937. április 15. 4. p.; Elfogták Pécssett a Jehova-szekta két apostolnőjét. In: *8 Órai Újság*, 1937. április 16. 3. p.; Katolikusgyalázó röpiratokat terjesztett két pécsi leány. In: *Pesti Napló*, 1937. április 16. 12. p.

²⁶⁴ Vallásos mezbe öltözötten kísértik a gazdákat a tanyai nép izgatói. In: *Tanyai Újság*, 1937. április 18. 2. p. Ld. még: Balogh István: Lélekmérgező szektáriánusok portyáznak a szegedi tanyákon. A trianoni határ mentén terjesztik Jehova tanuinak gyalázkodó röpiratait. In: *Nemzeti Újság*, 1937. október 24. 11–12. p. A szerző (szeged-alsóközpointi plébános) az agitáció elleni fellépést egyértelműen „állami feladatnak” minősítette. Osváth Tibor Ottó: Danse macabre a magyar tanyák közt. A nemzet erejét pusztítják a Tisza-Maros vidékén gombamódrú terjedő szekták. In: *Esti Újság*, 1937. december 5. 9. p.

²⁶⁵ Készül a vádirat „Jehova tanui” ellen. In: *8 Órai Újság*, 1937. augusztus 25. 10. p.

²⁶⁶ MTI. *Napi Hírek*, 1937. június 16. (38. kiad.)

²⁶⁷ Ld. pl.: Szélsőséges politikai szervezkedést takar „Jehova tanui”-nak mozgalma. In: *Tanyai Újság*, 1937. április 25. 3. p.; Sajtóper „A Jehova Tanúi” nevű szekta körül. In: *Magyar Országos Tudóstól*, 1937. december 20. (4. törvényszéki kiad.)

„Szabolcs megyében nagyon elterjedt a »Jehova tanai« elnevezésű szekta, amely egyre több gondot okoz a hatóságoknak. Az ország területén már sokhelyütt őrizetbe vették a Jehova tanainak hirdetőit, mert kiderült, hogy *tanításuk közel áll a kommunizmushoz*.

A Jehova tanainak hívei most fogas kérdést adtak fel Szabolcs vármegye vezetőségének: azt kérdezik, hogy *szektájuk megholt híveit hova temessék?*

Tiszaeszláron rendkívül sok Jehova-hívő él, már annyian vannak, hogy *külön temetőt kértek a községtől*. A községi elöljáróság a kérelmet megtagadta. Így került az ügy a *vármegye kisgyűlése* elé, amelynek ülésén *Porzsolt* István római katolikus esperes a kérelem teljesítése mellett szólalt fel:

»Nem védem ezt a szektát, mert úgy tudom, hogy *hazafiatlan és veszedelmesen közeledik a kommunista eszmékhez*. De akárki az az ember, *aki meghalt, el kell temetni*. Hiszen még az állatot is el földeljük.«²⁶⁸

Magyarországon végeredményben

„Táblai ítélet állapította meg, hogy a Jehova tanui szekta hívei kommunisták.²⁶⁹ Még ha tiltakoznának is ellene, nem sokra mennének vele a józanul látó és ítélő ember szemében, akik bírói ítélet nélkül is vallják, hogy a szélsőséges, osztályellentételen épülő, sőt osztálygyűlöletre izgató irányok egy huron pendülnek a kommunizmussal. Mert nem a szín a fontos, hanem a cselekedet.»²⁷⁰

A táblai ítélet indoklásában megfogalmazott meghatározás abszurd és értelmezhetetlen mivoltára, amely szerint a Tanúk a „nálunk közkeletű elnevezés alatt álló kommunisták”, a *Népszava* frappáns vezércikkben mutatott rá. Ugyanakkor azonban válaszolt mindazokat a veszélyeket is, amelyeket ez az ítélet magában hordozott:

„Újra ki kell jelentenünk, hogy nem értjük a rejtélyes meghatározást –: a *célzatát* annál inkább s a *lehetőségeket* is, amelyek ebből a meghatározásból rendőri és ügyészi ügyességgel bőséggel kiaknázzhatók. Hiszen nem kétséges, hogy mi történhetik, sőt *történik majd* a bírói okoskodás nyomában. Kibővül a tér, meggyarapodik a lehetőség a zaklatás, az üldözés, a bebörtönzés számára. Nálunk, amint tudva van, tilos az »olyan« kommunizmus, börtön jár annak, aki »orszországi értelemben vett« kommunista. Illetőleg ez a helyzet csak eddig volt érvényes. Most alaposan megbővül; a tilalom frontja szétterpeszkedik; az ügyészi és rendőri lendület megerősödhetik; az »orosz értelemben vett« kommunistákkal egysorba állították a tanyavilág nyomorgó álmodozóit, a szektárius istenkeresőket, a lelki meghasonlás égretekintő zavarosait és a paragrafus, amely eddig

²⁶⁸ A szekták az egész világon sok gondot okoznak. In: *Magyarország*, 1937. július 11.

15. p.

²⁶⁹ Ld.: A szegedi törvényszék ítélete megállapította, hogy Jehova tanui az egyházi és társadalmi rend ellen agitálnak. In: *Tanyai Újság*, 1937. június 20. 3. p.; A „Jehova Isten tanui” kommunisták – állapítja meg a szegedi Tábla. In: *Nemzeti Újság*, 1937. november 4. 7. p.

²⁷⁰ *Nyírvidek*, 1937. november 6. 5. p.

csak az »olyan« kommunistákat hajkurászta és sujtotta, most már kiterjeszthető, illetőleg kiterjedsz a »nálunk közkeletű elnevezés alatt álló« kommunistákra is.

Veszedelemes, ha a bírói ítélet nyitja meg erre az utat.”²⁷¹

Az 1920-as évekhez képest 1937-től már a (főképpen a katolikus) papság és a keresztény hitfelekezetek elleni izgatás mint bűntény helyet kapott a bírósági ítéletekben, ahogy azt a mecsekszabolcsi 58 éves Gajdon Józsefné pécsi,²⁷² illetve Dobó Szilveszter szegedi²⁷³ elítélése, valamint Körmendi János és 25 társa sátoraljaújhelyi,²⁷⁴ illetve Klinyecz József és társai pécsi²⁷⁵ bűnpere is bizonyítja.

A korabeli általános hatósági gyakorlatot érdekes fényben világítja meg a hajdúböszörményi Andorkó Imre²⁷⁶ kovácmester rendőrségi ügye. 1937. június 22-én eljárás indult ellene, mert a hajdúböszörményi rendőrség „a »Jehova Isten tanui« nevet viselő szekta tagjai között kommunista tanokat, a keresztény felekezetek ellen izgató tévtanokat, továbbá az állam és társadalom felforgatására alkalmas közleményeket tartalmazó szektáriánus sajtótermékeket fedezett fel, amelyek, mint a Watch Tower iroda kiadványai az országból ki vannak tiltva”. A rendőrség azt is megállapította, „hogy ezekből a sajtótermékekből ugynevezett bibliamagyarázó előadásokat tartottak a községben más és más magánházakban. A tévtanok terjesztője, illetve a biblia magyarázója Andorkó Imre 32 éves ottani kovácmester volt, segítőtársa Varga Sándor 33 éves tégláégető mester, valamint ennek 28 éves felesége”, akiket előzetes letartóztatásba helyeztek.²⁷⁷ Andorkó fellebbezett, ellenben 1937. június 30-án a vidéki főkapitány az azonnali őrizetbe vételt jóváhagyta. A megokolás szerint „Andorkó Imre, aki a katonai eskü letételének megtagadása, valamint engedelgy nélküli gyűlés tartása miatt már többször büntetve volt, saját beismerése szerint a »Jahova Isten tanui« elnevezésű szektának a tagja és könyvkezelője. Utóbbi minőségben ő rendeli meg és osztja szét a szekta tagjai közt az összes szektárius könyveket, füzeteket és folyóiratokat.”²⁷⁸ Andorkó azonban nem nyugodott bele, és 1937. július 10-én felülvizsgálati kérelmet terjesztett elő.²⁷⁹ A kérelmet a belügyminiszter 1937. július 19-én elutasított.

²⁷¹ „Közkeletű” kommunisták. In: *Népszava*, 1937. november 5. 1. p.

²⁷² *MTI. Napi hírek*, 1937. november 8. (27. kiad.); Háromhavi fogház hitfelekezet elleni izgatásért. In: *Pécsi Napló*, 1937. november 9. 3. p.; Hitfelekezet elleni izgatás miatt 3 hónapi fogházra ítélték egy mecsekszabolcsi asszony. In: *Dunántúl*, 1937. november 9. 6. p. (Gajdon Józsefné már 1925 júliusában is állt bíróság előtt.)

²⁷³ Egy havi fogházra ítélték a „Jehova tanui” királyhalmi „apostolát”. In: *Tanyai Ujság*, 1938. október 9. 2. p.

²⁷⁴ Jehova tanui – tagadnak. In: *Uj Nemzedék*, 1937. november 4. 7. p.

²⁷⁵ A papság ellen izgattak a „Jehova tanui”. In: *Magyar Nemzet*, 1940. január 17. 7. p.

²⁷⁶ Andorkó Imre szerepel a H. 385/42. sz. hadbíróági perben, valamint neve 1946-ban ott van az „alapítók” névsorában.

²⁷⁷ 445/1937. pol.rend.res. – MNL OL K 149. 1937-7-9580.; MJTE Archívuma. 1034.

²⁷⁸ 4645/1937.1. – MNL OL K 150. 1939-VII-9.; MJTE Archívuma. 804.

²⁷⁹ 4645/2-1937. – MNL OL K 150. 1939-VII-9.; MJTE Archívuma. 806.

ta.²⁸⁰ 1937. július 21-én Andorkót internálták.²⁸¹ 1937. augusztus 11-én a jogerős rendőri felügyelet alá helyezést felterjesztették jóváhagyásra.²⁸² Ez 1937. augusztus 31-én történt meg.²⁸³ 1937. december 4-én,²⁸⁴ illetve december 21-én került sor felülvizsgálatra.²⁸⁵ Ezt követően a következő – minden egyes alkalommal elutasított – felülvizsgálatra került sor: 1938. március 18.,²⁸⁶ 1938. március 30.,²⁸⁷ 1938. június 28.,²⁸⁸ 1939. január 17.,²⁸⁹ 1939. április 28.,²⁹⁰ 1939. augusztus 7.,²⁹¹ 1939. augusztus 11.²⁹²

A korabeli társadalmi hisztériakeltést legszemléletesebben azonban az ibrányi eset tükrözi, amelynek valójában semmi köze nem volt Jehova Tanúihoz.²⁹³ A helyzet odáig fajult, hogy Szondy István református lelképásztornak oldalas cikkben kellett a tényállást felvázolnia. Szerinte

„Nincsenek Ibrányban olyan afrikai sötétséget túllicitáló állapotok, mint ahogyan a messze, Budapesten lakó, a szabolcsi falukat csak a vonat ablakából ismerő ujságíró elképzelte.”²⁹⁴

Ibrányban az 1928-29. esztendőben valóban volt szekta-láz. [...] De amikor a láz kidühöngte magát, kilenc család az eltévelyedettek közül visszatért az egyházba, a többi pedig éli a sorvadásnak indult, elszigetelt szekta-életet, amely a vallási alapról átcsúszott a gazdasági alapra, t. i. a teljes vagyon- és munkaközösség tartja őket össze. Ezen a szektán már mindenki kicsodálkozta magát, minden ujságíró kicikkezte magát és minden jó lélek kiborzongta magát. [...]

Egyébként a községi eljárásnál az ügyben eljártunk és megállapítottuk, hogy Ibrányban Jehova tanait követő szektás egyetlen egy sincs”²⁹⁵

²⁸⁰ 178.197/1937. – MNL OL K 150. 1939-VII-9.; MJTE Archívuma. 805.

²⁸¹ ad 178.197/1937. – MNL OL K 150. 1939-VII-9.; MJTE Archívuma. 807.

²⁸² 4645/5-1937. – MNL OL K 150. 1939-VII-9.; MJTE Archívuma. 809.

²⁸³ 179.323/1937. – MNL OL K 150. 1939-VII-9.; MJTE Archívuma. 808.

²⁸⁴ 4645/7-1937. – MNL OL K 150. 1939-VII-9.; MJTE Archívuma. 810.

²⁸⁵ 183.376/1937. – MNL OL K 150. 1939-VII-9.; MJTE Archívuma. 811.

²⁸⁶ 2789/1938. – MNL OL K 150. 1939-VII-9.; MJTE Archívuma. 812.

²⁸⁷ 168321/1938. – MNL OL K 150. 1939-VII-9.; MJTE Archívuma. 813.

²⁸⁸ 171.851/1938. – MNL OL K 150. 1939-VII-9.; MJTE Archívuma. 814.

²⁸⁹ 1478-1939. – MNL OL K 150. 1939-VII-9.; MJTE Archívuma. 815.

²⁹⁰ 1478/2-1939. – MNL OL K 150. 1939-VII-9.; MJTE Archívuma. 816.

²⁹¹ 1478/4-1939. – MNL OL K 150. 1939-VII-9.; MJTE Archívuma. 817.

²⁹² 110814/1939. – MNL OL K 150. 1939-VII-9.; MJTE Archívuma. 818.

²⁹³ Izgatás büntette miatt a törvényszék elé kerülnek a Jehova Isten tanúi. In: *Nyírfvidék*, 1937. július 17. 2. p. A kérdésre vonatkozóan ld.: Márkusné, 2002.

²⁹⁴ Ld.: Jehova Tanúi. In: *Függetlenség*, 1937. július 21. 1. p.

²⁹⁵ Mi a tényállás Ibrányban. Válasz a „Függetlenség” f. hó 21-i számában megjelent vezércikkre. In: *Nyírfvidék*, 1937. július 25. 8. p. A lelkész írása rávilágít arra is, hogyan működött a levélben küldött iratok gyakorlata. Ld. még: A keresztyén egyházak lelkes munkája letörte Ibrányban „Jehova tanúinak” mozgalmát. In: *Függetlenség*, 1937. augusztus 1. 15. p. (A cikk sajátosan világítja meg Budapest – vagyis a fővárosi publicista – és a vidék viszonyát.)

A hitbéli eltérések azonban esetenként akár családi konfliktusokat is okozhattak, amelyek lehetővé tették a hatósági beavatkozást és intézkedést. Ilyen például a sátoraljaújhelyi jegyzőség azon 1937. november 11-i kérése, amely a főszolgabíró közbelépését kéri, mert „Majoros József hosszulázi lakos arra kényszeríti 16 éves József nevű levente fiát, hogy »hívónek« térjen át. A fiú rendes gyerek nem hajlandó apja tévtanainak eleget tenni, miért is szülői üldöztetésben van része. Tisztelettel kérem méltóztassék Majorost beidézni és figyelmeztetni, hogy fiát tévtanokkal félrevezesse.” A beidézés napokon belül meg is történt.²⁹⁶ A november 20-i kihallgatási jegyzőkönyvből kiderül, hogy a feljelentésnek nem volt alapja: a gyermek rendszeren járt levente oktatásra, és vasárnaponként templomba.²⁹⁷ Ennek ellenére a főszolgabíró 1937. november 27-én Majoros Józsefet és két másik hosszulázi lakost (Czap Jánost és Feckó Andrást), mint „a kommunista Jehova tanok” követőit, mégis feljelentette a sátoraljaújhelyi kórházigazgató főorvosnál, mert a maga részéről méltánytalannak tartotta, „hogy ilyen egyének az állam vagy hatóságok részéről bármilyen támogatásban részesüljenek. Miután tudomásom szerint – írta a főszolgabíró – nevezettek abban az anyagi kedvezményben részesülnek, hogy a közkórház igazgatósága részéről elmebetegeket családi ápolásra kapnak s így ezzel bizonyos anyagi előnyben részesülnek, – felkérem Igazgató főorvos Urat, szíveskedjék intézkedni, hogy nevezettek ezen kedvezménytől elvonassanak. Tett intézkedéséről szíves értesítését várom.”²⁹⁸ A főszolgabíró szemmel láthatóan nem gondolt bele az addig gondozott betegek sorsába!

Minden bizonnyal az eset kapcsán november 29-én a miskolci VII. csendőrkerületben elrendelték (1740. sz. felhívás) a „bibliakutató és jehova imádok” összeírását. A december 2-i kimutatás szerint a sátoraljaújhelyi csendőrkörletben Alsóbereczken (Orosz Miklós kerékgyártó) és Hosszulázon (Majoros József földműves) volt 1-1 Tanú. A főszolgabíró által feljelentett Czap Jánosról kiderült, hogy pünkösdista.²⁹⁹ A mikóházi örkörletben nem találtak Tanút.³⁰⁰ A főszolgabíró legnagyobbat azonban Feckó András esetében tévedett. Később ugyanis kiderült, hogy neki semmi köze nem volt a Tanúkhöz. Hosszuláz előljárósága 1937. december 29-én községi bizonyítványt adott ki:

²⁹⁶ad. 13/1937. – MJTE Archívuma. 229.

²⁹⁷MJTE Archívuma. 228. Ahogy az pl. a tiszakarádi Tóth Károly ügyészégi nyomozási jegyzőkönyvből is kiderül, a gyermekek hivatalosan valamelyik bevett vallást (ez esetben a reformátust) követték. Az apa állítása szerint: „Ha felnőnek teljesen az ő belátásukra bízom, hogy megmaradnak-e a ref.[ormátus] vallásukban, vagy pedig felekezetenlküliek lesznek-e, illetve más vallást fognak-e követni. A legkisebb gyermekemet, már nem kereszteltettem meg, azonban a születésének a bejelentésekor a tiszakarádi jegyző ref. [ormátus] vallásának írta be. Nálunk felekezetenlkülieknél, illetve Jehova Isten tanait követőknél, csak felnőtteket keresztelnék.” – MJTE Archívuma. 616.

²⁹⁸1668/1937. – MJTE Archívuma. 100.

²⁹⁹120. szám/kt.1937. – MJTE Archívuma. 257.

³⁰⁰MJTE Archívuma. 253., 258.

„Fecko András [...] földmives nem tartozik a biblia olvaso vagy más Szechtáriusok között nevezett g. katolikus vallásu. Politikai magatartása ellen kifogás nemtehető. [sic!] Ezen bizonyítványt Fecko András hosszilázi lakos kérelmére, a m[eg] ejtett nyomozás után adtuk ki.”³⁰¹

1938. január 6-án ugyanakkor a görög katolikus lelkészi hivatal is igazolta, hogy Feczko András az egyházközségük tagja, „ellene vallási szempontból eddig kifogás nem merült föl”.³⁰² 1937. december 19-én a rendőrség budapesti főkapitányságának politikai nyomozó főcsoportja – egy nagyobb szabású akció eredményeképpen – jelentést intézett a főkapitányhoz, amelyben kifejtette:

„a szechtáknak állandó megfigyelés, rendőrhatszági felügyelet és ellenőrzés alatt kell állniok. A rendőrhatszásnak meg kell akadályoznia az olyan szechtárius mozgalmat, amely a hitélet keretén túl antimilitarista és államellenes propagandát üz, vagy pedig a hitéletük keretén belül a történelmi egyházakkal és előljárókkal szemben sértő magatartást tanusítanak és ezzel felidézük, vagy felidézhetik a felekezetek közötti békétlenséget. [...]

Politikai nyomozó főcsoportunk az utóbbi időben észlelte azt, hogy egy »Nemzetközi Biblia Kutatók Egyesülete« cím alatt szereplő szechtárius alakulat országszerte, engedély nélkül különböző, az állam rendjét és közbiztonságát veszélyeztető sajtótermékeket terjeszt. [...]

Közöttük igen sok a fanatizált és tanításaikból igen könnyű az átmenet a kommunista velleítésbe, mert a mai világberendezkedés minden alaptételét tagadják, csak egyedül Isten fogalma az, ami még tanításaikban feltalálható.

A hivatalos orosz körök véleménye szerint ez az új vallás töri majd meg az eddigi antibolsevista egyházak ellenállását.

Általában hittételeik egyeznek a marxi ideológiával, azzal a különbséggel, hogy a kollektív alapon való társadalmi berendezkedéshez a jogalapot ők a bibliából merítik.

Ily körülmények között kézenfekvő, hogy a moszkvai Komintern e szechtát használja fel agitációs lehetőségek megteremtésére: hogy azok, akik a köztudat szerint a vallásellenes kommunista pártba nem akarnak belépni, e szechta révén váljanak bolsevistákká, vagy legalább is a bolsevista mozgalommal szimpatizálókká.

Igy válik a millenisták szechtája a kommunista mozgalom féllegális szervezettévé. [...]

A dolgoknak ilyetén való állása mellett kétségtelennek látszik az, hogy ennek a mozgalomnak célja, ideológiájának terjesztése szóban és írásban állam- és társadalomellenes.

Kifejezésre jutott ez már abban is, hogy a m.[agyar] kir.[ályi] belügyminiszter úr 1924. október 20-án kelt 208.458/1924. sz. rendeletével a fentírt szechtárius alakulat működését betiltotta.”³⁰³

³⁰¹ MJTE Archívuma. 255. recto.

³⁰² Uo., verso. Ld. még határátlépő igazolványát: 299/938. január 31. – MJTE Archívuma. 254.

³⁰³ Csendőrségi leleplezés. – MNL OL K 149. 1937-7-12259. 1., 3., 5. p.; MJTE Archívuma. 1065.

A politikai nyomozó főcsoport álláspontja egyértelmű volt. Szerintük „megállapítható, hogy ennek a szektának a működése állam, társadalom, egyházak és katonaság intézménye ellen irányul”.³⁰⁴ Annál is inkább, mert a szervezet az egész országot behálózta.

Összességében elmondható tehát, hogy 1937-re a Tanúk és a kommunizmus szerves összekapcsolása mintegy közhellyé vált. Ennek következtében, Hetényi Imre budapesti helyettes főkapitány nevével fémjelezve, hatalmas és szövevényes összeesküvés-elmélet került kidolgozásra, amely a médián keresztül azt a meggyőződést sugározta a magyar közvélemény felé, hogy a Tanúk valójában moszkvai irányítás alatt állnak; a Komintern ügynökei és agitátorai. Ennek meszterkelt és megkoreografált voltán egyedül a *Népszava* látott át.³⁰⁵

Minden bizonnyal nem véletlen egybeesés, hogy 1937. december 22-én a belügyminiszter a szektamozgalmak fokozottabb ellenőrzését, és az ellenük való határozott fellépést rendelte el. Külön kihangsúlyozta Jehova Tanúi veszélyességét, mert állítása szerint mind a sajtótermékekből, mind pedig „az engedély nélkül megtartott összejöveteleken elhangzott előadásokból, kétségkívül megállapítható, hogy az említett szekta tulajdonképpen csak fedőszerv s a mozgalomnak célja a kommunista eszmék propagálása és az állami és társadalmi rend felforgatása.”³⁰⁶ Másnap azonnal sor is került a tömeges letartóztatásokra.

„A budapesti rendőrség politikai osztálya³⁰⁷ ma délelőtt őrizetbe vette a Nemzetközi Bibliakutatók magyarországi csoportjának vezetőit. A szektamozgalom vezetőinek lakásán tartott házkutatások alkalmával rengeteg iratot foglaltak le. Máris megállapítást nyert, hogy a Bibliakutatók a moszkvai Komintern szolgálatában állottak.”³⁰⁸

³⁰⁴ Uo. 10. p.

³⁰⁵ Bolsevisták. In: *Népszava*, 1937. december 23. 3. p.

³⁰⁶ 14.485/1937. – MNL OL K 149. 1937-7-12259; MJTE Archívuma. 1063. Ld. még: A Watch Tower Magyarországon való újabb felbukkanásának leleplezése. In: *Magyar Országos Tudósító*, 1937. december 22. (1. kiad.)

³⁰⁷ A szervezetre vonatkozóan ld.: Varga, 2009.

³⁰⁸ Kommunista bibliakutatók. In: *Nyírvidek*, 1937. december 23. 1. p.; Bibliamagyarázó vörös ügynököket fogott a rendőrség. In: *Esti Újság*, 1937. december 23. 1. p.; Országszerte lefogták a „bibliakutató” kommunista ügynököket. In: *8 Órai Újság*, 1937. december 23. 1–2. p.; Kommunista tanokat hirdető bibliakutatókat leleplezett le a rendőrség. In: *Budapesti Hírlap*, 1937. december 23. 4. p.; Kommunista ál „biblia kutatókat” leleplezett le a rendőrség. In: *Pesti Hírlap*, 1937. december 23. 6. p.; Leleplezték Budapesten Moszkva „Bibliakutatóit”. In: *Az Est*, 1937. december 23. 4. p.; „Bibliakutató” kommunistákat fogott el a rendőrség. In: *Magyarország*, 1937. december 23. 14. p.; Bibliás kommunistákat vett őrizetbe a rendőrség. In: *Esti Kurír*, 1937. december 23. 10. p.; Leleplezték a „Watch Tower” kommunista-szervezkedést. In: *Újság*, 1937. december 23. 5. p.; Hamis próféták. In: *Függetlenség*, 1937. december 23. 1. p.; Leleplezte a rendőrség a kommunista „bibliamagyarázókat”. In: *Uo.*, 3. p.; Le az álarccal! [Karikatúra.] In: *Uo.*, 4. p.; Országos razziát tartottak a szektáriánusok miatt. In: *Magyarság*, 1937. december 23. 5. p.

Le az álarccal!

(A rendőrség leplezte a „Bibliakutatók”
álarca mögé bújt kommunista mozgolódást.)

Hetényi: Farsang ugyan még messze van, de ennek a maskarának a bőjtje már most megkezdődik

„Le az álarccal!” *Függetlenség*, 1937. december 23

(Forrás: MJTE Archívuma)

„A Reuter-Iroda budapesti távirata szerint” a rendőrség általános „razziát tartott az Őrtorony és Jehova tanui szekták ellen, amelynek körülbelül száz tagját letartóztatták. A rendőrség állítólag bizonyítékokat szerzett, hogy a szekta baloldali elemekből állott és pénzt kapott Angliából és utasításokat a Harmadik Internacionálétól.”³⁰⁹ Ugyanakkor egyes megvádolt Tanúk (Bárony Albert, Lipner Gusztáv és Nyúzó Mihály) határozottan visszautasították a kommunizmus vádját.

„A rendőrség két hivatalos kiadása nyomán tájékoztattuk olvasóinkat a szektáriusok ellen tartott országos razziáról. Ezzel kapcsolatosan a következő helyreigazító sorokat kaptuk: Valótlan az, hogy engedély nélkül az állam rendjét és közbiztonságát veszélyeztető sajtóterméket terjesztenénk. Valótlan, hogy *antimilitarista és nemzetellenes érzelműek vagyunk és kommunista elveket vallunk*. Valótlan, hogy közölünk bárkit is letartóztattak volna. Anglián keresztül nem kaptunk pénzt és szervezetünk ügyeit nem kommu-

³⁰⁹ MTI. *Bizalmas értesítések*, 1937. december 22. 936. sz.

nisták intézik s valótlan, hogy bármiféle kapcsolatban volnánk velük. Valóság az, hogy mi éppen a *kommunizmusnak vagyunk a legnagyobb ellenségei*. A bibliakutatók egyesülete már 1884 óta áll fenn. *Soha nem működött titkosan*. Minden országban nagyszámu hive van. Célja és így a mi célunk is a *legmélyebb keresztény hit*, istenfélelem és vallásosságra való tanítás, valamint a biblia ismeretének terjesztése. A mi hittestvéreink voltak az elsők, akik a kommunizmus veszélyeit felismerték, átkos tanait leküzdeni igyekeztek és ezt a munkát több mint husz éve folytatjuk. Az egész földön sokmillió példányban terjesztettük és terjesztjük a *Biblia a kommunizmus ellen* című tanulmányunkat, amelyben a biblia igéivel romboljuk le a kommunizmus eszméjét. A szentírás tiszta tanításaihoz való ragaszkodásunk miatt természetesen sok ellenségünk van. A rendőrségről valamennyiünket elbocsátottak. *Lipner Gusztáv, Nyuzó Mihály és Baisony Albert.*³¹⁰

A valóságban a letartóztatások, illetve eljárások már korábban, még 1937 nyarán megkezdődtek.³¹¹ A decemberi előkészített és összehangolt akciót megelőzően, 1937 őszén, már ítéletek is születtek, például Keresztes Albert és Petrucz Sándor földművesek ügyében.³¹²

A már 1937 tavasza óta tartó Jehova Tanúi-ellenes kampányban meglepően hatott az a hang, amely megkérdőjelezte a már mintegy közhellyé vált kommunista vádat, és röviden (tévedésekkel telítetten) ismertette a mozgalmat.

„Én ennek a szektának vallási tanításaival természetesen nem értek egyet, de azt el kell ismernem, hogy elveik sok tekintetben elmemozdítók. Szerintem minden felekezeti papjai csak gyarapítanak a tudományukat, ha Rutherford bíró könyveit is forgatnák.

Ez a szekta kétségtelenül pacifista szellemű. De ha ez bűn, akkor valamennyi keresztény egyházat perbe lehet fogni, mert mind a békességet hirdeti. Ezek a tanítások Amerikában olyan természetesen, hogy senki sem ütközik meg rajtuk. Mi persze nem vagyunk amerikaiak és én azt sem tudhatom, hogy a szekta itteni tanításaiba nem csúsztak-e bele olyan elemek is, amelyekről Amerikában semmit sem tudnak?”³¹³

Különböző helyszíneken 1938 januárjában töretlenül tovább folytatódtak a hatósági eljárások.³¹⁴ Ez vélelmezhetően már csak azért is „indokolt” lehetett, mert a

³¹⁰ Kommunisták-e a szektáriusok? In: *Magyarság*, 1937. december 28. 10. p. Ld. még: Bibliatanulmányozók, nem kommunisták. In: *Pesti Napló*, 1938. január 25. 11. p.; A bibliakutatók nyilatkozata. In: *Pesti Hírlap*, 1938. január 25. 9. p.

³¹¹ Eljárás indult egy szekta vezetője ellen. In: *Pesti Hírlap*, 1937. július 15. 10. p.; Jehova és az ő 144.000 kormányzója. In: *Nyírvidek*, 1937. augusztus 10. 4. p.; Jehova tanui. In: *Népszava*, 1937. augusztus 10. 8. p.; „Jehova 144.000 kormányzója” a debreceni ügyészség vádiratában. In: *Az Est*, 1937. augusztus 10. 8. p.

³¹² Fogházra ítélte a törvényszék Jehova tanuinak két követőjét. In: *Nyírvidek*, 1937. október 23. 5. p.

³¹³ Bibliamagyarázók. In: *Pesti Napló*, 1937. december 31. 8. p.

³¹⁴ Bűnvádi eljárás indul „Jehova tanainak hirdetői” ellen. In: *Tanyai Ujság*, 1938. január 15. 4. p.; Két napon át a vizsgálóbíró előtt tettek tanuvallomást a Jehova tanui. In: *Nyírvidek*, 1938. január 23. 4. p.; Szegeden őrizetbe vettek négy vándorprédikátort. In: *Pesti Napló*, 1938. január 14. 13. p.; Őrizetbe vettek négy szektást. In: *Népszava*, 1938. január 14. 6. p.

Jehova Tanúit még a zsidósággal is összekapcsolták. Hans Jonak von Freyenwald *Die Zeugen Jehovas – Pioniere für ein jüdisches Weltreich* („Jehova tanúi, egy zsidó világbirodalom úttörői”) című, 1936-ban megjelent, abban a korban a náci Németországban minden bizonnyal mértékadónak számító munkája szerint, amelyről a magyar sajtó is tájékoztatott:

„ez a nemzetközi szervezet valóban társadalmi és politikai forradalmat akar előkészíteni, a keresztény vallások ellen harcol – amelyeket az ördög művének nevez – és végül, hogy ez a mozgalom olyan nemzetközi vállalkozás, amelynek vallási tévtanai csak eszüköül szolgálnak egy politikai cél eléréséhez.”³¹⁵

1938 áprilisában Jánoshalmán tartóztatták le Klinyecz József nagykőrösi lakost, valamint Farkas György jánoshalmi napszámost, Juhász Vilma szegedi ápolónőt, Györki Rozália makói szobalányt, Kovács B. Imréné halasi földmives asszonyt és László István női szabót, szegedi lakost, akik „a halasi és jánoshalmi sanyarú homokvidékeken működtek főképpen és a népeket nyomtatványaikban és előadásaikban azzal ámították, hogy 1914-ben ledobták az égből a Sátánt és az uralkodik a világon”.³¹⁶

1938. május 29-én hirdették ki „az egyesülési szabadsággal elkövetett visszaélések megtorlásáról” szóló XVII. törvényt,³¹⁷ amelyet Jehova Tanúi ellen is jól lehetett alkalmazni. 1938 nyarán már alkalmazták is Békéscsabán, ahol a sajtótudósítás szerint:

„...Gyumbier Pál... szabósegéd lakásán már régebb idő óta összejövetelt és tiltott gyűléseket tartottak a »Jehova Tanúi« ismert felforgató szekta kommunista tagjai. A rendőrség tudomást szerzett a pontos időről, amikor a szekta tagjai értekezletet tartanak és a detektívek akkor toppantak be a szobába, amikor az előadó a szekta tanairól tartott előadást. A jelenlévők riadtan fogadták a detektívek megjelenését és egyesek szerettek volna észrevétlenül kisurranni a szobából, azonban erre nem volt mód, úgyhogy a detektívek az összes jelenlevőket, mintegy tizenkét tagból álló társaságot előállították a rendőrségre. [...]

A rendőrség az előállítottak vallomásai, valamint a lefoglalt folyóiratok és röpiratok alapján az állami és társadalmi rend felforgatására irányuló büntett, család, valamint felekezeti és papság elleni izgatás és az államfő megsértése miatt előzetes letartóztatásba helyezte... [azokat a személyeket], akik a szekta vezetését látták el.”³¹⁸

³¹⁵ A kereszténység ellen harcol és a zsidó világbirodalomról álmodozik a Bibliakutatók szektája. In: *Esti Újság*, 1938. január 4. 7. p.

³¹⁶ Letartóztatták Jánoshalmán „Jehova tanuit”. In: *Függetlenség*, 1938. április 10.

³¹⁷ 1000 év törvényei. Online: 1000ev.hu

³¹⁸ Veszedelmes felforgató társaságot leplezett le a békéscsabai rendőrség. In: *Békésmegyei Közlöny*, 1938. augusztus 13. 2. p.

Összesen hét személy ellen emeltek vádat, ellenben a szegedi törvényszék, zárt tárgyaláson, csak kettőt ítelt el, aránylag enyhe büntetésre, 3 havi fogházra.³¹⁹

Ebben a felfokozott társadalmi légkörben Jehova Tanúi úgy lettek megjelentve, mint „a tévelygés hívői, bárányszőrbe bujt ragadozó farkasok, a lélek elenségei”, akik nem tisztelik Krisztust, „megtagadják a lélek halhatatlanságát” és a Szentháromságot, és ebből kifolyólag nem is keresztények. „Ámítók, akik a bibliát csak cégérnek használják, de titokban lázítanak a fennálló törvényes rend ellen. Nemzetgyalázásért, más felekezet elleni izgatásért elítéli őket a bíróság és akkor ők nagy hazugul azt akarják elhitetni a hiszékenyekkel, hogy hitükért üldözik őket, mint egykor a vértanukat és mártírokat.”³²⁰

³¹⁹ Hitfelekezet elleni izgatásért fogházbüntetésre ítélték „Jehova” csabai „tanuit”. In: *Békésmegyei Közlöny*, 1938. november 24. 3. p.; Hitfelekezet elleni izgatásért elítélték „Jehova tanuit”. In: *Nyírvidek*, 1938. november 27. 12. p.; Szigoruan büntetik a „Jehova tanui” szekta vezetőit. In: *Uo.*, 1939. április 19. 4. p.; A Jehova tanui szekta több tagja ellen bűnvádi eljárás indult rémhírterjesztésért. In: *Uo.*, 1938. október 7. 3. p.

³²⁰ A Szentírás ellenes Jehova tanui. Bp., é. n. [1938] L.d.: Elítélték a „Jehova tanui” egyik prédikátorát. In: *Népszava*, 1938. október 6. 11. p.; A Jehova tanui szekta több tagja ellen bűnvádi eljárás indult rémhírterjesztésért. In: *Nyírvidek*, 1938. október 7. 3. p.

Az államhatósági fellépések általánossá válása közepette szinte ritkaságszámba megy az a cigándi református lelkipásztori magatartás, amely nem karhatalommal, hanem vallásos esték és bibliakörök szervezésével igyekezett a Tanúk (és a baptisták) tevékenységét ellensúlyozni.³²¹

1938-ban – kétséget kizáróan Csehszlovákia felosztása miatt – Magyarország a svájci hivatal felügyelete alá került. Ennek következtében, amikor Klínyecz József panaszt tett „Szabó Lajos vezetése ellen a Társulatnál”, 1938. augusztusban Djuró Dzšamanja testvér már Bernből küldték Magyarországra, aki az országos vezetéssel Gombos Domokost bízta meg.³²² Ő azonban „csak rövid ideig töltötte be ezt a tiszteletet. Jelentősebb esemény a nevéhez nem fűződik. Leváltása után a testvéri közösségből eltűnt, minden kapcsolatot megszüntetett.”³²³

Az *Órtorony és Krisztus jelenlétének hírnöke* 1938. október 15-i száma közölte a „Szervezet I és II írásokat”, amely a Tanúk működési rendszerét intézményes formában átszervezte. Megszűnt a „vének” megválasztása. Innentől a csoport (gyülekezet) javasolt egy szolgálatvezetőt, akit a Társulat jóváhagyott. Ugyanakkor a csoport választott egy munkabizottságot (3–10 tag), egy titkárt és egy pénztárost. Míg a nők nem lehettek tagjai a bizottságnak, addig – szükség esetén – a titkári vagy a pénztárosi pozíciót nő is betölthette. Jehova Tanúi „teokratikusan”, fentről lefele irányított és kormányzott szervezetté alakult át. Egy belső értékelés szerint:

„Korszakalkotó cikk.

A csoportokban (Gyülekezet) megszüntette a demokratikusan intézett módokat. Felismerte, hogy Jehova Szervezete tisztán teokratikus kormányzat, nem népképviselő, amelyet a teremtmények korlátozólag befolyásolhatnak.

Nincsenek rangok, mindnyájan egyformák a Fő, Jézus Kr. alatt.

Mindenki alá van rendelve neki. [...]

Megállapítja, hogy a gyülekezetek kiszolgálóinak a tagok által való választása téves volt. Jehova azt megengedte, legalábbis nem lépett közbe.

Elérkezett az idő egy más eljárás bevezetésére.

Kinevezés a Társulat feladata. A csoportok ajánlhatnak rátermettsége alapján csoportszolgának valakit, kinevezése a »Társulat« dolga. Onnan a csoport el nem üzheti. Szócsatáknak nincs helye.

³²¹ Kántor Mihály: A mi módszerünk. In: *Sárospataki Református Lapok*, 1938. július 17. 142. p.; 1938. július 24. 146–147. p.

³²² Ezt az információt megerősíti a rendőrség budapesti főkapitánysága politikai osztályának 1940. augusztus 28-i jelentése és az 1942. december 4-i szegedi hadbírószági ítélet indoklása is, amelyben – Gombos Domonkos kereskedősegéd mellett – Dzšamonja Gyuró néven „bosnyák nemzetiségű mozgalmi vezetőként” jelenik meg. 3886/1940.pol.res. – MNL OL K 149. 1941-8-5230; H.358/42. sz.; MJTE Archívuma. 102. 21. p.

³²³ P. L.: Klínyecz József. (1899–1949) – MJTE Archívuma. 448.

A kinevezés a Társulat (a felkentek egyszerű elnevezése) által történhet levélben, távirat útján, vagy telefonon. Teokrácia = Isteni uralom. Teokratikusnak lenni = Jehovától van megszervezve, közigazgatva és kormányozva és kizárólag az Ő akaratára van rendelve.”³²⁴

Erre a szervezeti átalakulásra egy olyan történelmi kontextusban került sor, amikor a világ már sodródott a világháború felé. 1939 márciusában – a március 11-én hatályba lépett, és a honvédelemről szóló 1939. évi II. tc.³²⁵ következményeként – a honvédelmi minisztérium 13. osztálya újraszabályozta „A honvédelem érdekeit veszélyeztető szektáknak honvéd bíróságok által elítélt tagjaival szemben követendő eljárást”,³²⁶ mintegy megágyazva ezzel az antimilitarista eszméket való vallási közösségekkel való konfrontációnak.³²⁷

Ettől függetlenül a polgári hatóságok eljárásai is folytatódtak a Tanúk ellen.³²⁸ A csendőrség számára pedig Lackó József I. tiszthelyettes terjedelmes írásban összegezte a szektákra vonatkozó szükséges tudnivalókat,³²⁹ amelyben megismertelte az 1936. július 4-i (8300/VII Res.) rendelet tájékoztatójában foglaltakat.

1939-ben Djuró Dzsanjanja újra Magyarországra jött és – Klinecz József, Dobránszki István és Varga Sándor segítségével – megszervezte a zónarendszert. Az ország területét 8 zónára osztották,³³⁰ amelyek azonban nagyon aránytalan lefedettséget mutattak. A kialakított zónák felelősei: 1) Konrád János³³¹ (Újpest), 2) Klinecz József (Nagykőrös), 3) Varga Sándor (Debrecen), 4) B. Molnár György (Beregrákos, Kárpátalja), 5) I. Papp László (Naprágy, Szlovákia), 6) Dobránszky István (Kistoronya, Szlovákia; Sátorlajújhelytől északra), 7) Kovács József (Komárom), és 8) Farkas György (Jánoshalma, Szeged és Mohács között) lettek.³³²

Az 1942. december 4-i szegedi hadbíróági ítélet indoklása szerint ezeknek „fanatikus hívőkből” kiválasztott zónaszolgáknak

³²⁴ MJTE Archívuma. 994.

³²⁵ 1000 év törvényei. Online: 1000ev.hu

³²⁶ ad 95.518. sz. / eln. 13. 1938. – MJTE Archívuma. 1162.

³²⁷ Bukovinszky Antalné (†1996) visszaemlékezése szerint pl. neki 1939-ben Tiszaújfalakon kellett letöltenie az iratterjesztésért évekkel korábban kapott 10 nap börtönbüntetést. – MJTE Archívuma. É1-0047.

³²⁸ Elítélték Jehova Tanuit. In: *Magyar Országos Tudósítók*, 1939. március 13. (1. törvényszéki kiad.); Szigorúan büntetik a „Jehova tanui” szekta vezetőit. In: *Nyírvidek*, 1939. április 19. 4. p.; O. T. O.: Népes tanyákat mételyez meg az Alföldön a „Jehova tani” [sic!] szekta. In: *Esti Újság*, 1939. június 11. 7. p.; „Jehova tanui” a pécsi büntetőtörvényszék előtt. In: *Pesti Hírlap*, 1939. augusztus 25. 8. p.; A „Jehova tanui” veszedelmes szekta tagjai a pécsi ötöstanács előtt. In: *Dunántúl*, 1939. augusztus 25. 5. p.; Duplájára emelte a Kúria egy Jehova-tanú büntetését. In: *Magyar Országos Tudósítók*, 1939. október 25.

³²⁹ Lackó József: Szekták ismertetése. In: *Csendőrségi Lapok*, 1939. május 1. 299–302. p.

³³⁰ Ezt a felosztást az 1942. december 4-i szegedi hadbíróági ítélet indoklása is megerősíti: H.358/42. sz. – MJTE Archívuma. 102. 21. p.

³³¹ 1940-ben Bartha András helyett ő lett az országszolga.

³³² Dirksen, 2016. 407. p., 176. sz. jegyz.

„kötelesség volt legalább havonta egyszer a zóna területén lévő csoportokat meglátogatni, azokat mozgalmi iratokkal ellátni oktatni, tanítani és tőlük a mozgalom propagálásához, továbbá a vezetők és az illegálításban élő agitátorok anyagi ellátásához »jóreménységre« címen a tagoktól önkéntes adakozás útján gyűjtött pénzeket és természetbeni adományokat összeszedni.”³³³

Ez a hadbíróági dokumentum abból a szempontból is fontos, mert leírja Jehova Tanúi szervezetét, ahogy az vélelmezhetően a tanúvallomások alapján körvonalaódott a hatóság számára. Eszerint létezett:

„Országszolga: hatásköre kiterjed az egész ország területére, országos viszonylatban irányítja a mozgalmat, kijelöli a zónaszolgákat és pionirokat s meghatározza, hogy ki melyik zónában működjön. Ő adja az oktatási anyagot a zónaszolganak és pioniroknak. Havonta előre meghatározott időben és helyen értekezletet – titkos összejövetelt – tart a zónaszolgákkal és pionirokkal. Beszámoltat magának a végzett munkáról s a további agitációs körutra az utasításokat kiadja. Az országos levelező útján összeköttetést tart a külföldi irányítókkal.

Zónaszolga: szervezési szempontból az ország 8 zónára van felosztva. [...] A zónaszolgákat az országszolga nevezi ki a legszellemesebb és legfanatikusabb csoportszolgák közül. Feladatuk havonta egyszer vagy többször meglátogatni a csoportokat. A csoportok gyűlekezetein az országszolga által kijelölt anyagból oktatási órákat tart. Intézkedik a propaganda iratok szétosztásáról. Keresztel. Bizonyosságot tesz és pionirmunkát is végez.

Csoportszolga: hatásköre kiterjed egy vagy több községre vagy pusztára. A csoporttagok közül szellemileg a legképzettebb. Azokban a helyiségekben neveznek ki csoportszolgát, ahol 3 vagy ennél több tag van. A csoportszolga oktatja és neveli a területén levő tagokat, jóreménységet gyűjt s azt átadja a zónaszolganak. Szétosztja a hozzá eljuttatott propaganda anyagokat.

Pionir (uttörő) az országszolgától kapott utasítás szerint járja az országot, terjeszti a sajtót és bizonyágtevő munkát végez. A zónaszolga utasítására felkeresi az érdeklődőket és utólatogatásokat végez. Azokban a helyiségekben, ahol még a mozgalomnak kapcsolatai vagy szervezetei nincsenek, a pionirok végzik a bizonyágtevő munkát. Ezenkívül bizonyágtevő munkára kötelezik a csoporttagokat is, akiket mozgalmi nyelven testvéreknek neveznek.

A bizonyágtevő munka abban állott, hogy az egyes házakban megjelenvé hirdették tanaikat és ha a ház lakói meghallgatták őket akkor a mozgalom kiküldöttje (pionir, vagy csoportmunkás) elővette bibliáját, abból felolvasást tartott, majd a felolvasott részt tanaik szerint megmagyarázta. Ezt követőleg az u.n. utólatogatás során ismét felkeresik az ilyen embereket és addig magyarázzák tanaikat, míg végül az illetőt megnyerik a mozgalomnak. A beszervezett embereket később azután felhívják a »jóreménységre« való adakozásra és a vallásból való kilépésre.”³³⁴

³³³ H.358/42. sz. – MJTE Archívuma. 102. 21. p.

³³⁴ Uo., 24–26. p.

A Felvidéket az 1938-as, első bécsi döntéssel visszacsatolták Magyarországhoz, így a Kassán tevékenykedő Bartha András mint misszionárius az ország közjogi keretei közé került. Mivel „Dzamarja testvér Szabó Lajost teljesen és végérvényesen eltávolította a Fiókhivataltól”, ezért 1939 őszén a Berni Központ Bartha Andrást nevezte ki országszolgának.³³⁵

A II. világháború kitörését követően³³⁶ elkezdődtek a katonai szolgálatot megtagadó Tanúk elleni hadbírószági eljárások. Például Pető György gyalogos,³³⁷ Farakas János gyalogos,³³⁸ Borbély Bálint gyalogos,³³⁹ Bolyog Károly honvéd,³⁴⁰ Csiiki János és Hócza Alajos gyalogosok,³⁴¹ valamint Ujhelyi Lajos őrzvezető³⁴² ellen. A kihallgatási jegyzőkönyvekből kitűnik, hogy ezek az emberek az 1930-as években (1932 és 1937 között) lettek Tanúkká.³⁴³

Állítható, hogy a hadbírószági eljárások egyenesen vezettek ahhoz az 1939. december 2-i belügyminiszteri rendelethez (363.500/1939), amely megszüntette „a honvédelem érdekeit veszélyeztető szekták működését”.³⁴⁴ Megítélésem szerint ebben az intézkedésben nem az eljárások csekély száma, hanem az eljárás alá vont katonaköteles személyek által képviselt eszme (vagyis az antimilitarizmus) játszott döntő szerepet. A honvédség vezetősége és a politikai hatalom minden bizonnyal felfokozott veszélyként érzékelte a katonai szolgálat megtagadását, és elejét akarta venni annak, hogy ez esetleg tömegesebbé válhasson.³⁴⁵ Mindez tükröződött Kormann Frigyes alezredes hadbíró eligazító írásában is, aki a Jehova Tanúiról így nyilatkozott:

³³⁵ P. L.: Klynecz József. (1899–1949) – MJTE Archívuma. 448. Szabó eltávolításában az játszott szerepet, hogy a pécsi ötöstanács előtt (Klynecz József és társai pere) azt állította, hogy ő már nem Tanú, és ezért a bíróság fel is mentette. Ld.: A „Jehova tanui” veszedelmes szekta tagjai a pécsi ötöstanács előtt. In: *Dunántúl*, 1939. augusztus 25.

³³⁶ Az *Őrtorony és Krisztus jelenlétének hírnöke* 1939. november 15-i számának témája a válás pusztulása volt.

³³⁷ MNL OL K 149. 1939-7-5608.; MJTE Archívuma. 1795.

³³⁸ MJTE Archívuma. 1796.

³³⁹ MJTE Archívuma. 1799.

³⁴⁰ 56.984. sz./cln.13-1939. – MNL OL K 150. VII-6-1939.; MJTE Archívuma. 797.

³⁴¹ 58.758. sz./cln.03-1939. – MNL OL K 150. VII-6-1939.; MJTE Archívuma. 798.

³⁴² 24.261. sz./cln.13-1939. – MJTE Archívuma. 820.

³⁴³ Pl. A tiszakarádi Tóth Károly ügyészégi nyomozási jegyzőkönyve. – MJTE Archívuma. 616.

³⁴⁴ *MTI. Napi Hírek*, 1938. december 12. (43. kiad.); *Budapesti Közlöny*, 1939. december 13.; Betiltották a szektákat. In: *Nyírvidek*, 1939. december 13. 3. p.; Betiltotta a belügyminiszter az állam- és honvédelem-ellenes szekták működését. In: *Eger*, 1939. december 15. 4. p.; *Pápa és Vidéke*, 1939. december 24. 5. p.; *Harangszó*, 1939. december 31. 392. p.; *Kalocsai Főegyházmegyei Hivatalos Közlemények 1940. évről*, 1941. 2. sz. 3–4. p. Ld. még: Magyarországi rendeletek tára, 1939. Bp., 1940. 2376–2377. p.

³⁴⁵ A betiltással kapcsolatosan önmagában is sokatmondó Szigeti Jenő álláspontja: „A *Jehova Tanúira* valóban teljes joggal igaz az, hogy veszélyesek a honvédelem érdekeire. Meg sem próbálták működésüket legalizálni. Adataink szerint többeket közülük internáltak és bebörtönöztek. Többeket pedig haláltáborokba küldtek.” Szigeti, 2012. 207. p. Mindez mondhatni egybecseng Bakonyi István csendőr százados 1942-es szakértői véleményével, aki megállapította, hogy „a »Jehova Isten tanui« szekta mozgalom terjedése

„Mind a honvédelem érdekei, mind a fennálló állami és társadalmi rend szempontjából felette veszélyes a millenista szekta egyik ágazataként jelentkező »Jehova Isten tanúi« elnevezést viselő antimilitarista vallási mozgalom. E szekta tanai ugyanis nemcsak a katonai szolgálat ellen irányulnak, hanem általában nemzetellenesek és a fennálló keresztény egyházakat is támadják. A szekta követői marxi elveket vallanak és *semminemű katonai szolgálatra nem vállalkoznak*. E szekta hívei az ország egész területén szétszórta találhatók, számukról megközelítő adataink sincsenek, azonban kétségtelen, hogy követőinek száma a legutóbbi időben jelentősen emelkedett.”³⁴⁶

A *Belügyi Közlöny*ben megjelent rendeletből világosan kitűnik az állam és a politikai hatalom által preferált egyházak szoros és szerves összefonódása:

„A vallás szabad gyakorlatáról szóló 1895: XLIII. törvénycikkben foglaltak értelmében csak olyan hit vagy vallás külsőképpen való kifejezése és gyakorlása szabad, amely az ország törvényeit, a közrendet más bevett vagy törvényesen elismert vallásfelekezetet, valamint a közérkölciséget nem sérti. Vallási hite vagy egyházi szabályai tehát senkit sem menthetnek fel törvényen alapuló bármely köteletség teljesítése alól.

Az utóbbi évek tapasztalatai szerint az országban szaporodó különböző szekták tanakkal és működésükkel túllépték a hitélet törvényben megszabott kereteit. Gyülekezéseiken, összejöveteleiken nemcsak vallási, hanem politikai és társadalmi tanokkal is foglalkoznak.

Egyes szekták, mint a nazarénusok, adventisták, hetednapos adventisták, szombatosok, Jehova Isten tanúi (gyűjtőnév alatt millenisták), Istengyülekezet, őskeresztények és pünkösdisták olyan antimilitarista tanokat hirdetnek, amelyek az 1921. évi III. törvénycikk 6. szakaszával és az 1939. évi II. törvénycikk rendelkezéseivel ellentétben az állampolgárokat a honvédelmi, a legszentebb állampolgári köteleységük teljesítésétől eltéríteni törekuszenek.

Hitelveik és szervezeti szabályaik egyes részükben törvényes jogszabályokat sértenek; a magántulajdon elvének elvetésével veszélyeztetik az állam és társadalom törvényes rendjét, a katonai szolgálati kötelezettség és az erre vonatkozó parancsok megtagadásával a katonaság intézményét, a történelmi egyházak hitelveinek és vezetőinek támadásával a bevett és törvényesen elismert vallásfelekezetek békés együttműködését, hitelvi felfogását s híveinek vallásos érzületét, ezekkel együtt közvetlenül vagy közvetve a közrendet és a közbiztonságot.

Ezért a felsorolt szekták működését honvédelem- és államellenes tevékenységük miatt a vallás- és közoktatásügyi és az igazságügyminiszterrel egyetértve, *azonnali hatállyal betiltom*.

által a magyar állam fegyveres ereje hátrányt szenvedett, mert a jehovista hitelvek szerint a híveknek a fegyverfogás meg van tiltva, a katonai szolgálat teljesítését meg kell tagadniuk és semmiféle formában a háboruban résztvenniük nem szabad, de egyébként is a jehovista tanok alkalmasak arra, hogy az emberekből a nemzeti érzést kiöljék.” H.358/42. sz. – MJTE Archívuma. 102. 28. p.

³⁴⁶ Kormann Frigyes: A honvédelem érdekeit veszélyeztető vallásfelekezetek elleni védekezés. In: *Magyar Katonai Szemle*, 1940. 3. sz. 773–782. p.

Ennek a rendelkezésemnek következtében a szóbanforgó szekták részére az ország területén esetleg megadott eddigi gyülekezési engedélyek azonnal hatályukat veszítik.”³⁴⁷

A rendőrhatalóságoknak most már fokozottan kellett figyelniük a gyülekezési szabályok betartását, és minden egyes kihágási esetben eljárást kellett indítaniuk. Idegen állampolgárok esetében fogatosítaniuk kellett a kitiltást, illetve a rendőrhatalósági felügyelet vagy őrizet alá való helyezést (internálást). Keresztes-Fischer Ferenc ugyanakkor arra is felhívta a figyelmet, hogy a be nem tiltott szektákat is szoros megfigyelés alá kell vonni, és amennyiben „a megfigyelés során azt tapasztalnák, hogy valamelyik még be nem tiltott szekta működése a közölt szempontok alapján kifogás alá esik, tegyenek betiltására... kellően indokolt javaslatot”.

Összességében elmondható, hogy a hatósági betiltással Jehova Tanúinak kérdése lényegében megszűnt egyházi probléma lenni. Az első világháború utáni időszakban elsősorban a református egyház számára okozott többnyire regionális nehézségeket.³⁴⁸ Az 1920-as és 1930-as években, alapjában véve, sem a katolikusok,³⁴⁹ sem pedig az evangélikusok³⁵⁰ nem szenteltek a Tanúknak különösebb figyelmet. A református egyház is sokkal inkább a karhatalmi megoldásokban bízott, azokat preferálta, és sokkal kevesebb energiát fordított arra, hogy belmissziós, pasztorációs téren vegye fel a versenyt a Tanúkkal. A törvényi betiltással az államhatalom gyakorlatilag teljesen magára vállalta a kérdés megoldását, mégpedig karhatalmi módszerekkel.³⁵¹ Elkezdődhetett tehát a Tanúk államilag szervezett módszeres és törvényes üldözése, amely az elkövetkező években börtönbün-

³⁴⁷ A m. kir. belügyminiszternek 363.500 1939. B. M. számú rendelete. A honvédelem érdekeit veszélyeztető szekták működésének megszüntetése. In: *Belügyi Közlöny*, 1939. december 17. 583/1647. p. A rendelet, a korábbi rendelkezések terminológiájának fényében, helyenként nehezen volt értelmezhető, ahogy az debreceni VI. csendőrkerületi parancsnokság 1939. december 21-i leveléből (926. szám/kt. 1939) is kitér: „Tekintettel arra, hogy a kiadott belügyminiszteri rendeletben foglaltak végrehajtására a csendőr őrsök hivatottak, a kerületi parancsnokság szükségcsnek látja teljes részletességgel megjelölni a csatolt kimutatásban felvettek közül ama szektákat, amelyek működése eltiltatott, hogy így a csendőrség részéről törvénytértések elő ne forduljanak, de emelett a belügyminiszter úr vonatkozó rendelete is maradéktalanul fogatosíttassék. Erre tekintettel kérek rendelkezést, [...] hogy a már többszörösen jelentett kimutatásban szereplő szekták közül melyeket kell megszüntetettnek tekinteni, illetőleg melyek működését kell csak megfigyelés alatt tartani.” MJTE Archívuma. 1807.

³⁴⁸ Ld.: Fazekas, 1996. 106–116. p.

³⁴⁹ Az 1920-as évek közepén a Bibliakutatókat beillesztették a „szekták” elleni általános fellépésbe és állásfoglalásba. Az 1930-as években azonban már kevesebb katolikus megnyilatkozásról tudunk, és a téma nem került elő „a püspöki kar értekezletein sem”. Fazekas, 1996. 102. p.

³⁵⁰ Fazekas, 1996. 116–117. p.

³⁵¹ A Tanúk története jól beleilleszkedik abba az általánosabb Horthy-korszakbeli egyházpolitikai történetbe, amikor is az egyházak összességében tekintve a politikai hatalomtól várták a „szekta”-kérdés karhatalmi eszközökkel történő megoldását; ők azonban semmi érdemi pasztorációs vagy missziós tevékenységet nem fejtettek ki a „szekták” el-lensúlyozására.

tetések és internálások (döntően Kistarcsa és Nagykanizsa) sorozatos kiszabását jelentette. Mindennek megtetőzéseképpen pedig a budapesti rendőrség külön Jehova Tanúira „szakosodott” nyomozócsoportot állított fel.

A FEJEZETHEZ FELHASZNÁLT FORRÁSOK:

Jehova Tanúi saját kiadványai:

Aranykorszak
Őrtorony (Őr Torony, Az Őrtorony, Az
Őrtorony és Krisztus jelenlétének
hírnöke)
Ébredjetek!
Zion's Watch Tower

www.jw.org
www.jwfacts.com

A családi boldogság titka. New York,
1996.
Isten Királysága uralkodik! Selters/
Taunus, 2014.
Jehova Tanúi – Isten Királyságának
hirdetői. New York, 1997.
Jehova Tanúi Évkönyve, [...]. New
York, [...]
Kik cselekszik Jehova akaratát? New
York, 2012.
„Tartsátok meg magatokat Isten
szeretetében”. New York, 2008.

Kézirat:

Mostbacher, 2015. – Mostbacher János:
Ormánysági Bibliakutatók – avagy a
jó hír kezdetei Baranya megyében.
Kézirat. Pécs, 2015. – MJTE
Archívuma.

Sajtótermékek:

*Országos és helyi közéleti napi-, heti- és
havilapok:*

8 Órai Újság
Az Est
Az Újság
Belügyi Közlöny
Békésmegyei Közlöny
Budapesti Hírlap
Budapesti Közlöny
Dunántúl
Eger
Eger–Gyöngyösi Újság
Egri Népújság
Esti Kurír
Esti Újság
Függetlenség
Kalocsai Főegyházmegyei Hivatalos
Közlemények
Kis Újság
MTI. Bizalmas értesítések
MTI. Lapszemle
MTI. Napi Hírek
MTI. Rádiófigyelő
Magyar Nemzet
Magyar Országos Tudósító
Magyarország
Magyarság
Nemzeti Újság
Népszava
Nyírávidék
Pápa és Vidéke
Pesti Hírlap
Pesti Napló
Pécsi Napló

Reggeli Újság (Noviszád / Újvidék)
Szabolcsi Hírlap
Szabolcsvármegye Hivatalos Lapja
Szózat
Tanyai Újság
Új Nemzedék
Újság
Világ

*Szakmai (tudományos, vallási stb.)
folyóiratok:*

Az Út
Csendőrségi Lapok
Dunántúli Protestáns Lap
Harangszó
Kálvinista Szemle

Magyar Királyi Posta és Távirada
Rendeletek Tára
Magyar Katonai Szemle
Magyar Kultúra
Magyar Szemle
Sárospataki Református Lapok

Felhasznált internetes oldalak:

1000ev.hu
heraldmag.org
tj-encyclopediae.org

Az internetes letöltések ideje: 2016.
december.

További hivatkozások a jegyzetekben.

MELLÉKLETEK

1. Kányási Antal visszaemlékezése a református lelkész és a Tanúk közötti 1938-as balmazújvárosi hitvitára.³⁵²

A történet 1938-ban a Balmazújvárosi Jehova tanui és a helyi református egyház vezetője névszerint Fülöp János pap között három alkalommal zajlott le. A ref.[ormátus] pap egy napon értesítette a testvéreket szerinte hívőket, hogy jelenjenek meg a református templom udvarán hitvita céljából. Értesítette a saját hívceit is hogy legyenek ott ők is mint hallgatók. A testvérek is bejelentették a gyülekezetben a meghívást elis jöttek sokan még érdeklődők is. Az összes jelenlévők száma mintegy 200 fő volt. A hitvitát a református pap kezdte el tele vádaskodással. Kiemelte hogy a hívők (Jehova t.[anúi]) félre értik a Bibliát. Alacsony szintű a tanításuk mert közülük senkisé megzett teológiát. Nem járnak a templomba amely az isten háza. A testvérek azt válaszolták, Jézus elítélte a templom látogatást, mert oda kereskedők (kufárok) jártak és most is járnak a templomba még bűnözők is és ha mi is járnánk bennünket azonosítának velük. Jézus senkit nem buzdított a templomba járásra.

A pap igyekezett fölényt gyakorolni és csak ő akart beszélni telve vádaskodással. De a tömeg többször is kiabálta haljuk a hívőket is! A pap nem engedte hogy a hívők a testvérek válaszoljanak vádaskodásaira. Véget vetett az összejövetelnek. A következő alkalomra Debrecenből ki hívott egy főpapot hogy győzze meg a hívőket, de nem jött ki a hívásra. Azonban azt üzenté, hogy oszlassa el a tömeget a csendőrök segítségével mert ugysem tudja meggyőzni a hívőket. És jöttek is a csendőrök. Felszólítottak mindenkit a távozásra. Nem bántottak és nem büntettek meg senkit. Egy idő múlva behívtak a polgármesteri hivatalba három férfi testvért, névszerint Tar Andrást, Tar Jánost és Kis Andrást, kihallgatás végett. E három testvér szállt vitába legtöbbet a pappal és kifogásolták a vádaskodásait. Azt mondta nekik a főpolgármester, hogy az ő apósa is pap és járjanak a hívők a templomba azt halgatni, mert az nagyon szépen beszél. A testvérek ezt megtagadták, azzal védekezve, hogy Isten kézzel csinált templomba nem lakik. Ezután kijött Debrecenből a főügyész, kivizsgálni a hitvitából kialakult hejzetet, büntető szándékkal. De nem büntetett meg senkit. Befejezésül Tar András tv. aki legtöbbet válaszolt a hitvita alkalmával a papnak, kérte a főügyészt szeretne egy kérdést feltenni. Megengedte a főügyész. A kérdés így hangzott. Az Úr Jézus amikor a földön volt helyesen viselkedet és járt el mindenben? Persze hogy helyesen válaszolta az ügyész. És mégis megfeszítették mondta a Tar András tv. Az ügyész dühösen felugrott az asztal mellől és azt kiabálta, akkor feszítsék meg magukat is ha Jézust követik. Ott a helye maguknak is a fán. Köszönés nélkül eltávozott. 10 perc múlva beküldött egy ismeretlen férfit aki azt mondta a testvéreknek, távozzanak el azonnal. Többé nem ismétlődött meg a hitvita.

beküldte:
*Kányási Antal*³⁵³

³⁵² MJTE Archívuma. 634. (Kézzel javított egy oldalas gépelt szöveg.)

³⁵³ Kézzel írva.

2.1. Gerhardt Zennig: Helyreigazító nyilatkozat³⁵⁴

Kérem, hogy az Esti Ujság 1937 április 4-iki számában „Leleplezték »Jehova tanui« nagy kommunista szervezkedését” cím alatt megjelent közleményt az alábbiak szerint helyreigazítani sziveskedjék.

Valótlan, hogy a Jehova Tanui vallásos egyesülés kommunista gyanus, valótlan, hogy ennek tagjai clözönlik a szegénylakta vidékeket fantasztikus tulvilági igérgetésekkel. Valótlan, hogy én titokzatos szervezet főmozgatója volnék. Valótlan, hogy a csendőrség egy kommunista szervezkedés szálát fogta meg. Valótlan, hogy ál Biblia fordításokat terjesztettem volna. Valótlan, hogy Mátyus községben vagy másutt tartott gyülekezeten engem elfogtak volna, mert soha azon a vidéken nem is jártam. Valótlan, hogy kommunista izü sajtótermékeket nyomattam és csempésztem volna és hogy megállapítást nyert az, hogy Prágából pénz jött az egyesülés céljára.

Ellenben való az, hogy soha életemben Mátyus községben meg nem fordultam, de még Szabolcs, Bereg és Szatmár megyék területén sem voltam soha, ennélfogva ott sem gyülekeket nem tarthattam, sem csempészést, izgatást, vagy más bünselekményt el sem követhettem. Való az, hogy tagja vagyok a „Jehova Isten Tanui” keresztény vallásos közösségnek, amely azonban politikával egyáltalában nem foglalkozik, hanem a legszigorubb keresztény erkölcs alapján áll és csak a Bibliát és a bibliai irodalmat tanulmányozza és kizárólag ezzel foglalkozik. A kommunizmushoz e vallásos közösségnek csak annyiban van köze, hogy Európában első volt, aki a kommunizmus veszélyeit felismerte és akkor, amikor még Magyarországon a kommunizmussal senki tisztában nem volt, 1914-től kezdődőleg több mint 4 millió példányban terjesztett el az egész világon egy füzetet, melynek címe: „Biblia a kommunizmus ellen” volt, [verso] amelyben a Biblia igazságaival rombolta el a kommunizmus téveszméit.

Budapest, 1937 április 8-án.

Gerhardt

Zennig

2.2. Gerhardt Zennig: Helyreigazító nyilatkozat³⁵⁵

Kérem, hogy az Esti Kurir 1937 április 4-iki számában „Elfogtak egy német agitátort” cím alatt megjelent cikket a Sajtótörvény 20 §-a alapján a következők szerint helyreigazítani sziveskedjék:

Valótlan, hogy agitátor vagyok. Valótlan, hogy szélsőséges eszméknek akartam megnyerni a földműveseket és munkásokat. Valótlan, hogy Mátyus községben vagy Szabolcs, Bereg és Szatmár megyékben szektát szerveztem, ott gyülekeket tartottam és röpiratokat olvastam fel. Valótlan, hogy kitiltott sajtótermékeket terjesztettem volna. Valótlan, hogy utasításaim alapján bárki is kommunista sejtrendzser alapján szervezkedett volna. Valótlan, hogy a magyar állam eszme, vagy a katolikus egyház ellen izgattam volna és hogy bármilyen sajtóterméket Magyarországra becsempésztem volna.

Ellenben való az, hogy soha életemben Mátyus községben meg nem fordultam, de még Szabolcs, Bereg és Szatmár megyék területén sem voltam soha, ennélfogva ott sem gyülekeket nem tarthattam, sem csempészést, izgatást, vagy más bünselekményt el sem követhettem. Való az, hogy tagja vagyok a „Jehova Isten Tanui” keresztény vallásos kö-

³⁵⁴ MJTE Archívuma. Újságcikkek mappa, 1920–1959. (Gépelt szöveg.)

³⁵⁵ MJTE Archívuma. Újságcikkek mappa, 1920–1959. (Gépelt szöveg.)

zösségnek, amely azonban politikával egyáltalában nem foglalkozik, hanem a legszigorubb keresztény erkölcs alapján áll és csak a Bibliát és a bibliai irodalmat tanulmányozza és kizárólag ezzel foglalkozik. A kommunizmushoz e vallásos közösségnek csak annyiban van köze, hogy Európában első volt, aki a kommunizmus veszélyeit felismerte és akkor, amikor még Magyarországon a kommunizmussal senki tisztában nem volt, 1914 évtől kezdődően több mint 4 millió példányban terjesztett el az egész világon egy füzetet, melynek címe: „Biblia a kommunizmus ellen” volt amelyben a Biblia igazságaival rombolta el a kommunizmus téveszméit.

Budapest, 1937 április 6-án.

[Gerhardt Zennig]

2.3. Gerhardt Zennig: Helyreigazító nyilatkozat³⁵⁶

A sajtótörvény 20 §-ára való hivatkozással kérem, hogy az Uj Nemzedék 1937 április 6-án megjelent „ma hallgatják ki Gerhardt Zenniget” cím alatt megjelent cikk tartalmát a következőképpen helyreigazítani sziveskedjék.

Valótlan, hogy engem Nyíregyháza közelében elfogtak, soha azon a vidéken nem is jártam. Valótlan, hogy nemzetgyalázásért és lázításért bíróság elé állítanak. Ilyen vád soha nem emeltetett ellenem. Valótlan, hogy a cikkben említett lelketlen izgatákhöz [sic!] és lélekkufárokhoz bármi közöm volna, valótlan, hogy közülük tartoznám, valótlan, hogy kommunista tanokat hirdetnék.

Budapest, 1937 április 8-án.

Gerhardt Zennig

3. Sajtóközlemények adataira:

Magyar Kultúra, 1921. november. 447. p.

„Veszedelemes konkoljhintők. Németországban az utóbbi hónapokban országszerte erősen reklamizott vallási előadásokat tartanak az ü. n. *«komoly bibliakutatók»*. Előadó-juk a Szentírásnak erősen elváltoztatott helyeit olvassa föl és azokat erős célzatossággal értelmezi. Rendesen a közeljövőre alkalmazza, amikor nagy zavarokat, nyomorúságot jelez és burkolt alakban a kommunizmusra céloz, mint segítőre és mentőre. Nincs előadás, melyben ne dörögnének és lázítának a katolikus egyház és papjai ellen. Először a protestáns adventista szekta agitátorainak nézték a *«komoly bibliakutatókat»*, újabban azonban reájötték egyesek, hogy Jeruzsálemben levő körökkel vannak összeköttetésben és igen hatalmas pénzüsszegek állanak rendelkezésükre a németországi zsidó bankoknál. Ezek alapján ügyesen működő zsidó-kommunista propagandát sejtene bennük, amit megerősít valamennyi előadásuknak a befejezése, mely szerint a bekövetkező nehéz idők után leomlanak a nemzeti válaszfalak és a világot egy zsidó uralkodó fogja boldogá tenni.”

³⁵⁶ MJTE Archívuma. Újságcikkek mappja, 1920–1959. (Géptelt szöveg.)

Egy kétely megokolása. In: *Az Újság*, 1922. november 5. 8. p.

„A nemzetközi komoly bibliatanulók propaganda-gyűlésén *Faluégi* Dénes úr azt hirdette, hogy 1924-ben *Mózes feltámad* és hogy Mózes a többi ó-kori bölcssekkel együtt átveszi a világ kormányzását.

Nem hisszük. Mert ha Mózes 1924-ben a világ kormányzását átvenné, akkor Friedrich István 1922-ben már nem Balatonfüreden, hanem a *Sinai-hegyen* nyaralt volna.”

Hírek. A belügyminiszter a ponyvairodalom ellen. In: *8 Órai Újság*, 1923. április 28. 5. p.

„A belügyminiszter rendeletet bocsátott ki a ponyvairodalmi termékek terjesztésének megakadályozására. A rendelet utal arra, hogy köztudomás szerint a ponyvairodalmi férctermékek a néplélekre és főként az ifjúságra gyakorolt mételyszó hatásukkal és ezzel kapcsolatban a valláserkölcsei, valamint a nemzeti érzék lázításával a közelmúlt forradalmi állapotainak egyik előkészítő tényezőjeként szerepeltek. Ujabban ismét tömegesen terjesztik a fantasztikus detektívregényeket, a jóerkölcsekbe ütköző pornografikus könyveket, képeket és levelezőlapokat, a lakosság lelkiületét és nemzeti érzését nem egyszer károsan befolyásoló különböző röpiratokat, valamint különféle szervezetek és el nem ismert szekták vallásos mezbe öltöztetett röpiratokat. A belügyminiszter ezért elrendeli, hogy a törvényhatóságok első tisztviselői a sajtótermékek utcai, házaló és vásárokon való terjesztésének engedélyezésénél mindenkor a legnagyobb óvatossággal és körültekintéssel járjanak el, és engedélyt csak oly sajtótermékekre adjanak, amelyek terjesztését vallási, erkölcsi, művelődési vagy nemzeti szempontok teszik kívánatossá.”

A ponyvairodalom ellen. In: *8 Órai Újság*, 1923. május 19. 5. p.

Hírek. Mindentől félnek... In: *Népszava*, 1924. szeptember 7. 9. p.

„A pécsi törvényszék vizsgálóbírája elrendelte a Bibliatanulmányozók Egyesülete kiadásában megjelent »*Proklamáció*« elközbítését, mert ez – *ostályellenes izgatást tartalmaz.* A pesti rendőrség is elköbzta azokat a példányokat, amelyeket a fővárosban megtalált.”

Sebestyén Jenő: A millenista veszedelem. In: *Kálvinista Szemle*, 1924. december 6. 1. p.

Egri Népiújság, 1925. február 7. 2. p.

„A világ vége... Az új szekták újabb néprémítésc. – Az ostoba híresztelés folytán támadt félelmükben péntekre sokan elutaztak Egerből. – Egy maklári-utcai jósnő: Üsse nek agyon, akasszanak fel, ha nem mulik el pénteken a világ.”

Forgács Gyula: A millenizmus. In: *Sárospataki Református Lapok*, 1925. február 8. 23–24. p.

Lestyán Sándor: A bogácsi bibliamagyarázók kálváriája. In: *Az Újság*, 1925. március 11. 5. p.

„Bogács. Kis, borsodmegyei falu. Szelid, bogárhátú házacsok utcahosszat. Az autók kerke vendégmarasztaló sárba süpped. [...] Áhítatos, vasárnapi csönd. Egyhangu, unalmas eső szítál. A karcsu templomtoronyban misére harangoznak. A templomtérén ájtatos magyarok, férfiak és nők, ünnepnap feketébe és ünnepnap selyembe öltözködve. Csendőrök. Kakastollas, marcona tekintetű csendőrök. A kemény csákos pereméről a nyakukba csöpög a víz, de ez nem zavarja őket, hivatalos, feszes körutjukban.

Az egyik fehérhajú falusi házból zengzetes, magasztos ének hallatszik az utcára.

A csendőrök figyelnek. A járőr megáll az ablak előtt. Az egyik kakastollas bekocog az ablakon:

– *Mi az? Hát nem akarja abbahagyni, öreg?...*

Az énekszó, mely olyan, mint a csendes zsolozsma, hirtelen elnémul. Csend. A csendőrök meglegedetten összenéznek. A járőr tovább megy. A templom harangja zug. Az eső esik.

Mi ez? Mi történt itt? Miért halt el az ének és miért a csendőrök szigorú fellépése? S ki lehet az a titokzatos »öreg«, akinek eltiltották a hangját?...

Ezekre a kérdésekre adom meg a feleletet az alábbiakban, amit hallottam, láttam és összegyűjtöttem, a kis borsodi faluban, ahol valami különös és érthetetlen dolog tartja izgalomban a lelkeket.

Az első pillanatban úgy tűnik, mintha titkos konspirációkról, államellenes mozgalmakról és a békés polgári és társadalmi rend megbontásáról volna szó. Ezért a sok sugás-bugás, a sok megzavart és nyugtalan tekintet, a titkon egyetértő szemrebbenések, a csendőrök és az a bizonyos idegenkedés és bizalmatlanság, amely a faluba vetődő idegent fogadja.

Pedig nincs szó ilyen és ehhez hasonló eseményekről. Nincsenek titkos szervezetek, senki sem akar konspirálni, az állam és a társadalom békéje ellen nem tör senki. *Csak jámbor és istenfélő magyarok vallásos érzelmeiről van szó, ami nem tetsző sem az egyháznak, sem a hatóságoknak.* Ezért a falu egy részének elkeseredése, ezért a tulzott óvatosság és ezért nem szabad a bogácsi öregnek folytatni a zsolozsmát, mellyel az urat, a teremtőt és Jézus Krisztust dicsérte...

Bogácson ugyanis megvetette lábát egy kis gyülekezet. Egy kialakulóban lévő vallásos egyház első hivei. Maguk közt »Testvér«-nek szólítják egymást.

Az új egyház neve: *a bibliamagyarázók.*

A faluban az Amerikából visszavándorolt magyarok voltak az első hívők. Kevesen voltak. Először egy, aztán kettő, majd három és *így nőtt a számuk negyven-ötvenre.* Az elsők buzgó, szent meggyőződése szerezte az új meg új testvéreket, no meg a *biblia.* *A biblia ugyanis az ő vallásos hitük és meggyőződésük minden megnyilvánulásának alapja.* A biblia ígét magyarázzák maguknak és egymás között. Vakon és tiszta szívvel elfogadják mindazt, amit a biblia mond *s szent hitük: hogy az új, erkölcsös világ és az eljövendő szebb kor alapjai a bibliában le vannak fektetve.*

Mégcsak nem is voltak tizenketten, mint az apostolok, akik a keresztyény egyház megalapításáért szenvedtek.

Egyetlen egy, Amerikából hazavándorolt magyar kezdte hirdetni az új ígét. Ez fel volt szerelve magyarázó könyvekkel és két esztendővel ezelőtt megkezdte a maga munkáját. maga köré gyűjtötte, a házába, a szomszédokat, a sógorokat, a sógorasszonyokat, a komákat, a komaasszonyokat, a jó barátokat és ismerőseket, felütötte a szent bibliát és a sorok közül *felolvasta nekik a bibliamagyarázók szektájának tanait.* *Ezekben nincs semmi vallásellenes. Hisznek Istenben, Jézusban és a mai kort a bűnös világ összeomlásának tartják, melyet nemsokára a szebb, boldogabb jövő követ.*

De az egyházakat nem ismerik el. Ők mindenki testvérei. Nincs nemzet, faj, ország, nép és felekezet, csak testvérek vannak, akik a szebb, áldásosabb és magasabb világegyetemért küzdenek.

Természetesen, a bibliamagyarázók *az egyháznak nem lehetnek tagjai.* Nincs papjuk, csak vezető bibliamagyarázóik vannak. A született gyermeket nem keresztelik meg *s amíg meg nem ismeri a bibliaolvasók tanait* – maguk közé sem veszik fel, mert azt akarják,

hogy minden emberi lényt, *csak saját, megfontolt meggyőződése vezesse táborukba*. Halottaikat nem papok temetik. A házasságkötést nem szentesíti az egyház. A polgári esküvő után összegyűlnek és a bibliát olvassák, imádkoznak, énekelnek, ájtatoskodnak....

Mondanunk sem kell, hogy a bibliamagyarázók csendes és szelid munkáját *nem jó szemmel nézték Bogácson, de a környék többi falvaiban sem, ahol lassan-lassan elszaporodtak*. Az egyházat egyre több hívő hagyta el s ezzel megkezdődött ellenük a hatóságok fellépése.

Kommunistáknak, valláselleneseknek, zsidóbarátoknak bélyegezték őket.

Csak türték és némán szenvedtek, mert hittek igazukban és meggyőződésüktől semmi sem tántorította el őket.

A mult esztendőben aztán kirobbant a hatóságok végső szigora. *Sajnálatos és erőszakos módon történt.*

1924-ben a hatósági túlkapások eldurvultak (vegzálások és könyvek elkobzása), egészen a botbüntetéséig, amelyeket a kiszabás pillanatában azonnal végre is hajtottak a férfiakon, akiknek testét utána véres sebek borították. A nőket csak pofozták a csendőrök.

[...]

Az egész falu fel volt háborodva. Sőt az egész környék, mert a bogácsihoz hasonló inkvizíció a szomszédos *Noszvaj* községben is lezajlott.

A sebckről *Herczeg* Frigyes mezőkövesdi orvos látéletet vett fel és a bogácsiak és noszvajiak *feljelentést adtak be a csendőrök ellen a belügyminisztériumban, Kószó István államtitkárnál.*

A feljelentésre még nem történt intézkedés. Ellenben az történt, hogy *a bibliamagyarázókat Mezőkövesden a szolgabíró 4 napi elzárásra és kisebb-nagyobb pénzbüntetésre ítélte.*

Az ügy jelenleg *fellebbezés* alatt áll.

»Gyüleseit« pedig betiltották, a gyülekezési »szabadságra« vonatkozó miniszteri rendelet alapján.

Bogácson azóta nem nyugszanak meg a felizgatott lelkek. A csendőrök rajtatitéseai időről-időre megismétlődnek. *De a bibliák egyre több és több példányban forognak a kis bogárhátú házakban.* Csak éppen hogy nem gyűlnek össze a bogácsiak közös imádkozásra. Minden család, ahol a bibliamagyarázók tanainak magvát elvetették, a maga körében ápolja és a maga gyermekai körében hirdeti az új tanokat.

Az utolsó napokban a hangulat már tuhnött a visszafojtott elkeseredésen. A faluban azt suttozták, hogy az új vallás testvérei ujbból megkezdik áhitatos bibliamagyarázó is-teniszteleceiket.

De a csendőrös megerősítést kapott.

Ennek hírére minden a régiben maradt.”

Őrizetbe vettek két bibliamagyarázót állam és társadalom elleni izgatás miatt. In: *Az Ujság*, 1925. március 11. 5–6. p.

„A röpiratok bibliai traktamentumokat tartalmaznak, egészen különleges magyarázatokkal, amelyek a *szocialista és bolsevista tanokon is tulmenve, valósággal az anarchista elveknek megfelelően sürgetik a földi lét megváltoztatását*. A veszedelmes izgatásnak ezt a módját fokozza, hogy a *röpiratok Kolozsvárott, a Viata könyvkiadóvállalatnál készülték* s kézenfekvő az a feltevés, hogy *s kis-entente államaiban céltudatosan készítenek ilyen röpiratokat, hogy azokkal a nyomorúsággal küzdő magyar nincstelenek között elégtelenséget szítsanak*.

A most elfogott apostolok magyarázata szerint [...] Krisztus tanai szerint *megkövetelhető, hogy a legszegényebb embernek is jusson legalább is ötvenholdas birtok*. [...] Ugyancsak Krisztus tanaira hivatkozva azt magyarázták, hogy az *államhatalmat nem kell respektálni, mert a biblia mondása szerint az államhatalom béklyói nélkül is üdvözülni az emberiség*, ezért az embereknek az állam bilincsei alól való felszabadítását kívánták. Minden politikai formulát elítéltek, rossznak mondták a szocializmust és a kommunizmust is, mert nagyobb nyomorba döntötték az emberiséget, mint amilyen helyzetben annak előtte volt. [...]

A [budapesti] főkapitányságon a két apostolt kihallgatásuk után *őrizetbe vették*. Detektívek mentek ki Kis György főpap lakására, de *nem találták otthon*. A rendőrség tovább folytatja a nyomozást s *azt is meg akarja állapítani, hogy Kolozsvárott milyen körből indult ki ezeknek a furcsa füzeteknek a terjesztése*.”

Lestyán Sándor: Látogatás a „Bibliamagyarázók” budapesti egyházában. In: *Az Ujság*, 1925. március 12. 5. p.

„Egy Tisza Kálmán-téri, félhomályos, szűk, udvari lakásban van a bibliamagyarázók budapesti otthona. Az első szoba: konyha is. Az ócska, kopott falak között kifeszített köteleken frissen mosott fehérnemű szárad. A második szobának minden butorzata egy kis harmónium, egy szekrény és egy asztal. de a falakon kék vászontábla, fantasztikus rajzzal, aláírva *a világ három korszaka*. És a fal mentén 30–40 szék, fehér, hajlítható, fából készült székek, vászon ülőkével, amilyent vadászok, vagy festők használnak.

A harmadik szobából, minden ajtónyílásra, hűvös légáramlat árad, mintha pincéből jönne. Ez a könyvraktár, ahol bibliák, bibliamagyarázatok, propagandisztikus füzetek és folyóiratok vannak felhalmozva.

Kedden estefelé *egy detektív járt itt* és az egyház tagjainak *előélete* iránt érdeklődött. Majd *bekérte a hívők névjegyzékét és erkölcsi bizonyítványait*.

– *Már hozzá vagyunk szokva a detektívekhez!* [...] *Egy bibliaolvasáson is résztvettek már a detektívek, de nem találtak semmi különösét, mint ahogy nem is találhattak.* [...]

Ez a kis udvari lakás *a bibliamagyarázók pesti székháza*. Mindenesetre megható és megindító a maga primitívségében.

És a »testvérek« egyszerű szavai, komoly, megfontolt mondatai úgy hatnak, mint az ige. [...]

Főember: Kis György. Helyettese: Varga János. [Varga:] Halkszavu, komoly ember. 38–40 éves lehet. A kerek, feketekereketes szeműveg valami amerikaias jelleget kölcsönöz az arcának. Ünnepeles, fekete öltözete is elmélyedő, megállapodott férfiura vall: akinek elvei és meggyőződéseai vannak.

Ahogy beszél, látom, hogy mindezekon kívül *hite is van*. Az Istenbe, a megváltó boldogságába, a bibliába és a vallásuk paragrafusainak megdönthetetlenységébe vetett hite. [...]

[Varga:] „Azt hiszem éppen ez a baj. Ez nem tetszik az egyházaknak és a hatóságoknak. Ezért üldözik bennünket az egész országban, ahol hűveink vannak.

Hogy hányan vagyunk?... Pontosan nem is tudnám megmondani. *Körülbelül négyszáz. Főként Borsodban, a Mátravidéken, aztán a Hajdúságban, Debrecen környékén, szóróányosan a Dunántúlon és végül néhányan a budapesti központban is.* [...]

– *...vallásunk alapítójának Krisztust tartjuk.* Russel csak felujította és hirdetni kezdte Krisztus tanait, mely a bibliában meg van írva. [...]

– Az amerikai egyházból sarjadt ki a magyar testvérek csoportja. *Odaát hatalmasak, tekintélyesek, erősek és befolyásosak vagyunk. Itt üldözöttek és elnyomottak. Amerikában gazdag*

az egyház. Itt *szegény*, de azért fedezni tudja a maga szükségleteit. *Bár egyházi adót nem szedünk*, a testvérek önkéntes adományaiból fenn tudjuk tartani magunkat...

– *Hogy kapunk-e pénzt Amerikából? Nem kapunk.* Legfeljebb jótékony szeretetadományokat. *A napokban érkezett két nagy láda, tele fehérneművel, ruhával és élelmiszerrel.* Mindazeket elosztottuk legszegényebb testvéreink között... [...]

– *Olyan nagyfoku üldözés*, mint Magyarországon ér bennünket, *csak Romániában tapasztalható* [...]

– *Nem vagyunk kommunisták, a szó legenyhébb értelmében sem.* [...] Tanainkban nincs *megbotránkoztató* s igazán nem tudjuk, hogy miért vagyunk szálla a hazai kereszténység szemében?... [...]

Bárcennyire ártatlannak és talán némiképp tulzott, de jámbor, vallásos elmélyülésnek nézem egyházuk tanait és működését: *nem hiszem!*...”

Őrizetbe vettek két vallásalapítót. In: *8 Órai Újság*, 1925. március 12. 6. p.

„A főkapitányságra már régebben több bizalmas bejelentés érkezett, amelyek arról szóltak, hogy az utóbbi időben *több ismeretlen ember vallásalapítási tervekkel foglalkozik, végigjárta Budapest külső városrészait s a falvakat, és mindenütt igyekszik az új vallási szekta számára híveket toborozni.*”

Hírek. Az Őrtorony apostolai – a rendőrségen. In: *Világ*, 1925. március 12. 10. p.

„Az utóbbi időben gyanús fiatal emberek egy új vallási szekta részére híveket toboroznak a falvakban. Kettőt közülük *Komarsik József szabósegéd és Fülöp Sándor* volt fogházőr személyében elfogták. Előadásokat tartottak hiszékeny embereknek az új vallás magasztos voltáról az új szekta apostolai, akiket izgatás címen őrizetbe vettek. A rendőrségen elmondták, hogy egy *Kiss György* nevű elegáns fiatal ember vette rá őket, hogy az Őrtorony hívógyűjtési mozgalmában napibér fejében segítségére legyenek. A rendőrség keresi az Őrtorony többi ügynökeit is.”

A vizsgálóbíró szabadlábra helyezte a fejmegyei bibliamagyarázókat. In: *Az Újság*, 1925. március 17. 4. p.

Medvés-Medico István vizsgálóbíró „nem látta [...] kimondottan fennforogni sem az izgatás, sem a lázítás vádját az esetükben”.

Kiss György elmondása szerint: „magyarországi működésünket rendkívül megnehezíti az, hogy bár az egész világon elfogadott alapszabályok szerint működhetünk, itt a belügyminisztérium nem hagyta jóvá alapszabályainkat. Erről természetesen jelentést tettünk newyorki központunknak, ahonnan azt a tanácsot adták, hogy *ha másképp nem megy, kérjünk iparhatósági engedélyt és ebben a formában biztosítsuk fennmaradásunkat.*”

Vásárosi Vilmost szerették volna védőügyvédnek: „két zsidóhitű testvér is van, akik rendszeresen résztvesznek vallásos bibliaolvasásainkon”.

„[...] több ellenzéki képviselőnek tudomására hozzuk állandó panaszainkat és egy *kitűnő liberális politikust meg is kérünk, hogy panaszainkat interpelláció formájában terjessze a Ház elé.*”

MTI. Napi hírek, 1925. április 8. (14. kiad.)

„A kereskedelemügyi miniszter az amerikai Himlervillében megjelenő Magyar Bányászlap című időszaki sajtóterméktől a postai szállítás jogát megvonta. Ugyancsak megvonta a postai szállítás jogát a Bibliatanulók Egyesülete elnevezés alatt működő szektának Kolozsváron megjelent következő kiadványaitól: A milleniumi hajnal him-

nuszai A szocializmus és a biblia, Arany korszak naptára, Őrtonony, A világító Őrtonony, Aranykorszak, Mennyei manna, Isten hárfája, A kíváncsú kormányzat, A teremtés története, A világnymoruság miért? Az orvosszék, Mit mond a biblia a pokolról?”

Millenások. In: *Az Újság*, 1925. május 7. 5. p.

„Tekintettel arra, hogy most már egész tetemes azoknak a száma, akik a millenások tanait elismerték, a hatóságok a legnagyobb éréllyel indították meg a nyomozást, amelynek eredményeként megállapították, hogy *a bibliamagyarázók mögött egy külföldi hatalmas tőkecsoport áll, minden valószínűség szerint amerikai tőke*. A bibliamagyarázók ujabban is számtalan röpiratot bocsájtottak ki, amelyeknek mindegyikében a legerősebb igaztást fejtik ki az elismert összes hitfelekezetek ellen. [...] A röpiratok különösen a papság ellen intéznek erős kirohanást és egyben figyelmeztetik az olvasót, hogy senkinek se kölcsönözzék ki e nyomtatványokat, mert azokat ugyanis megküldik a papságnak és minden hitfelekezet vezetőségének. Miután a röpiratok szövege, valamint az azokban foglalt idézetek arra engednek következtetni, hogy a bibliamagyarázás álarcá mögött *külföldről irányított titkos kommunista agitációról van szó*, a bűnügyi hatóságok a legszigorubb vizsgálatot rendelték el az ügyben. [...]”

Hamis próféták Baranyában. Letartóztatták az új vallásalapítókat. In: *Dunántúl*, 1925. május 7. 5. p.

„Pécs, május 6. – Néhány héttel ezelőtt a vármegye több községében soha nem látott idegen, rajongó és exaltált egyének tűntek fel. Millenásoknak, új vallási szekta apostolainak vallották magukat és minden alkalmat felhasználtak, hogy vallási tanait és röpirataikat terjesszék a falvak lakossága között. Több helyütt izgató beszédeket is rögtönöztek, amelyekben fanatikusan támadták a papokat csak úgy, mint a kiváltságos társadalmi osztálybelieket.

Egy-egy községben nem időztek sokáig. Pontosán, szinte megbeszélés szerint megtartották izgató, gyűlölködő és minden vallást kivétel nélkül helytelenítő és lebecsmérlő beszédjeiket, szétesztették a röpirataikat és mire a községi előjáróság észbe kapott és lépéseket tett ellenők már a harmadik határban jártak.

A hatóságok is megindították az eljárást a titokzatos idegenek ellen. A beérkezett jelentések és panaszok szerint megállapítást nyert, hogy a községeket négy ilyen új vallás hirdető járja és terjeszti a különbnél, különb pamfletteket, amelyek közül ilyen címűek is vannak: Őrtonony, Aranykorszak, Új korszak, Kíváncsú kormányzat stb. A röpiratok szerkesztője egy *Kiss György* nevű budapesti új vallásalapító, a röpiratokat pedig Budapesten a Mezőfi nyomdában (Ilka-utca) nyomtatják.

Az új vallást hirdetőkhöz néhány napi hallgatás után a napokban újra feltűnedezték. Most azonban rajta vették, mert a csendőrök lefogták őket és mind a négyüket beszállították a pécsi ügyészrségi fogházba.

A kihallgatásukkor az álpróféták nagyon zavaros és értelmetlen vallomásokat tettek és állandóan azt hangoztatták, hogy szívesen szenvednek el bármilyen kínzást az egyedül üdvözítő vallásukért.

Hitfelekezeti izgatás miatt indult meg ellenők az eljárás. A lakásukon talált több métermázsa röpiratot lefoglalták.”

Négy bibliamagyarázó. In: *Világ*, 1925. május 8. 8. p.

„Pécsről jelentik: Újabban Baranya vármegyében is felütötte a fejét a „millenárisok”, másképpen a bibliamagyarázók szektája. A vidéket a röpiratok özönével árasztották el;

czek a röpiratok éles gyalázkodásokat tartalmaznak az elismert hitfelekezetekkel szemben. A röpiratok osztogatói közül négy embert beszállítottak a pécsi ügyészség fogházába. Hitfelekezetek gyalázása és osztályellenes izgatás címén indítottak eljárást ellenük. Mind a négyen rajongó lelketű, fanatikus emberek.”

A biblia magyarázók szektája Baranyában vallásellenes röpiratokat terjeszt. In: *Szózat*, 1925. május 9. 10. p.

Sajtószabadság Magyarországon. In: *Népszava*, 1925. május 10. 14. p.

A baranyai falvak szédelgői. In: *Dunántúl*, 1925. május 17. 5. p.

„A millenista mozgalom először Piskó községben ütötte fel a fejét. Megalapítója *Molnár Sámuel* né piskói lakós, aki 1913-tól 1920-ig künnit élt Amerikában, onnan hozta magával a szekta ismeretét. Baranya felszabadulása után, mint alkalmas területen, megjelent *Kiss György* is és *Molnár Sámuel* né segítségével Piskón és Luzsokon szereztek híveket a szektának.

A királyi ügyészség először 1923-ban szerzett tudomást a szekta működéséről. Ekkor még állami szempontból ártatlan vallási mozgalomnak tekintették. Nyomtatványaik azonban folyton erősbödő gyűlöletet szítottak az összes keresztény felekezetek, azok papjai, a társadalmi vezető osztályok, sőt a katonaság ellen is. Ennek magyarázatát az 1924-ben Amerikában megtartott nagygyűlésük határozata adja meg. Mert ezután a gyűlésük után adták ki az *egyháziak vád alatt* című röpiratukat, amely már a legvadabb támadást és izgatást tartalmazza az összes keresztény felekezetek és azok papjai ellen. Ezeket a röpiratokat a baranyai híveknél is megtalálták.

November elején a beremendi csendőrrés tettenérte *Sértő Sára* piskói asszonyt, *Molnár Sámuel* né társát, amint a gyűlölködő nyomtatványokat terjesztette és izgató beszédek tartott a keresztény felekezetek és azok apapjai ellen. *Sértő Sárát* ekkor letartóztatták, a főszolgabíróságról azonban szabadonbocsátották.

A királyi ügyészség ezek után az összes terjesztett nyomtatványokat elkobozta, azokat áttanulmányozta és miután kétségtelenül megállapította a röpiratokból a hitfelekezetek [sic!] és a különböző társadalmi osztályok elleni izgatást, a mozgalom baranyai főtterjesztőit, *Molnár Sámuel* né, *Sértő Sára* és ifj. *Bazsó József* né ellen vádiratokat készített. Pár nap múlva újabb jelentések érkeztek a kir.[ályi] ügyészséghez; hogy húsvét első és másodnapján a drávamentiközségekben öt asszony ezerszámmra terjeszti a szekta »Uj korszak« című nyomtatványát. Az öt asszonyt az ügyészségen kihallgatták. Közülük négy beismerte a röpirat terjesztését, de egyben kijelentették azt is, hogy akármilyen történet is velük, hűen kitartanak a mozgalom mellett.

A négy asszonyt az ügyészség indítványára a vizsgálóbíró előzetes letartóztatásba helyezte. A letartóztatottak bár felfolyamodással éltek, felfolyamodásukat úgy a vádtanács, mint a Kuria elutasította.

Azóta a belügyminiszter is betiltotta a szekta működését, nyomtatványait pedig elkoboztatja, nemcsak a keresztény felekezetek és a társadalmi osztályok ellen izgató tartalmuk miatt, hanem mert az állami és társadalmi rend fennállása és a katonaság ellen is bujtogatnak és a falu népe közt agrár kommunista izgatást fejtenek ki. Ezért vallásos jellegűnek feltüntetett gyűléseiket sem engedélyezik.

Ezzel az aktuálssal végleg lezárul a millenások szereplése. Az állam és társadalmi rend biztonságát veszélyeztető, hamis köntösbe bujtatott mozgalom baranyai terjesztői felett pedig a törvényszék fog méltóképpen ítélni.”

Agrárkommunizmust hirdetnek a millenisták. In: *Pesti Napló*, 1925. május 17. 16. p.

A bibliai magyarázók szektája Baranyában vallásellenes röpiratokat terjeszt. In: *Harangszó*, 1925. május 17. 166. p.

„Újabban Baranya vármegyében is felütötte fejét a »millenárisok«, másképpen a biblia-magyarázók szektája. A vidéket a röpiratok özönével árasztották el; ezek a röpiratok éles gyalázkodásokat tartalmaznak az elismert hitfelekezetekkel szemben.”

Budapesti Hírlap, 1925. május 21. 9. p.

„(Szabadon bocsátották a millenistákat) Pécsről jelentik: A pécsi királyi ügyészség vezetője táviratot kapott az igazságügyminisztertől, aki elrendelte a letartóztatott millenisták szabadlábra helyezését.”

Megvont postai szállítás. In: *Világ*, 1925. május 21. 9. p.

„Az *MTI* jelenti: A kereskedelmi miniszter a Nemzetközi Bibliatanulók Egyesülete elnevezés alatt működő szektának Brooklynban megjelent *A most élő emberek közül milliók sohasem halnak meg, Világyomorúság, miért?*, *A gyógyszer*, *A biblia a pokolról*, *A teremtés hat napja*, *Beszélhet az élő halottal?* című füzetecitől és *Az egyháziak vád alatt* című röpiratától a postai szállítás jogát megvonta.”

MTI. Napi hírek, 1925. július 7. (14. kiad.)

„Pécs, július 7. Mint már ismeretes, Baranya vármegye több községében magukat millenistáknak, bibliamagyarázóknak nevező rajongók jártak, hogy tanaiknak hívőket toborozzanak. A királyi ügyészség ebből kifolyólag a társadalmi rend, osztály- és felekezetellenes izgatás címen vádat emelt néhány férfi és nő ellen, akiket le is tartóztattak, de később igazságügyminiszteri rendeletre szabadlábra helyeztek. Az eljárás ellenük ettől függetlenül továbbra is folyik. Ma tárgyalta a pécsi törvényszék a millenisták ügyét. Vádlottat tanaiknak engedély nélkül való terjesztése címen 23 napi fogházbüntetésre s közülük hármat 600.000, egyet pedig 500.000 korona pénzbüntetésre ítelt a bíróság. A szabadságvesztés-büntetést a vizsgálati fogsággal kitöltöttnek vették. Az ügyész a minősítés ellen fellebbezéssel élt.”

Rajongó bibliamagyarázók, akik meg akarják javítani az egyházat. In: *Dunántúl*, 1925. július 8. 4. p.

Fogházra ítélték négy Baranya megyét járó bibliamagyarázót. In: *Világ*, 1925. július 8. 10. p.

„A királyi ügyészség [...] a társadalmi rend, osztály- és felekezetellenes izgatás címen vádat emelt néhány férfi és nő ellen, akiket le is tartóztattak, de később igazságügyminiszteri rendeletre szabadlábra helyeztek. Az eljárás ettől függetlenül továbbra is folyik. [...] A bíróság négy vádlottat tanaiknak engedély nélkül való terjesztése címen 23 napi fogházbüntetésre s közülük hármat 600.000, egyet pedig 500.000 korona pénzbüntetésre ítelt. A szabadságvesztés-büntetést a vizsgálati fogsággal kitöltöttnek vették. Az ügyész a minősítés ellen fellebbezéssel élt.”

Elítélték a baranya megyei bibliamagyarázókat. In: *Pesti Hírlap*, 1925. július 8. 16. p.

A baranyai rajongók. In: *Pesti Napló*, 1925. július 8. 9. p.

A baranyai millenisták a bíróság előtt. In: *Pécsi Napló*, 1925. július 8. 2–3. p.

„Rajongó, fanatikusan hívő négy asszony állt ma [vagyis június 7-én] a kir.[ályi] törvényszék *Vásárhelyi* tanácsa előtt. Szinte derűs nyugalommal hallgatták az ellenük emelt súlyos vádak. Primitív hitükben mondhatni imponálón hatott ez a négy asszony tökéletes nyugodtsága. Felül érezték magukat minden földi igazságszolgáltatás hatalmán, őket mindenben túl csakis egy tudat hevítette, hogy hitük tanainak hisznek s azok terjesztésére mindent elkövettek.”

Dunántúli Protestáns Lap, 1925. augusztus 9. 92. p.

„Vegyesek” rovatban: Az Országos Református Lelkész-Egyesület lelkeszi konferenciája és közgyűlése, Kecskemét, augusztus 20–25.

„Az előadások központi témája a szekták (általában s a nazarénusok, baptisták, adventisták, millenisták különösen) kérdése, melyről öt előadás fog szólni.”

A Dunántúli Református Egyházkerület 1925. szeptember 20–21-én Pápa városában tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: Czeglédy Sándor. Pápa, 1925. 73–74. p.

„211. Belmissziói bizottság indítványára egyházkerületi közgyűlés felkéri püspök urat, hogy a belügyminisztériumot tájékoztassa arról, hogy az adventisták és millenisták sokszor nemcsak egyház-, de államellenes tanokat tartalmazó iratokat terjesztenek s ezért e szekták részére a kolportázs-jogot nagyobb megszorítással kezelje.”

Harangszó, 1926. február 7. 47. p.

„Külföldi hírek” rovatban: „Komoly bibliakutatók cím alatt egy eléggé számottevő új szekta keletkezett Németországban, amely legkivált eschatologikus kérdéseket fejteget. Egy Rutherford nevű ember a főprófétájuk, aki többek közt 1925. ősszere jövendölte meg a világ végét s biztos kilátásba helyezte, hogy Ábrahám, Izsák és Jákob visszatérnek e földre és megkezdődik a teljes emberiség korszaka. De hát mint annyi sok jövendölés, mely nem Istentől való, ez sem teljesült. Rutherford most új próféciával áll elő, de hitelét veszítette s a komoly bibliakutatók most erős krízisen mennek át, ami bizonyára majd javukra szolgál”

A millenista vallási szekta pécsi ügyvivői beismerték a törvényszék előtt az izgató tartalmú röpiratok terjesztését. In: *Dunántúl*, 1926. február 10. 2. p.

„A Dunántúl az elmúlt év nyarán részletesen beszámolt arról a mozgalomról, amely a millenista szekta jelszavaival akarta behálózni a baranyi községek lakosságát. A mozgalom fáklyavivőiként néhány fanatikus parasztasszony vállalkozott is a szekta izgató röpiratainak terjesztésére, amely cselekedetükért a pécsi kir.[ályi] törvényszék még a múlt év őszén ítéletet is mondott felettük.

Ennek a vallási köpenybe öltözött s az amerikai dollárak erejével terjeszkedő mozgalomnak Pécsen is akadtak ügyvivői, akik felett ma mondott ítéletet a pécsi kir.[ályi] törvényszék. A millenista szekta röpiratainak és proklamációinak két pécsi terjesztője *Zakár László* 32 éves pécsi magánzó és *Szelicky Lajos* 54 éves pécsi ácsmester. [...]

A bíróságnak a vádlottakat meg kellett büntetni saját beismerésük alapján a röpiratok terjesztéséért, amelyeken a nyomda neve nem volt feltüntetve. A bíróság az izgatás alól felmentette a vádlottakat, mert nem látta beigazoltnak azt hogy *Zakár* és *Szelečki* a nyomtatványokban elszórta előforduló izgató tartalmú kitételekről tudomással bírtak volna.

A kir.[ályi] ügyész a felmentésért felelőzetet, a vádlottak az ítéletbe belenyugodtak.”

A paradicsomi örökélet fanatikusai a pécsi törvényszék előtt. In: *Pesti Napló*, 1926. február 10. 6. p.

A millenista röpiratok pécsi terjesztői a bíróság előtt. In: *Pécsi Napló*, 1926. február 10. 7. p.
„Vádoltak a mai [február 9.] főtárgyaláson elismerték hogy a röpiratokat tényleg terjesztették, de tagadták, hogy ezzel izgatást követtek volna el, mintahogyan az nem is volt szándékukban. Így bűnösöknek nem is érzik magukat. [...]”

A kir.[ályi] törvényszék az izgatásokra vonatkozólag vádlottakat felmentette.”

Csak sajtóvétségben találta bűnösnek a »milenista« vallási szekta két vezetőjét a bíróság. In: *Az Újság*, 1926. február 10. 2. p.

„A mai főtárgyaláson a vádlottak tagadták, hogy a vádbeli cselekményeket elkövették volna. Meggyőződéses milenistáknak vallották magukat, *de a társadalmi rend és állam elleni izgatás semmi körülmények között sem volt szándékuk.*”

Hírek. Millennisták a vádlottak padján. In: *Népszava*, 1926. február 11. 11. p.

„Egyszerű, alacsonyműveltségű emberek, akik nem képesek a társadalmi élet bajainak igaz okait meglátni, rendszerint olyan vallási szekták tanait teszik magukévá, amelyek számukra megnyugtató és kielégítő választ adnak egyébként felelet nélkül maradó kérdéseikre az étellel szemben. Ezek közé tartozik a millenisták szektája is, amely Amerikában keletkezett s a világháború óta az országra szakadó nagy nyomorúság következtében, a hivatalos egyházak papjaiból kiábránduló egyszerű emberek között nálunk is kezd itt-ott a vidéken gyökeret ereszteni. Ennek a szektának két röpiratterjesztőjét *Zachár László és Zeliczky Lajos* pécsi lakosokat nemrég pörbefogta az ottani ügyészség többrendbeli »*hitfelekezeti és osztály-elleni izgatás*» miatt, mert röpirataikban azt hirdették, hogy *minden országban a törvénytelenység kerekedett fölül*. A világ vége alatt nem a föld életének vége értendő, mert a föld örökké megmarad, hanem *a földön létező politikai és társadalmi rend bukik meg*, mert az evangéliumi korszak, vagy amint ők nevezik, a pogányok ideje, amely a biblia szerint 2520 évig tart és Krisztus előtt 606-ban, az utolsó zsidó király bukásával kezdődött, 1914-ben fejeződött be. Mert ekkor következett el a Krisztus által megjövendölt világégés, amely időre Krisztus második eljövételét hirdette. Ezzel kezdődik az ugynevezett millennium, az ezredik év – innen a szekta neve –, vagyis Krisztus ezeréves uralkodása a földön, amikor is az emberiséget újból megtérítik. Ebben ugyan nincs semmiféle izgatás, hiszen az egyházatyák sokkal keményebb szavakat használtak írásaikban és szónoklataikban a népet megnyomorító, elnyomó és kizsákmányoló hatalmasok, önző gazdagok ellen. *Rábeczi Jenő* ügyész mégis hatalmas vádbeszédet vágott ki a törvényszék előtt a millennisták ellen, azt fejtegetve, hogy a naiv tanok mögött »*forradalmi törekvések*» rejlenek. A védő ezzel a tipikusan kurzusi állásfoglalással szemben arra mutatott rá, hogy *mégis csak lehetetlen embereket vallási meggyőződésük miatt pörbefogni, amikor a magyar törvények mindenki számára biztosítják a vallásszabadságot*. A pécsi törvényszék a vádlottakat az izgatás büntetése alól föl is mentette, hanem csak engedély nélküli röpiratterjesztés vétségéért ítélte el őket 500-500.000 korona pénz-büntetésre. A vádlottak az ítéletben megnyugodtak, az ügyész azonban föllebbezett a fölmentés miatt.”

Izgatási bűnpör egy russzellista ellen. In: *Világ*, 1926. március 20. 8. p.

„A büntetőtörvényszék ma egy szektárius mozgalom vezetőjének izgatási bűnpörét tárgyalta. *Russel* T. Károly 1878-ban Pittsburgban megalapította a Bibliatanulmányozók Egye-

sületét és ennek az egyesületnek Kiss György kereskedő lett a magyarországi vezetője. Az egyesület, mint vallási alakulat, Magyarországon ezideig nem tartozik sem az elismert, sem a bevett vallásfelekezetek közé. Kiss György különböző folyóiratokat terjesztett, amelyekben azt fejtette, hogy minden földi királyság szövetkezik közös ellensége, a nép ellen, a papok szentesítették a háborút, és a politikusok, a pénzügyi elemek és az egyház a három elem, amit az Írás fenevadnak mond. A folyóiratok terjesztése miatt az ügyészség *a keresztény hitfelekezetek és a papi osztály, valamint a katonaság elleni gyűlöletre izgatás vétsége címén emelt vádat Kiss György ellen.* A mai tárgyaláson az elnök megállapította, hogy a vádlott a fővárosból ki van tiltva és így az idézés nem volt kézbesíthető. A törvényszék megkeresi a rendőrséget, hogy tegye lehetővé, hogy a vádlott a főtárgyalásra a fővárosba jöhessen.”

Egyhónapi fogházra ítélték izgatásért egy szektárius. In: *8 Órai Újság*, 1926. május 6. 2. p.
„Kiss György kereskedő állott ma vádlottként a budapesti büntetőtörvényszék Publik-tanácsa előtt izgatás vétségével vádoltan. [...] A mai tárgyaláson a vádlott *valóságos hitvitát rögtönzött* [...] A büntetőtörvényszék [...] nyolcrendbeli izgatásban bűnösnek mondotta ki.”

Hírek. Izgatási per egy vallási szekta alapításából. In: *8 Órai Újság*, 1926. november 4. 5. p.
„Néhány hónappal ezelőtt Kiss György fővárosi könyvkereskedő vallási szektát alapított, amely az amerikai millénista tanokat tette magáévá. Röpiratokat adott ki, melyben a szekta tanait hirdette, mire a rendőrség kitoloncoltatta Kisst Budapestről, egyben pedig az ügyészség vallásellenes izgatás címén eljárást indított ellene a röpiratok miatt. A büntetőtörvényszék felmentő ítélete után ma tárgyalta a Tábla Auer-tanácsa a fellebbezéseket és a tárgyaláson megjelent Kiss György is, akinek kitiltását erre a napra felfüggesztették. A bíróság rövid tanácskozás után helybenhagyta az első bíróság felmentő ítéletét azzal, hogy a röpirat nem megy túl a megengedett hitvitán. A felmentett vádlott ezután a kitiltás értelmében elutazott Budapestről.”

Zakár László 8 hónapi börtönnel végződő harca a disznófejű nagyurral. In: *Pécsi Napló*, 1927. szeptember 14. 3. p.

Egy bibliamagyarázót egyhónapra ítélték felekezet, papság és katonaság elleni izgatásért. In: *8 Órai Újság*, 1927. február 24. 10. p.

„*(Saját tudósítónktól)* Kiss György bibliamagyarázó állott ma a büntetőtörvényszék Publik-tanácsa előtt nyolcrendbeli hitfelekezet elleni, valamint a papság és katonaság elleni izgatás vétségével terhelt. A vád szerint Kiss György olyan könyveket terjesztett, amelyeknek tartalma kimeríti a vádbeli cselekményeket. A bíróság *egyhónapi fogházra ítélte el Kiss Györgyöt.*”

MTI. Napi hírek, 1928. december 5. (14. kiad.)

Innsbruckban megzavarták a bibliakutatók december 4-i gyűlését. Zsidóbérenceknek nevezték őket, majd verekedés tört ki.

Tömeges verekedés és letartóztatások a nemzetközi bibliakutató gyűlésen Münchenben. In: *Pesti Napló*, 1928. december 6. 4. p.

Verekedés a nemzetközi bibliakutatók Innsbrucki gyűlésén. In: *Pesti Hírlap*, 1928. december 6. 16. p.

Schlesinger »Jehova angyala« volt – mégis meghalt [...] Fantasztikus szekták működése és kuruzslása Bécsben. In: *Pesti Napló*, 1928. december 22. 8. p.

MTI. Napi hírek, 1929. október 2. (25. kiad.)

„A kereskedelemügyi miniszter megvonta postai szállítás jogát [többek között ...] az Órtorony biblia- és traktátus-társaság kiadásában Magdeburgban magyar nyelven megjelenő Evangélium című folyóirattól [...]»

A gyűlölet és züllés dantei útjain. Gróf Alexander Stenbock-Fermor élményei a ruhrvidéki bányákban. In: *Pesti Napló*, 1930. augusztus 29. 8. p.

MTI. Napi hírek, 1932. július 9. (5. kiad.)

Balmazújvárosban betiltották a Tanúk gyűléseit.

A Jehova tanui. In: *Népszava*, 1932. július 10. 15. p.

„Balmazújvároson nemrégben új vallási szekta alakult, amelynek tagjai a Jehova tanuinak nevezik magukat. A hatóságok a szekta működését betiltották, amelyet a hívők megfélemlítettek a belügyminisztériumba, amely most ugyancsak a betiltás mellett döntött. Sokan azért léptek be a szekta tagjai közé, mert el voltak keseredve az egyházi adók behajtása miatt.»

Új vallási szekta. In: *Újság*, 1932. július 10. 11. p.

„Debrecenből jelentik: Balmazújváros községben nemrégiben új vallási szekta kezdte meg működését, amely Jehova tanui elnevezéssel működik. A hatóságokhoz sok panasz érkezett amiatt, hogy a szekta hívei a bevett felekezettek tagjait azzal csábítják magukhoz, hogy náluk nem kell adót fizetni. A hatóságok erre a szekta gyűlésezését betiltották. [...]»

Hírek. Betiltották a balmazújvárosi egyházi adóellenes Jehova szekta működését. In: *8 Órai Újság*, 1932. július 10. 5. p.

„A hatóságok [...] a szekta gyűlésezését betiltották. A helyi hatóságok intézkedését jóváhagyta Rádsó István alispán is, a szekta vezetői azonban felfolyamodással éltek a belügyminiszterhez. A miniszter elutasította és a gyűlésszengedélyek megtagadására vonatkozó határozatot jóváhagyta.»

„Jehova tanui” nem hirdethetik az igazságot Balmazújvároson. In: *Pesti Napló*, 1932. július 10. 20. p.

„*Debreceni* tudósítónk jelenti: Balmazújváros minden időben hálás talaja volt a különböző vallásos szektáknak. A sokféle hitfelekezethez újabban egy érdekes alakulás csatlakozott. »*Jehova tanui*«-nak nevezik magukat és azt állítják, hogy ők hirdetik az egyedüli igazságot. Az új vallásnak a budapestkörnyéki városokban is sok hívük van. Balmazújvároson Nemes Elek alapította meg a szektát és aránylag rövid idő alatt számos hívőt nyert meg tanainak. A balmazújvárosi református lelkes és a megyei közigazgatási bizottságban panaszt tett Nemes és társai ellen, akik azzal csábították magukhoz a református híveket, hogy náluk nem kell egyházi adót fizetni. A hatóságok ezután azzal nehezítették meg az új szekta működését, hogy nem adtak többé gyűlési engedélyt Nemeséknek. A törvényesen el nem ismert felekezetteknek ugyanis minden esetben gyűlésszengedélyt kell kérniük a helyi hatóságtól. Nemes Elek a vármegyéhez fellebbezett, de az alispáni

hivatal jóváhagyta a helyi hatóság tiltó végzését. »Jehova tanui« felfolyamodással éltek ez ellen a belügyminisztériumhoz. Azonban itt sem volt nagyobb szerencsájük. A belügyminisztérium most már végérvényesen megtagadta tőlük a gyülekezési engedélyt azzal, hogy az elsőfokú hatóság tiltó határozatának indokai mindenben helytállóak. Jehova tanúi tehát nem hirdethetik tovább az igazságot Balmazújváros lakosainak.”

A tapasztalatlan szekta. In: *Népszava*, 1932. július 16. 11. p.

Balmazújváros

„Vallási ügyekben nem tudja, hogy az egyházi adó ellen nem lehet agitálni és a közgazgatási téren még nem gyűjtött tapasztalatot arról, hogy az ördögöt nem szokták a nagyanyjánál bepanaszolni.”

MTI. Napi hírek, 1932. július 29. (18. kiad.)

„A hajdúszoboszlói strandfürdőben Kiss Lajos ottani földműves, aki saját bevallása szerint a »Jehova tana« nevű szekta híve a medence szélén biblia magyarázatot tartott a fürdőzők előtt. Közben a vallás ellen izgatott és a lelkészeket okolta a mai súlyos helyzetért. A fürdőzők között volt két református lelkész, akik rendőrről küldtek. A »prédikátor« ellen a debreceni ügyészségen állam és vallás elleni izgatás miatt indítottak eljárást.”

Dunántúli Protestáns Lap, 1932. december 4. 200. p.

„Sárospatakon január 5–6-án belmissziói lelkészi konferenciát rendez a tisztáninneri ref. [ormátus] egyházkerület elnöksége és a sárospataki theol. akadémiai tanári kara. A konferencia problémája, a *szekták elleni védekezés* kérdése. A tárgysorozaton a következő témák szerepelnek: Első nap : A szekták keletkezésének okai, A millenisták szektája, Az adventisták, A baptisták, A magyarországi szekták külföldi kapcsolatai, A spiritizmus; második nap : A szekták elleni védekezés (két előadás), Lelkészi továbbképzés (két előadás). A konferenciára a testvér egyházkerületek lelképásztoraikat is szeretettel várja és hívja a rendezősege. A részvételi díj 7 P. Jelentkezési határidő december 15.”

Forgács Gyula: Ellenség a falakon belül. In: *Sárospataki Református Lapok*, 1933. január 15. 16–17. p.

„A millenizmus a bolsevista atheizmus előszele. Iratai világosan kifejtik, hogy ez a szekta egy olyan társadalmi rend kialakulásán dolgozik, amelyben a »pénzemberek« és az »egyházi emberek« uralma megszűnik és teljes szabadság és testvériség fog uralkodni. Nyíltan hirdetik, hogy Jézus nem alapított egyházat és egyik iratukban azt állítják, hogy pl. az északamerikai egyesült álamokban *egyetlen olyan lelkész sincs*, aki követné Jézust. Szerintük az egyház és annak vezetői a »pénzemberek« szolgái. Stb.

Hiába tiltja az államhatalom ez iratok terjesztését, azok mégis terjednek és szemmel láthatóan rombolják mindazt a tekintélyt, amit még a mostani keresztyén egyházak képviselnek.”

MTI. Napi hírek, 1933. április 5. (4. kiad.)

„München, április 5. (Conti) A Völkische Beobachter jelentése szerint a bajorországi Nemzetközi Bibliakutatók Szövetségének mindenféle működését betiltották. A szövetség a keresztyénység köpönyege alatt együtt dolgozott a szociáldemokrata és kommunista párttal a nép megfélemlítésén és bomlasztásán.”

Oláh György: Akik a világ végét várják. Riport az alföldi szektákról, a millenistáktól az ördögüzőkhig. I-II. In: *Magyarság*, 1933. április 16. 13–14. p., 1933. április 19. 5. p.

Dunántúli Protestáns Lap, 1933. április 23. 70. p.

„A szekták és az ellenük való védekezés módjai címen a sárospataki lelkeszi konferencia elhatározta az ott elhangzott előadások kiadását. A füzet tartalmazni fogja *dr. Vasady Béla*: A szekták keletkezésének okai; *dr. Mátyás Ernő*: A millenisták; *dr. Zsáros József*: Az adventisták \ *Gyűlközesi István*: A baptisták; *Nádházy Bertalan*: A spiritizmus; *Kováts J. István*: A szekták külföldi vonatkozásai; *dr. Enyedy Andor*, *dr. Szabó Zoltán*: A szekták elleni védekezés módjai című előadásait. A kb. négy ívnyi terjedelmű füzet nagy segítségére lehet minden lelkipásztornak a szekták elleni

küzdelemben. *Át/a 1 P.* Az összeg előzetes beküldése esetén portómentesen küldjük. Megrendelhető: *Theol. igazgató, Sárospatak* címen.”

Amerikai hitfelekezet terjed a Bodroghözben. In: *Pesti Hírlap*, 1933. április 11. 4. p.

A bodroghözi szélsőséges mozgalom hívei közül egy-kettő Szabolcsba is elvetődött. In: *Szabolcsi Hírlap*, 1933. április 16. 4. p.

Dunántúli Protestáns Lap, 1933. június 11. 97. p.

„A szekták és az ellenük való védekezés című füzet megjelent. [...] Minden lelkipásztornak nélkülözhetetlen segédeszköze.”

MTI. Lapszemle. Német lapszemle, 1933. július 1.

„A porosz belügyminiszter betiltotta a Nemzetközi Bibliakutató Egyesület működését és tiltó-rendeletében rámutatott arra, hogy az egyesület kulturpolitikailag destruktív tevékenységet fejtett ki és az utóbbi időben számos kommunista és marxista elemet vett fel kötelékébe.”

Betiltották a nemzetközi bibliakutató intézet német szervezetét. In: *Budapesti Hírlap*, 1933. július 1. 1. p.

MTI. Napi hírek, 1933. augusztus 25. (27. kiad.)

„Bukarest. A közoktatásügyi minisztérium rendeletet adott ki a rendkívül nagy mértékben elszaporodott vallási szekták ellen. Eszerint nagyszámú szekta működését a miniszter egészen betiltja. Ezek között vannak a például a Nemzetközi Bibliatanulók Egyesülete, a millenisták, Isten és Jehova tanúi, a nazarénusok... [...] Az előbb említett szekták betiltását a miniszter a közrend és a közérkölciség szempontjaival indokolja.”

Geduly Henrik evangélikus püspök az egyházpolitikai helyzetről. In: *Magyar Országos Tudósító*, 1933. szeptember 13. (2. kiad. Egyházi hírek.)

„Nyíregyházára, a szomszédos szabolcs megyei községekből ujabban beszivárgott a »Jehova tanúi« néven szereplő szektárius mozgalom, amely a maga agresszivitásával, pap- és templomellenes lelkiületével, s bizonyára titkon ápol, politikai szempontból éppen nem megnyugtató törekvéseivel rászolgált arra, hogy a világi hatóság ellenőrző figyelemmel különösen kiterjedjen rá. Eggyel több ok, amely a délszabolcsi misszió megszervezését sürgeti.”

Geduly püspök a felekezeti közti békéről. In: *Budapesti Hírlap*, 1933. szeptember 14. 4. p.

Geduly püspök a felekezeti viszonyok javulásáról és a szektárius mozgalmakról. In: *Újság*, 1933. szeptember 14. 7. p.

Tiszai evangélikus egyházkerület éves rendes közgyűlése Miskolcon.

„A püspök végezetül megállapítja, hogy az *alkoholizmus* szenvedélye kezd eltűnni a magyar népbetegségek sorából, csökkenést mutatnak a szektárius mozgalmak is, de felhívja a világi hatóságok figyelmét a *Jehova tanui* néven szereplő pap- és templomellenes szektárius mozgalomra, mely beszívargott Nyíregyházára is a szomszédos szabolcsmegeci községekből.”

Letartóztatták a német bibliakutatók vezetőit. In: *Népszava*, 1933. december 20. 4. p.

Népszava, 1934. augusztus 8. 8. p.

„Jehova tanui néven buzgólkodnak a fanatikus szektáriusok Tokajban és Nyíregyházán...”

Geduly püspök az elszaporodott szektáriusok ellen. In: *Pesti Napló*, 1934. augusztus 8. 9. p.
„[...] általánosságban megállapítja a szektárius mozgalmak térvesztését. Ugyanakkor azonban aggasztónak tartja, hogy [...] Tokajban, Nyíregyházán [...] a legfanatikusabb és leggyűlölködőbb, sőt állami és nemzeti szempontból is erős ellenőrzés szükségét kiáltó »Jehova tanui« nevű mozgalom jelentkezik.”

A dunántúli egyházkerület közgyűlése. In: *Harangszó*, 1934. szeptember 30. 317–318. p.
Szeptember 19: kerületi lelkészegyesület értekezlete:

„Másnap [vagyis] reggel 7 órakor Túróczy Zoltán győri lelkész tartotta meg a lelkészegyesület túlszufolt programjáról lezárult előadását, amelyben a millénisták szektájának bibliaellenes balgaságait ismertette.”

Jehova hívei. In: *Újság*, 1934. december 25. 19. p.

„Berlinből jelentik: A *hallei* törvényszék gyorsított tanácsa *három-háromhónapi börtönrre ítélt tizennégy bibliakutatót*, akik a »Jehova tanui« nevű szervezetben tömörültek és újszerű biblia magyarázatokat próbáltak terjeszteni a nép körében. Az volt a vád ellenük, hogy külföldről importált destruktív gondolatokat terjesztenek. A vádlottak azzal védekeztek, hogy hű német állampolgárok és mindig teljesítik a német törvényeket, feltéve, hogy ezek a törvények összhangban vannak Jehova akaratával«. A bíróság mind a tizennégy vádlottat elmarasztalta.”

Nyíregyháza élet- és vagyonbiztonsága. In: *Nyírvidek*, 1935. január 17. 6. p.

1934. december = 201 bűncselekmény: „kisebb értékű élelmiszer, tüzelő anyag és ruhalapások száma 75”

„Az állami és társadalmi rend ellen egy bűncselekmény történt, Tóth József napszámos nyírszöllősi lakos Martinkó István nyíregyházi lakos házában az egybegyűlt ugynevezett Jehova tanui hívők előtt a kormányzó, a papok és az urak ellen izgatott. A nyomozást tettenérés alapján a sóstói csendőrség folytatta le.”

Harangszó, 1935. január 27. 39. p.

„Határokon túl” rovatban: „Japán. A „komoly bibliakutatók” veszedelmes szektája ellen, Németország után most Japán léptet életbe súlyos rendszabályokat. A szekta vezetőit bebörtönzik, vagy száműzik s csak azokat helyezik szabadlábra, akik megígérik, hogy működésüket abbahagyják.”

Szigoruan ellenőrzik Szabolcsban és Zemplénben a „Jehova tanui” szekta működését. In: *Nyírvidek*, 1935. március 20. 4. p.

Börtönbe került egy pap, mert rágalmazta a német leányszövetséget – Elítélték kilenc német bibliakutatót is. In: *8 Órai Újság*, 1935. április 17. 5. p.

MTI. Napi hírek, 1935. május 27. (40. kiad.)

„Danzig, május 27. A politikai rendőrség államellenes tevékenységet folytató szervezetet leplezett le. A szervezet nagy részben kommunista tagjai kommunista irányzatú és más államellenes röpcédulákat gyártottak. A szervezet vezetője Wegner Rudolf szobrász volt, aki egyben az úgynevezett nemzetközi bibliakutató egyesületet is vezette. A szervezet pincehelyiségének átkutatása során megtalálták a nemzetközi bibliakutató egyesület könyveit és röpiratait is, amelyek a svájci »Örtorony« bibliai társulat kiadásában jelentek meg. Wegnert és 15 kommunista társát letartóztatták.”

Sárospataki Református Lapok, 1935. június 2. 127. p.

„Könyvismertetés” rovatban:

Szabó Lajos: 1. A Szentírás ellenes Jehova tanui. (Mit tanít Rutherford? Mi az igazság?!) 2. Jehova tanuinak hamis tanítása. (A betű rabjai, a tévelygés „hívói”.). Sárospatak, 1935. „A Bodroghköz tanyái között motorkerékpárján mindig útban levő missziói lelkész a reá-bízott lelkipázkodói munkakör betöltésénél nyomban észrevette, hogy a magára hagyott, nehéz gondok között élő tanyai népet a hitetlenség és közönyösséghez hasonló ellenség, a külföldi támogatás folytán egyre erősödő, *egyház- és nemzetellenes* propagandát kifejtő, magát »Jehova tanui«-nak nevezett millenista szekta veszedelme fenyegeti. [...] A tartalmas füzetek mennél szélesebb körben való elterjesztését a világos előadásmód, a meggyőző erő és a könnyen érthető népies nyelv is kívánatossá teszi, különösen a millenisták által megtámadott gyülekezetekben.”

A szerzőnél lehetett beszerezni – postai rendeléssel.

Pápa és vidéke, 1935. június 16. 3. p.

„Papi koronagyűlés. Junius 4-én tartotta csóti esp. kerület papsága tavaszi gyűlését Pápán a Belvárosi Kat.[olikus] Körben *Dragovics* István ker.[ületi] esperes elnöklété alatt. A belügyek és függő kérdések tárgyalása után *Dragovics* István esperes a bibliakutatók, v. millenisták szektájáról tartott közérdekű előadást.”

Sárospataki Református Lapok, 1935. június 23. 147. p.

J. P.: „Az alsózempléni egyházmegyei tanács ülése”

Erre június 13-án került sor.

„Elhatározta egyházmegyei tanács, hogy kiadja Szabó Lajos missziói lelkész 2 füzetét, melyek a Jehova tanui nevű szekta tévelygéscivel foglalkoznak. A füzetek címe: »A Szentírás ellenes Jehova tanui« és »A Jehova tanuinak hamis tanítása.« A füzetek

ára darabonként 10 fillérben állapítottat meg s azok megfelelő példányban való szétküldése s az egyházközségek pénztára terhére való beszerzése elrendeltetett.”

Bibliakutatás álarca alatt szervezkednek a német marxisták. In: *8 Órai Újság*, 1935. június 29. 4. p.

A nemzetiszocialista munkásfront álláspontja.

Veszedelemes kommunista agitáció az ujhítűek szektájában. In: *Tanyai Újság*, 1935. július 28. 5. p.

„A szegedi tanyavilágban felbukkanó ujhítű szektával sok baj van, mert a nép körében sok babonát, ferdéséget terjeszt. Azonkívül a hatóságnak is sok dolgot okoz, mert az ujhítűek látogatása ürügyével olyan gyanus elemek is feltűnnek a nehezen ellenőrizhető tanyavilágban, amelyeket nyilvántartanak a csendőrségen politikai és egyéb bűncselekmények gyanúja miatt.

[...]

A csendőrség megállapította, hogy az egész országra kiterjedő szekta-szervezkedésről van szó. A leleplezés Heves megyében történt, amely alkalommal őrizetbe vettek két Abasár községbeli gazdálkodót, akik a hevesi és borsodi szervezés irányítói voltak. A két letartóztatott lakásán a csendőrség házkutatást tartott, amelynek során megdöbbenő mennyiségű agitációs nyomtatványt és még ki nem nyomtatott kéziratokat találtak. [...]

A röpiratok tartalma igen agyafurt szövegezéssel kommunistaízü eszméket hirdet, de legalább is a ma fennálló társadalmi renddel szemben elégedetlenséget fejez ki és burkoltan egy eljövendő új világrendnek csinált propagandát, mint amelynek uralma alatt nem lesznek szegények és gazdagok, hanem egy magasabb szeretetben mindenki egyesülni fog és a világ javait ennek következtében igazságosabb mértékben fogják elosztani az emberek egymás között. A röpiratok arra buzdítanak, hogy most már nem sokáig kell tünni és szenvedni a falu szegényeinek, mert az új világrend napja már felkelőben van, s akkor elmúlik minden nyomorúság és megvalósul a földön a mennyország.

A mételeyhintő új szekta vezetőinek ügyében a nyomozás nagy eréllyel folyik tovább és valószínű, hogy néhány napon belül lefűlelik az új szekta szervezésének országos vezetőit is.”

Borgulya Endre: Mikor jó el a világ vége? In: *Harangszó*, 1935. szeptember 8. 300–302. p.

Oláh György: Felfedező út a szekták világában. I-II. In: *Magyar Élet*, 1936. 2. sz. 8–10. p., 3. sz. 6–10. p.

Erős Sándor: Ifjúsági konferencia a nyíregyházi tanyák világában. In: *Harangszó*, 1936. június 7. 192–193. p.

„A szektáknak egyik jellemző vonása az, hogy maguk módján a szentíráshoz kapcsolódva mélyebb kegyességet honosítsanak meg. Ezek [*vagyis a Jehova Tanúi*] nem ilyenek. Tanításuknak alapja az elégedetlenség, mindazzal szemben, ami van. Irigységgel, sőt gyűlölettel nézik a másik embert, akinek a földi javakból több jutott, aki más ruhában jár, mint ők. A tulajdon, a pénz elosztása, a társadalmi egyenlőség, kommunisztikus eszmeinek határán járnak. Ezeket a világ és rend felforgató eszméiket a vallásosság mázával vonják be, minden cselekedetük igazolására a bibliát használják, így azután a 7. parancs érvényét is kétségbe vonják azzal, hogy Isten világosan megmondotta »tietek minden a föld színén«.”

Jehova tanui. In: *Népszava*, 1936. november 29. 11. p.

„Panaszkodik a csanádi püspök is, a szegedi alsótanyák katolikus plébánosa is. A régi hit lazul a lelkekben s gyengül a bizalom, a ragaszkodás az anyaszentegyház iránt, – ezt mondják. Valami szektárius láz öntötte el a szegedi határvidéket. Mozognak a »metodisták«, jelentkeznak az »új hitűek« és egymásután alakítgatják vallásos sejtjeiket »Jehova tanúi«. A láz lappangva, de egyre magasabb fokban ömlik szét a környéken, – idejét érzi a püspök is, a plébános is, hogy panaszkodjék.

Kinek panaszkodnak?

A plébános a belügyminiszterhez, a rendészet fejéhez küldi panaszíratát [...] és több rendőrt kér a szegedi tanyavilágba. Mert az egész szektárius hullám csak azért van, úgy gondolja, mert »gyér a rendőrségek portyázása a határszéli tanyákon...« A püspök is a hatóságokhoz fordul, azoknak hívja fel figyelmét »a tanyai szektások üzelmeire«.

Vizsont mikor és milyen körülmények közepette lehetséges a szektaalakulás? Nézzük meg ezt is. Bár tudhatja ezt már minden illetékes, mégis mutassunk rá, hogy először száz ekével a nyomorúság túrja fel a sorsárahagyott emberben a lelki talajt, hogy az új hit magja megfoganhassék benne. Először a nyomorúság jön, csak azután jöhet az új igehirdető. Először csalódní kell, először el kell veszní a csendes türelemnek: a megnyomorgatott testben a megalázott lélek csak azután keres valami új hitben, valami kábító, mámoros tévelygésben kielégülést és reményt.

Mit tehet ez ellen a rendészet? Amikor, a történelem tanítja, a máglya is hatástalan ellenc.

Aki tehát észreveszi az ilyesmit, ne a rendőrhöz forduljon panasszal, hanem a kormányhoz, a parlamenthez – követeléssel! Követelje a magyar nép intézményes védelmét, földnek, munkának, kenyérnek biztosítását. Mert csak ennek hiánya adja a szektázás sikerét. »Jehova tanui« a tanuk reá.”

Bibliamagyarázókként *kommunisták* lázítják a tanya népét. In: *Tanyai Ujság*, 1936. december 6. 5. p.

„Egész Alsótanyát izgalomban tartja az agitációnak azon újabb hulláma, melynek mindinkább nyilvánvalókká lesznek eddig megtévesztő és rejtelmes céljai.

Az elmúlt hét közepén egy *Juhász* Ferenc nevű városi szellemi inségmunkás jelent meg az országhatár közelében fekvő Madarész-tó melletti állami elemi iskolában. A városi adóhivataltól kapott írásbeli megbízás alapján statisztikai űrlapokat hozott magával kitöltés végett. Juhász Ferencet tanyai körutján *Masa* János esküdt kísérte. *Balogh* Jenőné tanítónő a hatósági okmányokkal igazolt küldöttöket a köteles előzékenységgel fogadta. Nagy volt azonban a csodálkozása, amikor az értelmiségre vonatkozó statisztikai adatok felvétele után Juhász Ferenc az osztályban tartózkodó gyermekek előtt hosszabb beszédbe kezdett.

Jehova tanainak terjesztéséről tartott előadást.

A gyermekek persze nem értették meg ezt a váratlan és ujszerű írásmagyarázatot. A tanítónő azonban erélyesen félbeszakította a hivatlan prédikátort.

– Hiszen ez rettenetes, amiket Ön beszél!

Juhász Ferencet azonban alig lehetett kitessékelni az iskolából. Arról beszélt, hogy a papok és az urak félrevezetik a szegény tanyai népet. Addig nem lesz rend, amíg az urakat és a papokat a nép megtűri. Ő Jehova tanait hirdeti, aki nem ismer országhatárt, nem ismer államfőt, nem ismer egyházat. Jehova tisztelői nem fognak fegyvert és csak azok a nép barátai, akik a közvetlen írásmagyarázat után önállóan cselekszenek. Elforgatott

bibliai idézetekkel igazolta Marx tanainak gyakorlati előnyeit, s vallásos mázzal elkent buzdító szavakkal ajánlotta a magával hozott propaganda-füzetek figyelmes elolvasását.

Juhász Ferenc erőszakos propaganda-tevékenységének hamarosan híre terjedt a tanyavilágban. A gazdák elolvasták ingyen osztogatott füzeteket, amelyek galádul elrejtett lázító tartalmakkal [sic] mételeyezik az egyszerű észjárású embereket.

A tanyai rendőrség (8 ember 50.000 kat. holdnyi területen) is felfigyelt erre a különös kísérőszólamokkal fűszerezett statisztikai adatgyűjtésre.

Pénteken délután Juhász Ferencet előállították az alsóközponti őrszobán. Ott kiderült, hogy foglalkozása cipészsegéd. Saját bevallása szerint Jehova tanainak terjesztésével foglalkozik. Egyébként, mint szellemi inségmunkásnak statisztikai adatok gyűjtésére a városi adóhivataltól írásbeli megbízása van. Az is kiderült, hogy előélet alapján az államrendőrség nyilvántartásában is szerepel.

Tisztázásra vár, miként kaphatott Masa János esküdt megbízást Juhász Ferenc kíséretére.

A közelmúltban Börcsök József házalta végig a tanyákat a Watch Tower Bible and Tract Society cég budapesti fiókjának (III. Zsigmond-u. 6) hasonló tárgyú nyomtatványaival.

Ravasz írások ezek. pokoli rafinériával kiagyalt elméleteket tartalmaznak. Első látszatra ártatlanok, de az egyszerű nép lelkében rettenetes vallásrombolást visznek végbe és a sorok között a fennálló állami rendbe is belemélyeszti fullánkjait.

Juhász Ferenc az agitátorok primitívebb osztályából való. Ő az iskolásgyermekek lelkéhez akart hozzáférkezni. Kisértetén most rajtavesztett. De a tanyai nép igaz barátai nyugtalanul várják a hatóságok erélyes fellépését a most már nem is sporadikusan felbukkanó vándor-agitátorokkal szemben.”

Balogh István: Válasz a Népszavának. In: *Népszava*, 1936. december 11. 11. p.

Dr. Balogh István, Szeged-alsóközponi plébánosa.

Féja Géza: Reszketősök, ádentisták, lélekidezők és Jehova tanúi. In: *Magyarország*, 1936. december 23. 8. p.

„Harc a Sátán ellen”. Elfogtak egy német agitátort, aki vidéken a „Jehova Isten tanui”. In: *Pesti Napló*, 1937. április 4. 5. p.

A Tiszai Evangélikus Egyházkerület közgyűlése. In: *Magyar Országos Tudósító*, 1936. szeptember 18. (7. kiad. Egyházi hírek.)

„A Tiszavidék evangélikusságának lelki képét is nagyszabású vázlatban hozta Geduly püspök a közgyűlés elé: A hithűség ugyan reverzálisoknál sokszor gyengének mutatkozik, a szekták azonban nem hódítanak többé, eltekintve a »Jehova tanui«-tól, akiknek száma Nyíregyházán megnövekedett.”

Nem akart Jehova Isten Tanuja lenni, inkább felakasztotta magát egy kisfiú. In: *8 Órai Újság*, 1936. november 25. 14. p.

Gyergyóremetei eset. Falubeliek feltételezése.

A horogkereszt – otthon. Emelkedik a politikai büntetettek száma. In: *Népszava*, 1937. február 2. 4. p.

„A bíróságoknak utasításuk van arra, hogy az úgynevezett suttogó propagandát a legszigorúbban üldözzék és hogy a náci párttal és a Gestapóval együttműködjenek. Különös figyelmet szenteltek az elmúlt évben a nemzetközi bibliakutatóknak, akiket veszedelmes szektának tartanak, mert a Harmadik Birodalom alapelvei ellen tiltakoznak. A bíróságok utasításokat kaptak, hogy ezeket a maximális büntetéssel sujtsák. [...] Az egyházi személyek ellen Hitler parancsára megszüntették a főtárgyalásokat, úgyhogy ezek az ügyek többé nem szerepelnek.”

Leleplezték „Jehova tanui” nagy kommunista szervezkedését. In: *Esti Ujság*, 1937. április 4. 9. p.

„Valósággal előzőnk a szegénylakta vidéket fantasztikus túlvilági ígérgetésekkel és mozgalmakat most már kiterjesztették a Tiszántúl legnagyobb részére.

A hatóságok egymásután kobozták el a rejtett úton terjesztett röpiratokat és most a debreceni nyomozóosztály csendőrei kézrekerítették a titokzatos szervezet főmozgatóját, akinek vallomásából, valamint a nála lefoglalt röpiratokból kitűnt, hogy a csendőrség egy Prágáig nyúló földalatti kommunista szervezkedés szálát fogta meg.”

Ismét kézrekerült egy náciagitátor. In: *Népszava*, 1937. április 4. 16. p.

Elfogtak egy német agitátort, aki a katolikus egyház és a magyar állam ellen izgatott. In: *Esti Kurir*, 1937. április 4. 7. p.

„Szabolcs vármegyében és a szomszédos Bereg és Szatmár megyék egyes községeiben az utóbbi hetekben rendkívül elszaporodtak a különböző szekták, s e szektákon belül a szélsőséges izgatók. A hatóságok első pillanattól kezdve figyelemmel kísérték a megyékben nagyrészen idegen agitátorok működését, akik kihasználva az észak-magyarországi lakosság leromlott anyagi helyzetét és ezzel összefüggő elkeseredését, szélsőséges eszméknek akarták megnyerni a földműveseket és munkásokat.

Különösen az ország északkeleti részén kezdték meg a konkolyhíntést ezek az idegen agitátorok, tudva azt, hogy a trianoni határ mentén a magyar hatóságok kevésbé tudják ellenőrizni izgató munkájukat. [...] A »Jehova tanui« néven szervezkedő szekta tagjai *Zennigg* vezetésével különböző magánházakban gyűltek össze, ahol a német agitátor a *római katolikus egyházat és a magyar államot gyalázó röpiratokat olvasott fel a megjelent hívők előtt.* [...]

Hírek. Letartóztattak egy idegen izgatót. In: *Az Est*, 1937. április 4. 8. p.

A csendőrök a Szabolcs vármegyei Mátyus községben tartóztatták le „Zennig Gerhard nevű német állampolgárt, aki a nála lefoglalt s a nyomozás során összeszedett iratok tanúsága szerint *kommunista és hitfelekezet elleni izgatást fejtett ki a falvak egyszerű lakosai körében.*”

Egyházgyalázó német agitátort fogtak el Nyiregyháza környékén. *Nemzeti Ujság*, 1937. április 4. 6. p.

„Az utóbbi időben mind nagyobb számmal tűnnek fel Szabolcs, Szatmár és Bereg vármegyeik egyes községeiben a szektás mozgalmak s ezekkel együtt a szélsőséges izgatók. A konkolyhíntés és a lélekmérgezés különösen az ország északkeleti részében talál termőtalajra, mert a trianoni határ mentén a magyar hatóságok kevésbé tudják ellenőrizni az átsurranó izgatókat.

Most azonban *Mátyus* községben mégis sikerült a csendőrségnek egy szektás mozgalmat lelepleznie, amelyet egy Gerhardt *Zennigg* nevű német állampolgár irányít »Je-

hova Isten tanui» címmel. A szekta tagjai különböző magánházakban gyűltek össze, ahol a német agitátor a *katolikus Egyházat és a magyar államot gyalázó röpiratokat olvasott fel és terjesztett a hűvők között*, különösen olyanokat, amelyeket a *belügyminiszter az ország területéről már régen kitiltott. A szektások kommunista sejtrendszer alapján szervezkedtek.* A csendőrség hosszas nyomozás után, kellő bizonyítványok birtokában letartóztatta Zennigg Gerhardtot s azonnal a nyíregyházi ügyészség fogházába szállították. Zennigg nem tagadta, hogy terjesztette a Magyarországról kitiltott sajtótermékeket, amelyeket Prágában adtak ki. A csendőrségi nyomozás megállapította, hogy Zenniggnek Budapesten is volt titkos szervezete s egyideig innen küldték szét a határon átcsempésztett igaztató nyomtatványokat. *Zennigg Gerhardt a szektás mozgalom tulajdonképpeni céljáról nem volt hajlandó felvilágosítást adni.*

A nyíregyházi ügyészség utasítására szombaton reggel a fővárosba hozták a német agitátort. Az ügyészség kísérfőirata megállapítja, hogy Zennigg Gerhardt német állampolgár szervezkedés, valamint a röpiratok terjesztése következtében a *felekezeti és a magyar állam elleni izgatás, valamint lázítás büntetettét követte el.* A kísérfő határozat azt is megállapítja, hogy *a leleplező mozgalom eleve ismertető írások burkoltan kommunista tanokat is tartalmaznak és reprodukálhatatlan kifejezésekkel illetik a római katolikus egyházat.*

A nyíregyházi ügyészség különben tovább folytatja a vizsgálatot, hogy megállapítsa: Zennigg Gerhardt és társai milyen községekben folytattak még egyház- és államellenes tevékenységet.”

A szektáriusok. In: *Függetlenség*, 1937. április 4. 1. p.

„Guruló valuták, titokzatos külföldi pénzek hátborzongató meséjével igyekeztek itt bevádolni bizonyos baloldali körök a nemzeti és keresztény világnézet egész táborát. S mára valóban kiderült, hogy csakugyan voltak itt idegen pénzek, csakugyan gurultak idegen valuták, csak hogy nem onnan, ahonnan liberálisok állították, hanem pontosan az ellenkező oldalról. A trianoni határ ellenőrizhetetlen csempészősvényein át idegen agitátorok hozták magyar földre a guruló szokolt, hogy a legszegényebb nép közt megszervezhessék a Jehova tanui-nak nevezett szektát.

Arra a kommunista propagandára, amely mindig az anyagi és szellemi nyomorban élő emberek tudatlanságára számít, mi sem jellemzőbb, mint ennek a most leleplezett szervezkedésnek egynémely kulisszatitka. Az idegen agitátorok, akik jól tudták, hogy ez a magyar nép a legnagyobb szegénységben, a legsötétebb viskók éjszakáján is ragaszkodik a keresztényi hit örök fényességéhez, a bibliát hamisították meg, hogy az idegen pénz és a hamisított szentírás segítségével felfordíthassák itt a rendet és az ország békéjét. A nyomozó hatóságok – természetesen – csírájában fojtották el ezt a külföldről pénzelt összeesküvést, de kérdés, nincs-e itt egy másik láthatatlan szervezet, amelynek működése nem tartozik ugyan a csendőrség, rendőrség hatáskörébe, azonban éppen úgy hamisítja meg a magyar közvéleményt, a tényeket, mint a prágai agitátorok Máté, vagy Lukács evangéliumát. Jehova tanui a hamisítás durva szélsőségét jelentik, de van itt egy konszolidáltabb, fejlettebb technikájú mérsékeltebbnek látszó, veszedelmes összműködés is, amely megfoghatatlanabban, törvény által alig üldözhető eszközökkel tör a nemzeti és keresztény gondolat ellen. Az a fanatikus csoport, amely betűkben, szavakban szónokol itt és veszedelmekről beszél, hogy közben a maga rejtélyes hatalmát erősítse, épp olyan ártalmas, mint ezek a demarkáció közelében lappangó idehirdetők. Az a kávéházi szellem, amely költött puccshírekkel hamisítja meg a külföldnek a magyar közviszonyokról alkotott képét, semmivel nem jobb a szabolcsi szektáriusok bibliamagyarázó agitátorainál. Az a sötét mesterkedés, amely guruló márkák meséjével

szembe akarja állítani a keresztény gondolatot a nemzeti eszmével, ugyanúgy rombol, mint a hamisított prágai Írás-magyarázat. A kettő között csak az a különbség, hogy egyik a műveltebb fők, az intelligens vezető osztályok, a másik a szánadó, tudatlan magyarok számára készül.

A cél – ezt a magyarság világosan látja – egy és ugyanaz. Az erők megosztása, a rend felfordítása és megakadályozása annak, hogy a szociális Magyarorszáért dolgozó népiességi nemzeti politika kiteljesedjék alkotással, a haladás eredményeivel szüntesse meg a szélsőséges baloldali agitációt. A hatóságok lecsaptak a guruló valuták, idegen eszmék, hamisított bibliák terjesztőire. Most a magyar társadalmon a sor, hogy szembeforduljon azokkal, akik a maguk képére akarják formálni a magyar életet, amely pedig csak olyan maradhat, s olyan lehet, mint aminek mi nemzeti és keresztény magyarok akarjuk s amelynek kialakítását szociális intézkedései révén olyan céltudatos munkával végzi a népiességi magyar politika kormánya.”

Titokzatos kommunista szektát leplezték le Magyarországon. In: *Reggeli Újság*, 1937. április 5. 4. p.

„A nyomozás során a csendőrség számos röpiratot foglalt le, amelyek mind a római katolikus vallás és a magyar állam ellen izgattak. [...] A nyíregyházi ügyészség kísértő határozata szerint a szekta vallási elveit ismertető leírásokban burkoltan kommunista és szélsőséges tanokat hirdetett.”

Ma hallgatják ki Gerhardt Zenniget »Jehova Tanuinak« vidéki szervezőjét. In: *Új Nemzedék*, 1937. április 6. 6. p.

Szerdán kerül a vádtanács elé Gerhardt Zennig német agitátor. In: *Nemzeti Újság*, 1937. április 6. 3. p.

„A *Nemzeti Újság* vasárnapi száma jelentette, hogy Nyíregyháza közlésében elfogták Gerhardt Zennig német agitátort, aki ellen *nemzetgyalázkodás, felekezeti izgatás és lázítás* miatt indult meg az eljárás. A veszedelmes agitátort, aki a tiszántúli magyarságot akarta téveszméivel megfertőzni, már Budapestre is hozták és hétfőn ki is hallgatta a budapesti törvényszék vizsgálóbírója.

A *Nemzeti Újság* és *Új Nemzedék* egyik munkatársa néhány héttel ezelőtt kint járt a galíciai bevándorlóktól és szektáktól megfertőzött északkeleti határvidéken és beszámolt a lelketlen izgatásról. Rámutattunk arra, hogy ezek a gyanús mozgalmak nemcsak egyházi és szociális vonatkozásban veszedelmesek, hanem nemzeti és politikai tekintetben is, mert burkolt formában *kommunista tanokat hirdetnek*. A leleplező cikk nyomán a belügyminiszter erélyes vizsgálatot indított és ennek eredményeként fogták el Gerhardt Zenniget, a »Jehova Tanui« mozgalom vidéki szervezőjét. Hétfői kihallgatása után valószínűleg már szerdán tárgyalja a vádtanács az agitátor ügyét, akkor döntenek további sorsáról.”

Egyház ellenes röpiratot terjesztett Sásdon »Jehova tanuinak« két apostolnője. In: *Pécsi Napló*, 1937. április 15. 5. p.

„Pécs, április 14. Néhány nappal ezelőtt két nő jelent meg Sásd községben és házról-házra járva terjesztették a »Jehova tanui« szélsőséges amerikai szektának röpiratait. Ezek a pamflettek a legélesebb hangon támadják a keresztény egyház alapigazságait, dogmáit és utszéli hangon izgatnak az egyház ellen.

Durva kifejezéssel lázítanak etek a szennytermékek a papok ellen és őket a »sátán fiainak« nevezi a szerző J. B. Rutheford [sic!] állítólagos amerikai törvényszéki bíró.

A »Jehova tanuinak« fanatikus apostolnőit engedély nélküli sajtótermék terjesztése címén igazoltatták és ennek során kiderült, hogy ennek a népámító és egyház ellen izgató szektának hívei: *Juhász Vilma* pécsi, Erzsébet utca 13 szám alatt lakó varrónő és barátnője *Berta* Rebekka Erzsébet utca 19 szám alatt lakó pécsi leány. A »Jehova tanuinak« két pécsi híve ellen engedély nélküli sajtótermék terjesztésének kihágásáért megindították az eljárást; a náluk talált röpiratokból többet lefoglaltak és mivel azok tartalma kimeríti a hitfelekezet elleni izgatást, Juhász Vilma és Berta Rebekka ellen megindult a bűnvádi eljárás.

A »Jehova tanuinak« szektája teljesen ujkeletű Magyarországon és ennek a minden nemes érzésből kivetkőzött vallási irányzat tanait néhány hót [sic!] óta *Czeininger* Walter német fiatalember terjeszti, aki ellen a budapesti ügyészség már meg is indította a bűnvádi eljárást, mert kiderült, hogy *több alföldi községben tartott egyház és papok ellen lázító beszédet* és izgató tartalmu röpiratokat terjesztett.

„Hitfelekezet elleni izgatás miatt eljárás indult két pécsi leány ellen. In: *Dunántúl*, 1937. április 15. 4. p.

„Pécs, április 14. – A világnézetek harcában a különféle földalatti szervezkedések a propaganda minden eszközét felhasználják arra, hogy veszedelmes tanaikkal megbontsák ezeket az erkölcsi elveket, amelyek a társadalom biztonsága nyugszik. Fellengzős és látszólag ártatlan vallási tanokba burkolják felforgatásra törekvő szándékaikat és kitűnően megszervezett utakon juttatják el azokhoz a rétegekhez, ahol fantazmagóriáik számára híveket sejteneek.

Néhány nap előtt a sásdi csendőrség két pécsi leányt leplezett le, akik engedély nélkül Sásdon és környékén terjesztettek »Jehova tanui« címmel olyan iratokat, amelyek a »vallás« leple alatt gyalázatos vádakkal illették a katolikus egyházat, »sátán fiainak« bélyegezték a papokat és leírhatatlan förmedvényben foglalkoztak az egyház dolgaival.

A csendőröknek szemet szűrt a két fiatal leány, igazoltatták őket engedély nélküli sajtótermékek terjesztése miatt és mivel az a gyanú merült fel, hogy a röpiratokban felekezet elleni izgatás folyik, a röpiratokat lefoglalták és felterjesztették a pécsi ügyészséghez. A gyanú alaposnak is bizonyult, ezért az ügyészség elkobozta a röpiratokat, terjesztőik ellen pedig, akikről megállapították, hogy Juhász Vilma varrónő és Berta Rebeka pécsi lakosokkal azonosak, hitfelekezet elleni izgatás és engedély nélküli röpirat terjesztés miatt megindult a bűnvádi eljárás.

A vizsgálat azt is megállapította, hogy a »Jehova tanui« c. röpiratok terjesztése mögött egy *Czeininger* Walter nevű pécsi fiatalember áll, aki ellen a budapesti ügyészség megindította az eljárást, mert az alföldi községekben egyház- és pap-gyalázó beszédet tartott és gyalázkodó hangu röpiratokat terjesztett.

Elfogták Pécsen a Jehova-szekta két apostolnőjét. In: *8 Órai Újság*, 1937. április 16. 3. p.

„Az utóbbi időben a baranyamegyei falvakban gyanusan viselkedő nők jelentek meg, akik házról házra különböző röpiratokat terjesztettek. [Sásdon tartóztatták le Juhász Vilrát és Bartók Rebekkát.] „akik »A Jehova útja« című vallási szekta apostolainak adták ki magukat. [...] Kiderült, hogy a röpiratokban a leggyalázatosabb vádakkal illették a katolikus egyházat, durván izgattak a papok ellen és leírhatatlan förmedvényben foglalkoztak az egyház ügyeivel.

A pécsi ügyészség a két nő ellen hitfelekezeti elleni izgatás és engedély nélküli röpiratterjesztés miatt bűnvádi eljárást indított és őket előzetes letartóztatásba helyezte. A nyomozás során kiderült az is, hogy a nők szoros összeköttetést tartottak fenn azzal a *Gerhard nevű németországi fiatalemberrel, akit a budapesti ügyészség már le is tartóztatott*, mert megállapította, hogy az alföldi községekben egyházellenes izgató beszédeket tartott.”

Katolikusgyalázó röpiratokat terjesztett két pécsi leány. In: *Pesti Napló*, 1937. április 16. 12. p.

„A pécsi ügyészség Juhász Vilma és Berta Rebeka ellen *hitfelekezeti elleni izgatás és engedély nélküli röpiratterjesztés miatt bűnvádi eljárást indított*, miután a sásdi csendőrség megállapította, hogy a két leány a »Jehova tanúi« című röpiratot terjesztette. A röpirat »sátán fiainak« nevezi a katolikus papokat s gyalázkodva foglalkozik a katolikus egyház ügyeivel. Megállapították a vizsgálat során, hogy a röpiratok terjesztése mögött egy Czeininger Walter nevű fiatalember áll, aki ellen a budapesti ügyészség is eljárást indított már, mert a gyalázkodó röpiratokat az Alföldön terjesztette.”

Jehova biznyságtévői a Dunántúlon. In: *Kis Újság*, 1937. április 18. 2. p.

„Győről telefonálja a Kis Újság tudósítója: Nagykutas községben a csendőrök bizalmas bejelentés alapján házkutatást tartottak Fábán Menyhárt 36 éves ottani lakos házában és rengeteg röplapot és bibliát találtak. Kiderült, hogy Fábán két fivérével, Józseffel és Jenővel már hosszú esztendőket előtt »Jehova biznyságtévői« közé álltak be és a római katolikus hitfelekezetből való kilépésüket be is jelentették. Fábán Menyhárt a csendőrségen elmondotta, hogy 1921 óta járja fivérével a Dunántúl falvait és igyekszik az új hitnek újabb hívőket szerezni.

A röpiratokat Budapestről, a legutóbb Nyíregyházán őrizetbe vett Gerhard Zenningtől kapták. Fábiant a csendőrség kihallgatása után szabadlábra helyezte, de az eljárás tovább folyik ellene. A lefoglalt röpiratokat átadták a győri ügyészségnek, amely azok kiadói ellen el fog járni.”

Vallásos mezbe öltözött kisértek a gazdákat a tanyai nép izgatói. In: *Tanyai Újság*, 1937. április 18. 2. p.

„Jehova tanui – így nevezik magukat a tanyákra kóborló szektáriusok – a nép szegényebb rétegeiben roppant arányú lélekrombolást visznek véghez. A hívőket eltanácsolják a templomoktól, s a lelkipásztorok számára hozzáférkőzhetetlenné teszik. Az »urak« iránti bizalmatlanságot gyűlöletté formálják. Nekik az államfő fölösleges, az országhatár szükségtelen. Céljaik sejtelmesek, eszközeik veszedelmesek. Talán a nyíregyházi eset az itteni hatóságokat is éberebbé teszi, hogy radikálisan lépjenek fel a vallási és társadalmi rendet felforgató törekvések ellen.”

Szélsőséges politikai szervezkedést takar »Jehova tanui«-nak mozgalma. Mindenütt eljárás indul ellenük. In: *Tanyai Újság*, 1937. április 25. 3. p.

„A Tanyai Újság ismételtén rámutatott arra a politikai mozgalomra, amely »Jehova tanui« néven a tanyavilágban is gyűjti tagjait. Most egyszerre az ország különböző részeiről érkezik a híradás, hogy a »Jehova tanui« csendőrkézre kerültek.

Nyíregyházán megállapítást nyert, hogy cseh pénzzel dolgoznak. Csehországból származó nyomtatványokat terjesztenek a nép között: semmicsetre sem a hazaszeretet és vallásosság érdekében. Hasonló eset történt Pécsen, ahol két leányt tartóztattak le a rendőrök és helyeztek nemzetellenes agitáció miatt előzetes letartóztatásba. Legutóbb

Győrből kapjuk a tudósítást, hogy ott őrizetbe vették Fábián Menyhért, Fábián József és Fábián Jenő testvéreket, akik a gyanus mozgalom ottani vezeterei.

Ugy látszik, csak a szegedi hatóságok látnak Jehova tanuiban ártatlan álmódzókat. Pedig a Tanyai Ujság multheti számának idézeteiből is megállapíthatják, hogy kifejezetten politikai szervezkedésről van szó.”

Gyanús szekták kezdenek híveket toborozni Heves és Borsod vármegyében. In: *Eger-Gyöngyösi Ujság*, 1937. május 23. 2–3. p.

Jehovita vallás

„Sűrűn terjesztik a Bibliát, amely azonban különös fordítása az ó-szövetségi szentírásnak. Az első pillantásra ártatlan bibliafordításnak gondolhatja a jámbor olvasó, a sorok közül azonban élesen kicsillan a fordító tendenciája, aki a szentírás betűivel a kommunista eszmét is terjeszteni kívánja.”

MTI. Napi hírek 1937. június 15. (38. kiad.)

„A »komoly bibliakutatók nemzetközi szövetségének« 27 folyóiratkiadványától kommunista propaganda és istenkáromlás miatt Lengyelországban megvonták a postai szállítást jogát.”

MTI. Napi hírek, 1937. június 16. (38. kiad.)

„Varsó, június 16. A »komoly bibliakutatók nemzetközi szövetségének« 27 folyóiratkiadványától kommunista propaganda és istenkáromlás miatt Lengyelországban megvonták a postai szállítás jogát.”

A szegedi törvényszék ítélete megállapította, hogy Jehova tanui az egyházi és társadalmi rend ellen agitálnak. In: *Tanyai Ujság*, 1937. június 20. 3. p.

„A Tanyai Ujság igazat írt. A felmentő ítélet szerint Jehova tanait ugyanazok a törekvések jellemzik, mint a kommunistákat”

Vallásellenes röpiratok miatt fogházra ítélték a „Jehova tanui” szekta agitátorát. In: *Budapesti Hírlap*, 1937. június 27. 6. p.

Német agitátor a vádlottak padján. In: *8 Órai Újság*, 1937. június 27. 7. p.

„A királyi ügyészség vádirata alapján ma délre tüzött ki főtárgyalást a kir.[ályi] büntető-törvényszék Schadl-tanácsa.”

Még mindig kísért Szabolcsban Zennig Gerhard rejtélyes propagandája. In: *Nyírvidek*, 1937. július 7. 4. p.

A szekták az egész világon sok gondot okoznak. In: *Magyarország*, 1937. július 11. 15. p.
„Nyíregyháza, július 10. (A *Magyarország tudósítójától*.) Szabolcs megyében nagyon elterjedt a »Jehova tanai« elnevezésű szekta, amely egyre több gondot okoz a hatóságoknak. Az ország területén már sokhelyütt őrizetbe vették a Jehova tanainak hirdetőit, mert kiderült, hogy *tanításuk közel áll a kommunizmushoz*.

A Jehova tanainak hívői most fogas kérdést adtak fel Szabolcs vármegye vezetőségének: azt kérdezik, hogy *szektájuk megholt híveit hova temessék?*

Tízszázlárón rendkívül sok Jehova-hívő él, már annyian vannak, hogy *külön temetőt kértek a községtől*. A községi előljáróság a kérelmet megtagadta. Így került az ügy a

vármegye kisgyűlése elé, amelynek ülésén *Porzsolt* István római katolikus esperes a kérelem teljesítése mellett szólalt fel:

– Nem védem ezt a szektát, mert úgy tudom, hogy *hazafiatlan és veszedelmesen közeledik a kommunista eszmékhez*. De akárki az az ember, *aki meghalt, el kell temetni*. Hiszen még az állatot is elföldeljük.”

Eljárás indult egy szekta vezetője ellen. In: *Pesti Hírlap*, 1937. július 15. 10. p.

„Debreceni tudósítónk jelenti: Az ibrányi csendőrök jelentést tettek a debreceni ügyészségen arról, hogy a községben »*Jehova Isten tanui*« című szekta alakult, amelynek vezetőjénél, *Kormány István* földművesnél, nyolc darab Amerikában magyar nyelven kiadott könyvet foglaltak le. Kormány beszédeiben a törvényes hitfelekezetek ellen izgatott és ezért indult meg ellene az eljárás. A debreceni ügyészség szerdán terjeszti a vizsgálóbíró elé a bűnjелеket és a felvett jegyzőkönyveket.”

Izgatás büntette miatt a törvényszék elé kerülnek a Jehova Isten tanui. In: *Nyírvidek*, 1937. július 17. 2. p.

Jehova Tanui. In: *Függetlenség*, 1937. július 21. 1. p.

„Idegen eszméről sok szó esik mostanság bizonyos körökben. Eddig ugyan soha nem sikerült bebizonyítani, hogy a nemzeti jobboldal próbálná kikezdeni, aláásni a keresztény egyházakat, melyeknek sorsa egy a magyarság sorsával, nagyságuk egy a nemzeti nagyságával. Annál többször igazolódott azonban, hogy a keresztény hitet a marxista baloldal s vele együtt a félvörös »*polgári*« szövetségeseik igyekeznek megingatni nálunk.

Legújabbán ismét Jehova tanuiról, az ibrányi szektáriusokról érkezik jelentés egy rövidke rendőri hírben. Ott, messze Szabolcsban ismét dolgozik a moszkvai sátán. Hamis bibliákkal, Moszkvából Prágába s onnan Amerikán keresztül magyar földre csempészett nyomtatványokkal terjeszti a legvadabb, legszélsőségesebben kommunista eszmét. Az ibrányi magyarok már nem viszik orvoshoz a gyermekeiket, nem mosakodnak, nem kötnek házasságot, nem keresztelkednek, mert mindezt tiltja a titokzatos, félelmetes moszkvai Jehova-isten. A zsúpfedelű ibrányi kunyhókban, az új földesurak szárandó jobbágaiban gyökeret ver valami eszeveszett, sötét babona. Ott már nem ismerik az igazi Istent. Ibrányban már megtagadnak minden keresztény hitelt, minden keresztény felekezetet. Moszkva szállítja a finom idegen eszmét. Leplombált csomagokban, csempészett nyomtatványok kötegeiben érkezik a mótely az ibrányi magyarok közé.

Lehet-e megróni, bűnösnek tartani ezeket a szerencsétlen egyszerű embereket azért, mert a Moszkvában hamisított Szentírásra esküsznek, mint valódira? Hiszen a magyar társadalom minden rétege naponta válik ugyanolyan áldozatává ennek a szellemnek, mint amilyen szárandó megtevesztette ezek a jehovahitték. Nem úgy esküszik-e a munkás Marx tanaira, mint az ibrányi paraszt a hamis bibliára? Nem éppen olyan fanatikusan hiszik-e a liberalizmus szektáriusai, hogy csak az ő, valójából kiforgatott elméletük válthatja meg a világot? Nem ugyanilyen idegen mákony hatása alatt szajkóznak-e közkeletű jelszavakat »új pogányságról«, alkotmányvédelemről, eszme-importról, humanista demokráciáról s nacionalista barbárságról, mint amilyen idegen mótely hatása alatt esküdnek az ibrányiak Jehova-istenre és a hamisított vörös bibliára?

Jehova-isten tanait legfeljebb csak különféle csomagolásban adagolják. Az iskolát nem járt zsellérnek jó a legdurvább hamisítvány is. A munkás, a középosztálybeli számára már célirányosabb a humanista, kultúrnyagképességekkel szédelő fejlett tech-

nika, amely észrevétlenül, finomabban, de annál halálosabb erővel juttatja mérgét a magyarság testébe.

A szegénység hamis vallása, a moszkvai sátán bibliájának durva beléndeke ellen hatásos ellenszerként ott van a nemzeti és népi szociális politika, a néppel való törődés, amely mind intenzívebb az utóbbi időben. A nemzeti társadalom műveltebb osztályainak azonban maguknak kell kitermelni azt az antitoxint, amely végre megvédi a magyar lelket a hamis tanok mérgétől és az idegen istenektől, amelyek nem hozhatnak, nem adhatnak minékünk semmit. Csak azt a rajtunk való uralmat, mely be nem vallott, de végső céljuk szerte a világban.”

Szondy István: Mi a tényállás Ibrányban. Válasz a „Függetlenség” f. hó 21-i számában megjelent vezércikkre. In: *Nyírvidek*, 1937. július 25. 8. p.

A keresztény egyházak lelkes munkája letörte Ibrányban „Jehova tanúinak” mozgalmát. In: *Függetlenség*, 1937. augusztus 1. 15. p.

„A közelmúltban különféle hírek láttak napvilágot arról a szektáriánus mozgalomról, amely a szabolcsvármegyei Ibrány községben folyik. Eszerint *Jehova tanúi* elnevezéssel több, mint egy évtized óta szervezkedik egy vakmerő szekta, amely külföldről, Amerikán keresztül, nyilván Moszkvából kapja a propaganda anyagot.

A *Függetlenség* munkatársának alkalma volt beszélgetést folytatni az ibrányiak kiváló és rendkívül ügybuzgó református lelkészével, aki a helyzetet a következőképpen világította meg:

– Ibrányban nincsenek olyan afrikai sötétséget túllicitáló állapotok, mint ahogyan azt sokan elképzelik. [...] A községben 1928-29-ben valóban volt szektaláz. ekkor néhány család valóban otthagya az egyházat. Ezek nem keresztkedtek, nem jártak orvoshoz, de mikor a láz kidühöngte magát, az eltévelyedettek közül kilenc család visszatért az egyházba, a többi pedig éli sorvadásnak indult, elszigetelt szekta életét, amely a vallási alapról átcúszott a gazdasági alapra, tudniillik a teljes vagyoni- és munkaközösség tartja őket össze. A jelenlegi tényállás pedig az, hogy néhány héttel ezelőtt egy napszámos embernél a hatósági közegek Kanadából küldött és *Jehova tanait* terjesztő könyvet találtak, amiért az ügyészség az eljárást megindította. Az illető napszámos az iratokat egy kanadai rokonától kapta és nem ismerve az iratok aljas célját, jóhiszeműen végigolvasta azokat.

– Ibrány vezető rétege sohasem nézte és most sem nézi ölbetett kézzel az eseményeket, hanem féltő és szerető gonddal őrködik a nép felett. Ibrányban a legélénkebb egyházi, társadalmi és egyesületi élet folyik. [...] A vasárnapi istentiszteletek alkalmával a legnagyobb dologidőben is tele van a templom. A templomi perselyezésen kívül évente 5-600 pengő gyűlt össze a község jómódú lakosaitól a szegények segélyezésére.

– Hogy a gyermekeket is megkereszteltetik a szülők, bizonyítja az anyakönyvünk, amelyben az elmúlt esztendőben 137 megkeresztelt gyermek neve van beírva. Az állami anyakönyvek tanúsága szerint 68 házasságot kötöttek ebben az évben és ezek közül csak egy-két esetben nem kértek a házasságkötésükre egyházi áldást.

[...]

Nem felel meg a tényeknek az sem, hogy Ibrányban nem viszik orvoshoz a gyermekeket. Községünkben működik a Stefánia Szövetség fiókja, amelynél orvosi tanácsadásban egy esztendő alatt 2400 csecsemő és kisded részesül.

– A néppel való törődés szép bizonyossága az, hogy megtartottuk az anyák napját, mikor is országos hírű előkelőségek állították az ország anyái elé példaképül a tizenkettes-tizenhat gyermekes ibrányi anyákat.

Az ibrányi református egyház vezető lelkészének nyilatkozatából nyilvánvalóvá válik, hogy Ibrányban a szektárius mozgalmat úgyszólván teljesen letörte a keresztyén egyházak lelkészének odaadó fáradozása. Ha szórványosan vannak is még szektáriusok, ez nem jelent sokat, mert a tények azt bizonyítják, hogy Ibrány reformátusai és katolikusai a moszkvai és amerikai lélekmérgezés ellenére sem tántorodnak el a krisztusi hittől.”

Jehova és az ő 144.000 kormányzója. In: *Nyírvidek*, 1937. augusztus 10. 4. p.

„130 ember ellen készül vádirat felekezet elleni izgatás miatt. Az egész Tiszántúlt behálózó szervezkedés vezetőit fogják vád alá”

Jehova 144.000 „kormányzója” a debreceni ügyészség vádiratában. In: *Az Est*, 1937. augusztus 10. 8. p.

„*Debrecenből* jelentik: Országos feltűnést keltett nemrég Jennig Gerhard bűnügy, akit a budapesti törvényszék háromhónapi fogházra és kitoloncolásra ítélt a *Jehova tanui* néven ismert szekta szervezése miatt. A szervezkedés annakidején különösen a Tiszántúlt négy vármegyéjében folyt nagy erővel. A *debreceni ügyészség is eljárást indított százharminc szervezési megbízott ellen*, akiknek élén két debreceni vezető, Jeney Gyula és Horváth Gyula állt. A vádlottak tízezerével terjesztették a *Jehova tanuinak* szektáját ismertető röpiratokat, amelyeknek tanításával egész vidékek hiszékeny népét megmértelyezték. A vádirat most készült el az ügyben és a *katolikus, református, evangélikus és zsidó hitfelekezetek és egyházak ellen elkövetett számtalan rendbeli izgatással vádolja* őket. Az egész Tiszántúlt behálózó szervezkedés során azt hirdették a Prágában és Magdeburgban nyomtatott röpiratok, hogy *az említett egyházak a Sátán szövetségesei*. Szerintük 1914-ig tartott a *Sátán uralma*, ekkor azonban *Jehova* megelégedte a *Gonosz* üzelmeit és szembeszállt vele. *Jehova győzelme után kerekén 144.000 kormányzót vesz maga mellé a »hívek és megvilágosultak«* sorából. A fantasztikus szekta azt is tanítja, hogy a gyümölcstől roskadozó fák termését sem szabad élvezni, hanem hagyni kell, hogy a termés lehulljon, mert ez *Jehova* parancsa. Az amerikai eredetű szektának nyilván *nagyon jelentékeny anyagi támogatásban* kell részesülnie, mert Európában eddig *tíz nyelven, másfélmillió példányban* terjesztették el hóbortos röpirataikat és »bizonyosságaikat«. Az érdekes bűnügyet szeptemberben tárgyalja a debreceni törvényszék.”

Jehova tanui. In: *Népszava*, 1937. augusztus 10. 8. p.

„A közelmúltban nagy feltűnést keltett a »Jehova tanui« néven megindult szektáriánus mozgalom, amely különösen a tiszántúli vármegyékben talált hívőkre. A debreceni ügyészség eljárást indított a »Jehova tanui« 130 szervezője ellen, akiknek élén két debreceni vezető, Jeney Gyula és Horváth Gyula állott. A vádlottak tízezerével terjesztették a szektát ismertető röpiratokat, amelyek miatt az ügyészség a röpiratok terjesztőit a *katolikus, a református, az evangélikus és a zsidó hitfelekezetek és egyházak ellen elkövetett számtalan rendbeli izgatással vádolja*. Ezek a Magdeburgban és Prágában nyomtatott röpiratok azt hirdették, hogy az említett egyházak a *sátán szövetségesei*. A szekta röpiratait Európában eddig tíz nyelven, több mint 150 millió példányban terjesztették. A »Jehova tanui« szeptemberben kerülnek a debreceni törvényszék elé.”

Készül a vádirat „Jehova tanui” ellen. In: *8 Órai Újság*, 1937. augusztus 25. 10. p.

„Debrecen, augusztus 24. (A *8 Órai Újság telefonjelentése*) A hajdunánási rendőrség beszolgáltatta a debreceni ügyészségen annak a harmincöt hajdunánási lakosnak a névsorát, akik ujabban beléptek a *Jehova tanui* című szekta tagjai közé. A harmincöt ember csatlakozásával a szekta taglétszáma Tiszántúl elérte a kétszázat. A szekta tagjait perbe fogják. Dr. *Altendorfer* István királyi ügyész készíti a vádiratot, amely a keresztény felekezet elleni izgatás címén emel ellenük vádat. A hatalmas bűnperben rövidesen megtartják a főtárgyalást.”

Ákiknek a „Jehova tanui” bajt okoztak. In: *Nyírvidek*, 1937. október 22. 4. p.

„Márta Miklós kisvárdai hentesmester másik két társával a vádlottak padjára került, mert a »Jehova tanui« elkobzott röpiratot olvasták és azt egymás közt kikölcsönözték. Márta és társai védekezésért, hogy a füzeteket egyenesen a kiadótól hozatták, amely egy budapesti bejegyzett cég – a bíróság elfogadta és bűncselekmény hiányában felmentette őket a vád és következményei alól. A lefoglalt röpiratokat a bíróság elkobozta.”

Fogházra ítélte a törvényszék Jehova tanuinak két követőjét. In: *Nyírvidek*, 1937. október 23. 5. p.

Keresztes Albert és Petrucz Sándor földműveseket.

Balogh István: Lélekmérgező szektáriánusok portyáznak a szegedi tanyákon. In: *Nemzeti Újság*, 1937. október 24. 11–12. p.

„A *Nemzeti Újság* már több ízben foglalkozott a *Jehova tanui* elnevezés alatt működő egyház- és államellenes agitációval.

A külföldi pénzzel táplált agitátorok Szabolcs, Szatmár és Bereg vármegyék határmenti községeiben, délen pedig Baranya és Csongrád vármegyékben fejtenek ki veszedelmes tevékenységet. Házzról-házra járva *terjesztik az Egyházat és a magyar államot gyalázó röpirataikat*, amelyek szerzője egy *Rutherford I. F.* nevű, állítólag amerikai bírő. A röpiratok tartalma nemcsak az Egyház érdekeit sérti, hanem egy ravaszul kiagyalt politikai agitáció rejtőzik mögöttük.

A nyiregyházi ügyészség ez év tavaszán ártalmatlanná tette *Zeunig* [sic] Gerhard és társainak tevékenységét, akik Prágában kiadott magyarnyelvű röpiratok terjesztésével felekezeti és a magyar állam elleni izgatás, valamint lázítás büntetést követtek el.

»Jehova tanui« a bíróságot is többször foglalkoztatták. A szegedi kir.[ályi] törvényszék Molnár-tanácsa június 16-án az izgatók üzemét leleplező *Puskás* Jenő hírlapíró ellen indított sajtóperében tényként állapította meg, hogy »Jehova tanui a mai egyházi és társadalmi rend ellen agitálnak, irnak és beszélnek s törekvéscik a kommunistákéval azonosak.«

Az ítélet indoklása rámutatott arra, hogy Jehova tanui által terjesztett röpiratok *burkolt célzatosságuk* miatt veszedelmesek.

Mi papok, mint lelkipásztorok nagy erőfeszítéssel vértessük fel híveinket az ilyen agitátorokkal szemben. Oktatjuk őket és felhívjuk figyelmüket az élő szó erejével a keresztény sajtótermékek olvasására, *de az agitáció közelebbi ellenőrzése és ártalmatlanná tétele* – éppen a támadott érdekek miatt is – *elsősorban állami feladat.*”

A „Jehova Isten tanui” kommunisták – állapítja meg a szegedi Tábla. In: *Nemzeti Újság*, 1937. november 4. 7. p.

Tájékoztató Puskás Jenő hírlapíró sajtóperéről.

„A törvényszék ugyan nem állapította meg, de a tábla még azt is bizonyítottanak veszi, hogy a *főmagánvádoló és társai kommunisták*. Ez alatt – tekintettel az általuk terjesztett röpirat tartalmára – nyilván nem olyan értelemben vett kommunistákat értett a vádlott, mint az oroszországi kommunisták, hanem a *nálunk közkeletű elnevezés alatt álló kommunistákat*. A Juhász Ferenc által hirdetett elvek az állammal és társadalommal szemben jelenleg olyan felforgató tendenciájúak, amely eszmék hirdetőire a közfelfogás szerint azt mondják, hogy kommunisták.

A főmagánvádoló jogi képviselője az ítélet ellen semmisségi panaszt jelentett be.”

Jehova tanui – tagadnak. In: *Uj Nemzedék*, 1937. november 4. 7. p.

Körmendi János és 25 társa bűnpere Sátoraljaújhelyen.

„A vádlottak a »Jehova tanui« nevű szektának a tagjai és az a vád ellenük, hogy *Prágában készült és csempészuton idejuttatott idejuttatott nyomtatványok útján a hitfelekezetek*, különösen a katolikus Egyház és annak papjai ellen izgattak. Izgató kijelentések hangzottak el összejöveteleiken is.”

Közkeletű kommunisták. In: *Népszava*, 1937. november 5. 1. p.

„Az olvasó, ha rátekint erre a különösen hangzó címre, nyilván nem ért belőle semmit. Amikor megpillantottuk egy bírói ítélet indokolásában, mi sem értettük, hiszen nincs benne semmi olyan értelem és világosság, ami már az első pillanatban úgy hat, mint a felfénylő villanás.

Kezdjük tehát egészen előlről.

A szegedvidéki »Jehova-hívők« egyikét megtámadta lapjában az egyik szegedi újságíró. Nagy címbetűkkel azt írta, hogy »Bibliamagyarázókként *kommunisták* lázítják a tanya népét«. A megtámadott rágalmazás miatt bepörölte az újságírót, mert úgy érezte, hogy ő csak Jehova-hívő, azonban távolról sem kommunista. A szegedi törvényszék fölmentette a vádlottat. Fellebbezés folytán fölmentő ítéletet hozott a szegedi tábla is. Ítéletének indokolása szerint a tábla bebizonyítottanak vette, hogy a főmagánvádoló Jehova-hívő és társai kommunisták. »Ez alatt – hangzik tovább az indokolás – nyilván nem olyan értelemben vett kommunistákat értett a vádlott, mint az oroszországi kommunisták, hanem a *nálunk közkeletű elnevezés alatt álló kommunistákat*.«

Röviden összefoglalva, a szegedi tábla meghatározása szerint a szegedi szektárius magyar nem olyan kommunista, hanem – amolyan. Mindenesre azonban kommunista. Sajnos, a tábla bővebb indokolással nem szolgál. Azt sem tudjuk, mit hirdetett a főmagánvádoló a szegedi tanyavilágban. Csak arról értesülünk, ugyancsak a tábla indoklásából, hogy olyan eszméket, amelyeknek hirdetőiről minálunk »a közfelfogás azt tartja, hogy kommunisták«. Ismételve: nem »olyan«, kommunisták, hanem – amolyanok. Közkeletűek! Sőt közfelfogásúak!

Újra ki kell jelentenünk, hogy nem értjük a rejtélyes meghatározást –: a *célzatát* annál inkább s a *lehetőségeket* is, amelyek ebből a meghatározásból rendőri és ügyészi ügyességgel bőséggel kiaknázhatók. Hiszen nem kétséges, hogy mi történhetik, sőt *történik majd* a bírói okoskodás nyomában. Kibővül a tér, meggyarapodik a lehetőség a zaklatás, az üldözés, a bebörtönzés számára. Nálunk, amint tudva van, tilos az »olyan« kommunizmus, börtön jár annak, aki »oroszországi értelemben vett« kommunista. Illetőleg ez a helyzet csak eddig volt érvényes. Most alaposan megbővül; a tilalom frontja szétterpeszkedik; az ügyészi és rendőri lendület megerősödhetik; az »orosz értelemben vett« kommunistákkal egysorba állították a tanyavilág nyomorgó álmodozóit, a szektárius istenkeresőket, a lelki meghasonlás égretekintő zavarosait és a paragrafus, amely

eddig csak az »olyan« kommunistákat hajkurászta és sujtotta, most már kiterjeszthető, illetőleg kiterjed a »nálunk közkeletű elnevezés alatt álló« kommunistákra is.

Veszedelemes, ha a bírói ítélet nyitja meg erre az utat.

Mert hiszen az ítélettől függetlenül már ma is az a helyzet, hogy korlátoltság és vas-kos elfogultság nyakrafőre önti magából a stigmának szánt kommunista jelzőt. Ha elhangzik egy szabad szó, leíródik egy őszinte mondat s megjelenik egy bátor könyv, amely a fönnálló rend és az élő törvények *alkotmányos* megváltoztatását sürgeti, nyomban felröppen a vád: kommunista. De amíg a reakciós féktelenség, a jobboldali demagógia vagy az értelemmel hadilábon álló butaság mondja ezt, csak szúnyogdöngés az egész – és nem hivatalos magatartás. Veszedelemessé ott válik az ügy, ahol e »közkeletű« szertelenség hivatalos pecsétet kap. Hát akkor mit várhatunk ezután? Mindenki »közkeletű kommunista« lesz – s ennek folytán hajkurászott és üldözött vad is –, aki a törvények keretében s az alkotmány útján marad ugyan, de földreformot követel, jogkiterjesztést sürget, a magyar nép politikai és szociális fölemelését tűzi ki célul?

A szegedi táblához került ügyben még nem mondták ki az utolsó szót. A főmagánvádoló jogi képviselője semmisségi panaszt jelentett be – és most a Kúriáé a döntő szó.

Várjunk tehát.

Mert még nem tudjuk végérvényesen, hogy ennek az országnak nagy többsége a teremtő szabadságért folyó törvényes küzdelem részecé-cé, vagy csak amolyan vogelfrei, ügyész és rendőr kezére való – »közkeletű kommunista«?

Nyírvidek, 1937. november 6. 5. p.

„Magyar napirend” rovatban: „Táblai ítélet állapította meg, hogy a Jehova tanui szekta hívei kommunisták. Még ha tiltakoznának is ellene, nem sokra mennének vele a józanul látó és ítélő ember szemében, akik bírói ítélet nélkül is vallják, hogy a szélsőséges, osztályellentéteken épülő, sőt osztálygyűlöletre izgató irányok egy huron pendülnek a kommunizmussal. Mert nem a szín a fontos, hanem a cselekedet.”

Mit szól hozzá? In: *Esti Kurir*, 1937. november 6. 9. p.

Beszámoló Richard Frank wili (Svájc) vizsgálati fogsága közben elkövetett öngyilkosságáról. Feladata volt a Bibliakutatók luzerni kongresszusán részt vett birodalmi német állampolgárok megfigyelése.

MTI. Napi hírek, 1937. november 8. (27. kiad.)

„Pécs, november 8. A törvényszék hitfelekezeti elleni izgatás miatt vont a felelősségre Gajdon Józsefné 58 éves mecsekszabolcsi asszonyt, aki a »Jehova Isten tanui« című szekta tagja. Az volt a vád ellene, hogy cseh megszállt területről a papok és a keresztény hitfelekezetek ellen izgató tartalmú röpiratot kapott, amit ismerősei között terjesztett. A törvényszéki tárgyaláson ártatlanságát hangoztatta, de a tanuk kihallgatása után a törvényszék három hónapi fogházra ítélte. Az ítélet nem jogerős.”

Háromhavi fogház hitfelekezeti elleni izgatásért. In: *Pécsi Napló*, 1937. november 9. 3. p.

„Pécs, november 8. Hitfelekezeti elleni izgatással állt ma a bíróság előtt Gajdon Józsefné 58 éves mecsekszabolcsi asszony, aki mint a »Jehova Isten tanui« szekta tagja a keresztény vallást és a papságot súlyosan sértő röpiratokat terjesztett.

Gajdon Józsefné kihallgatásakor tagadta bűnösségét és rendkívül zavarosan védekezett.

A bíróság a vád- és védőbeszéd után bűnösnek mondta ki Gajdonnét és hitfelekezet elleni izgatás vétségéért 3 havi fogházra ítélte. Az ítélet nem jogerős.”

Hitfelekezet elleni izgatás miatt 3 hónapi fogházra ítélték egy mecsekszabolcsi asszony. In: *Dunántúl*, 1937. november 9. 6. p.

„A pécsi törvényszék Szüts dr. tanácsa hétfőn délelőtt vonta felelősségre Gajdon Józsefné, született Nagy Jozefin 58 éves mecsekszabolcsi asszonyt, aki ellen az ügyészség hitfelekezet elleni izgatás bűntette miatt emelt vádat. A vádirat szerint az asszony a Jehova tanúi nevű szektának volt a tagja és mint ilyen az elmúlt években csehországban készült nyomtatványokat terjesztett, amelyek a keresztény hitfelekezetek és a papi osztály ellen gyűlöletre izgattak. A vádolt asszony zavaros védekezést adott elő és kijelentette, hogy a nyomtatványokat egy Kiss János nevű embertől kapta, aki azonban a közelmúltban meghalt. A bíróság végül is hitfelekezet elleni izgatás vétségében mondotta ki Gajdonnét bűnösnek és ezért 3 hónapi fogházra ítélte. Az ítélet még nem jogerős.”

Pápa és vidéke, 1937. december 5. 4. p.

„Dróthúrokkal szarvast fogott. Horváth Pál ugodi lakos múlt hó 25-én Ugod község határában levő és gróf esterházy Tamás tulajdonát képező u. n. Magyarósvölgyi erdőben húrokkal 1 drb szarvas bikát fogott. [...] Nevezett a csendőrség által történt kikérdezése alkalmával azzal védekezett, hogy földje az erdő mellett van, s így a szarvasok oda kijárnak és a termését tönkre teszik, de egyébként is ő mint bibliakutató szekta tagja úgy tudja, habár a világi törvény tiltja, de isten törvénye megengedi, hogy az uratlan vadat bárki is elpusztíthatja. Nevezettet a bűnjelt képező szarvas és hurkok biztosítása mellett a csendőrség vadászati kihágásért feljelentette.”

Osváth Tibor Ottó: *Danse macabre a magyar tanyák közt. A nemzet erejét pusztítják a Tisza-Maros vidékén gombamódra terjedő szekták.* In: *Esti Újság*, 1937. december 5. 9. p.

„A legnagyobb veszedelem abban van, hogy megfoghatatlanok. Nincsen látható szervezetük, az idegennel szemben óvatosak, kíváncsit nem engednek be maguk közé s ha egy gőcpontot sikerül is kifűstölteni, *újabb rejtekhelyekre menekülnek*. Minden betiltott imaház, minden szétkergetett gyülekezet helyébe tíz nő ki a lelkeknek abból a megfertőzött rajongásából, amely nem is annyira rendőrt, mint inkább orvost követel. [...]

A szegedi tanyai papság nagy erőfeszítéssel küzd a tömegtéboly ellen. [...]

A szekták meggyöngítik, ellenállásra képtelenné teszik a föld népét, elkorcsosítják az egészségeseket is, és ezenfelül kifejezetten államellenes működést fejtenek ki, amikor a katonai szolgálat megtagadására buzdítják híveiket. [...]

Danse macabre a magyar tanyák között. A boszorkányság és a fekete mágia csírái bukkannak elő a legsötétebb középkorból.

Csendőrt, ügyészt, bírót és orvost követelnek ezek a tébolyult szerencsétlenek.

A tanyai papság küzdelme

A szekták elleni küzdelemben a legnagyobb és legnehezebb feladat a falusi és a tanyai papságra vár. A *hit erejével és a szeretet szavával kell visszatéríteni a megtántorodottakat a civilizált polgári közösséghez*. Az már kiderült, hogy radikális eljárás nem használ velük szemben, csak mártírrá avatja őket s a mártírok véréből mindig új hitvallók születnek. De legtöbb esetben nehéz is őket »tetten érni«. Néhány kivételtől eltekintve mindig

másutt tartják összejöveteleiket, eldugott kis tanyaházakban s vakondok módjára bujkálnak, menekülnek a napfény elől. A szegedi tanyai plébánosok most elhatározták, hogy *nem szállnak szembe a szektákkal, hanem* utánuk mennek.

Utánuk mennek a tanyákra, falusi házakba, fokozott odaadással megkezdik a családlátogatásokat s kitarító missziós munkával igyekeznek gátat vetni a nemzetpusztító mētely további terjedésének.”

Sajtóper „A Jehova Tanúi” nevű szekta körül. In: *Magyar Országos Tudósttó*, 1937. december 20. (4. törvényszéki kiad.)

„Marschalkó Lajos hírlapíró az Esti Újságban megírta, hogy Juhász Ferenc szegedi szellemi szükségmunkás, akit adatgyűjtés céljából a szegedi tanyákra küldtek, ott a »Jehova tanui« nevű szekta tanait hirdette. A cikkíró szerint Juhász Ferenc elferdített bibliai idézetekkel kommunista agitációt folytatott. A hírlapíró arról is beszámolt, hogy a szellemi szükségmunkás azelőtt cipésszegéd volt és kommunista múltja miatt a rendőrség nyilvántartásában szerepel. A közlemény tartalma miatt Juhász Ferenc sajtópert indított Marschalkó Lakos ellen, akinek ügyét ma tárgyalta a büntetőtörvényszék Szemák Jenő dr. táblai tanácselnök vezetésével. A hírlapíró tagadta vétkességét, hangoztatta, hogy igazat irt és közérdek címen kérte a valóság bizonyításának megengedését. Zimmermann Lajos dr. védő terjesztette elő a bizonyítási indítványt, kérte több tanú kihallgatását, és a szegedi rendőrség megkeresését arravonatkozóan, hogy Juhász Ferenc ellen kommunistagyanus magatartása miatt volt-e eljárás. Dr. Kiss László, a főmagánvádoló jogi képviselője ellenbizonyítást ajánlott fel, röpiratokkal kívánja bizonyítani, hogy »A Jehova tanui« nem folytatnak kommunista agitációt, egyben különböző hatóságok megkeresését is kérte arravonatkozóan, hogy a szekta tagjai ellen folyt-e kommunista magatartás miatt eljárás. A törvényszék a bizonyítási indítványnak és részben az ellenbizonyítási indítványnak is helytadott és a tárgyalást elnapolta.”

A Watch Tower Magyarországon való újabb felbukkanásának leleplezése. In: *Magyar Országos Tudósttó*, 1937. december 22. (1. kiad.)

„A rendőrség politikai osztálya az utóbbi időben ismételen észrevette, hogy a »Nemzetközi Bibliakutatók Egyesülete« címen szereplő szektárius alakulat országszerte engedély nélkül különböző, az állam rendjét és közbiztonságát veszélyeztető sajtóterméket terjeszt. A társaság egyes csoportjai különféle címeken szerepelnek, így Bibliakutatók, Biblia Tanulmányozók, Nemzetközi Biblia Kutatók, Biblia Tanulók, Nemzetközi Biblia Tanulók, Bibliai Tanulmányozók, Magdeburgi Biblia és Traktátus Társaság, Jehova Isten Tanai [sic!], Világító Órtorony.

Ez a szekta azt hirdeti, hogy a történeti egyházak nem felelnek meg hivatásuknak, a kereszténységet kompromittálják és a sátán képviselői lettek. E tételükből folyik egyházellenes magatartásuk, valamint az, hogy összejöveteleik alkalmával a keresztény egyházak ellen izgatnak. Antimilitaristák és nemzetellenes érzelműek, azt tanítják, hogy a régi rend kimúló félben van, s új közeledik, amelyről egészen kommunista izü elveket vallanak. Azt tanítják, hogy eljön az aranykorszak, amikor teljes boldogság lesz a földön, mindenki egyenlő lesz, közös kemence lesz, melyből egyenlően részese-dik mindenki. Hittételeik általában egyeznek a marxizmus ideológiával, azzal a különbséggel, hogy a kollektív alapon való társadalmi berendezkedéshez a jogalapöt ők a Bibliából merítik. Ilyen körülmények között kézenfekvő, hogy a moszkvai Komintern ezt a szektát használja fel agitációs lehetőségek megteremtésére, hogy azok, akik a köztudat

szerint vallásellenes kommunista pártba nem akarnak belépni, e szekta révén váljanak bolsevistákká.

A politikai osztály ebben az ügyben a szükségesnek látszó intézkedéseket megtette, előállításokat foganatosított, s az előállítottak ellen eljár, a megmozdulást pedig további figyelemmel kíséri országszerte.”

MTI. Bizalmas értesítések, 1937. december 22. 936. sz.

„A Reuter-Iroda budapesti távirata szerint a rendőrség egész Magyarországon razziát tartott az őrtorony és Jehova tanui szekták ellen, amelynek körülbelül száz tagját letartóztatták. A rendőrség állítólag bizonyítékokat szerzett, hogy a szekta baloldali elemekből állott és pénzt kapott Angliából és utasításokat a Harmadik Internacionáltól.”

Békésmegyei Közlöny, 1937. december 23. 4. p.

„Bibliakutató», szektárius álarc mögött dolgozó kommunista ügynököket leplezett le a fővárosban a rendőrség politikai csoportja.”

Bibliamagyarázó vörös ügynököket fogott a rendőrség. Vallásos színezetű szekták útján terjesztette kommunista tanait a moszkvai Komintern. Hetényi Imre helyettes főkapitány jelentése a kommunista mozgalomról. In: *Esti Újság*, 1937. december 23. 1. p.

„Egész sereg agitátort képeztek ki Moszkvában, akiknek az lett a feladatuk, hogy Magyarországon bibliával a kezükben különböző szektákat szervezzenek, ezekben a szektákban a biblia félremagyarázásával kommunista tanokat hirdessenek és mikor a hívőket már megnyerték, a szektákat kommunista sejtekké alakítsák át.

A kiképzett agitátorok körülbelül egy hónappal ezelőtt indultak el Magyarországra.

Hamis igazolványokkal ellátva szöktek át a határon. Megbizatásuk értelmében *nem Budapest külvárosait, gyárnegyedét keresték fel, hanem a pestkörnyéki városokat, vidéki községeket, falvakat, tanyákat.* Itt kezdték meg országszerte a vörös Watch Tower szervezését. [...]

A rendőrség a szekták tagjait nem is állította elő és *nem indított eljárást ellenük.* Csak felvilágosították őket, hogy moszkvai agitátorok akartak vallásos érületük félrevezetésével kommunistákat nevelni belőlük.

Az agitátorokat azonban előállították a főkapitányságra. Az ország különböző részéből és Pestkörnyékről eddig 25 ilyen szekta-vezető kommunista ügynököt kísérték fel a főkapitányságra.

Itt valamennyiüket őrizetbe vették.”

Országszerte lefogták a »bibliakutató« kommunista ügynököket. Moszkva zsoldjában álltak a szakállas »próféták«. In: *8 Órai Újság*, 1937. december 23. 1–2. p.

„Az utóbbi években a külvárosokban, a tiszakörnyéki és alföldi falvakban egyre jobban elterjedtek azok a különös szektáriánus mozgalmak, amelyekkel nemcsak az egyház, hanem a polgári hatóságok is sokat foglalkoztak. Itt is ott is *nagyszakállú, rajongószemű próféták* bukkantak fel és a gyári negyedek nyomortanyái között, a sárbasüllyedt kis faluk téli csendjében szokatlan, furcsa *»igék«* magvait hintették el [...] Külföldről szivárogtak be ezek a különös próféták, akik látszólag semmiféle politikával nem foglalkoztak, hanem kerülő úton készítették elő a talajt *a radikális baloldali világszemléletre.* [...] A különböző jelenségek, a szektáriánus mozgalmakról befutott jelentések azt a gyanút keltették a budapesti főkapitányság politikai osztályának vezetőjében, dr. *Hetényi Imre* főkapitányhelyettesben, hogy a *bibliakutatók szervezetének leple alatt Moszkva*

ügynökei dolgoznak annak az új taktikai szellemnek megfelelően, amit két évvel ezelőtt vezettek be a Harmadik Internationale határozatának következtében. A Harmadik Internationale legutóbbi, titkos megbeszélésén, amely Nizsnij-Novgorodban zajlott le és – amelyről Hetényi Imrének pontos értesülései voltak – elhatározták, hogy az eddigi nyílt propaganda helyett *különböző fedőszervezetek útján fogják terjeszteni Moszkva »világmegváltó« eszméit.* Így szívárogta be a kommunisták a Bibliakutató Egyesületbe és csakhamar újjáéledt ez a régi angolszász eredetű társaság: új alosztályok tömege alakult meg a *Watch Tower* (Őrtorony) kebelében. Ezeknek a küldöttrei Magyarországra is ellátogattak és itt meg szállták azokat a pontokat, ahol el lehetett hinteni a mérgező eszméket. [...]

A hosszú, kitartó figyelés arra készítette dr. Hetényi Imre főkapitányhelyettes, hogy országos akciót kezdjen a biblia mögé húzódó kommunista propagandával szemben.

Hosszú hónapokig tartó nyomozás eredményeképpen leleplezték azokat a kapcsolatok, amelyek a külföldi kommunista és baloldali szervezetekhez vezettek.

Megállapították, hogy Anglián keresztül pénzelik a magyarországi »bibliakutató« szervezeteket és bizonyos időközönként kiküldöttek, futárok vizsgálják felül a baloldali destrukció itteni eredményeit.

Hetényi főkapitányhelyettes intézkedésére a politikai osztály detektívjei közül néhányan beálltak a »térítő« sorába és közvetlen közelről figyelhették meg a nagy óvatossággal előkészített és végrehajtott baloldali propagandát. A »Bibliakutatók« előfizetés és térítés címén felosztották maguknak az országot, térképeket, grafikonokat, kimutatásokat rajzoltak az itt folyó propagandáról, részletes nyilvántartásokat vezettek, amelyekről pontos jelentéseket küldöttek külföldre a Harmadik Internacionálé vezetőségéhez. A magyarországi szervezet teljesen külföldi vezetés alatt állott. Ismert nevű külföldi kommunista agitátorok intézték a magyarországi szervezetek ügyeit. A nagyszakállú »próféták« képzett kommunista-agitátorok voltak és a Bibliakutatók irodaheységében volt a propagandisták főhadiszállása.

Amikor minden adat a rendőrség kezében volt Hetényi Imre főkapitányhelyettes elérkezettnek látta az időt, hogy kemény kézzel lecsapjon a kommunista izgatókra. [...]

A bibliakutatók álarca mögé lopakodott baloldali agitátorok kihallgatása még tart a főkapitányságon, letartóztatásukról eddig még nem döntöttek.

A kommunista agitációnak ezt az új formáját sikerült leleplezni és a politikai osztály megbénította a különös és titokzatos nemzetközi szervezet magyarországi munkáját.”

Kommunista bibliakutatók. In: *Nyírávidék*, 1937. december 23. 1. p.

„A budapesti rendőrség politikai osztálya ma délelőtt őrizetbe vette a Nemzetközi Bibliakutatók magyarországi csoportjának vezetőit. A szektamozgalom vezetőinek lakásán tartott házkutatások alkalmával rengeteg iratot foglaltak le. Máris megállapítást nyert, hogy a Bibliakutatók a moszkvai Komintern szolgálatában állottak.”

Kommunista tanokat hirdető bibliakutatókat leplezett le a rendőrség. In: *Budapesti Hírlap*, 1937. december 23. 4. p.

Kommunista ál „biblia kutatókat” leplezett le a rendőrség. In: *Pesti Hírlap*, 1937. december 23. 6. p.

Bibliakutatók a rendőrségen. In: *Pesti Napló*, 1937. december 23. 9. p.

Leleplezték Budapesten Moszkva „Bibliakutatóit”. In: *Az Est*, 1937. december 23. 4. p.
 „Kézenfekvőnek látták a detektívek, hogy Moszkva keze van a bibliakutatók szervezkedése mögött. Moszkva ilyen módon akarja megnyerni a bolsevista eszméknek azokat is, akik köztudomás szerint vallásellenes kommunista pártba nem hajlandók belépni.”

Bolsevisták. In: *Népszava*, 1937. december 23. 3. p.

„A rendőrség megint nagy fogást csinált. Letartóztatott néhány szektás embert, akik bibliakutatással foglalkoznak a maguk primitív módján és rájuk süti, hogy – bolsevisták. A kérdés érdekéhez nem akarunk hozzászólni, hiszen a rendőrség mindig pontosan tudja és mindig határidőre szállítja a bolsevista ügyeket. Az utóbbi időben azonban bal-szerencse üldözte. Egyéb esetekről tapintatból nem szólunk, de a szokásos reklámhang végigrezgett a magyar sajtón, amikor azt közölte, hogy letartóztatták Andorka Dezsőt és néhány társát, akik bolsevista célokra rablásokat terveztek, sztálini mintára. És mit tesz a sors? Andorka, akiről megírtuk, hogy elmeegógyintézetek lakója volt már, minden társával együtt szabadlábon van. Eljárás sem folyik ellene. Úgynevezett tipikus »rablóhistória« volt az egész, olyan, amelyet csak rossz riporter fantázia agyalhat ki. Jobb riportázt és körültekintőbb nyomozást kérünk. Bibliakutatók helyett például az óbudai gyilkost!”

„Bibliakutató” kommunistákat fogott el a rendőrség. In: *Magyarország*, 1937. december 23. 14. p.

„Kommunista »bibliakutatókat« leplezett le a főkapitányság. A politikai detektívek hetekkel ezelőtt megtudták, hogy különböző »bibliakutató« elnevezés alatt működő egyesületek *marxista és kommunista tanokat hirdetnek tagjaik között*. Több detektív belépett ezekbe az egyesületekbe, amelyek »bibliakutatók«, »bibliatanulmányozók«, »magdeburgi biblia és traktátustársaság«, »Világító Őrtorony« és más hasonló nevekben működtek.

A detektívek az előadásokon hallották, hogy az előadók *izgattak a keresztény egyház ellen*. Megtudták azt is, hogy *Moszkva keze van a bibliakutatók mögött*. Tíz bibliakutatót állítottak ma elő a főkapitányságra és mától kezdve nagy figyelemmel kísérik ezeknek az álapostoloknak és hivciknek minden megmozdulását.

Bibliás kommunistákat vett őrizetbe a rendőrség. In: *Esti Kurir*, 1937. december 23. 10. p.

„Dr. Hetényi Imre főkapitányhelyettes, a politikai osztály vezetője hetek óta figyeltet egy különös szervezetet, melyről csak az utóbbi napokban derült ki, hogy a *komintern szolgálatában áll*.

Ez a szervezet az egész ország területét propagandakörletekre osztotta fel s az egyes kerületekben különböző nevek alatt mint vallásos szekta működött. »*Nemzetközi Bibliakutatók Egyesülete*«, »*Bibliatanulmányozók*«, »*Bibliatanulók*«, »*Jehova Isten tanúi*«, »*Világító Őrtorony*« stb. stb. cím alatt végezték bomlasztó munkájukat ezek a titkos szervezetek, amelyek a *biblia tanai alapján próbálták magyarázni a szocializmust*.

Antimilitaristáknak, nemzetelleneseknek mondták magukat, azt hirdették, hogy a régi rendszer haldoklik, majd eljön az aranykorszak, mikor mindenki egyenlő lesz a földön s ez meghozza az emberiség boldogságát. A szekta hívei az egyházak ellen fordultak és erőteljes propagandát fejtettek ki a történelmi egyházakkal szemben. A papokat a sátán képviselőinek nevezték.

A különböző kerületekből befutott jelentések alapján dr. *Hetényi* Imre főkapitányhelyettes úgy látta, hogy ezekkel a bibliai kommunistákkal szemben erőlyesen fel kell lépnie a hatóságoknak. Ezért *avezetpket egytől egyig elfogatta és rendőri felügyelet alá helyezette.*”

Leleplezték a „Watch Tower” kommunista-szervezkedést. Hetényi főkapitányhelyettes embereinek újabb sikeres nyomozása. In: *Újság*, 1937. december 23. 5. p.

Hamis próféták. In: *Függetlenség*, 1937. december 23. 1. p.

„Álarc alatt járó próféták különös gyülekezését tette ártalmatlanná a kitűnő politikai rendőrség. Moszkva agitátorai jártak ismét a pesti külvárosokban, a messzi magyar tanyákon. Tűzesszemű, mindenre elszánt fiatal emberek, kótyagos aggszűzek, félbolond álapostolok akarták új hitre téríteni az okos, vallásos, józan magyar népet.

A moszkvai Komintern belátta, hogy Magyarországon nem vehetnek erőt többé a leplezetlenül hirdetett bolsevista ígék. Ez a nép átvészelte már a vörös skarlátot. Immunissá lett a szervezete az idegen méreggel szemben. Akkor hát jöjjön az álarc! Jöjjön a cukorban adagolt ciánkáli! – rendelkezett a moszkvai istentelenség. S Jehova tanui, akik külföldről kapták a nyomtatványokat, Prágából, Moszkvából, Londonból a pénzt, meghamisították még az evangéliumot is. Kezükben Bibliával hirdették a legvakmerőbb kommunista tanokat, a Szentírás meghamisításával akarták felelőssé tenni a ke-reszctény egyházakat háborúért, forradalmakért. Marx és Lenin bibliáját magyarázták a külvárosokban, gyártelepeken azoknak, akik a názáreti ács fiának örök szociális igazságait várják, ígét szomjazzák.

A magyar rendőrség, amely kiváló politikai vezetőjének, Hetényi Imrének irányításával a veszedelmes agitátorok légióinak ábrázatáról szakította már le a maszkot, egyelőre végzett ezekkel a csalókkal, álapostolokkal. S amikor az »Istenhívők« gyülekezetében elcsípték a moszkvai Antikrisztus hamis prófétáit, legjobban szegény »tanítványok« voltak meglepve. Hiszen nekik sejtelmük sem volt róla, hogy kommunista agitátorok áldozatai. Ezek a tisztalelkű, gyanutlan, Istenn után sóvárgó magyarok el se tudták képzelni, hogy ilyen ördögi raffinéria, ilyen sátáni ravaszság is lehet ezen a fehér karácsonyt váró világon.

S ezeknek az egyszerű embereknek riadt meglepetése figyelmeztető jel lehet minden magyarnak. Mert a mi társadalmunknak tisztában kell lenni azzal, hogy nemcsak ezek a szektáriusok járnak itt álarcban. A Jehova tanui társaságának vannak itt finomabb, szalonképesebb változatai is. Az egyik a kültelki lebujsban magyarázza félre Krisztus ígét, de a másik talán valamelyik fényes redakcióban zúdit ó-szövetségi átkokat minden nacionalizmus ellen. Az egyik, a kelekótya műveletlen, fizetett »apostol« a Biblia meghamisításával prédikál úgynevezett békét, de a másik céltudatosan hirdeti a pacifizmus, álhumanizmus ígét. Előre megfontolt szándékkal rombolja sajtóban, irodalomban, színházban, filmen a magyar faji és katonai eszményt. A tudatlan külvárosi mesterlegény csak pénzért, vagy feltűnési vágyból szerepel a próféták maszkjában. A másik és a harmadik azonban nagyon is jól tudja, hogy miért, milyen céllal, milyen uralmi gondolat szolgálatában akarja Jehova tanuinak hitére téríteni a magyar társadalmat.

A magyarságnak rá kell eszmélnie végre arra a tényre, hogy ezek között az árnyalatok között nincsen különbség. A szalonlán, kenyéren élő proli-agitátor és a pezsgőt habzsoló pacifista ugyanaz. Egy a szándékuk. Egy a céljuk. S jaj és százszor jaj lenne ennek a magyar társadalomnak, ha úgy járna, mint az a külvárosi egyszerű ember, aki későn jött rá, hogy hamis próféták ígét hallgatta.”

Leleplezte a rendőrség a kommunista „bibliamagyarázókat”. In: *Függetlenség*, 1937. december 23. 3. p.

Le az álarccal! In: *Függetlenség*, 1937. december 23. 4. p.

„A rendőrség leleplezte a »Bibliakutatók« álarca mögé bújt kommunista mozgolódást. [Karikatúra. Képalírás:]

„Hetényi: farsang ugyan még messze van, de ennek a maskarának a börtje már most megkezdődik.”

Országos razziát tartottak a szektáriánusok miatt. Kommunisták voltak a „bibliakutatók”. In: *Magyarság*, 1937. december 23. 5. p.

Szerkesztői üzenetek. Kommunisták-e a szektáriusok? In: *Magyarság*, 1937. december 28. 10. p.

„A rendőrség két hivatalos kiadása nyomán tájékoztattuk olvasóinkat a szektáriusok ellen tartott országos razziáról. Ezzel kapcsolatosan a következő helyreigazító sorokat kaptuk: Valótlan az, hogy engedély nélkül az állam rendjét és közbiztonságát veszélyeztető sajtótermékeket terjesztenénk. Valótlan, hogy *antimilitarista és nemzetellenes érzelműek vagyunk és kommunista elveket vallunk*. Valótlan, hogy közölünk bárkit is letartóztatott volna. *Anglián keresztül nem kaptunk pénzt* és szervezetünk ügyeit nem kommunisták intézik s valótlan, hogy bármiféle kapcsolatban volnánk velük. Valóság az, hogy mi éppen a *kommunizmusnak vagyunk a legnagyobb ellenségei*. A bibliakutatók egyesülete már 1884 óta áll fenn. *Soha nem működött titkosan*. Minden országban nagyszámu hive van. Célja és így a mi célunk is a *legmélyebb keresztény hit*, istenfélelem és vallásosságra való tanítás, valamint a biblia ismeretének terjesztése. A mi hittestvéreink voltak az elsők, akik a kommunizmus veszélyeit felismerték, átkos tanait leküzdeni igyekeztek és ezt a munkát több mint husz évc folytatjuk. Az egész földön sokmillió példányban terjesztettük és terjesztjük a *Biblia a kommunizmus ellen* című tanulmányunkat, amelyben a biblia igéivel romboljuk le a kommunizmus eszméjét. A szentírás tiszta tanításaihoz való ragaszkodásunk miatt természetesen sok ellenségünk van. A rendőrségről valamennyiünket elbocsátottak. *Lipner Gusztáv, Nyuzó Mihály és Baisony Albert.*”

Bibliamagyarázók. In: *Pesti Napló*, 1937. december 31. 8. p.

„A rendőrséget egy idő óta a Bibliamagyarázók Társasága is foglalkoztatja. Ugyanis felmerült az a gyanú, hogy ezek az emberek nem egy vallási szektának a tagjai, hanem a kommunizmus titkos ügynökei.

Anélkül, hogy a rendőrség eljárását bírálgatni akarnám, én viszont annak a gyanúmnak adok kifejezést, hogy a nyomozás alighanem téves úton indult el. De lehet, hogy a rendőrségnek van igaza, – az igazság majd ki fog derülni.

Az *International Bible Students Association* egy hatalmas, igen elterjedt szekta, mellyel a nagy egyházak nem sokat törődnek, mert ez a szekta inkább a fiatalabb és még meg nem erősödött felekezetekből szerez új híveket. Nem tudok róla, hogy nálunk más is foglalkozott volna velük, mint néhai Csopják Attila, a magyarországi baptisták apostola, aki egy vékonyka kis füzetet írt az akkor még »russelistáknak« nevezett szekta tanításainak cáfolatára.³⁵⁷ Russel Charles, amerikai szabólegény volt a szekta alapítója a mult

³⁵⁷ Ld.: Csopják Attila: A persellisták, millenisták tanainak rövid ismertetése és cáfolata. Bp., 1926.; Uő: A russelisták. Bp., 1926.

század második felében. Russel sikereinek két titka volt: a tehetség és a pénz. Noha csak népiskolát végzett, nagyon tudott hatni a népre. Rengeteget tudott idézni a Bibliából. Már nem volt fiatal legény, mikor megismerkedett egy bolond milliomosnővel, aki tömérdek pénzt áldozott Russel tanainak terjesztésére, – egészen addig, míg az őrltek házába nem került.

Vallási tartalom nem sok van Russel tanaiban s ez a vallási tartalom sem eredeti. A nép azonban nem kutatja, hogy az, amit elője adnak, eredeti-e vagy sem, és minél emberibb dolgokat hirdetnek neki isteni kinyilatkoztatás gyanánt, a nép annál könnyebben hisz. Például Russel állást foglalt a pokol örök kárhozata ellen; azt mondotta, hogy ha Isten olyan nagyon szereti az embereket és ha olyan irgalmas, mint senki más, akkor a bűnös embert nem ítélteti a halála után örök kínszenvedésre. Ezt Russelnek sokan el is hitték.

A szekta azonban akkor kezdett nagy arányokban terjeszkedni, mikor Russel után J. F. Rutherford brooklyni bíró állt az élére. Rutherford nagyon tanult és rendkívül tehetséges ember volt és kitűnő író. Számtalan kötetet írt és minden munkája egymilliónál több példányban került fogalomba, természetesen angol nyelven. Kiadója, a *Watch Tower* («Órtorony» Biblia- és Traktatus Társaság) ugyan Brooklynban nyomtatja a könyveket, de ezek terjesztésére fióközleteket tart fenn Londonban, Torontóban, Sydneyben, Fokvárosban, Bernben és Magdeburgban. A nagyon csinos kiállítású, színes képmellékletekkel díszített és más-más színű kötetek nagyon tetszetősek. Az én könyvtáramba is eljutott belőlük a következő négy könyv: 1. A teremtés. 2. Az élet. 3. A jövőndőlés. 4. A kormányzás. Nem tudok róla, hogy ezek közül valamelyik magyar nyelven is megjelent volna, – de propaganda-füzeteket bizonyosan készítettek magyar nyelven is, mert hiszen a szekta olyan közönség körében terjed, mely csak magyarul beszél.

Én ennek a szektának vallási tanításaiival természetesen nem értek egyet, de azt el kell ismernem, hogy elveik sok tekintetben elmemozdítók. Szerintem minden felekezet papjai csak gyarapítanak a tudományukat, ha Rutherford bíró könyveit is forgatnék.

Ez a szekta kétségtelenül pacifista szellemű. De ha ez bűn, akkor valamennyi keresztény egyházat perbe lehet fogni, mert mind a békességet hirdeti. Ezek a tanítások Amerikában olyan természetesek, hogy senki sem ütközik meg rajtuk. Mi persze nem vagyunk amerikaiak és én azt sem tudhatom, hogy a szekta itteni tanításaiha nem csúsztak-e bele olyan elemek is, amelyekről Amerikában semmit sem tudnak!

Valószínű, hogy nem a világtéremtés kérdésében van nézeteltérés a rendőrség és a bibliakutatók között, hanem talán a »kormányzás« kérdésében. Ugyanis a *Government* című kötetben nemcsak a Bibliából idéznek sokat, hanem az életből is, sőt az újságokból is. Például idézik Arthur Brisbane következő újságcikkkecskét:

Bizonyos gazdag embert, akit azzal vádoltak, hogy megvesztegetett egy minisztériumi főtisztviselőt, hathavi fogházra ítélték. Az átlagos gondolkozású polgár, amikor ezt olvassa az újságban, azt mondja: »Ez tisztára képtelenség, egy ilyen gazdag embert sohasem fognak fogházba zárni!« És másnap csakugyan azt olvassa az újságokban, hogy az a szerencsés gazdag ember, hosszabb európai útra indul, mert a legkitűnőbb ügyvédek biztosították őt arról, hogy egy éven belül nem kell jelentkeznie büntetésének kitöltésére, sőt az is meg lehet, hogy erre egyáltalán sohasem kerül a sor. Ha ez az ember szegény lenne és egy télikabátot lopott volna, máris a börtönben lenne, éspedig hat hónapnál hosszabb időre.

Nemcsak a Bibliát, hanem az ilyen újságcikkcecskét is sokféleképpen lehet magyarázni és gyakran nem maga a történet fontos és veszedelmes, hanem annak magyarázata.”

A kereszténység ellen harcol és a zsidó világbirodalomról álmodozik a Bibliakutatók szektája. Egy bécsi tudós szenzációs könyvben leplezi le a Jehova tanui-nak törekvéseit és anyagi forrásait. In: *Esti Ujság*, 1938. január 4. 7. p.

Dr. Hans Jonak von Freyenwald: „Jehova tanui, egy zsidó világbirodalom uttörői” c. munkája (Germania-Verlag, Berlin) szerint:

„ez a nemzetközi szervezet valóban társadalmi és politikai forradalmat akar előkészíteni, a keresztény vallások ellen harcol – amelyeket az ördög művének nevez – és végül, hogy ez a mozgalom olyan nemzetközi vállalkozás, amelynek vallási tévtanai csak eszközként szolgálnak egy politikai cél eléréséhez.”

„[...] a bécsi érseki Ordinariátus nyomtatási engedélyével jelent meg.”

Jonak szerint: „a mozgalom a cionizmussal a legnagyobb egyetértésben működik.”

Innen a cikk által felállított kapcsolódás: Bibliakutatók – cionisták – bolsevisták.

Jonak szerint: „a mozgalmat mindazokban az országokban pártolják, ahol nagy a szabadkőműves befolyás, különösen Amerikában, Mexikóban, Spanyolországban, Franciaországban és Csehszlovákiában, egybeült azonban sok ellenségük van az új szekta híveinek.”

Az 1934-es évkönyv szerint 1933-ban Magyarországon 24 törvényszéki ügyben voltak érintettek a Tanúk.

Bűnvádi eljárás indul „Jehova tanainak hirdetői” ellen. In: *Tanyai Ujság*, 1938. január 15. 4. p.

„A szegedi rendőrség detektívjei heteken keresztül nyomoztak a tanyák között és jelentésükkel most készültek el. Ebből a jelentésből kiderül, hogy a jehovisták igen különös módon viselkednek a tanyák között és furcsa tanokat hirdetnek a jámborság leple alatt. Különösen a katolikus papokat szidalmazzzák, akiket hol »ordító farkasoknak«, hol »ördögök«-nek neveznek, szidják magát a pápát is, de szidják minden más felekezeti papját és azt állítják, hogy valamennyien »hamisan tanítják a bibliát«. Olyan vallomások is hangzottak el, hogy uralomrajutások esetén a papság és a földbirtokosok »fellógatását« ígérték, azonkívül a birtokok felosztását jelentették be. De ezenkívül nyíltan hirdették azt is, hogy nem ismernek nemzetet és országhatárt, ha eljön az ő Megváltójuk, akkor nem lesznek határok, csupán testvérek lesznek az egész világon. A feljelentés szerint egyik másik vezető olyan kijelentést tett, hogy a kommunisták támogatják őket Moszkvából.

A lefolytatott nyomozás alapján négy vezető és prédikátor ellen szerzett bizonyítékot a rendőrség, nevezetesen Dobó Szilveszter, Dobó Sándor, Börcsök József és Herédi Jenő királyhalmi lakosok ellen, akik legaktívabb részesei voltak a Jehova tanai hirdetőinek. Az is kiderült, hogy ezek az emberek nem ültek tétlenül, hanem aránylag sok embert »megtértettek« a szektának. [...] Dobóék tagadták a terhükre rótt cselekményeket a detektívek előtt, tagadták azt is, hogy valaha is említést tettek volna Moszkváról, kijelentették, hogy nem is állhatnak összeköttetésben a kommunistákkal, mert azok istentelenek, míg ők buzgó Istenhívők, azzal a különbséggel, hogy nem hisznek a tulvilágban, mennyországban, purgatóriumban, pokolban, mert az ő véleményük szerint a lélek a testtel együtt elpusztul. tagadták azt is, hogy izgatást követtek volna el az állam törvényes rendje, vagy valamelyik társadalmi osztály, akár felekezet ellen. Elismerték, hogy füzeteikre előfizetéseket gyűjtöttek, de ha nem kaptak pénzt, akkor ingyen is odaadták a füzeteket. Mindegyik kijelentette, hogy meggyőződéses jehovista és ettől eltéríteni nem engedi magát.

A négy ember ellen különböző címenek megindul a bűnvádi eljárás.”

Szegeden őrizetbe vettek négy vándorprédikátort. In: *Pesti Napló*, 1938. január 14. 13. p.

„Szegedről jelentik: A rendőrség őrizetbe vette a *Jehova tanui* című szekta négy terjesztőjét, *Dobó Szilvesztert*, *Dobó Sándort*, *Börcsök Józsefet* és *Herédi Jenőt*. A rendőrséghez érkezett bejelentések szerint ugyanis ezek a vándorprédikátorok a többi hitfelekezet és az állam törvényes rendje ellen izgattak; valószínű, hogy Moszkvából kaptak anyagi támogatást.”

Őrizetbe vettek négy szektást. In: *Népszava*, 1938. január 14. 6. p.

„A szegedi rendőrség őrizetbe vette Dobó Szilvesztert, Dobó Sándort, Börcsök Józsefet és Herédi Jenőt, akik a tanyavilágban a »Jehova tanui« című szektának híveket szereztek és prédikációkat tartottak. A rendőrség szerint a *vándorprédikátorok »a többi hitfelekezet és az állam törvényes rendje ellen izgattak«.*”

Nyírvidek, 1938. január 23. 4. p.

„Két napon át a vizsgálóbíró előtt tettek tanuvallomást a Jehova tanui. Több mint 200 ember ellen indult meg a bűnvádi eljárás. Szembeszállunk a sátáni megmontóinkkal – magyarázták tévtanukaikat a folyóson. A tiszacslári nagy keresztelő elmaradt, mert hideg a Tisza vize.”

Bibliatanulmányozók, nem kommunisták. In: *Pesti Napló*, 1938. január 25. 11. p.

„December 23-i számunkban cikket közöltünk „Bibliakutatók a rendőrségen” címmel. *Bársony Albert*, *Lipner Gusztáv* és *Nyúzó Mihály* ma levelet intézett hozzánk s annak közlését kérik, hogy a cikkben említett vallásos társaság, amelyhez tartoznak, *nem kommunista*, így ők sem kommunisták, sőt ellenkezőleg: éppen a kommunizmus leküzdése egyik legfőbb céljuk, bibliatanulmányozó egyesületük 1884 óta áll fenn. A rendőrségről mindnyájukat elbocsátották.”

A bibliakutatók nyilatkozata. In: *Pesti Hírlap*, 1938. január 25. 9. p.

„Lipner Gusztáv, Nyúzó Mihály és Bársony Albert a bibliakutatókra vonatkozó sajtóközleményekkel kapcsolatban a következők közlését kérték: »Valótlan, hogy mi, bibliakutatók, az emberket bolsevista mozgalomba akarnánk belevinni, hogy engedély nélkül az állam rendjét és közbiztonságát veszélyeztető sajtótermékeket terjesztettünk volna, hogy hadsereg- és nemzetellenes érzelműek volnánk és kommunista elveket vallanánk. Valótlan, hogy a moszkvai Komintern bennünket felhasználna és hogy ezzel bármilyen összeköttetésben volnánk. A rendőrségről elbocsátottak bennünket.«

MTI. Napi hírek, 1938. március 24. (2. kiad.)

„Varsó... A lengyel hatóságok államellenes tevékenység miatt egész Lengyelország területére betiltották az ugynevezett komoly bibliakutatók működését.”

Letartóztatták Jánoshalmán „Jehova tanuit”. In: *Függetlenség*, 1938. április 10.

„A jánoshalmi csendőrség letartóztatott egy társaságot, akik ellen az a vád, hogy magukat Jehova Isten tanuinak vallva, valláselleni izgatások sorozatát követték el egész Dél-Pest megyében és a bácskai részekben. Vezetőjük *Klinyecz József* nagykőrösi lakos, a társaság tagjai *Farkas György* jánoshalmi napszámos, *Juhász Vilma* szegedi ápolónő, *Györki Rozália* makói szobalány, *Kovács B. Imréné* halasi földmives asszony és *László István* női szabó, szegedi lakos. A letartóztatott »hittérítők«-ről kiderítette a csendőri nyomozás, hogy a halasi és jánoshalmi sanyarú homokvidékeken működtek főképpen

és a népeket nyomtatványaikban és előadásaikban azzal ámtították, hogy 1914-ben ledobták az égből a Sátánt és az uralkodik a világon. Kerékpárral járták a tanyákat és az összegyűjtött emberek előtt népmámítóknak nevezték a papokat és a törvényes felekezetek lelkészeit. Központjuk Jánoshalmán volt Farkas György házában. A nyomozás befejezése után a csendőrök átadták őket a bajai ügyészségnek.”

Nyírvidek, 1938. április 15. 7. p.

„Letartóztatták a Szabolcsból kiindult »Jehova Isten tanúi« nevű új vallásszekta híveit. Szabolcsból indult ki, majd Békés megyébe jutott, onnan a szegedkörnyéki tanyákra s végül Bácskába jutott el az a vallási szekta, amely »Jehova Isten tanúi« néven szerepel. Ez a bibliakutató szekta tulajdonképpen külföldi eredetű, de a hatóságok kommunista- gyanús üzemekkel és szervezkedéssel vádolják őket. a szekta Bácskába is eljutott s leginkább Jánoshalmán, Illancson, Felsőterézshalmán és környékén talált talajt. A szektáriusokat elfogta a csendőrség, még pedig számszerűen 6 jánoshalmi lakost, 3 férfit és 3 nőt. Letartóztatta őket és bekísérte valamennyit a bajai kir.[ályi] ügyészségi fogházba. A vizsgálóbíró két-három napon belül dönt fogvatartásukról. A »Jehova Isten tanúi« nevű szekta hívei azt állítják önmagukról, hogy ők vallásrajongók, ezzel szemben a közbiztonsági hatóságok részéről az a gyanú merült fel, hogy földalatti kommunista szervezkedésről van szó. A propagandát egy külföldről, valószínűleg Oroszországból jött fiatalember vezeti. Egyébként a szekta hívei főleg Szabolcsból és más megyéből rekrutálódnak, az Alföldön pedig leginkább Pest vármegyében terjedt el a különös és rejtélyes vallási mozgalom”

Egy házaspár beleőrült a „Jehova Tanui” szekta tévtanaiba. In: *Nyírvidek*, 1938. május 14. 4. p.

Egy szektárius bűnpöre. In: *Magyar Országos Tudósító*, 1938. június 4. (1. törvénytörvényi kiad.)

Fehér András hajdusoboszlói napszámos ellen izgatás miatt emelték vádat Debrecenben.

Távlatok. Modern szekták. In: *Magyar Kultúra*, 1938. június 5. 343–344. p.

„A csehországi Egerben rendkívül érdekes előadást tartott Lachmann professzor a manapság világszerte burjánzó szektákról. Mint mondotta, legjobban el vannak terjedve a methodisták, az üdvhadsereg, az ó- és új apostolok, a Komoly Bibliakutatók és az adventisták. Kelet-Európában leginkább a két utóbbi szekta vert gyökeret. A Komoly Bibliakutatók alapítója Charles Russel amerikai nagykereskedő. Ő elveti Kálvin predestinációs tanát s a Szentírásból épp az ellenkezőjét igyekszik bizonyítani. Különösen az eschatologikus fejezetek érdeklik. A világtörténelmet egészen szeszélyes számítás s téves kronológia szerint három nagy korszakra osztja be. Pontosan kiszámította, hogy Ádám Krisztus születése előtt 4128-ban látta meg először a napvilágot s rá két évre következett be a bűnbeesése. A hat teremtségi nap az emberi történelem 6000 évét jelenti. A világ első korszakát Russel az – akkori világnak nevezi. Ez a teremtséstől a vízözönig tart. Utána következik a jelenlegi – rossz – világ 1874-ig. Ezután jön egy 40 esztendőig tartó aratási idő, amelyre egy új világnak, az 1000 esztendőig tartó békebirodalomnak kellett volna következnie. Szerencsétlenségünkre ennek a békebirodalomnak a kezdő éve összeesett a világháború első esztendjével, 1914-gyel s így nem kezdődhetett meg. Russel erre még néhány utószüreti esztendőt is adott, de ebben az időben, 1916-ban meghalt. Annak ellenére, hogy mindezek az állítások a legnagyobb sületlenséget

tartalmazták, sikerült Russel utódjának, Ruthfordnak a szektát életben tartania, sőt Európába is átteltetnie. Hatalmas összegek birtokában megkísérelte, hogy Bernből mint központból megtérítse a német nyelvű országokat. Működését Németországban csakhamar betiltották, mert célja elérésére kommunista agitátorokkal szövetkezett.”

Kántor Mihály: A mi módszerünk. I-II. In: *Sárospataki Református Lapok*, 1938. július 17. 142. p., 1938. július 24. 146–147. p.

Cigándi misszió: szombati esti vallásos esték, majd vasárnap esti bibliakörök szervezése a Tanúk (Rice felől) és a baptisták ellensúlyozására.

„Eredmények: A vallásukat elhagyott reformátusok közül az egyházba sokan visszatértek. Hadjáratauk megállott, erejük felmorzsolódott. Azok tartják még magukat, akik a támadás idején mint a téveszmék apostolai jelentkeztek, azonban nem a másféle meggyőződés ereje, hanem viselkedésük szégyene tartja inkább távol őket a visszatéréstől. Templomunkban a férfipadok zsúfoltak, éppígy a leányok és legények padjai is. Az aszszonyok sorai nem telnek meg teljesen. Különösen a 25-35 éves édesanyák hiányoznak. Arra magyarázzuk, hogy *mint édesanyák* maradnak ilyenkor otthon.”

„A templomi esti istentiszteletek látogatóinak nagy számát azonban olyanok tették, kiket a mai magyar sors megfosztott attól, hogy ünnepi ruhában jár hassanak nappal a templomba. Mily szívesen vették ezek az esti harangsózt!”

Távlatok. A bibliakutatók pere egy amerikai bíboros ellen. In: *Magyar Kultúra*, 1938. szeptember 5. 119. p.

„A bibliakutatóknak nevezett amerikai szekta ismert vezetője, Rutherford az egyik rádió stúdiójában előadást tartott, amelyben éles támadást intézett a kereszténység és az Egyház ellen. Erre egy katolikus lelkész tiltakozott az illető rádiótársaságnál, mely a további előadásokat be is szüntette. Rutherford hívei erre kártérítési perrel támadták meg Dougherty filadelfiai bíborosérceket azon a címen, hogy szerződésük a rádiótársasággal felbomlott és 80 ezer dollár kártérítést követelnek. A pert azonban elvesztették, ami az amerikai nyilvánosságban nagy elégtételt keltett s aminek további következménye az, hogy a rádiótársaságok egyre-másra bontják fel eddigi szerződésüket a bibliakutatókkal.”

Egy havi fogházra ítélték a „Jehova tanui” királyhalmi „apostolat”. In: *Tanyai Ujság*, 1938. október 9. 2. p.

[Dobó Szilveszter:] „hitfelekezett és a papirend ellen elkövetett izgatással vádolt az ügyészség. [...] A bíróság a tanuk vallomásai alapján megállapította Dobó bűnösségét és ezért hitfelekezett, valamint osztályellenes izgatás vétsége miatt 1 havi fogházbüntetésre ítélte.”

MTI. Rádiófigyelő, 1939. június 13. 2. sz.

„A magyar lapok gyakran foglalkoznak az alföldi parasztság kulturális és szociális helyzetével és rámutatnak arra, hogy ennek az egyébként gazdag vidéknek a lakossága alig várja súlyos helyzetének jobbrafordulását.

A vasárnapi Esti Ujság rámutat arra, hogy a súlyos gazdasági helyzet nyomása alatt az Alföldön különböző szekták terjedtek el. Legjobban a »Jehova tanui« nevű szekta terjed, amely kommunista tanokat hirdet és amelynek érdekében maga a parasztság agitál. A magyar bíróságok nem is győzik a munkát, amelyet a szektáriusok rájuk hárítanak.”

MTI. Bizalmas értesítések, 1938. augusztus 12. 1068. sz.

„A békéscsabai rendőrség letartóztatta és a szegedi ügyészség fogházába kísértette át Mohai Pál rákospalotai nyugdíjas MÁV. gépkocsilakatos, Jumber Pál békéscsabai szabósegédet és Frankó Pál békéscsabai földmivest, akik, mint a Jehova szekta szélsőséges lommunista tagjai Békéscsabán Jumber Pál lakásán titkos összejöveteleket tartottak. [...] A lefoglalt nyomtatványokban a mai rendszer, a vallásfelekezetek és a papság ellen izgattak. A rendőrség megindította az eljárást ellenük az állami és társadalmi rend felforgatására irányuló büntett, felekezet és papság elleni izgatás és az államfő megsértése miatt.”

Veszedelemes felforgató társaságot leplezett le a békéscsabai rendőrség. In: *Békésmegyei Közlöny*, 1938. augusztus 13. 2. p.

[Mohai Pál ny. Máv lakatos, Gyumbier Pál szabósegéd, Frankó Pál Gerendás tanyai lakos, békéscsabai asszony =] „a szekta vezetése” – „felforgató szekta kommunista tagjai”.

Eladnak egy országot. In: *Pesti Napló*, 1938. szeptember 7. 6. p.

Jehova tanúi leírása Alaszka népességéről

MTI. Napi hírek, 1938. szeptember 7. (25. kiad.)

„Bukarest, szeptember 7. A kolozsvári rendőrség titkos vallási szektának jött nyomára, amely »Jehova vértanúinak« nevezte magát. A rajtaütés éppen gyülekezés idejében történt. Tizennégy férfit és asszonyt letartóztattak, a többinek sikerült elmenekülnie.”

Elítélték a „Jehova tanui” egyik prédikátorát. In: *Népszava*, 1938. október 6. 11. p.

„Ismeretes, hogy az országban »Jehova tanui« néven új szekta működik. Nyíregyháza vidékén már több prédikátort fogtak el és ítélték el. A szegedkörnyéki tanyákon Dobó Szilveszter földművest is pörbefogták, mert a vádirat szerint az összejöveteleken a katolikus papságot szidalmazta. Dobó Szilveszter ügyét szerdán tárgyalta a törvényszék ötös tanácsa. A tárgyaláson a prédikátor ártatlanságát hangoztatta. A törvényszék Dobó Szilvesztert *egyháznapi fogházra* ítélte. Az ítélet nem jogerős.”

A Jehova tanui szekta több tagja ellen bűnvádi eljárás indult rémhírtérjesztésért. In: *Nyírvidek*, 1938. október 7. 3. p.

Hitfelekezet elleni izgatásért fogházbüntetésre ítélték „Jehova” csabai „tanuit”. In: *Békésmegyei Közlöny*, 1938. november 24. 3. p.

Hitfelekezet elleni izgatásért elítélték „Jehova tanuit”. In: *Nyírvidek*, 1938. november 27. 12. p.

Izgatásért elítélték egy szegedi szektáriánust. In: *Magyar Országos Tudósító*, 1938. december 19. (1. törvényszéki kiad.)

A szegedi törvényszék ötös tanácsa Dobó Ferenc szegedi mezőgazdasági munkást vallás- és papok elleni izgatásért egy hónapi fogházra ítélte.

Elftélték Jehova Tanuit. In: *Magyar Országos Tudóstíró*, 1939. március 13. (1. törvényszéki kiad.)

„Mohai Pál 50 éves MÁV lakatos [...] izgató beszédet tartott a papi osztály ellen és olyan könyveket terjesztett, amelyeknek tartalma alkalmas arra, hogy a tőkésosztály és a keresztény hitfelekezetek, főként a római katolikus hitfelekezet ellen izgasson. Ezért bűnügyi eljárás indult Mohai Pál ellen, de a vádlottak padjára került Gyumbicz Pál 49 éves békéscsabai szabóseggé és még számos ottani lakós, akik valamennyien igen alacsony műveltségű egyének voltak.”

MTI. Napi hírek, 1939. április 1. (29. kiad.)

„A szegedi rendőrség megfigyelte, hogy a Jehova tanui elnevezésű szekta tagjai Alsótanyán sorra járnak a tanyákat és eközben állandóan izgatnak a keresztény hitfelekezetek ellen. Arra akarják rábíni az embereket, hogy lépjenek ki az egyházból. Akiiket sikerült a szekta tagjaiul megnyerniök, azokat arra izgatják, hogy ne fogjanak fegyvert, ha behívják őket katonának. A rendőrség izgatás miatt előzetes letartóztatásba helyezte Börcsök Szilveszter, Börcsök József, Dobó Szilveszter királyhalmi és Temesvári Vince átokházi földmivéseket.”

A „Jehova tanui”. In: *Népszava*, 1939. április 2. 17. p.

„A szegedi rendőrség megfigyelte, hogy a »Jehova tanui« elnevezésű szekta tagjai Alsótanyán sorra járnak a tanyákat és eközben állandóan izgatnak a keresztény hitfelekezetek ellen. Arra akarják rábíni az embereket, hogy *lépjenek ki az egyházból*. Akiiket sikerült a szekta tagjaiul megnyerniök, azokat arra izgatják, hogy ne fogjanak fegyvert, ha behívják őket katonának. A rendőrség izgatás miatt előzetes letartóztatásba helyezte Börcsök Szilveszter, Börcsök József, Dobó Szilveszter királyhalmi és Temesvári Vince átokházi földműveseket.”

Elftélték Jehova Tanuit. In: *Magyar Országos Tudóstíró*, 1939. április 8. (1. törvényszéki kiad.)

Szegeden. Elftélték: Horvát István, Jenczi József gazdálkodó, Czina Etel földműves, Varga Istvánné napszámosnő. Büntetés: fejenként egy havi fogház.

Szigoruan büntetik a „Jehova tanui” szekta vezetőit. In: *Nyírvidek*, 1939. április 19. 4. p.

Lackó József: Szekták ismertetése. In: *Csendőrségi Lapok*, 1939. május 1. 299–302. p.

„A kommunizmus bukása után országszerte élénk szektárius-mozgalmak voltak észlelhetők. A szekták terjeszkedésére kedvező előfeltételeket teremtett a világháború és az azt követő forradalmi mozgalmak, amelyek a nagy elszegényedési folyamat folytán a lelkek egyensúlyát megzavarták. A szekták külföldi pénzzel és külföldön készült magyarnyelvű propaganda sajtótermékek egész tömegével dolgoztak. A szekták terjeszkedése hamarosan kiváltotta a bevett egyházak érzékenységét, mert a terjesztett különböző című propaganda sajtótermék legnagyobb része a felekezetek közötti békétlenség előidézését szolgálta.

A belügyminiszter rendelettel szabályozta a szekták ellenőrzését s összefoglalta azokat az irányelveket és jogszabályokat, amelyeket a mozgalmakkal kapcsolatban a hatóságok és a nyomozó közegeknek szem előtt tartani kötelesek.

Ennek megfelelően az el nem ismert vallásfelekezeteket (szektákat) állandó és éber rendőrhatalósági felügyelet és ellenőrzés alá kell vonni. Amennyiben pedig terjesztői a

hitélet keretein túlmenve államellenes, antimilitarista, vagy közerkölcsiségbe ütköző propagandát úznének, illetőleg a hitélet keretein belül is a hívők szerzésének a bevett egyházak hitelveit és eljárásait sértő módját alkalmazzák és így a felekezetek közötti békét veszélyeztetnék, a rendőrhatalom mozgalom megakadályozásához szükséges intézkedéseket teszi meg. Ennek sikere érdekében az örsöknek a nyomozó szervektől támogatva a legalaposabb felderítést kell lefolytatniok.

Hasonlóképpen ellenőrzés alatt állanak az el nem ismert vallásfelekezetek (szekták) által tartott összejövetelek (vallásgyakorlatok, egyházigazgatási gyülekezések, kiképző tanfolyamok stb.) is. Ezekre az összejövetelekre a gyülekezési jogra vonatkozólag kiadott rendelkezéseket kell szem előtt tartani. Ezen rendeletnek megfelelőleg ezek az összejövetelek engedélyezési kötelezettség, illetve hatósági biztonsági ellenőrzés alá esnek. [...]

Ugyancsak szabályozza a szektamozgalmak céljait szolgáló sajtótermékek utcai és házaló terjesztésének engedélyezése kérdését is. Itt felállította azt az elvet, hogy a törvényhatóság első tisztviselői a szektamozgalmakat propagáló sajtótermékek terjesztésére a belügyminiszter megkérdezése nélkül soha ne adjanak ki engedélyt. A rendőrhatalomokat pedig utasította, hogy az engedély nélküli terjesztést éber ellenőrzéssel akadályozzák meg.

A szekta sajtótermékek – amelyek egyrésze tulajdonképpen vallásos színezetben kommunista eszméket propagál – többnyire külföldi nyomdában vannak előállítva s nagyrészüket már Magyarország területéről ki van tiltva. [...]

A rendelet felhívja a hatóságok figyelmét arra, hogy egyes törvényesen el nem ismert vallásfelekezetek egyesületekké alakulva akarják enyhíteni a rájuk vonatkozó ellenőrzési szabályokat. Mivel azonban híveik semmi vonatkozásban sem alkothatnak jogi összességet és céljuk eltérő az egyesületekétől, nem eshetnek az egyesületek fogalma alá.

Megállapítja a rendelet, hogy a »Nemzetközi Bibliatanulók Egyesülete«, »Bibliakutatók Egyesülete«, »Világító Őrtorony«, »Biblia Traktátus Társaság« nevek alatt működő szekta tanai és terjesztett sajtótermékei nem csak a történelmi egyházak céljai és működése ellen irányulnak, hanem büntetőjogi és államrendészeti szempontból is súlyos kifogás alá esnek, amiért is ezekre különös figyelmet kell fordítani. [...]

Magyarország területén működő, el nem ismert vallásfelekezetek (szekták) a következők: [...]

2. *Millenisták.* Ide tartoznak a következő szekták: *a)* Adventisták, millenisták. *b)* Bibliakutatók. *c)* Bibliatanulók. *d)* Biblia és Traktátus Társaság. *e)* Jehova Isten Tanui. *f)* Magdeburgi Biblia Traktátus Társaság. *g)* Nemzetközi Bibliakutatók. *h)* Nemzetközi Bibliatanulók és tanulmányozók. *i)* Világító Őrtorony.

Tanaik keresztény egyházellenesek, antimilitaristák és nemzetellenes érzelműek. Támadják az államháttartásokat, ellenzik a hazafiasságot és államfőket. Általában hittételeik egyeznek a kommunista gondolkörrel. Sajtótermékeiket – kevés kivétellel – az ország területéről kitiltották. [...]

A »Millenisták« alá tartozó »Jehova Isten Tanui« szekta követői ellen izgatás, sajtórendészeti vétség és kihágás címen a csendőrség az ország területén 1937 március 23-tól június 30-ig nyomozást folytatott, aminek során – többek között – közel 7000 darab szektáriánus sajtótermék került kézre. Az őrizetbevett sajtótermék közül 800 darab külföldi és izgató tartalmú volt. Államrendészeti szempontból fontos a szekták állandó ellenőrzése és a hívek magatartásának figyelemmel kísérése.”

O. T. O.: „Népes tanyákat mételyez meg az Alföldön a „Jehova tani” [sic!] szekta. In: *Esti Újság*, 1939. június 11. 7. p.

„*Börsök* József és *Juhász* Mária egyszerű földművelő emberek ellen hitfelekezett és a papi rend ellen izgatás miatt indult eljárás... [...]

A törvényszék *Börsököt* 4 havi fogházra ítélte, *Juhász* Máriát pedig bizonyítékok hiányában felmentette. [...]

Jehova tanúi úgy terjednek itt a Tisza–Maros szögének táján, mint őszi eső után a mérges gomba. [...]

Törvényszéki ítéletek állapították meg, hogy a Jehova tanúinak tanítása teljesen megegyezik a kommunizmus alapelveivel és veszélyeztetik az állam törvényes rendjét.

Szegeden és környékén a hatóságok, de főleg a papság mindent elkövetnek, hogy megállítsák a mérges nyál ömlését, azonban csaknem tehetetlenek a jehovásokkal szemben. Rendőri fellépés mit sem használ, mert titokban, éjszakának idején, kommunista sejtyszerűen szervezkednek. A papság a hit és a vallás fegyverével vette fel a küzdelmet. Ez is nagyon nehéz munka, mert ezekkel nehezen lehet józanul szóbaállni.

A szektának nincs látható szervezete, tudják azonban minden faluban, minden tanyaközponton, hogy ki a »prédikátor«, aki az egész agitációt irányítja. Tanulatlan, írni, olvasni alig tudó emberek esténként és éjszakánként maguk köré gyűjtik a híveket valamelyik eldugott tanya jól elrekesztelt ajtaja mögött és »magyarázzák« az Írást s vezetik a beteges, mániákus szertartásokat, amelyek egyik-másik szektánál epileptikus őrjöngésig fajulnak.

A szekta terjeszkedése is ugyanilyen titokban történik. Legtöbbet alkalmazott módszer az, hogy az apostol este bekopogtat a tanyaiba mint szegény vándor, közömbös dolgokról kezd beszélni, aztán lassan rátereli a szót a jehovásokra és a házbeliék egyszer csak azt veszik észre, hogy meg vannak térítve.

Ma már nem is vitás a helyzet: itt csak radikális, kíméletlen és határozott hatósági beavatkozás segíthet.”

MTI. Rádiófigyelő, 1939. június 13. 2. sz.

(A szlovák rádiók híreinek folytatása)

„A vasárnapi *Esti Újság* rámutat arra, hogy a súlyos gazdasági helyzet nyomása alatt az Alföldön különböző szekták terjedtek el. Legjobban a »Jehova tanui« nevű szekta terjed, amely kommunista tanokat hirdet és amelynek érdekében maga a parasztság agitál. A magyar bíróságok nem is győzik a munkát, amelyet ezek a szektáriusok rájuk hárítanak.”

S. L.: Angliát clárasztják a cseh hír-ügynökök. A skót protestáns liga főtitkára Budapestre érkezett, hogy ellenőrizze a cseh propaganda híreszteléseit. In: *Pesti Hírlap*, 1939. augusztus 4. 7. p.

Alexander Ratcliff, Boér Elek közigazgatási bíró és Szabó István református lelkész, a református külügyi bizottság elnökének társaságában felkereste a szerkesztőséget is:

„– Tudni akarom ezenkívül – folytatta Mr. Ratcliff –, hogy mi az igazság *Jehova Tanui* körül? A magukat így nevező emberek ugyanis nagy zajt ütnek hazámban és Magyarországot többek közt azzal vádolják, hogy itt nem engedik a bibliát tanítani s a biblia alapján nézeteiket kifejteni.

Közlöttük Mr. Ratcliffel, hogy Jehova Tanuit hazánkban azzal gyanúsítják, hogy e maguk adta hangzatos elnevezés alatt kevésbé Jehova, mint inkább bizonyos politikai rendszer mellett tesznek tanúságot.”

Határokon túl. Románia. In: *Harangszó*, 1939. augusztus 13. 266. p.:

„Rendelet útján szabályozták a szekta-kérdést. Ennek értelmében csak a baptisták és adeventisták működhetnek szabadon. Az ú. n. komoly bibliakutatók, Jehova tanui és nazarénusok szektáját betiltották.”

MTI. Napi hírek, 1939. augusztus 24. (33. kiad.)

„Pécs, augusztus 24. A pécsi büntetőtörvényszék ötöstanácsa ma tárgyalta a »Jehova tanui« néven ismert szekta tíz tagjának bűnügyét, akiket az ügyészség egy-egy rendbeli folytatólagosan elkövetett osztály elleni izgatással és sajtórendészeti vétséggel vádolt, amelyet a »Jehova igazságai« címen kiadott röpiratokban követtek el. A bíróság a vádlottak közül Klinecz Józsefet és Kovács B. Imrénét 3-3 havi, Farkas Györgyöt 4 havi fogházra ítélte, a többi vádlottat egyenként másfélhavi fogházzal sújtotta. Az ítélet nem jogerős.”

„Jehova tanui” a pécsi büntetőtörvényszék előtt. In: *Pesti Hírlap*, 1939. augusztus 25. 8. p.

„Pécsről jelentik: A pécsi büntetőtörvényszék ötös tanácsa csütörtökön tárgyalta a »Jehova tanui« néven ismert szekta tíz tagjának bűnügyét, akiket az ügyészség egy-egy rendbeli folytatólagosan elkövetett osztály elleni izgatással és sajtórendészeti vétséggel vádolt, amelyet a »Jehova igazságai« címen kiadott röpiratokban követtek el. A bíróság a vádlottak közül Klinecz Józsefet és Kovács B. Imrénét 3-3 havi, Farkas Györgyöt 4 havi fogházra ítélte, a többi vádlottat egyenként másfélhavi fogházzal sújtotta. Az ítélet nem jogerős.”

A „Jehova tanui” veszedelmes szekta tagjai a pécsi ötöstanács előtt. In: *Dunántúl*, 1939. augusztus 25. 5. p.

Klinecz per: osztályellenes izgatás és sajtórendészeti vétség.

„Szabó Lajos hatodrangú vádlott tagadta, hogy a terjesztésben résztvevett volna és azzal mentette magát, hogy az angol bibliatársulattól, illetőleg annak fiókjától már megvált, és különben sem volt része a füzetnek irányításában. [...]”

A bíróság a vádlottak közül Szabi Lajos magántisztviselőt a vád és következményei alól felmentette.”

Duplájára emelte a Kuria egy Jehova-tanú büntetését. In: *Magyar Országos Tudóstíró*, 1939. október 25. (1. törvényszéki kiad.)

Börzsök József szegedi földműves 8 hónap börtönt kapott.

MTI. Napi hírek, 1939. december 12. (43. kiad.)

„A belügyminiszter rendeletet adott ki a honvédelem érdekeit veszélyeztető szekták működésének megszüntetéséről. [...]”

Betiltott a belügyminiszter nyolc államellenes szektát. In: *Magyar Nemzet*, 1939. december 13. 6. p.

[Államellenes cselekmény miatt azonnali hatállyal betiltották a nazarénusok, az adventisták, a hetednapos adventisták, a szombatosok, a Jehova Isten tanúi, az istengyülekezet, az öskeresztények és a pünkösdisták elnevezés alatt ismert szekták működését.]

Betiltották a szektákat. In: *Nyírávidék*, 1939. december 13. 3. p.

Betiltotta a belügyminiszter az állam- és honvédelem-ellenes szekták működését. In: *Eger*, 1939. december 15. 4. p.

Erről a gyári püspök az 1940. évi körlevelében is tájékoztatott.

Feloszlatták a Nyíregyházán működő szektákat. In: *Nyírvidek*, 1940. január 3. 3. p.

A papság ellen izgattak a „Jehova tanúi”. In: *Magyar Nemzet*, 1940. január 17. 7. p.
„Klincecz József és társai elítélése: pécsi törvényszék ötöstanácsa.”

Kalocsai Főegyházmegyei Hivatalos Közlemények 1940. évről, 1941. 2. sz. 3–4. p.

„343. sz. Szekták működésének megszüntetése. A m.[agyar] kir.[ályi] belügyminiszter 365.500/1939. VII. a. számú rendeletét a honvédelem érdekeit veszélyeztető szekták működésének megszüntetéséről közzéteszem: [...]”

Kormann Frigyes: A honvédelem érdekeit veszélyeztető felekezetek elleni védekezés. In: *Magyar Katonai Szemle*, 1940. 3. sz. 773–782. p.

Felemelte a Kuria Jehova Tanuinak a büntetését. In: *Magyar Országos Tudóstíró*, 1940. május 1.

Elítélték: „Oszticz Béla írástudatlan földműves, Fábián Máté szabósegéd, Bugyik Vince cipészsegéd és Gajda Sándor földmunkás, valamennyien felekezetenkívüliek.”

Fogházbüntetésre ítélték a térítő jehovistákat, akiknek főszónoka az ibrányai szekta „rengátja”. In: *Nyírvidek*, 1940. június 4. 2. p.

SZITA SZABOLCS

A Jehova Tanúi Egyház a második világháború idején (1939 1945)

Az 1930-as évek gyakorlata bebizonyította, hogy a Horthy Miklós kormányzó nevével jelzett korszak egyházpolitikája újabb diszkriminatív intézkedések sorát hozta. A közigazgatás többféle úton-módon nehezítette a magyarországi kis-egyházak, köztük Jehova Tanúi hitbuzgalmi tevékenységét. Az összejeveteleket mind inkább titokban kellett tartani. A gyülekezetek – nem kis nehézségek árán – az *Őrtorony* egy-egy példányát olvasták, körbeadták egymás között.

A Magyar Királyság területén is döntő szerepet játszott, hogy a történelmi egyházak – az államhatalommal egyetértésben, szövetkezésben – a Jehova Tanúi mozgalmat reflexszerűen politikai mozgalomnak tekintették. A közösséget lekezeltek, szektának minősítették, tagjait vidéken a csendőrség figyelte, nyilvántartotta. (A csoportos összejevetelek felderítésére besúgókat is igénybe vettek.)

A kisegyházak helyzete a Magyar Királyságban fokozatosan romlott. A hivatali „nemzetféltésből” fakadó támadások mind gyakoribbá váltak, több irányból is elérték őket. Ezzel együtt egyre több alaptalan, kirekesztő előítélet, hatósági zaklatás részesei lettek. Az államhatalom (és az általa védeni kívánt keresztény egyházak) álláspontja az ún. szektakérdésben alapvetően merev volt, ugyanakkor egyre éleződött, szigorodott.

Mint korábban említésre került, 1937. március 23-tól országos csendőrségi nyomozást indítottak. Június 30-ig tömeges letartóztatások történtek. A hatóság célja a Jehova Tanúi vallási közösség teljes felszámolása volt.¹ Az erőszak, a kiterjedt megfélemlítés, az ellenséges sajtóhadjárat² a várt eredményt nem hozta meg. Mégis, a „korszellemben” a szélsőjobboldal nyomulását, a fokozódó diszkriminációt, a fajgyűlölet, a kirekesztési törekvések terjedését nem lehetett megállítani. Az ún. nemzetnevelést 1939-től a honvédelmi törvény³ is erősítette. A „honvéde-

¹ A szomszédos Romániában is kiterjedt üldöztetést folytattak. 1933 és 1939 között 530 bírósági pert indítottak Jehova Tanúi ellen.

² Bibliamagyarázóként kommunisták lázítják a tanya népét. In: *Tanyai Újság*, 1936. december 6.; A „Jehova Isten Tanúi” kommunisták. In: *Nemzeti Újság*, 1937. december 4.; Leleplezték Moszkva „Bibliakutatóit”. In: *Az Est*, 1937. december 23.

³ 1939: II. tc. „a honvédelemről”. Magyar Törvénytár. 1939. évi törvénycikkek. Bp., 1940.

lem ellen irányuló izgatásra” vonatkozó, valamint a gyülekezési jogot korlátozó bekezdései jogi alapul szolgáltak.

A megfélemlítést érvényesítették a jogszabályba és a végrehajtási rendeletekbe foglalt olyan rendelkezések, mint a kitiltás, rendőrhatalósági felügyelet vagy az őrizet alá helyezés törvényi tényállása. A kitoloncolás, az internálás mind gyakoribbá vált, a bevándorlókat éppúgy elérte, mint a „megbízhatatlannak” sorolt társadalmi csoportokat. A következőkben a társadalom erkölcsi lealjasodásában a zsidótörvények, zsidóellenes rendeletek sora új jelenség volt. A törvényes lepelbe burkolt kirekesztés, más rovására történt tulajdongyarapítás, jobb állásba jutás, bármilyen jövedelemszerzés, gyarapodás egyfajta ösztönzőjének szolgált.

1939-ben a rendészeti hatóságok a mind szigorúbb gyülekezési szabályok betartását fokozottan figyelték. Minden kihágási esetben eljárást indítottak. A következőkben ezek sorából idézünk fel. 1939. március 13-án a *Magyar Országos Tudósító* budapesti törvényszéki szerkesztősége hírül adta, hogy a szegedi törvényszék ötös tanácsa „Jehova tanúi” vallásmozgalom híveinek ügyét tárgyalta. Két tagja izgató beszédet tartott a papi osztály ellen, valamint olyan könyveket terjesztett, amelyek tartalma alkalmas volt arra, hogy „a tőkésosztály és a keresztény hitfelekezetek ellen, főként a római katolikus hitfelekezet ellen izgasson”. A bíróság Mohai Pál MÁV-lakatost három hónapi és tíznapi, Gyumbicz Pál 49 éves békéscsabai szabóságát három hónapi fogházbüntetésre ítélte. (Mindkét ítélet jogerőre emelkedett.) A mozgalom korábbi szervezőjét a hatóság kiutasította Békéscsabáról, ám a hívek Budapestről új bibliamagyarázót kértek. Így került hozzájuk – számos nyomtatvánnyal együtt – az „izgató beszédek” tartó, könyvterjesztő Mohai Pál.⁴

Alig három héttel később az MTI kéziratosa kiadványa Jehova szegedi Tanúiról közölt információt. Alsótanyán a szegedi rendőrség mozgásukra, a keresztény hitfelekezetekkel ellenséges térítő tevékenységükre figyelt fel. „Akiiket sikerült a szekta tagjaiul megnyerniök, azokat arra izgatják, hogy ne fogjanak fegyvert, ha behívják őket katonának.” Az április 1-jei híradás szerint a rendőrség izgatás miatt előzetes letartóztatásba helyezte Börcsök Szilveszter, Börcsök József, Dobó Szilveszter királyhalmi és Temesvári Vince átokházai földműveseket.⁵ Egy másik ügyben Nemes Eleket kéthavi börtönbüntetéssel sújtották. A honvédbíróság marasztalta el, mert a fegyverfogást rendkívüli hadgyakorlatra behívása alkalmával megtagadta.⁶

A *Magyar Országos Tudósító* 1939. április 8-i híryanaga szerint Makón Jehova Tanúi vasárnap délutánonként Horvát István darálómalom-tulajdonos házában tartottak összejövetelt. Ilyenkor kapták kézhez a külföldről érkezett nyomtatványokat. Ezeket közösen olvasták, magyarázták, terjesztették, amit a bíróság a

⁴ *Magyar Országos Tudósító*, 1939. március 13. A könyvterjesztőket, teljes idejű igehirdetőket korábban kolportőröknek nevezték. Később ezt a kifejezést már nem használták, mert nem írta le munkájuk fő célját, hogy az embereknek a Bibliát oktassák.

⁵ *MTI.*, 1939. április 1. (Házi sokszorosítás. 29. kiadás.)

⁶ MNL OL K 149. 651 f. 11/33., 28. p.

római katolikus klérus, általában a papság elleni izgatásként kezelt. A szegedi törvényszék, majd az ítélőtábla Horvát Istvánt, továbbá Jenczi József gazdálkodót, Czina Etel földművest és Varga Istvánné napszámosnőt egy-egy hónapi fogházra ítélte el.⁷

Nyáron a pécsi büntető törvényszék ötös tanácsa „Jehova tanúi szekta” tíz tagjának ügyében ülésezett. A vád folytatólagosan elkövetett osztályelleni izgatás és sajtórendészeti vétség volt, melyet *Jehova igazságai* címen kiadott röpiratokban követtek el. Augusztus 24-én a bíróság Klínyecz Józsefet és Kovács B. Imrénét 3-3 havi, Farkas Györgyöt 4 havi fogházra ítélte, a többi vádlottat egyenként másfél havi fogházzal sújtotta.⁸

Az idézett tudósító 1939. október 25-i törvényszéki kiadásában ismét felbukkant Börcsök József szegedi földműves neve. A Jehova Tanúi szekta hívőjének és propagátorának nevezték, mivel az év tavaszán a szegedi tanyákon házról házra járt, fillérekkért nyomtatványokat árusított. A röpiratok „izgatást a hadsereg, a katonaság intézménye és a papság ellen” tartalmaztak. A szegedi törvényszék ötös tanácsa Börcsököt „izgatás” vétsége miatt négy hónapi fogházra ítélte, ám a Kúria Kvassay-tanácsa az enyhítő szakasz alkalmazását mellőzte. Büntetését nyolc hónapi börtönre emelte fel.⁹

1939. november 9-én a m. kir. székesfehérvári honvéd törvényszék mint ítélőbíróság főtárgyalást tartott. Stocker Ignác határvadász őrzetőt, Jehova Isten Tanúi szekta tagját – folytatólagosan elkövetett bujtogatás és függelemsértés büntetben – marasztalta el. Az eredetileg szabósegéd foglalkozású őrzetőre főbüntetésként nyolchavi, hetenként egy napon böjttel és böjtnapokon kemény fekvőhellyel súlyosított börtönt szabtak ki. Mellékbüntetésként lefokozták. Végül a honvéd törvényszék elrendelte, hogy az ítélet jogerőre emelkedése után az előljáró parancsnokság által a Stockertől korábban elvett *Az Ótestamentum könyve* „a tulajdonos vádlottnak kiadassék”.¹⁰

1939 decemberében Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter – Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi, valamint Radocsay László igazságügy-miniszterrel egyetértésben – számos egyház működését megtiltotta. 363 500/1939. BM. sz. rendelete kiterjedt a millenistákra („nazarénusok, adventisták, hetednapos szombatások, Jehova Isten tanúi”) és más „a rejtélyes tanokat hirdető, látványosan elkülönülő szektárius mozgalomra”. Ide értették az Istengyülekezetet, az őskeresztényeket, a pünkösdistákat. A hivatkozási alap „a keresztény hitfelekezetek elleni állandó izgatás” volt.

A rendelet indoklásában olvasható, hogy a felsorolt, törvényesen el nem ismert felekezetek (Jehova Tanúit ide sorolták) sértették „az ország törvényeit, a közrendet, más bevett vagy törvényesen elismert vallásfelekezetet, valamint a közer-

⁷ *Magyar Országos Tudósító*, 1939. április 8.

⁸ *MTI.*, 1939. augusztus 24. (Házi sokszorosítás. 33. kiadás.) (A közlés idején az ítélet nem volt jogerős.)

⁹ *Magyar Országos Tudósító*, 1939. október 25. 1. törvényszéki kiadás.

¹⁰ HM. HIM. M. kir. Székesfehérvári honvéd törvényszék mint ítélőbíróság Hb.222/39. sz./24. HM 1942. cln. 13. 5161. cs.

kölcsiség kívánalmait [...] Gyülekezéseiken, összejöveteleiken nemcsak vallási, hanem politikai és társadalmi tanokkal is foglalkoznak.” Felrótták ellenük, hogy „az állampolgárokat a honvédelmi [...] kötelességeik teljesítésétől eltéríteni törekcszenek”. A BM rendelet a közösségeket váratlanul, felkészületlenül érte.

Az üldöztetés kiterjesztéséhez – hivatalos nyelvezettel a „folytatólagos osztály elleni izgatás”, a „sorozatos sajtórendészeti vétségek” leküzdéséhez, a hadbírószági eljárások szigorításához – az 1939. december 2-i rendelet kitűnő alapot szolgáltatott. Címe *A m. kir. belügyminiszternek 363.500/1939. BM. számú rendelete. A honvédelem érdekeit veszélyeztető szekták működésének megszüntetése*¹¹ volt. A miniszteri intézkedésben nem az addigi eljárások mennyisége, inkább az eljárás alá vont katonaköteles személyek által képviselt eszme játszott döntő szerepet. A katonai szolgálat megtagadását a közelgő háború árnyékában a honvédség főparancsnoksága, a politikai hatalom minden bizonnyal felfokozott veszélyként érzékelt. Elejét akarta venni, hogy terjedjen, esetleg tömegesebbé váljon.

A *Belügyi Közlöny*ben közzétett rendeletről az állam és a politikai hatalom által előnyösen kezelt egyházak szoros, szerves összefonódása világosan kitűnik:

„Az utóbbi évek tapasztalatai szerint [...] egyes szekták, mint a nazarénusok, adventisták, hetednapos adventisták, szombatosok, Jehova Isten tanúi (gyűjtőnév alatt millenisták), Istengyülekezet, őskeresztények és pünkösdisták olyan antimilitarista tanokat hirdetnek, amelyek az 1921. évi III. törvénycikk 6. szakaszával és az 1939. évi II. törvénycikk rendelkezéseivel ellentétben az állampolgárokat a honvédelmi, a legszentebb állampolgári kötelességük teljesítésétől eltéríteni törekcszenek.

Hitelveik és szervezeti szabályaik egyes részükben törvényes jogszabályokat sértenek; a magántulajdon elvének elvetésével veszélyeztetik az állam és társadalom törvényes rendjét, a katonai szolgálati kötelezettség és az erre vonatkozó parancsok megtagadásával a katonaság intézményét, a történelmi egyházak hitelveinek és vezetőinek támadásával a bevett és törvényesen elismert vallásfelekezetek békés együttműködését, hitelvi felfogását s híveinek vallásos érzületét, ezekkel együtt közvetlenül vagy közvetve a közrendet és a közbiztonságot.

Ezért a felsorolt szekták működését honvédelem- és államellenes tevékenységük miatt a vallás- és közoktatásügyi és az igazságügyminiszterrel egyetértve, azonnali hatállyal betiltom. Ennek a rendelkezésemnek következtében a szóbanforgó szekták részére az ország területén esetleg megadott eddigi gyülekezési engedélyek azonnal hatályukat veszítik.”¹²

¹¹ *MTI. Napi Hírek*, 1938. december 12. (43. kiadás.); *Budapesti Közlöny*, 1939. december 13.; Betiltották a szektákat. In: *Nyírvidek*, 1939. december 13.; Betiltotta a belügyminiszter az állam- és honvédelem-ellenes szekták működését. In: *Eger*, 1939. december 15.; *Pápa és Vidéke*, 1939. december. 24.; *Harangszó*, 1939. december 31.; Szekták működésének megszüntetése. In: *Kalocsai Főegyházmegye Hivatalos Közleményei 1940. évről*, 1940. 2. sz. Ld. még: Magyarországi rendeletek tára, 1939. Bp., 1940. 2376–2377. p. (Jakab Attila kutatási eredménye.)

¹² *Belügyi Közlöny*, 1939. december 17. 583/1647. p. A rendelet – a korábbi rendelkezések terminológiájának fényében – helyenként nehezen volt értelmezhető, ahogy az debre-

A retorzióból az idegen állampolgárok sem maradhattak ki. Ügyükben kitiltást, máskor rendőrhatalósági felügyeletet vagy őrizet alá való helyezést (internálást) alkalmaztak. A belügyminiszter 1939. december 2-án arra is felhívta a figyelmet, hogy a be nem tiltott szektákat ugyancsak szoros megfigyelés alá kell vonni. Amennyiben „a megfigyelés során azt tapasztalnák, hogy valamelyik még be nem tiltott szekta működése a közölt szempontok alapján kifogás alá esik, tegyenek betiltására hozzám kellően indokolt javaslatot”.¹³

A hatósági betiltással Jehova Tanúinak ügye lényegében megszűnt egyházi probléma lenni. Az első világháború utáni időszakban is főként a református egyháznak okozott nehézségeket. Megfigyelhető, hogy a Tanúknak sem a katolikusok, sem az evangélikusok nem szenteltek különösebb figyelmet. Ehhez képest a református egyház érzékenyebb volt. Újabban a karhatalmi megoldásokban bízott, ezeket támogatta. Lényegesen kevesebb energiát fordított arra, hogy a hívők megtartásáért a Tanúkkal belmissziós, pasztorációs téren vegye fel a versenyt.

A Honvédelmi Minisztérium (HM) ugyancsak kidolgozta a cselekvés újabb formáit. A honvédelemről szóló 1939 II. tc. által bevezetett „kivételes hatalom” messze túlmutatott a kisegyházak addigi üldöztetésén. Az általános hadkötelezettséget visszaállították, a statáriális bíráskodásra vonatkozó szabályozás tágabb teret kapott. A honvédelmi törvény hatálybalépésére hivatkozva a HM a magyar társadalom militarizálását, ennek megfelelő államszervezet kiépítését kiemelt kérdésnek tartotta. Célul tűzte, hogy a katonai büntetőbíráskodásban az ún. antimilitarista szekták elleni védekezést minél hatékonyabbá, eredményesebbé tegye. A vallási meggyőződésből elkövetett bűncselekmények kapcsán részletesen, újra szabályozta a honvéd igazságügyi hatóságok teendőit, miként a honvéd bíróságok által kiszabott büntetések végrehajtásában közreműködő katonai szervek eljárásait.¹⁴

Az államhatalom a törvényi betiltás útján gyakorlatilag teljesen magára vállalta a fogós kérdés megoldását, mégpedig karhatalmi módszerekkel.¹⁵ Ezután a Ta-

ceni VI. csendőrkerületi parancsnokság 1939. december 21-i levéléből (926. szám/kt. 1939) is kitűnik: „Tekintettel arra, hogy a kiadott belügyminiszteri rendeletben foglaltak végrehajtására a csendőr őrsök hivatottak, a kerületi parancsnokság szükségesnek látja teljes részletességgel megjelölni a csatolt kimutatásban felvettek közül ama szektákat, amelyek működése eltiltatott, hogy így a csendőrség részéről törvénysértések elő ne forduljanak, de emellett a belügyminiszter úr vonatkozó rendelete is maradéktalanul foganatosíttassék. Erre tekintettel kérek rendelkezést [...], hogy a már többszörösen jelentett kimutatásban szereplő szekták közül melyeket kell megszüntetetteknek tekinteni, illetőleg melyek működését kell csak megfigyelés alatt tartani.” MJTE Archívuma. 1807. sz. (Jakab Attila kutatási eredménye.)

¹³ A m. kir. belügyminiszter 363.500 1939. B.M. számú rendeletéből. In: *Belügyi Közlöny*, 1939. 57. sz.

¹⁴ Az 1939. évi július 7-én kelt 92.518/el.n.13.-1938. sz. rendelet.

¹⁵ A Tanúk története jól beleilleszkedik a Horthy-korszakbeli általános egyházpolitikai történetbe, amikor is az egyházak összességében a politikai hatalomtól várták a „szekta”-kérdés karhatalmi eszközökkel történő megoldását. Maguk azonban a „szekták” ellensúlyozására semmi érdemi pasztorációs vagy missziós tevékenységet nem fejtettek ki. A politikai bűncselekmény fogalma a Horthy-rendszerben 1921-től a jogrendszer részévé vált.

núk államilag szervezett, módszeres és törvényes üldözésének mi sem állt útjába, ami a következő háborús években sorozatos börtönbüntetések és internálótábori fogság¹⁶ (döntően Kistarcsa és Nagykanizsa) kiszabását jelentette.

Mindezekon felül a budapesti rendőrségen külön, Jehova Tanúira „szakosodott” nyomozócsoport kezdett munkába. A közösség által terjesztett nyomdai kiadványokat elkobozták. Elnevezésük „hivatalosan kitiltott és államrendészeti szempontból aggályos sajtótermék” volt.

Az 1939. esztendő Jehova Tanúi irányítási szintjén is változást hozott. Bartha András helyébe, az új országszolga posztjára Konrád János került.

A katonai szolgálat megtagadása háború idején számos országban, még az Egyesült Államokban, Ausztráliában is büntetéssel járt. A magyarországi Tanúk helyzetét súlyosbította, hogy az akkori vallási közösségekből egyedül ők nem vállaltak semmilyen katonai tevékenységet. Még fegyverhasználatot nem igénylő formákat (pl. katonai felszerelési és ruházati cikkek átvételét) sem. Magatartásukkal összefüggésben a rendőrség budapesti főkapitánysága politikai osztálya 1940. augusztus 28-i jelentésének készítői arra az alaptalan következtetésre jutot-

A szélsőséges mozgalmak közé sorolták a cionista mozgalmat, a kommunista mozgalmat, szektaként Jehova Tanúit.

¹⁶ Az internálótáborok rendőrtisztek parancsnoksága alá tartoztak. Az őrséget rendőrök látták el, a parancsnokságok mellett elhárító tisztek is dolgoztak. A táborok környékén viszont csendőrség működött, nyomozó apparátusával behatolt a táborokba is.

tak, hogy szolgálatmegtagadásuk csupán álca. Valójában a megfelelő időt várják, hogy fegyveres fellépést hirdessenek a fennálló társadalmi rend ellen.¹⁷

Dr. Kormann Frigyes terjedelmes tanulmányban összegezte a honvédelem érdekeit veszélyeztető vallásfelekezetek elleni fellépés időszerű tennivalóit.¹⁸ Az 1939: II. tc. életbelépése folytán „mélyreható változások” tükrében vizsgálta, mi a teendő „az úgynevezett antimilitarista szektákkal szemben és miként tehetjük a védekezést a lehető legeredményesebbé”. Meghatározta a szektárius mozgalmak elterjedésének tényezőit, megnevezte az állami érdekekre veszélyt nem jelentő szektákat, utóbbiak alatt például a metodista egyházat és az Üdvhadsereget értve. A legnagyobb magyarországi szektának a nazarénusokat tartotta, híveit körülbelül tízezerre tette, az adventisták létszámát ennek felére becsülte. A szerző „felette veszélyesnek” minősítette a millenista szekta egyik ágazataként definiált Jehova Isten Tanúi antimilitarista vallási mozgalmat. „Általában nemzetellenesnek” bélyegezte, mivel követői „marxi elveket vallanak és semminemű katonai szolgálatra nem vállalkoznak”. Megállapította, hogy hívei az ország egész területén szétszórtnak találhatók. Létszámuk megállapítására nem vállalkozott, ismeretlennek tartotta. Antimilitarista jellegűnek ítélte meg „a felekezet nélküli szeretet szektáját”, egyben pontos adatok nélkül közölte, hogy követőinek száma a legutóbbi időben jelentékenyen emelkedett. Kormann összegezeként arra jutott, hogy a törvényi rendelkezések folytán az antimilitarista szekták követői immár 12. életévüktől 60 éves korukig úgyszólván állandóan összeütközésbe kerülnek a honvédelmi kötelezettséggel.¹⁹

Alapvetőnek tartotta, hogy a honvédelem érdekeit veszélyeztető szektákat fel kell deríteni, majd a közigazgatás körében preventív intézkedéseket kell hozni. A védekezés másik ágát az antimilitarista szekták követői vallási indíttatású bűncselekményeinek bírósági eljárással történő leküzdésében határozta meg. A rendőrhatalom intézkedések sora után a végső eszközt a szekták működésének belügyminiszteri úton elrendelhető teljes megszüntetésében jelölte meg. De ezt sem vélte elégségesnek, mert „az elvakult szektáriusok” továbbra is ragaszkodni fognak meggyőződésükhöz, sőt „titokban törekedni fognak arra, hogy tanaiknak másokat is megnyerjenek”.²⁰ A védekezésben a levanteoktatók, szakasz- és századparancsnokok határozott fellépését meghatározónak tartotta, miként a honvéd tábori lelkészek, ill. polgári lelkészek oktatási közreműködését.

A gondos szerző dolgozata befejezésében arra intett, hogy az antimilitarista szekták szabadságvesztésre ítélt tagjaival felkészülten kell foglalkozni, s milyen felvilágosító oktatásra van szükség. Kitért a felügyelőtisztok, a foglárók, a büntetőintézeti lelkészek feladataira is. Úgy ítélte meg, az illetők meggyőzésére és

¹⁷ MNL OL K 149. 1941-8-5230., 2. p.

¹⁸ Kormann Frigyes: A honvédelem érdekeit veszélyeztető vallásfelekezetek elleni védekezés. In: *Magyar Katonai Szemle*, 1940. 3. sz. 773–782. p. (Annegret Dirksen kutatásai nyomán.)

¹⁹ Uo., 776. p.

²⁰ Uo., 778. p.

megjavítására megfelelő eszközök vannak, ezek használatával elérhető, hogy a megtért egyének ne kerüljenek újra a szekták vezetőinek káros befolyása alá.²¹

Mindez a gyakorlatban is bevezetésre került, nagyrészt megvalósult. A pécsi ügyészségnek a magyar rendőrség nagykanizsai kiegészítő toloncházában készült jegyzőkönyve Balogh Imre súlyos megpróbáltatásait közvetíti a mának. 1940. május 27-én nyíregyházi csapattestéhez csendőrök szállították be, mert bevonulási kötelezettségét nem teljesítette. Mivel nem fogott fegyvert, a debreceni, majd a kassai, utóbb a pécsi katonai büntetőintézetbe került át. Az innen kicsempészett, 1942. február 23. körül kelt levélből ismert, hogy Pécssett megkínozták, éhezettették, kikötötték. Meg nem nevezett sorstársát tizenhárom esetben kötötték ki, kezei lebénultak.²²

Egy későbbi pécsi periratból is kiviláglik, hogy a foglárók, kulcsárok Jehova Tanúi „szektárius elítéltekkel” szemben embertelen, olykor brutális magatartást tanúsítottak. Kivizsgálás következett, de a bepanaszolt örök körében felelősséget nem állapítottak meg. Sőt. A szektárius elítéltek betegséget színleltek, „valamennyien fegyelmezetlen, izgága természetűek”, az őrség elleni vallomásaik „nem szolgálhatnak bizonyítékkul a gyanúsítottak bűnösségére nézve”. A perirat hangsúlyozta, hogy „elveik a kommunista tanokból táplálkoznak. [...] Végeredményben tehát »Jehova tanúi« szektáriusok nem mások, mint vallási színezet mellett meghúzódkó kommunisták, anélkül, hogy vallási elvakultságukban ennek tudatában lennének”.²³

A hatósági betiltás következményeként Jehova Tanúi országos és helyi vezetőinek megfigyelésére újabb s mind szigorúbb intézkedéseket hoztak. Folytatásként a „rendvédelmi” szigort kiterjesztették a teljes tagságra, részben a lehetséges szimpatizánsokra is.²⁴ A 8130/1939. ME. sz. rendelet, a 760/1939. sz. BM sz. rendelet 1. paragrafusa alapján – növekvő számban – rendszeres jelentkezést, szabadságkorlátozással stb. járó rendőrhatalósági felügyelet alá helyezést, rendőrhatalósági őrizetet (internálást) rendeltek el a Tanúk ellen.²⁵

Említenünk kell, hogy a katonai közigazgatást, jogfosztást, a büntető eljárásokat bevetették, sőt szorgalmazták az időközben a bécsi döntések következtében visszacsatolt magyar területeken is. Ezeken két csendőrkerületet, harminc osztályt, hetven szakaszt és ötszáz csendőrőrsöt állítottak fel. Kárpátalját és Bácskát a

²¹ Az antimilitarista szekták elítélt híveivel szemben a követendő eljárást, a teendőket a honvédelmi miniszter – már említett – 1939. július 7-én kiadott 92.518/eln. 13-1938. sz. alatt kiadott rendelete, a honvédség főparancsnokának 1939. július 7-én kiadott 32.816/eln. Hfp. kik. – 1939. sz. a. k. biz. rendelete határozta meg.

²² HM, HIM, 1942. ált. 13. 5559. cs. Leányát, a panaszttevő Balogh Julianna büdsszentmihályi lakost a nagykanizsai internálótáborba szállították. Geréb János büdsszentmihályi jegyző 1942. május 1-jén kelt levele.

²³ Uo. 17. eln. 13-1942-f.III. 20. A m. kir. IV. honvéd hadtest parancsnoka büntetőbírói üldözésre elegendő alapot nem látott, az ügyet „a Kbp.138. §., 1. bekezdés alapján félretenni rendelte”. Uo. A m. kir. pécsi IV. hadtestparancsnok ügyésze U.825/41./37.

²⁴ A hatósági intézkedéseket részletesen tárgyalja: Bruhács, 2005. 449–452. p.

²⁵ Az igazságügyi miniszter egyik átirata (1941. január 27.) szerint a „szektáns” elítéltek polgári letartóztatási intézetbe adhatók át. Uo.

„szervezkedések” ügyében „fokozottan veszélyesnek” minősítették. Hamarosan külön nyomozó részlegeket is létrehoztak.²⁶ Mégis, a parancsnak, az erőszaknak hitbéli alapon ellenállók minden időben akadtak. 1940 májusában a 32 éves, családos Czébely Lajos földműves, viski lakos (Máramaros) a Husztra szóló katonai behívásnak hitbéli meggyőződése miatt nem tett eleget. Június 8-án a viski csendőrőrs csendőrei függelemsértés alapján előállították, Jehova több Tanújával együtt október közepéig fogva tartották.²⁷

A szektaellenes rendeletek végrehajtására szolgáltak a városokban a rendőri, faluhelyen a csendőri zaklatások; a kiterjesztett nyilvántartások (csendőrőrsökön,²⁸ községi vagy körjegyzőségeken részletekbe menő, feltételezéseket is rögzítő személyi kartonozás), a tagok által terjesztett, használt sajtótermékeknek a „pusztázó” csendőrök általi elkobzása, miként a vallási irodalom terjesztésekor a kerékpáros futár feltartóztatása, a kerékpár elkobzása.²⁹ Az erőszakos elvételből nem maradtak ki a közösségi oktatási célokra használt nyomdai termékek, a biblia magyarázatokról készült lemezek, hanglejátszásra alkalmas gramfonok sem.

Az erőszakszervek házkutatásai, módszerei nem ritkán a gyanúba került személy (vagy egész családja) megfélemlítését szolgálták. A kihallgatásoknál leggyakoribb vád vallás- és társadalomellenes tanok, osztály és keresztény hitfelekezeti elleni izgatás, antimilitarista propaganda terjesztése, illegális szervezkedés, egyházellenesség, kommunista tanok hirdetése, (vagy aktív részvétel nemzetközi kommunista kémszervezetben) voltak.

Ez a vádaskodás erősen ellentmondott a hatóságilag beidézett (nem ritkán megalázott, bántalmazott) Tanúk békés magatartásának, mert a kihallgatásokon egyértelműen kitűnt a kommunista mozgalom iránti elkötelezettséget kizáró, erős hitbéli meggyőződés ténye. Ugyanakkor a fennmaradt jegyzőkönyvek szerint a kihallgatók a vallomások alkalmával kifejtett tanításokat túl zavarosnak és változékonynak ítélték meg. Emiatt gyanakvással kezelték, általában kétségbe vonták a vallási motivációt, vagy annak túlsúlyát.

Néhány fennmaradt perirat bizonyítja, hogy a szegedi V. honvéd hadtestnél 1940-ben a „szektás elítéltek” megtéréséért újabb intézkedést tettek. Az itteni büntetőintézet felügyelőtiszteje, vitéz dr. Acsay alezredes javaslata szerint „az

²⁶ Parádi, 2012. 63. p. Kárpátalján a magyar éra alatt elítéltek, „megbízhatatlannak” minősített férfiakat büntetőszázadokba sorolták. Nagy részük embertelen körülmények között a keleti fronton végzte.

²⁷ MNL OL K 149. 1941. 8.8230. Czébely 1928-ban a cseh hadseregben gyalogosként szolgált, 1938-ban belépett Jehova Tanúi sorába. Szülei és felesége ugyanebben az időben tettek fogadalmat.

²⁸ Faluhelyen „a” csendőr volt az állam elsőszámú képviselője. Az előírások szerint szolgálata közben megfigyelte a gyanús személyeket és a vidéket. Ellenőrzést végzett, körözést hajtott végre, bűnt előzött meg, katasztrófát hártott el, tömeget oszlatott stb. Kaiser, 2006. 83. p.

²⁹ Az 1942. december 4-én kelt ítéletből kitűnik, hogy a vádlottaktól kerékpárokat koboztak el, valamint a „szektamozgalom tulajdonát képező” 99 db Bibliát, 89 Jehovás füzetet, 1294 Jehovás nyomtatványt. HM. HIM. A m. kir. honv. vkf. bírósága H.368/42/52 sz. ítélete.

1939. évi július 7-én kelt 92.518/el. 13.-1938. sz. rendelet értelmében különleges elbánásban, kioktatásban és nevelésben részesülnek, így itt megtérésükre több valószínűség nyílik”. Előzőleg a politikai elítélteket a büntetőintézetből a szegedi királyi börtönbe adták át, így a kilenc „szektás letartóztatott” – Felső Pál, Felső Imre, András János, Vass Imre, Balog Mihály, Szántó Lajos, Márton Sándor, Ottlik Sándor, Lekminszki Mihály – számára elegendő férőhely állt rendelkezésre.³⁰ A „kioktatás és nevelés” módszereiről, eredményéről adat, további jelentés sajnos nem maradt fenn. Egyelőre nem ismerjük az 1940 augusztusában indult sárospataki internálások körülményeit, adatait sem.³¹

A visszacsatolt területeken és Észak-Magyarországon a VKF „repülő bíróságokat” is bevetett. Ezek egy-egy járásban naponta több helyen is ítéleztek. A vádak bizonyításával nem sokat bajlódtak, gyors és súlyos ítéleteket hoztak. A rövid írásos indoklásokból kitűnik, hogy a Tanúk családonként, kisebb csoportokban találkoztak, bibliamagyarázatokat tartottak. Esetenként kiadványok terjesztésével, térítéssel próbálkoztak. Ahol az ilyen cselekedeteket felfedték, a „repülő bíróság” Kárpátalján, Tokaj-Hegyalján, a Bodroghözben vagy a Nyírségben gyakran teljes családokat ítélte el. A felnőtt szülőkkel együtt – eltérő időtartamra – serdülő gyerekeket is. A korábban már elítélt „visszaesők” büntetése mindenkor hosszabb volt.

A magyarországi Tanúk tulajdonában lévő, általuk használt vallási irodalomra tekintve bizonyos, hogy ebben az időben teljesen elhatárolták magukat a hitleri nemzetiszocializmustól, a rasszizmustól, miként az antiszemitizmustól és a zsidóság kirekesztésétől, üldöztetésétől is. (Az *Őrtorony* egyik számának címlapján Hitler, Mussolini és Sztálin karikatúrája együtt szerepelt.)

Nem bántak másként a Charles Taze Russell korábbi filoszemitizmusával és cionista szimpatizáns nézeteivel sem. Más keresztény felekezetekkel egybehangzóan hirdették, a zsidók elvesztették korábbi kivételezett helyzetüket. Keresztény hitre való áttérésüket üdvözlésük alapfeltételének tartották. Mégis, a magyar rendőrség budapesti főkapitányságának nyomozó főcsoportja változatlan véleményen volt. Bizonyíték nélkül, alaptalanul „cionista összefonódást” gyanított. A hatósági bizonyítást megnehezítette, hogy az őrizetbe vett, kihallgatott Jehova Tanúi a cionizmusról mit sem tudtak. Fontosabb, hogy egymást nagyon ritkán adták fel. Részben összetartásuk, fegyelmezettségük kötelékként hatott. Másrészt előfordult, legtöbbször valóban csak néhány – összekötő szerepet betöltő – társukat ismerték. A szervezetet irányító tagok kilétéről, hollétéről nem volt tudomásuk.

A Tanúk elleni – rengeteg időt és pénzt igénylő – rendőri intézkedéseket valamiképp igazolni kellett. Hivatkozással a fennmaradt jelentésekben visszatérően a kommunizmus filozemita szálláscsinálóiaként említik őket. Tanaik vélt tartalma miatt 1940 augusztusában ismét megvádolták őket: együttműködnek a zsidó

³⁰ HM. HIM. 1942. ált. 13. 5557 cs.

³¹ P. L. emlékezése Bojtos Mártonról (1885–1964) MJTE Archívuma évszám és nyilvántartási szám nélkül.

cionista mozgalommal,³² máskor az amerikai szabadkőműves páholyokkal. Utóbbiak – mint a judeo-bolsevik világ-összeesküvés részesei – pénzzel támogatják a Watch Tower Társaságot.

Jehova Tanúit a magyar vidéket felügyelő csendőrség őrsői, járőrei 1941-ben is intenzíven figyelték, ellenőrizték. A hatóságilag felderített közösségek antimilitarista propagandájuk³³ és vagyoni egyenlőséget hirdető, a hatóságok szerint „kommunistikus” eszméik miatt különösen gyanúsak minősültek. Az üldözők helyzete nem mindig volt egyszerű. A csendőrök buzgalma kevés volt, számottevő bizonyítékokra alig jutottak. A Tanúk megfélemlítését, elhallgatását következetesen gyakorolták, de sokáig „pár pofonnal kezelt problémaként” minősítették.

A Magyar Királyság 1941. június 22-i hadba lépése ezen a téren is változást hozott. Mindenféle gyülekezést országszerte (június 29-étől a fővárosban is) megtiltottak. A gyanús vagy ellenséges elemekről új nyilvántartást készítettek. A vezérkari főnökség különbírótsága a „hadra kelt sereg” bíróságaként tevékenykedett, de nem a hadműveleti területen, hanem a hátszágban és a mögöttes területen. A különbíróságok feladata volt, hogy a belső rend fenntartásában a vezérkari főnökség „kemény kézzel” vegyen részt, és minden háborúellenes fellépést – a sorrend nyomozás, vizsgálat, vádemelés és ítékezés volt – kíméletlenül megtoroljon.

1941-ben Keresztes-Fischer belügyminiszter újabb, a „honvédelmi érdekeket veszélyeztető szekták” működését tiltotta be. Három kisebb közösséget januárban oszlatott fel, júliusban az országban harminc „segítő ponttal” rendelkező Űdvhadereg következett. 1942-ben a betiltások folytatódtak, az intézkedés kiterjedt az ókatolikus egyház budapesti közösségére is. A betiltó határozatot a napilapokban is közzétették. A közvéleménynek tényként sugallták, hogy a feloszlott közösségek „honvédelem és államellenes” tevékenységet folytattak.

Az el nem ismert felekezetekből a betiltási hullám lényegében csak a metodistákat hagyta tovább működni. A betiltás/engedélyezés kérdését vizsgáló Fazekas Csaba fontos következtetése, hogy az 1940-es évek elején a törvényesen elismert vallásfelekezet fogalmának meghatározásában a hangsúly az állam biztosította engedményekről az általa meghatározott korlátokra helyeződött át.³⁴

³² A Tanúknak a magyar cionista szervezetekkel, a mozgalommal érdemi kapcsolatáról adatot nem találtunk. A cionista szervezkedést elszigetelték, tartós és komoly politikai nyomás, állandó megfigyelés alatt volt. A szervezett cionisták (általában elkülönült kis csoportok) körülbelül egyharmadát kitevő baloldaliak állítólagos kommunista kapcsolatai, valamint a magyar zsidó establishment (hitközség) cionistaellenes beállítottsága miatt a cionistáknak többször meggyűlt a bajuk a hatóságokkal. A hatósági üldöztetés mindketőjüket elérte, de a Tanúk és a cionisták céljai, tevékenységük formái nagyban eltérőek voltak. Ugyanez vonatkozik a kommunista sejtek, csoportok és a Tanúk feltételezett kapcsolatára, ami fikció volt. Ide tartozik, hogy pl. politikai röpiratok gyártása és terjesztése a Tanúktól idegen volt, nincs rá bizonyíték.

³³ 1941 januárjában a kassai VIII. honvéd hadtestparancsnokságtól Görög Bálint rabot és tizenöt társát („szektás elítélteket”) „szabadságvesztés büntetésük hátralévő részére” a pécsi honvéd büntetőintézetbe szállították át. Ugyanitt levelezés Radics István és három társa büntetési helyének kijelöléséről. HM. HIM. eln. 13. 1941. 4676. sz.

³⁴ Fazekas, 1996. 169–173. p.

Addig alig gyakorolt intézkedés is történt. Az MTI 1941. július 5-én jelentette, hogy a kassai törvényszék hathavi fogházra ítélte ifj. Magyar György Borsod megyei leventét. A bírósági ítélet szerint a „Jehova Isten tanúi” szekta tagjaként izgatott a leventeintézmény ellen.³⁵ Volt, aki más taktikát követett. Jánoki Ödön abaújszántói pék nyomtatványokat terjesztett. Elsőfokú ítéletét hamar felemelték, „rendtörvénybe ütköző izgatás büntettségében” nyolchavi börtönt, mellékbüntetésként háromévi politikai jogvesztést szabtak ki rá.³⁶

Az év nyarán megjelent a „szekta agitátorai” kifejezés. Őket hivatalosan azzal vádolták, hogy országszerte többféle nyomtatványt terjesztettek, melyek „gyűlöletre izgató közleményeket tartalmaznak”. A Zala megye északi részén fekvő Nagykutas két lakosát a győri törvényszék ötös tanácsa öthavi fogházra, másodfokon a kúriai bíró Fábián Menyhértet nyolc hónapi, Fábián Józsefet hét hónapi börtönre ítélte.³⁷ 1941 novemberében a keszthelyi „szektás” összejövetelet Németh János prédikátor tevékenységének tudták be. Keszthely környékén a parasztok körében a csendőrájáró „sok szektás sajtóterméket talált”, de közelebbi vádat, büntett gyanúját nem tettek közzé. Az összejövetelet résztvevőit további kivizsgálásra a nagykanizsai csendőrsre szállították be.³⁸

Az ország másik felén gyors intézkedéssel találkozhatunk. A húszéves Zólyomi István bodrogolaszi lakos Jehova tanait hirdette. „Azt merészelte hangoztatni társai előtt, hogy szeressék az ellenséget.” Az eset a sárospataki főszolgabíró tudomására jutott. Az ifjút bűnösnek találta, azonnali hatállyal Kistarcsára internálta.³⁹ Érdekeség, hogy híradás címében az internált személyt „jehovaistának” nevezték.

A töredékesen fennmaradt (részben máig Moszkvában elzárva őrzött) egykorú iratanyag is bizonyítja, hogy az országban az 1940-es évek elejére a Tanúk közösségeinek helyzete romlott. Miközben a nyomorúságból kivezető utat, vigaszt kerestek, mind több alaptalan előítélet, hatósági megfigyelés és zaklatás részesei lettek.

A Tanúk közösségeiről (személyekről, egész családokról, hívők falusi köreiről) összegyűjtött információk alapján a hatósági „lecsapást” csoportos, esetenként tömeges letartóztatás követte. Majd legtöbbször hosszabb-rövidebb kihallgatás. Ha a csendőri megfélemlítés sikertelen volt, gyakran helyet kapott a fájdalmas gúzsbakötés, „gumibottal” talpalás, padra húzás,⁴⁰ ájulásig tartó kínzás. Az elfogott hívők gyötrelmes helyzetükből csak hittételeik megtagadása, ilyen nyilatkozat aláírása (a férfiak esetében a fegyveres szolgálat vállalása) esetén szabadulhattak ki. (Az írásos nyilatkozat a nemzetiszocialista Németországban is gyakorlat volt.)

A kihallgatások hivatalosan reggel 6 órától és este 9 óráig tartottak. Közben a csendőrnnyomozók arra is ügyeltek, az őrizeteseik ne hogy valamiképp érintkezzenek, összebeszéljenek. (Megjegyezzük, a csendőr nem szolgálhatott azon

³⁵ MTI., 1941. július 5. (Házi sokszorosítás.)

³⁶ *Magyar Országos Tudóstitó*, 1941. július 14. (A nyomtatványok tartalma nem ismert.)

³⁷ *Magyar Országos Tudóstitó*, 1941. július 22., 30.

³⁸ *Népszava*, 1941. november 21.

³⁹ *Népszava*, 1941. november 25.

⁴⁰ A padrahúzásakor a letartóztatottat hátra fektették, padhoz kötözték, így kínozták.

a környéken, ahol ismerős volt, vagy ahonnan származott. Ha szolgálati helyén összebarátkozott a lakossággal, azonnal áthelyezték.⁴¹⁾ A visszaemlékezésekből kitűnik, hogy a fogságban a Tanúk hűségen alapuló fegyelme, összetartása, emberi magatartása hatással volt más fogolytársakra is.

A hivatali gépezet folytonosan őrlött: a Budapesti I. Honvéd Hadtestparancsokság Conti utcai Büntetőintézetéből Márianosztrára⁴²⁾ történt átszállítás kapcsán készült kimutatás szerint 1942-ben az 1930. évi III. tc. 59. § 4. pontjába ütköző „hűtlenség” miatt elítélt negyvennyolc női letartóztatottra kettő és kilenc év közötti börtönbüntetést szabtak ki. A bírósági eljárás, az ítélezés legtöbbször a nyilvánosság kizárásával történt. Ekként folyt le Budapesten a tizenöt (!) esztendő Radics Géza hűtlenségi pere. A szolnoki illetőségű napszámost előző év december 22-én Kalocsán kifejtett háborúellenes megnyilvánulásáért két év fogházbüntetéssel sújtották.⁴³⁾ Ebben az időben megjelent a rémhírterjesztés fogalma, ami vallási tevékenységet illetően addig ismeretlen minősítés volt.

A világ végét jósoló Tanúkat esetenként enyhébben kezelték, komolytalanak tartották. A kassai ötös tanács eredetileg egyévi fegyházra ítélte a közeli véget hirdető Újhelyi Lajos 31 éves büdsszentmihályi „szektás prédikátort”. Katonaság ellen is tett kijelentéseket, valamint „Jehova tanúi szektának szerzett híveket a környék falvaiban”. A Kúria Soóky-tanácsa új eljárásban – izgatás vétsége miatt – tíz hónapi fogházra ítélte.⁴⁴⁾ A valótlán hír koholásának vádja alól Újhelyit felmentették, mivel „a világ végére vonatkoztatott kijelentése egész komolytalan és nem idézheti fel a köz nyugalmanak a megzavarását”. Ezzel együtt kiemelt figyelemmel kísérték, hol és kinek esetében, körében tudnak terhelő adatokhoz jutni a kommunista izgatás vagy más nemzetellenes működés felderítéséhez.

A „hadra kelt nemzet” rendjében a katonai szolgálat megtagadása mind keményebb megítélés és szigorúbb következmények alá esett. (Előzőleg sem kezelték enyhén, de a hadviselést követően az erélyesebb fellépést politikai érveléssel is erősítették.) A szolgálat megtagadása „az állam és a társadalom törvényes rendje felforgatásának” minősült. A titkos nyilvántartó kartonok felülvizsgálata, kiegészítése ismét folyamatos volt. A szolgálatmegtagadók ügyében szigorításul a politikai nyomozók is a tettek mezejére léptek. Indoklasként a Budapesti Rendőr-főkapitányság politikai nyomozó osztályának 1941. szeptember 14-i jelentéséből idézünk: „Hirdették a szekta államfelforgató, egyes társadalmi osztályok és hitfelekezetek, valamint a katonaság intézménye ellen izgató tanait, [...] fegyvert

⁴¹⁾ Kaiser, 2006. 80–81. p.

⁴²⁾ A Márianosztrai Fegyház és Börtön ma is működő büntetés-végrehajtási intézmény. Impozáns épületét 1352-ben kolostornak emelték. 1858-tól női fegyintézetet alakítottak ki benne, a Szent Vince Rend irgalmas nővérei működtették. Az őrizetesk közé 1939-től politikai foglyokat is besoroltak.

⁴³⁾ HM. HIM. A m. kir. honvéd vezérkar főnökének bírósága mint ítéldbíróság, Radics Géza pere. HM. 1942. eln. 13. 5160 cs.

⁴⁴⁾ *Népszava*, 1942. március 10.

nem fognak még a haza védelmében sem, mert ők emberi törvényeknek nem engedelmeskednek, csak az isteni parancsoknak vetik alá magukat.”⁴⁵

Újabb vidéki mozgolódásról tanúskodik az MTI 1941. október 11-i híradása. A rendőrség az Ungvár környéki községekben „erélyes nyomozás” indítására kényszerült. Zahar, Jenka, Tasolya és Bező kárpátaljai községekben⁴⁶ Jancsó János bezői földműves és Vendeli Pál bezői kerékgyártó vezetésével harmincöt személy találkozását, hitbéli összefogását állapította meg. (A két vezetőt a határvidéki rendőrség ungvári kapitánysága azonnal internálta.) A kiterjedt szervezkedést a hatóságok nem tűrték meg. Jehova nyolc Tanúját rendőri felügyelet alá helyezték, további tizennégy ellen nyomozási eljárás indult.

A hónap derekán ismét két „jehovista izgatót” ítélték el. Egyikük, Bácsi József ácssegéd „fűzetes nyomtatványokat terjesztett, amelyek tartalma a törvény elleni engedetlenségre izgat”. A bűntettben részesnek találták Procuk Mártonné püspökladányi asszonyt is. Mindketten börtönbüntetést kaptak.⁴⁷

Háromhavi fogházra ítélték a Bodroghalom községben lakó Magyar Miklós földművest, aki három fiát – felszólítás ellenére – nem engedte el a leventefoglalkozásra. További bűnének számított, hogy a leventeintézményt súlyos kritikával illette, ezzel – az egykorú törvénykönyv szerint – izgatást és nemzetgyalázást követett el.⁴⁸ A sárospataki járás főszolgabírája – mint elsőfokú rendőri büntetőbíró – ötvennapra elzárásra ítélt egy 18 éves sárospataki leventét. Az ifjú Jehova Tanújának vallotta magát. Sőt, erre hivatkozva részvételét a leventefoglalkozáson megtagadta.⁴⁹

Konrád János országsszolgát 1941. december 15-én tartóztatták le. Kéthavi börtön letöltése után, 1942. február 20-án a kistarcsai internálótáborba szállították.⁵⁰ (Ez a módszer később gyakorlattá vált. Börtönbüntetés letöltése után – bírósági ítélet nélkül – sokak számára gyötrelmes kiegészítő munkaszolgálat, másoknak internálás következett.)

1942 tavaszát és nyarát a hátszágban belső „rendcsinálás” jellemezte. A rendőrség célkeresztbe fogta Jehova Tanúit, valamint a politikai szervezeteket. A baloldali csoportosulásokon, sejteken felül a szélsőjobboldali szervezeteket is, az egyre aktívabb kaszás- és nyilaskeresztes mozgalmakat. (Megjegyezzük, hogy utóbbiak céljai, jellegük és tevékenységük a kisegyházakétól jelentősen eltértek!)

1942. január 11-én – Ribbentropp német külügyminiszter látogatása idején – a budapesti Hősök tere környékén a szélsőjobboldali tüntetésen négyszáztizenhárom embert állítottak elő. Augusztus 10-én titkos nyilaskeresztes rádióleadó

⁴⁵ MNL OL K 149. 651. f.2./1941-1-12198.

⁴⁶ Valamennyi a második világháború után újra elcsatolt település. *MTI.*, 1941. október 11. (Házi sokszorosítás.)

⁴⁷ *Magyar Országos Tudósító*, 1941. október 17.

⁴⁸ *Magyar Országos Tudósító*, 1941. november 2.

⁴⁹ *Népszava*, 1941. november 12.

⁵⁰ MNL OL K 150. VII-9. (Konrád János nyilvántartó lapja.)

működését fedték fel, a folytatás tizenhárom letartóztatás volt.⁵¹ Szeptemberben a rendőri közegek hatvanhat személyt vettek őrizetbe. (A titkos rádióleadás ügyében a VKF különbírósa dr. Vajna Ernőt 12 évi, Krasz Károlyt 10 évi, Jósa Szilárdot 7 évi és Hampel Oszkárt 3 évi fegyházra ítélte.⁵²)

A hatóságok váratlan rendészeti akciókat, internálásokat, a politikailag megbízhatatlan elemek, felekezeten kívüliek társadalomtól való teljes elszigetelését rendelték el.⁵³ Ezek az intézkedések a későbbi fejleményekhez viszonyítva még enyhe intézkedésnek számítottak.

1942 első hónapjaiban „szektárius tevékenység” és/vagy „hűtlenség” miatt a bíróságok többnyire néhány hétre vagy hónapra terjedő fogva tartást szabtak ki. Áfra Károly és Hág Benjámink munkát kereső „szektás” napszámosok Kunszentmiklóson prédikáltak. A helyi rendőrség „botrányokozását” tartóztatta le őket. A nyomozás lezárultával a kecskeméti törvényszék csupán munkakerülésben mondta ki bűnösségüket. Jogerős ítéletük öt-öt heti elzárás volt.⁵⁴

A csendőrség Pakson letartóztatott „két szektás fiatalembert”, Gerstnecker Ferenc és Szinger Ádám földműveseket. A pécsi ügyészség fogházába szállították őket.⁵⁵ Mindkettőjüket súlyosan bántalmazták, gumibotos kihallgatásokat szenvedtek el. A fogságban ismerték meg Varga Juliskát, Deli Annát és Molnár Sámuelné, akiket szintén házankénti prédikálás miatt ítélték el.

Ugyancsak áprilisban történt, hogy Veszelo vsztky Románné makói asszony Hódmezővásárhelyen 1942. áprilisban a háborús részvétel ellen „házi izgatást” folytatott. A szegedi törvényszék ötös tanácsa első fokon hatheti fogházra ítélte. Büntetését a kúria 1943 májusában négy hónapi fogházra emelte fel.⁵⁶

1942. július 12-én felállították az Államvédelmi Központot (ÁVK). Az intézkedést Keresztes-Fischer belügyminiszter kezdeményezte azzal a céllal, hogy „a belső frontot az elkövetkezendő évek súlyos megpróbáltatásában biztosítsa”. (Az intézkedés arra is szolgált, hogy a csendőrség, a rendőrség, a VKF 2., valamint a különböző kisegítő rendőri, csendőri, katonai szervezetek hierarchiájában a politikai és testületi ellentéteket csökkentse.) Első vezetője Ujszászy István vezérőrnagy, a VKF 2. volt vezetője lett. A központ személyzete honvéd – csendőr és rendőrtisztekből, polgári tisztviselőkből, csendőr – és katonai nyomozókból, rendőrségi detektívekből és egyéb segédmunkaerőkből tevődött össze. Az ÁVK

⁵¹ Kovács, 2009. 111., 116. p.

⁵² Kovács, 2009. 117. p. A VKF rövidítés a magyar kir. honvédség vezérkari főnökségét jelenti.

⁵³ A budapesti rendőr-főkapitányság fogház- és toloncügyi osztályának nyilvántartó lapja szerint Bász Évát 1942. július 9-én Nagykanizsára internálták. Különös eset volt, Slézinger Olgával együtt nem a Tanúkhöz tartozásuk, hanem zsidóságuk miatt. A mezőkövesdi járás főszolgabírája Turcsik Péter, Farkas Pál és Hák István bükkzsérci lakosokat internálta, magatartásukat „hazafiatlannak” ítélte meg. *MTI.*, 1942. április 8. (Házi sokszorosítás.)

⁵⁴ *Népszava*, 1942. június 6.

⁵⁵ *Népszava*, 1942. április 16. Előzetes büntetését a szegedi Csillag börtönben töltötte ki. Vádemelésről nem találtunk adatot. Szinger Ádám túlélte a bori munkaszolgálatot. Szele, 2004. 52–59. p.

⁵⁶ *Népszava*, 1943. június 1.

kizárólag országos kihatású kérdésekkel foglalkozott. Feladata a belpolitikai mozgalmak megfigyelése és felderítése volt. Az ÁVK által irányított nyomozások a VKF különbíróságainak hatáskörébe tartoztak.

A fővárosban a Belügyminisztérium épületébe települt szervezet hamarosan országos, nagy jelentőségű akciósorozatot indított. (A nyílt nyomozásokban a nyomozó intézmények együttműködésében négyszázötvenen-ötszázan vettek részt.⁵⁷) A megvalósításban az 1937. évi tömeges letartóztatás tapasztalataira⁵⁸ építettek, ugyanakkor az eszközöket, módszereket továbbfejlesztették. Ebbe tartozott, hogy a rendvédelmi szervek akcióit országszerte összehangolták. Fő szerepet a m. kir. csendőrség töltött be. Ezer-ezerötszáz „szektagot” tartóztattak le.⁵⁹ Sokukat a budapesti Andrassy-laktanyába⁶⁰ hurcolták, majd rögtönítélő hadbíróság elé állították őket. Vidéken a csendőrlaktanyák pincéi idős férfiakkal és nőkkel teltek meg. Az elfogott Tanúk többségét kommunistagyanúsának tartották. A „repülő hadbíróságok” súlyos ítéleteket szabtak ki. Akár teljes családokra, naponta két-három városban is.⁶¹

A tömeges letartóztatások a büntetőintézetekben túlszűfolttságot, a kellő ellenőrzésnek és felügyeletnek növekvő nehézségeket okoztak. Volt, ahol járványveszély fenyegetett. A jelenségre a m. kir. budapesti I. honvéd hadtest parancsnokának ügyésze – dr. Babos József hadbíró alezredes⁶² egyetértésével – ismételten felhívta a figyelmet. A honvédelmi miniszternél 1942. július 31-én, majd augusztus 13-án felterjesztésben sürgette, hogy a Margit körúti büntetőintézet őrzeteseiből legalább hatszáz főt a polgári letartóztatási intézetekbe helyezzenek át. Javasolta, hogy „a rabokból és a fegyencekből 200 fő (beleértve a hűtlenségeket is) valamelyik polgári fegyintézetbe, míg 400 fő hűtlenségi vizsgálati fogoly és elítélt vélhetőleg 1-2 budapesti polgári letartóztatási intézetben helyeztessék el”.⁶³

⁵⁷ Hollós, 1971. 237. p.

⁵⁸ Fogadalmuk, hittételeik írásos megtagadása, erről nyilatkozat aláírása, férfiak esetében a fegyveres szolgálat vállalása automatikusan megszüntette ellenük az eljárást. Hasonlóan történt a hitleri Németországban, de ott a kiszabott büntetések, a börtönbeli (munkatábori) bánásmód szigorúbb volt.

⁵⁹ Kaiser, 2006. 54. p. (A szerző szerint a letartóztatottak száma ezerkétszáz volt.)

⁶⁰ A X. ker. Hungária körút mentén a 33 épületből álló Andrassy Gyula tüzérlaktanyát 1896–1897-ben építették fel.

⁶¹ Sokakat internáltak. 1937-től és 1938-tól internálótáborot működtettek a következő településeken: Kistarcsa, Kolozsvár, Nagykanizsa, Garany, Ricse, Csörgő, a délvidéki Szabadka és Topolya. Kistarcsára eredetileg a bűnöző életmódot folytató személyeket, Nagykanizsára a politikai okból internáltakat helyezték el. A második világháború alatt mindkét tábor a politikailag megbízhatatlanokkal töltötték fel. A nyílt nyomozások főként a következő helyeken történtek: 1940 – Alag; 1941 – Észak-Erdély; 1941–1944 – Délvidék; 1939–1944 – Felvidék és Kárpátalja; 1942 – Andrassy-laktanya; 1943 tavasz – Soroksár; 1943 – Észak-Erdély; 1943 ősz – Soroksár; 1943 – Muraszombat és Csáktornya; 1944 – Csillaghegy; 1944 – Svábhegy; 1944 őszén, telén – a Nemzeti Számonkérő Különítmény nyomozásai.

⁶² Dr. Babos József (1892–?) a Honvédelmi Minisztérium vezérkarának helyettes ügyésze, hadbíró ezredes. A népbíróság 1948-ban, távollétében 15 évi fegyházra ítélte.

⁶³ HM. HIM. Hm eln. 13. o. 1942. 5166, gyűjtő.

A Margit körúti számadatok szemléletesen bizonyítják, hogy a katonai büntetőintézetek megteltek, vagy ahhoz közeli állapotba jutottak. A malom viszont tovább őrölt. A túltelítettség csökkentéséért a munkaszolgálatos vagy büntetőszázadokba beosztás, a „megbízhatatlan elemek” frontra küldése gyakori megoldás lett.

A budapesti I. hadtest Conti utcai büntetőintézetében⁶⁴ ugyancsak őriztek elfogott Tanúkat. 1942 nyarán az intézmény helyszűkével küzdött. Parancsnoka a VKF bíróságához fordult, hogy hatvanhárom – hűtlenség miatt elítélt – női fogoly szállításához tehergépkocsikat bocsásson rendelkezésére. Augusztus 26-i kérelmező levelében indoklásul felhozta, hogy a tárgyi körülmények miatt (a hegyvidéki Márianosztrának nincs vasútállomása) „ez a leggazdaságosabb és célirányosabb”.⁶⁵

A napjainkban már nem létező, lebontott Margit körút 85. sz. alatti honvéd büntetőintézet Budán 1895-ben kezdte meg működését. A később Margit körúti Katonai Törvényszék és Börtön néven ismert épületben a katonai büntető igazságszolgáltatás ügyeit a HM 13. Osztály intézte. Férőhelyei (1942. július 31-i állapot szerint⁶⁶) a következő képet mutatták:

letartóztatottak minősítése	katonai és közönséges	hűtlenségi	összesen
	letartóztatott		
előzetes letartóztatott	89	281	370
vizsgálati fogoly	258	98	356
fogoly	32	24	56
rab	73	24	97
fegyenc	25	119	144
összesen	477	546	1023

Az ÁVK energikus munkája alig két hónap alatt országosan tapasztalható volt. Ujszászy vezérőrnagy 1942. szeptember 26-i levelében⁶⁷ Magyarország bíboros hercegprímását tájékoztatta, hogy a Jehova Isten tanúi szekta betiltása ellenére „szélesebb kiterjedésű szervezkedést és agitációt folytat”. Tagjai ellen nyomozást rendelt el. Több országos és magasabb rangú vezetőségi tagot vetetett őrizetbe, valamint nagy mennyiségű propaganda anyagot. A szekta vallásellenes tevékenységének felszámolása érdekében elkobzott anyagokból (feltehetőleg nyomtatványokról lehetett szó) csomagnyit a hercegprímásnak megküldött.

⁶⁴ A Conti (ma Tolnai Lajos) utcai épület az 1900-as évek elején a budapesti helyőrség laktanyája és katonai börtön, 1939-től a katonai és az államellenes bűncselekmények vádlottjait őrizték benne. 1945 után az államvédelem börtöne, kivégzőhely volt.

⁶⁵ HM. HIM. Hm eln. 13. o. 1942. 5166, gyűjtő.

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ Levél Esztergomba Scrédi Jusztiniánnak, Magyarország Bíboros Hercegprímásának. Államvédelmi Központ 220. szám. eln. ávk. - 1942. Jehova Isten tanúi szekta vallásellenes tevékenységének felszámolása. Másolat MJTE Archívuma iktatószám nélkül.

1942 szeptembere és októbere között Jehova követőiből (őrizetbe vétel után) számos nőt és férfit Budapestről Alagra internáltak. Az intézkedés hatvannégy Tanút sújtott. Kihallgatáskor ütlegették, kínozták őket. Több női Tanúval különösen kegyetlenül bántak: lemeztelenítették, megbecstelenítették őket.⁶⁸

Október 12-én – hosszas nyomozás után – a makói rendőrség tizenhárom személyt (köztük asszonyokat) tartóztatott le az indokkal, hogy „a Jehova tanúi nevű állam- és egyházellenes szektához tartozónak” vallották magukat.⁶⁹ 31-én a ma Szlovákiához tartozó Királyhalmec környékén a csendőrök „jehovista prédikátorokat” vettek őrizetbe. A főszolgabíró valamennyit internálta.⁷⁰

1942 őszéről a fennmaradt adatok a megfélemlítés, a terror kiterjesztését bizonyítják. Magyarányú razzziákról maradt adat Szatmár vármegyéből. A rendészeti hatóság novemberben hetvenhét Jehova Tanúját vett őrizetbe. Mindannyian internálásra kerültek.

A *Függetlenség* c. szélsőjobboldali (Kolosváry Borcsa Mihály által szerkesztett) lap a rendészeti szervek lecsapásait melegen támogatta. A *Bibliakövetők* c. cikk szerzője arra buzdított, hogy a füledt és beteg miszticizmust, az elferdült szemléletűeket a legerélyesebben le kell törni, az igazi vallásosság megcsúfolóitól el kell fordulni. „Az idegen, kártékony szellemű igehirdetőknek [...] semmi helyük nincsen az épeszű és egészséges szemléletű magyarok között.”⁷¹

A már korábban említett ezerkétszáz letartóztatott abban az összefüggésben is figyelemre méltó, hogy politikai okokból Magyarország hadviselésének idején (1941–1945) a magyar biztonsági szervek hatezeröttszáz-hétezer személyt vettek őrizetbe.⁷² Többségüket hadművelleti területen, frontvonalon ún. büntetőszázadokban, másokat az SS koncentrációs táboraikban vagy börtönökben pusztították el. Kivégzések, agyonverések is történtek.

1942. december 2. és 4. között a VKF 2. bírósága Szegeden tartott tárgyalásán, az ÁVK irányítása alatti szegedi nyomozó csoport által őrizetbe vett negyvenhat vádlott ügyét tárgyalták. Őrizetbe vételük szeptember 16-án kezdődött, majd október 11-én, 12-én és 13-án folytatódott, 29-én zárult. Valamennyi gyanúsítottat a szegedi Honvéd téren a régi Honvéd laktanyába zárták.

Az eljárás alá vett – túlnyomó részben dél-alföldi – személyek között volt földműves, cipész, varrónő, piaci árus, ács, napszámos, huszonöt háztartásbeli, valamint számos szegedi vagy Szeged környéki lakos. A periratokban – zónánként sorolva – huszonnégy (köztük tíz nő), ún. pionír neve szerepel. A szervezeti séma

⁶⁸ *Jehova Tanúi Évkönyve* 1996. 85., 92. p. Az alagi csendőrőrs a gödöllői szárnyhoz tartozott. Az őrizetbe vett Tanúkat vasúton szállították Alagra, ahol a csendőrőrs a mai Verseny utca 14. sz. alatti saroktelken, a vasútállomás közelében volt. A fennmaradt adatok szerint 1940-ben nyolcszázhusz letartóztatott volt falai között. Lőrincz Róbert: A Magyar Lovaregylet dunakeszi-alagi dokumentumai. III. rész. Az alagi csendőrlaktanyával kapcsolatos iratok. In: *Dunakeszi Helytörténeti Szemle*, 2014. 1. sz. 4–5. p.

⁶⁹ *MTI.*, 1942. október. 13. (Házi sokszorosítás.)

⁷⁰ *Népszava*, 1942. október 31.

⁷¹ *Függetlenség*, 1942. november 21.

⁷² Hollós, 1971. 116., 237. p.

mellett részletes bűnjeljegyzék is készült. Megjegyezzük, hogy az elfogott személyekből huszonhárom a közösségben „érdeklődőnek” számított. Őket szabadlára helyezték. Minden esetre Ökrös csendőr tiszthelyettes a VKF különbíróságától felterjesztésben kérte, hogy az őrizetbe vett, a „mozgalommal kapcsolatos bibliákat és jehovás füzeteket” kobozzák el.

A bíróság 1942. december 4-i ítélete – a perben szakértőként közreműködő – Bakonyi István csendőr százados véleményét, a háborús időszakban működő testület álláspontját rögzítette: „A Jehova Isten Tanúi szekta mozgalom terjedése által a magyar állam fegyveres ereje hátrányt szenvedett, mert a jehovista hitelvek szerint a híveknek a fegyverfogás meg van tiltva, a katonai szolgálat teljesítését meg kell tagadniuk és semmiféle formában a háborúban résztvenniük nem szabad, de egyébként is a jehovista tanok alkalmasak arra, hogy az emberekből a nemzeti érzést kitöröljék.”⁷³ A szakértő kinyilvánította, hogy a vádlottak, a szövetkezés perbe fogott tagjainak „cselekménye a magyar állam fegyveres erejének hátrányt, az ellenségnek előnyt okozott”, vezetője pedig „nagy fokban veszélyeztette a hadviselés érdekét”.⁷⁴ A haditörvényszék Klinyecz Józsefet első fokon halálra, másodfokon életfogytig tartó fegyházbüntetésre, a többi vádlottat 10-től 15 évig terjedő fegyházbüntetésre ítélte.

A periratból képet kapunk Klinyecz hitbéli szolgálatairól. 1932–1934 között csoportmunkás Nagykőrösön és környékén, majd 1936-ig pionír⁷⁵ volt. Közben 1933 pünkösdjén alámerítkezett. 1937-ben körzetfelvigyázó, csoportlátogató. Ebben az évben rendőri felügyelet alatt állt, a mozgását erősen korlátozó intézkedés 1942. szeptemberi letartóztatásáig érvényben maradt. 1939-től 1941-ig a II. zónában⁷⁶ csoportszolga volt, majd 1941. decembertől letartóztatásáig az országszolga feladatait látta el. Jó szervező lehetett, mert az internálótáborokba zárt Tanúkkal is – látogatások és levelezés útján – kapcsolatban állt. Kihallgatásakor elmondta, hogy a zónaszolgák, pionírok és mások munkálkodását munkajelentésekbe foglalták. Azt is, hogy havonta egy-egy csoport, ill. hány munkás mennyi munkórát teljesít. Vallomása szerint „1942 március, május, június és július hónapokban Barta Margittól küldtem be a kistarcsai internálótáborba Konrádnak havi munkajelentést.” Egy ízben – álneven – Szombati Lajos kerékpáros fényképes igazolványával Konrádnál személyesen bent járt a kistarcsai táborban. Ide tartozik, hogy kapcsolatot építettek ki a közösség nagykanizsai internálótáborba zárt tagjaival is.

A H.368/4252. sz. ítélethez csatolt iratokban (Klinyecz nyomozati jegyzőkönyv) 22 magyarországi településről a csoportszolgákat is megnevezték. Közülük internálva volt Nagy István (Kiskunhalas), Borotáról Vónya Kálmán, Csanádpalotá-

⁷³ HM. HIM. VKF bíróság H. 368/42, 28. p.

⁷⁴ Uo. A 21 esztendő Gusztos Károly tizenharmadik rendű vádlottnál enyhítő körülményt állapított meg, hajlandó volt fegyveres katonai szolgálatot teljesíteni.

⁷⁵ Ma Jehova Tanúi között a teljes idejű szolgákat úttörőnek nevezik.

⁷⁶ A zónaszolga rendszert 1939-ben vezették be.

ról Rigó István, Szolnokról Marosfalvi István, Bogácsról Jankó István, Noszvajról Pataki Gyula. A recski csoportszolga, Hossvár József fogházbüntetését töltötte.⁷⁷

A Társulat Szabó Lajos vezetésével Budapesten a kültelki Zsigmond út 68. sz. alatt könyvesboltot működtetett. A terjesztésben többen részt vettek, Újpesten önkéntes segítők is. A magyar nyelven forgalmazott kiadványok (könyvek, füzetek) között találjuk:

Korunk és a világ

Mi a pokol

Az Úr visszajövétele

Királyság

A világ keletkezése

Mi lesz a halál után?

Az emberiség kettéválasztása

Általános háború közeledik

Othon és boldogság

A világ újjáépítése

Amire szükség van

Isten terve a korszakokban

Isten hárfája

Szabadulás

Kiengesztelés

Jehova

Örömmüzenet

Ki fog uralkodni a világ felett

Felsőbbség

Tűkvilág

Országglás

Énekes könyv

A Tanúk között közkézen forogtak a következő *Órtorony*-kiadványok:

Tűrók I.

Idők és időszakok I–III.

Megmentés 8 füzet

Ehud I–IX.

Akik elfelejtik Istent I.

Fedhetetlenség I.

Igazságszeretők I–III.

Igazságos világ I.

Felső hatalmak I.

A Gazdag és Lázár I.

Örvendezés I.

Démonok hatalma

Teokrácia I.

Oktatás I–IX.

Üldözés I.

Megtorlás I–V.

Bölcs I.

Amikor az igazságosság uralkodik I.

Töltsétek be a földet I–II.

Démonuralom vége I–III.

Mint Noé napjaiban I.

Igazolás drámája I–V.

Megtorlás drámája I–IV.

Felkészülés⁷⁸

⁷⁷ A zónákról, zónaszolgákról fennmaradt adatok: I. Budapest és környéke: Konrád János; II. Nagykőrös és Szeged környéke: Klinyecz József; III. Debrecen és környéke: Varga Sándor; IV. Beregszász és környéke: Molnár György; V. Kassa, Miskolc és környéke: Pap László; VI. Sátoraljaújhely és környéke: Dobránszki István; VII. Komárom és környéke: Kovács József; VIII. Pécs és környéke: Bécsi József.

⁷⁸ Szinger Ádám 1937-ből a következő füzetes kiadványokra emlékszik: *Angyalok; A halál oka; Tűkvilág; Othon és boldogság; Igazságos uralkodó; Világraszóló háború közeleg*. Szecle, 2004. 52. p.

A perbe fogott országszolga állítása volt, hogy a *Semlegesség* c. folyóiratot valamenyny Tanú elolvasta. Tartalmát Klincyecz és a többi országszolga körzettanácskozások alkalmával a gyülekezetekben oktatta, részletesen magyarázta. Kiemelt figyelmet fordítottak a Ne ölj! parancsának értelmezésére. „A háború nem Istentől való, hanem a Sátántól. Jehova Tanúi pedig a Sátánnak nem engedelmességeknek, s ezért katonai szolgálatot nem teljesítenek.” Arra buzdítottak, hogy a sorozóbi-zottságtól katonai szolgálat alóli felmentésüket kérjék.

A szegedi per a csoportszolga-értekezletek folytonosságát, a Tanúk odaadását, a hitélet kiterjedését bizonyítja. A közösségi összejöveteleket legtöbbször lakásokon tartották. 1942. januárban Debrecenben, Hajdúszoboszlón, Hajdúböszörményen, Balmazújvárosban, Büdszentmihályon és Újpesten, februárban Recskén, Bogácson. A mezőkövesdi járásban Bükkzsércen, négy alkalommal Mezőkövesden, valamint Kiskunhalason, Jánoshalmán, Szegeden,⁷⁹ Makón,⁸⁰ Kishegyesen, Regőcén és Szeged-Királyhalmon.

1942. májusban ismét a januári összejövetelek helyén, júniusban Tiszaújlakon, két lakáson Szernyén, valamint Beregszászon, Ágteleken, Kajdanoban, Zaharon, Huszton, Körtvélyesen, Kerekhegyen, Nagybocksón és a rahói járásban Felsőpásán, további két helyen Rahón, és Dinnyés Ferencnél Szegeden.

Klincyecz peréből kitűnik, hogy rivalizálás, bizonyos belső személyi ellentétek is megjelentek: „Mivel Bernből országszolgának Faluvégi Dénest bízták meg, én Faluvégit országszolgának elismertem, azonban később láttam, hogy Faluvégi a Társulat munkáját rosszul irányítja. Tőle elszakadtam, és mint országszolga működtem tovább anélkül, hogy zen tisztséggel Bernből megbíztak volna. [...] Faluvégi Déneshez csupán csak az I., és a VII. zóna pártolt át, míg a többi zónában a testvérek mind mellettem foglaltak állást, sőt Erdélyben és Kolozsváron lakó testvérek is kevés kivétellel mellém álltak.”⁸¹ Az országszolga peranyagához csatolt iratokban a Tanúk adományából kiépített gazdasági háttérrel is némi képet nyertünk. 1942. július 23-i internálásáig a pénztáros feladatait Szendi Eszter látta el. Nagykőrösön Szendiék lakására hordták össze a jóreménységre adományozott ruházati cikkeket. Ugyanitt történt a holmik javítása, varrása is.

A két lemezjátszót – hat-nyolc Watch Tower lemezzel – közösségi összejöveteleken használták. 1942-ben egyiket Mezőkövesden Farkas Jánosné őrizte.

⁷⁹ A csoportszolga Nagy Ferenc, a pionírok Balabás Erzsébet és Radványi Mária. A csoport tagjai: Molnár István, Bába Pál József, Palásti András, Horváth Viktória, Dinnyés Ferencné, Koller Borbála és özv. Puka Antalné voltak. Közülük a szegedi csendőrkörület 5. nyomozó osztályának nyomozó csoportja két férfi és hat nő Tanút vett őrizetbe. HM. HIM. VKF bíróság H. 3682.

⁸⁰ A csoportszolga Dobi József volt. A csoporttagok Oláh István, Hölczi Rezsőné, Kiss Ferencné, Erdei Jánosné, Varga Istvánné, Széll Ferencné, Czina Etel, özv. Szabó Sámuelné. Érdeklődőként szerepeltek: Gebei Sándorné, Mészáros Sándorné, Víg Sándorné, özv. Szél Jánosné, Jenci József és Horváth István. Ebből a csoportból hat nőtagot tartóztattak le. Uo.

⁸¹ Az idézett iratot Klincyecz a Nagykanizsa – Új Jakabfapuszta táborba zárt Kovács Mária Tanúnak Marosfalvi Istvánnéval küldte be. HM. HIM. VKF bíróság H. 368/42. (Jakabfapuszta: Zala megyei község a pacsai járásban, alig százfőnyi lakossággal.)

A fordítási feladatokat Bartha András látta el. Tevékenységét egy-egy Triumph és Continental írógép, valamint Unterwood sokszorosítógép segítette.

A társulati tulajdonban használt nyolc kerékpárt a VKF bírósága elkobozta, a szegedi csendőrpáncsnokság használatába adta. A vezetőség azonban megtalálta a megoldást: ahol Jehova követése miatt családtagot őrizetbe vettek, tartósan lecsuktak, kérték a családokat, adják kölcsönbe vagy adományozzák a közösségnek az illető által addig használt kerékpárt. (Így a még szabadon tevékenykedők közlekedése részben megoldódott.) Tizennyolc járművet sikerült összegyűjteni, ezek a szabadon tevékenykedő hittestvérek közlekedését könnyítették meg.

A szegedi per idején a Tanúkat érintő külföldi ítélezés magyarországi propagandája is megjelent. 1942. november 27-én a Svájci Távirati Iroda híradása nyomán Budapesten közzétették,⁸² hogy a berni katonai törvényszék a „Nemzetközi Őrtorony Társaság” (Bibliakutatók) berni fiókja két alkalmazottjának perében ítélezett. A név nélkül szereplő egyik személyt a katonai fegyelem megglazítására, a szolgálat megtagadására való bujtogatásért és egyéb hasonló vétségekért kétévi fogházra és ötévi becsületvesztésre ítélték, a másikat háromhavi fogházra és háromévi becsületvesztésre a zászlóra való felesküvés megtagadása miatt.

A nagyszabású perek folytatódtak. A bíróságok mind súlyosabb ítéleteket hoztak. Nem ritkán nyolc-kilenc évre emelkedtek. Hanák András emlékezése fontos adatokat tartalmaz. „1942 augusztusában dühödt támadás céltáblái lettünk. A hatóságok tíz gyűjtőpontot állítottak fel, ahova Tanúkat vittek, akik nem voltak megkeresztelkedve, de tudták róluk, hogy kapcsolatban vannak velünk. Én azok között voltam, akiket a sárospataki börtönbe vittek; ez a város 20 kilométerre fekszik szülőfalumtól. Pácinttól.”⁸³

Az 1942. november 19-én lefolytatott nagykanizsai gyűjtőperben főleg Zala és Veszprém megyei lakosok ügyét tárgyalták. Négy férfi és három nő vádlottat a Pápához közeli Ugod községből állítottak elő. A legsúlyosabb ítéletet – életfogytiglani fegyház – a mezőkövesdi Pető Györgyre szabták ki, aki addig a térségben zónaszolga volt. A tíz férfi közül hatot később a honvédség Borba, külföldi kényszermunkára küldött. (Vági Ambrust fiával, Vági Józseffel együtt.) A tizenkét nő vádlott között a legidősebb az 58 éves zalaudvarnoki Dóber Jánosné volt, a legfiatalabb az andráshidai Gerencsér Gáborné. Utóbbit 33 évesen ítélték el, tízéves kislánya szülők nélkül maradt. A leghosszabb büntetést (hat év fegyház) a bókaházi Andor Istvánnéra és a kővágóórsi özv. Sólyom Istvánnéra rótták ki.⁸⁴

⁸² *MTI*, 1942. november 27. (Házi sokszorosítás.)

⁸³ A próbák ellenére nem halványult el a reménységem. Hanák András elmondása alapján. In: *Ébredjétek!*, 2002. április 22. 19–24. p. Online: wol.jw.org Gyűjtőhelyre hurcolták azokat is, akik eladdig internálva, büntetve nem voltak, de valamiképp nyilvántartásba kerültek. Gyűjtőhely működött Alagon, Újvidéken, Pétervároson, Hevesen és Tiszanánán. Erre a célra vették igénybe a sárospataki zsidó iskolát is. Az embertelen kínzásokat gyors ítélethirdetés követte. Az ítéletek hat hónaptól tizenöt évig terjedő fegyház- vagy börtönbüntetést jelentettek. – MJTE Archívuma. 0575, 2550, 0235. (Annegret Dirksen kutatási eredménye.)

⁸⁴ A Nagykanizsán 1942. november 19-én lefolytatott gyűjtőperben elítélt testvérek és testvérnők névsora. (Zala és Veszprém megyei lakosok.) Összeállította: Mostbacher János. – MJTE Archívuma.

A pécsi katonai törvényszék egy megvádolt Tanút „hűtlenség” büntette okán nyolc év fegyházbüntetéssel sújtott. 1942. november 21-én Szamosfalván (Kolozsvár városrésze, itt található a nemzetközi repülőtér) azonos váddal hetvenhét (!) személyt fogtak perbe.⁸⁵

1943. január 14-én a VKF bírósága ugyancsak hűtlenséggel vádolta meg a Tanúk három vezetőjét. Bartha-Weitzdörfer András volt bank altisztet, újpesti lakost, Konrád János újpesti illetőségű bútorasztalost és Faluvégi Dénes volt tanítót, kolozsvári lakost kötél általi halálra ítélte.

A súlyos ítéletet egy hónappal később másodfokon Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök mérsékelte. Így életfogytiglani börtönbüntetést, továbbá tíz év közügyektől való eltiltás és hivatalvesztés büntetést róttak rájuk. Ezen felül ötvenkét vádlott hat hónaptól életfogytig tartó szabadságvesztést kapott. Nyolc megvádolt Tanú ügyét az I. honvéddadtest parancsnokságához továbbították.⁸⁶

Az ítélet közzétételét⁸⁷ követően a VKF 6. osztálya⁸⁸ *Pro domo* jelzéssel a hazai lapok főszerkesztőit eladdig szokatlan közleménnyel szólította meg. Bartha-Weitzdörfer és társai ítéletének közlésén túl Jehova Isten Tanúi szekta történetéről közölt rövid összefoglalót. Az USA-ból indult szektamozgalomba „az élet sok kitagadottja” tömörült, akik „lelkük bomlasztó meghasonlottságát egy hamis mesianizmus délibábjába menekítették”.

A történetekkel, a valósággal való tényleges szembenézés az informáló közleményben elmaradt. Figyelemre méltó, hogy soraik között inkább megengedő motivációt találunk. Azzal zárult, hogy a magyar katonai igazságszolgáltatás rövid idő alatt felgöngyölítette a szekta működését, „elvégezte feladatát”. „Ezután a magyar vidék értelmiségére vár a feladat, hogy józansággal, a fajta iránt érzett szerető gondoskodással forduljon azok felé, akik a szektától elfordulni nem tudnak, vagy nem akarnak és megértéssel, felvilágosítással és meleg emberi szeretettel visszatartsák a lelki meredélyektől a falvak magyarjait.”⁸⁹

⁸⁵ Hét Tanúra egytől nyolc évig terjedő börtönt szabtak ki. A többieket rendőrhatalósági felügyelet alá helyezték vagy internálták. Fazekas, 1996. 186. p.

⁸⁶ *MTI.*, 1943. január 14. (Házi sokszorosítás. 17. kiadás.) Az ítélet indoklása: „Az elítéltek az 1939. év őszén kormányrendelettel betiltott Jehova Isten tanúi szektát, amelynek tagjai mindenféle, a törvényes renddel való szembenállásra szövetkeztek, katonaszökevényeket rejtgettek és a fegyveres katonai szolgálat megtagadására izgattak, továbbra is fenntartották törvényellenes mozgalmukat Újpesten, Cegléden és az ország több más helységében is terjesztették és a szekta ellenséges, külföldön fekvő központjaival kapcsolatokat tartottak fenn.” Megjegyezzük, a katonaszökevényeket álnév alatt bújtatták. Volt, ahol állásba helyezték, ekként legalizálták. 1942-ből hatuk neve ismert.

⁸⁷ Hivatalos indoklás szerint „továbbra is fenntartották törvényellenes mozgalmukat”, ill. „az állami renddel való szembenállásra szövetkeztek, fegyveres katonai szolgálat ellen izgattak, katonaszökevényeket rejtgettek”. *Új Magyarország*, 1943. január 15.; *Reggeli Magyarország*, 1943. január 15.

⁸⁸ Helyesen 6. VKF osztály, Nemzetvédelmi és Propagandaosztály.

⁸⁹ *MTI.*, 1943. január 14. (Házi sokszorosítás.) Ebben a számban – a valóságot figyelmen kívül hagyva – közzétették, hogy „felszámolta a háborús katonai igazságszolgáltatás a Jehova Isten tanúi-sekta működését”. Az 1943. február 10-i számból viszont kitűnik, hogy

A Jehova Isten tanui és a Nazarénus szekta tagok ügyében kelt 1943. január 26-i szombathelyi csendőrpáncsnoksági levél (II. 18-i kiegészítéssel)⁹⁰ összegezése szerint „az országos nyomozás befejezést nyert”. A vkf. bíróság a tárgyalásokat befejezte, „újabb nyomozás elrendelve nincs”. A nyomozás idején a nagykanizsai József laktanyában egy század körletét vették igénybe, a foglyokat tizenhat csendőr őrizte. A nazarénus szektából negyvenhét tagot (!) vettek őrizetbe, huszonhét ellen folytattak eljárást. Mellettük a nagykanizsai internálótáborban további 150–200 nazarénust (!) őriztek, ügyükben két-három hónap múlva lesz a főtárgyalás.

Ezekben a napokban történt a 2. magyar hadsereg katasztrofális doni veresége, sok ezer magyar honvéd megrokkánása, irtózatos fagyhalála. Nem zárható ki, hogy az eltitkolt tragikus eseményt mégis – a szigorú elhallgatás ekkor érvényben volt – a honvéd vezérkar egyes osztályainál, páncsnoki posztjain már ismerték. A tömeges pusztulás híre, borzongató tényei az eltűzött büntetések ellen hatottak. Az ítéleteket enyhítették, kivégzésre nem került sor. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a magyarországi súlyos és tömeges ítéletekről a nemzetközi sajtó (a stockholmi *Svenska Morgenblat*, illetve más svéd lapok) is hírt adott.⁹¹

Az erélyes hatósági fellépésben, a gyakran széles méretű üldöztetésben döntő jelentőségű szempont volt, hogy a Jehova Tanúi kisegyház szervezeti felépítése, működési alapelvei lényegesen eltértek a hagyományos keresztény egyházakétól. Gyakorlattá vált, hogy a Magyar Királyságban a bevett felekezetek képviselői kiterjedt szektaellenes tevékenységet fejtettek ki. Vitairadalomban támadták a kisegyház sajátos tanait, bibliaértelmezését, az intézményes egyházakkal szembeni éles kritikáját. Talán ezzel összefüggésben történt, hogy a betiltott adventista és nazarénus „szektából” számosan – főként nők – Jehova Tanúi közösségbe léptek.

A titkolt, valamiképp mindenképpen rejtett közösségi összejövetelek megtartásához feltételekre volt szükség. Az 1942-ből fennmaradt nyomozati – vagy periratokból ismert, hogy léteztek kültelki, leplezett gyűlésekhez szobák, magánházak, esetenként szálláshelyek is. Az ellátáshoz konyhákat vettek igénybe, ahol az „utazó testvérek”, a közösség tagjai ellátást kaptak. Szállítók vitték a konyhákra a szükséges nyersanyagot, melyet természetes adományokból, vagy pénzért (?) a „jóreménység adományokból”⁹² vásároltak.

A titkolt bázisok – bizalmas körben az ún. „jóreménység konyhák” – a zónaszolga tudtával a pionírok, az állandó munkások (álnév alatt behívás, katonai

a bajai rendőrkapitányság a város külterületén „erélyes nyomozást indított”. Folytatásként több Jehova-szekta férfi és nőt letartóztattak.

⁹⁰ MJTE 277/2759/1488.B/250.sz. A szombathelyi 3. honvéd kerületi páncsnoksághoz küldött levélből kiderül, hogy a fogolyörző csendőrkülönítmény tagjai „a könnyű, nem csendőr-altisztnek való szolgálat alatt züllésnek indultak”. Hét csendőrt ittasság, függetlenséért és más cselekmények miatt letartóztatásba helyeztek, két csendőr ellen vádpáncsot adtak ki, egy csendőrt fegyelmi eljárás után megfenyítették. Uott. 3.

⁹¹ MTI., 1943. január 15., 16.

⁹² A jóreménység adományokból a rászorulókat havi segélyben részesítették.

szolgálat elől rejtőzők, tényleges katonaszökevények) és az utazó testvérek élelmezésére, elszállásolására szolgáltak. Ezeket 1942-ben Újpesten Geisler Ilona, Nagykörösön Szendi Jenőné, Szegeden Palásti András, Cegléden Juhász Ilona, Hajdúszoboszlón Bécsi József tartotta fenn.

Szendiek nagykörösi lakására gyűjtötték össze a jóreménységre adományozott ruházati cikkeket. Ezeket ehelyütt javították, megvarrták. A családból Szendi Eszter felelős posztot töltött be: internálásáig pénztáros volt.⁹³

A bajai rendőrkapitányság 1943 januárjában és februárjában Baja város külterületén „Jehova-szektasok” ügyében nyomozott. Több férfit és nőt letartóztattak, a *Pesti Hírlap* közlése szerint az illetékes honvéd ügyészség kezére adták őket.

Mint említettük, a szövegértelmezések, biblíamagyarázatok, működési megbeszélések lakásokon, tanyákon, amennyire lehetett, rejtetten folytak. A hiányos, elégtelen olvasni tudás, megfelelő szövegértés érdekében – vélhetően külföldi adományokból – a közösség lemezjátszókkal rendelkezett, ezekhez hat-nyolc Watch Tower lemez tartozott. Két lemezjátszóról annyi ismert, hogy egyiket 1942-ben Mezőkövesden Farkas Jánosné kezelte. Feltehetőleg több is volt, számukról és használojáról adatot egyelőre nem találtunk.

Az egykorú sajtót, a hivatalos levelezést elemezve megállapíthatjuk, hogy az egymást váltó, a német nemzetiszocializmus, a tengelypolitika mellett mind szorosabban elkötelezett magyar kormányok nem túrták az általuk hirdetett nemzeti érdek bármilyen megsértését. A Tanúk tanaiban az abszolutizált állami tekintély megkérdőjelezését találták meg. Az egyre jobban militarizált társadalomban semmiféle más, rivális lojalitás nemkívánatos jelenségnek minősült.

A hivatalostól eltérő vélemények üldöztetését sokféle és változatos hivatali intézkedéssel, fufanggal lehetett végezni. Alapállás volt, hogy a megkövesedett politikai és hatalmi struktúrát a magyar kormányok minden áron – a háború utánra is – meg akarták őrizni. Az államapparátus lojális magatartással az egyre kritikusabb években, a vesztes háború árnyékában is szilárdan tartotta pozícióit.

A történelmi egyházakkal szoros kapcsolatokat ápolt. A mindennapokban kölcsönös egymásrautaltság, függés érvényesült, nem túlzás az érdekszövetség említése sem. Sporadikusan fennmaradt iratok bizonyítják, hogy a 2. VKF osztály⁹⁴ vezetője, később az ÁVK élén állt Ujszászy István vezérőrnagy a magyar katolikus egyház főpapjának, Serédi Jusztinián bíboros hercegprímásnak a Jehova Tanúi szervezet évi tevékenységéről tájékoztatót küldött.

Jehova Tanúi a Horthy-korszakban önmagában is a hivatalos keresztény-nemzeti ideológiától „idegen” képződmény volt. A rezsim a szervezet (főként a vidéken található) tagságát, holdudvarát, sajátos szociális és társadalmi tagozódását veszélyesnek tartotta. Amiatt is, mert a csoportokban, az általuk többé-kevésbé befolyásolt személyek körében főként földműveseket, napszámosokat, munkásokat és kisiparosokat, esetenként háziasszonyokat, számos nőt találunk.

⁹³ Szendi Esztert 1942. július 23-án internálták, majd bíróság elé állították.

⁹⁴ A magyar katonai vezérkar mellett működő hírszerző és kémelhárító osztály elnevezése. Története: Szakály, 2015.

A többségi társadalom ellenükben gyakran összezárt. Szolidaritására, bármilyen cselekvő támogatására aligha számíthattak. Házról házra járó, intenzív miszsiós tevékenységükkel, csoportos összejövetelleikkel főként a szegény, könnyen befolyásolható, elégedetlen kisemberek, és a radikalizmusra is fogékony társadalmi csoportok körében szereztek híveket.

A társadalmi kirekesztés, a holokauszt áldozatainak fő csoportjával, a zsidókkal összehasonlításban megállapíthatjuk, hogy Jehova Tanúinak viszonya a társadalommal és az államhatalommal szemben eltérő volt. A zsidóság nagy tömegében magyar érzelmű, nemzethű és a Horthy-rendszerhez elkötelezett, lojális volt. A Tanúk nagy része szegénységben született. Családja és rokonsága hozzászokott az alkalmi nélkülözéshez, a konfliktusokhoz. A rezsimtől nem függött, nem várt tőle szinte semmit. (Az 1939. évi betiltást tudomásul vette, a hatalommal – más kisegyházaktól eltérően – nem próbált meg egyezkedni.) A Horthy-rendszer kezei között nem ringatta magát hamis biztonságérzetben, ami a zsidóságra 1944-ben végzetet hozott.

Ide tartozik, hogy a korabeli társadalom a Tanúkkal, közösségeikkel, eszméikkel legtöbbször nem, vagy csak elszigetelten lépett kapcsolatba. Velük szemben a politika, a befolyásos keresztény egyházak, a központi vagy a helyi sajtó mindenütt és folytonosan ellenséges volt. Kizárásuk, üldöztetésük elfogadott gyakorlattá fajult. A hivatalos intézkedéseket, az üldöztetést a közvélemény támogatta. A többségi társadalom esetükben szorosra zárt. Bűnbakot, sőt megbocsáthatatlan bűnök elkövetőit látták bennük.

A tömegesen elfogott, bebörtönzött, meggyötört Tanúk áldozata mindenkor személyes volt. Önkéntes döntésen alapult. Az internált vagy bebörtönzött férfiakról, nőkről, nagyobb gyerekekről (!) pontos hatósági adatokat nem ismerünk, a legtöbb aktát a háború végén eltűntették,⁹⁵ megsemmisítették. A börtönéletről annyit, hogy a higiéniai viszonyok rosszak voltak, a kalóriaszegény napi ellátás gyengeséget, betegségeket okozott. Mint előzőleg érintettük, az örök, a kihallgatók gyakran kegyetlenkedtek, a testi és lelki kínzás – nemekre való tekintet nélkül – napirenden volt.⁹⁶

A visszaemlékezések alapján a túlélésben a Tanúk szilárdságát, összetartását, egymás testi-lelki erősítését meghatározó elemnek tartjuk. Ugyanez a tény érvényesült abban is, hogy a fegyver nélküli ún. kisegítő munkaszolgálatra bevonulta-

⁹⁵ A Tanúkról néhány tucat eredeti, magyar nyelvű személyi nyilvántartó lapot 2005-ben Moszkvában, a Katonai Különleges Levéltárban (Aszobij Arhiv) találtunk, ahol zároltan, hadizsákmányként őrzik. Megrendítő Dobó Vilma 1943. szeptember 19-én, Szegedről kelt levele. Két alkalommal is kérte, hogy sógornőjét, Dobó Sándornét engedjék el a budapesti Conti utcai fogházból, mert gyermekei gondozását senki sem tudja vállalni. Mindkét kérelmet elutasították. – MJTE Archívuma. 1179. sz. (Az anya sorsáról annyi ismert, hogy a Conti utcából 1944. április 27-én Márianosztrára szállították át.)

⁹⁶ A csendőrök 1942 őszén 63 letartóztatott Tanút őriztek Budapest környékén, Alag községben. Kihallgatásuk verések és kínzások sorát jelentette. Számos nőt megaláztak, kegyetlenül megerőszakoltak. *Jehova Tanúi Évkönyve 1996.* 85. p.

tott férfi Tanúk Ukrajnából, a szerbiai Borban végzett kényszymunkáról csekély veszteséggel értek haza.⁹⁷

Szerbiában, a bori bányavidéken kényszymunkára kiszállított, ércbányákban, vasútépítésen nehéz körülmények között dolgoztatott Tanúk történetét – alapos és részletes tudományos kutatással – Csapody Tamás tárta fel.⁹⁸ Az előtörténet része, hogy a második világháború alatt a német hadiiparnak nagy szüksége volt nyersanyagokra, a kelet-szerbiai bányavidéken kitermelt rézércre. (A bori bányák adták a német ércszükséglet mintegy felét, a rézszükséglet negyedét.) A kitermeléshez 1943 februárjában a német birodalom magyar munkaerőt igényelt, a folytatás félévnyi államközi egyezkedés volt. A szerződésben a magyar fél állampolgárai munkaerejét bocsátotta áruba, a német fél ellenértékül rézkoncentrátum (havi száz tonna) szállítását vállalta.⁹⁹ (A teljesítésről nincs adat, valószínűleg elmaradt.)

A bori bányavidéken a munkákat az Albert Speer vezetése alatt állt hatalmas építési szervezet, az Organisation Todt (O.T.) irányította. 1944 közepén a különböző nemzetiségű kényszym munkások száma mintegy húszezer lehetett, a bányavidéken negyven munkatábor létesült. A magyar–német szerződés értelmében – váci bevonulás, majd hajóutazást követően – 1943 júliusában háromezer, katonai munkaszázadokba osztott magyar munkaszolgálatost hajóztak be Apatinban „különleges alkalmazásra”.

A 15 munkaszolgálatos század között eredetileg csak egy volt, melyet Jászberényben állítottak fel, majd Ercsibe vezényelték. A 801. különleges (klgs) század állományába a kisegyházak tagjait sorozták be.¹⁰⁰ Az utazás idején a „keresztény keretnek” nevezett őrség erőszakosan lépett fel, kizárólag őket bántalmazta. Tizenegy magyar munkásszázad a Berlin táborba, Bor közvetlen közelébe kapott elhelyezést.¹⁰¹ A kisegyházak tagjaiból összeállított századot – százhatvanegy Jehova Tanúját, tizenkilenc reformadventistát és kilenc nazarénust – külön barakkba szállásolták. (Borból Jehova Tanúinak tizenegy fős csoportjáról egykorú fényképfelvétel is fennmaradt.¹⁰²)

A magyarokat a német munkafelügyelők (O.T. katonák, O.T. megbízottak) a munkába azonnal beosztották. Főként a külszíni fejtésen dolgoztak. Mások hajszolt ütemben alagutat fúrtak, bányavédművet, utat építettek. A napi munkavégzést németek felügyelték. A máig lesújtó látványt nyújtó bányavidék (meddő-

⁹⁷ Borban 1943–1944-ben kétszázan dolgoztak. Történetük feldolgozására: Csapody, 2011.

⁹⁸ Kutatásai igen kiterjedtek, az eredmények hiánypótlók, alapvető jelentőségűek. Tanulmányaiban, könyveiben számos fontos adatot, nevet közölt, mentett meg a feledéstől.

⁹⁹ A harminc százalékos réztartalmú koncentrátumét a magyar félnek fizetnie kellett.

¹⁰⁰ A honvédség történetében kisegyházak tagjaiból önálló munkaszolgálatos század felállítására korábban nem volt példa.

¹⁰¹ A tizenötödik századot a München altáborban szállásolták el.

¹⁰² Csapody, 2014. 175. p. „Borba érkezve 180-190 személyes barakkokba helyeztek el bennünket. Emeletes ágyak voltak két sorban, középen másfél méter széles közlekedő folyosó volt. Két kályha volt, ezek közelében kicsit több üres hely, itt tartottuk a gyülekezeteket.” Szinger Ádám emlékeztése: Szele, 2004. 56. p.

hányókkal) erősen szennyezett volt, a munkaszolgálatosok bármilyen védőeszköz nélkül, saját ruhájukban robotoltak. A sérülések, balesetek gyakoriak voltak.

„A hegy belsejében gyakran robbantottak, emiatt sok baleset és haláleset történt. Egy alkalommal a testvérek bent dolgoztak a lyukakban, amikor máshol robbantottak, ez a kövezet megcsúszott. Mivel őket senki sem értesítette, hogy jöjjenek ki időben, egy testvért menekülés közben teljesen befedett a kövezet, és mire megtalálták, meghalt. Egy másikat derekáig takart a kövezet.”¹⁰³

1944 januárjáig a magyar táborcsoport főparancsnoki feladatait Balogh András alezredes látta el. Szigorú tiszt volt, ám számára a napi munka megfelelő elvégzése volt fontos, a túlnyomó részben zsidó munkaszolgálatosoknak külön szenvedést nem okozott. A kisegyházak tagjainak magatartását, antimilitáns felfogásukat, vallási előírásaik szerinti magatartásukat elfogadta. A magyar honvédség (szakkifejezéssel: a „keret”) erőszakosságait, ideértve verésüket és üldözésüket nem tűrte meg. Pedig naponta lett volna ok rá, mivel a kisegyházakba tartozó hívők már a munkaszolgálat megkezdése előtt sem voltak hajlandók az előírt honvédségi esküt letenni.

Jehova Tanúi következetesek voltak: a katonaruhát, derékszíjat, katonasapkát nem vették fel, miként megtagadták a munkaszolgálatosnak előírt karszalag viselését is. Borban hiába kötelezték őket közvetlen katonai célú munkák teljesítésére. Ezeket – életük kockáztatásával – megtagadták, nem teljesítették.

¹⁰³ Szele, 2004. 57. p.

Csapody Tamás kutatási eredményeiből ismert, hogy a nazarénusok istentiszteletet tartottak, Jehova Tanúi is meg tudták tartani a Krisztus halálára emlékező „emlékünnepet”. Mindez alapvetően megváltozott, mikor fél év elteltével újabb magyar zsidó munkásszázadok érkeztek, az őrség (és a magyar táborok) parancsnokságát Marányi Ede szakszolgálatos alezredes vette át. Dölyfös tekintetű, embertelen tiszt volt. Alkalmanként gumibotot, revolvért viselt.¹⁰⁴ Mindenre képes volt, hogy a bori kényszermunka a magyar kontingensnek nemcsak nehéz, inkább elviselhetetlen, életveszélyes legyen.

A munkaszolgálatosok második csoportja végig vasúton utazott. Ezek egy része már harmadik vagy a negyedik behívást teljesítette. Mégis, Borban meglepte őket a vad környezet, az első magyar csoport általános leromlott állapota. Szállásukon korábban olasz, majd görög hadifoglyok laktak, piszkot, mocskot, bűzt, valamint élősködők tömegét találták mindenütt. A túlélők visszaemlékezéseiből is kiviláglik, hogy a magyar keret és a német munkafelügyelők a kopaszra nyírt, fatalpú lábbeliben kínlódó kényszermunkásokkal egyaránt durván viselkedtek. (A vízhiánytól a később érkezett magyar munkaszolgálatosok is eltetvesedtek.)

A bánásmód a Berlin táborban volt a legrosszabb, a távolabbi altáborokban valamivel enyhébb. Utóbbi az erdőkben portyázó partizánok közelségével függött össze, mert a magyar keretben, de a tiszthelyettesek, tisztek között is félelmet keltett. Ezzel szemben a legtöbb volt bori munkaszolgálatos visszaemlékezésében hálával említi a környék szerb lakosságának együttérző, sokszor segítő magatartását.

A második magyar csoportot vasútépítésre osztották be. A Fekete-hegységben a legnehezebb terepszakaszon vasúti töltést építettek. Alagútépítés is folyt, verések, rugdosások és szüntelen szidalmazások között. Elszigetelten és állandó fenyegetettségben robotoltak. Időközben a kapcsolattartás az otthoniakkal megnehezült, vagy a magyarországi vidéki deportálások miatt megszűnt. Egyre többet éheztek.

A munkaidő után a legtöbb altáborban a korrupt őrség¹⁰⁵ „szórakozásba” kezdett. Az állományt „alaki kiképzéssel”, értelmetlen és haszontalan munkákkal, krumpliverembe zárással gyötörte. Az álvétségekért elrendelt békaügetés, pofozás, szíjjal verés és a botozás¹⁰⁶ a többórányi kikötéshez¹⁰⁷ képest enyhe büntetésnek számított.

¹⁰⁴ Szűts, 1945. 16–20. p.

¹⁰⁵ Az élelmet legtöbbször elsikkasztották, belső magas áron árusították. „Sisák tizedes vicces kópé, két társával penészes kenyérszeleteket dobál a homokba, akár a dísznóknak a moslékos vályúba. A móka annál is érdekesebb, mivel a kenyérhajigálás a bűzös árnyékszékek közelében zajlik. A foglyok felkaphatják a kenyeret, de csakis szájukkal, kézzel érinteni tilos. Falkában rohannak a fiatalok a pár szelet kenyérre.” Sisák és bandája „fuldokolva röhögnek a lealacsonyító látványon”. Andai, 2003. 25. p.

¹⁰⁶ Az ún. kivégző négyyszögben történt botozáskor alkalmilag 20–25 botütést szabtak ki.

¹⁰⁷ Az ilyen büntetéskor az áldozat csuklóját a háta mögött összekötötték, ennél fogva kötéssel egy fára vagy gerendára annyira föl húzták, hogy lábujjai is - néhány centiméterre a talajtól - a levegőben voltak. Ha a kintől clájult, fellocsolták, a kínzást újra kezdték.

Többeket szándékosan nyomorékká, idegronccsá vertek vagy verettek a keret tagjai. A nagyrészt elvadult honvédeknek (kivételek is adódtak) a lényeg a személyi állomány, a „haszontalan, henyélő zsidók” megalázása, zsarolása, lelki és fizikai tönkretétele volt. „Az altáborokban eluralkodó bánásmód miatt a munkaszolgálatosok gyakran kérték meg todtista munkavezetőiket, hogy a munkaszüneti napon, vasárnap is kimehessenek »dolgozni«. Így a magyar keret elől ki menekültek munkahelyekre, ahol pihenéssel tölthették el napot.”¹⁰⁸

Fontos eltérés, hogy a kisegyházak Borba kényszerített tagjai – Csapody következtetése szerint – a kezdeti gyötrelmek után magatartásuk következtében új helyzetbe kerültek. Egységes fellépésük, kiváló munkateljesítményük és megbízhatóságuk miatt – megfogadták s betartották, nem szöknék el – a magyar őrség idővel elfogadta vallási előírásaik betartását, sőt, bizonyos elismerésre jutottak.¹⁰⁹

A korábbi gyűlölet velük szemben megszűnt. A legtöbb munkacsoportban panaszkodtak, vitatkoztak és marakodtak, a gyanúsítások és vádaskodások gyakran előfordultak. Sokan elhagyták magukat. Ők viszont a kemény munkában össze-

¹⁰⁸ Csapody, 2014. 38. p. A német vagy osztrák todtisták, mérnökök a mindennapi brutalitást a „barbár magyarok” belügyének tekintették. Számukra kizárólag a munkateljesítmény volt fontos.

¹⁰⁹ Uott. 40. p.

fogtak, segítették egymást. Így történt, hogy megítélésük változott, a bánásmód enyhült. A távoli hegyekben – a hajszolt munka szorításában, teljesítményük tükrében – antimilitarista nézeteik súlya, korábbi „hazaáruló” minősítésük jelentősége elveszett, elenyészett. Bizalmat kaptak, a napi tábori ki- és bevonuláskor a katonai kíséret esetükben elmaradt. Mindebbe belejárt a kor antiszemita propagandája, a neveltetés is. A honvéd keret magyaroknak tekintette őket, míg a magyar szellem, a gazdasági élet sok velük robotoló zsidó, zsidó származású kiválóságát¹¹⁰ nem.

Románia 1944. augusztus 23-i átállása a Hitler-ellenes szövetségesek oldalára a bori kényszermunkásoknak is sorsfordulót jelentett. A hadi helyzet változott, a bori bányászatot, a vasútépítést és más munkákat nem folytathatták tovább. A magyarok visszakapták az érkezésükkor – a szökések megakadályozása végett – elvett bakancsaikat. Csoportjaikat a Drezda és a Brünn táborokba vonták össze.

A keret ugyan bizonytalanságba jutott, mégis gyakran továbbra is szadista módon viselkedett. Az ún. első lépcsőt a Berlin táborból¹¹¹ szeptember 17-én indították gyalogosan útnak. („A menetoszlopból kilépni tilos, tilos érintkezni a környék lakosságával.”¹¹²) Közülük a maradék állomány számos viszontagság, német tömeggyilkosságok¹¹³ (október 1. és 2. Jabuka, október 7. Cservenka) túlélése árán Újvidéken és Szentkirályszabadján át – vérhólyagoktól lüktető lábakkal – november 7. és 9. között érkezett Mosonmagyaróvárra. Onnan a határon át Németországba, gyári kényszermunkára vezényelték őket.

A Tanúk lényegében veszteség nélkül tették meg Borból a gyalogutat. Erős akarat, egymás buzdításával, kitartó segítségével visszavergődtek magyar földre. (Útközben alkalmanként a helyi lakosoktól kapott élelmet összegyűjtötték és elosztották a testvérek között.) Zomborban Szinger Ádám a vasútállomáson borotválást vállalt, ezzel pénzt keresett. A „bevételből” élelmet vásároltak, éhező sorstársaiknak juttatták. Volt, akit japánokban¹¹⁴ vagy talicskán, még használható kerekesszállítóeszközön húztak-toltak, nehogy elveszítsék. A fegyveres kíséret a lerogyókat, menetképtelenné váltakat azonnal az árokba lőtte.¹¹⁵

¹¹⁰ Megjegyezzük, hogy a kisegyházak munkaszolgálatos tagjai között is találunk jeles személyeket. A magyarországi és a szlovákiai Jehova Tanúi Egyházban vezető lett Garai Mihály, Konrád János, valamint Haffner Tibor, fontos személy Szinger Ádám, valamint Hanák András és Török Károly. A reformadventisták közül vezető lett Kálmán József, a nazarénusokból Papp Bálint és névrokona, Pap Lajos. Csapody, 2014. 41. p.

¹¹¹ A Berlin táborral szemben volt a robotosok temetője, megközelítőleg negyven kényszermunkást temettek ide. Közük volt Lukács László költő, végzetét kezeletlen bélátfűródás és hashártyagyulladás okozta.

¹¹² Andai, 2003. 39. p.

¹¹³ A jabukai vérengzésben a németek 133 bori munkaszolgálatost a kényszerrel maguk által kiásott gödörbe lőttek. 1945. január 21. és 25. között exhumálták őket.

¹¹⁴ Homok, cement, kitermelt anyagok szállítására az építkezésen használt kétkerekű vaskordé.

¹¹⁵ A kiűrtési menetben előfordult, hogy a gyengélkedő idősebbek holmiját (két-három kényszermunkásnak együtt) a raktárból kihozott talicskán tolták. Andai, 2003. 38. p.

Máig megdöbbentő tény, hogy a bori megmaradt mintegy ezerhatszáz főnyi munkaszolgálatosból az utókornak talán ötszáz túlélőről van tudomása.¹¹⁶

Jehova Tanúi háborús történetének vázlatos összefoglalásában Márianosztrának is helyet kell kapnia. 1942-től a „szektáriánus” nőket az elfogottak magas száma miatt a márianosztrai kir. országos büntetőintézetbe szállították be. (A Börzsöny egyik magaslatán található községben 1939-től politikai foglyokat őriztek. Az adatok nagyon hiányosak.) A börtönnek használt patinás épületben a Szent Vince Rend irgalmas nővérei¹¹⁷ szigorú felügyeletet valósítottak meg.

Jehova női Tanúitól az összes általános kedvezményt megvonták. Nem kaphattak csomagot, nem fogadhattak látogatót, a levelezést is megtiltották nekik. A sötétzárkába zárás napi gyakorlat volt. A szenvedések a Tanúk számára (tud-

¹¹⁶ Csapody, 2014. 47. p. (A szerző a bori kényszermunka, valamint a kiürítés, az utótörténet feltárásában és megörökítésében kiemelkedő munkát végzett.)

¹¹⁷ A „Keresztényi Szeretet Leányai” 1858-ban költöztek az épületbe. 1949-ben államosították, az 1950-es években a magyar börtönök büntetőintézete működött benne. A főként politikai elítéltek száma meghaladta a kétezret. Az 1960-as évektől köztörvényes foglyokat őriznek itt, az épületeket jelentősen korszerűsítették.

ták, mi vár rájuk) önként vállalt próbatételt jelentettek. Ezekről megszabadulni írásos nyilatkozat árán lehetett volna, de következetes elhűségük miatt – ritka kivétellel – nem tették meg.

A fennmaradt csekély számú irat egyike bizonyíték, hogy 1942. augusztus végén hatvanhárom, „hűtlenség” miatt őrizetbe vett fogolynót tehergépkocsikon szállítottak a márianosztrai királyi országos büntetőintézetbe. (Egyes iratokon fegyintézet szerepel.) November 24-én a m. kir. honvéd vezérkar főnökének bírósága H. 338/42 szám¹¹⁸ alatt tizenkét női elítéltet szállíttatott be. Két női fogoly ítélete hat évre, egynek öt évre, kettőnek négy évre terjedt. Gerencsér Gáborné-nak és még öt nőnek a büntetése három évre szólt, Zászló Józsefné két év börtönt kapott.

A Hadtörténelmi Intézet gyűjteményében (személyi adatok nélkül) fennmaradt Kovács Mária aktájának részlete. Az elfogott nőt a VKF bírósága H 356/42 sz. ítéletével Jehova Tanúi szektához tartozásért 10 év fegyházra ítélte. Az iratban az igazságügy-miniszter „nevezett átszállítását kérte a márianosztrai intézetbe”.¹¹⁹

A Magyar Királyság 1944. március 19-i német megszállásának egyik következménye volt, hogy a feljelentések száma felugrott. Az eljárások lefolytatása a rendőri, csendőri apparátus és a közigazgatási szervek teljesítőképességét sokszorosan meghaladta. 1944. április végéig mintegy hétezer embert internáltak, a többi internálási véghatározatot rendőri felügyeletre változtatták.¹²⁰ Érdekes a rendőrség budapesti főkapitánysága fogház- és toloncügyi osztályának 1944. május 8-iösszesítéséből néhány adatot idéznünk:¹²¹

¹¹⁸ Az irat alapján a Márianosztrára „beutaltakat” 1942. november 19-én Nagykanizsán jogerősen ítélték el. Ugyanakkor tizenegy férfi (Pető György és társai) is súlyos ítéletet kapott, őket a váci fegyintézetbe szállították. Az iraton láttamozásul vitéz Bajnóczy József vezérezredesnek, a honvéd vezérkar főnökének aláírása olvasható.

¹¹⁹ Magyar Néphadsereg Hadtörténelmi Levéltár, 395/1982. sz. Az eredeti irat 1942 novemberében kelt.

¹²⁰ Beránné–Hollós, 1977. 410. p.

¹²¹ Uo.

összes	tolonciági osztály	Kolozsvár	Kistarcsa	Nagykani- zsa II.	Nagykani- zsa I.	Garany	Topolya	Csörgő	Riese
főrhelyek száma		150	1 440	800	700	550	1 500	234	470
ebből elfoglalva	2 196	242	901	865	925	533	460	358	470
üres főrhelyek száma	–	–	539	–	–	–	17	1 040	–
politikai okból internáltak	23	49	–	36	620	50	5	100	–
közbiztonsági okból internáltak	2 173	72	54	101	199	404	8	–	–
külföldi internáltak	–	–	–	–	106	79	447	258	470
katonaszökevények az internáltakból	–	115	847	728	–	–	–	–	–
férfi	1 293	190	788	865	925	–	–	358	185
nő	903	38	113	–	–	532	460	–	272
gyermek	–	4	–	–	–	1	–	–	23

A kimutatás beszédes bizonyíték, hogy a magyar elnyomó szervezeteknek és a megszállóknak mekkora tömeget kellett őrizetben tartaniuk. A Tanúkat valószínűleg a politikai (esetleg a közbiztonsági) okokból internáltak között tartották nyilván. A Gestapo és a Sicherheitsdienst (Biztonsági Szolgálat) magyarországi szolgálati helyein őrizetbe vettek (vagy időközben Németországba szállítottak) számát sajnos nem ismerjük.

Az 1944. évi magyarországi deportálások idején Jehova Tanúiból többeket az SS koncentrációs táboraiba (Auschwitz-Birkenau, Dachau, Buchenwald, Bergen-Belsenbe¹²²), illetve azok munkatáboraiba szállítottak. A budapesti toloncházban megközelítőleg hatvan egyháztag raboskodott. Másokat a katonai szolgálat megtagadása címén nyilvánosan kivégeztek. Pusztázásban vesztette életét Körmen városban Szabó Bertalan, Hönisch Antal és Zsondor János. A megfélemlítést szolgálta, hogy 1945. március 12-én Sárvár város főterén a hadbíróság felakasztatta a sopronkőhidai börtönből ide szállított Deli Lajos 20 éves földművest.¹²³

1940 és 1945 között tizenhat magyar Tanút öltek meg, mert lelkiismereti okból kitartottak fogadalmuk mellett. További huszonhat a kegyetlen bánásmódtól végezte be életét.¹²⁴ 1941 és 1945 között a nagykanizsai kávégyári férfi internálótáborban (Nagykanizsa 2. Kisegítő Toloncház¹²⁵) összesen százhatvanöt férfi Tanút¹²⁶ őriztek. Legtöbbjük – harmincegy fogoly – illetősége a ma Romániához tartozó Alsóapsa volt. De sokan voltak Beregrákosról (ma Ukrajna), Körtvélyesről (ma Szlovákia), tizenegyen a Szabolcs vármegyei Gáva nagyközségből.¹²⁷

A Jehova Tanúi mozgalomnak az 1942. évi hatósági terror háromévi kiesést okozott. Mégis, az újrakezdés közösségi igény volt: 1945 végére 590-en adtak le szolgálati jelentést. Ez a szám 1946-ban 837-re nőtt, minden korábbi adatot meghaladott.¹²⁸ Az új életet, a talpra állást a külföldi hittestvérek sokban segítették, bálákban ruhát és jelentős mennyiségű élelmiszert küldtek.

A Jehova Tanúi Egyház létszámának adatait az 1939–1945 közötti időszakban (is) több okból nehéz pontosan megállapítani. 1939-ben kétszáznegyvenegy hírnök szolgált Magyarországon, a következő évben négyszáz. Fontos leszögezni, hogy ez a vallási közösség a passzív tagokat nem tűrte meg, így a hírnökök létszáma gyakorlatilag azonos a taglétszámmal.

Az 1940. évi létszámuk – gyermek és idős családtagokkal, a tágabb rokonsággal együtt – legfeljebb ezeregyszáz fő körül volt. Az 1942–1943. évi hivatalos jelen-

¹²² Magyar női Tanúkról emlékezik meg: Rahe, 1998. 127–128., 131. p.

¹²³ Szita, 1991. 157. p.

¹²⁴ *Jehova Tanúi Évkönyve 1996.* 95. p.

¹²⁵ Nagykanizsán az Erzsébet tér 9. sz. alatt női internálótábor is működött.

¹²⁶ A nagykanizsai kávégyári férfi internálótáborban 1941–1945 között őrzött testvérek névsora: Papp László gyűjtése. – MJTE Archívuma. Közülük harmincegyen eredetileg alsóapsai (ma: Románia), tizenheten beregrákosai (ma: Ukrajna), tizenegyen gávai lakosok voltak.

¹²⁷ Uo.

¹²⁸ *Jehova Tanúi Évkönyve 1996.* 95. p.

tésekben ezer-ezerötszáz letartóztatott szerepel. Az eltérésnek több oka lehet. Először is a szervezet kedvezőtlen közjogi helyzetben (betiltottan, lényegében a föld alatt) működött, ám létszáma mégis nőtt. A növekvésben a területi visszacsatolások éppúgy közrejátszottak, mint az elnyomó szervezeteknél nem ritka „túlbecslés”.¹²⁹ Nem zárható ki, hogy a nagy létszámú, rokonságú parasztcsaládok egészét számításba vették (potenciális ellenfelek), ahogy számításba jöhettek egy-egy vidéken a szimpatizánsok is.

A FEJEZETHEZ FELHASZNÁLT FORRÁSOK:

Országos és helyi közéleti napi-, heti- és havilapok:

Az Est

Budapesti Közlöny

Eger

Függetlenség

Harangszó

Kalocsai Főegyházmegye Hivatalos Közleményei

Magyar Katonai Szemle

Magyar Országos Tudósító

MTI

Nemzeti Újság

Népszava

Nyírvidek

Pápa és Vidéke

Reggeli Magyarország

Tanyai Újság

Új Magyarország

¹²⁹ A magyar (pl. csendőrnnyomozói) és a német szervezeteknél (Gestapo, SS, Sicherheitsdienst) a rivalizálás gyakorlatnak számított. Nyomozati eredményeiket eltúlozták, hogy ekként szervezeti vagy egyéni fontosságukat, szakmai érdemeiket „bizonyítsák”. Bruhács, 2005. 456. p.

PETRÁS ÉVA

Jehova Tanúi története
1945 és 1989 között

1. Magyarország rövid huszadik századi köztörténetében kilenc rendszerváltás, vagy legalábbis erre irányuló kísérlet követte egymást.¹ Az 1945–1989-ig terjedő időszakra ebből négy esik: 1945, 1948, 1956 és 1989. A koalíciós korszaknak nevezett, 1945 és 1948 közé eső éveket a Rákosi-kor, majd az 1956-os forradalom és szabadságharc bukása után a Kádár-rendszer önmagában sem homogén időszaka követte az 1989-es rendszerváltozásig. Ezek az évtizedek a magyar egyházi és vallási életben még kevésbé tekinthetők egységesnek, mivel az egyházak és vallási közösségek történeti idejét nemcsak a köztörténet alakulása befolyásolja. Saját belső történetük ugyanis nincs feltétlenül szinkronban a köztörténettel.² Továbbá a második világháború után a vallási közösségek tapasztalati tere és várakozási horizontja is nagyon különbözött egymástól.³ A történelmi egyházak szinte azonnal működési feltételeik korlátozásába ütköztek, míg az addig el nem ismert közösségek a legitim működés megindulását várhatták az új parlamentáris demokráciától. 1948 után, az államszocializmus negyven éve alatt azonban – ha különböző mértékben is – minden vallási közösség a represszió valamilyen formáját szenvedte el, hiszen a rendszerellenesként való megbélyegzésnek közös alapja volt: az 1948 után berendezkedő pártállam vallásellenessége.⁴ A hatalom végső célja az ateista ideológia kizárólagos uralmának megteremtése volt, s ennek minden vallásos entitás útjában állt.

A nagy történelmi egyházak megtörésének stratégiája, majd a velük való kelletlen együttműködés forгатókönyve azonban eltért az addig hivatalosan el sem ismert kisegyházakkal szemben alkalmazott lépésektől. Ezekről is eltér és egészen egyedi azonban a hatalom viszonya Jehova Tanúihoz. Az esetenként egymást is ellentételező politikai rendszerek ellenségkép-gyártó szociálpszichológiai és politikai mechanizmusai egyaránt rátaláltak Jehova Tanúira, és

¹ Gyarmati, 2007. 25. p.

² Erről pl. a katolikus egyház vonatkozásában ld.: Bánkuti, 2015.

³ E kettő metszéspontjában dinamikusan értelmezhető társadalmi csoportok és közösségek története. Ld.: Koselleck, 2003. 401–430. p.

⁴ Köbel, 2005. 150–151. p.

különböző, jellemzően kollektív ideológiák fedődiskurzusai közepette végső soron politikai, titkosszolgálati és jogi eszközökkel igyekeztek megszabadulni Jehova Tanútól és attól, amit a Tanúk képviseltek a világban. Az államszocializmus négy évtizede alatt a „vallás ópiumát” terjesztő professzionális ellenség képe az imperializmus vádjával megidézett Amerika-barátság felhangjával párosulva akkor is szükségképpen rendszerellenesként definiálta a Tanúkat, ha párt- és titkosszolgálati iratok rendszeresen kitértek is rá, hogy híveik körét tekintve „a dolgozó osztályhoz” tartozó emberekről van szó. A rendszer iránt lojalitást nem mutató magatartásukat ezek után csak „vallási elmaradottsággal” tudták magyarázni.

A Jehova Tanúhoz tartozók létszámának állami megbecslése a korszakban végig a hatalom torzított perspektíváját tükrözi. Számukat rendre túlbecsülték, amely egyaránt mutatja a Jehova Tanúi felől érkező „társadalmi veszély” és saját szerveik hatalmának és fontosságának túldimenzionálását:

A represszió legkülönbözőbb fajtáit megtapasztalva is elmondható azonban, hogy Jehova Tanúi az 1948–1989 közti időszakban is minden nehézség dacára meg tudták őrizni közösségeiket és működésük folytonosságát. Ez pedig óriási eredmény, hiszen „társadalomra való veszélyességük” a bűnbakképzés mechanizmusa szerint nyert igazolást. A bűnbakkeresés a mindenkori balsikerek,

1. táblázat: Jehova Tanúi létszáma

év	állami becslés	Jehova Tanúi Egyház ¹
1947	7.000 ²	1.253
1955	4.671 ³	3.659
1962	3–4.000 ⁴	4.132
1964	6–7.000 ⁵	3.997
1965	4.500 – 5.000 ⁶	4.384
1967	5.000 ⁷	4.665
1971	10.000 ⁸	6.352
1978	19.000 ⁹	8.503

¹ Az adatok forrása: MJTE Archívuma. A gyűjtésért köszönetemet fejezem ki Jankovics Tibornak.

² Csegey et al., 1979. 71–80. p.

³ Állami Egyházügyi Hivatal belső feljegyzése, 1955. június 7. – MNL OL XIX-A-21-c 142. d.

⁴ Feljegyzés a Jehova Tanúi szektáról, 1962. augusztus 27. – MNL OL XIX-A-21-d-0054-2/1962.

⁵ A Jehova Tanúi szekta visszaszorításának távlati terve, 1964. június 16. – MNL OL XIX-A-21-d-0037-9/1964.

⁶ „Az országban kb. 4.500–5.000 személy tartozik a »Jehova Tanúi« szervezethez, akik közül kb. 3.500–3.800 fő számít aktív személynek. A szektában évenként egy alkalommal »emlékünnepelet« tartanak, ahova kívülről érdeklődő személyeket is elhívunk, így az összes résztvevők száma kb. 6.500–7.000 főre becsülhető. Évi 3–4%-os – kb. 120–140 fő – növekedéssel szemben, kb. ennyi személyt zárnak ki, illetve kilép, vagy meghal, tehát érdemi növekedés nem mutatkozik.” BM Javaslat a „Jehova Tanúi” szekta tevékenységének korlátozására, 1965. április 2. – MNL OL XIX-A-21-d-0037-8/1965. 35. d. 2. p.

⁷ Csegey et al., 1979. 77. p.

⁸ Uo.

⁹ Uo.

kudarccok értelmezésének, magyarázatának gyakori, meghatározó eleme.⁵ Fokozottan igaz volt ez a Rákosi-korra, amely rendszerparanoia szintjére emelte a felelősség-áthárítás e torz formáját. Jehova Tanúi mint kontrasztközösség a társadalmi élet zavarainak tartott tükröt. A vallásszabadságot érintő jogi hiányosságok és jogalkalmazói visszaélések pedig demokráciadeficitként jelentkeztek, s tették kényelmetlenné a Tanúk jelenlétét. Mindez a társadalom egészére nézve hatalomlegitimációs problémát vetett fel: ha a funkcionális, rugalmasan egyensúlyozó, demokratikus rend akár csak egy rétegre vonatkozó kirekesztő ambícióval bomlásnak indul, ingataggá válik az egész rendszer.⁶ Részben ezzel magyarázható a Tanúkkal szembeni 1950-től 1989-ig folyamatosan fennálló diszkrimináció.

Jehova Tanúi esetében azonban fokozottan kell számolni a nagy történelmi egyházak negatív attitűdjével is, amely a kisegyházakban és vallási közösségekben általában véve is potenciális ellenfelet látott. Ugyanis Jehova Tanúi mint egyházi kontrasztközösség léte a történelmi egyházak vallásgyakorlatának a kritikáját is jelentette. Ennek következtében a szocialista állam a nagy történelmi egyházakban, de még a Magyarországi Szabadegyházak Szövetségében (MSZSZ), majd a Szabadegyházak Tanácsában (SZET) tömörülő kisegyházakban is szövetségest keresett és talált a Tanúk elleni fellépéshez.⁷ Az egyházak képviselőinek ellenséges megnyilvánulásai ezért annak történetei is, hogy az államszocializmus évtizedei alatt ezeket az egyházakat milyen mélyen járta át az állam szándékainak való megfelelés, a kollaboráció Jehova Tanúival szembeni fellépés esetében is. A kommunista rendszer itt sikeresen használta ki a nagyegyházaknak a Horthy-korból érkező, a kisegyházakkal szembeni teológiai és világnézeti támadásainak hagyományát,⁸ a szabadegyházak esetében pedig fokozottan számíthatott a rendszernek való megfelelés félelmektől sem mentes motivációira.⁹ Ez csak a közösen megszenvedett represszió következtében, valamint a magyar társadalom Jehova Tanúival szembeni attitűdjének lassú, de kitapintható változása miatt kezdett oldódni az 1970-es és 1980-as években, de akkor is csak bizonyos körökben.

A társadalom szembekerülése az állammal azonban a szolidaritást is sokszor előhívta az eltérő mértékben és módon meghurcoltak sokaságában. Részben ez lehet a magyarázata annak, hogy Jehova Tanúi a társadalmi élet különböző szinterein – a munkahelyeken, de még a börtönökben is – az emberek aktív vagy pasz-

⁵ Pók, 2013. 15–32. p.

⁶ Gyarmati, 2013. 405–432. p.

⁷ Az MDP KV Titkársága nevében Nagy Imre 1951. július 4-én a következő határozatot hozta: „Az ÁEH hívassa be magához a Szabad Egyházak Szövetsége vezetését és közölje velük, hogy ez a szervezet kezd a népi demokrácia ellenes szervezkedések fődőszerve lenni. Kérjen tőlük segédkezet arra, hogy e szervezetek mögötti államellenes működésnek gátat lehessen szabni. [...] Kossa elvtárs érje el a Szabad Egyházak Szövetségéhez tartozó 5 szekta vezetőinél, hogy azok jelentsék ki és terjesszék el, hogy a többi 29 szekta amerikai dollárból él.” – MJTE Archívuma.

⁸ Rajki-Szigeti, 2012. 12–13. p.

⁹ Pl. Palotay-Szigeti, 1977.

szív, de mégiscsak érzékelhető megértésével, szimpátiájával találkoztak.¹⁰ Ennek eredményeként a rendszerváltozás idejére ha el nem is tűntek, de fokozatosan kezdtek elhalványulni a társadalomban a vallási alapú kirekesztés, a „szektaként” való stigmatizáció narratívái. Ebben a folyamatban jelenthetett pozitív változást Jehova Tanúi törvényes elismerése 1989-ben.¹¹

2. Az 1944 végén, 1945 elején tapasztalható politikai változások reménykeltők voltak a kedvezőtlen közjogi helyzetben lévő magyarországi kisegyházak és vallási közösségek számára. Az 1944 decemberében megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormány nyilatkozatban mondta ki, hogy biztosítani kell a teljes vallásszabadságot.¹² A legfontosabb magyarországi kisegyházak vezetői közjogi helyzetük javítása érdekében elérkezettnek látták az időt az összefogásra, ezért 1944. október 5-én létrehozták a Magyarországi Szabadegyházak Szövetségét.¹³ A szervezetbe ugyan Jehova Tanúi nem léptek be, de rájuk is vonatkozott a 6270/1946. ME. sz. kormányrendelet, amely érvénytelenítette azt az 1939-es BM rendeletet, amely betiltotta a kisegyházak és más, el nem ismert vallási közösségek működését. Így Jehova Tanúi működése ezután legálissá vált.¹⁴ A legmagasabb szintű jogalkotás részeként az 1946. évi köztársasági államformáról szóló I. törvény az állampolgárok természetes és elidegeníthetetlen jogai között sorolta fel a vallás szabad gyakorlásához való jogot, amelyet a kisegyházak és vallási közösségek a „szabad államban szabad egyházak” elve alapján értelmeztek.¹⁵ A párizsi békeszerződést

¹⁰ Szűcs József interjú, 2016. „A testvérek elmondták, hogy ha előzetesbe megyek, vigyek úgy ennivalót, hogy a zárkatársaknak is legyen. Bementünk, rögtön az volt az első kérdés: »Mi a balhé? Mi a balhé?« Szállóigévé is vált, hogy volt olyan, aki mikor mondta, hogy a hitéért van benn, azt mondták rá, hogy »Én is, én is! Azt hittem, nem bukom le.« Szóval ez már ilyen vicc kategóriába is került az ottaniakkal.” Az élelem megosztása azután pozitív lélektani hatással járt. Szűcs József elítélése után 3 év büntetését 1974–1977 között Baracsán töltötte le, ahol a közös élet és közös munka még jobban feloldotta az elítéltek közti gátakat.

¹¹ A Jehova Tanúi vallási közösséget 1989. június 27-én nyilvánították elismert vallásfelekezetté az Állami Egyházügyi Hivatal 4/1989. (VI. 30.) sz. határozatával. – MNL OL XIX-A-21-a-9-13/1989.

¹² Az Ideiglenes Nemzeti Kormány nyilatkozata az Ideiglenes Nemzetgyűlés 2. ülésén, 1944. december 22-én. In: *Nemzetgyűlési Napló*, 1944. I. köt. 23. p.

¹³ Tagjai: 1944. október 5.-től a Keresztyén Testvérgyülekezet, a Magyarországi Baptista Gyülekezetek Szövetsége, a Magyarországi Bibliakövetők Felekezete, Údvahdsereg, 1945 márciusától az ókatolikusok, metodisták és 1950. június 1-jétől a szabadkeresztények. Rajki, 2012. 216–217. p.

¹⁴ 1. §: „A jelen rendelet hatálybalépésével hatályukat veszítik mindazok a határozatok és intézkedések, amelyek a bevett vagy törvényesen elismert vallásfelekezetek hitelveitől eltérő hitelveteket követő – egyes korábbi hatósági intézkedésekben szektáknak nevezett – vallásos gyülekezeteket, mint tilos szervezeteket, az 1938:XVII. tc. 3. §-a alapján feloszlattak, illetőleg működésüket betiltották vagy vagyontárgyaik felől rendelkeztek.” A rendelkezés 1946. június 4-én lépett hatályba. – 1000 év törvényei. Online: 1000ev.hu.

¹⁵ A „szabad egyházak szabad államban” elv az amerikai alkotmányban kodifikálódott először. A 20. század egyházpolitikai harcaiban a kisebb egyházak hivatalos hivatkozási alapja lett a „szabadegyház” meghatározás. A Magyarországi Szabadegyházak Szövetségének

törvénybe iktató 1947. évi XVIII. törvény szintén deklarálta az emberi szabadságjogok, köztük a vallás szabad gyakorlásának jogát. Ennek értelmében az 1947. évi XXXIII. törvény meg is szüntette a felekezetek között fennálló különbségeket. A fakultatív hitoktatás bevezetésével pedig megteremtődött annak lehetősége is, hogy a kisegyházakhoz és vallási közösségekhez tartozó szülők gyermekeinek ne kelljen más felekezet hittanát tanulniuk. Továbbmenve, a Magyar Népköztársaság 1949. évi alkotmánya kimondta az állam és az egyház szétválasztásának elvét, amely a kisegyházak állami és nagyegyházi befolyástól mentes létezésének is garanciája lehetett volna. Ezek a jogszabályok azonban nem jelentették e közösségek jogi helyzetének teljes tisztázását. Egységes vallásügyi törvény az egész korszakban nem született. Valamint továbbra is hatályban maradtak Magyarországon a vallásszabadság és az egyházak ügyét először átfogóan szabályozó 1895. évi XLIII. tc. 7–8. és 18. §-ai, amelyek szerint a törvényes elismerés megtagadható, ha a vallási közösség működése ellentétes a közérkölcsiséggel és az ország törvényeivel, azonos hitelvi és szervezeti téren valamelyik elismert vallásfelekezettel, vagy sérti valamelyik törvényesen elismert egyház érdekeit.¹⁶

Így a jogszabályi környezet alapvetően pozitív változásainak köszönhetően a világháború után Jehova Tanúi helyzete is javult, még ha nem is vált teljesen megnyugtatóvá. A Magyarországi Jehova Tanúi Egyesület immár legális alakuló közgyűlését 1946. július 28-án tartotta Budapesten 322 személy jelenlétében. A magyarországi közösség vezetője, az országszolga Konrád János lett, az Órtorony Társulat fiókhivatalát 1947. február 7-én jegyezték be, központjuk pedig Budapesten a Gvadányi u. 8. sz. a. megvásárolt épületbe költözött.¹⁷ Megszavazták az alapszabály-tervezetet, illetve megválasztották tisztviselőiket. A Belügyminisztérium a Jehova Tanúi Egyesület alapszabályát láttamozta.¹⁸

1945 tavaszán kiszabadultak a börtönökben és az internáló táborokban fogva tartott Tanúk is, és újra elindulhatott a missziós tevékenység. 1946-ban jelent meg a *Vigadjatok ti nemzetek!* és a *Jehova Tanúi a tüzes kemencében* című kiadványuk, amely a második világháború emlékezetének lenyomata.¹⁹

„Jehova Tanúi a tüzes megpróbáltatás ez idejében bebizonyították, hogy kitartottak feddhetetlenségükben s nem szégyellik megvallani Istenüket, valamint mellette és Krisztus Jézus alatti igazságos országa mellett bizonyosságot tenni. Mindenkor készen

1944-i őszi megalakulása elősegítette a szabadegyház kifejezés elterjedését. Az MSZSZ működését a Belügyminisztérium 1945. október 31-én engedélyezte. Ezt követően a szervezet tagegyházainak vezetői, lelkészei a szervezet felbomlásáig használták e meghatározást. Rajki-Szigeti, 2012. 14–15. p.

¹⁶ Köbel, 2005. 17–28. p.

¹⁷ Véghatározat, 1947. augusztus 16. – MJTE Archívuma.

¹⁸ A „Magyarországi Jehova Tanúi Egyesülete” alapszabályainak láttamozási ügye, 1946. szeptember 18. – MNL OL XIX-B-1-h-491228/46. 338. d.

¹⁹ *Vigadjatok ti nemzetek!* Bp., 1946.; *Jehova Tanúi a tüzes kemencében.* Bp., 1946. Felcélós kiadó: Konrád János, Watch Tower Bible and Tract Society.

Gvadányi utcai fiókhivatal épülete

(Forrás: MJTE Archívuma)

állanak a hirdetést tovább folytatni az ő nevében szenvedvén, az ő nevéért és az ő Igéjét prédikálván a háború utáni időszak végéig, s míg a végütközet Armageddonkor kezdetét veszi.”²⁰

Bár az idézett szövegrészben a negatív változás előérzete is kitapintható, a világháború utáni néhány év mégis az építkezés és a békés újrakezdés időszaka lehetett. A Tanúk közül 1945 végére 590-en tudtak leadni missziós tevékenységekéről szolgálati jelentést. A következő évben ez a szám 837-re növekedett, ami több volt, mint a világháború előtt bármikor.²¹ Lehetőség nyílt nagy, nyilvános összejövetelek megtartására is. Az 1945-ben Sárospatakon megtartott egyik nyilvános előadáson ötszáznál többen voltak jelen, 1946 októberében pedig országos kongresszust tartottak Nyíregyházán hatszáz fős hallgatósággal. A fejlődést mutatja, hogy 1947. június 13–15. között Budapesten, a Nemzeti Sportszernokban tartott teokratikus kongresszusukon már 1.200 fő vett részt.²² Az eseményre a Magyar Államvasutak 50 %-os utazási kedvezményt biztosított a résztvevőknek.²³ A megéltékülködés jele, hogy a Konrád János felelős kiadásában megjelenő

²⁰ Jehova Tanúi a tüzes kemencében. Bp., 1946. 61. p.

²¹ *Jehova Tanúi Évkönyve*, 1996. 95. p.

²² Hetven hét. Jehova Tanúi 1947. évi teokratikus kongresszusa. Bp., 1947.; Bekker Kálmán: Visszatekintés 47 évre Jehova szolgálatában. – MJTE Archívuma.

²³ MÁV igazolvány, 1947. – MJTE Archívuma.

MÁV kedvezményről igazolás

(Forrás: MJTE Archívuma)

A szelídek öröklik a földet és *A világ újjászületése* c. és más sajtótermékek utcai árusítását 1947. július 14-én Szebenyi Endre államtitkár engedélyezte.²⁴ A Jehova Tanúinak szánt belső körlevél ezért bizakodó hangon adta tudtára a hírnököknek, hogy füzeteik engedélyezve vannak és a terjesztésre fényképes igazolvánnyal láthatják el őket.²⁵ Az elkészült fényképes igazolványok a Watch Tower Bible and Tract Society bélyegzőjével és Konrád János „meghatalmazott képviselő” aláírásával kerültek használatba.²⁶

Szintén pozitívumot jelentett, hogy az 1945–1948 közötti években a jogalkotásban és a sajtóban a Szabadegyházak Szövetségében működő kisegyházakhoz hasonlóan Jehova Tanúira vonatkozóan is kerülték a „szekta” szó használatát. A jogszabályokban és a jogalkalmazás során a „szekta” megjelölést többnyire a „vallásos gyülekezet” kifejezés váltotta fel.²⁷ A sajtóban pedig néha kimondottan pozitív hangvételű újságcikkek is megjelentek.²⁸ A magyar társadalom viszonyu-

²⁴ BM 500.527/1947., BM 500.553/1947. és 500.554/1947. *A szelídek öröklik a földet* és *A világ újjászületése* c. sajtótermékek terjesztési engedélye. – MNL OL XIX-B-1-h-500.527/1947.; MNL OL XIX-B-1-h-500.553/1947.; MNL OL XIX-B-1-h-500.554/1947.

²⁵ Körlevél, 1947. június 23. – MJTE Archívuma.

²⁶ Fényképes igazolvány, 1948. január 1. – MJTE Archívuma.

²⁷ A megítélés változásáról ld.: Gergely, 2012.

²⁸ „Jó emberek a Jehova Tanúi. Nem bántanak senkit. Azt mondják, amit a nagy költő mondott: Fiaim, ti csak énekeljetek! Dicsérjétek az Urat, ebből igazán senkinek nem származik kára, csak haszna.” Házról-házra járva adták át Isten üzenetét Budapest

Engedély 1947-ből

(Forrás: MJTE Archívuma)

lását azonban nagymértékben befolyásolta a Horthy-korszak negatív képe is a Tanúkról, ezért – akárcsak a szabadegyházak hívóinek többségére – ekkor még továbbra is szektaként tekintettek rájuk.

A lassan változó társadalmi mentalitás átalakulására azonban nem adatott idő. 1948-ra világossá vált, hogy Magyarország társadalmi berendezkedése a szovjet mintát fogja követni, így az állam egyházpolitikája a kisegyházakkal és vallásos közösségekkel kapcsolatban is meg fog változni. Jehova Tanúi számára a döntő fordulat a hidegháborús nemzetközi helyzet kiéleződésének következtében 1949-ben következett be, amikor Magyarország a Szovjetunió és szövetségesei „békeharcában” az amerikai „imperialisták agressziójával” szemben foglalt állást.²⁹ Ettől kezdve a sajtóban, a párt- és államigazgatási iratokban, állambiztonsági jelentésekben Jehova Tanúi is az amerikai imperialisták ügynökeiként, „szekértolóiként” kerültek ábrázolásra.³⁰ A katonai szolgálat megtagadása pedig a hiszterizálódó politikai légkörben a szocializmus elárulásának, „káros pacifizmusnak” minősült. Az állami szervek és a sajtó ismét elkezdte a pejoratív „szekta” szót alkalmazni a szabadegyházakra és a Tanúkra. Már 1949-ben volt példa arra, hogy Jehova Tanúi bejelentett összejövetelét nem engedélyezték, közelebbről

népének a Jehova Tanúi. Érdekes seregszemle a Sportcsarnokban. 1947. szeptember 1. – MJTE Archívuma.

²⁹ Gyarmati, 2011. 167–181. p.

³⁰ *Szabad Nép*, 1950. május 19. 7. p., május 21. 11. p., május 26. 2. és 7. p., június 1. 5. p., június 3. 7. p.

Bussányi, Bartha, Papp, Garai és Lakó, 1949

(Forrás: MJTE Archívuma)

meg nem határozott „fennálló rendelkezésekre” hivatkozva.³¹ Sokszor megnehezítette viszont a hatóságok dolgát, hogy „a szekták tagjai a legszegényebb ipari és mezőgazdasági munkás rétegből kerülnek ki, nagyobb részt idősebb asszonyok, akikkel szemben való rendőri intézkedés ez ideig nem látszott kívánatosnak.”³² Országos szinten azonban már 1949-ben több Tanút mégiscsak internáltak a hatóságok,³³ 1950-ben pedig összességében 302 főt vettek őrizetbe.³⁴

Az Magyar Dolgozók Pártja vezetőségéhez befutó információs jelentések már a Rákosi-korra jellemző bűnbakképző mechanizmussal mutatják be a Tanúkat:

³¹ A hajdúszoboszlói városi rendőrkapitányság utasítja el erre hivatkozva az összejövetel megtartásának engedélyezését 1949. április 1-én. – MNL OL XIX-B-1-4 3650-18.

³² A miskolci IX. kerületi rendőrkapitányság havi összefoglaló jelentése, 1949. – MNL OL XIX-B-1-r 77. ő.c.

³³ Egyikük szabadulása érdekében faluja lakói nyújtottak be kérelmet a belügyminiszterhez: Csővár dolgozóinak levele a belügyminiszterhez, 1949. szeptember 9. – ÁBTL 3.1.9. V-139764 456-457. p.

³⁴ *Jehova Tanúi Évkönyve*, 1996. 99. p.

„[...] általános támadást indítottak a jehovisták, akik a tatai járásban már egész komoly befolyásra tettek szert, és különösen élénken mozgolódnak most, amióta Rákosi elvtárs referátumában rámutatott Pártunk hibáira, melynek eredménye a hibák kijavítása és Pártunk megerősödése lesz. Ezt akarják megakadályozni valószínű amerikai gazdák utasítására a jehovisták. Az amerikai imperializmus, a kozmopolitizmus, a pacifizmus ideológiájával indították meg a jehovistákon keresztül a harcot. És hogy ennek van talaja, azt mi sem bizonyítja jobban, mint a Harkály-pusztán történt csemények, ahol a tszcsból 9 tag lépett ki önként, Csilla-pusztán 14 párttag lépett ki a pártból és azt mondták, hogy a jehovista hit és szervezet az egyedüli, aki nem fog fegyvert senkire.”³⁵

Általános maradt a felelősségáthárítás és annak kommunikálása, hogy tulajdonképpen az áldozatok a felelősek üldöztetésükért:

„Jellemző még ezekben a közösségekben egyfajta mártír-komplexum. Ezek az emberek mártírnak akarnak látszani. Szenvedéseik glóriáját azokból a kellemetlenségekből fonják, ami tudatos törvénysértő magatartásukból származik.”³⁶

Valamint:

„Az illegális szervezeti keretek kihangsúlyozásán keresztül fokozni akarják a szekta tagjai között az »üldözöttség« érzését és a társadalmi életünkben való elkülönülést.”³⁷

Természetesen nem Jehova Tanúi voltak az 1948 után berendezkedő sztálinista diktatúra egyetlen bűnbakjai, ilyen vagy olyan módon kb. 1.200.000 ember esett valamilyen ellenséges kategóriába.³⁸ Amint arra Gyarmati György felhívja a figyelmet, az államszocializmus időszakában

„az ellenségkeresés, illetve bűnbakképzés is »államosított« rendszerprivilegium lett. Sőt mi több, szerves összetevőjévé vált a kommunista pártegyeduralom működési mechanizmusának. Ez részben a globális méretű hidegháborús hisztéria begyűrűzéséből fakadt, de részben a rendszer »saját találmánya« volt. Egyrészt azért, mert – Rákosi saját paranoiáján túl – egyfajta rendszer-paranoiát reprezentálva, szinte minden esetben az ország határain túlról eredeztették a megbélyegzettek, represszióval sújtottak »gazdáit«, felbujtóit. Másfelől azért, mert az ellenség-fóbia egyben a rendszer aktuális – de be nem vallható – kudarcaiért felelőst kereső hipokrita tetemre hívást is szolgáltat.”³⁹

³⁵ MDP KV Központi szervezési osztály feljegyzése, 1950. március 29. – MNL OL M-Ks-276/65. 359. ő.c.

³⁶ Szektas jelenségek a magyarországi szabadegyházak körében. [é.n.] – MNL OL XIX-A-21-c-76/2. 164. d. 5-6. p.

³⁷ Javaslat. A „Jehova Tanúi” szekta visszaszorításának távlati terve, 1964. június 16. – MNL OL XIX-A-21-d-0037-9/1964. 1. p.

³⁸ Gyarmati, 2013. 424. p.

³⁹ Gyarmati, 2013. 410. p.

A tetemre hívás a Tanúk esetében sem váratott magára sokáig. 1949. január 14-én az MDP Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztálya által készített összefoglaló szerint Jehova Tanúi

„[...] működésének fokozódása komoly nehézségeket okoz az elvtársaknak. Sarkadon a helyi párttitkár becslése szerint mintegy ezerre tehető a szektához tartozók száma. Új tagok toborzását elég sikeresen viszik, mert az új tagoknak belépéskor 50 forintot adnak. A szekták mozgolódásáról az ország legkülönbözőbb részein tartott aktívákon mindenütt számos példát hoztak fel az elvtársak. A jelentések részletesen nem ismertetik a szekták tevékenységét, de a fentiekből nyilvánvaló, hogy imperialista irányítással és anyagi segítséggel dolgoznak.”⁴⁰

Végül a Magyar Dolgozók Pártja a kisegyházak és vallási közösségek elleni küzdelmet is paradox módon a „klerikális reakció” elleni harc részeként határozta meg. Legfelsőbb szinten, az MDP főideológusa, Révai József így nyilatkozott a kérdésben:

„Fokoznunk kell a harcot a különböző szektákkal szemben is. Az adventista, jehovista, baptista és az egyéb szekták vezetői a legtöbb esetben az amerikai imperializmus szolgálatában állnak, a szekták nem egyebek, mint imperialista propagandaszervek.”⁴¹

A továbbiakban másként alakult azonban a Szabadegyházak Szövetségéhez tartozó kisegyházak és Jehova Tanúinak a sorsa. 1951-ben létrehozták az Állami Egyházügyi Hivatalt, amely a pártállami egyházpolitika legfontosabb szerve lett az államszocializmus teljes ideje alatt.⁴² A történelmi egyházakkal tető alá hozott megállapodások megkötése után a kisegyházak és vallási közösségek helyzetének „rendezése” került napirendre. Az ÁEH a Belügyminisztériummal közösen alakította ki álláspontját és hozott döntést 1951. augusztus 8-án. Eszerint a Magyarországi Szabadegyházak Szövetségéhez tartozó kisegyházak és az ebben tagságot nem vállaló közösségek – így Jehova Tanúi is – külön elbírálás alá kerültek. Ez utóbbiak működését illegálisnak tekintették, amelyekre nem vonatkozik a magyar alkotmány garantálta „vallásszabadság”.⁴³ Velük kapcsolatban az egyesületekre vonatkozó rendszabályok fogantatását határozták el. Az el nem ismert vallási közösségek egyikeként Jehova Tanúinak egyedüli lehetséges útja a legális működéshez az MSZSZ-be (majd 1953-tól: Szabadegyházak Tanácsába) való belépés lett volna. Ennek hiányában a Belügyminisztérium és nem az Állami Egy-

⁴⁰ Tájékoztató jelentés, 1949. december 17. – MNL OL M-Ks-276/65. 61. ő.c.

⁴¹ Harc a klerikális reakció ellen. Révai József elvtárs beszámolója az MDP Központi Vezetőségének ülésén. In: *Szabad Nép*, 1950. június 6. 3. p.

⁴² Köbel, 2005. 60. p.

⁴³ Javaslát a Szabadegyházak Szövetsége keretében működő vallásfelekezetekkel és szektákkal kapcsolat egyéb rendszabályokról, 1951. augusztus 8. – MNL OL M-Ks-276/54.155. ő.c.

házügyi Hivatal felügyelete alá tartoztak.⁴⁴ Így az ÁEH 1952 és 1959 között csak esetenként foglalkozott tevékenységükkel, mivel nem tekintették hatáskörükbe tartozónak.⁴⁵ A Belügyminisztérium pedig rendészeti kérdésként kezelte a Tanúk ügyét, így az államvédelem aktív közreműködésével a Tanúk elleni eljárások tömegét foganatosították a vezetők elleni koncepciók perektől a kényszermunka-táborokba történő internáláson át a katonai szolgálatmegtagadók bebörtönzéséig.

3. Jehova Tanúi a Szovjetunióban és a szocialista országokban egyaránt üldözésnek voltak kitéve. A Szovjetunióban 1951. március 3-án rendelték el „az antiszovjet jehovista szekta tagjainak és családjaiknak Tomszkba és Irkutszkba való deportálását”.⁴⁶ Ennek végrehajtása során a hatóságok 1952. július 2-ig 9.389 Tanút szállítottak el. A deportálások később is folytatódtak Ukrajna, Beloruszia, Moldávia, Lettország, Litvánia és Észtország területéről Szibériába, valamint Kazahsztánba, a Szovjetunió távol-keleti részeibe, Kamcsatkára és a Szahalin-szigetekre. Lengyelországban az első Jehova Tanúi elleni perre 1951-ben került sor, amikor Tanúkat az Egyesült Államok számára való kémkedésért és államellenes izgatásért állítottak bíróság elé. Az NDK-ban Jehova Tanúira az első célcsoportok egyikeként csapott le a berendezkedő kommunista hatalom. 1950. augusztus 31-én tiltották be működésüket, miután Walter Ulbricht, a Német Szocialista Egységpárt főtitkára aktív fellépést sürgetett ellenük. De ekkorra már augusztus 30-án kb. 500 közösségvezetőt tartóztattak le, majd 1950. október 4–5-én a legfelsőbb bíróság tárgyalta ügyüket Berlinben. Két Tanút életfogytig tartó szabadságvesztésre, többeket pedig 1-től 15 évig tartó börtönbüntetésre ítélték. Az NDK-ban ezután további perek indultak meg, Tanúk ezreit ítélték el „az imperialistáknak való kémkedésért” és a szocialista állam „bojkottjára” való uszításért (Bojkotthetze).⁴⁷ Bár ez idáig nem került elő olyan dokumentum, amely a Szovjetunióban és a szocialista országokban lezajlott üldözés egyeztetett voltát bizonyítaná, az eljárás, a vádak és az ítéletek súlyossága mindenütt hasonló mintát követett.

⁴⁴ Az ÁEH és a BM kapcsolatát az 1951 és 1956 közötti időszakra vonatkozóan nehezebb rekonstruálni, mert kevesebb forrásanyag áll rendelkezésünkre, mint a későbbi időszakról. Soós, 2010. 227. p.; Köbel, 2005. 27. p.

⁴⁵ Feljegyzés a kisebb egyházak, felekezetek, szekták jelenlegi helyzetéről. 1965. december 1. – MNL OL XIX-A-21-d-0028-1/b/1965. 35. d. 3. p. Az 1959 utáni változás összefüggött az ÁEH 1959-es átszervezésével, amikor az Elnöki Tanács 25. sz. rendelete 1959. június 2-tól visszaállította az Állami Egyházügyi Hivatal 1956 előtti státusát, s egyúttal ekkor újragondolták a Hivatal további működését is. A feladat bővülését számtalan dokumentum bizonyítja, ugyanakkor nem köthető hivatalos felvállaláshoz. Soós Viktor Attila: Az Állami Egyházügyi Hivatal archontológiája. Az ÁEH szervezeti felépítése, nemzetközi kapcsolatai és dolgozóinak hivatali pályaképe. Bp., 2014. (Kézirat. PhD-disszertáció) 108. p.; Köbel, 2005. 78–82. p.

⁴⁶ A Szovjetunióban és a szocialista országokban végbement Jehova Tanúi elleni fellépésekre – további hivatkozás nélkül – ld.: Dirksen, 2002.

⁴⁷ Dirksen, 2001. 210–228. p.; Besier, 2016. 131–150. p.

A környező országokban lezajlott, vezetők elleni perek indokolták, hogy Jehova Tanúi Magyarországon is felkészüljenek esetleges letartóztatásukra. A retorziókra nem kellett soká várniuk, 1950. november 9-én a hatóságok Konrád János,⁴⁸ Bartha András,⁴⁹ Lakó János,⁵⁰ Papp László⁵¹ és Török János⁵² őrizetbe vételére és internálására tettek javaslatot.⁵³ Nyomozók jelentek meg a Gvadányi utcai Fiókhivatalban és házkutatást tartottak, Konrádot, Barthát és Lakót pedig november 13-án őrizetbe vették és az Andrássy út 60.-ba szállították. Konrád János visszaemlékezésében így ír az ott tapasztaltakról:

„Bár a vallatásoknál itt nem használtak olyan mértékben és olyan súlyos fizikai kínzásokat, mint a csendőri kihallgatásokon, de az agymosás és az éjszakai szellemi kínzás néha még nehezebb volt, mint amilyen a fizikai volt korábban.”⁵⁴

⁴⁸ Konrád János: „A szekta hivatalos vezetője. Négy polgárit végzett, apja asztalos ember. Jó anyagi körülmények között él. 1924 óta dolgozik a szektában. Jórészt ő intézi az Amerikából Magyarországra – illegálisan kerülő – broszúrák és könyvek behozatalát. Amerikában és Svájcban közvetlen jehovista kapcsolatai vannak, akikkel állandó érintkezést tart fenn.” Konrád János és társai. – ÁBTL 3.1.9. V-71056 18. p.

⁴⁹ Bartha András: „A szervezet legaktívabb vezetője és irányítója. 1928 óta vesz részt a szekta munkájában. Mint vezető 1928-ban 4 évig volt kinn Németországban a jehovisták akkori központjában, Magdeburgban. Tevékenysége az országban működő összes jehovista csoportok irányítására kiterjed. Nyílt demokrácia-ellenes magatartást tanúsít. Az egyik szekta összejövetelen kijelentette, hogy »sem a hitleri idők, sem a mostani uralom nem maradandó«. Több alkalommal hangoztatja, hogy »Magyarországon nincs szabadság«. Állandó kapcsolatot tart fenn a szekta amerikai központjával és annak minden utasítását végrehajtja.” Uo.

⁵⁰ Lakó János: „A felszabadulás előtt mint református lelkész tevékenykedett. 1945-ben kapcsolódott be a szekta munkájába. 1948-ban jó szervezőmunkája eredményeképpen a budapesti központba helyezték és körzetvezetők irányításával bízták meg. Igen jó szervező erő. Beszédeiben szovjetellenes kitételeket használ. Demokrácia-ellenes beszédei miatt több alkalommal vidéki rendőri szervek őrizetében volt. Kijelentéseiben több ízben hivatkozott arra, hogy a szekta fel van készülve, feloszlátás esetén, az illegális munka megszervezésére.” Konrád János és társai. Uo., 19. p.

⁵¹ Papp László: „Középparaszt családból származik. Foglalkozása: Bélyegzőkészítő N.V. üzletszerző ügynöke. A szektában mint vándorprédikátor működik, az egész országra kiterjedően. Nyíltan demokráciaellenes. Vidéki útjain az amerikai rádió híreit terjeszti. Demokráciaellenes uszító kijelentéseiről jegyzőkönyvek vannak birtokunkban. Ez év júliusában fegyverrejtegetés miatt eljárás indult ellene.” Uo.

⁵² Török János: „1942 óta az Első Magyar Gyapjúmosó főtisztviselője. A szektában mint budapesti szervező tevékenykedik és a házi agitációt végző szekta-tagok részére tart előadásokat. Ugyancsak nyíltan demokrácia-ellenes beállítottságú. Az egyik előadásában, amelyet a házi agitációt végző szektagoknak tartott, kijelentette, hogy az agitáció során, ha valaki a demokrácia ellen beszél, azzal együtt kell szidni a rendszert és főleg a kommunistákat.” Uo.

⁵³ Jelentés, 1950. november 9. – ÁBTL 3.1.9. V-71056 15-19. p.

⁵⁴ *Jehova Tanúi Évkönyve*, 1996. 99. p.

Konrád János vizsgálati dossziéjának borítóképe
(ÁBTL 3.1.9. V-149948/2/1.)

Kihallgatásuk során megtudták a Jehova Tanúi 10 magyarországi körzetének adatait, illetve ezek vezetőinek nevét:

„Körzetek: Budapest, vezető: Lakó János;
Kispest, vezető: Busányi László;
Balmazújváros, vezető: Nemes Elek;
Hajdúszoboszló, vezető: Bácsi József;
Debrecen, vezető: Varga Sándor;
Szeged, vezető: Nagy Ferenc;
Kiskunhalas, vezető: Nagy István;
Kaposvár, vezető: Marázi Antal;
Dunaagyháza, vezető: Nagy János;
Győr, vezető: Paulinyi Mihály.”⁵⁵

⁵⁵ Jelentés, 1950. november 15. – ÁBTL 3.1.9. V-71056 30. p.

A további kihallgatásaik alatt megszerzett információk alapján javasolták fentiekén kívül még több személy őrizetbe vételét. Így alakult ki az első nagy per gyanúsítottainak köre. A lefoglalt tanulmányi anyagok bősége lehetővé tette, hogy bennük az állami szervek olyan állításokat, kijelentéseket és fejtegetéseket találjanak, amelyeket rendszerellenesnek minősíthettek. Ezek kommunista zsargonban való újraakartozása adta a rendszerellenes „uszító tevékenység” summáját:

„[s]űrűn alkalmazott meghatározásuk, hogy a rendszert »a sátán uralmának« nevezik. Agitációs munkájuk során a külföldi központokból kapott – és az országba illegálisan behozott – »vallásos« broszúrákat és könyveket terjesztenek. Pl. »Az igazság szabaddá tesz titeket« c. könyv – amelyet külföldön magyar nyelven nyomtattak – hemzseg a demokrácia-ellenes kitételektől. A szekta agitátorait ún. teokratikus tanfolyamokon képezik ki, amelynek vezetője és előadója, Bartha András. [...] Az agitátorok a Bartha által összeállított beszédtervezet szerint »beszélgetésüket« úgy kezdik, hogy »ez a rendszer el van ítéltve és napjai meg vannak számlálva.«»⁵⁶

A végítéletéről szóló tanításukat ezután egyszerűen lehetett leplezett rendszerellenes propagandává minősíteni, és terjesztését kriminalizálni. A Jehova Tanúiról megtudottakat következetesen kiemelték eredeti kontextusukból és eltorzított értelmet adtak nekik, hozzárendelve ezeket a politikai élet aktuális eseményeihez:

„Demokrácia-ellenes agitációjuk fokozódik egy-egy nagyobb jelentőségű politikai eseménynél. Így agitációt fejtettek ki a kölcsönjegyzés ellen, amelynek hatására pl. több helyen erősen visszaesett a jegyzés összege. Tiszakarádon az egyik középparaszt szektatag azt mondta, hogy »50 vagy 100 forinttal a békét nem lehet megvásárolni«. Ellenséges agitációt fejtettek ki a tanácsválasztást megelőző időszakban is, amelynek következtében a szekta tagjai tartózkodtak a szavazástól. Mohácson pl. a tanácsválasztással kapcsolatban rendezett kisgyűlést a szekta tagjai megzavarták és hangoztatták, hogy nem szavaznak.

Vidéki viszonylatban ellenséges tevékenységet fejtenek ki a termelőszövetkezeti csoportok működése ellen is. A keszthelyi járásban pl. az egyik prédikátornő elsősorban a tszcs. tagjaiból igyekszik szektatagokat szervezni, amely a munkafegyelem leromlását eredményezte.

Helyenként nyíltan propagálják Amerika-barát beállítottságukat. [...]

Úgy budapesti, mint vidéki viszonylatban általános jelenség, hogy megtagadják a katonai szolgálat teljesítését. Különösen mutatkozik ez az utóbbi hónapokban a sorozásoknál.

A szekta anyagi bázisát az amerikai központ rendszeres támogatása képezi, kis részben pedig a hazai gyűjtések. [...] Adataink szerint a szekta működéséről a vezetőség három havonként összefoglaló jelentést készít. A jelentésben részletesen kitérnek a magyarországi politikai és gazdasági helyzetre leírására.»⁵⁷

⁵⁶ Uo., 17. p.

⁵⁷ Uo., 17–18. p.

Bartha András börtönfotója
(ÁBTL 3.1.9. V-71056/204.)

Hasonló módszerrel transzformálták például a Konrád János lefogásakor szintén őrizetbe vett Bartha András vallomását is. Eszerint Bartha így nyilatkozott:

„Mint ahogy fentebb említettem, a teokratikus tanfolyamnak voltam vezetője. A tanfolyamon külföldről kapott szempontok szerint agitátorokat képeztem ki. Az általam kiképzett agitátoroknak volt a feladata, hogy propagálják az Amerikából kapott szempontok szerint, hogy a lakosság a Magyar Népköztársaság törvényeinek ne tegyen eleget, így többek között tagadják meg a katonai szolgálatot.

Beismerem, hogy külföldi irányítás mellett propagandaanyagot terjesztettünk, amelyeket Amerikából kaptunk.”⁵⁸

Teljesen nyilvánvaló, hogy Bartha hiába írta alá vallomását, de semmiképp sem mondhatta ezeket az állításokat így. Lakó János szájába pedig a következő szöveget adták:

„Beismerem, hogy a keresztény, illetve hitéleti célkitűzések mellett politikai jellegű agitációt fejtettünk ki Konrád János utasítására. A béke kérdésével kapcsolatban állandó agitációt fejtettünk ki, amelynek célja egyrészt tagjainknak a meggyőzése a fegy-

⁵⁸ Uo., 77. p.

veres szolgálattól való távolmaradásra, másrészt pedig az imperialisták és a békétábor közötti harcnak egy harmadik utas megoldása volt. Beismerem, hogy ez az agitáció néphadseregünk gyengítésére alkalmas.”⁵⁹

Az „imperialisták és a békétábor közötti harc egy harmadik utas megoldása” olyan koncepció, amely Jehova Tanúi politikai álláspontját próbálja megragadni, de mivel ők maguk nem gondolkodtak politikai megoldásokban, így minden bizonnyal ez a „harmadik utas megoldás” kifejezés sem tőlük származik. A hasonló eljárással átértelmezett vallomások alapján végül a következő vádakat látták megalkozhatónak:

- demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés;
- kémszervezet működtetése;
- fegyveres szolgálat megtagadása;
- idegen hatalmak (Egyesült Államok, Svájc) utasításainak végrehajtói;
- a „békeharc” elutasítása, pacifizmus;
- szabotálják a tanácsi választásokat;
- illegálisan Magyarországra érkező anyagokat terjesztenek.

A vádak alapján 1951. február 2-án Konrád János és társai ügyében a Budapesti Megyei Bíróságon dr. Jónás Béla megyei bírósági tanácselnök vezetésével a bíróság a következő ítéletet hozta: Konrád Jánost elsőrendű vádlottként demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése és hűtlenség bűntettében, Bartha Andrást, Lakó Jánost, Szabó Ferencet,⁶⁰ Molnár Joachimot,⁶¹ Török Jánost és Tóth Lászlót⁶² a szervezkedésben való tevékeny részvétel és hűtlenség bűntettében mondták ki bűnösnek. Ezért Konrád Jánost 10 év, Bartha Andrást 9, Lakó Jánost 8, Molnár Joachimot és Török Jánost 6–6, Tóth Lászlót és Szabó Ferencet pedig 5–5 év börtönre ítélték.⁶³ 1952-ben a Legfelsőbb Bíróság a fellebbezést elutasította.⁶⁴ Az ítélet indokolása szerint Konrád és társai

⁵⁹ Uo., 22. p.

⁶⁰ Szabó Ferenc: „Volt földműves, Bp. XIV. kerületi lakos. A pesterzsébeti csoport vezetője, melynek kb. 25 aktív tagja van. A szektánál tisztviselői teendőket lát el.” Uo., 25. p.

⁶¹ Molnár Joachim: „Csepelen dolgozik a Rákosi Műveknél. A felszabadulás előtt Kistarcsán internálva volt. Molnár a csepeli csoport vezetője, melynek kb. 35 tagja van.” Uo., 26. p.

⁶² Tóth László: „Az újpesti csoport vezetője, melynek kb. 100 tagja van, 60 propagandistával. Csoportja Újpest, Váci út 16. sz. alatt tartja összejöveteleit hetenként háromszor. 1949-ben katonai behívót kapott, melyre nem vonult be és ezért 6 hónapi börtönre ítélték. Büntetését letöltötte.” Uo., 25. p.

⁶³ Konrád János és társai. Budapesti Megyei Bíróság 1951. II. 1-i, MNK Legfelsőbb Bíróság 1952. III. 7-i ítélete Konrád János, Bartha András, Lakó János, Szabó Ferenc, Molnár Joachim, Török János és Tóth László bűnügyében. – ÁBTL 3.1.9. V-149948/4 2-15. p.

⁶⁴ Uo., 17–18. p.

„Amerikában szerkesztett fasiszta sajtótermékeket terjesztettek. Konrád János I. r. vádlottat az amerikai központ 1946-ban nevezte ki a szervezet vezetőjévé. Konrád János osztotta fel az ország területén lévő szervezetet 10 kerületre, mindegyik kerület élére »közretszolgát«, azaz közretvezetőt tett. A közretvezetők feladata az agitáció vezetése volt a már fent leírt módozatok között. Konrád János adott utasítást a szervezkedés irányítóinak, hogy jelentéseket küldjenek az európai központnak Svájc, Bern, Almenstrasse [sic!] 39. sz. alá. A jelentésekben rendszeresen beszámoltak arról, hogy a szekta működését hogyan tudták kiterjeszteni. Konrád János tevékenységéhez szorosan kapcsolódik Bartha András cselekménye. Bartha András általában helyettesítette Konrádot, de ezen felül ellátta a szervezet eszmei irányítását, vezette az úgynevezett teokratikus tanfolyamokat, ahol a szervezkedés nagyszámú résztvevőit képezte ki az amerikai központból kiadott utasítások szerint. Részt vett kémjelentések összeállításában és német nyelvre fordításában. Elintézte azok továbbítását a svájci központ felé. [...] Lakó János egyébként az agitációnak volt a vezetője, a háziagitációt irányította és rendszeresen kémjelentéseket állított össze [...] Ezeket a cikkeket az USA központnak küldték el.”⁶⁵

Az, hogy a kommunista ellenségkép-gyártás minden további nélkül vitte tovább a Horthy-rendszer ellenségképeinek egyikeként a Jehova Tanúi elleni averziót, abból is látható, ahogyan az 1950-es évek pereiben az 1945 előtti csendőrségi és bírósági anyagokat alapanyagként elfogadva vettek át megfogalmazásokat és értékeléseket. Így például Konrád János 1942-es kassai anyaga is terhelő anyagként transzformálódik a kommunista koncepciók eljárás kezében.⁶⁶

Konrád János visszaemlékezése szerint Jónás Béla bíró az ítélethirdetéskor a következőt mondta neki:

⁶⁵ Uo., 5–6. p.

⁶⁶ „Az 1942. évi július hó 1-től elfogatásukig terjedő időben, azaz a háború idején, de az azt megelőző időben is mint az Észak-Amerikai Egyesült Államokból még múlt század végén kiindult, a tengelyhatalmakkal, tehát Magyarországgal szemben is hadban álló ellenséges hatalmak megsegítése érdekében külföldről irányított, törvénytellenesen működő »Jehova Isten tanúi« szekta ún. országszolgái, zónaszolgái, csoportszolgái, pionírai, csoportmunkásai, illetve csoporttagjai az állam törvényes rendjének megtagadására és azzal szemben ellenállásra irányuló szektás szervezkedéssel kapcsolatosan szövetkeztek arra, hogy az állam polgárait a szekta, állam, nemzet és katonaság ellenes tanainak megnyerve és ezúton befolyásuk alá vonva bennük a honvédelmi kötelezettségek teljesítése s különösképpen a fegyveres szolgálat iránt ellenszenvet keltsenek, s ekként az e szolgálatra kötelezetteket e kötelezettségük megtagadására indítsák s a nemzet háborús akarátának megtörése útján a magyar állam és szövetségesci fegyveres erejének hátrányt, ellenségeinek pedig előnyt okozzanak. Az 1930. évi III. t.c. 59.§-ának utolsó bekezdésében foglalt büntetési tétel alapján kötél által végrehajtandó halálbüntetésre ítélte, melyet azonban a m. kir. Honvéd vezérkar főnöke, mint illetékes parancsnok kegyelemből életfogytig tartó fegyházra mint fő, továbbá 10 tíz/ évi hivatalvesztésre és a politikai jogai gyakorlásának ugyanily tartamú felfüggesztésére mint mellékbüntetésre változtatott át.” [Konrád János] – ÁBTL 3.1.6. P-1158. 10–11. p.

Konrád János börtönfotója
(ÁBTL 3.1.9. 71056/2/204 sz. kép)

„Önt most tíz évre becsukjuk, s mire eltelik a tíz év, népköztársaságunk megerősödik, az emberek ideológiailag képzettek lesznek, és nem tudják majd őket befolyásolni a Bibliával. Akkor már nyugodtan elengedhetjük magukat.”⁶⁷

A belügyi szervek továbblépve 1952 őszén betiltották Jehova Tanúi kiadványainak terjesztését is és elrendelték a fellelhető példányok elkobzását és megsemmisítését.⁶⁸ Miután Jehova Tanúi illegálisan működő szervezetté vált, a Gvadányi utcai fiókhivatal sem működhetett tovább. A hitélet a házaknál történő alkalmakra és erdei összejövetelekre korlátozódott, amelyet azonban gyakran zavartak meg a hatóságok.⁶⁹ Gyülekezeteikről – több más kiségyházéhoz hasonlóan – a Belügyminisztérium folyamatosan adatokat gyűjtött. Ez alapján a Jehova Tanúi országos elterjedéséről a következő kép bontakozik ki:

⁶⁷ *Jehova Tanúi Évkönyve*, 1996. 100. p.

⁶⁸ 1952. november 10-én a Pest megyei rendőrkapitányság igazgatásrendészeti osztályán Tóth János r. őrgy. javaslatot tett az *Órtorony* terjesztési engedélyének visszavonására és a fellelhető összes példány elkobzására. Indoklásában kiemeli, az *Órtorony* „tartalmára nézve súlyosan esik a fasiszta sajtótermék fogalma alá”. – MNL OL XIX-B-1-h-9158-31/2/1952. 292. d.; Jehovista sajtótermékek elkobzása, 1952. augusztus 16. – MNL OL XIX-B-1-h-5650-52. 292. d.

⁶⁹ Jegyzőkönyv Böröcz Rozália kihallgatásáról, 1955. július 6. – ÁBTL 3.1.9. V-128933/a 251. p.

2. táblázat: A Jehova Tanúi gyülekezeteinek száma 1952-ben (állami nyilvántartás szerint).⁷⁰

Közigazgatási egység	Jehova Tanúi gyülekezetek száma
Budapest	16
Baranya megye	1
Bács-Kiskun megye	10
Békés megye	1
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	60
Csongrád megye	9
Fejér megye	1
Győr megye	3
Hajdú-Bihar megye	7
Heves megye	6
Komárom megye	2
Pest megye	14
Szolnok megye	1

Konrádek a váci börtönbe kerültek, ahonnan az 1956-os forradalom során, 1956. október 27-én szabadultak. A váci börtönben egy idő múltán dolgozni engedték őket. Lakó János pl. a tatabányai szénbányákhoz került és egy olyan helyen dolgozott „ahol a bányászok sem mertek dolgozni. Mintegy kétszáz méterrel a föld színe alatt, egy sújtóléges és vízbetöréssel fenyegető aknában, ahol csakis hosszú évekre elítélt rabok fejtették a szemet.”⁷¹ 1957 februárjában Konrád Jánost, Bartha Andrást és Lakó Jánost visszavitték a börtönbe. Lakó 1959-ben, Bartha 1960-ban, 8 illetve 9 évi szabadságvesztésüket maradéktalanul letöltve szabadultak.⁷²

Konrádek elítélése után helyükre Nemes Elek és társai léptek, azonban 1953-ban, mint a Jehova Tanúit illegálisan vezető ún. „hetes bizottság” tagjait, őket is letartóztatták Budapesten.⁷³ Nemes Eleket,⁷⁴ Papp Lászlót, Taub Mihályt,⁷⁵ Bu-

⁷⁰ Jelentés, 1952. február 13. – MJTE Archívuma.

⁷¹ Lakó János visszaemlékezése alapján idézi: Martinkó, 2013. 114. p.

⁷² Uo., 43. p.

⁷³ Nemes Elek és társai peranyaga megtalálható: ÁBTL 3.1.9. V-111784/1-5.

⁷⁴ Nemes Elek: „...volt fűszerkereskedő. Jelenleg foglalkozás nélküli. Bejelentett lakása nincs, Budapesten illegalitásban él. Magyar állampolgár. A szektának 1926 óta tagja. Hálózati és vizsgálati adataink bizonyítják, hogy az illegális országos szektavezetőségnek egyik legaktívabb tagja, aki földalatti munkát végez. A szekta legális megnyilvánulásain nem vesz részt. Nemes Elek tartja az összeköttetést a szekta svájci központjával. A külföldről kapott fasiszta sajtótermékeket ő fordítja magyar nyelvre és készíti el azt a példányt, amelyet a rendelkezésére álló erők illegálisan sokszorosítanak és terjesztenek országos viszonylatban.” ÁBTL 3.1.9. V-111784/1 14. p.

⁷⁵ Taub Mihály: „Az izraelita hitközség volt alkalmazottja, majd üzemi tisztviselő. Jelenleg állás nélküli, budapesti lakos. Magyar állampolgár. Taub Mihály, mint az illegális

sányi Lászlót⁷⁶ és Szabó Bélánét⁷⁷ 1953. március 22-én vették őrizetbe „illegális összejövetelek szervezése és ellenséges propaganda irányítása” miatt.⁷⁸ Pécssett is történtek letartóztatások, így a hetes bizottság tagjai – Nemes Elek, Busányi László, Taub Mihály, Papp László, Tóth István,⁷⁹ Bekker Kálmán⁸⁰ és Marázi Antal⁸¹ – az Államvédelmi Hatóság kezére kerültek. Vádemelés után ügyükben 1953. december 4-én hoztak ítéletet.⁸² Nemes Eleket és Busányi Lászlót 10-10 év, Papp Lászlót és Marázi Antalt 8–8, Taub Mihályt és Tóth Istvánt 7–7, Bekker Kálmánt 5 év börtönre ítélték „a népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel büntettének” elkövetése miatt.⁸³ Fellebbezésüket a Legfelsőbb Bíróság 1954. április 13-án elutasította.⁸⁴ A történetekről Bekker Kálmán visszaemlékezése maradt fenn:

„1952 februárjában értesítést kaptam pesti felelős testvérektől, hogy minden holmimmal menjek Budapestre. Itt Nemes Elek testvér tájékoztattott, hogy Észak-Dunántúlon körzetfelvigyázói teendőikkel kívánnak megbízni. [...] 1952 márciustól 1953 júniusig – a letartóztatásomig – tudtam aktívan végezni a testvérek látogatását. Ez idő alatt 90-ről 130-ra emelkedett a hírnökök száma. Boldogan emlékszem vissza erre az időre!

Ezek az évek a Rákosi rendszer üldözésével teltek el. Sosem tapasztaltam annyiszor Jehova angyalainak védelmét, mint ekkor. [...]

1953. június 6-án őrizetbe vettek a rendőrök Ugodon. Pápára, majd a veszprémi Ávóra vittek és 3. nap felhoztak Budapestre, a Fő u. 70.-be. Augusztus 20-án átvittek hetűnket a Markó utcai börtönbe. December 4-én itt ítélték el »Az államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való aktív részvét« címén. [...]

országos szektavezetőség tagja szervezte és vezette le a kisebb beosztású vezetők részére magánlakásokban tartott illegális összejöveteleket. Itt adott utasításokat a kisebb beosztású vezetők felé.” Uo., 16. p.

⁷⁶ Busányi László: „...volt villanyszerelő. Hosszú évek óta állás és foglalkozás nélküli, budapesti lakos. Magyar állampolgár. Jelenleg a Budapesti Rendőrkapitányság őrizetében van. Busányi László ugyancsak tagja az illegális szekta vezetőségnek, így országos viszonylatban folytat irányító és szervező munkát. Munkát a polgári életben azért nem vállal, hogy egész idejét a szekta érdekében hasznosíthassa.” Uo., 16. p.

⁷⁷ Szabó Béláné (Rigó Magda): „Foglalkozás nélküli. Magyar állampolgár. Budapest, XIV. Erzsébet királyné út 13. szám alatti lakos. Egyike volt azoknak, akik a fentebb említett és ehhez hasonló tartalmú ún. tanulmányokat sokszorosította és illegálisan terjesztette. Erre már a rendőrségen történt kihallgatása során beismerő vallomást is tett. Ilyen irányú tevékenységét hálózati adataink is bizonyítják.” Uo., 17. p.

⁷⁸ Uo., 13. p.

⁷⁹ Tóth István: „Gyömrői lakos, volt kereskedőnél kifutó, magyar állampolgár.” Uo., 259. p.

⁸⁰ Bekker Kálmán: „Gerjeni lakos, lakatossegéd, 1951 óta foglalkozás nélküli, magyar állampolgár.” Uo.

⁸¹ Marázi Antal: „28 éves, volt kereskedősegéd, jelenleg napszámos, kaposvári lakos.” Uo.

⁸² A Budapesti Megyei Bíróság ítélete. B.III.002251/1953-4. sz. ítélet. Uo., 259–262. p.

⁸³ Uo.

⁸⁴ Uo., 263. p.

Bekker Kálmán börtönfotója
(ÁBTL 3.1.9. V-111784/5/1 sz. kép)

Még ez év decemberében átszállítottak Márianosztrára, majd lehetőség nyílt szénbányában dolgozni és így Csolnokra kerültünk 2 testvérünk kivételével.

1956. szept. 4-én szabadultam. Ezt követően, 1957. januártól Közép-Dunántúlon végeztem körzeti tevékenységet, majd később Somogy megye területén szolgáltam.”⁸⁵

Márianosztrán azonban egy újabb koncepció alátámasztására néhányukat ismét kihallgatták: a magyarországi Jehova Tanúi külföldi, elsősorban nyugati kapcsolatairól, a kapcsolattartás módjáról, rendszerességéről és tartalmáról akartak információt gyűjteni.⁸⁶ A kihallgatások tematikája már átvezetett a Nemes Elekék lefogása után a Jehova Tanúi országos vezetését ellátó újabb tisztségviselők ellen tervezett eljáráshoz, amelynek egyik fő eleme a magyarországi Tanúk svájci központtal fenntartott kapcsolata lett. Az ÁVH nemcsak a börtönbüntetésüket töltő Tanúktól próbált újabb információkhoz jutni: Rajnai Sándor áv. őrnagy Csobán Józsefet,⁸⁷ az újabb »hetes bizottság« egyik tagját ügynökként beszervezte.⁸⁸ Csobánt 1953. augusztus 30-án vették őrizetbe, és

⁸⁵ Bekker Kálmán: Visszatekintés 47 évre Jehova szolgálatában. – MJTE Archívuma.

⁸⁶ ÁBTL 3.1.9. V-11784/2.

⁸⁷ Csobán József: „Földműves, foglalkozás nélküli. 1946-tól a Jehova szekta tagja. 1947-től aktív tevékenységet fejt ki. 1949-ig a szekta magyarországi fiókhivatalában dolgozott. 1950 elején mert katonai szolgálatot megtagadta egy évre el lett ítélve. Büntetését letöltötte. Ettől az időtől kezdve, Csobán József Zemplén megyében a szekta körzetszolgája lett.” ÁBTL 3.1.1. B-87058. 7. p.

⁸⁸ Beszervezésére 1953. szeptember 10-én került sor. ÁBTL 3.1.1. B-87058 1–11. p.

„[t]íz napi folyamatos kihallgatás után a VI. főosztályról átszállítottuk az alosztály 9-es lakásába, ahol rátértünk a beszervezési beszélgetésre. [...] Mintegy 4–5 órai beszélgetés után meg lett magyarázva, hogy egy lehetőség van a szabadulásnak, ha együttműködik a Hatósággal. Magatartása ingadozó volt. [...] A leleplezés után elvállalta a munkát. Ennek oka egyrészt a leleplezés, de főleg az, hogy így megakadályozza az általa kompromittált személyek őrizetbe vételét. Mérlegelte, mi helyesebb, ha meg elvakultan a maga útján és cserben hagyja a többiekét, vagy vállalja az együttműködést és így több családot megment. Az utóbbit választotta és kijelentette, hogy nehezen tud dönteni, de ha vállalja, akkor becsületesen fog dolgozni. Ezután megírta a nyilatkozatot és a »Makra« fedőnevet választotta magának.”⁸⁹

Csobán nemcsak társairól jelentett, hanem a Jehova Tanúi nemzetközi kapcsolatairól is többször adott frásos összefoglalást.⁹⁰ A tőle megszerzett információknak nagy szerepe volt azután a Hubicsák Zoltánék elleni eljárásban.

„»Makra« fedőnevű ügynököt a Jehova Tanúi szekta vonalán foglalkoztattuk. Az ügynök a BM. Politikai Főosztályához jól viszonylott, a kapott feladatokat mindenkor jól oldotta meg. Az 1955-ös részleges realizálást⁹¹ munkájával nagyban elősegítette. Jelentései alapján több illegitimitásban élő szektatagot vettünk őrizetbe. [...] Az 1952-ben Ausztriába szökött Paulinyi Mihály jehovista szekta volt vezetője 1954-ben visszaszökött Magyarországra. Amikor Budapestre érkezett, ügynökünk Paulinyit azonnal jelentette. [...] Tekintve, hogy ügynökünk nem került őrizetbe, ettől az időtől kezdve a szekta előtt elvesztette tekintélyét, megbízhatatlanná vált előttük, hírszerző lehetősége minimálisra csökkent. Ugyanakkor ügynökünk is idegileg összeroppant, ezért hosszabb ideig pihentettük, hazaküldtük a szüleihez.”⁹²

Hubicsák Zoltán és társainak letartóztatását a Belügyminisztérium Vizsgálati Főosztálya 1955. április 18-án kelt vizsgálati tervében készítette elő:

„1953 tavaszán Hubicsák Zoltán és Podlovics György illegálisan megalakították a szekta »hetes bizottságát«. [...] Felvették a kapcsolatot a régi körzetszolgákkal, úttörőkkel és jártak házi-agitációra, ahol uszítottak rendszerünk, pártunk politikája ellen, a katonai bevonulás ellen, a véradó mozgalom ellen. A szekta vezetői jelenleg illegitimitásban élnek különböző helyeken elbújva. Illegálisan kapcsolatot tartanak fenn külfölddel, a svájci

⁸⁹ Uo., 9–10. p.

⁹⁰ Uo., 40–49. p.

⁹¹ Ez Hubicsákék őrizetbe vételét jelenti.

⁹² „1957-ben felkerestük az ügynököt és fel akartuk újítani a kapcsolatunkat. Ekkor ügynök arra való hivatkozással tagadta meg az együttműködést, hogy a szekta előtt teljesen elvesztette a bizalmát, vele nem állnak szóba. Az ügynök állítását hálózati úton is megvizsgáltuk és megállapítottuk, hogy a szekta tagjai maguk közül kivetették és őt árulónak tartják.” Emiatt Csobánt 1959-ben kizárták az ügynökhálózathoz. Uo., 145–146. p.

szehtaközpont vezetőjével, Ruttimann Alfrédal, akitől illegális úton kapnak tanulmányokat, levelet. Vele virágnyelvű levelezést folytatnak, és kémadatokat szolgáltatnak ki részére.”⁹³

Levélellenőrzés és házkutatás-sorozat után Hubicsák Zoltánt,⁹⁴ Dézsi Lajost,⁹⁵ Nagy Jánost,⁹⁶ Turmely Mihályt,⁹⁷ Gara Borbálát⁹⁸ és Podlovics Györgyöt⁹⁹ 1955. május 23-án letartóztatták. Megállapították, hogy

„[a] propagandaanyaguk tartalma uszít a Magyar Népköztársaság, a Szovjetunió és a népi demokráciák ellen. Továbbá a katonai szolgálat, a békemozgalom, a vradó mozgalom, a békekölcsönjegyzés és a választások ellen. Ezenkívül rendszerváltásra utal [az a kijelentésük], mely szerint egy »Új Világ társadalom« fogja a szocialista társadalmat felváltani.”¹⁰⁰

⁹³ Vizsgálati terv, 1955. április 18. – ÁBTL 3.1.9. V-139674 26. p.

⁹⁴ Hubicsák Zoltán: „Szegényparaszti származású, 1945-ben az MKP-nak, később pedig az SZDP-nek volt tagja, jelenleg pártunkívüli. Hubicsák Zoltán 1946 óta tagja a »Jehova Tanúi« szehtának, ahol úttörő, később mint körzetszolga fejtett ki tevékenységet. 1953 tavaszán, amikor Nemes Elek és társait az akkori illegális vezetőséget letartóztatták, Hubicsák Zoltán Szatmár megyében körzetszolga volt, mivel félt a letartóztatástól, illegalitásba vonult, Kecskés Bálint fedőnéven élt, Nagy András szehtatag bedőbokori tanyáján.” ÁBTL 3.1.9. V-139674/1 83. p.

⁹⁵ Dézsi Lajos: „Értelmiségi származású, volt üzlettulajdonos és leventeoktató. 1952 őszétől Békés megye területén a VII. sz. körzet szolgája volt, majd 1954-ben az illegális hetes bizottságnak lett a tagja.” Uo., 85. p.

⁹⁶ Nagy János: „Szegényparaszti származású, pártunkívüli, 1945 óta tagja a szehtának, melyben 1949 óta mint körzetszolga fejtett ki tevékenységet Baranya, Somogy és Tolna megyékben. Illegalításban élt, sehol nem dolgozott a szehta tagjaitól összegyűjtött pénzből tartotta fenn magát.” Uo.

⁹⁷ Turmely Mihály: „Kisparaszti származású, büntetett előéletű, pártunkívüli. 1953-tól letartóztatásáig mint az I/b. sz. körzetszolga fejtett ki tevékenységet Pest megye területén. Sokszorosította és terjesztette a hármass bizottságtól kapott népi demokrácia-ellenes tartalmú propagandaanyagokat.” Uo.

⁹⁸ Gara Borbála: „Polgári származású, apja ügyvéd és bankrésztvényes volt, 1945 után tagja volt az MKP-nak, jelenleg pártunkívüli. 1953 tavasza óta tagja a szehtának. Fordítóként működik.” Uo.

⁹⁹ Podlovics György: „Középparaszti származású, pártunkívüli, 1950 tavaszától tagja a »Jehova Tanúi« szehtának, ahol mint hírnök, majd Zemplén megyében mint körzetszolga tevékenykedett. 1953 nyarán illegalitásba vonult és Hubicsák Zoltánnal létrehozta a szehta illegális vezetőséget s ettől kezdve mint a hármass és hetesbizottság tagja, egyik irányítója volt a szehta ellenséges tevékenységének. Részt vett a propagandaanyagok fordításában és terjesztésében.” Uo., 84. p.

¹⁰⁰ Kiértékelő jelentés a »Jehova Tanúi szehta« nevű ellenforradalmi szervezkedés ügyében, 1955. október 27. – ÁBTL 1.6. II./8. monográfiák 16. köt. 139. p.

Ebben az esetben is látható, hogy az eszkatologikus időnek a történelmi időben való közelre várását a fennálló rend politikai értelemben vett, a rendszer megdöntésére irányuló fenyegetésként olvasta. Míg azonban a Horthy-korban ebből a kommunizmus vádját deriválták, a Rákosi-korban az amerikai imperializmus szolgálatát következtették ki:

„Az amerikai imperializmus a szektát saját céljai érdekében használja fel. Nem véletlenül alakult meg a szekta abban az időben, amikor a munkástömegek szembe helyezkedtek a kapitalista társadalommal. Ezért volt szüksége a nagytőkének, hogy a tömegeket a szektán keresztül megnyerje magának és saját érdekében használja fel. A szekta jelenleg az imperializmus, elsősorban az amerikai imperializmus ötödik hadoszlopának része. Az általa hirdetett tanok lényege a dolgozókat letéríteni az osztályharc útjáról.”¹⁰¹

A nyomozást kiértékelő jelentés szerint

„[a] »Jehova Tanúi szekta« nevű [sic!] illegális szervezkedés ügyében országos viszonylatban 36 személyt tartóztattunk le. A letartóztatott személyek összetétele szociális származásra való tekintettel a következők:

Szociális származás:

kulák: 2 fő

kispolgár: 1 fő

kisiparos: 2 fő

értelmiségi: 3 fő

középparaszt: 2 fő

szegényparaszt: 21 fő

munkás: 5 fő”¹⁰²

Ezekből az adatokból is ugyanarra a társadalmi bázisra tudtak következtetni, mint amelyet általában véve is a Jehova Tanúikhoz társítottak, ti. hogy a Tanúk a „dolgozó osztályhoz” tartoztak, így letérítésük az osztályharc útjáról reális veszedelemnek, társadalomra való veszélyességnak tűnt fel még akkor is, ha a Tanúk becsült létszáma ezt a kockázatot reálisan alacsonynak mutatta.¹⁰³

Hubicsák Zoltánt és Podlovics Györgyöt végül a Magyar Népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése, külföldi szervezet megbízottja részére adatközléssel elkövetett hűtlenség és tiltott határátlépéshez segítségnyújtás bűntettében találták bűnösnek. Ügyükben a Budapesti Fővárosi Bíróság 1955. november 9-én hozott ítéletet. Hubicsákot 13 év, Podlovicsot 12, Turmely Mihályt

¹⁰¹ Uo., 140. p.

¹⁰² Uo., 7. p.

¹⁰³ A becsült és a valós létszámadatok eltéréséről lásd: 1. táblázat az előzőekben.

9, Dézsi Lajost és Nagy Jánost 8–8, Gara Borbálát pedig 5 év börtönre ítélték.¹⁰⁴ A büntetési tételeket a Legfelsőbb Bíróság másodfokon 1956. január 9-én 10, 9, 8, 7–7 és 3 és fél évre mérsékelte.¹⁰⁵

4. A Rákosi-kor elnyomó apparátusa azonban nem elégedett meg a vezetők lefogásával. A tömeges internálások alapja egyrészt az a rendelet volt, amely szerint a hitéleti tevékenység engedély nélküli folytatása esetén a vezetőt internálták.¹⁰⁶ Mivel a Jehova Tanúi felügyelete nem tartozott az ÁEH hatáskörébe, így a Tanúknak elvben sem lehetett engedélyük, tehát az internálások a rendszer logikája szerint természetesen következtek a helyzetből.

Internáló- és munkatáborokba azonban nemcsak illegális hitéleti tevékenységért, hanem katonai szolgálatmegtagadásért is lehetett kerülni. A szolgálatmegtagadók közül többekre 8–10 éves börtönbüntetést szabtak ki, amely büntetés egy részét azután sok esetben internáló- vagy munkatáborban eltöltött, társadalmilag (és gazdaságilag) hasznosabbnak ítélt időszak tette ki. Jehova Tanúi „társadalomra való veszélyessége” főként a katonai szolgálat megtagadása miatt rendszerszintű problémaként jelentkezett, nagy számuk a katonai bíróságoktól és börtönöktől is üzemszerű eljárásrendet igényelt.¹⁰⁷ Egy szemtanú szerint „[a] bírósági tárgyalások futószalagon történtek. Voltak olyan esetek, amikor egyszerre 5 testvért kísérték be a tárgyalóterembe, s öt perc múlva már ki is hirdették az ítéletet: személyenként 10–10 év; együttesen tehát 50 évet kaptak.”¹⁰⁸ A meghozott ítéletek következtében 1951 és 1956 között összesen 265 Tanút a tólápai munkatáborba küldtek, ahol rabmunkáltatásuk az Ózdi Szénbányászati Tröszt Farkaslyuki Aknaüzemegységének tólápai és ladánytárai aknáiban történt.¹⁰⁹ De ezenkívül még Uzsabányán és Csolnokon is raboskodtak Tanúk.¹¹⁰

Tólápa és Ladánytáró ún. külmunkahely volt, ahol az elítéltek külső helyszínen dolgoztak, miközben ítéletüket töltötték. A különböző minisztériumok az 1950-es években a külmunkahelyek biztosítása révén sajátos módon kapcsolódtak az internáló- és kényszersermunkatáborok világához.¹¹¹ Határozat szólt arról, hogy „[a] népgazdaság érdeke egyrészt és a büntetés-végrehajtási szempont másrészt megkívánják, hogy a letartóztatottak termelőmunkában történő foglalkoztatása egységesen és önálló vállalat, valamint önelszámoló egységek keretében

¹⁰⁴ Budapesti Fővárosi Bíróság ítélete, 1955. november 9. – ÁBTL 3.1.9. V-149948/4 19–32. p.

¹⁰⁵ Uo., 33–35. p.

¹⁰⁶ MNL OL XIX-B-1-h 337. d.

¹⁰⁷ Ld. pl. a Debreceni Katonai Bíróság és jogelődjei ítéleteit: ÁBTL 2.2.1. Operatív nyilvántartások. „EGPR”-ből kinyomtatott nyilvántartó lapok.

¹⁰⁸ Szemtanú beszámoló a tólápai munkatáborról. Nagy Ferenc személyes átélése nyomán. – MJTE Archívuma.

¹⁰⁹ Az ózdi Szénbányászati Tröszt Farkaslyuki Aknaüzemegységénél dolgoztatott Ladánytáró-Tólápa rabtáborban őrzött Jehova Tanúi névsora, 1951–1956. – MJTE Archívuma. Ld. Mellékletben.

¹¹⁰ Papp László visszaemlékezése. – MJTE Archívuma.

¹¹¹ Ld.: Bank-Gyarmati-Palasik, 2012.

A tólapai internálótábor képe

(Forrás: MJTE Archívuma)

történjék. A vállalatokat az építőipar, gyáripár, kőbányászat és mezőgazdaság keretében kell megszervezni.”¹¹² A rabmunkáltatás intézményi hátterének biztosítására ezzel a szándékkal hozták létre 1951-ben a Közérdekű Munkák Igazgatóságát, a KÖMI-t. Az elítéltek „társadalmilag hasznos” foglalkoztatására 1950 és 1953 között a Bánya- és Energiaügyi, 1953–54-ben a Nehézipari, valamint 1954 és 1956 között a Szénbányászati Minisztérium is lehetőséget teremtett. A KÖMI külmunkahelyeinek kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy „azok a forgalmas útvonalaktól távol essenek, lehetőleg nagy létszámot igényeljenek és megfelelő biztonsági berendezéssel könnyen elláthatók legyenek.”¹¹³ A biztonsági berendezésekről az elítéltek munkáltatása előtt a szakminisztériumoknak kellett gondoskodniuk. A rabmunkáltatás népgazdasági hasznát is hajtotta: a nehézipar erőltetett fejlesztése miatt a széntermelést is fokozni kellett, s a tervszámok teljesítésében nagy szerepe volt az elítéltek munkájának is. 1954-ben az ország széntermelésének 13 %-át az elítélteket foglalkoztató bányák adták.¹¹⁴ Ezek közül a termelékenység tekintve Oroszlány után Farkaslyuk volt a leghatékonyabb.¹¹⁵

A Belügyminisztérium VII. főosztálya 1953. június 10-i jelentése szerint 1953. június 1-én 40.734 fő letartóztatott, internált vagy „katonai elítélt” volt Magyarországon. Ebből a Bánya- és Energiaügyi Minisztériumhoz tartozó munkahelyeken

¹¹² Népgazdasági Tanács 407/21/1951. sz. határozata 1951. december 1-jei hatállyal hozta létre a KÖMI-t. – MNL OL XIX-A-19-b 34. d.

¹¹³ Az MDP KV Titkárságának határozata. Idézi: T.Varga, 2002. 170. p.

¹¹⁴ Marschal Adrien: Munkatáborok Komárom-Esztergom megyében. Bp., 2016. (Kézirat. PhD-disszertáció) 31. p.

¹¹⁵ Uo., 72. p.

6.445 fő dolgozott, akik közül az 1953-as amnesztiával 1.316 fő szabadult. Közöttük „katonai elítélt (jehovás) összesen 235 fő, szabaduló nincs. [...] A Bányau. M.-hoz tartozó Farkaslyuk-Ladányi akna munkahelyen lévő 235 fő katonai elítélből előre láthatólag szabaduló nem lesz, így feltöltésre szükség nincs” – állapítják meg.¹¹⁶

Ebbe a Jehova Tanúból álló nagy elítélt-kohorszba tartozott a katonai szolgálatmegtagadásért eredetileg börtönbüntetésre ítélt Szinger Ádám¹¹⁷ és Gerencsér Lajos is.¹¹⁸ Mindkettejüket a pécsi hadbíróság ítélte el. Szinger Ádámot már a Horthy-rendszerben is elítélték katonai szolgálatmegtagadásért,¹¹⁹ ezúttal 8 évet kapott.¹²⁰ Gerencsér Lajos ügyében 1953. október 27-én hirdetett ítéletet a pécsi hadbíróság. Terhére rótták, hogy a behívóparancs átvételét megtagadta és a sorköteles sorozáson az esküt nem tette le, hanem „a teremben félrehúzódott és üldögélt. Amikor az esküt tartó tiszt az újoncok előtt megkérdezte, hogy miért nem tette le az esküt, terhelt az ott lévők előtt kijelentette, hogy ő Jehova tanait hiszi és vallja, ami neki lelkiismereti szabadságot jelent és lelkiismerete szerint bűncselekményt követne el fegyverfogás esetén.”¹²¹ Ezért a tettéért Gerencsérre 8 év börtönbüntetést szabtak ki. Az ítélet indokolása megállapítja, hogy a „[a] mai nemzetközi helyzetben a terheltnek úgy a cselekmény, mint az egyénisége igen nagy fokban veszélyes néphadseregünk ütőképességére, és szocialista társadalmunkra.”¹²² Gerencsér a pécsi börtönből Tólapára került, ahonnan kb. száz társával együtt 1955-ben szabadult,¹²³ hogy azután egy új behívóparancsnak való engedelmesség újabb megtagadása után Szentendrén kezdje meg újabb börtönbüntetését.

A Ladánytáróra, majd szintén Tólapára kerülő Papp László visszaemlékezése szerint Ladánytáró „[k]icsi, de nagyon szép bányatelep volt, tiszta levegőjű

¹¹⁶ „Katonai elítélt” alatt itt katonai szolgálatmegtagadókat értenek, ezért is pontosítják „jehovás”-ra a csoport megnevezését. Jelentés, 1953. június 10. – MNL OL M-Ks-276/65. 184. ő.c.

¹¹⁷ Szinger Ádám 1922-ben született Pakson.

¹¹⁸ Gerencsér Lajos 1933-ban született Zalaegerszegen. Jelenleg feleségével Ausztriában, Eisenbergben él.

¹¹⁹ A bori munkatáborban lett munkaszolgálatos.

¹²⁰ Új ítéletének egy részét Pécsen, egy részét Tólapán töltötte le. Őt még 1964-ben is elítélték katonai szolgálatmegtagadásért, akkor 2 évre. Mint visszaemlékezésében írja: „Volt 23 év jogerős ítéletem, ebből nyolc és fél évet letöltöttem különböző büntető helyeken, nem a legkönnyebbekben. De hála Jehovának, ma is egészséges vagyok a 70. életévemben.” – MJTE Archívuma.

¹²¹ Ítélet. – ÁBTL 3.1.9. V-154996 3. p.

¹²² Uo., 4. p.

¹²³ *Jehova Tanúi Évkönyve*, 1996. 102. p., valamint egy érintett perspektívájából: „1955 áprilisában az Elnöki Tanács kb. 120 testvér büntetését »kegyelemből« elengedte. Ez az intézkedés nem volt külön figyelemmel az elgyengültekre és az idősebbekre. Úgy látszott, mintha az amnesztia mindenkire kiterjedt volna, de nem az történt. Újabb próba várt a híűsegekre. Egy hónapos szabad élet után, újra behívót kaptak, s egy katonai laktanyába gyűjtötték egybe őket.” Szemtanú beszámoló a tólapai munkatáborról. Nagy Ferenc személyes átlétele nyomán. – MJTE Archívuma.

völgykatlanban eldugva. [...] A táró a Farkaslyuki Szénbánya Vállalat üzeme volt. Innen a vele egy szinten álló Gyürki Gyula bányamérnökről elnevezett táron, azaz fővágaton keresztül lehetett jutni, itt volt a bánya központja, itt működtek a irodák, a vezetőség és a különböző kiszolgáló üzemek. Ebből a fővágatból vezetett egy leágazás Tólapára. De mivel Tólapa magasabban feküdt egy hegyoldalon mint Ladány és Farkaslyuk, az említett fővágatokat függőaknán keresztül lehetett elérni. Itt a táborban csak Jehova Tanúi voltak, de civil bányászokkal dolgoztak együtt. [...] A testvérek a bányában váltóműszakban dolgoztak, ehhez viszonyítva a gyülekezeti élet meg volt szervezve. Őrtony tanulmányozás, teokratikus prédikáló iskola rendszeres volt. Ezekben mindenki részt vett. Erre a börtöntábori életre sokan úgy emlékeznek vissza, mint ami nemcsak hiterősítő próba volt számukra, hanem igazi iskola, felkészülés a további szolgálatra.”¹²⁴

Az internáló- és munkatáborok világában való helytállás hitbuzgalmi irodalmi lenyomata az a *Ladánytároi ének* című, sok versszakos, még az 1960-as évek házkutatásaiban is fellelt és a rendőrség által elkobzott hagyományos, magyar felező tizenkettes versformában írt mű, amely a táborok világának és az ötvenes éveknek a megéléséről szól:¹²⁵

„Hallottad-e híret a mély szénbányának?
Fojtott levegőjű sötét mély aknának?
Hol a hegyek alatt hosszú utak futnak,
Csákányok és fűrók pengenek és zúgnak.
Sápadt arcú bányász e világ lakója,
Itt harcol a hitért, ide köti sorsa.

Jöjj egy pillanatra napsütés lakója,
Egy rövid pár sorban elvezetlek oda,
Hol a sötét bánya tátogatja száját,
Ez a Ladánytárho, ahogyan itt mondják.
A bejárat mellett komor épületek,
Drótráccsal körülvevett bányász rabtelepek.

Emberek százai szöges drótok között,
Akiket e világ egy helyre kötözött.
Vajjon kicsodák ők, miért száműzötték?
Mivel vétkeztek, hogy mind idekerültek?
Nyílt tekintetüknek nincsen semmi baja,
Hisz egytől-egyig mind Jehova Tanúja.

¹²⁴ Papp László visszaemlékezése. – MJTE Archívuma. Egy távoli, de jellegénél fogva ide vonható párhuzam, a kistarcsai internálótáborban a jezsuiták által működtetett teológiai-bölcsületi főiskola esete. Bánkúti, 2011. 88–96. p.

¹²⁵ Szerzője: Rakmányi Ernő. L.d.: Böröcz Rozália dossziéja. – ÁBTL 3.1.9. V-128933/a 368–369. p.

A sok vidám arcról sugárzik a remény,
 Egységben az erő ezért a nép kemény.
 Nincs hatalom, mely megtörné a népet,
 Azért dugták ide a bányába őket.
 Mert szavuk perzselt, igazságot szóltak,
 Így rájuk kemény ítéletet hoztak.

Négy év, nyolc év, tíz év, hangzott az ítélet,
 Így majd szétmorzsoljuk a makacs kis népet,
 Gondolják a bírák szűk látókörben,
 Nincs olyan Isten, ki megmenthetné őket.
 Az évek nagy számán a Tanúk nevetnek,
 Hisz azok úgylis betöltetlenek lesznek.

[...]

A sok rabot látott Ladánytáró zajlik,
 De a mélyből olykor vidám ének hangzik.
 Nem hullik itt rabkönny az öreg bányában,
 Nincsen szomorú arc a bánya homályában.
 Ha a fáradt testek néha megpihennek,
 Az öreg bányászok csendesen figyelnek. [...]"

A Tanúk együttélése a társadalommal, az elszenvedett retorziók csendes, sőt derűs elviselése a társadalom Tanúkkal kapcsolatba kerülő részének szimpátiáját, a velük való szolidaritást és az előítéletesség csökkenését eredményezte. Ennek példája Fábos Gyula, marcali gazdálkodó visszaemlékezése a Tanúkkal együtt töltött időszakról. Fábos „kulák” volt, árurejtegetésért, beszolgáltatás elmulasztásáért ítélték el és került többedik helyszíneként Tólapára.¹²⁶ Visszaemlékezésében így ír Jehova Tanúiról:

„A tólapai munkatáborban öt nagy barakk volt, mindegyikben kb. 200 rab lakott. Az egyikben csupa olyan volt, akinek egyetlen bűne, hogy Jehova Tanúi, az Egyesült Államokban a XIX. század végén alapított keresztény szekta tagjai voltak. Háborúellenes tanokat hirdettek, és megtagadták a katonai szolgálatot. Hitbéli meggyőződésből nem vették át a minden sorköteles korú magyar számára kiállított katonai igazolványt, amiért 10 év szabadságvesztés járt, Tólapán, veszélyes és nagyon nehéz bányamunkával tetézve. [...] A többiek vagy közbűntényesek, vagy politikai elítéltek voltak. Én az

¹²⁶ Fábos Gyula 1956-ban emigrált az Egyesült Államokba. Tájépítészetet tanult, majd Amherstben telepedett le, ahol a University of Massachussets megbecsült professzora és több kitüntetéssel elismert tájépítész lett.

utóbbiak közé tartoztam. [...] Tólápán nagyon nehéz volt az élet; egy szénbánya cleve veszélyesebb hely, bennünket, rabokat pedig a bánya legnehezebben járható be- és kijáratához osztottak be.”¹²⁷

„A szénbányák nagyon veszélyesek voltak” – emlékszik vissza Fábos később is.¹²⁸ „Mivel 6 lábnál is magasabb voltam, az 5 lábnyi alagutakban való kitermelést nehezen bírtam. Felszíni munkát akartam kapni. Szemüveges is voltam, a lenti meleg párában bepárasodott a szemüvegem, semmit sem láttam. Mikor a téli hidegben felértünk a felszínre, majd’ megfagyunk amíg arra vártunk, hogy visszavigyenek bennünket barakkjainkba. Kesztyűink összefagytak és szinte széttöredeztek. Mikor földfelszíni munkát kaptam, az is életveszélyes volt: földetlenszerű villanyvezetékek körül végeztünk kőművesmunkát. Sok áramütéses baleset történt.”

Összesítések szerint 1953-ban a KÖMI által igazgatott szénbányászati munkahelyeken összesen 2 836 464 tonna szenet fejtettek ki¹²⁹ – hozzátehetjük: ilyen, vagy hasonló körülmények között. Ezek ismeretében nem csodálkozhatunk azon sem, hogy Gerencsér Lajos, miután végül 1956-ban szabadult, a forradalom napjaiban elhagyta az országot.¹³⁰

5. 1956 fordulópontot jelentett a magyarországi Jehova Tanúi életében is. Mint az előzőekben láttuk, az 1956-os forradalom és szabadságharc időszakában a börtönben lévő vezetők ideiglenesen kiszabadultak, és szabadultak az internáló- és munkatáborokban fogva tartott Tanúk is. 1956 őszének néhány hónapja éppen csak lélegzetvételnyi szünetet jelentett számukra. 1956. szeptember 13-i dátummal a Budapest, Reiter Ferenc u. 26. sz. alatti gyülekezeti helyiségben tartott összejöveteleikre ideiglenes működési engedélyt kaptak a BM Budapesti Rendőrfőkapitányságtól. Az engedélyt azonban 1957 elején visszavonták,¹³¹ a korábban elítélt Tanúkat pedig 1957 tavaszáig újra begyűjtötték.

Az 1956-os forradalom eseményeit mindazonáltal a Tanúk is végigkísérték. Tapasztalataikról az *Ébredjétek!* svájci tudósítója készített összeállítást 1957 tavaszán:

„Jehova Tanúinak egyike Budapesten elmondta, hogy október 22-én, egy nappal a forradalom kitörése előtt a munkahelyén hallotta, hogy a DISZ (kommunista ifjúsági szervezet) másnap tüntetni fog. Aznap, a Sztálin téren, gyalog ötpercnnyire az ottho-

¹²⁷ Beszédmódja átmeneti állapotot tükröz, hiszen Jehova Tanúira, mint szektára tekint, viszont a hitükért büntetést vállalóknak kijáró tisztelettel emlékezik vissza rájuk. Fábos, 2014. 121. p.

¹²⁸ Fábos, 2017.

¹²⁹ Jegyzőkönyv a BM Kollégiumának 1954. február 23-i üléséről. In: Kajári, 2001. 630. p.

¹³⁰ Gerencsér Lajos ezután festőművész lett. „Az égbolt festőjének” is nevezik osztrák művészettörténészek. – Gerencsér Lajos interjú, 2016.

¹³¹ MJTE Archívuma.

nától, látta Sztálin hatalmas, több mint nyolc méter magas szobrát ledöntve, a tömeg legnagyobb öröme. Azt mondta a felcségeknek: »Menjünk haza. Ennek igen súlyos következményei lehetnek.« A tömeg egész éjszakán át ordította, és éjfél körül több irányból is lövések hallatszottak. Szerdán reggel, október 24-én az ablakából megpillantotta az első szovjet tankot, és elmondta: Azonnal házi őrséget alakítottunk, hogy megakadályozzuk idegeneknek, oroszoknak vagy ÁVO-soknak a behatolását az épületbe. Kiemeltem a helyéből az utcára néző összes ablakot, leengedtem a redőnyöket, sőt az utcai szobában levő bútorokat is átcipeltük a belső szobákba. Így elkerültük az ablakok és más tárgyak pusztulását.

Másnap, október 25-én a csatazaj fokozatosan alábbhagyott a környékünkön. A délelőtti folyamán a tizenegy éves fiam ezt mondta nekem: »Papa, menjünk be a városba, és lássuk, mi történik ott.« Óvatosan elindultunk a Nagykörút felé. Egy kicsit később szemtanúi voltunk annak, hogyan lőttek le egy tankból egy házaspárt az utca másik oldalán. Ekkor fogtam a fiamat és hazamentünk. Nem akartam, hogy többet is lásson ezekből a dolgokból. [...]

Soha azelőtt – mondja a testvér – nem volt ilyen nagyszerű lehetőségem a Tanúskodásra. Beszéltünk az embereknek, amikor a pékség előtt várakoztunk, vagy amikor a légvédelmi óvóhelyen húzódtunk meg. [...]

Láttam, amikor két fiú és két lány (olyan tizennégy és tizenhat év körüliek lehetnek), Molotov koktéllal égetett ki két orosz tankot. Két közönséges üvegpalack volt megtöltve benzinnel, parafadugóval lezárva, amelyen puskaporral megtöltött cső vezetett keresztül. Amikor a tankok igen közel értek, a fiatal harcosok égő cigarettával meggyújtották a puskaporos cső végét és hátulról a tankokra dobták a palackokat. Azok összetörték és a benzin szétfolyt a tankok falán, a tankok pedig lángolva égtek. Ez arra kényszerítette az orosz katonákat, hogy megpróbáljanak menekülni, de a két fiú lelőtte őket. Ezzel a módszerrel a fiatalok sok orosz tankot kiégették.¹³²

Ugyanebben a lapszámban megszólalt egy olyan Tanú is, akit a csolnoki táborban ért a forradalom híre. Ő így számolt be a tudósítónak a táborban történekről:

„[...] amikor a politikai foglyok hallottak az októberi forradalomról, azonnal szimpátia-sztrájkba kezdtek, megtagadva a munkát, a bányából való feljövetelt, vagy az étel elfogyasztását. A Tanúkat felszólították, hogy csatlakozzanak és megfenyegették őket, hogy mindnyájukat megölik, ha elfogadják az ételt. Úgy döntöttek, hogy csatlakoznak, ha az összes többi is visszautasítja az ételt. Senki sem vette át délben az ebédjét. A politikai foglyok hamar összeállítottak egy memorandumot a kormány részére a szabadon bocsátásukat kérve. Készítettek egy zászlót, kivonultak vele a munkatábor udvarára felvonták és énekelni kezdték a magyar himnuszot. A Tanúkat is arra kényszerítették, hogy vonuljanak ki velük, de azok megtagadták. Megfenyegették őket. [...] »Még akkor sem tehetjük ezt meg, ha elveszik az életünket, mert ez ellenkezik az imádatunkkal« – magyarázták. »Csatlakoztunk az éhség-sztrájkhoz, de nem tehetünk eleget az egyéb követelményeknek.« A többi rab beleegyezett ebbe. Ha erőszakkal kell kitörni a táborból, nem fognak ártani a Tanúknak. Katonai erőszítés érkezett. Ugyanígy történt

¹³² Magyarország fellázad brutális gazdái ellen. In: *Ébredjetek!* 1957. április 22. 3. p.

a forradalmárok részéről is. A táborparancsnokság felvonultatott öt tankot és az egész táborépület valósággal remegett a csata által okozott detonációktól. Az éhségstrájkot lefűjták a negyedik napon. Egy bizottság érkezett Budapestről és megígérte, hogy mindenkit hazaengednek. Nyolcvan azonnal el is engedtek. Időközben a katonák, akiket behoztak a táborba erősítésként, átálltak a Nagy Imre kormányhoz, és arra bíztatták a foglyokat, hogy szökjenek meg. De mindenki megvárta, hogy megkapja az elbocsátó papírját felismerve annak jelentőségét. Három napon belül mindenkit szabadon engedtek. Óriási öröm volt újra szabadnak lenni!”¹³³

Jehova Tanúi politikai semlegessége és erőszakmentesség melletti elkötelezettsége nem jelentette azonban azt, hogy a forradalom és a megtorlás eseményei őket kívülállóként érték volna. A cikk írója a következőképpen foglalja össze a történeteket és a magyarországi Jehova Tanúi álláspontját a kialakult helyzetben:

„Sztálin dicsőítésének megszüntetése után az orosz medve mosolyogni kezdett. Az ablak egy résnyire kinyílt. A kíváncsi szemek vizsgálódni kezdtek, az elfojtott tüdők egy kevés friss levegőhöz jutottak. És ekkor az elnyomott nép egységesen felkelt, hogy lerázza magáról egy gyűlölt uralom elnyomó rabigáját. Az orosz »békés együttélés« szeretefoszlott. A medve mosolya fogvicsorgatássá változott, a kesztyűs kéz vasmarokká lett és Magyarország utcái vérben fürödtek. [...]

Mivel elhatározták, hogy Istent és az ő királyságát mindnek elé helyezik, Jehova Tanúi az elsők között voltak, akik bármelyik totalitárius rendszer alatt szenvedtek. [...]

Érdekes azonban tudni azt, hogy a Tanúk közül nagyon kevesen hagyták el az országot mint menekültek. Vajon miért maradtak Magyarországon a Tanúk? Azért, mert Magyarországon is tudják, miként másutt, hogy nekik fontos küldetést kell teljesíteniük. Annak érdekében maradtak ott, hogy »vigasztalják a gyászolókat« és »megjelöljék a homlokukon azokat, akik nyögnek és sóhajtoznak mindazon utálatosságok miatt, amelyek ebben a gonosz világban történnek.«¹³⁴

6. Az 1956-os forradalom és szabadságharc bukása után berendezkedő Kádár-rendszer egyházpolitikai téren adminisztratív intézkedésekkel állította vissza az 1956. október 23. előtti állapotokat. Megkezdődött az állambiztonsági szolgálatok újjászervezése is.¹³⁵ A történelmi egyházakkal 1957 nyarán a korábbi megegyezéseket megújították. 1957–58-tól pedig a belügyi szervek elkezdték a kisegyházak és vallási közösségek szisztematikus feltérképezését is.¹³⁶

Az Állami Egyházügyi Hivatal 1960-ban tájékoztatóban foglalta össze a tevékenységükről szóló információit és a hivatal velük kapcsolatos elképzeléseit.

¹³³ Uo., 4. p.

¹³⁴ Uo., 1–6. p. A csolnoki eseményekről valószínűleg Papp László számolhatott be az újságíróknak. Visszaemlékezésében részleteiben is egyezően írja le a Csolnokon az ’56-os forradalom idején történeteket. – MJTE Archívuma.

¹³⁵ Tabajdi–Ungváry, 2008. 51–60. p.

¹³⁶ Ld. pl. Vallási szekták. Nógrád megye. – ÁBTL 3.1.5. O-14916.

E dokumentumban megállapítják, hogy eddig csak esetenként foglalkoztak ügyekkel, egyrészt mert munkájuk homlokterében a történelmi egyházak ügyei álltak, másrészt azért, mert a „szekták tevékenysége részben ismeretlen terület volt, a velük való foglalkozás viszonylag új területet jelentett” a hivatalnak.¹³⁷ Jehova Tanúira térve is hiányosságokról számoltak be: „A szekták működése ellenőrizhetetlen, a sötétben gomba módra nőnek, egyesek egyenesen illegális szervezetet tartanak fenn, mint pl. a Jehova Tanúi; nincs olyan megye, ahol ne működne a Jehova Tanúi szekta. A szektások házról-házra járnak, aktív vallási propagandát fejtenek ki, terjeszkedésük és agitációjuk sokkal merészebb a történelmi egyházakénál. Szervezési tevékenységüket a munkásság és parasztság körében fejtik ki. Prédikátoraik, vezetőik vidéken munkás- és parasztemberek, akik a munkában jól megállják a helyüket. A munkában való helytállással, egyszerűségükkel, rábeszélő készségükkel környékezik meg az embereket, sokszor a munkahelyen. [...] egyes eldugott falvakban milyen sikerük van! Itt elsősorban az emberek hiszékenységére számítanak, különösen az asszonyok dőlnek be nekik. A jehovisták Csabacsüdön pl. (Békés m.) 10–15 párból álló agitációs csoportot küldtek ki, akik házról házra járták a falut. Ez derült ki Zátonyi Pál evangélikus lelkész jelentéséből, aki azután utánuk ment és igyekezett visszaagitálni őket.”¹³⁸

Az ötvenes évek kemény repressziója ellenére, a marxista társadalomtudomány azon feltevése, mely szerint a szocialista átalakulással párhuzamosan a létrejöttének társadalmi okát vesztett Jehova Tanúi „szektamozgalom” működése is visszaszorul Magyarországon, nem igazolódott be. Lányi Kamilla, kommunista meggyőződésű közgazdász, még azt írhatta 1948-ban, hogy „[a] szektázás nem más, mint olyan vallásos ideológia és egyben szervezeti keret, mely a szegényparasztságnak a felemelkedéséért vívott küzdelemben való sikertelenségét, ennek folytán a társadalomtól való elfordulását tükrözi vissza. [...] Elméletileg nyilvánvaló, hogy a földreformnak fordulópontot kell jelentenie a szekták történetében, olyan értelemben, hogy a szektázás elhalását várhatjuk tőle.”¹³⁹ Ugyanő tíz évvel később már óvatosabban fogalmazta meg várakozását: „A jólét növekedése, a tudás, a kultúra terjedése egyre rágja, tépi a szekták gyökereit! Fa, körbeásva, de még nem vágják el a gyökereit. (Beteges, nyugtalan lelkek később is lesznek!) Ez az idő [...] még elég messze van.”¹⁴⁰

A tapasztalat szerint ez olyan messze volt, hogy a Kádár-rendszernek is újra kellett gondolnia egyházpolitikai irányvonalát ezen a téren is. Az 1958. június 10-én elfogadott párthatározat az egyházakkal kapcsolatban általánosságban véve már így fogalmazott:

¹³⁷ Tájékoztató a szekták tevékenységéről. [é.n.] – MNL OL XIX-A-21-d-0021-1960. 13. p.; Feljegyzés a kisebb egyházak, felekezetek, szekták jelenlegi helyzetéről, 1965. december 1. – MNL OL XIX-A-21-d-0028-1/b/1965. 35. d. 3. p.

¹³⁸ Uo., 4. és 10. p.

¹³⁹ Ld. Lányi, 1948.

¹⁴⁰ *Népszabadság*, 1958. március 23. 10–11. p.

„Mivel az egyházak a szocializmus körülményei között is hosszú ideig létezni fognak, szükséges a szocialista állam és a különböző egyházak közötti együttműködés. Az együttműködés azért is szükséges, mert az állam és az egyház közötti harc rendkívül sok erőt és figyelmet von el a szocialista építőmunkától, és ez számunkra semmiképp sem előnyös. Az egyházak számára sem előnyös a harc, mert szükségszerűen olyan korlátozó intézkedések alkalmazásához vezetnek amelyekből az egyháznak haszna nem származhatna. [...]

A szocialista országokban, hazánkban is az egyházak az előtt a kérdés előtt állnak, hogy vagy megpróbálnak harcolni a munkásosztály hatalma ellen, vagy támogatják a munkásosztályt a szocialista építőmunkában. Az egyházakban és az egyházi vezetők között a haladó gondolkodású személyek, akiknek táborára napról napra növekszik, képezik alapját azoknak az erőeknek, amelyek már értik a társadalmi fejlődés törvényeit és levonták a megfelelő következtetéseket: úgy döntöttek az egyház fennmaradása, egysége érdekében, hogy támogatják a munkásosztály hatalmát, a szocialista építőmunkát.”¹⁴¹

Változatlan maradt az egyházak elsorvasztásának célja, amelyet azonban a továbbiakban alapvetően a lojalitás szélesítésével és a felekezeten belüli „reakció” elszigetelésével szándékoztak elérni.

„Az állam és az egyház együttműködése kirekeszti magából az egyházi reakciót. Nem is lehet jó és zavartalan az állam és az egyház közötti viszony, ha – közösen a lojális felfogású egyházi emberekkel – nem folytatunk fokozottabb ütemű harcot az egyházi reakció ellen.”¹⁴²

Ez a taktikaváltás nemcsak a nagyegyházak, hanem a szabadegyházak esetére is vonatkozott. Az engedély nélkül működő vallási közösségeknél pedig a Szabadegyházak Tanácsába való beolvasztással kívánták az átláthatóságot és irányíthatóságot megvalósítani, hogy azután a SZET tagközösségeinek „egyháziasításával” a történelmi egyházakkal analóg, az államhatalom számára könnyen ellenőrizhető és befolyásolható entitásokként működjenek tovább.¹⁴³

Jehova Tanúival szemben ennek ellenére az 1960-as évek közepéig megmaradtak a kampányszerű adminisztratív intézkedések is, amelyek háttérben részben az MSZMP-n belüli hatalmi viszonyok változása, illetve az aktuális szovjet példa követése állt. A KGB 1959 márciusában tartott konferenciáján a Szovjetunióban élő Jehova Tanúival kapcsolatban abból a tényből indultak ki, hogy közösségeiket semmilyen üldözéssel nem tudták felszámolni. Ezért arra jutottak, hogy helyesebb stratégia „[a] represszív intézkedések és a bomlasztási célzatú műveletek kombinálása”.¹⁴⁴ A magyar szervek is hasonló tapasztalatokról számolhattak be: „Az évek során bebizonyosodott azonban, hogy csak adminisztratív eszközös nem

¹⁴¹ Az állam és az egyházak közötti együttműködés elvi alapjai, 1958. június 10. In: Balogh–Gergely, 2005. 1003–1004. p.

¹⁴² Uo.

¹⁴³ Rajki, 2013. 105–118. p.

¹⁴⁴ Andrew–Mitrohin, 2000. 515. p.

célravezetőké a szekták lojalitásának kimunkálása és befolyásuk korlátozása érdekében. E tekintetben perspektivikus eredményt csak a fokozott politikai munka eredményezhet.”¹⁴⁵ Ezért az 1960-as évek elején változott a Jehova Tanúival szemben alkalmazott államhatalmi taktika.

Így a Belügyminisztérium II/5-c alosztályának az „akcióterve” beszámol arról, hogy 1961. március 13-án bomlasztási akciót indítottak Jehova Tanúi ellen. Ismét elfogták, és előzetes letartóztatásba helyezték Konrád Jánost. „A letartóztatásban lévő Konrád János vallomásától függetlenül a meglévő dokumentumok alapján újabb letartóztatásokat és házkutatásokat, valamint őrizetbe vételeket kívánunk végrehajtani azzal a céllal, hogy Konrádot kompromittáljuk, másrészt ügynöki beszervezések céljából.”¹⁴⁶ Ezért újra előzetes letartóztatásba helyezték Bartha Andrást és Lakó Jánost is, valamint Halász Istvánt, aki a 6-os körzet vezetője volt. Húsz személynél házkutatást tartottak. Azt akarták elhitetni velük, hogy a személyekre és lakcímekre vonatkozó információ Konrádtól származik, miközben Konrád vallomásaiban adatok egyáltalán nem szerepeltek, és a címekhez előzetes adatgyűjtés alapján jutottak.¹⁴⁷ Előre meghatározták a letartóztatások, házkutatások, de még a szabadon bocsátások pontos idejét is:

„– A három személynek az előzetes letartóztatásba helyezése és a kapcsolatos 20 személynél házkutatás időpontja: 1961. április hó 19 este 21 óra.

– A 72 órás őrizetbe kerülő személyek közül az »A« csoport 1961. május 8-án reggel 6 órakor kerül őrizetbe és 11-én reggel 9 órakor kerülnek szabadlábra. A »B« csoport 1961. május 10-én este 22 órakor kerül őrizetbe.

– A 20 házkutatással kapcsolatos anyagértékelés és ezekkel kapcsolatos Tanúkihallgatásokat 1961. május 15-20-a között hajtjuk végre.

– Az előzetes letartóztatásban lévő Lakó János, Bartha András és Halász István nevű személyek szabadítását 1961. május 30–31-én hajtjuk végre és ugyanakkor közöljük Barthával Budapestről való kitiltását.

– Konrád Jánost 1961. június 3-án szabadlábra helyezzük.”¹⁴⁸

A Konrád János és társai elleni újabb akció nem végződött bírósági tárgyalással, a BM 1961. június 15-én javaslatot tett az ügy lezárására.¹⁴⁹ A cél az elbizonytalanítás és a Tanúk közösségein belül a gyanakvás légkörének kialakítása volt.

A társadalom felé pedig az 1950-es éveket idéző, jellegzetes hangnemű újság-cikkek kommunikálták Jehova Tanúi állítólagos bűnösségét:

¹⁴⁵ Szekták helyzetének alakulása, 1965. december 7. – MNL OL XIX-A-21-d-0028-1/c/1965. 35. d. 3. p.

¹⁴⁶ ÁBTL 3.1.9. V-146708/2 186. p.

¹⁴⁷ Uo., 187–191. p.

¹⁴⁸ Uo., 191. p.

¹⁴⁹ Uo., 195–197. p.

Tanúkihallgatási jegyzőkönyv
(ÁBTL 3.1.9. V-149948/2/2 sz. kép)

„Béke-demagógiájukat támasztotta alá a fegyveres szolgálattal kapcsolatos magatartásuk: nem fognak fegyvert. – tudatja egy újságcikk – [...] nemcsak illegálisan működő hitbuzgalmi, vallási szektát képeznek, hanem államellenes politikai tevékenységet kifejtő földalatti ügynökséget alkotnak. Nem csupán közvetett kiszolgálói, ideológiai támogatói a szocializmus ellenségeinek, hanem az imperializmus szervezett ügynökségét képviselik. A vádlottak padján tehát nem mint vallási irányzat képviselői ültek, hanem

népi demokrácia-ellenes politikai bűnösök. A vád tárgya sem hitbuzgalmi tevékenység, vallásgyakorlat, felekezeti szokás, hanem politikai bűncselekmény: népi demokráciánk elleni gyűlöletre való izgatás a nyilvánosság előtt, valamint a Magyar Népköztársaság baráti, szövetségi nemzetközi kapcsolatait támadó bűnös szándék. Igaz ugyan, hogy az illegális szervezet Bibliát, Jehovát emleget, ez azonban leplező demagógia, mint ahogy a kasszafűró és betörő fekete kendőt köt a szemre elé, hogy ne ismerjék fel az igazi arcát.”¹⁵⁰

Ekkor az 1960. évi IV. sz. honvédelmi törvény alapján folytatódott a katonai szolgálatmegtagadásért való elítélések sorozata. A katonai szolgálatmegtagadás adatai a következőképpen alakultak az 1960-as évek elején:

3. táblázat: *Katonai szolgálatmegtagadók, 1962–1965*¹⁵¹

	megtagadás	elítéltek száma
1962	ismeretlen	6 fő
1963	19 fő	18 fő
1964	20 fő	11 fő
1965	ismeretlen	1 fő

Ekkor a katonai bíróságok 1-től 5 évig terjedő börtönbüntetésre ítélték el a fegyvert nem fogó Tanúkat, a büntetési tételek tehát az ötvenes évek ítéleteihez képest általában véve enyhültek. Ilyen körülmények között a hitélet továbbra is csak házi és erdei összejövetelekre korlátozódhatott, tömegesebb megmozdulásokat ritkán szerveztek. Azért ilyen is volt: 1962 májusában például Sárospatak mellett rendeztek demonstrációs alkalmat. Ekkor a Bodrogon kb. 1.500 résztvevő előtt végezték a bementést.¹⁵²

Egy az Állami Egyházügyi Hivatalhoz befutó összegzés szerint Jehova Tanúi „társadalmi veszélyessége” az 1960-as évek elején a következőket foglalta magába:

- „a., Misztikus vallásos tanaik hirdetését összekapcsolják a politikai eseményekkel. A nemzetközi helyzet éleződéséből a közelgő világvégét jósolják. Fokozzák az emberekben a félelem érzetét. Tagadják a SZU technikai eredményeit, sikereit, amit a világűr meghódítása terén elért, s ellenagitációt fejtenek ki.
- b., A Magyar Népköztársaság fegyveres védelmének nem tesznek eleget, inkább vállalják a börtönbüntetést. [...]

¹⁵⁰ Soltész István: Akiknek a „pápája” Washingtonban székel. Egy jehovista szervezet bűnperének tanulságai. 1. rész. In: *Hajdú-Bihari Napló*, 1962. augusztus 7. 2–3. p.

¹⁵¹ BM javaslat a „Jehova Tanúi” szekta tevékenységének korlátozására, 1965. április 2. – MNL OL XIX-A-21-d-0037-8/1965. 35. d. 7. p.

¹⁵² Ismertetés. [é.n.] – MNL OL XIX-A-21-c-760/5/1965. 164. d. 5–6. p. Az ÁEH számára egyházi szerzők által írt több Jehova Tanúira vonatkozó összefoglaló és ismertetés található ebben a dobozban.

- c., Rendszeresen hallgatják az imperialista rádió magyarnyelvű adásait, s az ott hallottakat terjesztik.
- d., Megszegik a sajtótörvényt azáltal, hogy külföldről kapott vallásos, de rendszerint kommunistaellenes anyagokat sokszorosítanak, s azt terjesztik tanulmányozás céljából.
- e., Tagjaik zömmel idősebbek, de azért igyekeznek a fiatalságot elvonni a reális élet-szemlélettől, hogy saját céljaikra használják fel őket.
- f., Szervezett illegális összejöveteleket tartanak, ahol rágalmazzák társadalmi rendszerünket, szembehelyezkednek az állammal, mint világi intézménnyel.”¹⁵³

A represszív és bomlasztási akciók ilyen látványos sikertelensége láttán nem csodálkozhatunk azon, hogy 1964-ben az ÁEH már külön foglalkozott velük és javaslatot készített a „Jehova Tanúi szekta távlati visszaszorítására”.¹⁵⁴ Adataik szerint Jehova Tanúi ekkor kb. 6–7.000 fős közösséget alkottak Magyarországon. A javaslat ugyan elismeri, hogy a megelőző években fel tudtak mutatni eredményt a Tanúk visszaszorítására, de

„[az] aktív szektaközpont kihasználva a primitív emberek félelmét az atomháborútól, nemcsak pótolni volt képes veszteségeit, hanem csetenként növelte befolyását, kiszélesítette működését. Ilyen folyamat megy végbe jelenleg is, különösen annak következményeként, hogy amnesztia alapján több tapasztalt fanatikus szektavezető került szabadlábra.”

Ezért a terv szerint a továbbiakban differenciáltabb módszerrel próbálják meg céljukat elérni, ami a következőt jelentené:

„A szektán belül ki kell fejleszteni a lojális és reakciós erők közötti ellentétet. [...] A szektacsoportok és a más egyházak között fokozni kell a harcot egymás híveinek elhódításáért. A Jehova szekta általános visszaszorítását lojálissá és legálissá tételé, misztikus ereje csökkentése útján keresztül kell végrehajtani, illetve ezen az úton is meg kell kísérelni.”¹⁵⁵

A dokumentum ezután pontokba szedve állítja fel a követendő programot:

- „1./ Politikai és operatív munkának arra kell irányulni, hogy az egyszerű szekta tagok körében erősítse a rendszer iránti lojalitást. Ellensúlyozni [kell] a vallási tételekben becsmépszett rendszerellenes nézeteiket, kimutatva, hogy vallásosságuk nem feltételezi, hogy bármilyen kérdésben szembeálljanak a rendszerrel. Ez csak néhány reakciós szektavezető akarata.

¹⁵³ Szektatevékenység Csongrád megyében, 1964. január 13. – MNL OL XIX-A-21-d-0028/1/1964. 30. d. 6. p.

¹⁵⁴ A Jehova Tanúi szekta visszaszorításának távlati terve, 1964. június 16. – MNL OL XIX-A-21-d-0037-9/1964.

¹⁵⁵ Uo., 2. p.

- 2./ A fokozatosan befolyásunk alá vont és lojálissá vált szekta csoportok legalitását hallgatólágosan tudomásul kell venni. Vezetőikkel tárgyalni kell, fokozatosan el kell fogadtatni velük tevékenységük feletti ellenőrzésünk valamilyen formáját. Azt a perspektívát kell eléjük állítani, hogy más szektához, egyházakhoz hasonló legalitást nyerhetnek, amennyiben elismerik államunk törvényeit és vallási tételeiket »modernebbül«, haladó módon értelmezik. Meg kell győzni ezeket, hogy az illegálitás, a teljes elkülönülés nem helyes módszer, ez szintén csak a reakciós vezetők kívánsága.
- 3./ Ki kell fejleszteni a szektán belül a lojalitást és a legalitást kívánó és a reakciós erő közötti belső harcot. Ebben a harcban nekünk a lojális erőket kell politikailag és operatív eszközökkel támogatni. A belső harcot és intrikát a szekta általános gyöngítésére kell kihasználni.
- 4./ Adminisztratív és operatív intézkedésekkel olyan helyzetet kell teremteni, hogy a szekta vezető pozícióiba velünk együttműködő vagy lojális elemek kerüljenek. Ezek az elemek támaszkodjanak és támogassák a tagság haladóbb gondolkodású erőit. Mindenekelőtt befolyást kell szerezni a tanulmányok kiadására, hogy azokból hagyják ki az ellenséges részeket, és általában csökkentsék a tanulmányok kiadásának méreteit.
- 5./ Biztosítani kell, hogy a jehovista szülők iskolaköteles gyermekeivel a pedagógusok speciálisan foglalkozzanak. Ahol nagyobb számban vannak ilyen fiatalok, egy-egy pedagógust meg kell bízni patronálásukkal.
- 6./ A katonai szolgálat megtagadásának eseteiben továbbra is a fennálló és idevonatkozó honvédelmi törvény alkalmazása, körültekintő és esetenkénti elbírálás szükséges. [...]
- 8./ A »Jehova Tanúi« szekta egyes szervezeteinek a »legalitás« feltételezhetően a szervező és vallási tevékenységük aktivitását fogja kiváltani. Itt válik szükségessé, hogy a protestáns egyházak, valamint protestáns eredetű szekták és a rk. egyház lelkeszei aktívabb harcot hirdessenek a »Jehova Tanúi« szekta szervezési tevékenységével szemben. Ellensúlyozzák a jehovisták tevékenységét és egyben saját erőiket is lekössék.
- 9./ A legalizálásra való törekvéseken keresztül állami szerveink közelebb kerülnének egyes körzet- és csoportszolgákhoz, a személyes kapcsolatok felvételén keresztül politikai befolyást tudnának rájuk gyakorolni, így társadalmi életünk hatása is érzékelhetőbbé válik számukra. Az egyházpolitikai törekvéseink meghallgatást és befolyást nyernének, ellensúlyozni tudnánk az »üldözöttség« érzésének terjedését. Kinevelődhetne egy lojális, az állami szervekkel együttműködő vezető réteg. Intézkedéseinken keresztül bizonyítani tudnánk társadalmi rendszerünk humanizmusát. Jobb alap lenne átnevelésükhöz, a szekta egész tevékenységének viszszaorientálásához.¹⁵⁶

¹⁵⁶ Uo., 3–4. p.

A tervvel kapcsolatban Veres Pál, az ÁEH Protestáns alosztályának vezetője külön feljegyzésében hangsúlyozta a Belügyminisztérium és az Állami Egyházügyi Hivatal konkrét együttműködésének fontosságát. „A visszaszorítás egyik legjobb módja az egyes szektacsoportok, vezetőik befolyásolása, legalitásuk elérése” – írja. „Helyes nézetünk szerint az a taktika, hogy megosztva a vezetők és tagok sorait, támogassuk azokat, akiket a »lojalitás«, a politikai »semlegesség«, a »legalitás« felé tolhatunk.”¹⁵⁷ Ezért Konrád Jánost és társait ugyan 1964. augusztus 15-én ismét elfogták, Konrád lakásán lefoglalták *Az alámerítkezés szükségessége, az Olvasók kérdései, a Készségesen növeld!* és a *Feddhetetlenség megőrzése* című tanulmányokat,¹⁵⁸ de – „mivelhogy kevés jogi erejű dokumentummal rendelkezünk, ügyüket a bíróságnak átadni nem tudtuk” – megelégedtek Konrádék rendőrhatalósági figyelmeztetésével.¹⁵⁹

Konrád Jánost viszont arra ösztönözték, hogy készítse el azt az alapszabály-tervezetet, amelyet a Jehova Tanúi elfogadhatónak tartanának helyzetük rendezése esetére. Ezt Konrád 1965 áprilisában és októberében két változatban elkészítette. A két változat ÁEH anyagaiban megmaradt példányának összefirkálásából heves ellentét körvonalazódik a tárgyalófelek között. A bevezetőben Konrád hivatkozik ugyan arra, hogy az 1950-től eltelt másfél évtized „még jobban megerősítette azt aényt, hogy Jehova Tanúi nem ellenségei a Magyar Népköztársaságnak. Nem illik rájuk az a sokat hangoztatott megkülönböztető elnevezés, hogy »társadalmilag veszélyesek«. Bebizonyították az évek során, hogy törvénytisztelő polgárok és megbízható, szorgalmas munkások.”¹⁶⁰ Az alapszabály-tervezet 9. §-ában azt is kijelenti, hogy „[a] Bibliában lefektetett isteni alapelvek azt is előírják az igazi keresztények számára, hogy a világi felsőbb hatalmasságoknak engedelmeskedni tartoznak. Jehova Tanúi tehát elismerik a Magyar Népköztársaságot mint törvényes államformát és a legmesszebbmenőkig tiszteletben tartják az ország törvényeit és engedelmesen végrehajtják azokat”, de hozzáteszi: „[amíg olyat nem követelnek tőlük, ami Isten törvényeivel ellentétben van.]” Konrád ezután nem enged a fegyverfogás elutasításából. A fél évvel későbbi munkapéldány javításaiból látszik, hogy a legális működés engedélyezéséért cserébe azt kérték volna tőlük, hogy nyújtsák be az országos vezetők névsorát, működési helyeiket, a körzetszolgák, kerületszolgák és más vezetők névsorát, a gyülekezetek összejöveteli helyeit és azok időpontját, majd folyamatosan az esetleges változásokat.¹⁶¹ A ka-

¹⁵⁷ Feljegyzés a Jehova Tanúi illegálisan működő szekta visszaszorítási tervével kapcsolatban, 1965. február 15. – MNL OL XIX-A-21-d-0037-9-1964.

¹⁵⁸ Határozat bizonyítékok csatolásáról, 1964. augusztus 28. – ÁBTL 3.1.9. V-149948/3. 115. p.

¹⁵⁹ Jegyzőkönyv figyelmeztetés foganatósításáról, 1964. augusztus 29. Konrád János és tsa. – ÁBTL 3.1.9. V-149948/1. 117. p.; BM javaslat a „Jehova Tanúi” szekta tevékenységének korlátozására, 1965. április 2. – MNL OL XIX-A-21-d-0037-8/1965. 35. d.

¹⁶⁰ Az Őrtorony, Biblia és Traktátus Társulat alapszabálya, 1965. április 1. – MNL OL XIX-A-21-c-60/5/1965. 164. d.; ÁBTL M-32404/5 365–367. p.

¹⁶¹ Az Őrtorony, Biblia és Traktátus Társulat alapszabálya, 1965. október 29. – MNL OL XIX-A-21-c-60/5/1965. 164. d. 5. p.

tonai szolgálatmegtagadáson kívül valószínűleg ez lehet az a kényes pont, amely Konrád János ellenkezésébe ütközött, így végül a tárgyalások nem vezettek eredményre. „Az elmúlt hónapokban hozzákezdünk egy-egy vezetőjünkkel történő rendszeres politikai foglalkozás bevezetéséhez” – írja ezután újabb feljegyzésében Veres Pál. „A tárgyalások beigazolták, hogy hitelveik több ponton megnehezítik legális működésük elismerését. Változatlanul tagadják a hadkötelezettségben való részvételt és jelenleg még nem ismerik el az államot sem.”¹⁶² Miklós Imre, az ÁEH akkori elnökhelyetteseként pedig a Belügyminisztérium számára így foglalta össze a helyzetet:

„Kívánságukra közlöm, hogy a Jehova Tanúinak nevezett gyülekezet Magyarországon a vallásszabadság gyakorlására vonatkozó 1895. évi XLIII/43. tc., illetve az ezt módosító 1947. évi XXXIII. tc. alapján vallásfelekezetként való elismerését nem kérte, így vallásfelekezetnek nem tekinthető. Esetleges működése, illetve a működés ellenőrzése nem az Állami Egyháziügyi Hivatal felügyeleti körébe, hanem a gyülekezésre vonatkozó jogszabályok alapján rendészeti hatáskörbe tartozik.”¹⁶³

Jehova Tanúi működése így 1965 után is illegális maradt.

7. A hatóságoknak a Jehova Tanúi rendezetlen státusa és az állami egyházpolitika irányelveinek ellentmondásából ambivalens képük alakult ki a helyzetről. Ami illegális, az üldözendő, miközben az egyházpolitikai irányelvek immár türelmesebb viszonyulást írtak elő. Üldözni *vagy* tűrni? – így foglalható össze a napi intézkedések területén zavart okozó dilemma. A helyzetben a Belügyminisztérium III/III-1-c. alosztályán a megyei rendőr-főkapitányságokat megpróbálták orientálni. A megbeszélésen a Győr-Sopron megyei rendőr-főkapitányság képviselője „jogilag szinte megmagyarázhatatlan helyzetről” panaszkodott. „A szekta működése nem engedélyezett, ugyanakkor mégis az illetékes állami szervek tudomásával működik” – fogalmazta meg képviselőjük a patthelyzetet. A megbeszélésről készült feljegyzés ezután rögzíti a központ eligazító válaszát, amely szerint a kialakult helyzet oka az, hogy

„az ÁEH kívánatosnak minősítette a szektásodást, amely a nagy befolyással bíró történelmi egyházak gyengülését eredményezi.

A szekta országos vezetőivel évek óta tárgyalások folynak annak érdekében, hogy legálissá tehetőek legyenek. Hitelveik között ma már csak egyetlen törvénybe ütközik, az az, hogy a katonai szolgálat megtagadása. [...]

A szektában kifejtett aktív szervező és irányító tevékenység esetében sem állapítható meg a BTK. 207. § szerinti visszaélés az egyesülési joggal.”

¹⁶² Szekták helyzetének alakulása, 1965. december 7. – MNL OL XIX-A-21-d-0028-1/c/1965. 3. p.

¹⁶³ ÁBTL 3.1.9. V-149948/3 103. p.

Ezért „amennyiben más büncselekményt nem követnek el, semmiféle nyílt adminisztratív intézkedés nem indokolt. Kizárólag csak a belső ellentétek kiélezésére és bomlasztásukra irányuló operatív intézkedések megengedettek. A szekta csoportjain belül folytatott bibliatanulmányozás illetve oktatás nem minősíthető engedély nélküli hitoktatásnak. Ez csak akkor állapítható meg, ha ténylegesen szervezett formában fiatalok, gyermekek részére folytatják. Nyílt, egyénileg vagy csoportosan folytatott házi agitáció esetében is csak az igazoltatás és a helyszínen folytatott figyelemztetés indokolt velük szemben. Amennyiben ennek hatására sem hagynak fel a megszokított agitációjukkal, úgy kényszerintézkedés velük szemben nem alkalmazható.”¹⁶⁴

Kontrollálásuk érdekében ezek után fokozottabban építettek titkosszolgálati eszközökre.¹⁶⁵ 1969-ből egy lehallgató készülék felszerelésének lelepleződése őrződött meg a Tanúk kollektív emlékezetében. Az anonim történet miatt nem lehetséges állambiztonsági dokumentumokkal alátámasztani, de tipikus volta jól illusztrálja az 1960-as évek operatív akcióit. Egy négytagú család útlevélkérelmének furcsa elbírálása keltette fel a gyanút a Jehova Tanúhoz tartozó család tagjaiban: az édesanya és két gyermeke kiutazhatott az NSZK-ba, ahol Nürnbergben a Jehova Tanúi kongresszusán vettek részt. A férjnek azonban itthon kellett maradnia. Váratlan hazaugrása alkalmával lett figyelmes a felső szomszédjuk irányából való fúrás zajára, miközben pontosan tudta, hogy szomszédjai nincsenek otthon. Felmenvén, egy „jólöltözött”, ám idegen férfi nyitotta ki az ajtót és szolgált valamilyen magyarázattal. Később a családfő a lakásból a „jólöltözött” férfin kívül még két munkásruhába öltözött ember távozását észlelte. Ekkor jött rá az esemény magyarázatára. Beszámolója szerint a hatóságok célja valószínűleg az lehetett, hogy a kongresszusról hazaérkező családtól származó információkat rögzítsék, amikor azok az otthon maradt családfőnek a németországi élményeiről mesélnek. Erre azonban nem adtak módot: a család hazaérkezése után hosszú ideig csak az utcán beszélte meg a közösségükkel kapcsolatos dolgokat.¹⁶⁶

A titkosszolgálati eszközök alkalmazása mellett a Jehova Tanúival kapcsolatos egyházpolitikai célok elérése érdekében a hatóságok igyekeztek a nagy- és kis-egyházak exponenseit is bevonni. Egy javaslat szerint:

„[a] szekta tevékenységének szélesedése ellen jobban fel kell használni a protestáns és kisegyházak lehetőségét. Az egyházak vezetőit (püspökeket, espereseit) ösztönözni kell, hogy lépjenek fel a szekta agitatív tevékenysége ellen. Mérjék fel a területükön működő szektákat, és dolgozzanak ki konkrét terveket a »Jehova Tanúi« szekta bázisának szűkítésére, az esperesek rendszeresen ellenőrizzék a tervek végrehajtását.

Az elmúlt évek tapasztalatai azt bizonyítják, hogy az adminisztratív intézkedések nem mindig voltak eredményesek. Ezért ezeket jövőben is csak végső soron alkalmazzuk, amikor a társadalmi érdekek védelme ezt igényli, és a tevékenységük szélesedése más módon nem akadályozható meg. Rendezzük a nazarénusok katonai szolgálatával

¹⁶⁴ Feljegyzés, 1974. május 28. – ÁBTL 3.1.5. O-19856/1 165–166. p.

¹⁶⁵ Vörös, 2013.

¹⁶⁶ Egy „poloska” beépítése és leleplezése az illegalitás idején. – MJTE Archívuma.

és eskütelével kapcsolatos problémát. Az általunk javasolt megoldás – fegyvernélküli katonai szolgálat, és eskü helyett fogadalomtetel – várhatóan tovább polarizálja majd a Jehova Tanúi szektát is.”¹⁶⁷

Így folyamatosan készültek az ÁEH számára a különböző felekezetek Jehova Tanúit bemutató tanulmányai, írásai, illetve begyűjtötték a különböző felekezeteknél fellelhető róluk szóló anyagokat is.¹⁶⁸ Az írások teológiai tartalmának összevetése meghaladja e tanulmány írójának kompetenciáját, történészként így csak a különböző egyházak megközelítésének néhány eltérő vonására hívom fel a figyelmet:

- A katolikus ismertetés nagyon hangsúlyosan ír a Jehova Tanúi nemzetközi szervezetének felépítéséről, a külföldi központ léte miatt hasonló nehézséget érzékeltetve a népi demokráciák állami egyházpolitikájában a Jehova Tanúi és a római katolikus egyház esetében. Jehova Tanúit azonban nem egyháznak, hanem üzleti vállalkozásnak tekinti, amelynek a Tanúk – személyükben – áldozatai.
- A református megközelítés nem beszél Jehova Tanúi nemzetközi irányításáról, sokkal inkább – sőt kizárólag – tanbeli kritikát nyújt: a Jehova Tanúi bibliamagyarázatát igei helyekre lebontva igyekszik cáfolni, Jehova Tanúit így – önkritikától sem mentesen – protestáns eretnekségként, mint a református egyház számára komoly fenyegetést látatja.
- A baptista írás a bibliaértelmezés különbségein túl a közösségépítés eltéréseit mutatja be és a gyülekezeti munka fontosságára hívja fel a figyelmet. „Az eddigi tapasztalataink és felméréseink szerint elsősorban az evangéliumra szomjas, jóhiszemű emberek esnek a tévtanítás hálójába. Olyan helyeken alakulnak az erősebb gócok, ahol a történelmi egyházak kegyességi gyakorlata valamilyen oknál fogva hiányos, és a Szabadegyházak Tanácsa tagegyházainak sem alakult ki vonzköre, hogy lekösse az evangélium után érdeklődőket.”¹⁶⁹ Az írás végül felteszi a kérdést: „hogyan lehetne rajtuk segíteni?” A válasz: „Gyülekezeteinkben semmi esetre se engedjük szóhoz jutni őket! Ha erőszakosan támadnak, határozottan védekezzünk. Ha észrevesszük megjelenésüket, ne engedjük programjukat még csak »elimádkozni« sem. Gyülekezeteink rendjét és testvéreink lelki békességét feltétlen meg kell védeni.”¹⁷⁰

¹⁶⁷ Javaslat a „Jehova Tanúi” szekta és a betánista református lelkészek tevékenységével kapcsolatban, 1972. március 8. – MNL OL XIX-A-21-d-0028-1/1972. 69. d.

¹⁶⁸ Pl. katolikus részről: Jehova Tanúi: Kik ők? Mit akarnak? [é.n.] A Katolikus Információs Iroda kiadványa. – MNL OL XIX-A-21-c-760/1. 164. d.; református részről: A Jehova Tanúinak tévtanítása. [é.n.] – MNL OL XIX-A-21-c-760/2. 164. d.; adventista részről: Palotay Sándor – Szigeti Jenő: A Jehova Tanúiról, 1969. – MNL OL XIX-A-21-c-760/9/1969. 164. d.; baptista részről: A Jehova Tanúi munkájáról. Írta: Mészáros Kálmán, baptista lelkipásztor, 1975. – MNL OL XIX-A-21-c-760/10/1974. 164. d.

¹⁶⁹ Uo., 4. p.

¹⁷⁰ Uo., 24. p.

- Hasonló ehhez Szakács József¹⁷¹ adventista egyházelnök értékelése is, aki azonban ÁEH számára már javaslatot is megfogalmaz:

„czért az egyházvezetésnek az a javaslata a lelkeszek és gyülekezeti tisztviselők részére, hogy lehetőleg a »megsebzett« egyszerű Jehova Tanúi tagoknál próbálják elkezdni a munkát. [...] Hosszú időre nyúlik vissza az az előmunka, amelyet a Szabadegyházak Tanácsa elnökével, Palotay Sándorral együtt végeztünk, annak érdekében, hogy inspirációjára munkákat ezirányba tereljünk. Ma örömet jelent, hogy eredményeket is láthatunk már és meggyőződésünk, hogy ezt a munkát az elkövetkező időben még tovább lehet folytatni és amikor az Őrálló és kisebb szakadár mozgalmakat feldolgoztuk, a SZET elnökével történt megbeszélés alapján intenzíven kapcsolódjunk be a Jehova Tanúi meggyőzését célzó munkába. Ilyen módon az Adventista Egyház lelkeszei a külső misszionálást illetőleg elsődlegesen ezek között az említett mozgalmak között végzik majd munkájukat.”¹⁷²

A puha diktatúra eszközváltását mutatja Kányási Antal Tanú esete,¹⁷³ aki Hajdúböszörményben élő alkörzetszolga volt és feladatához tartozott távoli gyülekezetek látogatása is. Jogosítványát azonban 1968-ban „végleges időtartamra” elkobozták, így próbálva ellehetetleníteni feladatvégzését. Kányási az 1950-es években katonai szolgálatmegtagadóként több társával a miskolci katonai börtönben raboskodott, majd később is fellebbezései ellenére rendőrhatalósági felügyelet alatt állt. A jogosítvány végleges elkobzásában „büntetett előlétele” nagy súllyal nyomott a latban.¹⁷⁴ Kányási részt vett azon a megbeszélésen is, amelyet Debrecenben, a Hajdú-Bihar megyei Rendőr-főkapitányságon három másik Tanúval együtt tartottak a hatóságok. A beszélgetésen nem közeledtek egymáshoz az álláspontok: sem a gyülekezeti alkalmak, sem a katonai szolgálat kérdésében nem jutottak közelebb egymáshoz. A helyzet tehát országos szinten is hosszú évekre a holtpontra rögzült.¹⁷⁵

A Jehova Tanúival való tárgyalás eredménytelenségének egyik legfontosabb oka továbbra is a katonai szolgálatmegtagadások ügye volt, hiszen ennek rendezése lépcsőt jelenthetett volna a törvényes elismerés felé.¹⁷⁶ Az ÁEH már 1971-ben foglalkozott azzal a lehetőséggel, hogy a katonai szolgálatmegtagadók döntő többségét adó nazarénus és Jehova Tanúi közösségekkel tárgyalást kezdeményezzen a fegyver nélküli katonai szolgálat bevezetésének lehetőségéről. Míg azonban a nazarénusok pozitívan fogadták annak lehetőségét, hogy konkrétan fegyveres kiképzésben ne kelljen részt venniük, valamint eskü helyett olyan fogadalmat

¹⁷¹ Szakács József „Szaniszló Pál” néven 1956 és 1985 között állt a politikai rendőrség szolgálatában. Holló, 2013. 119–135. p.

¹⁷² Feljegyzés, 1975. március 6. – MNL OL XIX-A-21-c-760-11-1975 164. d. 5–6. p.

¹⁷³ Kányási Antal: 1930-ban született Balmazújvárosban és a hajdúböszörményi termelőszövetkezet villanyszerelőjeként dolgozott. – MJTE Archívuma.

¹⁷⁴ MJTE Archívuma.

¹⁷⁵ Feljegyzés a Jehova szekta tagjaival folytatott beszélgetésről Debrecenben, 1967. március 15. – MNL OL XIX-A-21-d-0028-1/1967 42. d.

¹⁷⁶ Dirksen, 2013. 72–81. p.

tehessenek, amely csak azokat a kötelezettségeket tükrözi vissza, amelyeket a fegyver nélküli katonai szolgálattal magukra vállalnak, Jehova Tanúi álláspontja nem közeledett az ÁEH-éhoz.¹⁷⁷

Jehova Tanúi számára maga a katonaság intézménye volt elfogadhatatlan. A kialakult helyzetet az ÁEH egyik tájékoztatója a következőképpen összegezte, félreértelmezve a Tanúk álláspontját: „[a Jehova Tanúi] a nazarénusoktól eltérően nem a Ne ölj! parancsolatra hivatkoznak, hanem arra, hogy a katonai szolgálat az államot, tehát a sátánt támogatja. Ezért nemcsak a fegyverfogást, de még a katonakönyv átvételét is megtagadják.”¹⁷⁸

„Az ellenség tanulmányozása” tantárgyhoz kapcsolódóan a Rendőrtiszti Főiskola számára a Belügyminisztérium által kiadott jegyzet ennek kapcsán

Kányási Antal fotója
(Forrás: MJTE Archívuma)

egyenesen arról ír, hogy a „szektavezetők és tagok csak taktikai okokból tanúsítanak lojális magatartást, és kerülik a hatóságokkal az összetűzést”.¹⁷⁹ Az ÁEH az MSZMP Politikai Bizottsága részére írt jelentésében 1973-ban még csupán arról számolhatott be, hogy: „[a] nazarénus szekta politikai megnyerése és helyzetének törvényes rendezése folyamatban van. A Jehova Tanúi szekta tevékenysége továbbra is illegális, az eddigi erőfeszítések nem jártak eredménnyel...”¹⁸⁰ A kérdést azonban az ÁEH tovább tanulmányozta pl. az NDK-ban kialakított gyakorlat tapasztalatait is kikérve.¹⁸¹ A Honvédelmi Minisztérium illetékeseivel is egyeztetést folytattak. Megtudták, hogy az egyházpolitikai érdeken túl még katona-poli-

¹⁷⁷ Feljegyzés, 1971. február 1. – MNL OL XIX-A-21-d-0028-1/1971.; a Krisztusban Hívő Nazarénus Gyülekezet egyházi szolgálóinak levele Miklós Imrének, 1974. május 2. – MNL OL XIX-A-21-d-0028-1/1974. 84. d.

¹⁷⁸ Tájékoztató a magyarországi protestáns kisegyházakról és szektákról. – MNL OL XIX-A-21-c 143. d. 13. p.

¹⁷⁹ Geréb Sándor r. ezredes: A klerikális reakció helyzete és tevékenysége. Jegyzet „Az ellenség tanulmányozása” c. tantárgyhoz. Kiadja a BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség. Bp., 1972. 31. p. – ÁBTL 4.1. A-3829/15.

¹⁸⁰ Jelentés, 1973. november 26. – MNL OL M-Ks. 288/22. 1973. 37. é.c.

¹⁸¹ Miklós Imre levele Hans Seigewasserhez, az NDK egyházügyi államtitkárához, 1976. február 20. – MNL OL XIX-A-21-d-0028-1-1976. 96. d.

tikai szempontok is indokolják a fegyver nélküli katonai szolgálat lehetőségének megteremtését. A HM előterjesztése megállapította, hogy

„bármilyen szigorú szabadságvesztéssel járó fenyegetettség sem téríti el e személyeket vallási meggyőződésüktől, és nem készteti őket a fegyveres katonai szolgálat teljesítésére. Jellemző rájuk, hogy szinte kivétel nélkül kitartanak meggyőződésük mellett, vállalják a több éves szabadságvesztés-büntetést, amelynek végrehajtása során kifogástalan magatartást Tanúsítanak, példamutatóan fegyelmezettek, munkateljesítményük pedig jelentősen az átlag felett van. [...] A katonai bíróságok évenként 30–60 személyt ítélnek el ilyen bűncselekmény miatt. A jelenlegi gyakorlat szerint ezek a személyek átlagosan 3 évi szabadságvesztést állnak ki. Ezt követően a katonai szolgálati kötelezettségük gyakorlatilag megszűnik, mivel büntetésük letöltése után – humánus megfontolásból – nem hívjuk be őket sem sor-, sem tartalékos katonai szolgálatra. [...] A haza fegyveres védelmével kapcsolatos kötelességek teljesítése természetesen nagyon fontos politikai kérdés. Politikai kérdés azonban az is, hogy a fegyver nélküli katonai szolgálat bevezetésével a vallási szekták tagjai a néphadsereg keretén belül hasznos tevékenységet végezzenek és ne növeljék az elítéltek számát.”¹⁸²

Az egyház- és katonapolitikai célok megvalósítása érdekében végül is döntés született: a nazarénusokkal való tárgyalások eredményeként Magyarországon végül 1977. február 1-től lehetőség nyílt a fegyver nélküli katonai szolgálatra, amelyet azonban a Tanúkra vonatkozóan is nyitva hagytak.¹⁸³ Az Állami Egyházügyi Hivatal 1977-es összefoglaló jelentése rávilágít ennek magyarázatára is:

„A SZET-en kívülálló szekták közül a nazarénus felekezetet sikerült a legjobban közelíteni a SZET-hez. A nazarénus felekezet vezetőit a SZET elnöksége segítette az állammal való együttműködés alakításában. Számottevő eredményt jelent, hogy a nazarénus felekezet vezetői és tagjai az elmúlt években fokozatosan feladták társadalomellenes nézeteiket. Hitelvi szabályzatukban a szocialista államot elismerik. A fegyver nélküli katonai szolgálat bevezetése, kedvező fogadtatása lehetőséget adott törvényes elismerésükre, a politikai együttműködés fejlesztésére.

A Jchova Tanúi szekta befolyásolására, államellenes magatartásuk megváltoztatására tett kísérletek nem jártak eredménnyel. Vezető testületükben elönytelen változások történtek, külföldi nyomásra fanatikus vezetők kerültek előtérbe, akik elutasító magatartást Tanúsítanak az állammal szemben. Hitéleti tevékenységüket továbbra is

¹⁸² Előterjesztés a Honvédelmi Bizottsághoz a fegyveres katonai szolgálatot vallási okokból megtagadó hadkötelesekkel kapcsolatos eljárásról, 1976. augusztus. – MNL OL XIX-A-21-d-0039-4/1976. 98. d.

¹⁸³ A honvédelemről szóló 1976. évi I. tv. végrehajtására vonatkozó 6/1976.03.31. Mt. sz. rendelet szerint „a fegyveres katonai szolgálatot vallási meggyőződésből megtagadó hadkötelesek részére olyan fegyver nélküli katonai szolgálatot kell szervezni, amely biztosítja a kis vallási csoportok tagjai állampolgári kötelezettségének teljesítését fogadalom alapján.” A Honvédelmi Bizottság és a HM-BM ehhez kapcsolódó utasítása a fegyver nélküli katonai szolgálatra besorozhatók körét nem jelöli meg pontosan.

konspiráltan végzik. A szektán belül minimális polarizáció mutatkozik a fegyvernélküli katonai szolgálat kérdésében. A nazarénus szektánál elért eredmények ezt a polarizációt várhatóan erősítik.”¹⁸⁴

A törvény végrehajtásához kapcsolódóan a Belügyminisztérium is kidolgozta álláspontját.¹⁸⁵ Mint „[a] fegyver nélküli katonai szolgálatot teljesítő szektatagok elhárítási irányelvében” kifejtik:

„A jelenlegi megállapodás értelmében ez ideig a nazarénus szekta vállalt fegyver nélküli katonai szolgálatot. Várható, hogy a jehovista szektához tartozók is hasonló utat választanak és tagjaik fegyver nélküli katonai szolgálatra bevonulnak. [...] A szektatagok fegyver nélküli katonai szolgálata társadalmi fejlődésünk függvényében megjelenő új elem, amely a maga nemében fontos társadalmi, politikai kérdés. [...] Az állambiztonsági munka szervezésénél nagy figyelmet kell fordítani szervezetségükre, vallási fanatizmusukra, szervezetük külföldi kapcsolataira. A közöttük folyó állambiztonsági munka konspiráltságát szem előtt kell tartani, számolni azzal, hogy a legkisebb dekonspiráció a szekta vezetői és tagjainál konfliktust idézhet elő, amely az illetékes állami szervek tevékenységét nehezíti és a rendezésre irányuló intézkedéseket akadályozza. Az ismert tények birtokában a fegyver nélküli katonai szolgálatot teljesítők között az operatív felderítő munkát a legnagyobb konspiráltsággal kell végezni.”¹⁸⁶

Az elhárítási terv ezután részletekbe menően szabályozza a fegyver nélküli katonai szolgálatra bevonulókat, mint új célcsoport közti folyamatos állambiztonsági munkát. A hatalom tehát az „üldözni vagy túrni” dilemmát továbbra is „a felszínen túrni és csendben üldözni” gyakorlatként oldotta fel a maga számára.¹⁸⁷

A fegyver nélküli katonai szolgálat lehetőségével azonban Jehova Tanúi közül kevesen éltek: az 1977–1978-as időszakban 101 katonaköteles Tanú közül összesen 2–2 fő.¹⁸⁸ Jehova Tanúi összejövetelei továbbra is illegálisnak minősültek, bár olyan adminisztratív intézkedésekre, mint amelyek még az 1960-as éveket is végigkísérték, az 1970-es években nem került sor. A rendőrök legfeljebb igazoltatták őket, vagy figyelmeztető beszélgetést folytattak a házankénti hitelesítést végző Tanúkkal. Az erdei alkalmakat megzavaró civil ruhás rendőrök az összejövetelek ellen volt azonban, hogy csak természetvédelmi kifogást emeltek. „A hangszórók a fák törzseihez voltak erősítve szöggel.” – emlékezik vissza Völ-

¹⁸⁴ Jelentés a Szabadegyházak Tanácsához tartozó kisegyházak és a szekták területén végzett egyházpolitikai munka tapasztalatairól, és javaslat a további feladatokra, 1977. február 11. – MNL OL XIX-A-21-d-0028-2/1977. 103. d. 4. p. Az ÁEH 1/1977. (III.18.) számú határozata a Krisztusban Hívó Nazarénus Gyülekezetet törvényesen elismert vallásfelekezetté nyilvánította: Balogh–Gergely, 2005. 1164–1172. p.

¹⁸⁵ Fegyver nélküli katonai szolgálatot teljesítő szektatagok elhárítási irányelve. A BM III/IV-6/d. alo. anyaga. – ÁBTL 4.1. A-3460.

¹⁸⁶ Uo., 2. p.

¹⁸⁷ Erről a kérdésről bővebben: Köbel, 2001. 287–297. p.; Dirksen, 2010. 451–460. p.

¹⁸⁸ A honvédelmi miniszter jelentéstervezete a Honvédelmi Bizottságnak. – MNL OL XIX-A-21-d-0039-4/1978.

gyes Ilona egy ilyen esetre. „A rendőrök kifogásolták ezt, mondva, hogy ártunk a fáknek, ha szöveget verünk bele.”¹⁸⁹ Vélhetően nem függetlenül attól, hogy 1975-re sok Tanú világvégét hirdetett, az általuk terjesztett irodalom megsokszorozódott: 1975 és 1977 közötti években 19–21.000 könyvet, illetve 21–25.000 füzetet tudtak terjeszteni.¹⁹⁰

8. A katonai szolgálatmegtagadás az 1980-as években is problémát okozott az állami hatóságok és Jehova Tanúi kapcsolatának alakulásában. A katonai szolgálatot megtagadók közel kétharmadát Jehova Tanúi alkották.¹⁹¹ Az állami szervek azonban elérték, hogy a Tanúk vezetői a tagok önálló döntésére bízzák a katonai szolgálat vállalását.¹⁹² Az 1980-as évek végén a közösség vezetése tudomásul vette, ha valaki vállalta a fegyver nélküli, fogadalomtétellel járó katonai szolgálatot. Egyre több Jehova Tanúja élt ezzel a lehetőséggel.¹⁹³

A katonai szolgálatmegtagadáson kívül az adminisztratív intézkedések óvatos alkalmazása következtében a Tanúk körülményei lényegesen javultak az 1980-as években. A BM engedélyével 1985-ben kisebb csoportokban szabadtéren, erdőkben, magánházakban átvehették kongresszusaik anyagát. Az ÁEH Jehova Tanúi vezetőinek kérésére elősegítette, hogy az 1985. évi bécsi kongresszusukra 1.200 személy turistaként kiutazhasson. 1986-ban már 1.800-an utaztak ki Bécsbe. Ugyanekkor az ÁEH tudomásával megtarthatták első hazai kongresszusi rendezvényeiket is, tagjaik részére pedig könyveket hozhattak be külföldről.¹⁹⁴

A Rendőrtiszti Főiskola számára írt újabb jegyzet szerint Jehova Tanúi „vezetése 1984. március 20-án felvette a kapcsolatot az Állami Egyházügyi Hivatal vezetésével, az állammal való viszonyuk részleges rendezése céljából”.¹⁹⁵ A jogi helyzet rendezése azonban nem ment zökkenőmentesen. 1985. március 28-án az ÁEH vezetői megbeszélést folytattak Jehova Tanúi képviselőjében Völgyes Sándorral és Oravetz Lászlóval. A Tanúk elérendő céljuknak nevezték, hogy Magyarországon rendezett jogi körülmények között tevékenykedhessenek, hogy ne tekintsék őket szektának, és összejöveteleiket ne zavarják meg a hatóságok. Kifejezésre juttatták, hogy hitelveikből fakadóan az államhatalmat erősítő, támogató lépéseket nem tehetnek, de szándékuk szerint az államhatalom ellen sem tesznek.¹⁹⁶

A tárgyalások ezután már Jehova Tanúi világsszervezetének bekapcsolódásával folytatódtak. Miklós Imre 1988 decemberében megbeszélést folytatott Theodore

¹⁸⁹ *Jehova Tanúi Évkönyve*, 1996. 107. p.

¹⁹⁰ Rajki, 2014. 107. p.

¹⁹¹ Az 1980-ban kiadott *Állambiztonsági értelmező kéziszótár* még így definiálja a „jehovistákat”: „A Messiás eljövételét váró, minden világi hatalmat és törvényt tagadó szekta, vagy annak tagja.” – ÁBTL ÁB 842. 95. p.

¹⁹² Tóth Ferenc r. őrnagy: *Ellenséges tevékenység egyházi területen*, 1987. – ÁBTL 4.1. A-3971 46. p.

¹⁹³ Rajki, 2012. 385. p.

¹⁹⁴ *Jehova Tanúi Évkönyve*, 1996. 106–107. p.

¹⁹⁵ ÁBTL 4.1. A-3971 46. p.

¹⁹⁶ Emlékeztető, 1985. április 9. – MNL OL XIX-A-21-a-11-6/1985.

Kamaraerdei kongresszus 1986
(Forrás: MJTE Archívuma)

Jaracz-cal, aki a Jehova Tanúi világszervezetét irányító vezető testületének tagjával és Willi Pohl-lal, a Jehova Tanúi Keleti Irodájának helyettes vezetőjével. A többfordulós tárgyalásokon Jehova Tanúi magyarországi képviselőjében Völgyes Sándor és Oravetz László vettek részt. Miklós Imre a tárgyalások során kifejtette, hogy a készülődő egyházügyi törvény tovább bővíti az egyházak lehetőségeit, ezért azt javasolta, hogy a Jehova Tanúi alapszabály-tervüket ne mint egyesület, hanem mint vallásfelekezet fogalmazzák meg. Hangsúlyozta, hogy a megegyezés közös érdek.¹⁹⁷ A jegyzőkönyv Tanúsága szerint Miklós Imre a következőképp érvelt: „Elnök úr: Ha önök vallásként működnének, ez jobban beleillene a képbe, a magyar környezetbe illeszkedve ez természetes lenne. Mind kevésbé izgathatja azokat, akik nem jehovisták. Anélkül, hogy csorbítaná az önök jogait. [...] Jaracz tv.: Az elhangzottakból az tűnik ki, hogy a körülmények nem ajánlják az egyesülési formát. Mi beszélni fogunk másokkal is. Mi a Szervezet érdekeit védelmezzük. Mi a legjobbat akarjuk. Ez egy olyan egységes Szervezet, amely 212 országban működik és egy közös kötelék köti össze a Tanúkat...” Majd az üldözések tapasztalata miatt a Tanúk delegációja tisztázni szeretne volna, szükséges-e felekezetként a magyar állam számára adatokat szolgáltatniuk tagjaikról: „Jaracz tv.: Néhány kérdést szeretnék feltenni. Ha egy vallásszervezet kerül bejegyzésre, elegendő-e azok nevét feltüntetni, akik képviselik a szervezetet? Elnök úr: Igen, csak a vezetők nevei kellenek.”¹⁹⁸ Ezután Miklós Imre hosszan biztosította Jehova Tanúi tárgyalóküldöttségét erről. Végül a tárgyalások mielőbbi folytatásában egyeztek meg. Miklós Imre feljegyzésében leírja, hogy Jehova Tanúival három éve folytat egyeztetést helyzetük törvényes rendezésének feltételeiről. „Időközben felmerült kéréseiket az előrehaladás függvényében teljesíthetjük.”¹⁹⁹ A tárgyalásokat a magyar belpolitika rendszerváltozás irányába mutató, egyre gyorsuló alakulása katalizálta. Az 1989. február 6-i találkozón a Tanúk kifejtették, hogy tudatában vannak annak, hogy helyzetük jogi rendezetlenségének dacára a gyülekezési jogról szóló 1989. évi III. tv. alapján hatósági engedély nélkül tarthatnak összejöveteleket. Közölték, hogy 1989. április közepétől május közepéig tervezik megrendezni tavaszi összejöveteleiket, amelyeket eddig hatósági engedély nélkül a szabadban, vagy magánházakban tartottak meg. Nyáron pedig konferenciát szeretnének szervezni az országban 12 helyen. Budapesten a Sportszarnokban tartanák a konferenciát.²⁰⁰ Nem tudhatták, hogy a tárgyalások és a belpolitikai változások ellenére a titkosszolgálatok 1989-es munkatervében még továbbra is szerepelt a megfigyelésük.²⁰¹ Miklós Imre azonban az elismertetés további előrehaladását is sürgette. A továbbiakról így számolt be:

¹⁹⁷ Feljegyzés, 1989. január 4. – MNL OL XIX-A-21-a-9-1/1989.

¹⁹⁸ Tárgyalás az Állami Egyházügyi Hivatalban, 1988. december 22. – MJTE Archívuma.

¹⁹⁹ Feljegyzés, 1989. január 27. – MNL OL XIX-A-21-a-9-1/1989.

²⁰⁰ Feljegyzés, 1989. február 8. – MNL OL XIX-A-21-a-9-1/1989.

²⁰¹ „A Jehova Tanúi szekta budapesti szervezeti ellenőrzését, az irányító személyek feldolgozását tovább folytatjuk. A katonai szolgálattal kapcsolatos új rendelkezéseket munkánk során hasznosítjuk, a szekta-tagokat az alternatív katonai szolgálat vállalására befolyásoljuk.” Munkaterv az 1989. évről, 1989. január 9. – ÁBTL 1. II. 6./7. 119. p.

„1988 végén és ez év elején folytatódtak tárgyalásaink a Jehova Tanúi Világszervezet vezetőségének tagjaival és a magyar közösség megbízottaival helyzetük törvényes rendezésének feltételeiről. Megbeszéléseinken egyértelművé tettük, hogy a jelenleg érvényben lévő törvényeink szerint (1895. XL. III. tc.) vallásfelekezeti törvény bejegyzésük lehetséges. Az egyesületi törvény erre nem ad lehetőséget. Kéréseikre ismételten kifejtettük, hogy hazánkban érvényesül a felekezeti egyenjogúság elve. Vallása miatt senkit nem érhet hátrány. Az állam nem »regisztrálja« az egyházak tagjait, munkakapcsolat az egész igazgatási szintek és a megfelelő egyházi vezető között van. Jeleztük, hogy a lelkiismereti szabadságról, a vallás szabad gyakorlásának jogáról és az egyházügyekről készülő törvény tovább bővíti az egyházak, vallásfelekezetek lehetőségeit. Mindezekre figyelemmel ajánlottuk, hogy a már benyújtott alapszabály-tervezetüket vallásfelekezet alapszabályaként fogalmazzák meg. Tárgyaló partnereink hangsúlyozták, hogy nemzetközi központjuk vezetői nagyra értékelik az állami szervek segítő szándékát, köszönetet mondtak az eddig elvi és gyakorlati támogatásért.”²⁰²

A tárgyalások végül eredményesnek bizonyultak: Jehova Tanúi részéről Oravetz László közvetítette Miklós Imre felé a *Magyarországi Jehova Tanúi Vallásszervezetének Szervezeti Alapszabályai* című beadványt.²⁰³ Ebben elsőként Jehova Tanúi tevékenységének általános leírását adják:

„Jehova Tanúinak az egész világra kiterjedő vallási csoportja a Biblián alapuló vallásos meggyőződése szerint napjainkban az egész világon azt az egységes keresztény gyülekezetet alkotja, amelyet mostani időszámításunk kezdetén Jézus Krisztus alapított és amely neki mint főnek alá van rendelve. Ezért bármely országban élnek Jehova Tanúi, nem alkotnak saját, független csoportokat. Mindannyian Jehova keresztény Tanúi világraszóroló egyesült gyülekezetének részét képezik. Felépítésük és tevékenységük az egész világon mindenütt azonos.”²⁰⁴

Ezután közlik teljes alapszabály-tervezetüket.

A beadványhoz az Állami Egyházügyi Hivatal már csupán ennyit fűzött hozzá: „Ez a változat már formailag és tartalmában is megfelel az elismerhetőség jelenlegi követelményeinek.” Az Igazságügyi Minisztérium pedig megállapította, hogy „a működési alapszabályzat jogi rendelkezésekkel nem ütközik.”²⁰⁵ A Jehova Tanúi Egyház elismerésére 1989. június 27-én került sor, az ÁEH egyik utolsó ügyének lezárásaként.²⁰⁶ A tárgyalásokon részt vevő Oravetz László visszaemlékezésében erről így ír: „Negyven év illegálitás után megtörtént az, amire nagyon

²⁰² Feljegyzés a Jehova Tanúi vallási közösség helyzete törvényes rendezésének feltételeiről folytatott újabb tárgyalásainkról, 1989. február 20. – MNL OL XIX-A-21-a-9-1/b/1989.

²⁰³ MNL OL XIX-A-21-a-9-1/b/1989. A beadványon és a kísérőlevélen nem szerepel dátum. Csak az ÁEH érkeztetési pecsétjének dátuma biztos: 1989. március 20.

²⁰⁴ Uo., 16. p.

²⁰⁵ Uo., 7. p.

²⁰⁶ 4/1989. (VI.30). ÁEH határozat. – MNL OL XIX-A-21-a-9-13/1989.

vártunk. Néha azt gondoltuk, hogy ez már Armageddon előtt nem fog bekövetkezni, de 1989. június 27-én törvényesen elismert vallás lettünk.”²⁰⁷ Ezzel Jehova Tanúi életében is döntő fordulat következett be: az üldöztetések egymást követő korszakai véget értek, a rendszerváltozással pedig a Tanúk is teljesen új helyzetbe és új kihívások elé kerültek.

A FEJEZETHEZ FELHASZNÁLT FORRÁSOK:

Jehova Tanúi saját kiadványai:

Órtorony
Ébredjetek!

Vigadjatok ti nemzetek! Bp., 1946.
Jehova Tanúi a tüzes kemencében.
Bp., 1946.
Hetven hét. Jehova Tanúi 1947. évi
teokratikus kongresszusa. Bp., 1947.

Magántulajdonban lévő kézirat:

Fábos, 2017. – Fábos Gyula vissza-
emlékezése, 2017. január 12. (Kéz-
irat. Ford.: Petrás Éva.)

Interjúk:

Gerencsér Lajossal, 2016. július 21.
Szűcs Józseffel, 2016. június 21.

Sajtótermékek:

*Országos és helyi közéleti napi-, heti- és
havilapok:*

Hajdú-Bihari Napló
Népszabadság
Szabad Nép

Szakmai (tudományos, vallási stb.) folyó- iratok:

Egyháztörténeti Szemle
Jogtudományi Közlöny
Nemzetgyűlési Napló
Religion, State & Society
Rubicon
Valóság

Felhasznált internetes oldal: 1000ev.hu

Az internetes letöltés ideje: 2016. de-
cember.

További hivatkozások a jegyzetekben.

²⁰⁷ Hogyan lettem Jehova Tanúja? Elmondja: Oravetz László. – MJTE Archívuma.

MELLÉKLETEK

1. Az ózdi Szénbányászati Tröszt Farkaslyuki Aknaüzemegységénél dolgoztatott Ladánytáró-Tólápa rabtáborban őrzött Jehova Tanúi névsora, 1951-56²⁰⁸

Adorján István	Antal Árpád	Ajtai Andor
Áfra Károly	Andirkó Imre	Andó Lóránt
Andor József	Aros Géza	Ábrahám István
Babinka Márton	Bakk Károly	Bakk István
Baráth Sándor	Baski Sándor	Batta Béla
Berci Gusztáv	Bermula Pál	Béres Géza
Bessenyei Sándor	Breznyik János	Borbély Bálint
Borbély Gábor	Boros Gyula	Bakk László
Balogh Sándor	Barzina Zsigmond	Bálint András
Bodnár Dániel	Bodnár András	Baruzs László
Bíró Imre	Békc Gyula	Bársony Károly
Bársony Pál	Balogh István	Budai János
Békefi István	Bánhídi Sebestyén	
Csattos Bertalan	Csattos Ferenc	Csillik József
Csizmadia József	Csikota Mátyás	
Daragó Mihály	Dézi Lajos	Dian János
Dicső Ferenc	Dicső Géza	Dócs József
Dohos Bertalan	Deák Ferenc	Deák Zoltán
Dányádi István	Deák Tibor	Dajka Imre
Dévoid Mihály	Diószegi András	Deák Albert

²⁰⁸ MJTE Archívuma.

Erős Ferenc Ecsedi Imre	Ézsiás Mihály Erdei István	Ézsiás György
Fábián László Fórizs Miklós Fígár László Fülöp András Fignár Lukács	Fenyvesvölgyi Mihály Faggyas László Füle László Forgács Sándor	Fincza Imre Finta István Ferenci Béla Fodor Károly
Gerencsér György Griff Imre Gór M. Imre	Gerencsér Lajos Gódi Imre Gyurcsó Gyula	Goór József Gulyás Gyula Gyuricskó József
Hartmann József Hunyecz Ferenc Halász István II. Horváth Ferenc	Hák Lajos Hegedűs István Halász Béla Heteyi Ferenc	Hák Pál Halász István I. Hornnyák József Hubicsák Mihály
Ilia Dezső	Iván Ferenc	
Jánvári László Jeremiás László	Juhász István Juhász Sándor	Juhász Ferenc
Kabai Mihály Katona József Kóta József Kiss László Kecskeméti András Kocsi Béla Kovács Sándor Kazsurek András Kutasi József Kiss István Knoll Ferenc	Kati Imre Kántási János Kiss András Király József Kiráti István Kónya Sándor Kovács Pál I. Körmöndi István Kaltner Sándor Király Lajos Kun István	Kati Márton Király Sándor Kiss Ferenc Kasza István Klein Imre Kovács József Kovács Pál II. Kutasi András Kereszthidi Ottó Kovács Ágnes Kunsági András
Lakatos József Leopold Rudolf	Lackó József Lackó Gábor	Lovas Gyula

Magyar György	Melczer Sándor	Molnár András
Makai Miklós	Madarasi Márton	Molnár Richárd
Mollinka Imre	Maksai Zsigmond	Mihalkó János
Mirkó Gyula	Matuszka László	Mester József
Mirkó Lajos	Molnár Sándor	Muzsi Ferenc
Mohácsi János	Mukics Sándor	Megyeri Károly
Major Sándor		
Nagy Gábor I.	Nagy Gábor II.	Nagy Ferenc
Nagy András	Nagy János	Nagy Sándor
Nádas Antal	Némethi Jenő	Nikovics Tibor
Németh József	Négl József	Nyírsák József
Nyakas Antal		
Ocskó József	Oláh Béla	Oravetz László
Orosz István	Orgonai József	Ötvös Antal
Papp Ferenc	Papp László	Papp Márton
Pongó Béla	Posta József	Patonai Árpád
Paulinyi Károly	Pokróc János	Patkó István
Paulinyi László	Pintér József	Palóci Gábor
Pál Ferenc		
Rakmányi Ernő	Radi Albert	Rác Dezső
Safárik Antal	Stocker Ignác	Stogicza Aladár
Soós Ferenc	Sajcz István	Sárkány Mihály
Schneider Ede	Soós József	Solti Lajos
Straub Sándor	Sápi Imre	Sápi József
Szabó M. Imre	Szinger Ádám	Szabó Ferenc
Szabó Lajos	Szaifert Péter	Szentgyörgyi András
Szrutka András	Szontágh János	Szóláth Miklós
Szolnoki Sándor	Szabó László	Szegedi Sándor
Szilágyi Imre	Szabó Béla	Szabó Vencel
Szűcs Imre	Szűcs János	Szép Mihály
Szipola Mihály		

Tanyi Mihály	Tillinger József	Tóth András I.
Tóth András II.	Tornyai János	Timku Imre
Timku László	Tóth Géza	Tóth László
Tóth István	Terjék József	Török Salamon
Timku Ferenc	Tóth Sándor	
Új-Tózsza Béla	Utasi Sándor	
Vass József	Végső Dániel	Varga Lajos
Vonya Imre	Vahom György	
Zarnóczai István	Zám Károly	Zólyomi Sándor
Zsíros Bertalan		

2. Bartha András útlevelekérelméhez csatolt önéletrajza²⁰⁹

1899. december 1-én az erdélyi Magyarbükösön (most Bichis) községben születtem mint Bartha György tízholdas kisparaszt tizedik gyermeke. Apám a földjét az apjától örökölte, aki mint felszabadult jobbágy kapta. Mivel a szülőfalum nagyon távol esik minden várostól s így nem sok lehetőség volt a terményei értékesítésére, apámnak pedig nagy családot kellett eltartania, elég szűkös viszonyok között nőttem fel s végeztem el a hat elemi iskolát. Ily körülmények között elég korán voltam kénytelen magam megkeresni kenyeremet. Még tizenhat éves sem voltam, amikor 1915. augusztus 15-én Budapestre jöttem, ahol az Angol-Magyar Bankban nyertem alkalmazást s csak később magánúton végeztem el a négy polgárit.

Az első világháború folyamán alig múltam tizenhét éves, amikor 1917. januárjában besoroztak és ugyanez év március 10-én be is hívtak katonának a 21-es honvéd gyalogezredbe, s miután még majdnem gyermekfejjel megjártam az albániai harcteret, sok éhezés és nyomorgás után leszereltem és ismét elfoglaltam állásomat az Angol-Magyar Bankban. Bár a háborúban nem szenvedtem sérülést, súlyos tüdőcsúcs- és bélhurutot kaptam s így egyelőre nem voltam alkalmas katonai szolgálatra. 1920 novemberében azonban súlyos betegségem ellenére behívtak az egri gyalogezredbe. Mivel azonban Budapestről vonultam be s még hozzá zsidónak és kommunistának is néztek, borzasztó sok szekatúrának voltam kitéve s végül még a háború folyamán kapott tizedesi rangtól is megfosztottak. Az Angol-Magyar Banktól a katonai szolgálatom folyamán is kaptam a fizetésem egy részét s midőn 1922. június 7-én leszereltem és ismét elfoglaltam az előbbi munkahelyemet s ezen a munkahelyen is maradtam 1924 nyaráig, amikor a bank egyik igazgatója, Tauber Attila átvitt magával a Magyar-Bolgár Kamarába s ott dolgoztam azután 1928 tavaszáig.

1923-ban otthon jártam, meglátogattam a szüleimet és testvéreimet, amikor is különösen a szülcimnél óriási változást észleltem. A szüleim azelőtt elég sokat civakodtak és veszekedtek, amihez nyilván a sok anyagi gond és nélkülözés is hozzájárult, ekkor pedig igazi egyetértést, békességet és szeretetet tapasztaltam az egész családban. Ez nagy be-

²⁰⁹ MJTE Archívuma.

nyomást tett rám, s amikor ennek oka után érdeklődtem, elmondták, hogy Jehova Tanúi révén jobban megismerték a Bibliát s ezen keresztül igazi tartalmat és célt nyertek az élet számára. Már az otthon tapasztaltak is nagy hatást gyakoroltak rám, de igazán csak akkor értettem meg az egészet, amikor a nővérem útján 1924 őszén magam is kapcsolatba kerültem Jehova Tanúival, rendszeresen eljártam az összejöveteleikre és tanulmányoztam egyénileg is a Bibliát. Hamarosan meggyőződtem, hogy az egészen más, mint amit a különböző vallásoknál s ezek papjainál láttam és hallottam. Egészen más megvilágításban ismertem meg az ember Teremtőjét, a szerető Jehova Istent s az ember Megváltóját, Jézus Krisztust, valamint a Bibliát s ezen keresztül az élet valódi célját és reménységét. Hamarosan magam is Jehova Tanúja lettem, mivel minden oldalról meggyőződtem a Biblia igaz voltáról s arról a nagyszerű jövőről, melyet Isten készített az Őt szeretőknak.

Miután 1929-ben újra meglátogattam szüleimet Erdélyben, eleget tettem Jehova Tanúi németországi, magdeburgi központjába szóló meghívásnak, hogy ott mint levelező és fordító tevékenykedjem. Ebben a minőségben szolgáltam ott Istent és Krisztust egészen Hitler 1933-ban történt uralomra jutásáig. Minthogy Hitlerék mindjárt kezdetben üldözni kezdték Jehova Tanúit, bezárták a magdeburgi nyomdájukat s lehetetlenné tették az ottani működésünket s teljesen lábbal tiporták a vallásszabadságot, 1933 nyarán átmentem Csehszlovákiába s ott tovább végeztem Jehova Tanúinak teljesen a Biblián alapuló kiadványai fordítását és látogattam a magyarajkú gyülekezeteit. Ezt végeztem 1938-ig, amikor Csehszlovákia egyes részeit Magyarországhoz csatolták s ezzel én is visszakerültem Magyarországra.

Itt ugyanazt a munkát folytattam meggyőződésemnek megfelelően, de mivel a pápáság mind hatékonyabb propagandát fejtett ki Jehova Tanúi ellen, brosrúakban és papok által sugallt újságokban a legképtelenebb hazug vádak emelték ellenünk, többek között Moszkva bérenceinek és a kommunizmus talajkészítőinek nevezték, s a Horthy rendszer mind hevesebben üldözött bennünket, míg azután 1942 őszén a csendőrnnyomozókkal összeszedettek s a legbrutálisabb bántalmazások után Werth Henrik vezérkari bírósága súlyosan elítélte. Engem és még két hittestvéremet 1942. nov. 14-én halálra ítélték, majd az ítéletet a kirendelt ügyvédünk kegyelmi kérvényére egy hónappal később életfogytiglani fegyházra változtatták.

Elítélésünk után a váci fegyházba szállítottak, majd hat hónappal később kivittek a hírhedt bori rézbányákba, ahol nagyon sokat éhezünk és igen sok viszontagságon mentünk keresztül. 1944 őszén azután visszahoztak az országba, miközben az úton – különösen Cservenkán – nagyon sok izraelitát megöltek. Közülünk ugyan egy sem pusztult el, de nekünk sem volt mindegy, hogy végig kellett szenvedni, amint közvetlenül a közelünkben a szerencsétlen emberek százait lőtték agyon. A felszabadulás után, 1945. április 7-én végre megszabadultunk s hazajöttünk.

A felszabadulás után azután igazi vallásszabadságnak örvendtünk. Így a világ minden részén élő hittestvéreinkhez hasonlóan mi is békességben végeztük az Isten királyságáról szóló bibliai igehirdetést, törvényes keretek között könyveket és füzeteket terjesztettünk és szabadon gyülekeztünk, hogy nyilvánosan bibliatanulmányozást folytassunk. Később azonban – nyilván a papok újabb hamis vádaskodására – a sajtóban ismét rágalomhadjárat indult ellenünk, most már Amerika bérenceinek és az imperializmus szekértolójának titulálva bennünket. Amikor például a Szabadság című újságnál egy ilyen valótlanságokkal telt cikk ellen tiltakoztunk, nyíltan megmondták, hogy a cikket egy befurakodott klerikális ember írta s közben már el is távolították az illetőt.

E rágalomhadjárat következtében azután a Rákosi rendszer 1950 novemberében néhányunkat összeszedett és a Jónás tanácsa súlyosan, engem például kilenc évre elítélt s

ezt az ítéletet nagy részben Vácon ki is töltöttem, holott egy későbbi alkalommal a nyomozók többször is kijelentették, hogy közben meggyőződtek, miszerint nem követtünk el semmiféle hűtlenséget s nem szervezkedtünk a Népi Demokrácia ellen. Ezt mi sem bizonyította hatékonyabban, mint az a tény, hogy Jehova egyetlen Tanúja sem vett részt az ellenforradalomban, de nem is disszidáltak.

A németországi tartózkodásom alatt sok szép élményben volt részem, sőt egy német lányt, Rosel Hermannsdorfert el is jegyeztem, aki most Svájcban él és akivel éppen házasságra akartunk lépni, amikor Hitlerék uralomra jutottak s ezért nekem gyorsan távoznom kellett. Később a menyasszonyom utánam jött Csehszlovákiába, de ott nem maradhatott s így ismét nem kellettünk össze, de se én nem nősültem meg, sem ő nem ment férjhez. Közben időnként levelet váltottunk s most mindkettőnknek az a kívánságunk, hogy még egyszer találkozzunk. S mivel Németországban is még egyszer szét szeretnék nézni ott, ahol sok szép élményben volt részem, tisztelettel kérném az útlevelekérésem teljesítését.

Még egyszer szeretném jegyezni, hogy a börtönből való szabadulásom után a Model cipész ktsz-ben helyezkedtem el, majd 1964-ben az Egyesült Gyógyszer és Tápszergyárban dolgoztam, ahonnan 1971-ben mentem nyugdíjba.

Kiváló tisztelettel

1973. április 3.

3. Hogyan lettem Jehova Tanúja? Elmondja: Oravetz László²¹⁰ (részlet)

A mi családunk római katolikus vallású volt. Anyám fanatikus katolikus és templomba járó asszony volt. Ebben a hitben neveltek engem és a húgomat is. Ahol most is lakom a szomszédunkban lakott egy testvérnő, név szerint Szabó Károlyné. Ő egy szókimondó testvérnő volt, és sokszor beszélt az igazságról nekünk. Még akkor is amikor nem szívesen hallgattuk. Így lassan-lassan meggyőzte anyámat és a húgomat aki akkor, 1949-ben 14 éves volt és ők alámerítkeztek. Később 1950-51 között apám is elfogadta az igazságot és kerékpáron vitte anyámat a rózsadombi gyülekezetbe, ahol Fazekas János testvér volt akkor a gyülekezet szolga, ahogyan akkor nevezték. Én 18-19 éves lehettem amikor több testvérral való vitatkozás után elgondolkodtam azon, hogy mi értelme van az életnek. Sokszor átjött a szomszéd testvérnő és beszél Armageddon közelségéről. Nem volt könnyű a döntés, mert akkor a mintakészítő szakmát tanultam és az esti gimnáziumba jártam. Elfogadták a négy polgári iskolai végzettségemet és átvettek a gimnáziumba. Nagyon szerettem tanulni és jó eredménnyel végeztem el az 1-3 éves osztályokat, és ebben az időben a negyedik gimnáziumi évet jártam. 1952-ben kellett volna érettségiznem. Nagyon sokat vívódtam magamban mi célja van annak, hogy esetleg mérnök leszek, majd lesz családom és 60-70 év után vagy később meghalok. Miért éltem akkor? Eddig senki sem adott erre választ csak Jehova Tanúi. A figyelmem a Bibliára terelődött és amikor csak tehettem olvastam a Görög iratokat és még egy könyvet „Az igazság szabadokká tesz titeket”. Nagy hatást tett rám mindez amit olvastam. Egyre ritkábban mentem az iskolába, helyette a gyülekezetbe jártam. Végül kimaradtam az iskolából. Kiléptem a katolikus vallásból és elmentem a testvérekkel prédikálni. Mindezt időben egy olyan esemény előzte meg amit senki sem tudott és váratlanul érintett mindenkit.

²¹⁰ MJTE Archívuma.

Katonai sorozás; jegyzőkönyv

1951 novemberében jelentkeznem kellett sorozásra. Amikor az adataimat kérdezte az írnok kijelentettem, nem kívánok katonai szolgálatot vállalni, mert én Jehova Tanúja vagyok. Annyira meglepődött, hogy nem tudta, mit tegyen. Erre én azt mondtam, majd diktálom, hogy mit írjon. Ő leírta ez én aláírtam, de ekkor már elkülönítettek a többiektől. Bevezettek egy terembe, ahol különböző rangú tisztek voltak. Elmondták, hogy én félre vagyok vezetve, mert ezt a szervezetet Amerikából pénzelik és a vezetők ebből hatalmas hasznot húznak. Persze én nem hittem el ezeket, és kialakult egy vita az élet eredetéről. Azt tapasztaltam, hogy képzetlenek voltak még a biológiában is. Így a vitát azzal zárták, hogy komoly börtönbüntetés vár rám, és most menjek haza. Másnap az üzemben óriási szenzáció volt, mindenki odajött, hogy meggyőződjenek arról, hogy tényleg normális vagyok? Ugyanis az üzemből kettőnket javasoltak a „Közgazdasági Egyetemre” a Szovjetunióba. Napokig búcsújárás volt a munkahelyemen. Ugyanis visszaadtam a pártkönyvem. Kiléptem a DISZ-ből (az akkori ifjúsági szervezet) és a szakszervezetből is. Nagyon felkavarodott minden körülöttem és az „*Esti Budapestben*” megjelent egy cikk ezzel a címmel „*A királyerdei Jehovisták és ami az armagaddoni csata mögött van!*” Ebben a cikkben aminek a fénymásolatát mellékelem leírták, hogy én geológusnak készültem de megtértem, azaz megzavarodtam. Persze a tények nem igazolták ezt és én igencsak bizonygattam az ellenkezőjét az érveléscímmel. Ezért rövid időn belül ki kellett vonni engem ebből a környezetből.

Kihallgatás a Pestvidéki Törvényszéken, letartóztatás, bírósági ítélet

1952. február 1-én telefonon felhívták az üzemet, név szerint engem kértek a telefonhoz a „Pestvidéki Törvényszékről” és megkértek, hogy menjek be a II. kerület Fő út 70-78. szám alá, mert szeretnének velem beszélni. Elbúcsúztam a húgomtól aki velem egy üzemben dolgozott és tudtam, hogy én már nem jövök vissza. Úgy emlékszem az első emelet egyik szobájába vezettek. Eddig még nem voltam alámerített Tanú. Egy órás vitatkozást folytattak velem. A kevés bibliai ismeretem ellenére azt állították, hogy én betanultam a Bibliát és engem nem lehet meggyőzni. Tíz percet adtak gondolkodásra és azt mondták, ha nem vállalom a katonai szolgálatot akkor letartóztatnak. Azt mondtam, teljesen fölösleges én már döntöttem. Erre lekísértek a börtön részbe. Amikor beléptem egy más világ várt rám. A rács átlépése után az első szó egy ordítás volt, álljon a fal mellé. Úgy látszik ez nem egészen sikerült nekem, mert odarohant egy őr és a fejemet a falnak lökte és rugdosta a lábamat a fal felé. Több órás várakozás után bevezettek, helyesebben belöktek egy szobába, ahol mindent ki kellett tenni a zsebemből, majd felvették az adataimat és azt mondta egy Makra nevű őrmester, hogy vetkőzzem le. Miután ez megtörtént hoztak egy kimustrált katonaruhát, hogy vegyem fel. Persze én erre nem voltam hajlandó, elkezdtek ültelgelni. Akaratom ellenére erőszakkal felhúzták rám a katonaruhát. Ezután kilöttek a folyosóra és ott kellett hallgatnom amint az őrségváltás őrei énekelték, hogy „*Nincs a földön gazdagabb szebb ország, mert minden ember érzi, hogy szabad*”. Végül este 8 óra körül felzavartak az 5-ik emeletre kinyitották az egyik zárkat és belöktek egy 5x5-ös szobába ahol 64 ember volt. Ezek szakállasok és ápolatlanok voltak. Volt itt katolikus pap, lebukott rendőrtisztek, háborús bűnösök és lebukott kommunisták. Elkezdődött a fizikai próbám. Az első szó az volt „*mi a bulid?*” Jehova Tanúja vagyok. Honnan jössz? Csepegről stb. Hetekig egyedül voltam mint Jehova Tanúja és éjszakákon át nem mertem elaludni, mert három emeletes ágy felső szintjén is ketten aludtunk egy ágyon és féltem, hogy leesem. Lassan megtudtam, miért vannak ott az emberek. Látva ezt az igazságtalanságot, úgy éreztem, ha meg kell halnom, akkor sem megyek már vissza ebbe a gonosz világba. Naponta vitték az embereket kivé-

gezni. Ez estefelé volt, amikor az udvaron beékkelték az akasztófát és felbőgött a tehcrauto motorja. A zúgás elnyomta a kiabálást és a kivégzettek halál előtti átkozódásait. Éjjel sokszor nem tudtam aludni, mert az ÁVÓ részéről a kínzások miatti ordítozás és artikulátlan hangok miatt nem jött álom a szememre.

Tárgyalásom előtti napon lehívatott a bíró és közölte velem, hogy az üzem nagyon jó véleményt adott rólam. Gondoljam meg, kiengednek és minden rendben lesz. Nemet mondtam. Másnap meglátogatott apám és anyám. Apám azt mondta, hogy beszélt a bíróval, és kimehetek ha én akarok. Azt mondtam apámnak, hogyha felakasztanak akkor sem megyek ki. A tárgyalás titkos volt és az utolsó szó jogán mondott beszédem után az ügyész azt mondta, hogy ezzel a képességgel tömegeket tudok meggyőzni, ezért veszélyes vagyok a társadalom számára. Mivel a bíró csak 5 évre ítélte a honvédség elleni izgatás címén, ezért az ügyész kevesellte az ítéletet és fellebbezett. A zárkában, amely ha jól emlékszem az 525-ös számot viselte, izgatottan vártak a testvérek akik rajtam kívül már hárman voltak. Gyurcsó Gyula Budapestről, Matuszka László Bács-Kiskun megyéből és Borbély Gábor Ráckevről. Ők akkor már jogerősen el voltak ítélve és nemsokára Miskolcra vitték őket.

Fehérvár, Sár utcai börtön

Engem és még egy marhavagon mennyiségű elítéltet Fehérvárra szállítottak május vége felé. Itt a Sár utca 1. szám alatt volt a katonai börtön. Itt raboskodott ekkor már 20-30 Jehova Tanúja. Őket úgy lehetett felismerni, hogy rendőrruhát viseltek, mivel a katonaruhát nem vették fel. Közéjük kerültem. Már az idő távlatából csak kevés névre emlékszem. Kabai Mihály volt a szobagazda, ő azt hiszem, jánoshalmi volt. Itt volt Bárszony Pál is, aki rokona volt a kiközösített Bárszonynak. Kiskőrösről Szmutka Andrásra emlékszem, akit nagyon megkínóztak, de hűséges maradt. Soltvadkertről Klein Imrére és Kovács Lajos testvérré emlékszem. Bács megyéből még Ilia Dezső, Ónodi János jut eszembe. Budapestről Szabó Vencel és Stocker Ignác. Az ami talán vidékiessé tette ezt a börtönt az esti béka-brekegés, ami mindig behallatszott. Úgy június közepe felé bilincsbe verve felkísért egy őr a Budapest Katonai Legfelsőbb Bíróságra a másodfokú tárgyalásra vonattal. Ez a Filler utcában volt, és ott voltak a szüleim és a szomszédban lakó testvérnő is. Rövid tárgyalás után 8 évre emelték a büntetésemet. Annak ellenére, hogy senkit sem izgattam a honvédség ellen.

Uzsa kőbánya, Lázhegy, munkatábor

Körülbelül július közepén több tehcrauto és egy rabszállító érkezett Miskolcra tele testvérekkel. Minket is felpakoltak és elszállítottak Lázhegy-Uzsa kőbányára. Ez egy festői szépségű táj volt a Balaton észak-nyugati oldalán és a hegy oldalán lévő bányából szép idő esztén meg a Balaton vizét is látni lehetett. Ez egy bazalt kőhegység volt jól kiépített kőtörő üzemmel és vasút pályaudvarral. Két nagy barakk volt a hegy oldalában, ide érkezünk meg úgy estefelé. A minket kísérő tiszt beszédet intézett hozzánk és biztosított minket, hogy az előttünk levő 20-30 méter magas bazaltfal elhordására van elég időnk. Az a 10-11 év, amit többen is kaptak elég lesz erre a munkára, mondta. Nem volt veszélytelen ez a munka, mert az otlétünk alatt is meghalt egy robbantó mester. Nem beszélve az asztal és sokszor szoba nagyságú kőlapokról amit, hajlékony nyelű, több kilós kalapáccsal kellett szétörömi. A pattogó kőszilánkok véresre sebeztek bennünket, úgy néztünk ki, mint a sebesült katonák. A szellemi életünk viszont nagyon jó volt. Megtartottuk az Őrtony tanulmányozást és a szolgálati összejeveleteket. Itt ebben a táborban a szombatistákat is beleszámítva, több mint 200-an voltunk. Sok testvért ismertem itt meg, Megyeri Károlyt, Timku Imrét, aki mellettem feküdt és Paulinyi Lászlót. Ott ismertem meg Gelencsér

Györgyöt, Diószegi testvért, aki szeptember közepén Batha Bélával alámerített több érdeklődőt, köztük engem is egy nagy csillében. A megérkezésünk után kb. egy hónap múlva, amikor már fizikailag megerősödünk, egy szép reggelen a parancsnokunk, Gyivi nevű törzsőrmester agyonlőtte magát, mivel ekkor már sok mindennel nem tudott elszámolni és egy ellenőrzés előtt állt. Ezután egy Jancsek nevű őrmester vette át a parancsnokságot. Még most is jól emlékszem, amikor egy veszélyes kőomlástól megmenekültem, azt mondtam magamban: „*Ó, Jehova, ha én egyszer innen megszabadulok, az csakis a te kezdtől lesz és én fogadom, hogy hűséggel foglak szolgálni.*”

Indulás vonattal Ózd-Farkashyukra

Akkor még nem gondoltam, hogy ettől a bányától, már szeptember végén távozni fogok kb. 100 testvérel együtt. A fiatalabb testvéreket 40 éves korig összeírták és közölték velünk, hogy más munkahelyre visznek minket. Két személyvagonba kellett beszállnunk két órrel. Ez az utazás rendkívüli volt. A két ór elkezdett iszogatni és mi szabadon azt tehettük, amit akartunk. Meg kell jegyeznem, hogy ezek az örök teljesen megbíztak bennünk. Volt rá okuk, mert az ottlétünk alatt bebizonyosodott, soha senki sem kísérelt meg szökést. Annak ellenére, hogy a tábor egy hatalmas erdőség vette körül és naponta, sőt három műszakban éjjel is megszökhettünk volna. Ugyanis a tábor nem volt elkerítve. Már a szállításunk is szabálytalan volt, mert ugyanis össze kellett volna láncolni minket. Ezzel ellentétben mindenki szabadon járt-kelt a vagonban. Így érkeztünk meg a Kelenföldi pályaudvarra alkonyat felé. Ekkor már a két ór eléggé ittas állapotban volt és nemigen tudta egyikük sem, hogy mit csinál. Amikor a vonat megállt, kezdték leszállítani a második kocsiból a testvéreket. Közben a vonat elindult és kb. hatvan személy ór nélkül fennmaradt a kocsikban. Így érkeztünk meg a Déli pályaudvarra már sötétedés után. Még ma is jól emlékszem, szépen leszálltunk, félrevonultunk a peron alá és ráülve a csomagjainkra, vártunk. Nem tudom, hány órát, de egyszer csak megérkeztek a rabszállító kocsik és bevittek bennünket a Markó utcai fogházba. Ott aludtunk a csomagjainkra fekvő. Másnap rabkocsikkal a ferencvárosi pályaudvarra vittek minket és két személykocsiba raktak fel. A vonat Miskolcra vitt, majd átkapcsoltak az ózdi vonalra bennünket. Úgy jó alkonyat felé érkeztünk meg Ózdra. Érdekes módon senki sem várt minket, ott álltunk tétován. A két ór most sem volt teljesen józan. Kitalálták, hogy az Ózd és Ladánytáró közötti kb. 5 kilométeres utat, amely a hegyek között sűrű erdőben vezetett, gyalog fogjuk megtenni. Közben ránk sötétedett, s az erdő fái között felbukkanó holdvilágánál egymást báztatva, néha egymásnak kiabálva, nehogy valaki eltévedjen, mentünk a két ór után. Végre fáradtan megérkeztünk egy háromsoros drótkerítéssel és őrtornyokkal körülvett táborhoz egy erdő közepén. A számunkra nem barátságos örök nem akarták elhinni, hogy a két órrel a több mint 100 személy hiánytalanul megérkezett. De miután a névsorolvasás után senki sem hiányzott, belenyugodtak abba, hogy szerencsésen megérkeztünk.

Ózd, farkashyuki rabtábor

Már az első napokban összeütközésbe kerültünk az új örökkel, a tisztelgés miatt. Megkövetelték tőlünk, hogyha találkozzunk velük, vegyük le a sapkákat, és álljunk vigyázza. Sok kellemetlenség volt emiatt. Akit így egy ilyen helyzetbe elkapnak, sötétzárkára vitték. Erre ment velük mindenki, aki a közelben volt. Kiabálás és ordítás nem számított, erre a géppisztolyt szegezték azokra akik a testvérel akartak menni a sötétzárkára. Rövid idő múlva idehozták Balatonfenyvesről és Háros-szigetről is a testvéreket, így a tábor lassan megtelt velünk és kb. 20 Nazarénussal. Ahogy emlékszem, kb. 200-250-en lehettünk összesen. Éhségstrájkokkal kiharcoltuk, hogy a világi szakácsokat és a raktáron lévő világia-

kat leváltották, mivel ellopták az élelmet. Ezt valaki megírta az Igazságügyi Minisztériumnak is. Így kiszállt egy bizottság, ellenőrizte a dolgokat. Közben a hetes bizottság tagjait, ezután sötétzárkába vitték, kurtavasba tették, emiatt megint sztrájkoltunk. Az viszont javunkra írható, hogy egy elhanyagolt, omladozó bányát rendbe hoztunk és a termelés hatalmas ütemben beindult. Azt ígérték, hogy ha valaki 100% fölött teljesít, minden 2% után egy napot leírnak a büntetéséből. Sokan bedőltek ennek, és túlhajtották magukat. Általában sok jó emlékem van a Ladányi-tároról. Megismertem sok hűséges testvért, szereztem sok barátot. Közöttük van Nagy Ferenc Tiszavasváriból, Rakmányi Ernő Érdről, Lovas Gyula Budapestről. Orgonai személyét (aki később szakadár lett) már akkor különösképp találtam, mert mindenki elé helyezte magát és mindenkit bírált. Kerültem őt. Tiszteltem az ismeretét, de nem szerettem a felsőbbbségi magatartását. Sajnos, a bizottság akkori tagjai az ő hatása alatt álltak nagy százalékban. Jó szellemi légkör volt általában, rendszeres volt az Őrtony tanulmányozás és a Teokratikus iskola. Sokat tanultam. Majdnem szabadon éltünk, kimehettünk gombát szedni az erdőbe és lassan teljesen megbíztak bennünk az örök. Itt írta Rakmányi Ernő a „*Ladány-táró beszél*” című versét, ami elterjedt az országban. Itt ismertem meg Singer Ádám paksi testvért, ő volt a borbélyunk. 1954-ben átvittek minket Tólápára.

A tólápai rab munkatábor

Itt már világiakkal voltunk együtt. Egy Holló nevű százados volt a parancsnok. Itt ismertem meg Dézsi Lajost, aki később sógorom lett, valamint Gercencsér Lajost, aki szintén jó barátom lett. Szinte mindenkit ismertem, mert ketten a Batha Bélával végeztük a bérelszámolást és a testvérek spájzolását. Mivel nagyon érdekelt minden, gyakran összeütközésbe kerültem az akkor bizottság tagjaival. Az 1953-as kongresszus anyagát amikor megkaptuk, eltitkolták a „*Menekülés a biztonságba az újvilág társadalommal*” című tanulmányt. Szerintem féltek az Orgonaitól, mert ő azt állította, hogy az istenellenes erők nem a nemzetközi kommunizmus, és nem lesz béke, mert a kommunizmust legyőzi a nyugat. Csak akkor tisztázódott a tanulmány célja és az igazi értelme, amikor Papp László testvér Márianosztráról megérkezett Tólápára. Ő volt az a személy akit meghallgatott a bizottság és elfogadta az ő helyes megállapítását. Ezután kezdték igazán elszigetelni az Orgonait (később szakadár) és ekkor jelentette ki az Orgonai, hogy csak két Jehova Tanúja van a táborban. Az egyik ő, a másik Csikota Máttyás, aki mint világi tőle ismerte meg az igazságot. Így érkezett el az enyhülés ideje ami szintén rácsfolt Orgonaira, és kezdték a testvéreket lassan engedni. Nagy izgalomban voltunk, mert ez akkor derült ki mindig, amikor munkába indultunk és név szerint szólítottak egyeseket, hogy ők nem mennek le a bányába. Erről jut eszembe, hogy egyszer a politikai tiszt fogadott egy másik tiszttel, hogy a bányából feljövő rabok közül ő ránézésre kiállítja Jehova Tanúit és ő megállapítja az arcáról valakinek, hogy világi vagy testvér. Megnyerte a fogadást.

Szabadulás 1955. május 4-én

Ez a nevezetes nap számomra 1955. május 4-én következett be. Közölték velem, hogy egyéni kegyelemmel szabadulok. Késő délután engedtek el, és én Patonai Árpád testvérral elindultam, szinte mindegy, hogy merre, csak mentünk virágzó fák mellett, egészen addig, míg egy munkásokat szállító autó megállt mellettünk és a vágárunk, Lukács Sándor, aki nekézsényi volt, megismert és hívott, hogy aludjunk nála és reggel induljunk Budapestre. Elfogadtuk a meghívást, de igen keveset aludtam azon az éjjelen és izgatottan gondoltam arra, mekkora meglepetés lesz anyámnak, ha másnap váratlanul megérkezem. Az is volt, még most is elérezékenyülök ha rá gondolok. Három év után egy kis szabadság.

Egy hónapig szabadlábon

Talán természetellenesnek tűnik, de nem éreztem jól magam otthon, mert mindig a testvérek jártak az eszemben. Ott voltam továbbra is velük és úgy jártam mint egy álmodozó. Ha valakivel találkoztam, jó szerencsét köszöntem és úgy éreztem, mintha családomtól szakadtam volna el. Itt kell megemlítenem, hogy ebben az időben a kiszabadult testvéreket meghívták egy találkozóra, ahol Király Lajos testvér és Podlovics György testvér ismertette velünk a katonakönyvvel kapcsolatos körlevél megszületését és az ő álláspontjukat. Utána megkérdeztek minket. Persze nem volt ez vitamentes találkozó, de azért a vége jól végződött. Itt ismertem meg Sárközi Attilát egy jóképességű testvért és Hován Ferencet és más testvéreket. Persze a valóság hamar ráébresztett a tényekre. A munkahelyemre nem vettek vissza. Nem is nagyon akartam visszamenni. Leutaztam Miskolcra, és mivel rendelkeztem bánya-gépkészelői oklevéllel, amit kiváló eredménnyel szereztem meg, úgy gondoltam, ha bányába megyek dolgozni, akkor nem hívnak be katonának. Nem vettek fel, ma sem tudom, miért.

Szentendrei laktanya, bírósági tárgyalás, elítélés

Visszajöttem Budapestre és rövid idő múlva megkaptam a behívómat Szentendrére. Persze akkor még nem tudtam, hogy mindenki aki szabadult megkapta a behívóját. Ott találkoztunk ismét egymással és az új próbával. A Honvédelmi Minisztériumból jöttek k magas rangú tisztek. Egy névre emlékszem, Pahocsa ezredes. Gelencsér György testvért és engem külön behívtak és megpróbáltak meggyőzni, hogy csak útépítésre és békés célokra visznek néhány hónapra dolgozni, miért nem vállaljuk. Elmondtuk, hogy a katonai esküt nem tettük le és nem lehetünk katonák, mert Jézus szellemi katonái vagyunk. Képtelenség leírni azt a sok vitát és érveket, ami ott elhangzott. Hetekig kísérleteztek velünk míg végre megunták. Körülbelül 100-an lehettünk összesen. Egy szép napon felállítottak egyenes sorokba és azt mondták, aki nem vállalja a szolgálatot, lépjen előre egy lépést. Szinte egyszerre léptünk előre, de Nikovics Tibor és Kovács Pál testvér talán egy pillanattal hamarabb. Őket rögtön elkülönítették tőlünk és megkezdték a bírósági tárgyalásukat 1955. június 10-én. A büntetések 3-8 évig terjedtek. Az egyik kiskatona, akivel összebarátkoztam, azt mondta, nekem 5 évet akartak adni, de úgy feldühítetted őket, hogy végül hét évet kaptál. Ezt a plusz két évet a következő szavaimért kaptam: Kérdés: miért nem akarok katona lenni? Elkeserített! El kezdtem beszélni, elmondtam, hogy én ezért 8 évet kaptam, engem semmi sem győzött meg arról, hogy amit hiszek, értelmetlen. Mit gondolnak önök, talán az az egy hónap amíg itthon voltam, megváltoztatta a nézetszemét? Vagy talán a honvédségnél arra tanítanak, hogy hogyan tenyészünk nyulakat és nem arra, hogy hogyan öljük meg az ellenséget? Az ügyész itt közbevágott és azt mondta: „*maga szerint a honvédség egy gyilkos szervezet?*” Erre azt válaszoltam: *Őn mondta.* Remegő hangon, vörös fejjel kijelentette, hogy én lenézem a bíróságot és javíthatatlan vagyok. Így kaptam 7 évet. Még anyámmal is alig hagytak beszélni. Abban a reményben, hátha nem visznek bányába és valami Állami Gazdaságba kerülök, jelentkeztem, amikor megkérdezték, hogy ki az, aki nem egészséges.

Márianosztrai börtön

Így nem kerültem vissza Tólápára a többiekkel, hanem egy néhány testvérral együtt Márianosztrára vittek. Így kerültem egy zárkába Török Salamonnal, később Bardóczki Tamással, majd Taub Mihállyal. Ekkor értettem meg, hogy ez nem véletlen, mert ők nem ismerték a „*Menekülés a biztonságba az újvilág társadalommal*” című tanulmányt. És le kellett, hogy írjam nekik azt, ami új volt ebben az anyagban. Ekkor került Márianosztrára Szabó Vencel testvér is és az ópalotai Fazekas testvér. Itt tanultam meg a kötélfonást, istráng és kötőfűk készítését kenderből.

A Mosonyi utcai rabkórház, majd a gyűjtőfogház

1956-ban a gyomrom viszont annyira tönkrement, hogy tavasszal felszállítottak a Mosonyi utcai kórházba. Mivel komoly bajomat nem állapítottak meg, innen rövidesen a budapesti gyűjtőbe kerültem. Itt voltak akkor az egész letartóztatott felelős testvérek az összes körzetfelügyelőkkel. Itt ismertem meg az idős Zelenyánszki János testvért, a fiát Istvánt, Sárközi Attilát, Füle Lászlót, Dézsi Lajost, a későbbi apósomat. Egy zárkába kerültem Hubicsák Zoltán testvérrel, akit már régebben ismertem és Podlovics Györggyel, akit szintén ismertem. Itt találkoztam Garai István testvérrel, Iván Ferencel, régi ismerőssel, Pethő György testvérrel, akit a csepeli gyülekezetből ismertem. Megismertem Tóth István testvért és sok testvért. Hubicsákék nagyon kíváncsiak voltak a katonakönyvvél kapcsolatos tőlápai véleményre, amit ismertettem velük. Elmondták lebukásuk történetét, valamint az áruló Csobán Józseffel kapcsolatos véleményüket. Sokat tanultam az elmondottakból és úgy éreztem, hogy ezeknek az ismereteknek még sok hasznát veszem. Jelképek nélkül megünnepeltük az emlékünnepet. Engem levittek dolgozni a Rádió és Telefongyár ott létesült üzemébe. Egy Auschwitz-ból szabadult alhadnagy volt a főnök (Bachman nevű), aki nagyon meg volt elégedve a munkámmal és beleegyezett abba, hogy több testvért levigyek dolgozni. Ez az alhadnagy tisztelte Jehova Tanút.

Közben a politikai enyhülés időszaka kezdett átmenetileg kedvezőre fordulni. A huszadik pártkongresszuson Hruscsov fellépett a személyi kultusz ellen és az előidézte, hogy Magyarországon is változások kezdődtek. Mi ezt a változást 1956 októberében a gyűjtőfogházban éltük át. Szokatlanul sok lövöldözést hallottunk. Nem mehettünk le munkába. Én kitaláltam, hogy szólok az őrnék, hogy fáj a fogam. Ezzel az indokkal le is kísért a földszintre. Az orvos szintén rab volt és én azonnal megmondtam, csak azért jöttem, hogy megtudjam, mi történik körülöttünk. Ő sem tudott sokat, de abban biztos volt, hogy kint forradalom van. Ezt mi is hamarosan megtudtuk, amikor láttuk, hogy a piros csillagot felváltotta a nemzeti színű szalag az örök sapkáján. A következő napokban kinyitották a cellák ajtajait és lemehettünk a földszintre. Ott civil ruhás géppisztolyos fiatalok beszéltek arról, hogy forradalom van. Sőt egy alhadnagy „*magyar testvéreim*” hangos kijelentéssel felállt egy dobogóra és beszélt a szabadságról. Rögtön mondtam a testvéreknek, hogy ez volt a nagy kommunista parancsnok Ladánytáróban.

Szabadulás a gyűjtőből 1956. október 29-én

Kezdték minden politikai elítéltet kiengedni, először formálisan egy bizottság elé állították az illetőt, majd kezét fogtak vele és egy szabaduló papírt kaptak és mehetett haza, ha tudott. Így szabadultam én is. A gyűjtő előtt állt egy busz, felraktak minket, és végig a Kerepesi úton, nem éppen békés csendben, mert közben mindenütt lövöldözések hallatszottak, bevitték a Keleti pályaudvarra. Ott találkoztam Paulinyi Károly testvérrel, akivel aztán elmentünk Oláh Margit testvérnőhöz, aki Sátoraljaújhelyről jött fel Budapestre lakni, és az Alsóerdősor utcában lakott. Ők azonban nem akartak elengedni, mert nem volt közlekedés, álltak a villamosok és nem jártak a buszok. Így gyalog indultam a körút felé, és mindenfelé kilőtt tankok és elszenesedett hullák között mentem a Boráros tér felé. Biztosan az angyalok védelmeztek, mert minden baj nélkül megérkeztem a Boráros térre. Innen óránként járt a hév, amikor nem lőttek. Így érkeztam haza. Csak a húgom volt otthon, mert a szüleim vidéken voltak. Úgy alakultak a dolgok, hogy egy kis szünet következett be, mert másnap bementem a gyárba dolgozni, ahol örömmel fogadtak és mehettem dolgozni néhány napig. Akkor ugyanis azt mondták, hogy nincs áram és leáll az üzem. Nem is lehetett volna bemenni, mert olyan lövöldözés volt, hogy életveszélyes volt kimenni az utcára. Végül novemberben bejöttek az oroszok és leverték a forradalmat. Decemberben ismét

leállt a gyár és ekkor a húgommal leutaztunk Szarvasra a Dézsi családhoz. Itt ismertem meg Wekerle László testvért és itt találkoztam Bartha András testvérrrel, aki éppen akkor Szarvason tartózkodott. Ekkor kezdődött el egy levelezés Dézsi Lenkével, akit később feleségül vettem.

1957. február 1-jei letartóztatásom

A visszautazásunk után 1957. február 1-ig dolgoztam a gyárban. Ezen az éjszakán éjfélkor körülvették a házunkat a géppisztolyos pufajkások és mivel nem engedték be őket, betörték az ajtót és letartóztattak. A csepeli rendőrségre vittek. Tele volt a folyosó, és időnként, mivel a fal felé voltunk állítva, felszólítottak, hogy forduljak meg. Láttam, hogy fényképeket néznek és a végén azt tapasztaltam, hogy egyedül maradok. Ezután lekísértek egy zárkába és másnap visszavittek a gyűjtőbe. Hiába mutattam a szabadulási papírt, azt mondták, érvénytelen, ezt az „*ellenforradalmárok adták ki.*” A bent létem alatt az üzem írt egy kérvényt, hogy ők vállalják értem a felelősséget, engedjenek ki. Persze amikor visszavittek, akkor kis fogházba kerültem, amíg ki nem vizsgálják az ügyemet. Végül 1957. április 14. után szabadultam feltételesen.

(...)

Budapest, 1994. május 22.

Oravetz László

FAZEKAS CSABA

Jehova Tanúi Magyarországon, 1989 2016¹

1. BEVEZETÉS. KISEGYHÁZKUTATÁS KÖZELMÚLT-TÖRTÉNETI DIMENZIÓBAN

Jehova Tanúi 1989 utáni magyarországi történetének megírása – a korábbi időszakoktól eltérően – teljesen más szemléletet és teljesen más módszertani megközelítéseket igényel. Ezek előzetes összefoglalását már csak azért is fontosnak tekintjük, mert az egyháztörténet-írásban a „jelenkortörténeti” megközelítésnek nem igazán alakult még ki a módszertana.

Maga a jelenkortörténet-írás mint diszciplína is elméleti és módszertani viták középpontjában áll.² A jelenkortörténet periódusának kezdetét rendszerint 1914-ben szokták meghatározni, máskor a kifejezést az 1945 utáni időszakra (vagy épp konkrétan az államszocializmus korszakára) értelmezik,³ és találkozhatunk olyan szemlélettel is, amely kifejezetten a néhány éves közelmúltra, a napjainkba torkolló rövid időszakra közelítve szemléli a történész „jelenkorát”. Ez utóbbi megközelítést alkalmazva, úgy gondoljuk, a napjainkat is magában foglaló közvetlen közelmúlt kutatása nem tekinthető kényelmetlen vagy felesleges történészi feladatnak, éppen ellenkezőleg. Módszertani „kánon” vagy szakmai közmegegyezés hiányában⁴ az 1989 utáni periódust épp ezért nem is „jelenkortörténetként”, sokkal inkább „közelmúlttörténetként” interpretálhatjuk, és tekinthetjük önálló arculatú történészi feladatnak. Meggyőződésünk szerint a közelmúlt is helyezhető történelmi távlatba, s a történész feldolgozhatja közelmúltjának forrásait is az őt mindenkor kötelező „sine ira et studio” szemlélet alkalmazásával, a források

¹ A kutatómunkám megszervezésében a Jehova Tanúi egyház részéről Jankovics Tibor nyújtott nagy segítséget, Annegret Dirksen a tulajdonában lévő kéziratokat bocsátotta rendelkezésemre, ő és Csapody Tamás hasznos tanácsokkal, szakirodalmi tájékozással is segítettek. Kéziratomat Kamarás István látta el lektori megjegyzésekkel. Közreműködésüket hálással köszönöm! (A szerző.)

² Ld. pl. a Politikátörténeti Intézetben 2010 novemberében tartott konferencia előadásait. Ismertette: A jelenkortörténet-írók felelőssége. In: *Múlt-Kor*, 2010. november 12. Online: mult-kor.hu; Konok, 2010.

³ „Az 1989–90-es rendszerváltás utáni időszak azonban ma még inkább a politikatudomány, a politikai értelmezés terepuma. Ily módon a jelenkortörténet azt a négy és fél évtizedes időtartamot jelenti, amelynek során Magyarország a szovjet befolyási övezethez tartozott, a háború utáni demokratikus átmenet néhány éves időszakát leszámítva azonos a szovjet típusú berendezkedés hazai történetével.” Rainer, 2005.; Vö.: Ö.Kovács, 2006.

⁴ Vö. Pritz Pál hozzászólása: Konok, 2010. 172. p.

felkutatásával és értelmezésével. Amikor Kósa László a jelenkori historiográfia szegényességének, szerénységének okait csokorba gyűjtötte, első helyen említette: „Időbeli közelség, ami mindig kézenfekvő, kényelmes kifogás a jelenkortörténet számára, de mindig kritikával kell hozzá viszonyulni.”⁵ Gondolatával teljesen egyetértünk, úgy hisszük, az időbeli közelség nem felmentés, hanem éppen hogy kihívás a történeti kutatások művelői számára. Kihívás, még hozzá újszerű kihívás, mely néhány sajátosság figyelembe vételét mindenképp szükségessé teszi.

A legfontosabb, hogy meg kell birkózni a közelmúlttörténetként is értelmezhető jelenkortörténetet leggyakrabban érő – egyébként teljesen helytálló – kritikai észrevétellel, miszerint a most vizsgált közelmúlt még nem egy lezárt, vagy a történész által lezárható periódus elemzését jelenti. A kutató nincs, és nem lehet birtokában az általa vizsgált korszak eseményeit záró, újraértelmezésre készített periódushatárra vonatkozó ismereteknek, sőt még az azt követő, jelen időpillanaton átnyúló jelenségeknek sem, ahogy mondani szokták, nem lehet tisztában a történelem „kifutásával”.⁶ Ez nyilván fokozott óvatosságra intő körülmény, de a már megtörtént események számbavételét és bizonyos tanulságok megfogalmazását nem teszi feleslegessé. Másodszor, a közelmúlttörténet kutatásának sajátos dimenziót ad a hozzáférhető, következtetések levonását lehetővé tevő forrásanyagok teljesen eltérő szerkezete, melynél két alapvető körülményt kell kiemelni. Az egyik a „hagyományos” levéltári kutatás lehetőségeinek korlátozottsága, hiszen az 1989–2016 közötti periódusban keletkezett iratanyag jelentős része a kutató számára nem hozzáférhető. Nem került még be a levéltárba, az iratképző szerv is létezik és „dolgozik”, vagy épp kutatási korlátozások esete forog fenn. A másik körülmény pedig az ezredforduló korának általános forrástermelés-változásával, egyszerűbben szólva a digitalizációval áll kapcsolatban. A közelmúlttörténet forrásai ugyanis nem korábbi iratanyagok digitalizált változatának kutatását jelentik, hanem a már eleve elektronikus formában keletkező dokumentumok, internetes híradások stb. feltárását és elemzését, nem is említve az írott forrásoktól az audiovizuális (rádiós, televíziós stb.) források javára átbillenő szerkezetváltás kihívásait, továbbá az oral history szélesebb körű alkalmazásának lehetőségét és kényszerét. Mindehhez értelemszerűen a sajátosságokat mindenkor szem előtt tartó forráskritika kötelezettsége is társul.

Harmadszor, a közelmúlttörténetet nyilván a korábbi korszakoknál is jobban nyomasztja a történész saját korában testet öltő nyomásgyakorlás kényszere. Nem pusztán a politika mindenkor kisebb vagy nagyobb mértékben a történelemképre és múltértelmezési narratívákra telepedő (emlékezetpolitikai) kényszeréről van szó, hanem az aktuális társadalmi, erkölcsi, közfelfogásban megjelenő normáitól

⁵ Kósa László: A református egyház történetének kutatása. In: *Múlt-Kor*, 2012. december 29. Online: mult-kor.hu

⁶ Érdekeséggé említhetjük, hogy a kifejezést régóta használják, még egészen eltérő „közelmúlt”, egészen eltérő ideológiai háttérben is, ld. pl.: Pach, 1981. Más megközelítésben – az Annales-iskola alapján – a jelenkortörténetet addig értelmezhetjük, ameddig olyan korszakot vizsgálunk, amelynek nem látjuk a következményeit. Ld. Földes György hozzászólása: Konok, 2010. 170. p.

való elhatárolódás lehetőségeiről is.⁷ A „történész felelőssége” értelemszerűen a közelmúlttörténet területén jóval nagyobb.

Negyedszer említeni kell még a szakirodalmot, a korábbi alap kutatások nyilvánvaló hiányát vagy legalábbis jóval korlátozottabb felhasználási lehetőségét. Ezzel összefüggésben a közelmúlttörténet kutatása sokkal inkább rá van utalva a társtudományokra, a politológiára, a szociológiára, a kulturális antropológiára stb.⁸ Arról már nem is beszélve, hogy a közelmúlttörténésznek nemcsak az jelent kihívást, hogy elkerülje a történelmi mítoszok továbbéltetésének csábítását, hanem az is, hogy lehetőség szerint ne járuljon hozzá újabbak keletkezéséhez.

Az egyházhistoriográfiában közelmúlttörténeti megközelítéssel alig-alig találkozunk, pedig – az 1990-es évekkel kapcsolatban már bizonyosan – a „történeti távlat” is rendelkezésünkre áll.⁹ A vonatkozó szövegek vagy a korábbi periódus „kitekintéseivel”, vagy épp aktuális egyházpolitikai folyamatok nagyobb időtávlatba helyezésével kapcsolatos kísérletek. Megvolna a lehetőség az ezredfordulót megelőző és követő egyházpolitikai folyamatok áttekintésére, az egyházak társadalmi szerepének regisztrálására az 1989-cel megváltozott viszonyok közepette, nem is beszélve olyan sajátos kérdéskörökről, mint például az egyházi tulajdonrendezés, az egyházfinanszírozás, az állam-egyház viszony politikai vagy ideológiai vetületei stb. Ez a megállapítás pedig az ún. „történelmi egyházak” illetve a kisegyházak vonatkozásában egyaránt megalapozottnak látszik.¹⁰

Rátérve tanulmányunk témakörére, Jehova Tanúi magyarországi története esetében a fentiekben túli sajátos megközelítéseket is szóba kell hozni, a rendszerváltás utáni időszak több szempontból is sajátosságot hordoz az egyház történetének korábbi időszakaihoz képest. 1989-ben az egyház állami elismertetése korábban alig illetve egyáltalán nem tapasztalt szabadságélményhez juttatta a közösség tagjait. Az 1945–1949 közötti periódustól eltekintve Jehova Tanúinak a múltja magyarországi megjelenésüktől kezdve az illegalitás, az állam részéről megnyilvánuló – eltérő formákban és tartalomban testet öltő – üldöztetések története volt. Az 1989 utáni viszonyok viszont – az olykor megnyilvánuló negatív megkülönböztetések ellenére – összességében a vallásszabadság megélésének, a fejlődésnek, a gyarapodásnak az időszakát jelentik. Alapvető módszertani kérdésként merül fel továbbá, hogy egy olyan egyházzal beszélünk, amely – mind a „történelmi”, mind más kisegyházi közösségektől eltérően – a közélettől alapvetően elzárkózó, sajátos teológiai és missziós elveket valló felekezetet alkot. Jehova Tanúi a rendszerváltást követő periódusban ugyanúgy, mint az azt megelőző megkülönböztetések, üldözések korában kizárólagos módon küldetésükre, missziós munkájukra és közösségük belső életének építésére, erősítésére koncentráltak.

⁷ Ld. Gecsényi Lajos hozzászólása: Konok, 2010. 173. p.

⁸ Ld. Lengyel László hozzászólása: Konok, 2010. 173. p.

⁹ Vö. pl.: Rajki, 2009.

¹⁰ Kisegyházak, új vallási mozgalmak tekintetében leginkább példamutató, terjedelmesebb – a közelmúlttörténet mellett inkább vallásszociológiai és teológiai nézőpontú – elemzés: Kamarás, 1998. A legutóbbi, témánkba vágó rövid összefoglalás a tanúk történetéről, tanairól, állami hatóságokkal való kapcsolatáról: MJTE, 2014.

Az állam, a politika felé elzárkózó, ugyanakkor a társadalom felé nagyon is nyitott közösségről van szó, amely – változó eszköztár latba vetésével ugyan, de – legfőbb céljának az emberek megszólítását és közösségükbe való integrálását tekintik. Az általuk alkalmazott Biblia-értelmezés így rendkívül fontos, tevékenységük minden elemének megítélésekor, s magyarázatul szolgálhat a közvetlen missziós célkitűzéseken és a szentírási parancsolatok betartásán túlmutató aktivitás minimalizálására, vagy épp teljes figyelmen kívül hagyására. Kétségtelen továbbá, hogy Jehova Tanúi tevékenysége gyakran váltott ki meg nem értést vagy épp gyűlölködést a társadalmi környezetükből, missziójuk számos eleme hatott irritálóan sokakra. Ez azonban már korántsem jelent egynemű folyamatot, a modernizálódó világhoz való alkalmazkodás színessé teszi közelmúltjuk történetét is, vagyis jól ismert missziós elemeket, a közösségük összetartására irányuló erőfeszítéseket a változatosság, az újdonságok befogadására való nyitottság jellemzi.

Nem a szó hagyományos, köznapi értelmében vett intézményfenntartó egyház (nincsenek iskolái, szociális vagy egészségügyi intézményei), nem törekszik a többi keresztény közösségre jellemző felekezeti közti kapcsolatok kiépítésére, vagyis közelmúltjuk történetének kutatásában a célokat, csomópontokat is a hagyományos egyháztörténeti felfogást újragondolva kellett kialakítani. Természetesen többször kerültek kapcsolatba a politika világával, jutottak – nem általuk keresett – közéleti csatározások középpontjába, de alapvetően az állam intézményeitől, a hatalmi szervektől tudatosan elhatárolódó, határozottan apolitikus álláspontot alakítottak ki, amelyhez következetesen ragaszkodtak is. Jehova Tanúinak magyarországi közössége továbbá egy világméretű, rendkívül hierarchikusan szervezett egyház itteni szervezetét jelentik, vagyis tevékenységük pontosan követ központi utasításokat, törekszik arra, hogy a nemzetközi mozgalom pontosan ugyanazon az ideológiai alapokon és vallásgyakorlati elemeken nyugodjék, amit megint csak nem szabad a közelmúlttörténet feltárásakor szem elől téveszteni.

Jehova Tanúi közelmúlttörténetének megírásakor így tudatosan érdemes egy „belső” és egy „külső” nézőpontot alkalmazni. Előbbiekben összefoglalva az egyház szervezeti változásait, fejlődését, valamint legfontosabb tanításait és vallásgyakorlatának sajátosságait. Értelemszerűen a teljesség igénye nélkül, hiszen rendszeresen (havonta, kéthetente stb.) megjelenő, aktuális bibliai helyeket értelmező kiadványaik teljes szöveg- vagy tartalomelemzése még egy rövidebb periódus esetében is meghaladná jelen tanulmányunk kereteit. De a fontosabb tanítások, bibliai interpretációk és életvezetési tanácsok, missziós módszerek stb. azért megragadhatók és csokorba gyűjthetők, nem is beszélve az egyház reprezentatív (regionális, országos vagy épp nemzetközi léptékű) eseményeiről. Ugyancsak az egyház közelmúlttörténetének belső nézőpontjához tartozik a gyarapodás, fejlődés, létszámok és a szervezethez kapcsolódó kérdés, utóbbi alatt értve különösen az infrastrukturális gyarapodást. Persze mindehhez folyamatosan társul a külvilág (többségi társadalom, más felekezetek stb.) kontrollja. Ami pedig a „külső” nézőpontot illeti, azt próbálhatjuk úgy is megfogalmazni, hogy mi és hogyan „látszott” Jehova Tanúi életéből a politikai közéletben valamint a nyilvánosságban, utóbbi tekintetében könnyű megragadni azokat az elemeket, melyek „tematizálták”

kívülállók figyelmét újszerűségük, szokatlanságuk, vagy éppen meghökkentő voltak miatt. (Ilyen például Jehova Tanúi tanítása a vérátömlesztésről, a katonai szolgálat megtagadása stb.)

A forrásanyag tekintetében fontos, hogy 1989-ig az egyháznak sem módja, sem lehetősége nem volt saját iratképzés és iratrendezés folytatására, saját emlékeinek folyamatos gyűjtésére és regisztrálására. E tekintetben a közelmúlt alapvetően más forrásanyagra támaszkodhat, mert hozzáférhet az egyház birtokában keletkezett dokumentumoknak, továbbá legálisan lehet forgalmazni az egyházi kiadványokat, s Jehova Tanúi rendszerint élnek is a nyomtatott szó terjesztési lehetőségeivel, vagyis saját röpirataik, könyveik jól használhatóak az önmagukkal kapcsolatos jellemzés kialakításakor. Jelentős részben hozzáférhetetlen a közelmúlt politikai iratképző szerveinek Jehova Tanúival kapcsolatos álláspontja, csak szórványosan kerültek ki illetve nyilvánosságra hivatali iratok. Óriási mennyiségű viszont a sajtóanyag, a különböző igényességű és nézőpontú napi-, heti stb. lapokban szereplő híradások Jehova Tanúi közelmúltjának történeti feldolgozásához is jelentős alapanyagot nyújtanak. (Kiterjesztve ennek érvényességét a hagyományos sajtótermékek mellett az audiovizuális híradásokra és az internetre, a szerkesztett hírportáloktól a blogszféráig.) Ugyanez mondható el az oral history lehetőségeire, szerencsére a közelmúlt át- és túlélőivel készített interjúk – mind a „külső”, mind a „belső” nézőpont érvényesítésekor – nagyon fontos információkat adtak mind a Jehova Tanúitól származó, mind a róluk szóló adatok tekintetében.

Összességében Jehova Tanúi közelmúlttörténetének megírását egy több szempontból izgalmas kutatói feladatnak, kihívásnak tekintettük, mely a kisegyház-historiográfiára illetve az ezredforduló Magyarországnak általánosabb megismerésére egyaránt hatással lehet.

2. JEHOVA TANÚI A MAGYAR POLITIKÁBAN

2.1. 1989–1994

„Itt van a negyedik virágkor?” – tette fel a logikus kérdést az elismertetést kommentáló publicisztikájában Csapody Tamás, végiggondolva Jehova Tanúinak, a sok illegalitáson és hatósági zaklatáson átívelő, a szabad vallásgyakorlás kapujába érkező gyülekezetnek a magyarországi történetét.¹¹ Bizonyos szempontból való-

¹¹ Csapody Tamás: Isten neve: Jehova. In: *Élet és Irodalom*, 1989. július 21. – Csapody, 2002. Az egyház egyik vezetője így idézte fel, milyen érzelmek határozták meg nézőpontjukat a 90-es évek elején egy kongresszusuk alkalmával: „Nagy demonstrálása volt ez a kongresszus a szabadságot szerető Jehova népének, és mi boldogan tapasztaltuk azt, hogy a szellemi szabadságunkat visszaadta Jehova. Most már csak rajtunk múlik, hogy hogyan használjuk fel ezt a szabadságot a hátralevő időben.” Oravetz László: „Szabadságszeretők” Nemzetközi Kongresszusa a Népstadionban, 1991. július 26–28. [1994] – Oravetz, 2015.

ban virágkor vette kezdetét a Tanúk számára, ugyanakkor az új viszonyok új típusú megpróbáltatások elé állították a közösséget.

„A politikai élettől való teljes elhatárolódásnak Magyarországon az egyházakban kevés hagyománya van” – állapította meg egy neves szakértő a rendszerváltás időszakában,¹² így folytatva:

„Ilyen követelmények általában csak a reménytelen jogfosztottság állapotában fogalmazódtak meg: 1945 előtt egyik-másik kisegyházi közösségben, az elmúlt években és évtizedekben a Jehova tanúi gyülekezet tagjaiban és egy-egy sok börtönt megjárt és sokat szenvedett papban. Az ilyen szélsőséges álláspont egyfelől a társadalomhoz fűződő viszonyt teszi problematikusná, másfelől eleve szembe kerül az egyház többi részével, illetve mindazokkal, akik küldetésüket az éppen adott rend viszonyai között próbálják megvalósítani. [...] Maga a probléma ellenben olyan ütemben tompul és válik talajtalanná, ahogyan a vallási okból történő üldöztetés és az egyháznak a politikai hatalom általi manipulálása megszűnik.”

A Jehova Tanúira is vonatkoztatható megállapítást sajátosan árnyalja mindaz, ami a közösséggel a rendszerváltást követő években történt.

Az Állami Egyházügyi Hivatal valódi „hattyúdalanak” számított, amikor a korábbi hosszas tárgyalások, előkészítések után 1989. június 27-én, alig néhány nappal a kommunista egyházpolitikát megtestesítő hivatal jogutód nélküli megszüntetése előtt „törvényesen elismert vallásfelekezetté” nyilvánította a magyarországi Jehova Tanúi Vallási Közösséget.¹³ A rendszerváltó folyamat iránti társadalmi bizalom, majd az 1990. évi szabad választások nyomán kialakult új, bizmatlanságra, szembenállásra épülő politikai-közéleti légkör hektikus mozgások között érte Jehova Tanúit. Egyrészt az állami ellenőrzés, az illegalitás alóli felszabadulás érthető örömmel töltötte el a közösség tagjait, megnyitotta a korábban elzárt missziós csatornákat, az egyház fejlődési, fejlesztési lehetőségeit.¹⁴ Másrészt szembe kellett nézni a közösségnek azzal, hogy a megváltozott politikai viszonyok között új típusú kihívásoknak kell megfelelnie, a nyilvánosság által generált bizmatlanságnak új formáival kell felvennie a küzdelmet.¹⁵ Jehova Tanúi kezdettől kinyilvánították, hogy – ragaszkodva hitelveikhez – a

¹² Tomka, 1989.

¹³ Ld. pl.: 4/1989. (VI.30.) ÁEH. határozat (Magyarországi Jehova Tanúi Vallási Közösség) –Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye, 1989. Bp., 1990. II. 1061. p. A rendelkezés alapját az 1895. évi XLIII. tc. 7. §., ill. az 1947. évi XXXIII. tc. jelentette. Ld. még pl.: Új vallásfelekezet engedélyezése. Magyarországi Jehova Tanúi Vallási Közösség. In: *Magyar Nemzet*, 1989. június 28. 5. p.

¹⁴ Az elismertetéssel kapcsolatos híradásokat feszülten figyelték a Tanúk mindenütt az országban, a délutáni hírekben a rádió is bementa, a gyülekezeteket is egyből értesítették. A Tanúk szempontjából a legfontosabb jellemzője az elismerésnek az volt, hogy „megalkuvás nélkül” történt, vagyis nem tettek semmilyen engedelményt. – Jakab István interjú, 2016.

¹⁵ Az alább következő, az 1990-es évek „szektakampányával” kapcsolatos eseményekre vö.: Fazekas, 2016. A témáról egykorúan: Mezei, 1994. Illetve: Az ún. Segítő Barát Munka-

felosztásáról egyeztető fórumtól is,¹⁷ kinyilvánítva, hogy ezt a magatartásukat tekintették általános, követendő eljárásnak.

Az 1989–90-es magyarországi rendszerváltás egyik sajátossága volt, hogy – elentétben más kelet-európai államokkal – annak folyamatában a nagy, „történelmi” egyházak nem játszottak számottevő szerepet. A demokratikus jogállamnak megfelelő új vallásügyi törvény 1990 januárjában, vagyis még a szabad választások előtt született. Az 1990. évi IV. törvény egyik legismertebb vonása kezdettől az volt, hogy nemcsak széles körben biztosította a vallás szabad gyakorlásának jogát, a látszatát is kerülni igyekezett az egyházak állami felügyeletének, ellenőrzésének, az egyházi ügyekbe való beavatkozásnak, lényegében csak formai feltételeket szabott az új vallási közösségek egyházként való jogi elismeréséhez. (Mindössze 100 fő támogató aláírását kellett ehhez a bírósághoz benyújtani.) Jehova Tanúi az 1989-es elismerés alapján kérhették és kapták meg az új törvénynek megfelelően is az egyházi jogi minősítést.¹⁸

A korszak egyes egyházpolitikai törvényeket illető heves vitái (elsősorban az egyházak kárpótlásával, a hitoktatással, tábori lelkészi szolgálattal stb. kapcsolatosan) kevésbé érintették Jehova Tanúit. Az ingatlanokra benyújtott mintegy 6100 egyházi kérelemből csak egyet adtak be a Tanúk,¹⁹ ekkor még sikertelenül. (Az 1991. évi XXXII. tc. alapján az volt a probléma az igényléssel, hogy az 1945-öt követő államosításkor a visszakért ingatlan nem volt egyházi tulajdonban, nem rendelkezett jogi személyiséggel.²⁰)

A demokratikus jogállam normáinak megfelelő, egyházügyekkel foglalkozó kormányzati szervezet már a Németh-kormány időszakában létrejött, Antall József miniszterelnöksége idején stabilizálódott. Platthy Iván, aki először a Művelődési és Köznevelési Minisztériumban az egyházakkal kapcsolatot tartó főosztályt megszervezte és vezette, majd 1995-től címzetes államtitkárként a Miniszterelnöki Hivatal Egyházi Kapcsolatok Titkárságának vezetője volt, úgy emlékezett vissza a „hőskorra”, hogy alapelvnek egy dolog számított: meg kell ismerkedni azokkal, akik kapcsolatot akarnak tartani az állammal, az egyenjogúság elve alapján „kicsikkel” és „nagyokkal” egyaránt.²¹ Az állam kifejezetten támogató, segítő szándékkal fordult a „történelmi” egyházak mellett az akkor „felszabaduló” illetve újonnan induló kisebbségi egyházak felé is, számos konzultációt kezdeményeztek,

¹⁷ MNL OL XIX-I-9-ss. 10.431/1990.IV. sz.

¹⁸ A Fővárosi Bíróság 1990. július 3-án kelt, 6.Pk.63.346/90. sz. végzésével az egyházak bírósági nyilvántartó rendszerébe 24. sorszám alatt iktatta be, mégpedig az 1990. évi IV. tc. 22. § alapján. Vö. Dirksen, 2009. 299. p. Hivatalosan ekkor vették fel a Magyarországi Jehova Tanúi Egyház elnevezést.

¹⁹ Visszaigényelt egyházi tulajdon. In: *Népszabadság*, 1991. május 22. 7. p.; *Népszava*, 1992. március 17. 5. p. Később Jehova Tanúi szerény ingatlanigényeire megnyugtató megoldás született. Ld. Czene Gábor: Az egyházak inkább pénzbeli kártérítést kérnek. In: *Népszabadság*, 1995. október 14. 4. p. Jehova Tanúi a későbbiekben sem próbálkoztak ingatlan-visszaigényléssel. Ld.: Dobszay, 2004/a.; Platthy Iván interjú, 2016.

²⁰ Fedor Tibor interjú, 2016.

²¹ Platthy Iván interjú, 2016.

minden igényük, problémájuk megoldására nyitottnak mutatkoztak.²² Platthy Iván elmondása szerint Jehova Tanúi nem igényelték ezt a fajta kapcsolattartást, kezdetben erőteljesen az államtól és állami intézményektől való távolságtartást tekintették a követendő stratégiának. A főosztályvezető egyszer-kétszer megkereste a Jehova Tanúit képviselő, vezető Völgyes Sándort, de rendszeres kapcsolattartás nem alakult ki.²³ (Általános problémát jelentett a korábban üldözött vallási közösségek részéről az állam iránt megmutatkozó bizalmatlanság, egy-két évig eltartott, amíg ez a feszültség oldódott, de összességében viszonylag hamar kialakultak és megmaradtak a jó együttműködés keretei.²⁴) Ráadásul ezek az első szórványos találkozások még magukon viselték az illegalitásból éppen kilépő kisegyház bizonytalanságát, az állami tisztviselőkkel találkozó tanúk inkább a „térítést” helyezték előtérbe.²⁵

Nyilvánvaló volt, hogy a vallás szabad gyakorlását liberális elvek mentén szabályozó törvényi háttér nemcsak az államszocializmus idején illegalitásban működő kisegyházak számára könnyítette meg a legalitást, hanem ösztönzően hatott új vallási mozgalmak szerveződésére és jogi elismerésére is. Az új kisegyházak nyilvánosságra lépése, sok szempontból Magyarországon akkor ismeretlen hitéletének elemei szokatlanoknak számítottak az éppen csak szabaddá váló közéletben. Jehova Tanúi esetében például „feltűnőbbé” vált a korábban is alkalmazott gyakorlatuk, vagyis a lakásról lakásra járó, „térítő” tevékenység, a már 1989-ben is figyelmet kiváltó kongresszusuk a Népstadionban stb. Ez volt az egyik oka annak, hogy a kisegyházakkal szemben 1991-től egyre élesedő kampány kezdődött, ami több vonatkozásban érintette Jehova Tanúit. Pedig magyarországi működését illetően valóban „történelmi” múltra tekinthetett vissza, semmiképp sem lehetett „új vallási mozgalomként” kezelni. Az persze tény, hogy az illegalitásból kilépő Tanúk nyilvános tevékenysége ugyanolyan meglepetésszerűen érintette a rendszerváltás sokkhatása időszakában frusztrált politikai és társadalmi légkört, mint az akkoriban Magyarországra érkező kisegyházi missziók.

²² Ld. erről részletesen a művelődési tárca kisegyházi referensének, 1995-től az egyházi kapcsolatok államtitkárságának kisegyházi szakmai tanácsadójától: Egyed, 2005. A Jehova Tanúival való kapcsolattartás elsősorban adminisztratív ügyekre vonatkozott, nemcsak a kultuszárca, hanem más szervek részéről is. Pl: APEH Fővárosi Igazgatósága Völgyes Sándornak, Budapest, 1990. szeptember 26. – Oravetz, 2015. (Az egyház jogi személyiségéről való nyilatkozattétel mellett az egyházak adózásával kapcsolatos módszertani kiadványhoz kértek információkat illetve ajánlottak segítséget.) Más alkalommal a határőrség ajánlotta fel az egyháznak, hogy nemzetközi kongresszusukra tekintettel különös figyelmet fordítsanak külföldi vendégeik beléptetésére. Belügyminisztérium Határőrség Országos Parancsnoksága Völgyes Sándornak, Budapest, 1990. január 23. – Oravetz, 2015.

²³ Platthy Iván interjú, 2016.

²⁴ Egyed Judit interjú, 2016.

²⁵ Egyed Judit interjú, 2016. Kitérőként megjegyezzük, hogy az állam képviselőivel való kapcsolattartás valamennyi kormányzati ciklusra jellemző volt, a Jehova Tanúi hivatalt a különböző kormányok egyházügyekkel foglalkozó államtitkárai egyaránt felkeresték, 1998 után Semjén Zsolt, 2002 után Szalay István és Gulyás Kálmán is, 2010 után Latorcai Csaba, de megfordultak más állami vezetők, például Fedor Tibor, Szűcs Géza stb. – Jakab István interjú, 2016.

Az 1990-es évek elején kialakult szektaellenes légkör mögött két, egymással összefüggő tényezőről beszélhetünk. Egyrészt arról, hogy az ún. „történelmi” egyházak (katolikus, református, evangélikus) féltékenyen tekintettek az általuk csak „szektaként” kezelt mozgalmakra, köreikben volt még fogékony-ság az állami tiltás eszközeinek igénybe vételére. Másrészt pedig a konzervatív kormánypártok hívei a kisegyházakban nemcsak az „igazi” vallásosságra leselkedő veszélyt, hanem a magyarság elleni agitációt, internacionális vonásokat is felfedezni véltek, gyanakvással tekintettek a vallásosság új formáinak térnyerésére, és azokat a magyar nemzetre veszélyesnek tartották. Jehova Tanúi esetében érezhetően megszólaltatott például olyan reflexeket, mely a közösséget „nemzet-kösiséggel” vádolta, amire a korábbi történelmi korszakokban már voltak előképek. (A Horthy-korszakban és a kommunista időszakban egyaránt az szolgáltat-ta a bizalmatlanság legfőbb alapját, hogy Jehova Tanúi valóban egy világméretű szervezet magyarországi missziójaként működtek.) A jobboldali-konzervatív kormánypártok (MDF, FKGP, KDNP) a „kereszténységre” (pontosabban: a „történelmi” keresztény egyházakra) politikai szövetségesként tekintettek, ez hamar identitásuk meghatározó részét képezte, megkönnyítve elhatárolódásukat az állam–egyház elválasztását következetesen szorgalmazó ellenzéki liberális pártok-tól (SZDSZ, FIDESZ) és az utódpartiság bélyegével folyamatosan ellátott szocialistáktól.

A „szekták” veszélyességével való riogatás a kormánypárti és a szélsőjobboldali sajtóban egyre inkább elterjedt. Főleg családellenességgel illetve nemzet-ellenességgel vádolták őket, s ebben a folyamatban Jehova Tanúi is viszonylag gyorsan „képbe” kerültek. (A visszatérő „szektavádak” között szerepelt még az anyagiasság, vagyis a hívők szektavezérek által történő kizsákmányolása, „agymosás”, „deprogramozás”, rejtélyes, titkos összeesküvésszerű működés, a vallás-szabadsággal való visszaélés.) A jelenség mögött könnyen fel lehetett fedezni az ismeretlennel, az „idegenekkel” szembeni előítélet-képzés hagyományos mecha-nizmusait. A folyamat kezdettől politikai síkra terelődött, a kormányzat és az ellenzék szembenállásának egyik kifejezőjévé vált.

1991-ben Németh Géza református, Szeverényi Géza evangélikus és Dobner Győző baptista lelkészek létrehozták az ún. Segítő Barát Munkaközösség nevű szervezetet.²⁶ A kiváltó okot a valamely „szekthoz” csatlakozott fiatalok szülei által megfogalmazott panaszok jelentették, akik gyermekük „elvesztése” miatti felháborodásukban vagy tehetetlenségükben próbáltak a „szekták” visszaszorít-ásáért valamilyen hatósági eszközhöz vagy civil kezdeményezéshez folyamodni. A mozgalom „arca” és fáradhatatlan vezetője Németh Géza lett,²⁷ aki a „dest-

²⁶ *Magyar Nemzet*, 1991. december 6. 5. p.

²⁷ Németh Géza (1933–1995) református lelkész, 1956-ban az egyház megújulási moz-galmában való részvétele miatt internálták, később felfüggesztették állásából, csak 1989-ben rehabilitálták. Az 1980-as évektől felkarolta az erdélyi magyar menekültek ügyét. 1990-ben létrehozta az Erdélyi Gyülekezet nevű egyházat, valamint „Reménység Szigete” néven egy kulturális és karitatív központot. Személyére vonatkozóan érdemes Kama-rás István szavait idézni: „A krisnásokkal való személyes találkozást Németh Gézának kö-

ruktív” kultuszokban a magyar társadalom legnagyobb veszélyforrását vizionálta, rendszerint eltúlzott és riogató stílusban megfogalmazott nyilatkozataival.

A „Segítő Barát” megalakulását követően Németh Géza egy lapinterjújában²⁸ a hozzá beérkezett szülői levelek alapján arról beszélt, hogy nem minden kiségházakat tekint ellenségesnek. A későbbiek ismeretében különösen érdekes, hogy a Jehova Tanúi tevékenységét ekkor még pozitívan méltatta! Megfogalmazásai azonban nagyon is alapot adtak az általánosításra, s könnyen lehetett vonatkoztatni a Tanúk által képviselt egyházi magatartásra is. („Ezek a Nyugat-Európába átköltözött és most megerősödött kultuszok most Magyarországra vetették magukat, s megkezdték romboló keresztyénellenes tevékenységüket.”) Támadásának fő csapásirányát a Krisna-tudatú hívők jelentették, de rendszeresen szóba hozott másokat is, akiket nemzetközi összeesküvéssel, olykor a legképtelenebb vádakkal illetett. A „szekták” által képviselt rombolást az egyén, a család és a nemzet szintjén lépcsőzetesen megvalósuló, szervezett destrukciónak tekintette. A „Segítő Barát” irányvonalát jól mutatja, hogy a református lelkész „keresztes hadjáratnak” minősítette akcióikat, s még a nem vallásos embereket is többre értékelte a „szektásoknál”. („Jobb egy egészséges ateista, mint egy agyficamodott kultuszos.”) Kezdetből nyilvánvalóvá tette, hogy nem pusztán alulról építkező civil mozgalomként tekintett saját akcióira, a konzervatív kormánypártok képviselőit igyekezett megnyerni és befolyásolni. Érdekes, hogy ekkor még határozottan elvetette az egyházalapítási törvény szigorítására vonatkozó törekvéseket, kizárólag a társadalmi mozgósítást, felvilágosítást tekintette feladatának. (1993-tól mozgalma épp e politikai törekvésekhez szolgáltatva a legtöbb muníciót.)

Később Németh Géza önálló tanulmányt is szentelt Jehova Tanúinak,²⁹ amiben hat pontba gyűjtötte, miért tartja a társadalomra veszélyes közösségnek: 1. „Kul-

szönhetem. Ez a református lelkész legendás figurája volt a rendszerváltás előtti földalatti keresztény mozgolódásnak. Azok közé tartozott, akit egyháza nem tudott vagy nem akart felvállalni, mert nem csupán a pártállamnak, hanem egyházának is kemény kritikusa volt. Miközben családját képügnökként tartotta fenn, [...] építette a keresztény egyházak közötti közeledést, drogos fiatalokat mentett, előbb erdélyi, majd onnan menekült magyarokat segített. Mivel Németh G. a legkülönbözőbb helyeken bukkant föl, már jó ideje ismerjük és becsültük egymást. Aztán hirtelen-váratlanul ő lett a hazai szektaellenes kampány elindítója és – hamar bekövetkező haláláig – motorja. Általa is mozgott konferenciákon hallottam először a krisnásokról, akiket ő destruktív szektának minősített, megjelenésüket egy Európa- és magyarságellenes amerikai és liberális összesküvés következményének tekintette. Agymosással, kiskorú gyerekek szüleiiktől való elválasztásával, saját gyerekeik életidegen nevelésével, a nők elnyomásával és az európai kultúra elsovasztásával vádolta őket. [...] Vitába szálltam Németh Gézával, aki ezután szomorúan vette tudomásul, hogy ebben a tekintetben immár ellenfelek vagyunk.” Kamarás, 1998.

²⁸ Németh Géza: Vallási türelem – vallásháború? In: *Fókusz*, 1992. január. 28–31. p. (Párász István riportja.) Máshol is úgy nyilatkozott, hogy három szektát tart veszélyesnek „a magyar középosztály gyermekeire nézve, nevezetesen a Krisna-szektát, a Moonik-szektát és a dunaföldvári nevenincs szektát”. Horváth Takács Zsuzsanna: Elcsábítva, vagy elhagyatva. In: *Esti Hírlap*, 1992. október 10. 4. p. (Vagyis a kifogásolt vallási közösségek körét nem egyszer változtatta, Jehova Tanúi később kerültek „látókörébe.”)

²⁹ Németh Géza: Jehova Tanúi. In: Németh, 1996. 15–20. p.

turális destrukciónak”, „totális és az európai kultúrával nem kompatibilisnek” minősítette, hogy „izolálni” akarják a gyermekeiket, elidegenítik őket a nemzeti oktatási rendszertől, tiltják az ifjúsági vagy sportegyesületekben való tagságot. 2. A „nemzettudat destrukciójának” minősítette, hogy tiltják a nemzeti szimbólumok használatát, ezáltal – úgymond – kimossák az agyukból a „nemzeti sorskérdések, összetartozástudat, történelmi értékrendszer minden vonatkozását”. Külföldi központjukra való tekintettel mindezt nemzetbiztonsági kockázatnak is minősítette. 3. Az állammal kapcsolatos felfogásukat is veszélyesnek tartotta, mivel „minden államrendszert sátáninak minősítenek”. 4. Németh kifejezetten bűncselekménynek minősítette a vérátömlesztés elutasítását, ennek megfelelő szankciókat is követelt, úgy vélte, ez önmagában elegendő az állami támogatás és az egyházként való elismerés megvonásához. Szorgalmazta a transzfúzió elutasítása miatti akut esetek, károsodások dokumentációjának összegyűjtését.³⁰ 5. A református lelkész „nemkívánatos többeáramlásnak” tekintette, hogy bejegyzett egyházként vám- és adómentesen hozhatták be vallásos kiadványaikat Magyarországra. 6. A házról házra történő agitációt súlyos zaklatásként értékelte, melynek tiltását az önkormányzatok feladatáknak szabta meg, a belügyminisztériumot is megszólítva a vonatkozó szankciók szabályozásának kidolgozására. Egyetlen tragikus eset (egy transzfúzió elutasítása következtében Ausztriában elhunyt gyermek ügye) alapján nagyon is messzemenő következtetést vont le:

„Hasonló esetek elkerülése végett sürgős bírósági állásfoglalásra lenne szükség Magyarországon is. Miként tűrhető egy olyan vallási közösség működése az országban, elismert felekezeti szinten, amelyik az állampolgárokat fanatikus hiedelmek miatt súlyosan károsítja?”

A „Segítő Barát” már 1992 második felére elérte, hogy a hitvitának indult szektakérdés általános társadalmi problémaként manifesztálódjon.³¹ Stratégiája egyértelműen a „szektákkal” szembeni általános gyanakvásra, félelemkeltésre épített, például ilyen átlátszó jelszavakkal: „Óvakodjunk olyan emberektől, akik túlzott barátságossággal közelednek hozzánk! A báránybőr mögött farkas lehet!” A cikk Jehova Tanúival kapcsolatosan a világvége-várakozásokat és a vérátömlesztés tilalmát említette, s megszólaltatta Völgyes Sándor egyházi vezetőt is, aki csak annyit jegyzett meg: „Tudatlanságnak tekintjük a bennünket érő támadásokat.”³²

³⁰ Erről további információk nincsenek, Németh minden bizonnyal nyilvánosságra hozta volna, ha vannak ilyen dokumentumai.

³¹ Tömör Ákos: Istenhez elrugaskodottak. In: *HVG*, 1992. december 26. 79–82. p.

³² A cikkből egyébként kiderül, hogy az országgyűlés 1991-es döntése értelmében Jehova Tanúi összesen 2,4 millió forint állami támogatásra voltak jogosultak, melyből hitéleti célokra 900 ezret, a fennmaradó 1,5 milliót beruházásokra kapták. (A közgyűjteményi támogatásra a tanúk nem voltak jogosultak.) A korszakra jellemző továbbá, hogy a cikkben szereplő egyháztörténeti pontatlanságokat Szigeti Jenő adventista, illetve a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség vezető Iványi Gábor olvasói levelekben igyekezett eloszlatni. Ld. *HVG*, 1993. január 23. 4. p. A végidő-számításokat állította Jehova Tanúival

A munkaközösség az általa mozgósított szülőkkel, közéleti kapcsolatokkal széles körű sajtókampányba kezdett, konferenciákat tartottak, számos újságcikket írtak, parlamenti képviselőkkel vették fel a kapcsolatot, beadványokkal keresték meg a különböző minisztériumokat, szektaellenes szórólapokat osztogattak, plakátoztak, főleg az oktatási intézményekben tevékenykedtek. Első nagyobb szabású tanácskozásukra 1992. október 3-án került sor. A konferencia résztvevői meg voltak arról győződve, hogy a

„különböző rögeszmerendszerre épülő csoportok [...] hasonlítanak abban, hogy a hatókörükbe került fiatalokat a családjuktól elszakítják, sok esetben tanulmányaik feladására készítetik, pszichotechnikákkal önálló tudatuktól megfosztják, majd [...] kizsákmányolják őket”.

Közelebbről meg nem nevezett nyugati események begyűjűzésétől tartottak, például gyilkosságokat, illegális fegyverraktárak létesítését, adócsalást stb. tulajdonítottak a „szektáknak”.³³ Ezt követően tevékenységük még nagyobb fokozatra kapcsol. Szervezetté vált a vezető kormánypárti politikusok, miniszterek felkeresése, októberben pedig erdélyi népfőiskolás diákok „bevetésre” küldésével, röplapozással próbáltak zavart kelteni a Krisna-tudatú hívők fesztiválján. Programjukban az oktatási intézményekben, a hadseregben, a sajtóban való mozgósítást, a „szekták” leleplezését és megbélyegzését tűzték ki célul, a bűnüldöző szervezet rákényszeríteni a nyomozásra és a hatósági fellépésre, szektaellenes hatóságot (egyfajta panaszirodát) felállítani stb. Egyes oknyomozó riportok arra próbáltak rámutatni, hogy a „Segítő Barát” nem konkrét törvénysértések ellen harcolt, hanem általában a más vallási közösségek léte ellen, s ebben lényegében a „történelmi” keresztény egyházak, illetve politikai szövetségeik érdekeit szolgálták.³⁴ Ebben egyes nyugati kereszténydemokrata csoportosulások is segítségükre voltak, anyagilag és útmutatásokkal is támogatták Németh Gézát. Utóbbi igyekezett elhárítani a vádat, több cikkében, nyilatkozatában tevékenységét társadalmi szükségszerűséggel indokolta, békés, felvilágosító jellegűnek minősítette.³⁵ A Németh Géza által gerjesztett kampány legfontosabb jellemzője az általánosítás volt. Néha megnevezett egy-egy konkrét vallási csoportot, de lényegében arra törekedett, hogy veszedelmes szekta mozgalomként, általánosság-

ismertetése középpontjába ekkoriban: Gerlóczy Ferenc: Destruktív egyházak. Nem jogerős végítélet. In: *HVG*, 1993. március 20. 70–72. p.

³³ *Népszava*, 1992. október 5. 4. p.; *MTVI Híradó*, 1993. augusztus 28. – Nemzeti Audiovizuális Archívum: nava.hu / 1993-as híradók.

³⁴ Bartus László: A szektaüldöző szekták. In: *Beszélő*, 1993. január 16. 16–18. p. Ezt elemző publicisztika: Uő: A „destruktív” egyházak. In: *Beszélő*, 1993. január 30. 14–15. p.

³⁵ Ld. pl. az említett oknyomozó riportra reflektáló, a szektaellenes mozgalom programnyilatkozatának is minősülő írását, melyben nem egyszerűen társadalmi és nemzeti, hanem az egész kontinens kereszténységét védelmező szerepet tulajdonított önmagának: Németh Géza: Európai önvédelem. In: *Beszélő*, 1993. február 6. 33–34. p. Vö.: Bartus László: Válasz Németh Gézának. In: *Beszélő*, 1993. február 13. 31. p.

ban bélyegezzon meg minden, a történelmi keresztény egyházakon kívüli vallási közösséget a nagy létszámú, bejegyzett egyházaktól a távol-keleti vallásokon át a valóban zárt, obskúrus vallási csoportcskáig.

Fontos, hogy egyetlenegyszer sem hangzott el Magyarországon olyan tény, amely a képtelen szektavádakat alátámasztotta volna, egyik vallási közösség ellen sem indított senki semmilyen jogi vagy büntető eljárást, egyetlen olyan esetről sincs tudomásunk, amely megfelelt volna a megfogalmazott vádaknak. (Vagyis még csak olyan elszigetelt esetről sem beszélhetünk, amelyet aztán általánosításra lehetett felhasználni.) A szektavádak valójában csupán egy hisztérikus kampány részét képezték. Meg kell továbbá jegyezni, hogy a Segítő Barát Munkaközösség saját bevallása szerint is az Egyesült Államokból indult ún. Anti Cult Movement magyarországi adaptációjának szerepét kívánta ellátni, azonban ellentétben a külföldi (amerikai mellett német) párhuzamokkal, Németh Géza a szektaellenes felvilágosítás mellett 1993-tól a vallásszabadságról szóló törvény szigorítását tartotta fő célkitűzésüknek, a „szekták” betiltását és megbüntetését pedig a hatóságoktól (rendőrségtől) várták, vagyis nem csupán a társadalom felvilágosítását kívánták elérni. (Szorgalmazták például külön hatóság felállítását, amely panaszirodaként és cenzúrahivatalként egyaránt működött volna, foglalkozott volna a „szekták” áldozataival, szektaellenes iskolai, illetve rádiós és televíziós oktatóprogramokat követeltek, továbbá „szektológia” néven önálló teológiai diszciplína oktatását, a közintézményekben a „szekták” megjelenését tiltó önkormányzati politikát, az adóhivataltól a folyamatos zaklatást stb.³⁶)

A szenvedélyes magyarországi szektaviták okaként kell megemlíteni, hogy a hatályos egyházügyi törvény valóban nagyon alacsony számban határozta meg az egyházalapítás kritériumát, a vallási közösségek számának gyors gyarapodása valóban szembetűnő volt, alkalmas eszközként lehetett bevetni a „szektajelenség” illusztrálására. A politikai síkra terelődött vita a vallási közösségek működését a kormánypártok és az ellenzék közötti közéleti háborúskodás egyik harcterévé változtatta. Nem szabad továbbá elfelejteni, hogy még két-három évvel a rendszerváltás után is a magyar társadalom számára idegen, nehezen feldolgozható jelenségnek számított a vallásszabadság egyes formáinak nyilvános kifejezése, de a szabad sajtóviszonyok is.³⁷

³⁶ Állásfoglalás a budapesti Reménység Szigetén tartott Szekta-konferencián, a destruktív szekták magyarországi működésével és a veszélyeztetett állampolgárok megvédése érdekében szükséges feladatokról. In: Németh, 1996. 105–108. p. Ld. még: Németh Géza: A Segítő Barát Munkaközösség küzdelme a destruktív szekták fiatal áldozatai érdekében. Bp., 1992. nov. 14. – Hitről, vallásról, szektákról, fanatizmusról. Mihancsik Zsófia interjúja. In: *Mozgó Világ*, 1993. július. 11. p.

³⁷ Vö. pl.: „A rendszerváltás idején egy generáció »szabadult ki« a megszokott, szocializációja során elsajátított normarendszeréből (például a média által közvetített nagy szabadságok lehetőségével, nyugati minták másolására való késztetéssel), de elmaradt az a »megtisztulási« folyamat, a demokratikus értékek átadása, amelyre építkezve egy új moralitás, mindenki számára elfogadott társadalmi rend alakult volna ki. A fel nem dolgozott kérdések, a hirtelen változások szélsőséges megoldások felé (is) vezették az embereket, ezért nőtt meg olyan hirtelen a deviancia számos formája Magyarországon.” Kiss Endre:

A Segítő Barát Munkaközösség 1993 elején odáig jutott, hogy – Dávid Ibolya MDF-képviselő vezetésével – a parlamentben is létrejött a tevékenységüket támogató konzervatív csoportosulás. Tevékenységük két, a közéletet „tematizáló” kérdéskörben is tetten érhetővé vált.

Az egyik az egyházak állami támogatásának ekkori rendszerével függött össze. 1993 márciusában a költségvetési támogatások elosztásának – valóban tisztázásra szoruló – eljárásrendje adott okot a „destruktív szekták” elleni politikai fellépésre. (A rendszer lényegében úgy nézett ki, hogy az országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottsága javaslatára a parlament döntött a költségvetési támogatás egyházak közötti felosztásának mértékéről. Ennek megfelelően 1992-ben még a később diszkriminált kisegyházak is kaphattak költségvetési cél-támogatást, s az erről szóló hírek semmilyen feltűnést nem keltettek. A parlamenti döntésnek megfelelően a „történelmi egyházak” több száz milliós támogatása mellett összesen 26 kisebb vallásfelekezet is kaphatott együttesen 35 millió forintot.³⁸ Jehova Tanúinak 1991-ben 500, 1992-ben 900 ezer Ft költségvetési támogatás jutott.³⁹) 1993-ban azonban a kormánypártok két javaslatot terjesztettek a bizottság elé. Az ún. „A” variáns szerint minden, törvényesen bejegyzett egyháznak (méretétől, tevékenységi körétől függően) jár állami támogatás (Jehova Tanúinak 400 ezer forintot irányoztak elő), az állam nem vizsgálhatja, hogy melyik vallás méltó arra és melyik nem. A másik alternatíva szó szerint így hangzott: „A »B« variáns esetén az előterjesztő álláspontja, hogy az egyházak társadalmi tevékenysége vizsgálható, és az ún. »destruktív szekták« esetén a költségvetési támogatás megtagadható.” A kormánypárti többség az 1993. március 9-én 142 igen, 45 nem és 20 tartózkodó szavazattal utóbbit fogadta el,⁴⁰ ennek alapján négy egyházat „destruktívnak” minősítettek, és megvonták tőlük a költségvetési támogatást. Ide tartoztak a krisnások, az ún. Egyesítő Egyház, a szcientológusok és Jehova Tanúi is.⁴¹

Subjektív gondolatok a társadalmi anómiáról. É.n. – Kiss Endre honlapja, Online: pointer-net.pds.hu/kissendre/tarsadalomlelektan/

³⁸ Dohány utcai zsinagóga: Hetvenötmillió a felújításra. In: *Népszabadság*, 1992. február 27. 4. p.

³⁹ Bartha Szabó József: A társadalmi súly döntött. In: *Népszabadság*, 1992. június 24. 5. p. Érdekes, hogy a bizottság fideszes elnöke, Fodor Gábor elmondta: a parlamenti bizottság az igények elbírálásánál az egyházak egymáshoz viszonyított társadalmi súlyát, arányát volt kénytelen mérlegelni, amit nem tartott jó rendszernek, és egy nem költségvetési alapokon nyugvó rendszert szorgalmazott, hogy az egyházak „saját lábukon megállva, önmaguk teremthessék meg működésük feltételeit”. A kormánypártiak viszont üdvözölték az egyházak társadalmi szerepét „méríkskélő” és ez alapján pénzt osztogató szisztémát.

⁴⁰ Az Országgyűlés ülése, 1993. március 9. – A Magyar Országgyűlés honlapja: parlament.hu/Jegyzokonyvek/Orszaggyulési_napló_ciklusonkénti_adatai/1990-1994.

⁴¹ 14/1993. (III. 19.) OGY sz. határozat „az egyházak közvetlen állami támogatására jövahagyott 1993. évi költségvetési keret felosztásáról”. A magyarországi egyházaknak 1993-ban nyújtott [...] állami támogatás felosztása. In: *HVG*, 1993. március 20. 71. p. Ld. minderről még: *Népszava*, 1993. február 23. 4. p.; Sereg András: Kapnak-e támogatást a „destruktív” szekták? In: *Népszabadság*, 1993. március 6. 4. p.; Bednárík Imre – Tóth

„Ez világszervezet, egy nagy család. Jehova Tanúi mindig tiszteletben tartották a döntéseket” – kommentálta a döntést Völgyes Sándor, az egyház elnöklő bizottságának koordinátora, hozzátéve, hogy – más érintettekkel ellentétben – nem fognak a döntés ellen fellebbezni,⁴² közvetlenül a döntés után is úgy nyilatkoztak, hogy „elfogadják és tiszteletben tartják a rájuk vonatkozó hivatalos döntéseket”.⁴³ „Fellebbezést” ugyan később sem nyújtottak be, de más úton nyilvánították tiltakozásukat illetve kerestek jogorvoslatot. (Ld. utóbbiról alább.) Éppen Völgyes Sándor aláírásával juttattak el a döntés kapcsán egy terjedelmes, és Jehova Tanúi önazonosságát jól tükröző dokumentumot a magyar országgyűlés valamennyi képviselőjének.⁴⁴ Érdekes módon nem tiltakozásnak, hanem „aggodalmuknak” adtak hangot a parlament „destruktív szektaként” megbélyegző döntésével kapcsolatosan. Múltbeli üldöztetéseikre utalva tanulságosan írtak: „Okot ad némi félelemre, hogy Jehova Tanúinak a »destruktív szekta« jelzővel való megbélyegzése újra az első lépésnek bizonyul a hátrányos megkülönböztetés és a szenvedés korszaka felé.” Higgadtan vették végig az elemeket, amelyek alapján elfogadhatatlan számukra „az egész társadalomra veszélyes” minősítés. A destruktív jelző „hátrányos megkülönböztetést foglal magában és ellentétben áll Európa más demokratikus nemzeteinek magatartásával” – írták, hosszan sorolva a liberális nyugati demokráciák példáit, ahol Jehova Tanúit nem tekintették a társadalomra veszélyesnek. Azt viszont már érezhetően nehezményezték, hogy sem a kormányzattól, sem a parlamenttől nem kaptak arra vonatkozóan információt, hogy mi alapján minősítették őket destruktívnak. Hivatkoztak arra is, hogy az első keresztényeket is félinformációk, előítéletek alapján tartották fanatikus, veszélyes szektásoknak. (Például a Csel. 28,22. vers alapján.) De pontosan idézték a Magyar Köztársaság Alkotmányának vallásszabadságot garantáló passzusát is, levonva a konklúziót: „Attól félünk, hogy a szabad vallásgyakorlatra vonatkozó jogainkban korlátozni fognak.” A destruktívvá minősítést – írták – logikusan fogja követni a jogkorlátozás, ami súlyosan érinti a missziós törekvéseiket (például helyiségbérleti és egyéb engedélyek ügyében), iskolában tanuló gyermekeiket megkülönböztetésnek teszi ki stb. Arra kérték a képviselőket, gondolják végig, milyen nagy a felelősségük a vallási kisebbségek jogainak biztosítása terén.⁴⁵ A súlyos tévedéseket tartalmazó politikusi állítások ellensúlyozása érde-

László Levente: Pénz nélkül a „bomlasztó” szekták. In: *Pesti Hírlap*, 1993. március 11. 5. p.; Csutoros Gergely: Egyházak. Újraértékelés. In: *Magyar Narancs*, 1993. április 15. 9. p.

⁴² R.K.A.: Akiket támogatnak, nem értik. In: *Népszabadság*, 1993. március 11. 4. p.

⁴³ Bartus László: A Reménység Szigetétől a diszkriminációig. In: *Magyar Hírlap*, 1993. február 22. 9. p.

⁴⁴ Magyarországi Jehova Tanúi levele a parlamenti képviselőknek. Budapest, 1993. április 9. – Oravetz, 2015. Hasonló beadvánnyal a Krisna-tudatú hívők is megkeresték az országgyűlést, remélve, hogy elkerülhetik az újabb diszkriminációt. Ld. pl.: Gy.M.: Krisnások alapvető jogai. In: *Magyar Hírlap*, 1993. december 8. 4. p.

⁴⁵ Megjegyezzük, „kívülről” is sokan próbálták felhívni a figyelmet arra, hogy aligha lehet megfékezni a Németh Géza koncepcióját követő közéletet, hiszen a kezdeti sajtókampányt diszkriminatív parlamenti döntéshozást vont maga után, amit logikusan követ majd a betiltás, a hatósági zaklatás és üldözés, majd az „egyházukat vesztett hívők agymosása”.

kében Jehova Tanúi a levelükhöz tájékoztató kiadványokat is mellékeltek, továbbá felajánlották az együttműködés, a nyitottság, a további tisztázás lehetőségét a politikusoknak. Fő céljuk volt annak érzékeltetése, hogy egy világméretű, nemzetközi szervezetről van szó, és a demokratikus országokban Jehova Tanúi szabadon gyakorolhatják a vallásukat.⁴⁶ A gyülekezetek belső életére kevésbé hatott a „nagypolitika” felszínén keletkezett vihar, közvetlenül nem is nagyon érzékelték, de az egyház vezetésében sokáig téma volt, hogyan foglaljanak állást a támadásokkal kapcsolatosan.⁴⁷

A kéréstlenül jött reflektorfény ugyanakkor arra jó volt, hogy Jehova Tanúi bemutatkozhassanak a szélesebb nyilvánosság előtt. A parlamenti döntés kapcsán például Jankovics Tibor szövivő arról beszélt, hogy hisznek Jézus eljövendő világkormányzatában, amely megoldja az emberiség összes problémáját.⁴⁸ Éppen ezért nem kötelezték el magukat egy kormány vagy világi hatalom mellett sem. Jankovics rámutatott a közösség 20. századi üldöztetéseire, amit a közösség kisebb létszámával és kiszolgáltatottságával magyarázott, ugyanezt vonatkoztatta saját korára is. („Kevesen vagyunk, bátran, büntetlenül lehet minket bántani.”) Az aktuális támadásokat, ahogy a múltbeli diszkriminációt is elsősorban a tudatlansággal, tájékoztatatlansággal magyarázta. Konkrétan a parlamenti döntést így kommentálta:

„A nekünk jutó 400 ezer forint jelképes összeg lenne, hiszen ez nem fedezné működési költségeinket. A döntés jelzi: a parlament nem akarta a nevét adni a mi támogatásunkhoz. Ami a destruktív szekta minősítést illeti: ez inkorrekt. Senki nem tudja indokolni, bizonyítani, hogy mi valójában miért lennénk destruktívak.”

A korábbi bizottsági vitában Tóth Albert MDF-es képviselő egyenesen úgy fogalmazott ugyanis, hogy nem lehet támogatni olyan „destruktív szektákat, amelyek elsősorban a történelmi egyházak rombolására jöttek létre, de tevékenységük közvetve az egész társadalomra veszélyes”, melyek között nem mulasztotta el Jehova Tanúit is megemlíteni.⁴⁹ (Tóth Albert nem titkolta, hogy képviselőként felkarolta Németh Géza törekvéseit, az általa összeállított anyagok képezték bizottsági előterjesztésének alapját, melyben főleg Jehova Tanúi vérátömlesztéssel

Pl.: Nehéz-Posony István: Szegény eklézsiák. In: *Magyar Hírlap*, 1993. Ld.: Nehéz-Posony István: Maccrás jogállam. Bp., 1994. 109–112. p. Ekkor már a televízió műsorai is többször foglalkoztak a szektavádakkal, felerősítve az ezzel kapcsolatos ellentétes véleményeket és dilemmákat. A *Szószó* c. magazin riportjai kapcsán ld. erről: Csányi László: Vallásszabadság? In: *Tolnai Népszerűség*, 1993. június 15. 5. p.

⁴⁶ Jakab István interjú, 2016.

⁴⁷ Sztankovits Tibor interjú, 2016.

⁴⁸ Boros István: Párbeszéd lélektől lélekig? Szekták Magyarországon. 2. In: *Magyar Nemzet*, 1993. május 17. 7. p.

⁴⁹ B.G.: Destruktívak-e a kisegyházak? In: *Népszabadság*, 1993. január 28. 4. p.

kapcsolatos felfogását, mint „az élethez való jog alkotmányos alapelvének sérelmét” kifogásolta.⁵⁰) A plenáris ülésen elhangzottak alapján nyilvánvaló volt, hogy a „B” változat kidolgozóí azért ítélik destruktívnak az érintett kisegyházakat,

„mert tevékenységüket nem tekintik a társadalom számára feltétlenül hasznosnak, kétségek támaszthatók álláspontjuk szerint ezekkel a tevékenységekkel kapcsolatban, hiszen számtalan – megint csak sajtóbeli – híradásról olvashatunk, ahol szülők és mások panaszkodnak arra, hogy különböző egyházak, szekták fiatalokat és másokat olyan kapcsolatba és olyan függésbe hoznak ezekkel a szervezetekkel, amelyet nem tartanak egészségesnek és helyesnek. Tehát számtalan ilyen híradással találkozhatunk, és a B-változat hívei azon az állásponton voltak, hogy bizony ezeket a szempontokat mérlegelni kell, és a társadalmi hasznosság vagy a társadalmi megfelelőség szempontjait be kell hozni a Parlament döntésébe és állásfoglalásainkba.”⁵¹

Vagyis nyilvánvaló volt, hogy a „Segítő Barát” mozgósítása és „érvei” álltak a parlamenti döntés hátterében, amint ez a felszólaló kormánypártiak (például Giczy György KDNP-képviselő) szavaiból kitűnik. Az ellenzékiek (például Mészáros István László, Iványi Gábor SZDSZ-képviselők) ugyanakkor elítélték ezt az eljárást és a vallásszabadság elvével ellentétes, diszkriminatív eljárásnak tekintették a történeteket. Elítélte a parlamenti döntést Göncz Árpád köztársasági elnök is, aki a felekezeti megkülönböztetés valamennyi formája ellen és a vallási tolerancia érvényesüléséért szólalt fel minden fórumon.⁵² Az illetékes minisztériumot tiltakozó levelek árasztották el, nemcsak Magyarországról, hanem külföldről is, amelyek szerzői elítélték Jehova Tanúinak destruktív szektaként való megbélyegzését, a magyar alkotmánnyal és az emberi jogokkal ellentétesnek tartották a kisegyház üldözését.⁵³

A magyar országgyűlés ezzel az eljárással kinyilvánította, hogy a vallások között valamifajta „hasznossági” sorrendet alakíthat ki, amelyben leplezetlenül figye-

⁵⁰ Bartus László: A Reménység Szigetétől a diszkriminációig. In: *Magyar Hírlap*, 1993. február 22. 9. p.

⁵¹ Az Országgyűlés ülése, 1993. február 22. – A Magyar Országgyűlés honlapja: parlament.hu / Jegyzőkönyvek / Országgyűlési napló ciklusonkénti adatai / 1990–1994.

⁵² Göncz Árpád Podlovics Györgynek, Budapest, 1993. február 25. – MJTE Archívuma. (Göncz Árpád érdekes módon említést tett egy esetről, minden bizonnyal a bátmonostori ügyről – ld. alább – melyben a kalocsai érsek kifogásolta Jehova Tanúinak egy községben való megjelenését, Göncz pedig védelmébe vette a közösséget. Ennek nyomán az érsek is elismerte Jehova Tanúinak a jogait.)

⁵³ Plathy Iván interjú, 2016. A tisztviselő – Németh Géza felé is megfogalmazott – álláspontja mindezzel kapcsolatosan az volt, hogy a magyar jog nem ismeri a „szekta” fogalmát, amennyiben bárki társadalom- vagy törvényellenes magatartást tanúsít, megvannak a törvényes eszközök a szankcionálásra. A Jehova Tanúi érdekében megfogalmazódott tiltakozásban az egyház tagjainak valamilyen szintű szervezetsége is megmutatkozott. – Egyed Judit interjú, 2016. Panaszos levelek természetesen a „másik oldalról” is érkeztek, például a házról-házra járó Tanúk adatgyűjtésével kapcsolatosan, előfordult, hogy a belügyi tárca továbbított ilyen panaszokat az egyházi államtitkársághoz. – Egyed Judit interjú, 2016.

lembe veszi a „társadalmi hasznosság” megítélésekor a „történelmi” egyházak érdekeit.⁵⁴ Mindezt ráadásul a „destruktív” megbélyegzéssel is fokozta a támogatásból kizárt közösségek esetén. Az 1994-es költségvetési eljárásban (a választások előtt) már 11 egyházat fosztott meg az országgyűlés az állami támogatás jogától ugyanezen érv alapján, kibővítve a kizárások indoklását azzal, hogy csak olyanoknak juttattak támogatást, akik 1991. december 31. előtt bejegyzett egyháznak számítottak, továbbá működtettek oktatási, egészségügyi vagy szociális intézményt, és legalább az 1992–93-as tanévtől részt vettek a hitoktatásban.⁵⁵ Mindezek fokozottan érintették az ismét kizárt Jehova Tanúit, akik épp amiatt szorultak ki sok helyen a hitoktatásból, mert „destruktív szektaként” bélyegezték meg őket, így viszont épp ilyen tevékenységet kellett volna felmutatniuk a költségvetési támogatásért.⁵⁶ A kormányzat álláspontját tükrözték Pálos Miklós, a Miniszterelnöki Hivatal egyházügyekkel is foglalkozó politikai államtitkárának szavai, aki személy szerint idegenkedett a „destruktív szektaként” való minősítéstől, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy oda kell figyelni azokra a panaszokra, amelyek a szekták családbomlasztó tevékenységével kapcsolatosak.⁵⁷ (Ez tulajdonképp diplomatikusan megfogalmazva a szektavádak támogatásának felelt meg, már csak azért is, mert szorgalmazta az egyházzá nyilvánítás kritériumainak szigorítását.) Az államtitkár úgy vélte, „elsősorban a tradicionális egyházakat kellene államilag támogatni”, s amiatt is aggodalmaskodott, hogy az elismert egyházak számának növekedése elaprózná a költségvetés által nyújtható forrásokat.⁵⁸

A másik, nagyobb vihart kavart ügy 1993. március 22-én robbant ki.⁵⁹ Három kormánypárti és egy független képviselő olyan törvényjavaslatot nyújtott be, amely radikálisan korlátozta volna a felekezetalapítás jogát: a minimálisan szükséges 100 fő helyett 10 ezer főhöz és legalább 100 éves magyarországi működéshez kötötte volna az egyházzá nyilvánítás jogi kritériumait. A „történelmi” egyházakon kívül minden más kisegyházat ellehetetlenítő indítványt egyértelműen a „Segítő Barát” által sugalmazott szektavádakkal támasztották alá. A törvényjavaslat szerint:

„Az utóbbi időszakban a vallásszabadsággal kapcsolatosan olyan jelenségek váltak gyakorivá, amik a joggal való visszaélés eseteit valószínűsítik meg. A hatályos jogi rendelkezésnek az a hiánya, hogy a szabad vallásgyakorlás nevében történő tevékenységeknek nincsenek erkölcsi természetű korlátai, illetve hogy az egyházak alapítására vonatkozó

⁵⁴ Ezt Lukács Tamás KDNP-képviselő nyíltan meg is fogalmazta, kilátásba helyezve a vallásügyi törvény ilyen értelmű szigorítását. Ld. Tömöröy Ákos: Egyházi átok. In: *HVG*, 1993. március 20. 71.

⁵⁵ Egyházak támogatása. In: *HVG*, 1994. március 12. 15. p.

⁵⁶ Gy.M.: Bűvös körben Jehova Tanúi. In: *Magyar Hírlap*, 1994. február 22. 5. p.

⁵⁷ Gy.M.: Pálos Miklós a szektákról. In: *Magyar Hírlap*, 1993. május 21. 5. p.

⁵⁸ Az ige ára. In: *Köztársaság*, 1993. 8. sz. 12. p.

⁵⁹ Az Országgyűlés ülése, 1993. március 22. – A Magyar Országgyűlés honlapja: parlament.hu / Jegyzőkönyvek / Országgyűlési napló ciklusonkénti adatai / 1990–1994. Vö.: A.S.: Törvényjavaslat az egyházakról. In: *Népszabadság*, 1993. március 20. 4. p.

szabályok lehetővé teszik a törvény tényleges céljainak megkérülését, megkönnyítik az említett negatív jelenségek elszaporodását, és különösen a jövőt illetően tág teret enged nemkívánatos folyamatoknak.”

Az egyik előterjesztő, az MDF-es Salamon László egyértelműen a „Segítő Barát” érveit visszhangozta, amikor arról beszélt, hogy a „szekták” által okozott „aggasztó jelenségek a sajtó híradásaiból az egész közvélemény előtt ismertek”. Így folytatta:

„Több ízben előfordult az utóbbi időben, hogy különböző csoportok, melyek magukat vallási közösségként definiálják, olyan – úgymond – tanítások jegyében lépnek fel, melyek az általánosan elfogadott erkölcsöket sértik. Így tért nyertek a szülői tiszteletet tagadó, a kötelességtudat ellen fellépő, az értelmes életviteltől eltántorító közösségek, melyek különösen a még lelki és testi fejlődésben levő tizenéves fiatalok megnyerésére fejtenek ki olykor credménycs, személyiséget átformáló, szuggesztív hatást.”

Nem véletlen, hogy Németh Gézát a sajtóban a szektaellenes törvény „szellemi atyjának” tekintették, bár ő maga ezt cáfolni próbálta.⁶⁰ A „történelmi” egyházak többnyire némán, néha támogatóan asszisztáltak az érdekeiket felvállaló jobboldali politikai kampány mellett, érdekes viszont, hogy az egyébként közéleti kérdésekben gyakran és markánsan megnyilvánuló Gyulay Endre szeged-csanádi katolikus püspök állítólag elítélte a négy kisegyház „destruktívként” való megbélyegzését, és a törvénymódosítással sem értett egyet.⁶¹ Ennek azonban a nyilvánosság előtt nem adtak hangot. Megtette viszont ugyanezt a Magyarországi Evangélikus Egyház elnöksége 1993. május 4-i nyilatkozatában:

„Az Evangélikus Egyház kijelenti, hogy a lelkiismereti és vallásszabadság jogát alapvető emberi szabadságjognak tartja, kéri a maga számára és biztosítani igyekszik a maga eszközeivel mindenki számára. A vallási egyesületi és egyházszervezési joggal élő közösségek közötti különbségtevést »destruktív« vagy »nem destruktív« vallás formájában nem helyesli, hanem egy-egy közösséggel kapcsolatos panaszok vagy vádak konkrét megvizsgálását javasolja az alkotmány és a vonatkozó törvények alapján.”⁶²

⁶⁰ Németh Géza: Egy antiklerikális lelkes. In: *Magyar Hírlap*, 1993. szeptember 9. 10. p. (R.Székely Julianna riportja)

⁶¹ Tomka Miklós: Katolikus és protestáns stratégia. In: *Magyar Hírlap*, 1993. május 14. 4. p. (Gy.M. [Gyémánt Mariann] riportja.) Az ismert vallásszociológus egyébként arra figyelmeztetett, hogy a „megkülönböztetésből diszkrimináció lehet”. Felfogására részletesebben: Tomka Miklós: Hit és fanatizmus. In: *Magyar Hírlap*, 1993. május 29. Ahogy tetszik. I. p. (Lukácsy András riportja.)

⁶² Magyarországi Evangélikus Egyház. Hozzászólás az 1990. évi IV. törvény módosításához benyújtott törvényjavaslathoz. In: Magyarország politikai évkönyve, 1993. Szerk.: Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László. Bp., 1993. [CD-ROM. Arcanum.]

Különösebb részletezés nélkül megállapítható, hogy a „szektákkal” szembeni megalapozatlan és általános hisztériakeltés mögött egyértelműen a vallásszabadság korlátozásáról, a politikai jobboldalnak kedves „történelmi” egyházak társadalmi pozícióinak biztosításáról volt szó. (A parlamenti képviselőknek végül több mint a fele, de kevesebb, mint kétharmada támogatta az előterjesztést, vagyis nem lett belőle jogszabály.) Németh Géza elkötelezettségére jellemző, hogy melegen támogatta az egyházügyi törvény ilyen értelmű szigorítását, még akkor is, ha annak következtében az általa alapított és vezetett ún. Erdélyi Gyülekezet is megszűnt volna.⁶³ Még a kritizált „kultuszok” teljes betiltásával sem elégedett volna meg, további szigorításokat követelt, például a „Magyarországon nem honos, Amerikából idekeveredett kultuszok bűnügyi előéletével” kapcsolatosan. Radikalizmusára jellemző, hogy a kritizált közösségeket nemcsak egyházként, hanem társadalmi egyesületeként sem tudta elfogadni, felosztatásukat és hatósági üldözésüket még a jogi keretek szándékolt megváltoztatását követő időszakra vonatkozóan is szorgalmazta. Jellemző általánosításokkal fogalmazott: „Az szeretnénk elérni, hogy a destruktív kultuszok, amelyek a jelenlegi törvény hiányossága miatt sajnálatosan bejegyeztettek hazánkban, se egyesületeként, se vallási közösségként, se más módon se működhessenek Magyarországon.”⁶⁴ Németh általában kifelé szimpatikus, befelé kegyetlen, üzleties, „totális anyagi és szellemi függőséget” teremtő közösségeknek írta le a szektákat. Konkrétan Jehova Tanúiról egy fokkal árnyaltabb véleményt fogalmazott meg, mint a szcientológusokról vagy a krisnásokról, de úgy vélte: „az ő eszmerendszerük sem kompatibilis az európai kultúrával”. Elismerte, hogy erőszakmentesek, „ám a világ kizárólag bibliai alapú, fundamentális magyarázata, vagy például az a tény, hogy beteg hittestvéreik nem kaphatnak vérátömlesztést, problematikussá teszi a megítélésüket”.

Németh Géza meg volt arról győződve, hogy a szekták általában az „üzletelés és a bűnözés” fedőszervei, s minden eszközt megragadott az ellenük való tiltakozásra. Más alkalommal a „dokumentált arányosság” elvét hangoztatva követelte, hogy az önkormányzatok még bérlet formájában se adjanak lehetőséget a kis létszámú csoportoknak „a lakosság vallási értékrendjével ellentétes propagandájára”, s ugyanígy tartotta indokolatlannak a kisegyházak bármilyen közéleti tevékenységét, például a börtönlelkészi szolgálat, média stb. területein.⁶⁵ Mivel Jehova Tanúi ekkor számos településen bérelt helyiségekben tartották az összejöveteleiket, követelését nem volt nehéz az amúgy is folyamatosan „szektázott” Tanúkra vonatkoztatni. (Előfordult, hogy a terembérlési lehetőség épp a szektakampány hatására vált lehetetlenné egy-egy gyülekezet számára.)⁶⁶

Az egyházügyi törvény szigorításának ügye továbbá ugyanekkor szorosan összekapcsolódott az amerikai Waco városában történt tragédiával. (A fanatikus

⁶³ Németh Géza: Az Erdélyi Gyülekezet is eltűnhet. In: *Magyar Hírlap*, 1993. március 24. 5. p. (Gyémánt Mariann riportja)

⁶⁴ Boros István: Szekták Magyarországon. 1. Pénz és destruktivitás. In: *Magyar Nemzet*, 1993. május 15. 7. p.

⁶⁵ Németh Géza: Vallásszabadság és demokrácia. In: *Pesti Hírlap*, 1993. április 24. 6. p.

⁶⁶ Jakab István interjú, 2016.

közösségét vezető David Koresh tűzharcba bonyolódott a hatóságokkal, a máig tisztázatlan körülmények között porig égett központjukban sokan haltak meg.) A radikális kormánypárti orgánumok azonban kezdettől részt vettek a szektaelenes hisztéria gerjesztésében, a Koresh-ügy nemzetközi híreinek meglovagolásában,⁶⁷ s legalább ennyire jellemző volt a rendszerváltáskor újrainduló bulvármédia sajátos tónusú érdeklődése.⁶⁸

Megjegyezzük, a Németh Géza által szervezett „szektakonferenciák” mellett szerveződtek szakmai alapú, a kérdést toleráns légkörben rendezni akaró rendezvények is, amelyeken rámutattak (például Kiss Endre filozófus), hogy a durva szektakampány mögött valójában egyértelmű politikai indítékok húzódnak meg.⁶⁹ A fiatalon elhunyt vallásszociológus, Horváth Zsuzsa, aki ekkoriban több cikkében és előadásában próbálta leleplezni a „destruktív szektákkal” riogató kampány mozgatórugóit illetve szorgalmazott egy társadalmi párbeszédet alapuló megismerési folyamatot.⁷⁰

Fontos kérdés, hogy hatással volt-e Jehova Tanúi belső életére a körülöttük kavargó, és szűnni nem akaró szektavita. Rakmányi Ernő hírszolgálati munkatársuk úgy vélekedett 1993 nyarán, hogy a parlamenti döntés nem befolyásolta az egyház vonzerejét sem pozitív, sem negatív irányban.⁷¹ „Azok, akik egyetértettek

⁶⁷ Ld. pl.: Németh Géza: Hitmaffiák Magyarországon. In: *Új Magyarország*, 1993. április 6. 12. p. (Váczai Gábor riportja.); Seszták Ágnes: Pszichopatak évadja. In: *Pesti Hírlap*, 1993. április 22. 9. p. Stb.

⁶⁸ Ld. pl.: (czg): Nincs anyám! In: *Mai Nap*, 1993. február 7. 7. p. A cikk egy Jehova Tanúi közé lépett fiatal és édesanyja megromlott viszonyáról számolt be, akit a gyülekezet „elszakított” a családjától. A cikk az ilyen eseteket egyre gyakoribbnak vélve, nagyon negatív stílusban beszélt a Tanúkról, mondván: „Reménykedünk, hogy Jehova tanúinak nem célja testileg-lelkileg (és anyagilag) megkaparintani a hozzájuk csatlakozó fiatalokat.” Hasonló, szülői panaszok nyomán született műsorokat a televízió is bemutatott, például az oroszlanói Almási család történetét részletesen: Háló. In: *M1*, 1995. – MJTE Archívuma. Stb.

⁶⁹ Gy.M.: „Ember és isten közé ne álljon az állam.” In: *Magyar Hírlap*, 1993. május 3. 4. p. Vö. Kiss Endre: A mindennapi tudat és a szekták. In: *Egyház és Világ*, 1993. június. 18–19. p. Jellemző megfogalmazásban: „A szekták mint intézmények korántsem destruktívabbak vagy antiszociálisabbak, mint számos más, teljes elismerést élvező társadalmi intézmény. [...] Ilyen összehasonlításban a szektákat még különösebben veszélyeztetett vagy másokat veszélyeztető intézményeknek sem tartjuk. A közösségiség, az egyesülés önmaga ellentétébe fordulásának veszélye mindenképpen fennáll, de a veszély mértéke semmiképpen sem indokolja azt a magatartást, hogy mintegy »előre« válaszoljon az esetleg bekövetkező anomáliákra, olyan anomáliákra azonban, amelyek nagyságrendje nem haladja meg más, köztisztvisletben álló intézmények anomáliáit.”

⁷⁰ Ld. pl.: Horváth Zsuzsa: A vallási pluralizmusról. In: Horváth, 1995. 339–345. p.; Valás – veszély – valóság. In: Uo., 347–353. p.; Mennyire veszélyesek a kis vallási közösségek a társadalomra? In: Uo., 355–361. p.; Új vallásos mozgalmak. In: Uo., 363–366. p. A Nyilvánosság Klub aláírásgyűjtést szervezett a tervezett törvénymódosítás ellen, ennek sajtótájékoztatóján is szót emeltek (például Donáth László és Iványi Gábor), azért, mert „az egyházak szabad szerveződésének korlátozása megsérti a vallásszabadságot”. (Kecskés): Nyilvánosság a vallásszabadságért. In: *Kurír*, 1993. július 6.

⁷¹ Rakmányi Ernő: Aki Jehova mellett tanúskodik, nem lehet képviselő. In: *Népszabadság*, 1993. július 21. 10. p. (Czenc Gábor riportja.)

az általunk hirdetett bibliai tanításokkal, a közelmúltban ugyanolyan mértékben nyilvánították ki a szimpátiájukat, mint korábban.” Sajnálattal számolt be viszont arról, hogy a politikai légkör bátorítólag hatott a szélsőséges gondolkodásúakra, szörványos atrocitásokra is sor került a Tanúk ellen. Rakmányi cáfolni igyekezett az anyagiasság vádját, mint mondta, nem a költségvetési pénz segíti a közösséget, alapvetően önkéntes adományokból tartják fenn magukat, ráadásul – tekintettel az egyházi szolgálatok önkéntességére – kiadásaik nagyságrendje is elmarad más egyházakétól. (Csak az akkor frissen átadott új irodaházuk adminisztrációja és fenntartási költségei voltak jelentősebbnek tekinthetők.) Rakmányi optimistán értékelte az egyház helyzetét, tekintettel arra, hogy a közvélemény-kutatások az állam-egyház elválasztása melletti társadalmi közhangulatot tükröztek, s ez pontosan egybevágott Jehova Tanúinak álláspontjával. Nem foglalkoztak a magyar parlament döntésének nemzetközi visszhangjával, s a történetek ellenére ragaszkodtak apolitikus stratégiájukhoz, továbbra sem akartak semmilyen módon állást foglalni, lobbizni, ugyanakkor az állam hatalmát elismerték és tisztelték. („Jehova Tanúi elfogadják az állam minden olyan törvényét, amely az adófizetésre, a társadalmi rendre és a békére vonatkozik, de azokban a kérdésekben, amelyek a Biblia tanításai szerint ellenkeznek Isten nézetével, Istent tekintjük felsőbb hatalomnak.”) Jehova Tanúi számára a liberális demokrácia a kívánatos politikai berendezkedés, hiszen például sajtótermékeik, propagandakiadványaik terjesztéséhez széles körben megvalósuló sajtószabadság szükséges. (Reményét fejezte ki, hogy hamarosan a katonai szolgálat megtagadásának ügye is megoldódik.) Azt cáfolta, hogy liberális politikai nézeteik lennének, hiszen politikai ideológiák terén a teljes semlegességre és közömbösségre helyezték a hangsúlyt. Jehova Tanúja nem lehet párttag, sehol a világon nincsenek parlamenti képviselőik és nem vesznek részt a választásokon sem – hangsúlyozta.⁷²

Rakmányi más alkalommal is kiemelte, hogy egyháza a saját lábán áll, a hívek önkéntes adományaiból „megélnék”, tevékenységüket nem az anyagi lehetőségek határozzák meg.⁷³ (Kijelentette, hogy nekik nincs kifogásuk az ellen, ha az állam költségvetési forrásaiból vallásfelekezetek működését támogatja.) Az érzékeny és a társadalom érdeklődését felkeltő pénzügyekkel kapcsolatosan hangsúlyozta, hogy Jehova Tanúi nem előírászerűen gyűjtik az adományokat, a lehetőséget azonban minden összefüggésükön egy kihelyezett láda formájá-

⁷² Ez az álláspont egyébként következetesen érvényesült a tárgyalt időszak egészében. Alaptanításuk szerint „Jehova Tanúi nem folynak bele politikai kérdésekbe vagy kormányzati ügyekbe. Nem főződik érdekük ahhoz, hogy megpróbálják befolyásolni a kormányhatóságokat. [...] A szellemi értékrendjüknel fogva nem lobbiznak, nem vesznek részt polgári engedetlenségi mozgalmakban, sem olyanokban, melyeknek célja a hatalomátvétel, illetve az, hogy változás következzen be a kormányzásban vagy a törvényekben.” Ugyanakkor tiszteletben tartják mások jogát, hogy gyakorolják a választójogukat, nem tiltakoznak a választások ellen és bármilyen kormány áll egy ország élére, azzal együttműködnek. Politikai semlegesség. In: Jehovah's Witnesses – Your neighbors and fellow citizens. H.n., é.n. (magyar kiadás)

⁷³ Pesty Fekete Doboz műsora, 1994. június. – MJTE Archivuma.

ban biztosítják. Gazdasági vállalkozási tevékenységet nem végeznek, mert nincs bibliai alapja – jelentette ki. A legbiztosabb anyagi alap, ha nem függ az egyház a kormányzati döntéstől, s ha az egyház tagjai belső erkölcsi parancsolatnak engedelmeskedve adakoznak illetve munkaerejüket, idejüket az egyházuk rendelkezésére bocsátják. (Például az építkezések alkalmával, amikor a felajánlott munkakerő többet jelentett a pénznél is.) Hasonlóan nyilatkozott a politikai életnek az egyházon belüli visszhangjai kapcsán Jankovics Tibor szónívő is, kifogásolva a megszorodott „szektázó” újságcikkeket, a rendezvényeik szervezése előtt érzékelhetően megnőtt számú akadályokat, az iskolákban ellenük tartott „felvilágosító” előadásokat.⁷⁴ Mivel mindezek rendkívül sértők rájuk nézve, jogi úton próbálnak elégtételt venni – mondta, bejelentve hogy az Alkotmánybírósághoz fordulnak. A családellenességgel kapcsolatos szekta-vádra Német József miskolci szónívő azt hozta fel, hogy érdemes megnézni, náluk milyen légkörben nevelik gyermekeiket a házaspárok.⁷⁵

Az 1993 folyamán tovább eszkalálódó szektavita következtében nemcsak az emberi jogok és a vallásszabadság ügye került egyre inkább az ellenzéki pártok, illetve a sajtó figyelmének középpontjába, jellemző következményként kisebb törést szenvedett a szektaellenes mozgalom tábora is. Az egyik alapító lelkész, a baptista Dobner Győző ugyanis szembefordult Németh Gézával, egyértelműen elítélte utóbbi radikalizmusát, és azt, hogy az ő tevékenysége nyomán bélyegezte meg a parlament az említett kisegyházakat, illetve vette napirendjére az egyházügyi törvény drasztikus szigorítását.⁷⁶ Dobner úgy vélte, nincs joguk korlátozni ezeket a kisegyházakat, a politikai szálról pedig pont az ellenkezőjét vallotta, mint Németh Géza: „A törvényjavaslat utat nyit a vallási közösségek rendőrségi üldözésének.”

A Segítő Barát Munkaközösség ennek ellenére ugyanolyan vehemenciával folytatta, illetve fokozta tevékenységét később is. A korábbihoz hasonló, 1993. őszi szektakonferenciájuk szintén nagy visszhangot kapott, bár új elem (a feldühödött szülői tiltakozások, szektaellenes mozgósítás, stb. mellett) nem figyelhető meg.⁷⁷ A konferencián az általános szektavádak mellett már megfogalmazódott az, hogy a „szekták” a prostitúciót támogatják, gazdasági birodalmat alakítanak ki, rabszolgaként dolgoztatják a híveket stb. Ezenkívül külön határozatot is megfo-

⁷⁴ Alkotmánybírósághoz fordulnak Jehova Tanúi. In: *Magyar Hírlap*, 1993. július 29. 5. p.

⁷⁵ Miskolci Városi Televízió, 1994. – MJTE Archívuma.

⁷⁶ Dobner Győző: „Németh Gézát senki sem állíthatja meg...” In: *Magyar Hírlap*, 1993. május 18. 10. p. (Bartus László riportja) A cikk konklúziója jellemző: „A fanatizmus – bármely oldalon jelenjék is meg – minden esetben destruktív. Az elmúlt hónapok sajtókampánya lett az alapja a vallási törvényt módosító parlamenti javaslatnak is.” A „Segítő Barátot” vezető lelkész értetlenül utasította vissza a cikkben elhangzottakat: Németh Géza: Egy pillanatra leültem. In: *Magyar Hírlap*, 1993. május 26. 5. p.

⁷⁷ Ld. erről pl. Németh Géza nyilatkozatát: Szeli Sára: Kinn a farkas, benn a bárány. Tüntető szekták, tehetetlen szülők. In: *Pesti Hírlap*, 1993. szeptember 13. 4. p.

galmaztak – mások mellett – Jehova Tanúi ellen.⁷⁸ Ebben egyedül a vérátömlesztés tilalmát, mint a vallási fanatizmus jelét említve, Németh Géza felkérte a legfőbb ügyészt, hogy vizsgálja meg a közösség működésének törvényes feltételeit, kezdeményezze bírósági úton a Magyarországi Jehova Tanúi Egyház törvényes elismerésének megszüntetését. (Továbbá a népjóléti minisztert is felszólította, hogy szerezzen információkat az orvosoktól a transzfúziót elutasító Tanúkról, „s már az első esetben kezdeményezze hivatalból a legszigorúbb rendőri eljárást”. A parlamenttől a költségvetési támogatás azonnali megvonását követelte.)

Az ügyészség lefolytatta a törvényességi vizsgálatot Németh Géza kérésére, de nem állapított meg eljárás alapjául szolgáló tényállást.⁷⁹ A konferencián továbbá kifejezetten Jehova Tanúit az emberi élet veszélyeztetésével vádolták a vérátömlesztés elleni magatartásuk miatt, állítólagos gyermekhalál esetére hivatkozva. Ezzel kapcsolatosan Horváth Zsuzsa vallásszociológus elismerte, hogy ez egy nagyon súlyos kérdés, de a vallásszabadság korlátozása, az egyház betiltása nem lehet válasz még az ilyen extrém esetekben sem.⁸⁰ Emlékeztetett arra, hogy Jehova Tanúi az illegalitásban is jelentősen gyarapodtak, ami pedig a vérátömlesztés ügyét illeti, úgy vélte, az alternatív gyógymódok megvalósítása, a Tanúkkal folytatott társadalmi párbeszéd képes megnyugvást hozni ebben az ügyben is. (Nem hagyott továbbá kétséget afelől, hogy a politikai döntések hátterében Németh Géza mozgalma állt.)

De az energikus lelkeszt ezek a kudarcok sem tántorították el. Továbbra is úgy vélte, a destruktív „kultuszok” veszélyessége pontosan olyan mértékű és jellegű, mint például a kábítószer-fogyasztás.⁸¹ Külön kitért Jehova Tanúira és a vérátömlesztést tiltó tanaikra, mindezt súlyos társadalmi veszélyként aposztrofálta. Figyelemre méltó, hogy a kétéves intenzív kampány ellenére állítása szerint még mindig csak mintegy 150 panaszos szülői levél volt birtokában, továbbá az is, hogy mennyire bizonytalan volt a társadalomra veszedelmes, bomlasztó tevékenység mibenlétének definiálásakor. Egyrészt „destruktív kultusznak” általában azokat nevezte, „amelyeknek elveiből az európai és a magyar törvények megsértése következik”, majd leszögezte, hogy egy nagy világvallás soha nem lehet destruktív, viszont az olyan vallási tevékenység igen, amely ugyan nem sért semmilyen törvényt, viszont ellentétes a zsidó-keresztény értékrenddel. Az ön-

⁷⁸ A budapesti Reménység Szigetén 1993. szept. 9–10–11-én tartott kelet-európai szekta-konferencia javaslatai. In: Németh, 1996. 102–104. p. Ld. még: Cz. G.: Szektaellenes határozatok. In: *Népszabadság*, 1993. szeptember 10. 23. p.; MTV. Délutáni egyenleg, 1993. – MJTE Archívuma.

⁷⁹ A legfőbb ügyész helyettese Áfl. 4222/1993/II. sz. tájékoztatója, 1993. november 24. Idézi: Mészáros István László: A vallási jogegyenlőség védelmében. In: *Fundamentum*, 1999. 2. sz. 99–104. p.

⁸⁰ Horváth Zsuzsa: Veszélyesek-e a magyar szekták? In: *Népszabadság*, 1993. szeptember 21. 11. p. (Czene Gábor riportja)

⁸¹ Németh Géza: A szekták élete sem lehet tabu. In: *Népszabadság*, 1993. október 5. 11. p. (Freész Károly riportja)

magába bonyolódó körülírásból egyértelmű, hogy a „történelmi” egyházakon kívüli vallási tevékenységet általánosító jelleggel, negatívan ítélte meg.⁸²

Az egyházak elismerését szabályozó törvény megváltoztatásáért folytatott küzdelem⁸³ kezdettől politikai síkra terelődött, az éles politikai szembenállás kifejezőjévé vált, ami megnehezítette, lényegében lehetetlenné tette a kérdés komolyabb szakmai alapokon álló felvetését, társadalmi vitáját. A jobboldali illetve szélsőjobboldali pártok a „szekták” hatósági visszaszorítását a magyar „kereszténység” érdekében álló törekvésnek, egyfajta misszióknak tekintették, s ritka volt, amikor politikusaik differenciálással próbálkoztak, sokkal inkább válogatás nélkül riogattak a „szekták” címszó alá sűrített különböző vallási közösségek tértörésével. A konzervatív, önmagukat a politikai kereszténység képviselőinek tekintő jobboldali pártok ellenségképében ekkor a Jehova Tanúi központi szerepet játszottak. Érdekességképpen megemlíti, hogy 1992 őszén az ellenzéki liberális SZDSZ politikusa úgy vélte, a jobboldaliak azért indították a szektakampányt, mert „ily módon akarják gyengíteni az ellenállást a történelmi egyházak hatalmi törekvéseivel szemben”. Abban viszont tévedett, hogy a „jehovisták” ellen a közösség nagysága miatt nem mertek volna politikai támadást indítani, nem sokkal később bebizonyosodott, hogy nagyon is első számú ellenséggént kezelik a „kereszténység” (vagyis a „történelmi” egyházak) érdekeit hatalmi szóval képviselő jobboldalon.⁸⁴ A szektaellenességben képviselt álláspontok szempontjából, illetve az aktivitás mértékét tekintve, lényegében nem volt különbség a kormánypárti, „mérésékelt” jobboldal, illetve – az ekkor leginkább Csurka István nevével fémjelezhető – szélsőjobboldal politikai formációi, sajtótermékei között, Jehova Tanúi ellen is például szinte ugyanazokkal az „érvekkel” indítottak támadásokat.⁸⁵

A „destruktív szektákkal” kapcsolatos kampányra a megtámadott kisegyházak, illetve a vallásszabadság jogának gyakorlását féltő közéleti tényezők, különböző válaszokat fogalmaztak meg, melyek vagy összekapcsolódtak,⁸⁶ vagy külön-külön képviselték azokat. Jehova Tanúi saját útjukat járták, nem akartak másokkal összefogva fellépni a diszkrimináció kísérlete ellen. Az azonban feltűnő volt, hogy bár alapvetően a közélettől tartózkodó, távolságtartó álláspontot foglaltak el, meg-

⁸² A lelkesz botrányos zavarkeltésnek minősítette, hogy konferenciájuk előtt egyesek szórólapokat osztogattak (amikor ő alkalmazta, ezt az cszközt nagyon is elfogadhatónak tartotta), továbbá, hogy a szintén békésen demonstráló krisnások irányában megengyhült, elképzelhetőnek nevezte, hogy párbeszédbe kezdjen velük. Nem sokkal korábban nagyon rossz véleménnyel volt róluk. (Ld. erről: *MTV1 Híradó*, 1992. október 3. – Nemzeti Audiovizuális Archívum: nava.hu / 1992-es híradók. Mindez a szektaellenes mozgalom érveinek kiforrottságára, a kampányuknak inkább érzelmi alapú indíttatására utal.)

⁸³ Ld. erről ebből az időszakból: Köbel, 2010. 91–92. p.

⁸⁴ Szabó Miklós: A jobboldali radikálisok a kormány cinkosai. In: *Népszava*, 1992. november 23. 4. p. (Körös László riportja.)

⁸⁵ A szélsőjobboldali szektaellenességre ld. pl.: Domokos Endre János: Hamis utak: hazugság, halál. In: *Hunnia Füzetek*, 1994. 58. sz. 33–37. p.

⁸⁶ Ld. pl.: A krisnások is csatlakoznak Jehova Tanúikhoz. In: *Magyar Hírlap*, 1993. november 26. 4. p.

elégelve a politikai támadásokat, defenzívából offenzívába mentek át.⁸⁷ A nemrég visszanyert szabadság féltése is szerepet játszhatott abban, hogy szokatlan módon Jehova Tanúi a nyilvánosság széles körű, hagyományos útjának megszólítását is eszköztárukba vették, például azáltal, hogy 1994 januárjában a New York kávéházban sajtótájékoztatót tartottak, illetve meghívták az Atlantic Sajtószolgálat munkatársait az árpádföldi központjukba.⁸⁸

Jehova Tanúinak a vezetői érveltek ekkor a 32 ezresre becsült magyarországi, illetve az összesen 10 milliós tagságukkal, ami azt jelentette, hogy nem marginális közösségről, „nem holmi »szektáról« van szó”. Kifejtették:

„Nem hagyhatják szó nélkül, hogy a magyar parlament többszörösen diszkriminálta őket. Először megtagadta tőlük a költségvetési támogatást, majd az indoklásban a destruktív megjelölést használták. Csak azt nem lehet tudni, minek alapján, hiszen a jehovisták ellen nem született elmarasztaló bírósági határozat. »Ez a jogsérelem nem maradhat annyiban, mert egyesek startpisztolylásnak minősíthetik.«”

Mint Bársony Farkas, a közösség ekkori jogi szakértője rámutatott, a politikai kampányt a tagjaikat sújtó diszkrimináció, vagy akár újra tömeges megkülönböztetés követheti. Máris bocsátottak el állásukból Tanúkat, illetve diszkriminálták őket, amellyel szemben a jog eszközeit igyekeztek bevetni. Rakmányi Ernő szóvivő a megkülönböztetés ideológiai alapjait is megkérdőjelezte: „Sokan, akik kereszténynek mondják magukat, méltatlan dolgokra vetemednek.” Azzal védekezett, hogy Jehova Tanúi kitartóan tűrik a szektaellenes szervezetek, illetve jobboldali sajtóorgánumok támadásait, mert Jézust is illették hazug vádakkal, például azzal, hogy „nagyétkű és részeges ember” (Mt. 11,19). Sajnálattal kommentálta, hogy az Alkotmánybíróság érdemben nem foglalkozott a személyiségi jogi sérelmet formába öntő beadványukkal, ezért a Pesti Központi Kerületi Bíróságon beperelték a magyar államot, sikertelenség esetén pedig készen mutatkoztak nemzetközi szervezetekhez fordulni. A vératömléssel kapcsolatos vádakra kifejtette, hogy Jehova Tanúi hisznek az orvostudományban, sőt a legmagasabb szintű orvosi ellátás biztosításában érdekeltek, és örömmel regisztrálta, hogy már Magyarországon is akad kórház, ahol megtisztított vér visszaforgatásával kezelik a betegeket. (4 ilyen kórházat említett, a kecskeméti kórház kapcsán 60, egy budapesti intézmény kapcsán 19 műtétet.) Kitért a szolgáltatmegtagadás kérdésére is, határozottan leszögezve, hogy Jehova Tanúi továbbra sem fognak fegyvert sehol

⁸⁷ Ld. erről pl.: Jehova Tanúi perlik a magyar államot. In: *Magyar Hírlap*, 1993. augusztus 28. 3. p.

⁸⁸ Ld. erről pl.: Kibédi Varga Sándor: Jehova üldözöttei. In: *Reggeli Kurír*, 1994. január 13. 5. p. Rövidebben ld. még: Cz.G.: Bírósághoz fordultak a magyarországi Jehova Tanúi. In: *Népszabadság*, 1994. január 13. 6. p.; Gyémánt Mariann: A Jehova Tanúi keresetet nyújtottak be az állam ellen. In: *Magyar Hírlap*, 1994. január 13. 4. p.; Tanúk és előítéletek. In: *Esti Hírlap*, 1994. január 13. 3. p.; Jehova Tanúi a bírósághoz fordultak. In: *Népszava*, 1994. január 13. 2. p.; Vallásper. In: *Petőfi Népe*, 1994. január 13. 2. p.; Bíróság előtt a magyar állam. In: *Pesti Hírlap*, 1994. január 13. 4. p. stb.

a világon, utalva az akkori Európa legtragikusabb térségére, az ekkor polgárháborúba süllyedő volt jugoszláv tagállamokra is, mondván, ez az öldöklés sem volna, ha Jehova Tanúi tanítását követnék. A sajtótájékoztatón megjelenő (egyébként az árpádföldi építkezést felügyelő) amerikai Gary Wollin azért emelte fel a szavát, mert a magyar alkotmány garantálta ugyan a vallásszabadsághoz való jogot, amit a magyar kormány Jehova Tanúi kapcsán megsértett, ezért jogosnak nevezték, ha magát a magyar államot idézik perbe „személyiségi jogok megsértése” miatt. Az egyház vezetői közül jelen lévő német Karlheinz Hartkopf pedig arra hívta fel a figyelmet, hogy a „destruktív” jelző jogszabályban rögzítése a magyar parlamentről állított ki rossz bizonyítványt, és emlékeztetett arra, hogy Jehova Tanúit sokféle diktatórikus rendszer üldözte. Az egyház vezetői úgy jellemezték a költségvetési diszkriminációt, mintha az éttermekben megtiltanák a balkezesek számára az étkezést.

Az árpádföldi központot a sajtótájékoztató kapcsán felkereső újságíró felfigyelt arra, hogy egyszerű ismerősei is jól tájékozottak voltak az egyház ügyeiben, a tiltakozások megfogalmazásában.⁸⁹ „Meg kell védeni a mi igazságunkat, mert vádolnak, rágalmaznak bennünket. Pedig mi fogadjuk el teljes egészében a krisztusi parancsot. Közel a világ vége. Ezt mi házról házra járva mondjuk el az embereknek” – fejtegette nagy átéléssel, bár érezhetően kissé betanultként idézve az egyház álláspontját, s még alapos túlzásra is ragadtatta magát, amikor azzal érvelt világméretű missziójuk mellett, hogy II. János Pál pápa testvére is rokonszenvezik Jehova Tanúival. A látogatót meglepte az egyház központjának barátságos, modern kialakítása, a fogadtatás, az egyház önkéntes munkára alapozott építkezése és tevékenysége. Az általa megszólaltatott Gary Wollin a vallássosság iránti világméretű érdeklődésről beszélt, vagyis arról, hogy az embereket érdekli az istenhit. A Tanúk összevetik a modern kor változásait a bibliai tanításokkal – fejtegette, amiből akkor nagy, a közeljövőben megvalósuló változásokra következtek, mint mondta, a jelek „egy nemzedék alatt új korszak eljövetelét jelzik számunkra”. Tagadta, hogy a Tanúk ki akarnának vonulni a társadalomból, megadják a császárnak, ami a császáré, így jó állampolgárokként akarnak élni.

A sajtótájékoztatónak jelentős visszhangja volt. Megfogalmazódott olyan elemzés is, amely az eseményből a Tanúk anyagiasságára, pénzszeretetére következtetett.⁹⁰ („A jehovások mindent tagadnak, mert pénzt, támogatást akarnak. Tagadják, hogy ők szektások és destruktívak volnának.”) A szerző magát Jehova Tanúi ügyeiben jelentős szakértőnek nevezte, amúgy kissé zavaros gondolatmenetet tükröző írásában. Kifejezetten szektaként kezelte a Tanúkat, s hangsúlyozta, hogy nem tekinti rendőrségi ügynek a kisegyház tevékenységét, de rosszindulatúan állapította meg, hogy „Heves megye melengető fészke a Jehova tanúi vallásszervezetnek”. A misszió sikerét főleg azokban a kis falvakban regisztrálta, ahol a református hitélet kevésbé volt intenzív. Befelé zárkózó, a külvilág iránt

⁸⁹ Fábíán Gusztáv: Jehováék védekezésében. In: *Reggeli Kurír*, 1994. január 25. 9. p.

⁹⁰ Ld. pl.: Pataky Dezső: Pereskedő jehovások...(?) In: *Heves Megyei Hírlap*, 1994. február 19–20. 8. p.

érzékeny, katonás rendbe szervezett emberekként jellemezte a Tanúkat, akiknek úgymond „lételeme az illegalitás, a rejtezkedés”. (Mintha 1989 előtt maguk keresték volna az illegalitást.) Cikkének záró gondolata azonban logikus kérdést vetett fel: Jehova Tanúi ugyanis közömbösek a világi állam iránt, mégis az Alkotmánybírósághoz illetve más állami fórumokhoz fordultak elszenvedett sérelmeik miatt jogorvoslatért.⁹¹ A szerző mindebből ugyanakkor azt a következtetést vonta le, hogy Jehova Tanúit kizárólag a pénzszerzés motiválja, ezért mindenre készek.

Az Alkotmánybíróság az ominózus, a „destruktív szektáktól” a pénzügyi támogatást megvonó országgyűlési határozat megsemmisítésére beadott indítványokat 1993 decemberében elutasította,⁹² elsősorban azért, mert az országgyűlés egyedi döntést hozott, ami „nem minősül normatív határozatnak, így nem tartozik az állami irányítás egyéb jogi eszközei közé”. A hatáskör hiányára való hivatkozás kétségtelenül erős jogi alapokon állt, ugyanakkor a parlament jobboldali többsége nagyon is követendő eljárásnak tartotta a kisegyházak pénzügyi támogatásának „társadalmi veszélyességre” hivatkozó megvonását, amint 1994 márciusában ki is derült. (Tovább szélesítették a „destruktív szekták” körét.) Ez lehetett az oka, hogy a dolgot Jehova Tanúi sem akarták annyiban hagyni. Keserűen vették tudomásul az Alkotmánybíróság döntését, s továbbra is meg voltak győződve arról, hogy vallásgyakorlatuk korlátozásoknak lesz kitéve. A további lépéseket jogászok, illetve az egyház brooklyni központjával való konzultáció mentén akarták kialakítani – mint arról Jankovics Tibor szóvivő beszámolt.⁹³

A magyar állam ellen személyiségi jogaik megsértése miatt indított perüket azonban szintén elvesztették.⁹⁴ A bíróság helyt adott az államot képviselő Pénzügyminisztérium azon érvelésének, miszerint „nincs olyan normatíva, mely az állam számára kötelezővé tenné [...] az egyházak állami támogatását”, vagyis a parlament jogszerűen járt el az egyes egyházakat támogató, másokat a támogatásból kirekesztő gyakorlatával. A vallásszabadság nem jelent automatikus költségvetési támogatást – szögezte le a bíróság, kimondva, hogy a Jehova Tanúit vallásuk szabad gyakorlásában nem akadályozta a költségvetési támogatás hiánya. E legalábbis különös érvelést a hátrányos megkülönböztetés elvének értelmezésével egészítették ki: „Az a tény, hogy az állam a felperes számára költségvetési

⁹¹ Ld. még ugyanerről: Hazai szektaháború. Isteni üzletek? In: *HVG*, 1993. szeptember 18. 96. p.

⁹² 439/B/1993. AB végzés. In: *Az Alkotmánybíróság határozatai*, 1993. Szerk.: Sólyom László – Holló András. H.n., é.n. [Bp., 1993.] 908–909. p. Jehova Tanúi mellett ugyanilyen indítvánnyal fordultak a taláros testülethez a Krisna-tudatú hívők is. Ld. pl.: Gyémánt Mariann: *Az Alkotmánybíróság elutasította a „destruktív szekták” indítványát*. In: *Magyar Hírlap*, 1993. december 15. 3. p.

⁹³ Gy.M.: *Jehova Tanúi fájlagják az Alkotmánybíróság döntését*. In: *Magyar Hírlap*, 1994. január 5. 19. p. Egyes alkotmánybírák saját véleményüknek hangot adva, arról is beszéltek, hogy osztják a vallásgyakorlat miatt aggódó kisegyházak aggodalmait. Gyémánt Mariann: *Kilényi Géza alkotmánybíró: nem lehet alaptalanul diszkriminálni az egyházakat*. In: *Magyar Hírlap*, 1994. február 3. 4. p.

⁹⁴ A Pesti Központi Kerületi Bíróság 12.P.90790/1993/5. sz. ítélete, 1994. május 4. – An-negret Dirksen gyűjteménye; vö. Dirksen, 2009. 300–301. p.

támogatást nem adott, nem olyan hátrányos megkülönböztetés, mely a felperest vallásának gyakorlásában, tanainak hirdetésében akadályozná.” (Az érvelés különösségét éppen az adja, hogy nyilvánvalóan más lett volna az ítélet tartalma és indoklása, ha a parlament döntése nem a kiségyházak egy csoportját, hanem például valamely „történelmi” egyházat sújtott volna.) A „destruktív” jelzőről elismerte a bíróság annak negatív tartalmát és sugalmazását, azonban a következőkben nem ítélte súlyosnak vagy sértőnek, s leszögezte, hogy nem történt hírnévrontás. (A kifejezés hivatalos használata „mint vélemény nyilvánítás nem hírnévrontó, nem ad alapot a személyiségvédelem jogi eszközeinek igénybevétele.”) A Tanúk által megbízott ügyvédi iroda ennek nyomán a Legfelsőbb Bírósághoz fordult jogorvoslatért, ám az helybenhagyta az elsőfokú bíróság ítéletét.⁹⁵ Az indoklás részletező ismétlése mellett egyes kisebb kérdésekben elfogadták a felperesek elsőfokú döntéssel szembeni érvelését, de az elutasítást még azzal is nyomatékosították, hogy a Jehova Tanúi által vélelmezett jogsértést az országgyűlés követte el, vagyis nem is a magyar államot kellett volna perelniük. („Az országgyűlés által elkövetett jogsértésből eredően az állam a sérelmet szenvedett személlyel közvetlenül polgári jogi jogviszonyba nem került, így vele szemben a felperes polgári jogi igényt nem érvényesíthet.”) Megjegyezzük, az ekkoriban diszkriminált másik vallási közösség, a Krisna-tudatú hívők szerencsésebbek voltak a bíróságon, igaz, ők Németh Gézát perelték valótlan nyilatkozatai miatt, és nyertek is, amit a református lelkész nehezen vett tudomásul, persze, ettől még nagyobb energiával vetette bele magát a „szektaellenes” közéleti harcokba.⁹⁶

A bíróságok által megfogalmazott, a Jehova Tanúi keresetét elutasító jogi érvelést egyébként a közszereplők is átvették. (Sőt, a döntésükkel kifejezetten megvárták, hogyan reagál az Alkotmánybíróság a „destruktív” szektázás miatt készült beadványokra.⁹⁷ Ekkor kilátásba helyezték, hogy a korábban „destruktivitás” miatt kizárt 3 közösség – Jehova Tanúi, Egyesítő Egyház, Krisna-Tudatú Hívők Közössége – a tartalékalapból később kaphatnak támogatást, de a honatyák inkább következetesen elutasítóak akartak maradni.) Az 1994-es költségvetési határozat megszületése előtt Németh Zsolt, a parlament Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottsága akkori fideszes elnökeként hangsúlyozta, hogy „az egyházaknak nem alanyi jogon jár a támogatás”, s ezt meg kell szokniuk az érintetteknek.⁹⁸ A helyzetet egy új egyházfinanszírozási törvény tudná tisztázni – fejtegette, egyben cáfolta, hogy édesapja (Németh Géza) befolyásolta volna közéleti állásfoglalását. A politikus próbálta megnyugtatni az aggódó kiségyházakat, hogy nem vallásszabadságuk gyakorlása ellen irányul ez a differenciált költségvetési szemlélet, de nyilatkozata aligha volt hiteles – amint ezt a későbbi parlamenti

⁹⁵ A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának Pfv.IV.22.499/1995/4. sz. ítélete, 1996. szeptember 4. – Annegret Dirksen gyűjteménye; vö. Dirksen, 2009. 301. p.

⁹⁶ Ld. pl.: Németh Géza: Különös házasság. In: *Magyar Hírlap*, 1993. augusztus 11. 14. p.

⁹⁷ Kétmilliárd az egyházaknak. In: *Népszabadság*, 1993. december 9. 4. p.; Gy.M.: Alkotmánybírák a „destruktív szekták”-ról. In: *Magyar Hírlap*, 1993. december 10. 5. p.

⁹⁸ Gyémánt Mariann: Az egyházaknak nem jár alanyi jogon költségvetési támogatás. In: *Magyar Hírlap*, 1994. február 2. 2. p.

döntés visszaigazolta. (11 kisegyház nem kapott költségvetési támogatást, köztük Jehova Tanúi sem.)

Jehova Tanúi pont ellentétes álláspontot vallottak. Mint Rakmányi Ernő szónok egy tévéműsorban elmondta, a „destruktív” jelző használatához a parlamentnek egész egyszerűen nincs joga, továbbá nem lehet különbséget tenni az egyházak között mondvacsinált „társadalmi hasznosság” okából.⁹⁹

2.2. 1994–1998

Az 1994. tavaszi parlamenti választások után a szektaellenes közéleti hangulat jelentősen alábbhagyott, bár Németh Géza aktivitása 1995-ben bekövetkezett haláláig nem csökkent. A mozgalom hívei továbbra is a görög-római-zsidó-keresztény kultúra talaján álló európai humanizmus értékrendjének megőrzéseként aposztrofálták a „történelmi” keresztény egyházak védelmét a szektaellenes hangulat szításával. A mozgalom vezetője 1994 végén továbbra is hangoztatta,¹⁰⁰ hogy számos kiemelten fontos területen veszélyesek a szekták. Jehova Tanúinak a vérátömlesztést tiltó álláspontját kifejezetten egészségvédelmi szempontból ítélte el, de hangoztatta gyermek- és ifjúságvédelmi, továbbá emberi jogi elkötelezettségét is. Az egyházak, vallásfelekezetek egyenjogúsága alapján a „szektakampányt” kifogásoló baloldali és liberális álláspontokat már valódi összeesküvés-elmélet alapján utasította el: „Ez tehát egy olyan komédia, aminek semmi más célját nem látom azok részéről, akik ezt védik és támogatják, mint azt a sanda gondolatot, hogy a gomba módra szaporodó szekták révén rombolják szét a történelmi egyházakat és a nemzettudatot.”¹⁰¹ Németh Géza egyértelműen elítélte a szocialista-liberális kormányzást, már csak azért is, mert a korábbinál kedvezőbb légkört teremtettek a „szekták” számára. (Vádaskodásai között továbbra is vegyítette az elfogultan interpretált tényeket a teljesen nyilvánvaló valótlanságokkal.)

1994 tavasza – a szektakérdésnek a politikai érdeklődés középpontjából való kikerülése – után kezdett változni a Jehova Tanúival kapcsolatos közvélekedés, amint ezt egy korabeli újságcikk is kifejezésre juttatta: „Jehova tanúinak gyülekezete militáns, agresszív kisebbségként élt a köztudatban. Eme többségi nézőpontot boldogult Németh Géza református lelkész hosszú évekre rögzítette a köztudatban, betonkemény, mázsás kirohanásaival a rádióban és a televízióban. Válaszra nem volt lehetőség. Mára ez a megítélés csillapodni látszik.”¹⁰² Maguk a Tanúk is elismerték, hogy volt alapja annak, hogy korábban agresszívnek tartották a tevékenységüket, azonban „szelídültek-szolidultak a módszereik”, min-

⁹⁹ Pesty Fekete Doboz műsora, 1994. június. – MJTE Archívuma.

¹⁰⁰ Németh Géza: Szemben az európai humanizmus értékrendjével. In: *Magyar Élet*, 1994. 12. sz. 13–15. p.; Ld. még halála után publikált interjút: Németh Géza: A társadalomellenes szekták. In: *Kapu*, 1998. 1. sz. 85–87. p. (Várad Szabó András riportja.)

¹⁰¹ Vö. Gerlóczy Ferenc: Vallások, szekták, kultuszok. Népi teokráciák. In: *HVG*, 1996. február 17. 93–96. p.

¹⁰² Török Mónika: Jézus király katonái. In: *168 Óra*, 1995. augusztus 8. 34–35. p.

denesetre a korábbi közvélekedéssel ellentétben kifejezetten szelíd, szimpatikus egyháztagokként írta le a hívőket. A korábbi heves egyházpolitikai viták helyét hirtelen „csend” vette át, a közéletet legfeljebb a jobboldali ellenzéki pártok oldaláról kavarta fel a szektákkal való riogatás.¹⁰³ Jehova Tanúi is egyre ritkábban jelentek meg az országos politika első vonalában, nyilván nem véletlenül. 1997 végén egyik vezetőjük, Völgyes Sándor joggal tekinthetett úgy vissza az eltelt évekre, mint az irányukba megmutatkozó negatív hangulat enyhülő időszakára.¹⁰⁴ Az egyházi vezetővel való beszélgetésekből egy rugalmasabb egyházkép rajzolódik ki: készséggel elismerte például, hogy sok mindenben változott Jehova Tanúinak a világképe, például a végidő-számítással kapcsolatosan, vagy közéleti téren ekkor már elfogadták a fegyveres helyett a polgári szolgálatot. Bibliái fel fogásuknak megfelelő munkakörbe való alkalmazásukat ekkor már a Tanúk is nyugodt lelkiismerettel megtehették. Más vezetők (például Ollé Sándor „menedzser”) kifejezetten a rendszerváltás kedvező szellemi hatásával magyarázta azt, hogy már nem tűnnek olyan agresszívnek a missziójuk során: „A szabadság a mi lehetőségeinkre is hatott. Ma már sokkal több külföldi oktatási anyaghoz juthatunk, és így finomítani tudjuk a módszereinket.”¹⁰⁵

A költségvetési támogatás elosztásával kapcsolatos viták sem bontakoztak ki, a parlament az egyenjogúság elve alapján biztosított anyagi forrásokat a korábban „destruktív szektaként” kizártak részére is. 1995-ben Jehova Tanúi csak szimbolikus (ezer forintos) támogatást kértek és kaptak,¹⁰⁶ egy évvel később viszont már 300 ezer forinttal részesültek a büdzséből.¹⁰⁷ Illetve ragaszkodtak a korábbiakban kialakított önállóságukhoz is. Amikor 1996-ban felmerült, hogy a kisegyházak valamiféle egyeztető fórumot hozzanak létre, Jehova Tanúi elzárkóztak a részvételtől.¹⁰⁸ Konkrétan az történt, hogy Budapest főváros emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának ülésére a baptisták, pünkösdisták, metodisták, őskeresztények stb. által 1995-ben létrehozott együttműködési fóruma meghívta az „Evangéliumi Szabadegyházak Szövetsége” képviselőjét, ami ellen egyesek (elsősorban a Hit Gyülekezete) tiltakoztak. A szervezet kísértetiesen emlékeztet a rossz emlékű Szabadegyházak Tanácsára – mondták, továbbá az ő érdekeiket nem képviselhetik a baptisták, amikor például saját felekezeti ügyeikről (ingatlanépítésről stb.) van szó. (A baptisták ugyanakkor épp ellenkezőleg, fontosnak tartották a kisegyházak laza szerveződésű „összefokaszkodását” a „történelmi”

¹⁰³ Ld. erről pl.: Tenczer Gábor: Immár nem jelentik fel a szektákat. In: *Népszava*, 1996. március 21. 4. p.

¹⁰⁴ Völgyes Sándor: Jehova tanúi nem erőszakos emberek. In: *Népszabadság*, 1997. december 17. 9. p. (Czenc Gábor riportja.) Hasonló szellemben és tartalommal tekintet vissza a rendszerváltás időszakára, a „destruktív szekta”-kampányra: Völgyes Sándor: A Magyarországi Jehova Tanúi egyház küzdelmes évtizedeiről. In: *Beszélő*, 1996. 2. sz. 56–63. p. (Iványi Gábor riportja)

¹⁰⁵ Ollé Sándor: Tanúk hite. In: *Mai Nap*, 1994. augusztus 6. 4. p. (Pálmai Tamás riportja)

¹⁰⁶ Egyházak támogatása. In: *HVG*, 1995. január 7. 17. p.

¹⁰⁷ Egyházak támogatása. In: *HVG*, 1996. január 13. 16–17. p.

¹⁰⁸ Joó István: „Összefokaszkodni” vagy különállni. In: *Esti Hírlap*, 1996. május 9. 5. p.

egyházakkal szemben érdekeik képviselőit és védelmére.) Németh László, a Jehova Tanúi egyház sajtómegbízottja így nyilatkozott az ügyről: „Híveik semmiféle közéleti-politikai szerepvállalást nem tartanak biblikusnak, és ugyanilyen okból zárják ki a más, részben vagy egészben eltérő hitvallású kiségyházakkal való közös fellépést is. A Jehova Tanúi feladata az Ige kutatása, tanulmányozása és prédikálása.” A politikai életben való részvételtől továbbra is elzárkóztak, az 1998-as választások kapcsán csak annyit nyilatkoztak az egyházak magatartását felmérő újságíróknak, hogy „nem feladatuk a közélet és a politika befolyásolása”.¹⁰⁹

Sőt, olyan is előfordult ebben az időszakban, hogy közszereplő lépett le a politika porondjáról Jehova Tanúi hatására. Mohácsi Attila szocialista politikus, az Országos Cigány Önkormányzat elnökhelyettese 1997 őszén lemondott posztjáról, lépését így indokolta:

„Egyáltalán nem politikai ok játszott közre ebben, hanem az, hogy megváltozott a hittem. Jehova Tanúja lettem, s ez arra kötelez, hogy ezután ne politizáljak sem az MSZP-ben, sem más pártban. Az Országos Cigány Önkormányzatban folytatom a munkámat. [...] Mint szociáldemokrata, három dolgot tartok igazán fontosnak, az igazságosságot, az esélyegyenlőséget és a szeretetet. A szeretet krisztusi hit. Elkezdtém olvasgatni a Bibliát, és ugyan nem egyik napról a másikra, de négy év után úgy döntöttem, hogy a Bibliának megfelelően vállalom a személyiségemet. Meggyőződésem szerint a Biblia szellemét ma legjobban az általam választott hit képviseli. Szeretném lépéseimmel és tetteimmel Istent szolgálni.”¹¹⁰

A Horn-kormány időszakának meghatározó egyházpolitikai intézkedései (például az Apostoli Szentszékkal kötött átfogó megállapodás, a hitoktatás finanszírozási rendjének módosítása, az egyház-finanszírozást új alapokra helyező 1997. évi CXXIV. tc.) Jehova Tanúit már kevésbé érintették közvetlenül. Az 1990. évi IV. tc. módosítására irányuló jogalkotói törekvések továbbra sem jártak sikerrel,¹¹¹ a közösségre való hivatkozás azonban nem tűnt el teljesen a politikai álláspontok világából.

Bizonyos társadalmi szolgálatokba bekapcsolódtak Jehova Tanúi, az 1990-es évek közepén például 5 olyan egyházi szervezet működött, amely börtönlelkészi tevékenységet végzett a fogvatartottak körében, az egyiket a Tanúk hozták létre, látogatták a rabokat, és gyakran voltak sikereik a körükben.¹¹²

¹⁰⁹ Spirk József: Egyházak a voksolásról. In: *Népszava*, 1998. április 17. 2. p. A választásokat is inkább missziós lehetőségként fogták fel, a voksolás napján például az *Órtorony*nak azt a számát osztogatta egyikük a szavazóurnákat felkeresők között, amely azzal foglalkozott, hogy van-e tökéletes kormányzás a földön. Ld.: „El kellett jönni, mert nagy a tét.” In: *Népszava*, 1998. május 25. 5. p.

¹¹⁰ V.G.P.: Jehova Tanúja lett az elnök. In: *Vasárnapi Hírek*, 1997. szeptember 7. 5. p.

¹¹¹ Köbel, 2010. 91–93. p.

¹¹² Ld. pl.: Böde János – Mária Imre: Időrendben. A nevelési elvek és módszerek változása. In: *Börtönügyi Szemle*, 1997. 1. sz. 56–62. p. Ilyen esetről a sajtóban: Ungár Tamás: Széld szavak a világvégéről. In: *Népszabadság*, 1993. augusztus 23. 9. p.; életfogytiglani bünteté-

2.3. 1998–2002

Az egyházpolitika nyugodtabbnak tűnő esztendei után a helyzet megváltozott, amikor a „történelmi” keresztény egyházakkal szimpatizáló politikai erők kerültek hatalomra 1998-ban. Az Orbán Viktor vezette konzervatív Fidesz-MPP-FKGP-MDF-kormány kezdettől elkötelezte magát a „történelmi” keresztény egyházak mellett, s nyilvánvalóvá tette, hogy kiemelt célja az 1990. évi IV. tc. megváltoztatása, az egyházalapítási rendszer törvénymódosítás útján történő megváltoztatása.

Emellett azonban – az Antall–Boross-kormányok időszakához hasonlóan – a pénzügyekre vonatkozó jogszabályok megváltoztatásával próbálták a „történelmi” egyházak pozitív diszkriminációját megvalósítani. Például a 2000 végén elfogadott kétéves költségvetés (CXXXIII. tc.) 103. §-ba foglalták az 1997-es egyházfinanszírozási törvény alapvető módosításait. Lehetővé tették, hogy a közcélú adományok utáni adóvisszatérítésből részesedjenek az egyházak, de csak azok, amelyeket az adófizetők legalább 1 %-a támogatott, vagy legalább 100 éve jelen vannak Magyarországon, vagy 30 éve szervezett formában tevékenykednek. (Utóbbi számításánál azonban az 1948–1990 közötti időszakot figyelmen kívül kellett hagyni.) A meghatározás tartalmazott legalább egy olyan elemet, amely alapján valamennyi, a kormánynak „kedves” egyház élhetett a lehetőséggel, a részükre kiállított egyházi igazolás alapján az adakozók 50 ezer forintig terjedő összeget leírhattak az adójukból, a kevésbé szimpatikusakat pedig ki lehetett hagyni a kedvezményből. Varga Mihály pénzügyminiszter és Rockenbauer Zoltán illetékes miniszter döntése alapján először 22 egyház felelt meg a kritériumoknak, köztük a Magyarországi Jehova Tanúi Egyház is.¹¹³ Vagyis a korábbi időkkel szemben ez a jobboldali-konzervatív kormányzat már nem sorolta az első számú közellenségek közé a Tanúkat, lassan áttértek valamiféle békés egymás mellett élés stratégiájára. (Megjegyezzük, a hatalmi-kormányzati pozíció által is támogatott, a „történelmi egyházak” érdekeit kereső „keresztény”-jobboldali szektakampányoknak rendszerint néhány közösség valósággal a célkeresztjébe került, akiket kifejezetten lejártni, befektíteni akartak. A kilencvenes évek elején ebbe a körbe kerültek Jehova Tanúi, az 1998–2002 közötti periódusban pedig elsősorban a Hit Gyülekezete.) 1993-ban egyszerűen csak „destruktív szektának” minősítették az anyagi támogatástól megfosztani kívánt közösségeket, az ezredfordulón a jobboldali-konzervatív kormány ennél körültekintőbb eljáráshoz folyamodott, a kritériumok felsorolása azonban ugyanúgy a megkülönböztetés jelét mutatta. Emiatt a törvénymódosítás tervezésekor felmerült, hogy Alkotmány-

sét töltő rab megtérése a misszió nyomán: Megtérés a Csillagbörtönben. In: *Népszabadság*, 2004. július 16. 6. p.

¹¹³ Adókedvezmény adományokért. In: *Magyar Nemzet*, 2001. február 8. 2. p. (Galik Gábor, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma főosztályvezető-helyettesének sajtótájékoztatója.)

bírósághoz fordulhatnak azok, akik kimaradnak a kedvezményezettek köréből.¹¹⁴ A kormánypártok által nem szívelte, de tömeges támogatottságú Krisna-tudatú hívők illetve a Hit Gyülekezete inkorrektnek, alkotmányellenesnek és diszkriminatívnek nevezték a tervezetet, mely nemcsak az egyes felekezetek, hanem az azokat támogató polgárok között is kiváltságolt, illetve azokból kirekesztett osztályozást valósít meg.¹¹⁵ (Jehova Tanúi ekkor még nem kommentálták ezeket a híreket, arra hivatkozva, hogy nem ismerik a végleges döntés tartalmát.)

Az első Orbán-kormány döntései értelmében az egyházak illetve egyházi intézmények legtöbb pénzügyi tevékenysége (iskolák működtetése, tankönyvkiadás és értékesítés, ingatlanhasznosítás stb.) nem minősült gazdasági-vállalkozási jellegűnek, vagyis ezek után nem kellett a mások számára kötelező adókat, járulékokat megfizetniük. Kedvezőbbé váltak hitelfelvételkor a kamatterhek, rögzítették, hogy az egyházi intézményfenntartók által ellátott oktatási, szociális, kulturális stb. tevékenységek „központi költségvetési finanszírozása az állami és önkormányzati intézményekre vonatkozó általános szabályok alapján, azokkal azonos mértékben történik”, jövedelempótló kiegészítést kaptak a kistéleplések lelkészei stb.¹¹⁶

Sokkal inkább érintette viszont a Tanúkat, hogy újra előkerült az 1990. évi IV. tc. módosításának az ügye, ami ezúttal is – mint „menetrendszerűen” mindig – szektakampányt váltott ki, felelevenítve a korábbi időszak folyamatait, újra megszólaltatva a politikai döntéshozatal fórumain, illetve a sajtóban, a kisegyházakkal szembeni vádakát. A kormányzat az 1993-ban megfogalmazódott szempontok (horribilis létszámemelés vagy múltbeli működésre való hivatkozás) alapján akarta módosítani a törvényt. (Jehova Tanúi esetén különösen pikáns volt, hogy az ezredfordulón már mindkét kritériumnak – a százéves múltnak és a tízezres tagságnak – megfelelték volna, vagyis a korábbi „destruktivitás”-vádát nem lehetett volna könnyen ráhúzni a közösségre.¹¹⁷) A kezdeményezés ugyan eljutott a parlamenti végszavazásig, azonban – a baloldali és liberális ellenzék ekkori súlyának megfelelően – nem kapta meg a voksok kétharmadát, így a kezdeményezés ezúttal is sikertelen maradt.¹¹⁸

¹¹⁴ Alkotmánybírósághoz fordulhatnak az adó-visszatérítési kedvezménytől elesett egyházak. In: *Origo*, 2000. május 10. Online: origo.hu

¹¹⁵ Ld. még erről az adókedvezmények megvalósításával, a történelmi múlt igazolás kísérleteivel, valamint a nyilvánvaló diszkriminációval kapcsolatosan: Czene Gábor: A keresztényén férfiszabó esete a detektívekkel. In: *Népszabadság*, 2001. február 26. 7. p.

¹¹⁶ Ld. erről pl.: Fazekas Csaba: Egyházfinanszírozás Magyarországon. In: Miskolci Politikatudományi Évkönyv, I. Szerk.: Fazekas Csaba. Miskolc, 2008. 70–84. p. Online: Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/06600/06667>, küln. 78–79. p. Az adóvisszatérítési jogosultsággal ellentétben, Jehova Tanúi nem részesülhettek a kistéleplések lelkészei részére megállapított jövedelempótló juttatásban, más kisegyházak (baptisták, metodisták, adventisták stb.) igen. – Egyed Judit interjú, 2016.

¹¹⁷ Ld. erről: Czene Gábor: Szektaveszély? In: *Népszabadság*, 1998. november 17. 3. p. A korszak további publicisztikai irodalmából: Mező Ferenc: Jogászokdtak a jó pásztorok. In: *Népszava*, 1999. július 27. 7. p.

¹¹⁸ Köbel, 2010. 93–96. p.

A kultusztárca helyettes államtitkára, az egyházügyekben tekintélyes pozíciókat élvező Semjén Zsolt főleg lakossági nyomásra hivatkozott az egyházak listájának megrostálására irányuló szándékok alátámasztására.¹¹⁹ Meg akarják akadályozni a vallásszabadsággal való visszaélést, ki akarják szűrni az egyházi pozíciót üzleti tevékenységre használó közösségeket, védeni akarják a kiskorúak érdekeit – hangoztatta. Ezen megszokott érvek mellé azonban – meglehetősen átlátszó módon, ugyanakkor jól kommunikálhatóan – Semjén felvette a „rendes” kisegyházak érdekeinek védelmét is, mondván: egyesek joggal sérelmezik, hogy olyanokkal vannak egy kategóriában, amelyek „történelmi munkája és társadalmi szolgálata nem indokolná az egyház szó rangját”. Máté-Tóth András vallásszociológus hangsúlyozta, hogy szakmai-tudományos és nem érzelmi alapú, felekezeti-leg elfogult döntést kell hozni, az érintett kisegyházak pedig joggal féltek attól, hogy politikai támadások középpontjába kerülnek. Egyikük (Egervári Oszkár, a Keresztény Advent Közösség elnöke) úgy vélte, hogy sérül a felekezeti jogegyenlőség elve, ha a kormányzat hatalmi szóval fogja eldönteni, kinek jár és kinek nem jár az egyházi pozíció. Érdekes volt a törvénymódosítás ügyének felmerülésekor Jehova Tanúinak a véleménye, akik – a korábbi mérsékelt tiltakozások, fenntartások helyett – ezúttal távolságtartó apolitikussággal reagáltak, és a kormányzati döntéseket teljes lojalitással elfogadó álláspontra helyezkedtek. Gary Wollin, az egyház információs osztályvezetője határozottan leszögezte, hogy a kormány azokkal az egyházakkal köt támogatási megállapodásokat, amelyekkel csak akar, és természetesnek nevezte, hogy „a nagy egyházak ezen a listán elsőbbséget élveznek”. Ők tudomásul vesznek minden kormányzati döntést, mint mondta: „A Jehova Tanúi csak emberbaráti munkájukat szeretnék zavartalanul folytatni, ha költségvetési pénzt kapnak, ilyen célra fordítják.”

Megjegyezzük, ez a fajta szélsőséges apolitikusság ekkoriban általában jellemezte a szervezetet, a 90-es évek közepétől elképzelhetetlen lett volna, hogy például bírósági úton érvényesítsék érdekeiket. Demény László sajtómegebízott például egy alkalommal kifejtette, hogy semmiképp nem tekintik magukat szektának (mondván, a szekta az, amely kiszakad valahonnan), kizárólag a Bibliára, illetve bibliai ígehelyekkel alátámasztott saját kiadványaikra tekintenek autentikus forrásként.¹²⁰ Vezetőik nem elérhetetlenek vagy ismeretlenek (Milton George Henschel elnök például járt is Magyarországon), az adományaik sem egy egyházi elit személyes gyarapodását szolgálják (a brooklyni vezetőtestület tagjai is kifejezetten szerényen élnek), az anyagiakat ellenőrzötten használják fel. Ami pedig a közéletet illeti, a sajtómegebízott nem foglalkozott azokkal a hírekkel, miszerint a liberális és a baloldali média azért kedvelné a Tanúkat, mert nem szavaznak olyan képviselőjelöltekre, akik felvállalják a kereszténység értékeinek képviseletét, állítólag a Hit Gyülekezeténél is jobban kedvelik emiatt. Demény László erre így reagált:

¹¹⁹ Neumann Ottó: Egyházi rangra érdemtelen közösségek. In: *Magyar Hírlap*, 1998. december 11. 6. p.

¹²⁰ Joó [István]: Jehova Tanúi készek a tótágasra. In: *Új Magyarország*, 1997. június 20. 5. p.

„Akik alaposan ismernek minket, biztosan nem tévesztenek össze az említett szervezettel. Hogy éppen mikor melyik politikai párt milyen napi érdekeket lát jelenlétünkben, azzal nem foglalkozunk, mert távol kívánunk maradni magától a világi versengéstől is. Elfogadjuk az adott rendszer törvényeit, ha azok nem ellenkeznek Isten törvényeivel. Ha azt kérnék tőlünk, hogy álljunk fejen a kapunk előtt, megtennénk, de lövészárkokat már nem ásnánk.”

Fontos azonban, hogy az ezredforduló időszakában a politikától való merev elfordulás a társadalom felé való nagyobb nyitottsággal párosult. Jehova Tanúi már nem voltak elzárkózók például a nem politikai, hanem akár más egyházakkal közös társadalmi fórumokon való részvétellel kapcsolatosan. 2000-ben például az esztergomi önkormányzat Ifjúsági és Sportbizottságának fórumán – cserkészcsapatok vezetői, Beer Miklós váci római katolikus püspök és mások mellett – Jehova Tanúi is részt vettek, bekapcsolódtak egy városi ifjúsági koncepció kidolgozásába.¹²¹ Az állam tisztségviselői is arra bátorították a Tanúk vezetőit, hogy „ne bújjanak el”, mutakozzanak be a társadalom előtt, igazolják azt, hogy tevékenységük – a fel-felbukkanó vádaskodás ellenére – nem rombolja, hanem építi a társadalmi és nemzeti közösséget.¹²² 2000-ben részt vettek a kulturális minisztérium által kezdeményezett konzultáción is, amelyen a tárca jó szándékairól akarta meggyőzni a mintegy 30-40 kisegyház képviselőjét.¹²³ (A kudarcba fulladt fórum meghívottait nem sikerült arról biztosítani, hogy a törvényt módosításra tett kormányzati erőfeszítések nem párosulnak majd a törvénytisztelő módon tevékenykedő közösségek jogainak sérülésével vagy épp megszüntetésével.)

Visszatérve az 1990. évi IV. tc. módosításának ügyére, abban a legfontosabb kormánypártot jelentő Fidesz-MPP mellett különösen aktívak voltak annak szatellit-jellegű pártjai (ekkor már az MDF és a – Kereszténydemokrata Néppárt 1997. évi szakadását követően létrejött – Magyar Kereszténydemokrata Szövetség), továbbá a parlamentbe jutott, ezáltal jelentősen megerősödött szélsőjobboldal (MIÉP). A szektaellenes hangulat fokozódását jól mutatja, hogy újra aktivizálódott a Segítő Barát Munkaközösség,¹²⁴ de más szervezésben is sor került valóságos lincshangulatú „szektakonferenciákra”,¹²⁵ amelyekben gyakran emlegették Jehova Tanúit is. Például Macskássy Izolda festőművész a szegedi MDF-klubban tartott előadást a „szektaentes Magyarországért”, amelyben a

¹²¹ Gulya István: Az ifjúság helyzete Esztergomban. In: *Esztergom és Vidéke*, 2000. október 5. 3. p.

¹²² Platthy Iván interjú, 2016.

¹²³ Czene Gábor: Kisegyházak és „szektakampány”. In: *Népszabadság*, 2000. január 28. 4. p.

¹²⁴ Czene Gábor: Szektakonferencia zárt ajtók mögött. In: *Népszabadság*, 1999. június 22. 5. p.

¹²⁵ Noszlopy-Gyömrői Gergely: Ki áll az örület határán? Vallási feszültségek Magyarországon. In: *Hetek*, 1999. május 29. 1., 7. p.; Czene Gábor: Szekta vita az örület határán. In: *Népszabadság*, 1999. június 5. 8. p.

Tanúk által képviselt vallásosságot a „magyar agytól idegen zagyvaságoknak” nevezte, de durva szavakkal bélyegezte meg több kisegyház tevékenységét is.¹²⁶

A kormány új elemként gyakran hivatkozott arra, hogy az Európai Unióban is elvárás a „szektákkal” szembeni fellépés, a szigorú felekezetalapítási kritériumok biztosítása. Dávid Ibolya igazságügy-miniszter egyenesen úgy fogalmazott, hogy „nem állapot, hogy az egész Európában keresztény országként emlegetett Magyarországon száz ember összeálljon, hogy másként kövesse Istent, mint ősei”.¹²⁷ Azonban ez a megközelítés erőteljes eltúlzása volt az Európai Unió országaiban valóban meglévő folyamatoknak. Erik Jürgens, az Európai Tanács szakértője például kijelentette, hogy bár voltak olyan kezdeményezések, amelyek konkrét felekezetek (például Jehova Tanúi) ellen irányultak, „a strasbourgi emberi jogi bíróság kemény határozatokat hozott ezeknek a vallásoknak a védelmében, még akkor is, ha ezeket a csoportokat a többség nem fogadja el. Általánosságban azonban a kisebbségek jogát meg kell védeni a többséggel szemben is, még akkor is, ha a kisebbség nem tűnik szimpatikusnak a többség számára. Az újabb vallások képviselőinek is joga van a szabadsághoz.”

A felekezetalapítás jogi kategóriáinak szigorítására irányuló, szélsőjobboldal által is felkarolt kormányzati politika érveiben ismét nem volt nehéz felfedezni a korábbi szektaellenes sztereotípiákat. Fenyvessy Zoltán MIÉP-es képviselő például így beszélt a parlamentben:

„A destruktív, önmagukat egyháznak nevező szekták, csoportok nem szoktak nyíltan vallásellenes vagy emberi méltóságot sértő magatartást tanúsítani, de úgy tudom, hogy minden képviselőtársam megkapta annak a csoportnak a levelét, amelynek képviselői kérik a szekták betiltásának lehetővé tételét. Az ő gyerekeiket ezek a magukat egyháznak nevező csoportok elszakították a családjuktól, szembefordították szüleikkel, barátaikkal, korábbi kapcsolataikkal, anyagilag tönkretették, pszichésen megdolgozták, önállótlaná tették. A társadalom hasznos tagjai helyett a társadalmat – lehet, hogy nem szándékosan, de mégis – romboló személlyé vagy a társadalmon élőködő személyekké tették őket. [...] Évek óta rendszeresen tapasztalhatjuk a sajtóban megjelent cikkekből az ilyen gyermekek szüleinek a segélykiáltásait, a családok drámáit, és ez nem szűnik, folyton, újra és újra előről kezdődik és újratermelődik.”¹²⁸

A kormányt alkotó pártok politikusai hasonlóképp nyilatkoztak, az újra 1993-as önmagát idéző aktivitást tanúsító Segítő Barát Munkaközösség megkeresett minden képviselőt, hogy támogassák a kétharmados többséghez kötött jogszabály megszületését, mivel az egyházalapításra vonatkozó törvény drasztikus szigorításától a „szekták” társadalmi veszélyességének visszaszorulását is remélték: „Feltétlenül szükségesnek tartjuk, hogy a vallásügyi törvény módosítása tartalmazza

¹²⁶ Rasszista indulatok. In: *Hetek*, 2000. január 15. Online: hetek.hu

¹²⁷ Eperjesi Ildikó: Az üldözök mániái. In: *Hetek*, 2002. március 14. Online: hetek.hu

¹²⁸ Az Országgyűlés ülése, 2001. március 29. – A Magyar Országgyűlés honlapja: parlament.hu / Jegyzőkönyvek / Országgyűlési napló ciklusonkénti adatai / 1998–2002.

a destruktív: azaz a családromboló és a másként is társadalomellenes szekták szigorú betiltását.”¹²⁹ A Magyar Kereszténydemokrata Szövetség aláírásgyűjtést is szervezett a törvény támogatására,¹³⁰ az ezt támogató Magyar Demokrata Fórum pedig – úgy vélve, hogy a szekták „családok tízezreit” (!) veszélyeztetik – tárcaközi képviselet felállítását szorgalmazta az egyes vallások tevékenységének elemzésére.¹³¹ (Az MDF számára a túlhangsúlyozott keresztény vallásosság egyben saját párt-identitásának fenntartási kísérletéhez is hozzájárult. Egyre többen hangoztatták, hogy „a családokat minden eszközzel védeni kell a destruktív business-egyházak káros tevékenységével szemben”, ezért még a törvénymódosításban foglaltakat is kevesellték.¹³² Parlamenti képviselőjük, Szászfalvi László is felszólalt a „destruktív szekták” ellen.¹³³) A Németh Géza korábbi javaslatainak szellemiségét tükröző megnyilatkozások azonban csak a kedélyek borzolására voltak elegendők, új jogszabályi háttér kialakítására nem, mert az ekkor még erős egyéb politikai pártok (MSZP és SZDSZ) a vallásszabadság sérelmét, a „történelmi” egyházak indokolatlan politikai pozíciószerezését látták a „szektázással” palástolt törvénymódosítási törekvésekben. A szélsőjobboldali hangvételű, Jehova Tanúit is sújtó „szektázás” egyes közszolgálati műsorokban is megjelent. A Magyar Rádió *Vasárnapi Újság* c. műsorát például az akkori médiahatóság súlyosan előítéletesnek minősítette, mert – többek között – Jehova Tanúit is megalapozatlan, negatív színben tüntette fel.¹³⁴

Az ellenzék pártjai közül különösen az SZDSZ tiltakozott a kormányzat törekvései ellen. A tervbe vett törvénymódosítást, illetve annak ideológiai körítését, a vallás szabad gyakorlata, illetve a felekezeti egyenjogúság megkérdőjelezésének minősítették.¹³⁵ Kemény bírálattal illették Orbán Viktort, mint a rendszerváltás óta az első kormányfőt, „aki teljesen nyíltan megkérdőjelezte a vallási jogegyenlőséget”, kormányzati politikáját pedig a polgárosodásért és modernizációért vívott történelmi küzdelmek tagadásaként, visszafordításaként értelmezték. Az 1990. évi IV. tc. változatlan formájú fenntartását kiemelten fontosnak, a demokrácia pillérének, az „egyik legsikeresebb normának” tartották. Sor került ebben az időszakban a vallásszabadság védelmében szervezett, kormányzati törekvéseket elítélő konferenciákra is, az egyiket *Vallásszabadság, társadalom és hatalom* címmel

¹²⁹ Nyílt levél a Magyar Országgyűlés valamennyi képviselőjének. – Online: Magyar-Hon-Lap: <http://mkdsz1.freeweb.hu/> / 2001. március.

¹³⁰ *MTVI Híradó*, 2001. február 16. – Nemzeti Audiovizuális Archívum: nava.hu / 2001-es híradók.

¹³¹ *MTVI Híradó*, 2001. december 7. – Nemzeti Audiovizuális Archívum: nava.hu / 2001-es híradók.

¹³² Löffler, 2001.

¹³³ Az Országgyűlés ülése, 2001. december 11. – A Magyar Országgyűlés honlapja: parlament.hu / Jegyzőkönyvek / Országgyűlési napló ciklusonkénti adatai / 1998–2002.

¹³⁴ ORT-T: előítélet a közszolgálati műsorokban. In: *Origo*, 2001. május 2. Online: origo.hu

¹³⁵ Ld. pl. részletesen, teoretikus igénnyel: Mészáros István László: A vallási jogegyenlőség védelmében. In: *Fundamentum*, 1999. 2. sz. 99–104. p.

a Hit Gyülekezete hívta össze.¹³⁶ Hack Péter SZDSZ-es országgyűlési képviselő emlékeztetett a korábbi szektakampányra, konkrétan arra, hogy 1993-ban Jehova Tanúi ellen is indult ügyészi eljárás, melynek végén hivatalos döntés született arról, hogy nem történt jogsértés. „Be kellene végre mutatni azokat a konkrét ügyeket, amelyek példái a módosítás szükségességét sürgető koncepciónak. Jelenleg újra párhuzamosan folyik a hangulatkeltés és a törvényalkotás. Ebben a konfliktusban a hatalomnak nem korlátoznia kell a kisebbséget, hanem védelmeznie, akár még a társadalommal szemben is” – hangoztatta.

2.4. 2002–2010

A 2002-ben újra hatalomra került MSZP-SZDSZ koalíció időszaka – a korábbi időszakhoz hasonlóan – az egyházpolitikában ismét az indulatos viták elcsendesedését eredményezte, legalábbis ami a kisegyházakat, különösen Jehova Tanúit illette. Megfogalmazódott néhány indítvány az 1990. évi IV. tc. módosítására, de ezek súlyossága nem volt hasonlítható a korábbiakhoz.¹³⁷ A Tanúk állammal való kapcsolattartásában is nyugodt esztendő volt ezek, egy-egy hétköznapi, adminisztrációs ügyön kívül nem kerültek kapcsolatba a központi hatóságokkal, találkozájukra is csak ritkán került sor.¹³⁸ A korszak egy-egy nagyobb egyházpolitikai eseménye (például a kommunista rendszerrel való egyházi együttműködés iratainak nyilvánosságra kerülése) kapcsán kaptak – rendszerint marginális – említést.¹³⁹

A jobboldali ellenzékét meghatározó, majd egységes politikai erővé szervező és kisajátító, Orbán Viktor vezette Fidesz gyakran karolta fel a „történelmi” egyházakhoz kötődő politikai akciókat, helyezte kilátásba ezzel kapcsolatosan kormányra kerülése esetén az egyházalapítási jog újraszabályozását. Jehova Tanúi azonban ebben a folyamatban már alig-alig jelentek meg érvként vagy illusztrációként, úgy tűnik, a jobboldal mintegy „elfelejtette” a velük kapcsolatos korábbi szektakampányokat. Elfogadták vagy legalábbis megtűrték társadalmi jelenlétüket. Sőt, már arra is sor került, hogy pozitív kontextusban hivatkoztak rájuk. Szijjártó Péter fideszes képviselő például egy napirend előtti felszólalásában Gyurcsány Ferencet a kommunista Kuba iránti szimpátiával hozta összefüggésbe, hozzátéve, hogy szerinte a kormányfő olyan rezsimnek politikusait méltatja pozitívan, akik koncentrációs táborba hurcolták a katolikus papokat és Jehova Tanúit is.¹⁴⁰ A korábbihoz hasonló hangvételű szektaellenesség a radikális jobboldalon

¹³⁶ Szobota István: A szabadságot nem elnyomni, hanem ünnepelni kell. In: *Hetek*, 1999. december 18. Online: hetek.hu

¹³⁷ Köbel, 2010. 96–97. p.

¹³⁸ Gulyás Kálmán interjú, 2016., Csepregi András interjú, 2016.

¹³⁹ Az egyházakra is árnyékot vethet a titkosszolgálati múlt. In: *Népszava*, 2004. december 10. 10. p.

¹⁴⁰ Gyurcsány Ferenc esete a gyilkológéppel. In: *Országos Sajtószolgálat*, 2007. február 20. Online: os.mti.hu/hirek; illetve: Az Országgyűlés ülése, 2007. február 20. – A Magyar

erőteljesebben volt tetten érhető, különösen a gyorsan népszerűvé vált Jobbik megnyilatkozásaiban. (2006-os választási programjukban például így fogalmaztak: „Új törvényre van szükség az egyházak alapításáról és fenntartásáról, amely definiálja az egyházak társadalmi szerepvállalásának területeit, valamint megszünteti a mostani állapotot, amely teret ad a destruktív és valódi hittevékenységet nem végző szekták burjánzásának. Az egyházalapításhoz szükséges létszámhatárt meg kell emelni.”¹⁴¹)

2.5. 2010 után

Igen jelentős egyházpolitikai vita illetve változások vették kezdetüket 2010-től, amikor Orbán Viktor újra kormányra kerülve új politikai rendszer felépítésébe fogott. A 2011 tavaszán elfogadott Alaptörvényhez kapcsolódóan sorra változtatták meg az 1989–90-es rendszerváltáskor alkotott sarkalatos törvényeket, elsőik között az 1990. évi IV. tc.-et.¹⁴² A jelentős parlamenti többséggel rendelkező kormánypártok (Fidesz-KDNP) a társadalmi szövetségesként kezelt „történelmi” egyházak érdekeit helyezték előtérbe, politikai kommunikációjukban pedig a vallással való visszaélésre, illetve az anyagi érdekeket hajszoló „bizniszegyházak” elleni küzdelemre helyezték a hangsúlyt. Az utolsó pillanatban megváltoztatott, eredeti koncepció három felekezeti kategóriát állapított volna meg, ennek harmadik – „elismert vallási közösség” – kategóriájába kerültek volna Jehova Tanúi, az alapján, hogy országos lefedettséggel, világvalláshoz való kötődéssel és jelentős nemzetközi kapcsolatokkal rendelkeznek.¹⁴³ Végül a kormányfő szűk köre által kidolgozott koncepciónak megfelelően 2011 júliusában alkották meg azt a törvényt (2011. évi C. tc.), amely a parlamentet hatalmazta fel az egyházzá nyilvánításra, és mindössze 14 felekezetnek adta meg ezt a pozíciót, a többiek számára a vallási egyesületként való működés alternatíváját hagyta. (A „történel-

Országgyűlés honlapja: parlament.hu / Jegyzőkönyvek / Országgyűlési napló ciklusonkénti adatai / 2006–2010. Ugyanezt emlegette a kereszténydemokrata Rétvári Bence is, immár kormányzati pozícióból: Az Országgyűlés ülése, 2016. november 28. – A Magyar Országgyűlés honlapja: parlament.hu / Jegyzőkönyvek / Országgyűlési napló ciklusonkénti adatai / 2014– Érvélcse nemcsak a parlamentben, hanem a kormánypárti sajtó által közölt kommentárookban is megjelent, ld. pl.: Nyáry Krisztián: Ez elég undorító! In: *Magyar Idők*, 2016. november 27. Online: magyaridok.hu

¹⁴¹ Választási programok. A Jobbik választási programja. In: Magyarország politikai évkönyve, 2006. Szerk.: Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László. Bp., 2006. III. köt. [CD-ROM. Arcanum.]

¹⁴² A következő részhez felhasználtuk összefoglaló jelleggel: A magyarországi kisegyházak küzdelmei a 2011-es egyházügyi törvény által végrehajtott jogfosztással szemben. Olvasókönyv. I-II. rész. Szerk.: Majsai Tamás. Bp., 2012.

¹⁴³ Ld.: Történelmi egyház helyett bevett felekezetek lesznek. In: *HVG*, 2011. június 10. Online: hvg.hu A vallásszabadság korlátozására irányuló törekvések miatt már ekkor jelentős hazai és nemzetközi tiltakozás fogadta a terveket. Ld. pl. Veszélyben a vallásszabadság. In: *HVG*, 2011. július 11. Online: hvg.hu

mi” egyházak mellett csak a baptista egyház, illetve a Hit Gyülekezete került ebbe a „kiváltságos” körbe, utóbbi megerősítette, hogy a Fidesznek alapvetően változott meg a korábban általa zaklatott kisegyházhoz való viszonya. A kormány-párt politikájának célkeresztjébe ekkor az Iványi Gábor által vezetett Magyar Evangéliumi Testvérközösség került, mely hosszas jogi procedúrát követően sem tudta kiharcolni elismertetését, pedig a jogszabály által teremtett feltételekkel rendelkezett.)

Jehova Tanúi nem kerültek be ebbe a 14-es körbe, de nem csatlakoztak egyetlen ezzel kapcsolatos tiltakozó akcióhoz sem. Arra törekedtek csupán, hogy a törvényalkotók pontos információkkal rendelkezzenek róluk, ne előítéletek alapján hozzák meg a róluk szóló döntést, ennek érdekében minden parlamenti párthoz, frakcióhoz illetve parlamenti bizottsághoz eljuttattak egy tájékoztató csomagot Jehova Tanúiról.¹⁴⁴ (Az egyházi törvény ellen tiltakozó akciók azonban megemlégették a Tanúk jogfosztását olyan közösségek mellett, amelyek szintén régóta, átlátható módon és jelentős támogatottsággal vallási tevékenységet végző szervezeteknek számítottak.¹⁴⁵ Nemzetközi, vallásszabadsággal foglalkozó szervezetek is kiadtak egy közös nyilatkozatot a magyar egyházügyi törvény szellemisége és konkrét intézkedései ellen. Ebben konkrétan hivatkoztak a „Jehova Tanúi vs. Ausztria” ügyre – 2008. július, ld. alább, 2.6. fejezet –, amikor az Emberi Jogok Európai Bírósága elmarasztalta Ausztriát az 1998-as vallásügyi törvényükért, a Tanúknak ugyanis „bejegyzett vallási közösségként” erősebb állami kontrollal, a vallásszabadság jogának korlátozottabb gyakorlásával kellett szembenéznük.¹⁴⁶) A törvényjavaslat előkészítésekor és annak vitájában is alig kerültek szóba. A bizottsági fázisban tett róluk említést a fideszes Wittner Mária, aki a Tanúk „erőszakosságát” kifogásolta, felidézve egy személyes élményt, amikor a vasútállomáson megszólították, vagy becsengettek az emberek lakásaiba, de a kormánypárti kritikák ezzel lényegében ki is merültek.¹⁴⁷ Ugyanezen a bizottsági ülésen a Jobbikot képviselő Zagyva György Gyula úgy emlékezett, az 1990-es években öt szekta volt destruktív (valójában 1993-ban csak négy), ezek egyike voltak Jehova Tanúi, és szóvá tette, hogy ezek az egyszer már megbélyegzett közösségek hogyan kerülhettek egyáltalán bármilyen jogállás kilátásba helyezésével a törvényjavaslatba, ő a teljes betiltásukkal lett volna elégedett. A plenáris ülésen is a jobbikosok pél-

¹⁴⁴ Jakab István interjú, 2016. Alig néhány képviselő reagált a megkeresésre, kizárólag az ellenzéki pártok oldaláról. Sztankovits Tibor interjú, 2016. Ugyanő mondta el, hogy a 2011-es törvény elfogadását követően azért érzékelhető volt, hogy a jogállásban esetleg bekövetkező visszalépésnek komoly következményei lehetnek Jehova Tanúi belső szervezetére, ingatlanvagyonának sorsára, egyáltalán a misszió lehetőségei különböző okokból beszűkülhetnek.

¹⁴⁵ Ld. pl.: Az egykori magyar demokratikus ellenzék részvevőinek nyílt levele az Európai Unió és az Európa Tanács emberi jogi biztosaihoz a magyarországi vallásszabadság elnyomásáról. In: *Országos Sajtószolgálat*, 2011. augusztus 8. Online: os.mti.hu

¹⁴⁶ Közös nyilatkozat. In: *Népszabadság*, 2011. július 11. 12. p.

¹⁴⁷ Jegyzőkönyv az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottságának 2011. június 14-én [...] megtartott üléséről. – A Magyar Országgyűlés honlapja: parlament.hu / Bizottságok / 2010–2014.

dálóztak a Tanúkkal, Zagyva mellett Mirkóczki Ádám követelte, hogy ne engedjék be őket a kórházakba.¹⁴⁸ („Vegyük alapul a Jehova Tanúit. Ha ők missziókat tarthatnak vagy végezhetnek, vagy bármilyen vallási tevékenységet folytathatnak kórházakban, akkor adott esetben a betegeket arra biztathatják, hogy ne engedelmeskedjenek például a vérátömlesztésnek és az azt követő műtéteknek, mert az ő tanaikban ez benne van. Ez óriási probléma.”) Máskor ugyanez a képviselő azt kifogásolta, hogy Jehova Tanúi nem tartják meg a nemzeti ünnepeket.¹⁴⁹

Lukács Tamás KDNP-s politikus a módosítások indoklásakor azzal a meghökcentő érveléssel is előállt, hogy az 1990-es törvényt azért is módosítani kellett, mert az „nem jogállami körülmények között” született.¹⁵⁰ Jogállaminak, alkotmányosnak és kiválónak tekintette az általuk megszavazott jogszabályt. Ehhez képest az Alkotmánybíróság 2011 decemberében teljes egészében megsemmisítette a törvényt „közjogi érvénytelenség” miatt. Az országgyűlés kormánypárti többsége azonban év végén szinte változatlan – az egyházalapítás feltételeit némileg még szigorító – tartalommal újra megszavazta. (2011. évi CCVI. tc.) Ennek nagy sebességgel lefolytatott vitája során a Jobbik önálló képviselői indítványban próbálta Jehova Tanúi kórházi tevékenységét a törvény erejénél fogva megtiltani, egy olyan betoldás eszközzésével, amely a vallási tevékenységet csak olyan egyházaknak engedélyezte volna közintézményekben, „amelyek tanítása nem ütközik az adott intézmény céljaival”.¹⁵¹ A képviselő e mellett kardoskodott a parlamentben is:

„Mi történik akkor, ha mondjuk, a kórházakban például a Jehova Tanúi megjelennek a vallási küldetésüknek és tanításuknak megfelelő feladataik ellátására, és adott esetben a betegeket, [...] mondjuk, lebeszélhetik a vérátömlesztésről, egy-egy életmentő műtétről, hiszen az ő tanításaikban ez feketén fehéren le van fektetve.”¹⁵²

A módosítás nem kapott támogatást, nem került be a törvény szövegébe a kifejezetten Jehova Tanúival kapcsolatos passzus. Néha egy-egy jobbikos felszólalásban feltűntek még Jehova Tanúi,¹⁵³ és a kormányzat jobboldali, radikális kritikájának megfelelően elégedetlenkedtek azzal, hogy a kabinet nem lép fel

¹⁴⁸ Az Országgyűlés ülése, 2011. június 23. – A Magyar Országgyűlés honlapja: parlament.hu / Jegyzőkönyvek / Országgyűlési napló ciklusonkénti adatai / 2010–2014.

¹⁴⁹ Az Országgyűlés ülése, 2011. június 28. – A Magyar Országgyűlés honlapja: parlament.hu / Jegyzőkönyvek / Országgyűlési napló ciklusonkénti adatai / 2010–2014.

¹⁵⁰ Levélváltás az egyházi törvényről. In: *Fundamentum*, 2011. 3. sz. 97–100. p.

¹⁵¹ Mirkóczki Ádám, Szávay István és Bana Tibor jobbikos képviselők módosító indítványa. T/5315/22. sz. 2011. december 22. – Az Országgyűlés irományai / – A Magyar Országgyűlés honlapja: parlament.hu / 2010–2014.

¹⁵² Az Országgyűlés ülése, 2011. december 28. – A Magyar Országgyűlés honlapja: parlament.hu / Jegyzőkönyvek / Országgyűlési napló ciklusonkénti adatai / 2010–2014.

¹⁵³ Például Mirkóczki Ádám: Az Országgyűlés ülése, 2013. április 30. – A Magyar Országgyűlés honlapja: parlament.hu / Jegyzőkönyvek / Országgyűlési napló ciklusonkénti adatai / 2010–2014.

(úgymond) kellő eréllyel a „destruktív szekták” ellen.¹⁵⁴ A publicisztikai irodalomban sokan rámutattak, hogy a népszerű (támogatott) egyházak közül sok nem lesz egyház, például a Tanúk sem, a 14-es „kiváltságoltak” listáján pedig vannak olyanok, amelyeknek alig vannak hívei.¹⁵⁵ A gyakran kaotikussá váló egyházügyi törvényalkotás egyik leginkább szembetűnő vonása valóban az volt, hogy a jogalkotó egyszerűen nem tudott olyan szempontrendszer kitalálni, ami áttekinthető elvek alapján próbálta volna meg osztályozni az egyházakat.¹⁵⁶

2012. február 27-én az országgyűlés a megfogalmazott kritikák nyomán kibővítette a korábbi listát 18 újabb vallási közösséggel, amelyben már Jehova Tanúi is helyet kaptak. (66 közösség kérelmét viszont határozatban utasította el a kormánypárti többség.) A politikai elfogultság ugyanakkor ebben az esetben is megmutatkozott, az eljárás során számos kétség merült fel az egyházi rangtól megfosztott közösségekkel szembeni érvelés jogosságát illetően.¹⁵⁷ Lukács Tamás, a parlament emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottságának elnöke egy alkalommal ennek kapcsán azt nyilatkozta, hogy Jehova Tanúi is tiltakoztak a korábbi eljárással szemben,¹⁵⁸ de erre vonatkozóan nincsenek részletesebb információk. A parlamenti döntés alapján 00027/2012. sz. a. a Magyarországi Jehova Tanúi Egyházat az Emberi Erőforrások Minisztériuma felvette az elismert egyházak jegyzékébe.¹⁵⁹ Az egyház kifejezte örömét, miszerint

„ez a jogi státusz további segítséget nyújt a jó hír prédikálásában Magyarországon. Ezenkívül adómentességet is biztosít, valamint lehetővé teszi, hogy adományokat fogadjanak el, prédikálhassanak a börtönökben, és fenntarthassák a kórházakkal, valamint az orvosi személyzettel kialakított kapcsolatokat.”¹⁶⁰

Az utolsó, a törvényes háttérrel kapcsolatosan felidézhető eseménysor 2013-ban történt. Az év elején az Alkotmánybíróság visszamenőleges hatállyal megsemmi-

¹⁵⁴ Gyöngyösi Márton (Jobbik) felszólalása: Az Országgyűlés ülése, 2016. június 7. – A Magyar Országgyűlés honlapja: parlament.hu / Jegyzőkönyvek / Országgyűlési napló ciklusonkénti adatai / 2014–

¹⁵⁵ S.Z.: Lehetsz népszerű, de egyház nem. In: *Népszava*, 2011. szeptember 21. 2. p.; Dobszay János: A parlament ítélőszéke. In: *HVG*, 2011. október 8. 12–13. p.

¹⁵⁶ Ld. erről pl.: Máté-Tóth András: Szűrés-csavarás. In: *HVG*, 2013. július 23. 88–89. p.; Újabb 18 egyházat ismert el a parlament, a krisnások is köztük vannak. In: *HVG*, 2012. február 27. Online: hvg.hu; Molnár Richárd: Üzemzavar a törvénygyárban. In: *Népszava*, 2013. május 28. 2. p.

¹⁵⁷ Ld. pl.: Kétes eljárásban nőhet duplájára az elismert egyházak száma. In: *HVG*, 2012. február 10. Online: hvg.hu; Dobszay János: Második ítélet. In: *HVG*, 2012. február 25. 15–16. p.; *Népszava*, 2012. február 11. 2. p.

¹⁵⁸ Kapcsándi Dóra: A T. Ház kegyelméből teremtetnek egyházak. In: *HVG*, 2012. február 20. Online: hvg.hu

¹⁵⁹ Egyházi Nyilvántartás. – Magyarország Kormányának honlapja, 2012. április 9. Online: kormány.hu; Nyilvános a lista az elismert egyházakról. In: *HVG*, 2012. április 23. Online: hvg.hu

¹⁶⁰ Hírek a nagyvilágból. In: Jehova Tanúi évkönyve, 2013. New York, 2013. 30–33. p. Online: wol.jw.org

sítette az egyházügyi törvényt.¹⁶¹ Ennek ellenére a kormányzat a jogszabályok közötti hézagokban való ügyeskedéssel több módját is megtalálta annak, hogy a „nem kiváltságoltakat” akadályozza jogaik gyakorlásában.¹⁶² Az Orbán-kormány – megelégtelve az általa hozott egyházügyi törvénnyel kapcsolatban folyamatosan felmerülő alkotmányossági aggályokat – úgy döntött, hogy beemeli az egyházügyi törvényét az Alaptörvénybe (ez volt az Alaptörvény negyedik módosítása kevesebb, mint két év alatt), így a „taláros testület” már nem vizsgálhatta az abban foglaltakat. Az utolsó változtatás „a vallási közösségek jogállásával és működésével kapcsolatos törvényeknek az Alaptörvény negyedik módosításával összefüggő módosításáról” szóló 2013. évi CXXXIII. tc. elfogadása volt, amely az Alaptörvény-módosítással összefüggésben kivette az Alkotmánybíróság hatásköréből az egyházügyi jogszabályok felülvizsgálatát, továbbá – újra visszahozva a magyar egyházjogba az 1895-ös törvény nyelvezetét – „bevett”-nek minősítette a parlamenti többség által megszavazott egyházak hivatalos elnevezését.¹⁶³ (Így értelemszerűen Jehova Tanúira is ez vonatkozott.) A 2013-as módosítás újra felszínre hozta az egyházakról szóló törvény politikai, ideológiai vitáit.¹⁶⁴

A Magyarországi Jehova Tanúi Egyház hosszú és tanulságos utat tett meg a magyar politikában attól, hogy 1993-ban „destruktív szektaként” a parlament megvonta tőlük a költségvetési támogatást, addig, hogy 2016-ban például „egyházi alapintézmény működés”, SZJA-felajánlás és kiegészítés, valamint hitéleti támogatás kiegészítése jogcímén mintegy 85 millió forinthez jutott hozzá.¹⁶⁵

A közösség továbbra is szigorúan őrizte a politikától való távolságtartását, egyes események kapcsán azonban a politika érintkezett a Tanúk nyilvános, missziós tevékenységével. A 2015. évi menekültválság idején a Keleti pályaudvarnál várakozó migránsoknak Jehova Tanúi közel- és közép-keleti nyelveken (arab, fárszi, perzsa stb.) direkt ezt az alkalmat kihasználva készítettek és osztogattak a tanúikat népszerűsítő szórólapokat.¹⁶⁶ Szolgálatukat a 2010-es években már alig-alig érte a hatóságok szintjét is elérő kritika. Előfordult 2016 nyarán, hogy egy Fejér megyei községben polgárőrök figyelmeztették a házról házra járó Jehova Tanúit, ez azonban – mint a félreértést tisztázó levélváltásból kitűnik – nem a vallásgyakorlás ellen, hanem az idősebb lakosokat felkereső hálázó kereskedők kiszűrésé-

¹⁶¹ Az Alkotmánybíróság 6/2013. (III. 1.) AB. sz. határozata a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény egyes rendelkezéseinek alaptörvény-ellenességéről és megsemmisítéséről. In: *Alkotmánybírósági Határozatok*, 2013. március 14. 331–384. p. (Több ponton is hivatkozási alapként tekinti az Ausztriával kapcsolatosan született európai emberi jogi bírósági végzést.)

¹⁶² Ld. erről pl.: Dobszay János: Ősbűnök. In: *HVG*, 2013. május 11. 19–21. p.

¹⁶³ Ld. erről: Dobszay János: Bevették. In: *HVG*, 2013. július 3. Online: hvg.hu; Molnár Richárd: Megmarad a politikai alapú válogatás. In: *Népszava*, 2013. augusztus 1. 12. p.

¹⁶⁴ Ld. erről pl.: Fodor [Gábor]: A kormány azt üzeni, „ha akarjuk, elvesszük tőletek az egyházi státuszt”. In: *ATV*, 2013. május 30. Online: atv.hu

¹⁶⁵ Magyarország Kormányának honlapja, 2016. május 30. Online: kormany.hu

¹⁶⁶ Veczán Zoltán – Máté Péter: Pokolba kívánják a migránsokat a helyiek. In: *Magyar Nemzet*, 2015. szeptember 2. Online: mno.hu

re irányult. Az érintett polgármester és a rendőrség is partner volt a kialakult, alaptalan nézeteltérés elsimításában.¹⁶⁷ A rendszerváltás óta világos jogi tényállásnak minősül, hogy a Jehova Tanúi által „házzal házzal járva végzett vallásgyakorlat egy törvény által védett tevékenység”.¹⁶⁸ A túlbuzgó vagy épp előítéletes rendőrökkel, önkormányzati tisztviselőkkel általában könnyen lehetett az ebből fakadó félreértéseket, tájékoztatatlanságot kezelni.

Előfordult, hogy az egyébként apolitikus vallási közösséget alaptalanul keverték közéleti hírverésbe. 2016 áprilisában jelent meg az interneten egy aláírásgyűjtő ív *Az erkölcsös élet törvényi szabályozásáért* címmel, mely 13 pontos programban követelte az erkölcsrendészet létrehozását, az öltözködés és a hajviselet törvényi szabályozását stb. Aláíróként a Jehova Tanúi Egyházat tüntették fel a kezdeményezők – ez azonban durva visszaélés volt az egyház nevével. Vélhetően egy jobboldali kötődésű pécsi politikai szervezet próbált ily módon társadalmi nyomásgyakorláshoz aláírókat toborozni, azonban – mint Jankovics Tibor szövegíró rámutatott – „nemcsak a javaslat tartalma, megfogalmazása, hanem a közlésének módja is távol áll” Jehova Tanúitól, sőt rossz fényt is vet rájuk.¹⁶⁹

2.6. Kitekintés: Jehova Tanúi az ezredforduló Európájában

Röviden, tényleg csak az illusztráció igényével ki kell pillantanunk egy kicsit határainkon túlra. Jehova Tanúi a szó szoros értelmében vett világegyházat képviselnek, amelyben egységes vezetés, egységes bibliai látásmód és folyamatosan egységes tanítási program érvényesül. Kiadványaikban tudatosan törekszenek arra, hogy ezt a képet erősítsék: rendszeresek az egyes országokban történt – akár pozitív, akár negatív tartalmú – eseményekről szóló beszámolók, teljesen esetlegesen jönnek egymás után az európai országokból, Afrikából, Ázsiából stb. származó információk. A legtöbb ilyen híradás – értelemszerűen a misszió sikeressége mellett – arról szól, hogy milyen a jogállása a vallási közösségnek az egyes országokban. A Tanúk maguk úgy gondolják, hogy erre minden államban törekedni kell, de ez nem feltétlenül szükséges, illetve nem járhat elveik mégoly részleges feladásával sem:

¹⁶⁷ Az egyház részéről Jakab István biztosította a hatóságokat arról, hogy Jehova Tanúi nem kereskedelmi, hanem misszionáriusi tevékenységet végeznek, a vonatkozó törvények illetve a lakosság érdekeinek és nyugalmanak legteljesebb tiszteletben tartásával. Jakab István levele illetve arra érkezett válaszok, 2016. július. – MJTE Archívuma. (Sztankovics Tibor gyűjteményéből.) A 2010-es években évente legfeljebb 5–10 ilyen eset fordult elő. Sztankovics Tibor interjú, 2016.

¹⁶⁸ MJTE, 2014. 58. p.

¹⁶⁹ Az ügyről ld.: Brenner Balázs: Hamis petíciót köröztetnek a Jehova Tanúi Egyház nevében. In: *Ripost*, 2016. április 25. Online: ripost.hu

„Nem feltétlenül szükséges jogi bejegyzés ahhoz, hogy gyakorolhassuk a vallásunkat. Ám ha jogi elismerést kapunk egy országban, az lehetővé teszi a kiadványaink behozatalát, illetve azt, hogy saját ingatlanjaink legyenek, és ingatlanokat béreljünk a gyülekezeti összejövetelek számára.”¹⁷⁰

Általában az a tapasztalat, hogy Jehova Tanúinak a kétpólusú világrend összeomlását követően jelentős nehézségekkel kellett szembenézni nemcsak azokban az országokban, ahol a nacionalizmus valamely egyházal összefonódva eleve az új vallásos mozgalmakkal szemben lépett fel, hanem szekularizált, európai demokráciákban is. Köztudott volt, hogy Jehova Tanúinak számos megpróbáltatással kellett szembenézni egyes ázsiai, különösen a muszlim országokban,¹⁷¹ bár ott is akadt néha kivétel.¹⁷² Dél-Európa (erős római katolikus tradíciókkal rendelkező) országaiban Jehova Tanúi jelentős elutasítottsággal néztek szembe az 1990-es években. Spanyolország, Portugália, Olaszország és Görögország társadalmában a Tanúkat hozzávetőlegesen ugyanúgy ítélték meg, mint az obskúrusságnak tartott szcientológusokat, veszélyesnek illetve nemkívánatosnak tekintették működésüket.¹⁷³

Jehova Tanúinak jogállásában komoly tanulságai voltak az Ausztriával kapcsolatban 2008. július 31-én, az Európai Emberi Jogi Bíróság által hozott ítéletnek.¹⁷⁴ Az osztrák államot az ottani egyház illetve magánszemélyek perelték be, azért, mert „az osztrák hatóságok megtagadták a vallási közösségtől a jogi személyiséget”, illetve később más vallási közösségekhez képest szűkebb jogokat kívántak Jehova Tanúi számára biztosítani. Mindez a vallásszabadsághoz való jog sérelmének minősült, s a bíróság helyt adott a keresetnek, hozzátéve, az „emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről” szóló egyezmény további cikkelye is sérült, mondván: „a jogi személyiség elnyerésére irányuló eljárások indokolatlanul hosszú ideig húzódtak és [a vallási közösség] nem részesült hatékony jogvédelemben

¹⁷⁰ Beszámoló a jogi ügyekről. In: *Jehova Tanúi Évkönyve*, 2016. New York, 2016. 31–38. p. Online: wol.jw.org Felhasználtuk még: Elismerés az Európai Unióban. In: Jehovah's Witnesses – Your neighbors and fellow citizens. H.n., é.n. (magyar kiadás)

¹⁷¹ *Népszabadság*, 1995. február 27. 20. p. (Szingapúrban 69 tanút vettek őrizetbe, 1972 óta üldözik a tanúkat, ennek ellenére háromszoros lett a létszámuk.); Krajczár Gyula: Tűszokat fejezett le az Abu Szajjáf. In: *Népszabadság*, 2002. augusztus 23. 2. p. (A Fülöp-szigeteken támadtak a tanúk egy csoportjára.) Stb.

¹⁷² Konzervatívok a liberális iszlám ellen Indonéziában. In: *HVG*, 2005. október 7. Online: hvg.hu (Az országban legalizálták Jehova Tanúit.)

¹⁷³ Ld. erről pl.: Mayer, Nonna: Rasszizmus, idegengyűlölet az Európai Közösség országaiban. In: *Regio*, 1994. 1. sz. Online: Elektronikus Periodika Archívum: epa.oszk.hu

¹⁷⁴ Az ügy leírását ld. többek között: Schanda Balázs – Csiziné Schlosser Annamária: Újabb fejlemények az Európai Emberi Jogi Bíróság vallásszabadsággal kapcsolatos gyakorlatában. In: *Iustum Aequum Salutare*, 2009. 2. sz. 67–81. p.; Polgári Eszter: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteiből. In: *Fundamentum*, 2008. 3. sz. 105–115. p. Ld. még: Bécs megsérti a vallásszabadságot? In: *Népszabadság*, 2008. augusztus 5. 8. p. A strasbourgi bíróság máskor is Jehova Tanúi javára ítélt Ausztriával szemben keletkezett jogi ügyekben. Ld.: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteiből. In: *Fundamentum*, 2009. 2. sz. 121–126. p.

annak érdekében, hogy döntés szülessen az elismerés iránti kérelemről”. Az egyházi státuszt ily módon Ausztriában csak hosszas jogi procedúrával szerezték meg a Tanúk (hitelt érdemlően bizonyították, hogy a világban legalább száz, Ausztriában legalább húsz éve működnek, több mint 16 ezer tagjuk van¹⁷⁵), de hasonló bonyodalmak nyomán került sor Németországban is az egyházi jogállás elnyerésére. Ezekben az országokban az egyházi státusz iránti kérelem elutasításának indoklása legtöbbször az állam iránti lojalitás megkérdőjelezhetősége, illetve az egységes, átlátható szervezet hiányának vélelmezése volt. A néha elhúzódó, bírósági illetékességet, a vallásszabadság elméleti alapjainak és gyakorlati alkalmazhatóságának kérdéseit felvető eljárások végül is demokratikus jogállami megoldásokkal, a Tanúk számára kedvező ítéletekkel végződtek.

Hasonló procedura zajlott Franciaországban is, ahol egyébként az 1905-ös szeparációs törvény értelmében széles körben lehet egyesületi formában új vallásfelekezetet létrehozni. Ha azonban felmerül, hogy a jogi elismertetést kérő vallásfelekezet a társadalomra veszélyes szekta, akkor az Alkotmánybíróság vagy az Államtanács hoz döntést – Jehova Tanúi esetében is az utóbbi előírására kötelezték a hatóságokat a regisztrációra.¹⁷⁶ Még Belgiumban is folyt olyan szektaellenes kampány, amely érintette Jehova Tanúit.¹⁷⁷

Magyarország szempontjából különösen jelentős volt az 1996-ban Romániában kibontakozott szektavita. Teoctist, a román ortodox egyház pártiárkája 1996 júniusában nyilatkozatban ítélte el, hogy Jehova Tanúi a román fővárosban akartak kongresszust tartani.¹⁷⁸ Éles szavakkal bélyegezte meg a Tanúkat, erőszakos, eretnek és pogány szektának nevezte, tevékenységüket pedig a román nép és az ortodox kereszténység elleni támadásnak minősítette. A kormányt felszólította, hogy ne engedje be a mintegy 40 ezer Jehova Tanúját Romániába. Szavai nyomán tiltakozó nagygyűlésre, gyűlölködő plakátkampányra került sor, melynek nyomán a román kormány és az elnöki hivatal is a Tanúkkal szemben foglalt állást. Mire a botrány kirobbant, a Tanúk már kibérelték a nemzeti stadiont, szerződéseket kötöttek a kongresszus látogatóinak elszállásolásáról az egyetemekkel stb., a kongresszus megszervezését végül is a magyarországi Jehova Tanúi átvállalták. A román társadalomban ekkor nagyon kevesen álltak a megbélyegzett kisegyház mellé. (Közéjük tartozott például a romániai Helsinki Bizottság, amely a főpap hozzáállását úgy minősítette, hogy az „felbujtás és Románia alkotmányának megszegésére” irányul.¹⁷⁹) A történeteket kommentáló írások közül az esemény általános tanulságaira mutat rá:

¹⁷⁵ Ld. pl. Példabeszédek. In: *HVG*, 2013. június 5. Online: hvg.hu

¹⁷⁶ Baubérot, Jean: A papok tartózkodnak az útmutatástól. In: *Népszabadság*, 2012. február 28. – Online: nol.hu (Rózsa Mihály interjúja) Korábban Franciaországban is szekta-ként kezelték a Tanúkat, ld.: Figyelemelterelés a korrupcióról. In: *Hetek*, 2001. január 27. Online: hetek.hu

¹⁷⁷ Nagyító. In: *Hetek*, 1999. március 13. Online: hetek.hu

¹⁷⁸ Andreescu, 1997.

¹⁷⁹ Simon Judit: Vallási feszültségek. In: *Esti Hírlap*, 1996. július 1. 6. p.

„Miért háborgott a főatya? Azért, mert »az elsősorban ortodox országban« nem vették figyelembe, hogy a jehovisták »csupán egy szerény kisebbséget képviselnek«. Intolerancia a javából! Egyrészt megkérdőjelezi egy vallási kisebbség létjogosultságát (Románia ugyanis nem kizárólag ortodox ország), másrészt az alkotmány által biztosított vallásszabadságról is »érdekes« véleménye van. Elfelejtette, hogy a vallásszabadság nemzetközileg is a legrégbben elismert emberi jog? ¹⁸⁰

Az ügyből nemzetközi botrány is lett azután, hogy az éppen ekkor Romániába látogató first lady, Hillary Clinton lemondta egy görögkeleti templomba tervezett látogatását Jehova Tanúi iránti szolidaritásból.¹⁸¹ A román kormány pedig olajat is öntött a tűzre azzal, hogy (például Sorin Ducaru román külügyi szóvivő) arról győzködte a nemzetközi sajtót, hogy az ortodox egyház hatalmi ambícióinak semmi köze a Tanúk bukaresti kongresszusának törléséhez.¹⁸² Érdekes fejlemény volt még, hogy Kolozsvár nacionalista polgármestere, Georghe Funar sajnálkozott, hogy az ortodox egyház nem indított hasonló hevesesséű kampányt az ekkor Erdélyben tartott magyar református világtalálkozó kapcsán.¹⁸³ A román ortodox egyház terjeszkedése és hatalmi ambíciói a későbbiekben sem csillapodtak, az ottani Jehova Tanúi az elmaradt kongresszus ellenére meg tudták őrizni pozícióikat.¹⁸⁴

A volt szovjet utódállamokban sem volt könnyű Jehova Tanúinak a sorsa. A grúz nemzeti egyház szélsőségesnek tartja és üldözi a Tanúkat, gyakran előfordult fizikai erőszak velük szemben.¹⁸⁵ A leginkább tanulságos az oroszországi Tanúk ezredforduló utáni története. Miután a kilencvenes években bejegyezték a Tanúkat, mint legális vallási szervezetet, gyors fejlődésnek indultak, és a Szentpétervár melletti Szolnyecsnoje üdülőtelepen nagy központot építettek fel.¹⁸⁶ Az ortodox egyház ugyanakkor minden eszközzel akadályozta a térítő munkájukat (más kisegyházakét is egyébként), és ott is durva szektakampány bontakozott ki velük szemben. A szekták „elburjánzását” sajátos stílusban kommentálta az ismert Alekszandr Lebegy tábornok (a csecsen háborúk hőse), aki meg volt arról győződve, hogy „az összes mormonok és hozzájuk hasonlóak mocskok, akik az államunkat jöttek szétrombolni”.¹⁸⁷ Más kelet-európai országokban sem ismeretlen módon Lebegy szerint a nyugat „fellazító” politikája, túlzott liberalizmusának beengedése tette lehetővé, hogy a kisegyházi missziók (például Jehova Tanúi)

¹⁸⁰ Szabó Géza: Emberi jogok és vallás. In: *Korunk*, 1997. október. Online: Elektronikus Periodika Archivum: epa.oszk.hu

¹⁸¹ *Népszava*, 1995. július 3. 9. p.; ld. még: Bridge, Adrian: Romanians ban heretic witnesses. In: *The Independent*, 1996. július 15. 15. p.

¹⁸² Bukarest nem szívleli Jehova Tanúit. In: *Népszabadság*, 1996. július 4. 3. p.

¹⁸³ *Népszabadság*, 1996. augusztus 2. 3. p.

¹⁸⁴ Ld. pl.: Szent pártkönyv. In: *HVG*, 2007. július 4. Online: hvg.hu

¹⁸⁵ Tamás Pál: Az elnök estéje. In: *Népszabadság*, 2002. augusztus 10. Hétféje. 23. p. Hasonló bulgáriai esetről: Véresre verték az imádkozó jehovistákat bolgár szélsőjobbosok. In: *ATV*, 2011. április 21. Online: atv.hu

¹⁸⁶ Gereben Ágnes: A társadalom biztonsága és a klerikális bolsevizmus. Viták a vallás- és lelkiismereti szabadságról Oroszországban. In: *Fundamentum*, 1997. 2. sz. 35–40. p.

¹⁸⁷ Gerlőczy Ferenc: Vallások pluralizmusa. In: *HVG*, 1996. augusztus 17. 70–71. p.

a kilencvenes években dinamikus növekedésnek induljanak Oroszországban. Vlagyimir Putyin orosz elnök „illiberális” rendszerének kiépülését követően nemcsak a civil szférára és a sajtóra, hanem a kisegyházakra nézve is korlátozó intézkedéseket léptettek életbe. 2004-ben a moszkvai fellebbviteli bíróság jóváhagyta Jehova Tanúinak az orosz fővárosban való betiltására hozott alsóbb fokú határozatot, elrendelték a mintegy ötezer fős moszkvai közösség feloszlását.¹⁸⁸ Az 1998 óta folyó ügyben az ügyészség arra alapozta a kezdeményezést, hogy „a szekta veszélyezteti híveinek életét és egészségét” (nyilván a vérátömlesztésre való utalással), gyűlöletet szít és felbomlasztja a családokat. Az oroszországi Tanúk Strasbourghban próbáltak harcolni az igazukért és bizonyítani, hogy az alapvető emberi jogaikat, a vallásgyakorlás jogát, sőt az egyesülési szabadságjogot érte durva támadás, és végül 2010-ben sikerrel jártak.¹⁸⁹ Meglehetősen köztudottnak számított, hogy a Jehova Tanúi elleni politikai és jogi támadások mozgatórugóit az orosz ortodox egyházban kell keresni.¹⁹⁰ Sőt, Oroszországban Jehova Tanúi kiadványainak terjesztése is bűncselekmény, füzeteik, vallásos irodalmuk szerepel a szélsőséges alkotások orosz szövetségi listáján, olyan régebben betiltott szövegek mellett, mint például Hitler Mein Kampf-ja.¹⁹¹ (Bár 2015-ben enyhült a hatósági szigor a legális működést illetően, a kiadványaik, sőt a honlapjuk is az állami tiltólistán maradt.)

3. JEHOVA TANÚI A MAGYAR TÁRSADALOMBAN

3.1. Jehova Tanúi létszáma, a közösség társadalmi összetétele a rendszerváltás után

3.1.1. A „szolgálati jelentések” statisztikája

Egy kisegyházi misszióval kapcsolatosan mindig az egyik legfontosabb felmerülő kérdés: hányan vannak az adott vallás követői, illetve a társadalom mekkora részére van hatással a tevékenységük. Nagyon is különböző okokból, de egyrészt maguk a kisegyházi (új vallási) közösségek, másrészt a rájuk féltékenyen tekintő „történelmi” egyházak, a hozzájuk köthető jobboldali politikai csoportokkal együtt jelentősen túlbecsülik a létszámukat, illetve növekedésük dinamikáját

¹⁸⁸ Moszkvában betiltották a Jehova tanúit. In: *HVG*, 2004. június 16. Online: [hvg.hu; Népszava](http://hvg.hu/Népszava), 2004. június 9. 17. p.

¹⁸⁹ Moszkvai Jehova Tanúi kontra Oroszország. – Jehovah's Witnesses – Your neighbors and fellow citizens. H.n., é.n. (magyar kiadás)

¹⁹⁰ Kulcsár István: Egyre nagyobb hatalmat kap az ortodox egyház. In: *Hetek*, 2010. július 23. Online: hetek.hu

¹⁹¹ Ld. pl.: Oroszország – Másodfokon is elutasították a Krisnások szent könyvének betiltását. In: *Borsod Online*, 2012. március 21. Online: boon.hu (Jelen kéziratunk lezárása után, 2017 tavaszán Oroszország Legfelsőbb Bírósága „szélsőséges szervezetként” betiltotta a Jehova Tanúi egyház működését és intézkedett vagyonuk állami tulajdonba vételéről.)

egyaránt. Jehova Tanúira is igaz az, ami általában a kisegyházakra: történetük egy részében a fejlődésük dinamikus, folyamatosan és egyenletesen növekszik a támogatottságuk, egy idő után azonban óhatatlanul eljutnak a növekedésük csúcspontjára, ahol társadalmi befolyásukat legfeljebb stabilizálni képesek, jelentősen növelni azonban nem. Az első szakasz nem feltétlenül az indulásukkal, vagy a szabadabb vallásgyakorlatot lehetővé tevő politikai légkörrel függ össze. A második periódusban pedig legfontosabb belső feladatuk, hogy a „régí”, „első generációs”, „hőskori” megtérések mellett milyen arányt képvisel a saját utánpótlás, vagyis azok, akik nem felnőtt fejjel, világi múlttal csatlakoztak a közösséghez, hanem már bele is születtek.

A sajtóban a legkülönbébb becslések jelentek meg, egyidejűleg saccolták 16 ezresre és a duplájára is a közösség tagjainak számát.¹⁹² Bár Jehova Tanúi hitgyakorlatából következik, hogy precízen vezetik a szolgálatukkal kapcsolatos fontosabb adatokat, hajszálpontos képet az elkötelezett hívekről nem kaphatunk, a nagyságrendek változásának megbecsülésére azonban az általuk készített illetve a róluk készült statisztikai adatfelvételek nagyon is alkalmasak. Az egészen bizonyos, hogy a felületes szemlélőnek a kilencvenes évek elejétől joggal tűnhetett úgy, hogy Jehova Tanúi sokkal nagyobbak látszanak, mint ahányan vannak, hiszen – összehasonlítva a „történelmi” egyházak túlnyomórészt passzív vagy indifferens tagságával – a Tanúk aktívan élnek meg hitéletüket. Részt vesznek a missziós tevékenységben, akár az utcákon, akár házról házra járva, rendezvényeik grandiózusnak hatnak, elég csak a zsúfolt stadionokra vagy csarnokokra gondolni egy-egy nagyobb kongresszus időszakában. (A kisegyházi aktivitás, illetve a nagy egyházak tagságának jellemző passzivitása egymást erősítő hatások a kisegyházak társadalmi jelenlétének felmérésekor.)

Szociológusok, társadalomtudósok is több alkalommal jelentettek meg – olykor becsléseken alapuló – felméréseket a kisegyházak tagságáról. egy körültekintő elemzés három kisegyház esetében állapította meg a rendszerváltás utáni dinamikus növekedés tendenciáját, az egyik éppen Jehova Tanúi voltak.¹⁹³ Eszerint 1990-ben hozzávetőlegesen tízezerre volt tehető a közösség tagjainak a száma, amely 1994-re 13679, 1997-re pedig 18217 főt számlált.¹⁹⁴ (Megjegyezzük, maguk Jehova Tanúi ennél az utóbbi időpontokban magasabb számokkal kalkuláltak, ld. alább.)

Nézzük először a Tanúk saját statisztikáit. Az *Órtorony* folyóirat illetve *Jehova Tanúi Évkönyve* folyamatosan, évről-évre precízen közölték az ún. „szolgálati je-

¹⁹² Csak egy példa a becslések érzékeltetésére: Az egyház egyik sajtótájékoztatóján Rakmányi Ernő szóvivő 1994-ben 36 ezerre becsülte a teljes tagságot, abból 15 ezret minősített aktív, elkötelezett, szolgáló tanúnak. N.O.: Jehova Tanúi. Kétszázalékos gyűlekezet. In: *Magyar Hírlap*, 1994. július 29. 5. p. Hasonló arányokat mutattak a 90-es évek már felmérései, becslései is, például 14 ezer aktív, támogató összesen: 32 ezer tag: Kamarás, 2003. 13680 aktív tag, 32320 összes támogató: Dobszay János: *Kisegyházak, új vallási mozgalmak*. (1997) In: Dobszay, 2004. 169–175. p.

¹⁹³ Török, 2000.

¹⁹⁴ Az 1990-es és az 1997-es adatok Török Péter számításai, az 1994-esé – a szerző által kritikai észrevételekkel kezelt – elemzésből valók: Szigeti, 1994.

lentéseket”. Ezek adatait egy táblázatba foglalva, illetve grafikonokra vetítve (ld. I-II. sz. táblázatok) a közösség egyenletes növekedését, ugyanakkor – bizonyos adatok esetén – hektikus változásait regisztrálhatjuk. A közösség egyértelműen folyamatos fejlődését támasztja alá a Jehova Tanúinál meghatározó szerepet játszó „hírnökök” (vagyis tényleges, aktív egyháztagok) száma. (Hírnök lehet kereszteleés előtt álló, ugyanakkor szolgálatot végző személy, a statisztikában azonban csak azokat tüntették fel hírnöknek, akik tényleges szolgálatot végeztek az adott évben.) A rendszerváltáskor regisztrált mintegy tízezer hírnök száma egyenletesen gyarapodott 2015-ig e szám mintegy másfélszeresére. A hírnök-létszám növekedését pontosan egészíti ki az egy hírnökre eső arány előzőekkel összefüggő, egyenletes csökkenésének tendenciája, valamint a hírnökök átlagának hasonló ívű grafikont rajzoló adatsora. Feltűnő viszont, hogy ha minden évben az előző esztendő „hírnökcúcsához” viszonyítjuk egy tárgyév adatát, akkor ez a %-ban kifejezett növekedés a 90-es években rendkívül dinamikus (eléri az egy év alatti 9-10 %-os gyarapodást is!), a 90-es évek végétől azonban csökken, több alkalommal stagnál, sőt negatív számot is mutat. (Mindez persze nem a misszió intenzitásának csökkenését, hanem a különböző pozíciójú szolgálók belső átrendeződését mutatja.)

A különleges egyházi pozíciónak számító úttörők arányának dinamikája a hírnökökétől önmagában is eltérő. (Úttörőnek a kiemelten sok szolgálatot végző hírnököt tekintik, havi 50 óra esetén kisegítő, 70 esetén általános, 130 esetén különleges úttörőkről beszélnek. A kisegítőúttörő-szolgálat az utóbbi évek gyakorlatában rendszerint egy hónapra vállalható, az általános úttörők legalább egy évre elkötelezett, hosszabb idejű szolgálatot jelentenek.¹⁹⁵) Az úttörők és a hírnökök egymáshoz viszonyított arányának növekedése nagyjából az ezredfordulógig dinamikus, onnantól kezdve azonban 2006–2007-ig csökkenő, majd újra növekvő tendenciát mutat, 2015-re nagyjából ugyanazt az adatot mutatva, mint a korábbi, 2000. évi csúcspont esetén. Az adat összefügg az úttörők számának növekedésével, vagyis egyre több hírnökből lett úttörő, amit megerősít az ún. kisegítő úttörők – 2005-től rendelkezésünkre álló – statisztikája, ez tíz év alatt átlagosan három-négyszeresét mutatja a kiinduló évhez képest.

Jehova Tanúi életében kiemelt jelentőségű a keresztkeladás (bemerítkezés), hiszen ekkor válik egy Tanú teljes jogú szolgálóvá, klasszikus fogalmak szerint az egyház tagjává. A kilencvenes években gyorsan növekedett ez a szám, az évi 2000 keresztkelés is előfordult, majd a meredeken felfutó grafikon kiegyensúlyozottá vált, kisebb-nagyobb mélypontokkal és kiugrásokkal a kétezres években évi 600 körüli keresztkelés-számot tekinthetünk átlagosnak, „normálisnak”. A grafikon arra utal, hogy közvetlenül a rendszerváltást követően nagyobb ütemű volt az egyház növekedése.¹⁹⁶ Mindez összefüggésben volt a szabad vallásgyakorlás le-

¹⁹⁵ Jankovics Tibor interjú, 2016.; Oravetz László interjú, 2016.

¹⁹⁶ Sőt, a Kádár-rendszer végóráiban a sajtó is felfigyelt erre a tendenciára, már 1989 januárjában tévéműsor (a *Hazai tükkör*) foglalkozott a Tanúk számának dinamikus növekedésével. Vö. pl.: *Népszabadság*, 1989. január 19. 8. p.

hetőségével (mondhatjuk, hogy olyanok is nyilván csatlakoztak Jehova Tanúihoz, akik ezt az 1980-as években nem teheték meg, akár nem is jutott el hozzájuk a közösség híre), és független volt attól, hogy éppen ekkoriban zajlott a közösség ellen a leghevesebb lejárató kampány. (Sőt, azt is feltételezhetjük, hogy bár a kampány negatív volt, hozzájárult a közösség ismertté illetve kedvelté válásához.) A feldolgozott időszakban összesen mintegy 28 ezer kereszttelést regisztrált az egyház, ami arra is utal, hogy jelentős lehet a közösséget valamilyen okból elhagyók száma, hiszen az újonnan csatlakozók száma messze felülmúlja az elhalálozás folytán feltételezhető veszteségeket.

Egyenletesnek és gyorsnak mondható a gyülekezetek számának gyarapodása is. (A kilencvenes évek elején regisztrálható visszaesés inkább azzal magyarázható, hogy a hatékonyabb működés érdekében összevontak bizonyos, az illegalitás korszakában még szétaprózódott gyülekezeteket.) A kilencvenes évek elejének mintegy 200-as nagyságrendű gyülekezet-száma helyett negyedszázaddal később majdnem 300-at találunk, vagyis a közösséghez való csatlakozás a szervezeti struktúra gyors polarizálódását, új gyülekezetek szervezését tette szükségessé.

Kisebb megtorpanástól eltekintve egyenletesen növekvőnek mondható az összes szolgálatra fordított időt felmérő óraszám adatsora is, amelyben azonban a bibliatanulmányozás átlaga 1996-ig erőteljesen növekedett, majd lassú csökkenést követően 2011-ben érte el újra a 15 évvel korábbi nagyságrendet. Jehova Tanúi számára kiemelten fontos a Jézus Krisztus halálának évfordulóján tartott emlékünnepe, amelyre kívülállókat is igyekeznek nagy számban meghívni.¹⁹⁷ A résztvevők száma a kilencvenes évek első felében gyorsan növekedett, hét év alatt mintegy megduplázódott az 1989-es szintről 1996-ra,¹⁹⁸ azóta azonban nem nagyon változik, 40 ezer fő körüli sávban stagnál (az utóbbi időszakban valamelyest csökken). Ez összességében az egyház rendszerváltás utáni megismerésének folyamatára, továbbá elfogadottságának jelentős szintjére utal. (A kívülállók részéről történő elutasításnak ebben az adatban kellene leginkább látványos formában tükröződni, de ilyesmiről nem beszélhetünk, legfeljebb 2011 után kisebb lanyhulásról.) Az emlékünnepeken részt vevők száma folyamatosan meghaladja Jehova Tanúi magyarországi létszámát, vagyis jó eséllyel feltételezhetjük, hogy az emlékünnepe látogatói legalább negyedrészt (de inkább harmadrészt) nem az aktív tagságot képviselik. Az adatokat összevetettük az egyház három időpontot (1989, 2000, 2012) rögzítő felmérésével, amely pontosan ugyanezeket a folyamatokat tükrözi.¹⁹⁹

¹⁹⁷ A Jézus haláláról való évenkénti megemlékezést a Tanúk körében valóságos „meghívási kampány” kíséri, vagyis igyekeznek megnyerni az érdeklődőket, szimpatizánsokat. Jankovics Tibor interjú, 2016.

¹⁹⁸ Megjegyezzük, erre az évre hivatalos szövivőjük, Lehoczky Zsolt csak 38 ezer főt említett, a szolgálati jelentés pedig több mint 39 ezret. Vö. Tompa Imre: Hazai kis egyházak év végi ünnepei. In: *Népszava*, 1996. december 24. 13. p.

¹⁹⁹ Szolgálati osztály feladatai. (Tabló, 2012.) – MJTE Archivuma.

3.1.2. Népszámlálások és adófelajánlások

A rendszerváltás utáni Magyarországon – nem kis politikai vitákat kiváltva – 2001-ben illetve 2011-ben tartottak olyan népszámlálásokat, melyek a felekezeti hovatartozást is felmérték. Mindkét esetben önkéntes alapon nyilatkoztak erről az adatról a megkérdezettek, bár eltérő volt a vallásosságra irányuló kérdés tartalma, az mindkét esetben fontos, hogy konzervatív-jobboldali kormányok döntöttek a népszámlálás ilyen irányú felméréséről. Utóbbi motivációja egyértelműen az volt, hogy a vallásosság, különösen a történelmi keresztény egyházak súlyát és az irántuk mutatózó igényt demonstrálni lehessen. (2001-ben a felmérés után derült ki, hogy az egyházak költségvetési támogatásánál is a népszámlálás adatait akarták volna figyelembe venni.)

Jehova Tanúi mindkét esetben részt vettek a felmérésben (előfordult, hogy más kisegyházak – félve attól, hogy diszkrimináció eszközévé válik az adatsor – bojkottra szólítottak fel), bár gyaníthatjuk, hogy különösen 2001-ben félelmet kelthetett a válaszadóknak a Tanúkhöz való tartozás tényének állami adatbázisban való rögzítése.²⁰⁰ (Jóllehet a népszámlálásról szóló jogszabályok minden esetben hangsúlyozták, hogy önkéntesen megválaszolható adatról van szó, melyet nem kapcsolnak a válaszadók személyéhez, csak statisztikai célból dolgozzák fel.) 2011-ben a felekezeti hovatartozás eltitkolásának nagyságrendje Jehova Tanúi esetében – feltételezésünk szerint – nem lehetett különösebben jelentős. Mint ahogy azt is megállapíthatjuk, hogy az önmagukat Tanúnak valló személyek szorosabb kapcsolatban vannak az egyházzal, a névleges egyháztagság, vagy tartalom nélküli szimpátia-demonstráció – szemben a „történelmi” egyházakkal – aligha jellemző. Az említett népszámlálásokra az egyház nem adott ki direktívát a tagjainak a válaszadással kapcsolatban, önkéntesnek tekintette, ugyanakkor értesítette a gyülekezeteket a dolog fontosságáról, már csak azért is, mert az éppen változó vallásügyi törvény miatt „statisztikai súlyt” kellett az egyháznak is felmutatni.²⁰¹

A 2001. évi népszámlálás több mint 21 ezer Tanút regisztrált, a 2011-es mintegy 10 ezerrel többet. (Ld. III.1. táblázat) A mintegy másfélszeres növekedés arra utal, hogy 2001-ben valóban többen lehettek a személyes adatot nem közlő válaszadók, de az is igaz, hogy a közösség létszámbeli gyarapodása ebben az évtizedben erőteljesebbnek mondható. (Ld. fentebb.) Nem változott a két időpontban a férfiak-nők aránya, Jehova Tanúi között jóval több a nő, mintegy 60 %-ot tesznek ki, a férfiak hozzávetőlegesen 40 %-ot. Figyelemre méltó viszont az életkori szerkezet átrendeződése. Míg a 15 év alattiak aránya 2001 és 2011 között nem változott, jelentősen csökkent a 15–39 év közötti felnőtt generáció (több mint 6 %-kal!), amely megoszlott a 40–59 évesek illetve a 60 felettié növekedésében. Ez arra utal, hogy a Jehova Tanúi egyház összességében – ha nem is vészesen vagy kezelhetetlen módon, de – az inkább „előregedő” vallási közösség képét

²⁰⁰ Jankovics Tibor interjú, 2016. Ld. a témáról átfogóan például: Margit Patrícia: Népszámlálás: érzékeny kérdések. In: *Népszabadság*, 2000. december 28. 4. p.

²⁰¹ Oravetz László interjú, 2016.; Jakab István interjú, 2016.

mutatja, az aktív korú, fiatalabb korosztályok megszólítása tudja ellensúlyozni ezt a folyamatot. Az idősebb korba lépő egyháztagok jó része nyilvánvalóan megőrzi hűségét a közösséghez és tanításaihoz. A tíz év alatt bekövetkezett mintegy 50 %-os növekedés különösen annak fényében érdekes, hogy a népszámlálásban egyébként drasztikusan (mintegy 1,6 millióval!) visszaesett a valamely felekezeti kategóriát megjelölők száma, azzal összefüggésben, hogy a kérdőív nem egyszerűen felekezeti önbesorolást kért (mint 2001-ben), hanem úgy tették fel a kérdést: „Mely vallási közösséghez, felekezethez tartozónak érzi magát?”²⁰² E válaszmegtagadók nagy száma jórészt abból fakad, hogy a „történelmi” egyházak tagságának jelentős része érzékeli azt, hogy katolikus, református stb. volta formális, míg a kisegyházakat (köztük Jehova Tanúit) az egyházukhoz való szoros érzelmi viszony jellemzi.

A 2011. évi adatsor megerősíti azt a közvéleményben kialakult illetve vallásszociológusok által rögzített képet, miszerint Jehova Tanúi jellemzően vidéken élnek (több mint 62 %-uk kisvárosban illetve falvakban lakik, a népesség túlnyomó részét tömörítő Budapesten és nagyvárosokban alig 38 %, ld. III.2. táblázat),²⁰³ feltűnően sok közöttük az alacsony iskolai végzettségű (alig egyharmaduk rendelkezik legalább érettségivel, ld. III.3. táblázat).²⁰⁴ Ugyanakkor – megfelelően az egyház szigorú erkölcsi tanításainak, családdal kapcsolatos felfogásának – a felnőttek 56 %-a házasságban él, az elváltak 10 %-os aránya jóval kisebb a magyarországi átlagnál, s feltételezhető, hogy még „régí” életükből hozták ezt a családi állapotot. (ld. III.4. táblázat.) A Tanúknak alig egyharmada számít aktívan foglalkoztatottnak (ld. III.5. táblázat), nagyon magas közöttük a különböző nyugdíjjáradékokból élők aránya, az egész közösségnek majdnem az egyharmada! A munkát végző aktív korúak jelentős része alkalmazott, a szó valódi értelmében vett munkás (összefüggésben az iskolai végzettséggel), így értelemszerűen munkaideje végeztével jobban tud az egyházi elkötelezettségének megfelelő feladatokra koncentrálni. Nagyon kevés közöttük a vezető beosztású, képzettséget igénylő munkakörben dolgozó. (Ld. III.6. táblázat.) Szintén a közvélekedést erősítő adat, hogy arányuk Északkelet-Magyarországon a legnagyobb, Nyugat-Magyarországon a legkisebb, vagyis missziójuk az aprófalvas hevesi, borsodi stb. térségben volt korábban is sikeresnek mondható, és ez a tendencia változatlan. Feltűnő továbbá, hogy a népszámlálás nemzetiségi rovataiban 2890 fő nevezte magát roma nemzetiségűnek is, vagyis a Jehova Tanúinak majdnem egytizede,

²⁰² Máté-Tóth András: Kritikus tömeg. In: *HVG*, 2013. április 20. 34–35. p. (Dobszay János riportja)

²⁰³ Ehhez képest külön érdekes, hogy a meglehetősen szekulárisnak tekinthető magyar fővárosban a kisegyházak közül Jehova Tanúi vannak a legtöbben, egyes kerületekben létszámuk kifejezetten nagy (400 főt meghaladó). Ld.: Vallási földrajz Budapesten: 57 százalék nem vallotta hívőnek magát. In: *HVG*, 2013. június 29. Online: hvg.hu

²⁰⁴ A Jehova Tanúi a felmérés szerint a „legkevésbé iskolázott hívőknek” számítottak, annak ellenére, hogy a legnagyobb létszámot felmutató kisegyházként szerepelnek a felmérésben. Ld. pl.: Felekezeti portrék: 354 roma mondta zsidónak magát. In: *HVG*, 2014. március 5. Online: hvg.hu

összefüggésben a lakóhelyi, foglalkozási stb. viszonyokkal.²⁰⁵ (Ugyanakkor 438 Tanú német nemzetiségűnek minősítette önmagát.)

Az egyházfinanszírozásban nagy jelentőségű döntés volt 1996-tól a személyi jövedelemadó 1 %-ának felajánlhatósága civil szervezetek illetve egyházak részére. A rendszert hamarosan úgy változtatták meg, hogy az 1 %-ot csak bejegyzett egyháznak (illetve valamely közcélú kezdeményezésnek) lehetett az adózóknak felajánlani, a másik 1 %-ot valamely civil szervezetnek. Az egyházi 1 % ily módon nemcsak az egyes vallási irányzatok állami támogatása megállapításának mértékéhez, az egyházak saját lábra állításához járult hozzá, hanem mindenkor úgy tekintették, mint valami „vallási szavazást”, társadalmi szimpátia-megnyilvánulást.²⁰⁶ Természetesen sok adózó adhatta és adhatja valamely olyan egyháznak a felajánlását, amelynek nem vagy csak névlegesen a tagja, mégis a rendszerint szeptemberben napvilágot látó előző adóévi statisztikákra a közélet illetve az egyházak képviselői rendkívül kíváncsiak, elemzik is az adatokat. Jehova Tanúi – más egyházakkal ellentétben – nem folytattak különösebb kampányt azért, hogy az emberek nekik adják ezt a nyilatkozatot, de tagjaik figyelmét értelemszerűen felhívják a lehetőségre, kiteszik a gyülekezeti hirdetőtáblákra stb.²⁰⁷ A kilencvenes évek végén a mintegy 4000 adófelajánlást több mint megduplázták 2015-re, a lehetőséggel élő adózók tízezer feletti számban jelölték meg kedvezményezettnek Jehova Tanúit. A növekedés egyenletesnek mondható, az egy felajánlóra jutó átlagos adóösszeg azonban mutat hullámozást. (Ld. IV. illetve V. táblázatok.) A tendencia még akkor sem változott a Tanúk esetében, amikor az összes felajánlott összegben illetve a felajánlók számában átrendeződés következett be.²⁰⁸ A felajánlások számával Jehova Tanúi a magyarországi egyházak között a 6-7. hely körül szoktak végezni,²⁰⁹ a felajánlott összeg tekintetében azonban hátrébb, ösz-

²⁰⁵ Vö. Cigányok vallásossága: magasabb a hívők aránya, mint a többségi társadalomban. In: *HVG*, 2013. július 10. Online: hvg.hu Megjegyzés: A falusi roma népesség körében sikeres tanú-misszióról több riport is beszámolt, ld. pl.: Rehák Aranka: Kapitány asszony lánya. In: *Népszabadság*, 1993. április 17. Hétfő. 40. p.

²⁰⁶ Ld. erről pl.: Hazafi Zsolt: Az egy százalék: vallási szavazás. In: *Hetek*, 1998. szeptember 19. Online: hetek.hu A témáról részletesen: Bossányi Katalin: A második egy százalék: az egyházak félnek a versenytől. In: *Népszabadság*, 1998. február 5. 7. p.; Czene Gábor: Egy százalék, eltérő egyházi érdekek. In: *Népszabadság*, 1998. szeptember 29. 5. p.

²⁰⁷ Jankovics Tibor interjú, 2016.; Jakab István interjú, 2016. Az általános sajtóhirdetések között azért szerepeltek, vagyis próbáltak másokat is megszólítani. Hirdetésük tartalmában a célt „a Magyarországi Jehova Tanúi Egyház bibliai oktatómunkájának támogatásában” jelölték meg. Ld. pl. *Népszabadság*, 2002. március 16. 19. p. Egyházi sajtócikkük megemlézték a lehetőséget az adakozások különböző formáinak (közvetlen és banki átutalásos, vagy részvények formájában nyújtott adományok, végrendelkezés, ingatlanfelajánlás stb.) aprólékos ismertetése mellett. Ld. pl.: „Szolgáljuk Istent egy szívvel”. In: *Óratorny*, 2008. november 15. 6–7. p.; Jehova gazdagon megáldja a készséges szellemet. In: *Óratorny*, 2014. december 15. 4. p. – Online: wol.jw.org

²⁰⁸ Ld. pl.: Bonta Miklós: Többen ajánlottak fel kevesebbet. In: *Népszava*, 2007. szeptember 13. 5. p.

²⁰⁹ Kezdetben a 7., aztán sokáig a 6. legnagyobb egyház voltak. Ld. pl.: Czene Gábor: Egyszázalékos számmisztika. In: *Népszabadság*, 1998. szeptember 26. 5. p.; Uő: Keveset

szefüggésben azzal, hogy – az adventistákhoz hasonlóan – a „szegények egyházai” rendszerint a vidéki bázisokon erősebbek.²¹⁰ Az adófelajánlások között Jehova Tanúi kifejezetten a kevés adót felajánló egyházak közé tartoznak, melynek oka elsősorban, hogy azokban a régiókban nagyobb az egyház támogatottsága, amelyek kifejezetten szegénynek mondhatók.²¹¹ (Például Budapesten arányosan kevesebben vannak, mint egy-egy vidéki régióban.) Jehova Tanúi esetében aligha beszélhetünk rosszabb adómorálról, egyházi tanításuk értelmében ugyanis „meg kell adni a császárnak, ami a császáré”, vagyis többnyire bizonyára a jogszabályoknak megfelelően teljesítik adófizetési kötelezettségüket.²¹² Inkább arról van szó, hogy foglalkozási szerkezetüknek megfelelően egyszerűen ilyen alacsony jövedelmekkel rendelkeznek. (Viszont abból sokat adakoznak egyházuk céljaira.) Az egy százalékos felajánlásokból való jelentős részesedés az egyházfinanszírozást is megváltoztató 2010-es változásokat megelőzően jelezte, hogy a korábban még szektaként megbélyegzett vallási közösségek (Jehova Tanúi mellett például a krisnások) jelentős népszerűsége, így adófelajánlásokra tudtak szert tenni.²¹³ Az 1 %-os felajánlások tendenciájában nem okozott törést, hogy 2011-ben az „első körben” Jehova Tanúi nem kapták meg az egyházi státust, csak a törvény újratárgyalását, az egyházak körének kibővítését követően.²¹⁴

változott az egyházi adóssorrend. In: *Népszabadság*, 1999. szeptember 17. 5. p.; Uő: Élen a katolikusok, terjed az ezoterika. Rekordszámú jelentkező az egyházi egy százalékéért. In: *Népszabadság*, 2003. szeptember 11. 8. p.; Cz. G.: Kevesen adakoznak az egyházaknak. In: *Népszabadság*, 2004. szeptember 11. 8. p. (Ebben az időben a felajánlási kedv általános lanyhulása volt megállapítható.); Szobota Zoltán: Akad, aki ad. In: *Hetek*, 2005. szeptember 16. Online: hetek.hu; 2014 legnépszerűbb egyházai és civil szervezetei az szja 1% felajánlások tükrében. In: *Átlátszó*, 2014. december 27. Online: atlatzo.hu

²¹⁰ Ld. pl.: Czene Gábor: Szegények és gazdagok a vallási piacon. In: *Népszabadság*, 1999. szeptember 24. 5. p. Tíz évvel később ugyanerről: A zsidók a legtöbbel, a hitesekek a legkevésbé adóztak egyházuknak. In: *HVG*, 2009. szeptember. 18. Online: hvg.hu

²¹¹ Korányi G. Tamás: Ki mennyi adót fizet? In: *Napi Magyarország*, 2009. szeptember 18. Online: napi.hu

²¹² Vö. Az Isten, az állam és te. In: *Óratorny*, 1996. május 1. 3–4. p.

²¹³ Ld. pl.: Dobszay János: Nehéz hinni. In: *HVG*, 2009. szeptember 23. Online: hvg.hu Közvetlenül az 1 %-os rendszer létrejöttét követően az elemzők azt állapították meg, hogy a Jehova Tanúi Egyház számottevően növelni tudta a befolyását. Czene Gábor: A történelmi egyházaké a legtöbb adóforint. In: *Népszabadság*, 2000. szeptember 11. 5. p.; Uő: Kevés adófizető támogatja az egyházakat. In: *Népszabadság*, 2001. szeptember 10. 5. p.

²¹⁴ 2012 áprilisában a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium adott ki tájékoztatást arról, hogy az „első körös” egyházak mellett azok is jogosultak az 1 %-os felajánlás igénybevételeire, amelyek „2011. december 20-ig az egyházi elismerés iránt kérelmet” nyújtottak be és rendelkeznek a korábban megszokott technikai számmal. Ld.: Tájékoztató az egyházaknak felajánlható SZJA 1%-ról. In: *Országos Sajtószolgálat*, 2012. április 3. Online: os.mti.hu

I. Jehova Tanúi magyarországi szolgálati jelentéseinek összefoglaló táblázata²¹⁵

Szolgálati év	Ország népessége	Évi hírnökök csúcs	Egy hírnök-re eső arány	Hírnökök átlaga	%-os növekedés az előző évhöz képest	Előző év hírnökök átlaga	Megke-rezselek	Kiegészítő úttörők átlaga	Úttörők/hírnökök átlaga	Cyülike-zetek száma	Összes ország	Biblia-tanul-mányozás átlaga	Emlekün-nepen jelen levők	Királyság-termek száma
1989	10591000	9990	1060	9713	3	9449	776		244	236	1289905	4490	18339	
1990	10580000	10627	944	10300	6	9713	1753		356	238	1610106	5436	21106	0
1991	10437000	11650	896	11082	8	10300	1169		564	200	1856559	7127	25819	
1992	10437000	12722	820	12053	9	11082	1251		855	204	2316944	8279	27844	11
1993	10298900	14347	718	13373	11	12053	1628		1019	212	2609456	10175	32321	
1994	10278340	15290	672	14556	9	13373	1550		1053	220	2084603	12101	35213	21
1995	10226600	16907	605	15929	9	14556	1769		1274	219	3256066	13733	37536	
1996	10160000	18217	558	17342	9	15929	2054		1385	223	3378052	14621	39545	40
1997	10174422	19457	523	18387	6	17342	1914		1598	234	3480493	11788	41922	
1998	10135000	20690	490	19268	5	18387	1644		1682	233	3607177	10245	40003	62
1999	10135000	20762	488	19818	3	19268	1222		1835	240	3452784	10364	41064	
2000	10021000	21253	472	20203	2	19818	962		1887	245	3432485	10017	41865	80
2001	10197119	21921	465	20451	1	20203	721		1789	253	3429773	10320	42185	
2002	10174853	22034	482	20807	2	20451	731		1654	251	3331164	10572	41546	90
2003	10119000	22691	446	20683	0	20807	687		1619	251	3266534	10857	42205	
2004	10103000	21979	460	20876	0	20683	659		1665	251	3361177	11500	43298	97
2005	10085000	22085	457	20869	0	20876	565	532	1044	256	3281905	11281	41375	

²¹⁵ Források: Az *Örörmény* folyóirat minden évben az 1., 2004-től a 2. számban közölte a szolgálati jelentéseket. 2006-tól ezek a *Jehova Tanúi Évkönyve* sorozatban is megjelentek, később csak ott, az *Örörmény*ban nem. A táblázat utolsó oszlopának adatai: Királyság-termek számbeli növekedése. (Falitérkép, 2016.) – MJTE Archivuma.

Szolgálati év	Ország népessége	Füvi hírnökök csüdes	Egy hírnök-re eső arány	Hírnökök átlaga	%-os növekedés az előző évhöz képest	Előző év hírnökök átlaga	Megke- resztelték	Kiegészítő üttörők átlaga	Üttörők/hírnökök átlaga	Cyülieke-zetek száma	Összes óraszám	Biblia-tanul-mányozás átlaga	Emlekün-nepen jelen levők	Királ-yság-termek száma
2006	10070000	22677	444	21075	1	20869	723	667	1058	259	3395947	11511	41921	113
2007	10055000	22832	440	21652	3	21075	881	954	1154	263	3853082	12189	44954	
2008	10035000	23336	430	21839	1	21652	861	908	1350	268	3926220	13100	43383	122
2009	10020000	23706	423	22331	2	21839	812	891	1517	273	4164037	13454	43829	
2010	10001000	23850	419	22646	1	22331	779	859	1644	279	4284388	13993	44412	135
2011	9984000	23300	428	22740	0	22646	673	1355	1800	286	4510158	14223	45266	
2012	9939000	23161	429	22593	-1	22740	683	1206	1802	289	4451586	13513	43721	152
2013	9909000	23017	431	22526	0	22593	663	1551	1844	291	4565786	13458	39899	
2014	9877000	23181	426	22444	0	22526	630	1995	1952	293	4795462	12825	41952	167
2015	9855000	22582	436	22400	0	22444	555	1333	1980	296	4576242	12163	39727	179

II. A szolgálati jelentések összefoglaló adatai diagramokon

III. JEHOVA TANÚI A NÉPSZÁMLÁLÁSOK ADATAIBAN²¹⁶

III.1. Korcsoportok szerint:

2001. évi népszámlálás

	0–14	15–39	40–59	60–	Összesen
Nők	1464	4892	3727	3623	13706
Férfiak	1421	3527	1847	1187	7982
Összesen	2885	8419	5574	4810	21688
%	13,3	38,8	25,7	22,1	100,0

2011. évi népszámlálás:

	0–14	15–39	40–59	60–	Összesen
Nők	2175	5714	5766	5648	19303
Férfiak	2199	4562	3678	1985	12424
Összesen	4374	10276	9444	7633	31727
%	13,7	32,3	29,7	24,0	100,0

²¹⁶ Források: 5. Vallás, felekezet. In: Népszámlálás, 2001. Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 2004. Online: nepszamlalas2001.hu Illetve: 2.6. Jehova tanúi. In: Népszámlálás, 2011. 10. Vallás, felekezet. Összeáll.: Csordás Gábor. Bp., 2014. 90–99. p.

III.2. Lakóhely szerint (15 évesnél idősebbek), 2011:

		%
Főváros	5197	16,4
Megyeszékhely, megyei jogú város	6575	20,7
Többi város	11283	35,6
Község, nagyközség	8672	27,3
Összesen	31727	100,0

III.3. Iskolai végzettség szerint (15 évesnél idősebbek), 2011:

		%
8 általánosnál kevesebb	2062	7,5
8 általános	9714	35,5
Középfokú végzettség, érettségi nélkül	6381	23,3
Érettségi	7633	27,9
Felsőfokú végzettség	1563	5,7
Összesen	27353	100,0

III.4. Családi állapot szerint (15 évesnél idősebbek), 2011:

		%
Hajadon, nőtlen	5892	21,5
Házass	15288	55,9
Özvegy	3398	12,4
Elvált	2775	10,1
Összesen	27353	100,0

III.5. Gazdasági aktivitás szempontjából, 2011:

		%
Gazdaságilag aktív népesség		
foglalkoztatott	10580	81,5
munkanélküli	2405	18,5
Gazdaságilag aktív népesség együtt	12985	100,0
Gazdaságilag nem aktív népesség		
gyermekgondozási ellátásban részesülő	944	5,0
saját jogú öregségi nyugdíjas, járadékos	6326	33,7
rokkantsági nyugdíjas, baleseti járadékos	2120	11,3
hozzátartozói jogú nyugdíjas, járadékos	404	2,2
egyéb inaktív kereső	1153	6,1
Inaktív kereső együtt	10947	
nappali tagozatos tanuló	4986	26,6
egyéb eltartott	2809	15,0
Eltartott együtt	7795	
Gazdaságilag nem aktív népesség együtt	18742	100,0
Összesen	31727	

III.6. Foglalkoztatottak megoszlása foglalkozási főcsoport szempontjából, 2011:

		%
Gazdasági, igazgatási, érdek-képviselői vezetők, törvényhozók	205	1,9
Felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozások	733	6,9
Egyéb felsőfokú vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozások	1745	16,5
Irodai és ügyviteli (ügyfélkapcsolati) foglalkozások	1032	9,7
Kereskedelmi és szolgáltatási foglalkozások	1573	14,9
Mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozások	269	2,5
Ipari és építőipari foglalkozások	1672	15,8
Gépkezelők, összeszerelők, járművezetők	1384	13,1
Szakképzettséget nem igénylő (egyszerű) foglalkozások	1963	18,5
Fegyveres szervek foglalkozásai	4	0,03
Összesen	10580	100,0

III.7. Jehova Tanúinak eloszlása az ország régiói között:

IV. JEHOVA TANÚI RÉSZÉRE FELAJÁNLOTT SZJA 1 %-OK, 1998–2014.²¹⁷

Adó- év	Összes felajánlott összeg (Ft)	Felajánlások száma	Egy felajánló által megjelölt átlagos összeg (Ft)
1998	5253690	4221	1245
1999	7501830	4865	1542
2000	8857331	5459	1623
2001	10717373	5755	1862
2002	12485575	5702	2190
2003	14217543	5857	2428
2004	15569685	5713	2725
2005	15674953	5383	2912
2006	16977666	5422	3131
2007	23466181	6927	3388
2008	26607090	7353	3619
2009	26144933	7638	3423
2010	22831790	8249	2768
2011	20867706	8543	2443
2012	26191170	9569	2737
2013	25077556	9331	2688
2014	28778820	10103	2848

²¹⁷ Forrás: 2007-ig a sajtóban megjelent tájékoztatások, valamely országos lap mindig közölte – általában szeptemberben – az előző évi adóbevallások összesítő adatait. L.d. pl. *Magyar Nemzet*, 1999. szeptember 8. 1., 6. p.; *Népszabadság*, 2000. szeptember 11. 4. p.; *Heves Megyei Hírlap*, 2001. szeptember 11. 3. p., *Népszava*, 2001. október 2. 9. p. Stb. 2007-től a Nemzeti Adó- és Vámhivatal honlapján közzétett adatokat dolgoztuk fel. Online: nav.gov.hu

V. AZ ADÓFELAJÁNLÁSOK ÖSSZEFOGLALÓ ADATAI DIAGRAMOKON

3.2. Jehova Tanúi társadalmi attitűdjei, értékvilága²¹⁸

Jehova Tanúival szemben általánosnak volt mondható a bizalmatlanság, amely az 1990-es években körülvette őket. (Nem magyarázható mindez az ellenük ekkor folyó politikai kampánnyal, mert ezek az évek a közösség növekedésének egyik leginkább szembetűnő időszak volt.) Kialakultak bizonyos társadalmi sztereotípiák, melyek a házról házra járó Tanúkkal kapcsolatos negatív vélekedéseket

²¹⁸ A fejezethez felhasználtuk (további hivatkozások nélkül): Hartmann, 2001.

foglalták össze. Az általános bizalmatlanság sokakból váltotta ki a Tanúk vallásszabadságának korlátozására irányuló igényt, ami gyakran összefüggött a „történelmi” egyházak vagy jobboldali politikai pártok iránti szimpátiával. Az ezredfordulón ugyanakkor ez a kép kezdett változni, a szociológus joggal állapíthatta meg: „Alig valamivel többen foglaltak állást Jehova Tanúinak szabad vallásgyakorlatának engedélyezése mellett, mint az ellen.”²¹⁹ Elgondolkoztató ugyanakkor, hogy ez a tendencia egy 2012-es felmérés szerint sem sokat változott.²²⁰ Bár jelentős lett Jehova Tanúinak ismertsége (a katolikus, református, evangélikus egyházak után a negyedik!), a megkérdezettek 39 %-a még mindig úgy vélte, hogy semmilyen formában ne működhessenek Magyarországon, és igen sokan voltak, akik csak egyesületi vagy egyéb formában tudták volna ezt elképzelni, egyházként nem. Összességében helytállóan rögzíti a 2000-es évek első évtizedére kialakult képet a szociológus: „Viszonyukat [ti. Jehova Tanúi viszonyait] a magyar társadalomhoz már nem lehetne egyértelműen negatívnak mondani.”²²¹

Az új vallási mozgalmak tipológiájával foglalkozó szakemberek Jehova Tanúit a „profetikus forradalmár szekták” (vagy valami hasonló kategóriájú közösségek) közé sorolják.²²² Elsősorban azért, mert a „gonosz világgal” szemben fellépő, elkötelezett, aktív, kidolgozott teológiai alapelvekre épülő és szervezett közösségről van szó. Fontos megfigyelés továbbá, hogy a magyarországi „történelmi” egyházak számára „mérőül szolgáló, tipikus szektát” jelent a Jehova Tanúi egyház, amiben egyszerre fejeződik ki a közösség hosszú magyarországi történelmi múltja, illetve országos elterjedtsége és ismertsége. Összességében egyetérthetünk a szociológus átfogó véleményével:

„Amikor a Jehova tanú hívek szelíd erőszakkal ostromolják a gyanútlan járókelőket, köztük a buzgó híveket is, nagylelkű megértéssel mondhatjuk, talán túlon túl is komolyan veszik a keresztény missziós küldetést, ám ezzel nem akadályozzák komolyan a társadalom működését. Más a helyzet, amikor egy jehovista diák – vallási okokra hivatkozva – tüntetően nem áll fel a Himnusz éneklésekor egy iskolai ünnepélyen, vagy nagyobb nyilvánosság előtt az Antikrisztus egyházához tartozónak nevezi a katolikusokat, köztük osztálytársait, hiszen ilyen esetekben megszegi a társadalmi konszenzust, bomlasztja a társadalom integritását. Ugyanakkor az új vallási mozgalmak építő módon is ellensúlyai, kritikusai és pozitív utópiát hirdető prófétái [...] lehetnek bizonyos anya-

²¹⁹ Tomka, 2000. 41. p. Az elutasítás összefüggött az iskolai végzettséggel és az életkorral, a 31–50 évesek és a felsőfokú végzettségűek sokkal toleránsabban nyilatkoztak a Tanúk ügyében.

²²⁰ Máté-Tóth András – Nagy Gábor Dániel: Hiszek egy, kettő, három... In: *HVG*, 2012. március 10. 15–16. p.

²²¹ Török Péter: A vallási entitások tipologizálása és alkalmazása a magyar helyzetre. In: Máté-Tóth-Nagy, 2008. 14–15. p. A vallási attitűdökkel, vallásossággal kapcsolatos elemzések gyakran megjelentek a sajtóban, ld. pl.: Dobszay János: Vallásosságváltozások. In: *HVG*, 1995. január 21. 61–62. p.

²²² Kamarás, 1998.; Kamarás, 2003.

gias, pragmatikus, egoisztikus és fogyasztói értékeket előtérbe helyező állásfoglalásokról és folyamatokról. És ebben a tekintetben nem egyszer követendő példaként állhatnak a katolikusok előtt.”²²³

Az állam iránti feltétlen lojalitásuk, fegyelmezetttségük – például az adófizetés vagy egyéb kötelességek tekintetében – különösen hasznos, „jó állampolgárokká” teszi őket, s a képet csak az árnyalja, hogy vallási tanaikból fakadó kérdésekben (például a választójog, a nemzeti jelképek, a katonai szolgálat illetve a vérátömlesztés elutasításában) határozott álláspontot vallanak.²²⁴

A rendszerváltás óta számos vallásszociológiai felmérés, elemzés készült, amelyekben Jehova Tanúi is szerepet kaptak. E szélesebb körű irodalomból jelen fejezetben két, különösen alapos vizsgálat legfontosabb eredményeit foglalhatjuk össze, elsőként Máté-Tóth András és munkatársai kutatásainak tanulságait.²²⁵

A kérdőíves felméréseket kiértékelő szociológusok olyan képet rajzoltak Jehova Tanúiról, mely pontosan tükrözi a velük kapcsolatos általános ismereteket. A világról alkotott képük a megkérdezett többi vallásos csoporthoz képest feltűnően homogén, a legtöbb mutató tekintetében egységes. Például egy jellemző értékelés:

„A Jehova Tanúi egyértelműen elutasítják ezt a világot, mert romlottnak tartják. A világgal kapcsolatos aktivitásuk közepes. Érthető, hiszen a Biblia alapján gondolkodó tanúk számára a világ nem a szentség helye, hanem a bűnöké, ahonnan ki kell tudni menekülni. Igaz, hogy igehirdetésükkel arra törekszenek, hogy a világból kinyerjenek embereket, és ezzel számukra megnyíljon az üdvösség lehetősége, ám a világ mint olyan az marad, ami volt.”²²⁶

Jehova Tanúi számára rendkívül fontos a saját egyházukhoz tartozás, nemcsak a sok névleges hívőt tömörítő „történelmi” egyházakhoz, hanem a kisegyházakhoz képest is. Az egyház a Tanúk számára valódi otthon, megkérdezettjeik túlnyomó többsége intenzív, aktív vallási életet él, számukra az egyházuk a baráti kapcsolatok, a szerelem és a családi élet fóruma is, egyházon kívüli kapcsolataikat sokkal kevésbé tartják fontosnak. A megkérdezett vallási csoportok közül az imádkozás

²²³ Kamarás, 2003.

²²⁴ Jehova Tanúi társadalomban betöltött szerepe. – Jehovah's Witnesses – Your neighbors and fellow citizens. H.n., é.n. (magyar kiadás)

²²⁵ További részletesebb hivatkozások nélkül: Máté-Tóth András – Török Péter – Nagy Gábor Dániel: Az új vallási közösségek viszonya a társadalomhoz. Nyitottság, zártság, vonzerő néhány új vallási közösség tagjainál. In: Máté-Tóth-Nagy, 2008. 29–46. p.; Máté-Tóth András – Nagy Gábor Dániel: Vallásszociológiai típusok néhány új vallási mozgalomban. In: Uo., 47–76. p.; Máté-Tóth András: Igazodási preferenciák néhány vallási közösségben. In: Uo., 75–90. p.; Mezei Sára – Nagy Gábor Dániel – Máté-Tóth András: Vallási orientáció néhány magyarországi vallási közösségben. In: Uo., 91–112. p.; Máté-Tóth András – Nagy Gábor Dániel – Török Péter: A vallási hovatartozás generációk közötti változása néhány kisebb egyház tagságánál. In: Uo., 113–130. p.

²²⁶ Uo. 32. p.

gyakoriságában magasan a legelsők, ahogy azzal a válaszukkal is, hogy majdnem 100 %-ban istenhívőnek nevezték magukat. De jóval az átlag feletti eredményt mutatták az olyan kérdésekre adott válaszok is, hogy fontosnak tartják az egyházukhoz való ragaszkodást, azt, hogy egyházuknak hívőket toborozzanak, közösségüket anyagilag támogassák, rendszeresen olvassák saját vallási irodalmukat stb., attitűdjüket egyértelműen erős egyháziasság, elkötelezettség jellemzi, ami gyakran befelé zárkózó („gettós”) magatartással párosul. Feltűnő viszont, hogy sok Tanú arra a kérdésre, hogy döntéseit egyházának vezetői szerint akarja-e meghozni, nemleges választ adtak. (Ebben közrejátszhat, hogy egyéni döntésként értelmezik az egyházuk által többé-kevésbé nyíltan előírt állásponttal való azonosulást.) Vallásosságukat jellemzi, hogy például betegség esetén a gyógyulás reménye nem az egyházhoz kötődik, és semmilyen formában nem beszélhetünk köreikben az ezotéria (horoszkóp, földönkívüli lények befolyásoló szerepe) iránti fogékonyságról.

A válaszadók pontosan visszaigazolták a népszámlálási statisztikájukból kirajzolódó szerkezetet: kifejezetten idős korfa, magas az inaktív, alacsony a keresők aránya, általában alacsony jövedelemszint, iskolai végzettségi szint, lakóhely szerinti megoszlás stb. Tanulságos további adat, hogy a 2008-ban készült adatfelvétel szerint az egyház tagjainak majdnem egyharmada (31 %) már a rendszerváltás előtt is Jehova Tanúja volt, 69 % csatlakozott 1989 után a közösséghez, sőt 10 %-uk már 1972 előtt is tag volt. Az egyházhoz való csatlakozás átlagéletkora valamivel több, mint 26 év, 80 %-uk 36 éves kora előtt csatlakozott, ami megerősíti esetükben is a megszokott tendenciát: a vallásváltoztatás jórészt a fiatalabb korosztályokhoz kötődő jelenség.

Kamarás István felmérései²²⁷ is kifejezetten konzervatív értékvilággal jellemzik a Tanúkat. Vallásosságuk tartalma kifejezetten kognitív, megismerésre törekvő, az érzelmi hatások és az élmények által kevésbé befolyásolt. (Nem viselkednek úgy, mint akinek minden lépését természetfölötti erő irányítja, a vallási tanítások és a bibliai magatartásbeli normák elsajátítása pedig kifejezetten értelemmel, tanulás útján történik.²²⁸) Nagyon fontosak az erkölcsi elvek, törvényként értelmezett vallási előírások precíz betartása. Ugyanakkor személyesen közel érzik magukat Istenhez, náluk a legfontosabb az élő istenkép, illetve a vallási iratok tanulmányozása. Viszont nem is érzik bennük lévőnek Istent, annak ellenére, hogy teremtetőjükhöz való viszonyukról úgy vallanak, mint rendkívül mély, személyes kapcsolatról. Rendkívül fontosnak tartják az imádkozást, ugyanakkor nagyon kevésbé a vallási szertartásokat. (Jellemző, hogy például a szentképek fontosságát firtató kérdésben a legalacsonyabb számban válaszoltak pozitívan.) Életfelfogásuk jellemezhető egyfajta sajátos puritanizmussal. Egyházuk tanításaira jellemző, hogy a „világi dolgokat” egyértelműen negatívnak ítélték meg a megkérdozet-

²²⁷ Kamarás, 2009. (Rövidebben: Uő: Vallásosság, életstílus, ízlés. In: *InCo*, 2007. 12. sz. Online: inco.hu)

²²⁸ Vö. MJTE, 2014. 57. p.

tek, olyanoknak, amelyekben a hívőknek nem szabad részt venni. A világi élvezetek tekintetében átlagosan konzervatívnak, tipikus vallásos attitűdnek nevezhető a hozzáállásuk. A kutató például így fogalmaz:

„Egyértelműen a Jehova-tanúk mutatkoznak leginkább passzívnak és elzárkózónak, család-centrikusnak. Némiképpen magyarázatra szorul a világot leginkább bűnösnek tartó Jehova-tanúk véleménye. Talán azzal kell számolnunk, hogy ez az egyház mint szervezet kifejezetten nemzetközi jellegű, és a hazai hívek a vezető kapitalista országok híveitől komoly anyagi és erkölcsi támogatást élveznek.”

A nemi élet és a párkapcsolatok terén rendkívül konzervatív, tradicionális erkölcsi elveket vallanak, a kisegyházak amúgy is jelentős átlagához képest is elítélőek a világi kultúrával illetve például a humorral kapcsolatosan, náluk a legalacsonyabb az irodalmi művek, filmek stb. ismerete. Utóbbiak tekintetében határozottan konzervatívnak minősíthető a „keresztény szektából lett egyháznak tekinthető” Jehova Tanúinak magatartása.²²⁹

Egyébként a párkapcsolatok és a szexualitás tekintetében Jehova Tanúinak álláspontja nem különbözik a legtöbb keresztény egyház felfogásától.²³⁰ Elutasítják a házasság előtti, illetve azon kívüli nemi kapcsolatokat, igyekeznek a vallási előírásoknak megfelelő magánéletet élni. Aki egyedülállóként csatlakozott a közösséghez, párválasztáskor értelemszerűen fontos szempontnak tartja, hogy a gyülekezetből válasszon házastársat, igyekeznek kerülni a „felemás igából”, vagyis felekezetiileg vegyes házasságból fakadó hétköznapi konfliktusokat.²³¹ Jehova Tanúi ugyanúgy fontosnak tartják a házasságot, mint a társadalom és a vallási közösség alapegységét is, mint más keresztény felekezetek. Konfliktushelyzetet legfeljebb az eredményezhet, ha az egyik fél csatlakozik a közösséghez, ami miatt elhidegülésre vagy válásra kerül sor.²³² A magyarországi bírósági gyakorlat konkrét esetek kapcsán azt az elvet követi, miszerint „a világnézet különbözősége a gyermek elhelyezésénél egyik szülő javára vagy terhére sem értékelhető”, gyermekelhelyezési ügyekben „a szülők világnézete, az általuk gyakorolt vallás tanai [...] jogvita elbírálása során nem vonhatóak a bírói mérlegelés körébe”.²³³ 2015-

²²⁹ Kamarás, 2011.

²³⁰ A témában tartott tudományos konferencia előadás: Csippán Tamás: Házasság és párkapcsolat Jehova Tanúinak világképében. – Házasság és párkapcsolat a vallási hagyományokban. Tanítás és tapasztalat. Szeged, 2015. május 29–30. A témáról általánosságban: Török Péter: Az új vallási mozgalmak és a családi kapcsolatok kérdései. In: *Credo*, 2007. 3–4. sz. 250–267. p.

²³¹ Ld. erről pl.: Kulcsár Hajnal: Vallás és a szex: mit tanítanak az új egyházak? In: *HVG*, 2009. február 24. Online: hvg.hu

²³² Ld. pl.: Kozma Ferenc: „Ne félj attól, ha a Sátán felhasználja a férjedet, hogy meglátogasson”. In: *Új Dunántúli Napló*, 1997. július 11. 9. p.

²³³ 3.132/1998. ill. 10.479/2001. BH. határozat. – Bírósági Határozatok Gyűjteménye. Online: birosag.hu Külföldi országok gyakorlatában ez nem mondható általánosnak, előfordult, hogy egy franciaországi esetben a tanú-apával kapcsolatosan azt mondták, hogy a gyermek magánélethez való jogát sértené, ha nála maradna a házasságból született utód, a

ben egy televíziós valóságshow szereplője kapcsán keltette fel a média (pontosabban a bulvármédia) figyelmét Jehova Tanúinak családi kapcsolatokat illető álláspontja. Az egyik szereplőről kiderült, hogy korábban el kellett távolodnia a családjától, mert a Jehova Tanúikhoz tartozó szülei válaszáig elállították, s például aktfotózást is vállalt a megélhetésért. (Vélhetően ez adta a „szenzáció” apropóját.) A közösség álláspontját Simon András szónívő foglalta össze: „A lány édesapját nem terhelheti felelősség, felnőtt ember a lánya, saját maga dönt az életéről. Hitvallásunk szerint igyekszünk a fiatalokhoz eljuttatni az üzenetünket: próbáljanak meg a Biblia erkölcsös, irányadó mértékei szerint élni.”²³⁴

Az Európában sok vitát kiváltó homoszexualitás kérdéséről Jehova Tanúi a bibliai tanítások. (pl. Róm. 1,26–27., Gal. 5,19–21.) alapján a többi keresztény egyházhoz hasonló, elutasító álláspontot alakítottak ki.²³⁵ Az ilyen tulajdonságú emberek iránt türelmet, felebaráti együttérzést szorgalmaznak, ugyanakkor határozottan leszögezik, hogy hívő ember számára a homoszexuális kapcsolat vállalhatatlan.

A katolikus egyházzal illetve egyes keresztény kiségyházakkal ellentétben nem ellenzik a fogamzásgátlást sem, a családtervezésben a gondos, felelősségteljes szülői magatartásra tanítják híveiket, a gyermekvállalást a házaspárok saját döntésének tekintik – nyilatkozta egy konkrét ügy kapcsán Tolnai Gábor, az egyház irodavezető-helyettese.²³⁶ Az abortuszt, illetve a magzati élet kioltását szolgáló egyéb eljárásokat viszont mereven ellenzik, e tekintetben osztják a többi keresztény felekezet álláspontját.

3.3. Jehova Tanúi a magyar kereszténységben – és azon túl

Valamilyen szinten minden keresztény vallásfelekezetre igaz, hogy saját tanításait tekinti az isteni üzenethez leginkább közel állónak, a többi felekezettől részben vagy egészben vitatja és kritizálja. Ugyanakkor az egyházak között létrejöttek különböző szintű és mélységű kapcsolatok, amelyek – akár történelmi szembenállásokat és a változatlanul meglévő teológiai különbségeket félretéve – együttműködéssé, szövetséggé is átalakulhatnak. Nemcsak a „történelmi” egyházakra igaz ez, hanem a „történelmi” kiségyházak és az új vallási mozgalmak némelyikére is. Jehova Tanúi bő évszázados történelmében kétségtelenül következetesen ragaszkodott önnön kiválasztottsága gondolatához, nem vett részt semmilyen felekezetközi együttműködésben. Nemcsak a politika világától, hanem valamennyi

strasbourgi emberi jogi bíróság azonban ezt helytelenítő határozatot hozott. Ld.: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteiből. In: *Fundamentum*, 2004. 3. sz. 123–132. p.

²³⁴ Éden Naomi megélhetésért pucérkodott. In: *Bors*, 2015. február 23. Online: borsonline.hu.

²³⁵ Ld. pl.: Tíz kérdés a szexualitásról. Mi a Biblia válasza? In: *Örtorony*, 2011. november 1. 4–7. p. Online: wol.jw.org Vö. a médiában pl.: Vincze Miklós: A Jehova Tanúi [...] In: *24*, 2016. május 4. Online: 24.hu

²³⁶ Gál Gyula: Kis közösségben nagy család. In: *Népszava*, 1999. augusztus 5. 13. p.

egyházról is elzárkózó magatartást tanúsítottak, már csak azért is, mert Jehova Tanúi magyarországi története folyamán rendszerint szembe kellett nézniük a többi egyház kritikájával, a „szektás” missziót illető féltékenységgel. Ezért az elmúlt évtizedekre is igaz, hogy folyamatosan törekedtek a szervezet egységének és fegyelmének megőrzésére, soraik szorosra zárására.

A Tanúk a kiadványaikban gyakran fogalmazták meg hittételeiket más egyházak tanaitól való elhatárolódás kíséretében, például a papság szerepe, a Szentháromság tanítása, a szentek kultusza, az állammal való kapcsolat történeti illetve aktuális elemei stb. kapcsán.²³⁷ Csak egy példa: az egyre szorosabbá váló ökumenikus együttműködést rendkívül elítélik, nagyon fontos alapelvnek tartják viszont a hívők egységét. (Például Ján. 10,14. vagy Ef. 4,4. alapján.) Ezt az egységet azonban egyértelműen az egységes Jehova Tanúi szervezetre vonatkoztatják, melyből következik, hogy a többi keresztény vallási irányzatot tévesnek, ál- illetve hamis vallásnak tekintik. Például:

„Pál apostol valami mást is megjövendőlt az álkeresztények alkotta vallási rendszerrel kapcsolatban. [A 2Tesz. 2,2–4. versekben szereplő] »törvénytelenység embere« nem más, mint a papság, mely jogot formált arra, hogy uralkodjon a »keresztény« gyülekezet felett. A hitchagyás Pál apostol napjaiban vette kezdetét, és az apostolok halála után, amikor már nem volt, aki visszatartsa a folyamatot, felgyorsult. [...] Hogy a katolikus vallási vezetők alátámasszák álláspontjukat, miszerint a római katolikus egyház az egyetlen igaz vallás, azt mondják, hogy püspökeik »az apostoli magvetés folytatói a kezdet óta folyó utódlás által«. De a valóságban az apostoli utódlás elméletének hitelességét sem történelmi tényekkel, sem a Bibliával nem lehet igazolni.”²³⁸

Hasonlóan vélekednek az ökumenéről is: „Az eltérő vallási hitnézeteket nem lehet az ökumenizmus által egységesíteni, éppen úgy, ahogyan az olajat sem lehet elegyíteni a vízzel, ha egyszerűen csak összeöntjük őket egy edénybe.”²³⁹ Tagadják, hogy „protestánsok” volnának, kizárólag saját szervezetüket tekintik az őskereszténység hiteles képviselőjének és az első keresztény gyülekezet legitim utódának. (Ez a szemlélet egyébként egyáltalán nem ritka, különösen az új vallási mozgalmak között elterjedt a „gyökerekhez való visszatérés” hangoztatása.) Ugyanakkor tanításaik határozottan tiltják a más vallási nézetek képviselőivel való intoleráns magatartást. Jehova Tanúi az egyént tekintik missziós területnek,

²³⁷ Pl.: Péter sírja a Vatikánban? In: *Órtorony*, 1994. október 15. 27–30. p. Stb.

²³⁸ Valóban létezik egy igaz keresztény vallás? In: *Órtorony*, 2003. szeptember 1. 4–7. p. Varga Gyula, a hatvani gyülekezet felvigyázója (egyébként korábban katonatiszt volt, mielőtt a Tanúkhöz csatlakozott) ezt röviden úgy foglalta össze, hogy „Isten hitet adott, nem egyházat”. Litya László: Szántó föld az egész világ. In: *Heves Megyei Hírlap*, 2009. április 11. 2. p. A tamási gyülekezet felvigyázója, Illés Zoltán ugyanerről beszélt bő évtizeddel korábban, mondván, nem tekintik kereszténynek a katolikusokat, emiatt helyi szinten gyakran ki is prédikálták őket a szószékről. Tóth F.: Búza a konkoly közt. In: *Tolnai Népszerűség*, 1995. május 13. 9. p.

²³⁹ Hogyan tekintik Jehova Tanúi az ökumenizmust? In: *Órtorony*, 2010. június 1. 27. p.

vagyis olyanak, akit üzenetükkel meg kell szólítani. A nagy egyházakkal kapcsolatos elutasító kritikájuknak ezért ritkán adtak hangot, különösen a nyilvánosság előtt. Az azért jellemző volt, hogy minden elzárkózási törekvésük ellenére 1991-ben elítélték II. János Pál pápa magyarországi látogatását, kevesekhez (például a Hit Gyülekezetéhez) hasonlóan.²⁴⁰ Egyik kilépett, „felekezeti tevékenység, hitehagyó gesztus” miatt kiközösített korábbi vezetőjük önkritikus megállapítást is megfogalmazott az interkonfesszionális viszonyok kapcsán:

„Felháborodunk, amikor a nagy egyházak papjai a szószékről felszólítják híveiket, hogy ne fogadják és ne látogassák Jehova Tanút. Ha viszont közülünk valaki meghallgat egy más vallású előadást, akkor felelősségre vonják, kiközösítik.”²⁴¹

Bár a többi egyházzal való konfliktusaik szintje a rendszerváltás után nem érte el a korábbiakat, különösen a „történelmi” egyházak részéről továbbra is megmaradt a Tanúktól (vagyis saját híveik átpártolásától) való félelem, a rideg elutasítás és távolságtartás, aminek különböző fórumokon hangot is adtak. Ez részben Jehova Tanúi tanításainak szolgált (például a Szentháromsággal, a Királyság eljövételével, Krisztus halálával és a megváltással stb. kapcsolatosan próbálták megóvni híveik „egészséges” felfogását), részben pedig a Tanúk társadalmi jelenlétével, például a missziós módszereikkel, a vérátömlesztés elutasításával stb. volt kapcsolatos. A Tanúkat nemcsak tévelygő vallásos embereknek, hanem agresszívnek és gyakran veszélyesnek minősítették.

Minden egyház, vallásfelekezet számára fontos kérdés, hogyan határozza meg önmagát másokhoz képest, milyen felekezeti kapcsolatokot tud, illetve akar fenntartani, amely saját teológiai felfogásából következik, illetve amely segít megőrizni önálló teológiai arculatát. 1999 októberében az Evangélikus Hittudományi Egyetem és az MTA Filozófiai Intézete szervezett konferenciát az egyházak egymásról alkotott képe témájában *Más-Kép* címmel.²⁴² A konferencián lehetőséget kapott identitásának megfogalmazására a Magyarországi Jehova Tanúi Egyház is, álláspontjukat Pető László szóvivő tolmácsolta.²⁴³ A lehetőséget nagyra értékelve Pető arról beszélt, hogy a róluk kialakult kép a társadalomban: „furcsák, szokatlannak, idegenek, feleslegesek”. Történeti áttekintésbe ágyazva úgy értékelt, hogy az általuk kiváltott megnyilvánulások a múltban legtöbbször elutasítóak voltak,

²⁴⁰ Csapody Tamás: II. János Pál pápa Magyarországon. In: *Társadalmi Szemle*, 1992. 5. sz. 24–39. p. – Csapody, 2002.; Balogh, 1997. 448. p.

²⁴¹ Iványi Gábor: Lesztek nékem tanúim. In: *Mozgó Világ*, 1998. 5. sz. 69–84. p. (A nyilatkozó a Péld. 20,10. alapján kettős mércét emlegetett, a kiközösítés pedig azt jelentette, hogy még csak nem is köszönhetek neki korábbi hittestvérei.) A tanítás kapcsán pl.: Óvakodj a hitehagyottaktól. In: *Órtorony*, 1991. február 1.

²⁴² A konferenciáról ld.: Czene Gábor: Magyarországon nagy a vallási türelmetlenség. In: *Népszabadság*, 1999. október 29. 4. p.

²⁴³ Pető László: A Magyarországi Jehova Tanúi Egyház. In: „...és akik mást hisznek?” Hívek és egyházak egymásról. Szerk.: Szabó Lajos – Tomka Miklós – Horváth Pál. Bp., 2000. 303–306. p.

„indulatoktól sem mentes” előítéletek formájában artikulálódtak. Pető rosszul-lón konstataulta, hogy még a 20. század végén, Jehova Tanúi évszázados magyarországi jelenlétét követően is vannak, akik pénzt áldoznak arra, hogy kilépett Tanúk beszámolóit publikálják, ezáltal keltve ellenérzéseket velük szemben. Összefoglaló szavai azonban tanulságosak, nemcsak a kívülről, hanem önnön stratégiájuk szempontjából is: „Tisztában vagyunk azzal, hogy a rólunk kialakult kép legsötétebb tónusait többnyire az objektivitás hiánya, az előítéletek ereje és időnként a vallási türelmetlenség rajzolta. Tudjuk, hogy mi is sokat tehetünk a kép megváltoztatása érdekében, anélkül, hogy hitelveinket feladnánk.” A többi vallásfelekezettel kapcsolatosan azt az alapelvet fogalmazta meg, hogy Jehova Tanúi legfőbb törekvése a „krisztusi életmóddal megvalósítása” személyes életükben, s mindazon vallásfelekezetek tevékenységét üdvözte, akik hasonló stratégiát követnek. Úgy gondolta azonban, hogy erre a legalkalmasabb a saját egyházában való elkötelezett tevékenység, s – Jézus szavai alapján – óva intett attól, hogy másokat megítéljenek.

Az illegalitásból kilépő Jehova Tanúit értetlenség és bizalmatlanság fogadta a többi keresztény egyház és vallás részéről, amiben csak kisebb szerepet játszott, hogy a Tanúknak nem kellett „magyarázkodni” az államszocializmus alatti tevékenységéért, hiszen a kollaborálás semmilyen formájával nem voltak vádolhatók, üldözött, majd legfeljebb „megtűrt, de illegális” közösségnek számítottak. Az érdeklődés a kisegyházak tevékenysége iránt az 1990-es évek elején nemcsak a politikai-közéleti szférában alakult ki. A „történelmi” egyházak igyekeztek széles körű felvilágosító, elemző munkába kezdeni, ennek egyik megnyilvánulása volt az 1991 decemberében – tehát még a „szektakampány” kibontakozását megelőzően – publikált „tanulmányi anyag”.²⁴⁴ Jehova Tanúit nem sorolta sem a neo-protestáns irányzatokhoz, sem a modern protestantizmus elágazódásaihoz, ellentétben az adventistákkal, baptistákkal, metodistákkal stb. A Tanúkat – kutatómunka vagy elemzés helyett – egy meg nem nevezett budapesti református lelkész véleménye alapján mutatta be, lényegében csupa negatív jelzővel. Sikereiket a Tanúk rámenősségével, bibliai jártasságával, erőteljes belső összetartó erejükkel, kiválasztottságuk fanatikus tudatával és módszereikkel magyarázta. (Utóbbi alatt a hitben gyengébb egyháztagok megingatását és az utcai illetve családlátogató missziójukat értette.) Nem tudjuk, Németh Géza volt-e ez a bizonyos református lelkész, mindenesetre súlyosan elfogult értékelése a Tanúkról visszatükrözte a „Segítő Barát” későbbi sztereotípiáit. Az önkényes bibliamagyarázás és bizonyos elemek kiragadása mellett Jehova Tanúi tevékenységét nemcsak etikátlannak, hanem ostobának és embertelennek, valamint gőgösnek is minősítette. A velük szembeni stratégiaként a „teljes Szentírás” hirdetését javasolta, annyira ugyan nem tartotta fontosnak őket, hogy a református lelkészek a szószékéről intézzenek támadást a Tanúk ellen, de utalások formájában elképzelhetőnek tartotta a

²⁴⁴ Protestánsok – kis egyházak – szekták. Tanulmányi anyag az egyházak, közösségek, szekták, karizmatikusok, prozelitizmus, fundamentalizmus tárgyköréből. H.n. [Bp.] 1991. december. (Ökumenikus tanulmányi füzetek, 2.)

küzdelmet. A családlátogatások alkalmával a türelmes ellentmondást, illetve az elzárkózást javasolta, továbbá a református egyházon belüli egyfajta „figyelőszolgálat” működtetését is, vagyis ha bármely egyháztagnak tudomására jutott, hogy másokat felkerestek Jehova Tanúi, a lelkipásztornak kötelessége volt az illető hívő felkeresése és felvilágosítása.

Római katolikus körökben is megfogalmazódtak markáns vélemények a rendszerváltásnak köszönhetően a társadalom nyilvánossága elé lépő kisegyház tevékenységéről. Megjelentek egészen korrekt hangvételű, inkább a tájékozódást, a tájékoztatást szolgáló ismertetések is.²⁴⁵ Ugyanakkor a Szent István Társulat sem véletlenül látta szükségét annak, hogy gyorsan megjelenesse magyarul is az egyik legismertebb katolikus szekta-könyvet.²⁴⁶ A szerző részletesen foglalkozott minden vallással (zsidókkal, iszlámmal, keleti vallásokkal, okkultizmussal, asztrológiával stb., jellemző módon azonban nem foglalkozott a keresztény kisegyházakkal), külön fejezetet szentelt viszont *A szekták általános támadása* c. fejezetében a Moon-szektának, a szcientológiának és Jehova Tanúinak, vagyis egy kalap alá vette ezeket a nagyon is különböző irányzatokat. Részletesen ismertette katolikus szempontból a Tanúk vallási tanait, vádolta őket túlzott magabiztossággal, tévedéseikhez való ragaszkodással, sikereik okát pedig a szervezetségben, az aktív propagandában, a tagok erős identitástudatában jelölte meg, melyet a társadalom alacsony bibliaismereti szintje illetve az „antiklerikális” társadalmi légkör is segített. Egyáltalán nem tartotta marginálisnak vagy elhanyagolhatónak a jelenlétüket, épp ellenkezőleg: „A Jehova Tanúi mozgalom terjedése súlyos gond a keresztény világban. A jehovizmusban igen kevés a kimondottan vallási elem: egyrészt mert a vallásgyakorlatokat egyszerűen babonának minősítik, másrészt számukra a prédikáció az üdvösség eszköze, s ez elnyeli minden energiájukat.” Pozitívként csak annyit említett, hogy a Tanúk is elfogadják a keresztség és az úrvacsora tanítását, igaz, másként gyakorolják. Az elhatárolódás megfogalmazását általában tipikus katolikus magatartásnak tarthatjuk: „A jehovizmus különösen a kereszténységet állítja súlyos probléma elé. Aki csatlakozik a mozgalomhoz, minthogy az tagadja a kereszténység minden lényeges igazságát, hitehagyást követ el, nemcsak mint katolikus, hanem mint keresztény is. Ezért nem szabad azt gondolnunk, hogy a jehovizmusra tértek vallásosabbak vagy jobb hívők lesznek.” Elismerte ugyan a jóhiszeműséget és jó szándékot, de „a vallási fanatizmust és a szektás szellemet nem szabad összekeverni az igazi vallásossággal”. Felszólította a katolikusokat, hogy ne tétlenkedjenek, aktívan vegyék fel a harcot a Tanúk ellen, amelyet a világi államokkal szembeni ellenségességgel és a családi élet szétszakításával is vádolt.

A katolikus kiadványok gyakran tartalmaztak rendkívül elítélő hangvételű figyelmeztetéseket, hogy óvakodjanak a Tanúktól. Például a váci egyházmegye lapja is úgy fogalmazott, hogy „erőszakos terjeszkedésüktől féltjük a jó szándékú,

²⁴⁵ Ld. pl.: Szabó Ferenc: „Íme, egyszerre valaki lettél!” In: *Tárlatok*, 1991. 2. sz. 3–15. p.

²⁴⁶ Rosa, Giuseppe de S.J.: *Vallások, szekták és a kereszténység*. Ford.: Puszkely Mária. Bp., 1991. küln. 151–166. p.

de talán tájékozatlan keresztény híveket”.²⁴⁷ A teológiai kifogások mellett szelektív bibliaismerettel, történelmük elhallgatott negatívumaival, agresszivitással és társadalomellenességgel vádolta a Tanúkat, helyes viselkedésnek csak azt tartva, hogy ha a hívek nem engedik be őket a lakásaikba, nem fogadnak el tőlük semmilyen iratot, nem hagyják magukat elámítani a Biblia ismeretével stb. „Ha ön keresztény, és ezek az emberek megjelennek az ajtóban, ne vitatkozzon velük. Ez csupán falra hányt borsó lenne. Süketek minden ellenbizonyítékkal szemben. Ki vannak képezve erre.”

Egészen más hangvételű cikk jelent meg a magyarországi domonkos rend folyóiratában.²⁴⁸ Katolikus szempontból, ugyanakkor rendkívül tárgyilagosan ismertette a tanaik és a katolicizmus közötti különbségeket, továbbá nagy tisztelettel szólt Jehova Tanúi következetes erőszakmentességéről, szerénységéről és elkötelezettségéről, sőt, még a katolikus egyházat illető kritikájukat is megértéssel fogadta, ahogy a másokat egyébként megosztó vértranszfúziós álláspontot vagy a Jehova név használatához való ragaszkodást is. A katolikus szempontból elfogadhatatlan tanok (Szentháromság és Krisztus isteni természetének tagadása, a végidőszámítás stb.) mellett megértéssel fogadta a mások szemében agresszívnek tűnő fellépést: „Intoleranciájuk nagyfokú meggyőződésükből fakad, és ezért emberileg érthető, de a lelkiismereti szabadsággal összeegyeztethetetlen. Azonban, ha igazságosak akarunk lenni, azt kell mondanunk, hogy az ő intoleranciájuk nem éri el a velük szemben (sokszor fizikai erőszakban) megnyilvánuló intolerancia fokát.” Indulatos elítélés helyett figyelemre méltó módon példaként állította a katolikusok elé a Tanúk magatartásának néhány vonását, például:

„Talán legtiszteltetreméltóbb vonásuk az erőszakmentesség hősies fokú vállalása. Korunkban, a tízmilliós nagyságrendű tömeggyilkosságok és a két pusztító világháború korában különösen nagy tanúságtétel a halállal és börtönnel is dacoló hősies elszántságuk. Ez az erényük, valamint fáradhatatlan apostoli munkájuk intő példa és felkiáltójel számunkra, katolikusok számára. Ha ezt a két erényt ilyen hősies fokban tudják gyakorolni a kinyilatkoztatás egy részét elvető Jehova Tanúi, mennyivel inkább illene hozzánk, a békességteremtés és az apostoli munka érdekében vállalt hősies áldozat! Ez az, amit mindenekelőtt meg kell tőlük tanulnunk!”

Más katolikus kiadványok a teológiai kritikák mellett inkább a távolságtartást szorgalmazták, mondván, hiába vonzó az elkötelezett hitélet, a közösség élményének Jehova Tanúi által való felkínálása, a katolikusoknak inkább vigyázniuk kell, fel kell készülniük a minden bibliai felvetésre fejből válaszoló Tanú-hírnökök érveire.²⁴⁹

²⁴⁷ Jehovisták. Vigyázat! Szekta! In: *Váci Katolikus Tudóstól*, 1993. március. 3–4. p. Jelmező módon egy erdélyi református (!) lapban megjelent cikket is átvettek a Tanúkkal szembeni ellenérzések felkeltésére.

²⁴⁸ Takács János: Jehova Tanúi. In: *Veritas*, 1993. 1. sz. 70–74. p.

²⁴⁹ Benkő Antal: Igaz-e, hogy ... közel a világ vége? I. Az adventisták. II. Jehova Tanúi. Novi Sad – Róma, 1994. (Hitvédelmi füzetek, 8.) Ld. még általánosságban: Tarnay Brúnó:

Az egyház magas szinten is igyekezett foglalkozni a „szekták” ügyével, például a kilencvenes években tartott egyházmegyei zsinatokon. A Szeged-Csanádi egyházmegyében például külön egyházmegyei referens kinevezését szorgalmazták, az egyes kisegyházak és kultuszok megismerését célzó irodalom beszerzése és terjesztése, a külföldi katolikus szervezetekkel való kapcsolattartás mellett.²⁵⁰ Figyelemre méltó, hogy hangsúlyt helyeztek a toleráns terminológia használatára („a Vatikáni dokumentumok útmutatását követve a pejoratív értelmű szekta szó helyett az »Újabb vallási csoportok« kifejezést használjuk”), és leszögezték, hogy az egyháznak minél inkább közösséggé kell válni, hogy ellen tudjon állni a személyes kapcsolatteremtésben sikeres mozgalmak kihívásának. Őva intett a zsinat a vallási vitáktól, határozottságot és türelmes szeretetet javasolt a katolikusoknak, valamint azt, hogy próbáljanak személyesen beszélgetni az ilyen mozgalmak hatása alá került személyekkel, mert azok úgysem olvassák el a tanaikkal szemben kritikus irodalmat. Hasonló megfogalmazások találhatók a többi egyházmegyei zsinat összefoglaló könyvében is, többnyire nem említik név szerint Jehova Tanút,²⁵¹ az új vallási mozgalmakkal kapcsolatos általános útmutatók szerepelnek ezekben a szövegekben, hol utalásszerűen, hol részletesebb, a „szektákat” kategorizáló formában. Például az egri dokumentumban nemcsak ezekről a megismerést segíteni hivatott kategóriákról olvashatunk részletesebben, hanem arról is, hogy „a szekták életében lehetséges lényeges változás”, hiszen néhány, régebben szektaként kezelt közösség „integrálódott a krisztusi egyházba” (!), például a baptisták és néhány pünkösdi irányzat.²⁵² (Az integráció itt minden bizonnyal a katolikus egyházzal való együttműködést, a teológiai kritikák háttérbe szorítását és a missziós lendület kifulladását jelenti.) Az általánosító elhatárolódással kapcsolatosan jogosnak tűnik az elemző észrevétele: „Az, hogy a szekták közül viszonylag kevés szerepel név szerint a zsinati dokumentumokban, azért nem szerencsés, mert még teológiailag képzettebb katolikusok is hajlamosak szektának tekinteni az olyan neoprotestáns kisegyházakat, mint például a baptisták, metodisták, adventisták és pünkösdisták.”²⁵³ (Az esztergomi főegyházmegye például csak nagy általánosságban fogalmaz az „apostoli örökségtől távolálló kisebb vallási közösségek, kultuszok és újabb ezoterikus hullámok” jelenlétéről.²⁵⁴)

Az ezredfordulót megelőzően egyfajta „hivatalos” egyházi véleményként lehet kezelni, hogy Jehova Tanúi nem más, mint „egy nagyon dinamikus és türelmet-

Katolicizmus és kultuszok. Pannonhalma, 1992. Erről pl.: Karizs Tamás: Agymosás után agykontroll. In: *Mai Nap*, 1993. január 3. 10. p.

²⁵⁰ A Szeged-Csanád Egyházmegyei Zsinat Könyve. H.n. [Szeged], 1995. 121–122. p.

²⁵¹ Kivétel például: A Székesfehérvári Egyházmegye zsinati könyve. 1997. június 24–28. Székesfehérvár, 1998.; Az Egeri Főegyházmegye Zsinati Könyve. Eger, 1996.

²⁵² Uo., 136–142. p.

²⁵³ Kamarás, 2003.

²⁵⁴ Esztergom-Budapesti Főegyházmegye zsinati könyve. Bp., é.n. [1994]

len szekta”, amely például az örök életet illetően a katolikus egyháztól eltérő tanokat hirdet.²⁵⁵ Békés Gellért a katolikus egyház egyedül valósága melletti érvelését például elsősorban Jehova Tanúival illusztrálta:

„A szekták dzsungelében – ma már több tucatnyi működik hazánkban is – ember legyen a talpán, aki járható utat talál és eligazodik tanításaikban. Ez főleg Jehova tanúiról áll, akik Jézust ugyan Isten első teremtményének tekintik, de minden bibliai tanúság és történelmi evidencia ellenére tagadják, hogy a jézusi üdvösségnek bármi köze volna a kereszténységhez, a római katolikus egyházzal nem is szólva. Ez utóbbi, szerintük, nemcsak hogy nem közvetítője a jézusi üdvösségnek, hanem egyenesen »Isten legfőbb látható ellensége«, s mint a sátán alkotása az államhatalommal együtt pusztulásra van ítélve.”²⁵⁶

Előfordult, hogy a katolikus hitélet meggyengülése szoros összefüggésbe volt hozható Jehova Tanúival. 1992-ben a Csongrád megyei Algyő katolikus hívei tiltakoztak a váci püspök döntése ellen, mert népszerű papjukat másik településre akarta helyezni. „A jehovisták szinte naponta járkálnak errefelé. Ha a papot elviszik és az egyházközség szétzúllik, a hívők egy része a jehovisták karjaiba zuhan” – vélekedtek.²⁵⁷ Hozzátehetjük, ez sokkal inkább sztereotípiának, alaptalan félelemnek tűnik, jelzi viszont, hogy a helyi katolikus hívek számára valóban Jehova Tanúi jelentették a valódi vallási „konkurenciát”.

Ami a református egyházat illeti, sokat elmond, hogy a „destruktív szekta”, köztük Jehova Tanúi ellen fáradhatatlan közéleti harcot folytató Németh Géza maga is református lelkész volt. Az egyház megnyilatkozásait általában a durva szektaellenesség, a kisegyházakkal szembeni előítéletesség jellemezte, mely különösen igaz volt Jehova Tanúira. (Mindez abból a vélekedésből is fakadt, hogy sokkal inkább reformátusok között tudtak sikeres prédikáló szolgálatot végezni.) „Mi, református keresztyének, e sorokon keresztül arról szeretnénk meggyőzni, hogy ne vedd meg kiadványaidat, ne nyisd meg előttük ajtód, ne ülj le velük vitatkozni, mert hamis tanítók, álpróféták ők” – vezeti fel Tanú-ellenes cikkét az egyik legismertebb teológus.²⁵⁸ Teológiai képzelen, önmaguknak ellentmondó, bálványimádó, zavaros és bibliahamisítástól sem visszariadó közösségnek festette le a Tanúkat, akiktől azzal is próbálta elrettenteni a reformátusokat, hogy részletezte: valójában a „szektásokhoz” csatlakozók állandó félelemben és rettegésben, szolgátságban és szeretetlenségben élnek, akik ráadásul szociálisan teljesen érzéketlenek, kegyetlenek. Mindebből logikusan fakad a következtetése: „A Jehova tanúi számlalomra méltó személyek. Soha senki nem adott oly sokat oly kevésért, mint éppen ők.” Tanulni lehet tőlük például az elszántságot, de irigyel-

²⁵⁵ A halál az élet kapuja. Homíliavázlat. Évközi 31. vasárnap, 1998. november 8. – Magyar Katolikus Püspöki Konferencia honlapja / Hírek. Online: katolikus.hu/news

²⁵⁶ Békés Gellért: Extra ecclesiam nulla salus. In: *Vigília*, 1996. 3. sz. 172–178. p.

²⁵⁷ L.A.Gy.: Ha megy a pap, jönnek a jehovisták? In: *Magyar Hírlap*, 1992. szeptember 2. 4. p.

²⁵⁸ Bütösi János: Kik a Jehova tanúi?. In: *Református Tiszántúl*, 1993. 1. sz. 9–10. p.

ni őket nem szabad, követni pedig különösen nem, mert a reformátusok számára a jó hír: „Krisztus megszabadított minket a bűn büntetésétől és a törvény átkától, s olyan új élettel ajándékozott meg, melyre jehovista erőlködéssel soha nem juthat el az ember.”

Sok hasonló megnyilatkozással találkozhatunk a református egyházban. Nem véletlen, hogy a jászberényi lelkipásztor éppen 1993-ban érezte annak szükségességét, hogy újra kiadja egy lelkésznek még 1977-ben írt tanú-ellenes röpiratát.²⁵⁹ Az utószóban Jehova Tanúihoz fordulva próbált meg bibliai látásmódjukat cáfoló szentírási idézeteket összegyűjteni, visszatéríteni igyekezve az oda áttért híveket. Fekete Péter 1960-as években írt doktori értekezését is hasonló célból publikálták, ez református szempontból valamennyi szekta ellen irányult.²⁶⁰ Történeti korokból összefoglalva a reformátusok szektaellenes küzdelmét nemcsak a velük való vitatkozásról, meggyőzésről stb. szólt, hanem olyan eszközökről is, mint a „kiprédikálás”, harangozás stb. Egy másik, felvidéki magyar református gyülekezet által kiadott röpirat a bibliai cáfolatok és az egyházból kilépett Tanúk beszámolóinak idézése mellett Jehova Tanúi sikereit a kommunista rendszer összeomlásával is kapcsolatba hozta: „Ennek [ti. általában a „szekták” keletkezésének] oka, hogy az ateista ideológia atmoszférájában felnőtt emberek, különösen a fiatalabb nemzedékek lelkében egy nagy légüres tér támadt. Az iskolákban évtizedeken át az ateizmust sulykolták beléjük.”²⁶¹ Emelletti motivációt vélte felfedezni az apokaliptikus közhangulatban is.

Evangélikus oldalon is születtek hasonló írások, például 1996-ban egy kétrészes tanulmány.²⁶² Részletesen összefoglalja a Tanúk történetét, tanításait, bibliaértelmezéssel kapcsolatos tévedéseit, missziós stratégiájuk jellemzőit, mindvégig rendkívül negatív tónusban, egyik végkövetkeztetése szerint a Tanúk „mivel nem Krisztus követői, nem is állnak Isten kegyelme alatt”. Ráadásul a félelem tartja egybe a gyülekezeteiket, és sikereik „a kereszténység XX. századi lelki nyomorúságából” fakadnak. A bibliai hasonlatok alapján a Tanúkat a búza közé keveredett konkolynek, báránybőrbe bújt farkasoknak tekintette.²⁶³ Emellett protestáns kisegyházak kiadványaiban is találkozunk hasonló, Jehova Tanúival polemizáló írásokkal.²⁶⁴

Fellendült továbbá a külföldön publikált Tanú-ellenes iratok, kézikönyvek magyar fordításban való megjelenése. A Rosa-féle említett köteten kívül Lot-

²⁵⁹ Fekete Péter: „A Jehova tanúi”. Bp. – Gödöllő, 1993. (Az előszót írta: Tariska Zoltán.)

²⁶⁰ Fekete Péter: Az egyház és a szekta. Teológiai doktori értekezés. (1967) Bp., 1993.

²⁶¹ Pándy Bertalan: Jehova tanúiról. Testvéri szó mindenkihez. Deregyő, é.n. [1997].

²⁶² Rőzse István: Mindent vizsgáljatok meg! Jehova tanúiról. I-II. r. In: *Keresztény igazság*, 1996. 30. sz. 15–28. p.; 31. sz. 18–24. p.

²⁶³ Evangélikus szerzőtől származó általános „szekta”-elemzés, benne a Jehova Tanúira, a Krisna-tudatú hívőkre stb. vonatkozó kitételekkel: Szentpétery Péter: Hol a határ? Egyház, szekta, kultusz, álvallás, valláspótlék. In: *Credo*, 1996. 1–2. sz. 85–91. p. Stb.

²⁶⁴ Ld. pl.: „Ahol az Úrnak lelke, ott a szabadság.” Küzdelem a Jehova Tanúi tanításával. In: *Jó Hír*, 1997. 23. 36–40. p.

har Gassmann írása vált nagyon népszerűvé és sokat hivatkozottá.²⁶⁵ Történeti áttekintését arra alapozta, hogy – hasonlóan a katolikus egyház pápáihoz – Jehova Tanúi szervezetének is az első számú vezetőjük időszakait jelző korszakhatárokat vette alapul. A részletes teológiai cáfolatot a keresztény hit és az „Őrtorony-tanítás” közötti különbségeket részletező táblázattal egészítette ki, továbbá a Tanúk iránti missziós tanácsokkal látta el a hívőket. Az elzárkózás helyett a nyitottságot javasolta, azt, hogy forduljanak feléjük szeretettel, beszélgessenek a Tanúkkal, adjanak nekik keresztény irodalmat és mutassanak rá a bibliai tévedéseikre, el-
lentmondásokra. Jehova Tanúja nem ellenség – állapította meg Gassmann, hanem tévelygő, akinek Krisztushoz való megtérésre van szüksége. Ez nem egyszerű dolog, mert a „szektától való elszakadás” folyamata fájdalmas – vélekedett. Több fordításban megjelent munka elemezte a Tanúknak tulajdonított teológiai tévedéseket.²⁶⁶

Megindult továbbá a Jehova Tanúitól kilépett szerzők beszámolóinak megjelentetése is, mint a Tanú-ellenes irodalom sajátos műfaja illetve irányzata, rendszerint – nem véletlenül – egyházi kiadók gondozásában.²⁶⁷

A „régí” időket idézte, hogy a kilencvenes években több helyen előfordult Jehova Tanúinak „kiprédikálása”, vagy éppen arra irányuló kísérlet, hogy az állam eszközeivel, hatósági úton próbáljanak meg egyházi szempontokat érvényesíteni. 1992-ben a Bács-Kiskun megyei Bátmonostoron történt, hogy Nyíró Ferencnek, a község plébánosának megromlott a viszonya a helyi képviselő-testülettel.²⁶⁸ A plébános már korábban hevesen tiltakozott az ellen, hogy a község volt párt-házának nagytermét a helyi Jehova Tanúinak adták bérbe. A képviselő-testület azzal védekezett, hogy nincs joga megtagadni a bérleti szerződést, már csak azért sem, mert alkotmányellenes volna. Nyíró erre „Együttműködés felmondása, bizalmatlanság bejelentése” című beadványt intézett a polgármesterhez a katolikus egyház nevében. Az ügy még Göncz Árpád köztársasági elnökhöz is eljutott, aki türelmet és megbékélést kért a helyiektől, az ügyet pedig a demokrácia gyakorlata félreértelmezésének tulajdonította. Dankó László kalocsai érsek ugyan személyesen biztosította a polgármestert, hogy gondoskodik a vallás- és lelkiismereti szabadságot kimondó törvény betartásáról, de még ez sem hatott, a helyi falugyűlésen indulatos felszólalások hangzottak el Jehova Tanúi tevékenysége ellen. (Ld. erről az ügyről a 3.3. fejezetben is.)

²⁶⁵ Gassmann, 1998.

²⁶⁶ Ld. pl.: Spier, H.J.: Ellentétek Jehova tanúi és a Biblia között. Ford.: Kálmán Edit. H.n., é.n. [Bp., 1992.]; Jonsson, Carl Olof: A „pogányok ideje” – vajon véget ért? Tanulmány Jehova tanúi végidőszámításairól. Ford.: Kovács Zoltán. H.n. [Bp.], 2000. Utóbbi szerző saját munkát is szentelt a témának: Kovács Zsolt: 1914 – beteljesedett prófécia? „Jehova Tanúinak” alaptanítása az Ige mérlegén. Bp., 1997.

²⁶⁷ Ld. pl.: Doyon, Josy: Jehova tanúja voltam. Egy tévút története. Ford.: Pálics Márta. Szeged, 1998. (2. kiadása 2000-ben jelent meg.)

²⁶⁸ Gál Zoltán: Bátmonostor. In: *Petőfi Népe*, 1992. március 2. 3. p.

Jellemző lehet továbbá az a beadvány, amit a „történelmi” egyházak helyi vezetői közösen intéztek Tiszaújváros képviselőtestületéhez 1994 tavaszán.²⁶⁹ A lelkészek megdöbbenéssel értesültek arról, hogy az önkormányzat támogatta a helyi gyülekezet törekvéseit, amit a lelkészek úgy interpretáltak, hogy a képviselők „a témában való teljes tájékoztatlanságukról adtak tanúbizonyságot”. Jehova Tanúit – tekintettel az apolitikusságra, a vérátömlesztésre és a világi hatalom természetére vonatkozó tanaikra – a társadalomra veszélyesnek minősítettek, amely felfogásuk szerint nem eshet „ugyanolyan elbírálás alá, mint a történelmi egyházak több évezredes szeretetre és lojalitásra épülő gyakorlata”. A döntésbe be kellett volna vonni őket – vélelmezték –, mert a nagy egyházaknak már vannak tapasztalataik a Tanúkról, akiknek a befogadása ellen határozottan tiltakoztak, mondván „képtelenek a közösségi életre és más egyházzal való együtt munkálkodásra”. Úgy vélték, a várost lejárattja, ha ott Jehova Tanúi is otthont kapnak, híveik számára pedig a Tanúk befogadását „sértőnek megalázzónak” tartották.

Nem volt ritka, hogy kisebb településeken a katolikus pap hallani sem akart Jehova Tanúiról, szóba sem volt hajlandó állni velük, mint például ez a Vasvár környéki Oszkó településen történt, pedig a falu lakossága általában szívesen fogadta a községben letelepedő Tanúkat.²⁷⁰

1994-ben jelent meg a Budapesti Ismeretterjesztő Társulaton belül alakult *Claritas (Dokumentációs és információs központ a társadalomellenes kultuszokkal szembeni védelemért)* program keretében készült tájékoztató.²⁷¹ Az *Előszó*ban foglalt tájékoztatás alapján a kiadvány készítői teljesen más megközelítést alkalmaztak, mint például a „Segítő Barát” munkatársai:

„A hazai közélet túlpolitizáltsága és a civiltársadalmi szervezethez alacsony foka miatt a társadalomellenes kultuszok jelenségének kérdését a napi- és hetilapok hasábjain az elmúlt évek során kibontakozott vita – sajnálatosan – a (párt)politikai szembenállás terepére vitte. A szekták elleni fellépés misszióját elsőként felvállaló, zömükben a történelmi egyházakhoz közel álló kezdeményezéseket a liberális kritika a keresztény nagyegyházak »féltékenységével«, a vallási közösségi önszerveződés elfojtásának szándékával, sőt nyílt deszekularizációs törekvésekkel hozta összefüggésbe.”

Mindebben teljesen igaza volt, ahogy abban is, miszerint a 90-es évek elején keletkezett „zavar, s vele a szektakérdés torz irányú megközelítése” felerősödött, s összekeveredett a poszt szocialista társadalomban a vallásszabadsággal, az egyházak intézményfenntartó szerepvállalásával és sok más egyéb egyházpolitikai kérdéskörrel. A tisztázás és a civil társadalmi kontroll megfogalmazásának igénye hívta életre a kezdeményezésüket – hangsúlyozta Lugosi Győző, hiszen a

²⁶⁹ Timkó István római katolikus, Varga István református és Vattamány Sándor görög katolikus lelkészek Tiszaújváros képviselőihez. Tiszaújváros, 1994. március 11. – Bárdos Lajos gyűjteményéből.

²⁷⁰ Hajba Ferenc: „Jövevény voltam és befogadtatok”. In: *Népszabadság*, 1995. december 21. 11. p.

²⁷¹ Szekták. Szerk.: Lugosi Győző. Bp., 1994.

törvénytisztelő, társadalmilag hasznos kisegyházak mellett olyan kultuszok is polgárjogot nyerhettek, amelyek tevékenysége valóban kifogásolható. Fontos ugyanakkor, hogy a füzet nem foglalkozott Jehova Tanúival, vagyis nem vette figyelembe, mint „társadalomellenes kultuszt”. (Külföldi példák alapján – és részben külföldi szövegek fordításával – a szcientológiáról, a Moon-mozgalomról, a sátánizmusról, a Családról stb. közöltek ismertetéseket.) Ez egyébként a kötetet bemutató – heves vitáktól tarkított – sajtótájékoztatón is szóba került, hiszen valóban nem tűnt logikusnak, hogy a magyar országgyűlés által hivatalosan is „destruktív” bélyegzett Jehova Tanúi kimaradtak a kötetből, míg az ugyanígy kezelt krisnások nem, a szerkesztő azonban nem kommentálta érdemben ezt a „következetlenséget”.²⁷² Ekkoriban más „szektaszakértők” is a nyilvánosság elé léptek valamely elmélettel, s nyilatkozataik gyakran alkalmassá válhattak a szektaelenes közéleti tényezők öngazolására. Friedrich Griess, a hazai Claritashoz hasonló osztrák társaság vezetője a leggyakoribb vádakkal (agymosással, deprogramozással stb.) vádolta a közelebből nem részletezett, ugyanakkor egyformán veszélyesnek minősített kultuszokat. Griess egyértelműen a veszélyes szekták közé sorolta a Jehova Tanúit,²⁷³ ahogy később, 1997-ben Thomas Gandow, a berlini Dialógus Center igazgatója is a Magyarországon tartott előadásában.²⁷⁴

A Claritas a következő években folytatta munkáját és a „lila füzetként” elhíresült kiadvány alaposan bővített, átdolgozott kiadását 1998-ban jelentette meg.²⁷⁵ A kötet részben szintén külföldi, részben magyar vonatkozású tanulmányokat foglalt össze a „szektajelenség” eltérő nézőpontú megközelítéseivel, összegezve nemcsak a rendszerváltás óta felgyűlt hazai, hanem a külföldi, Európai Unió tapasztalatokat is. A kötet szándékait ismét a szerkesztők által jegyzett *Előszó* világítja meg tanulságosan. Fenntartotta azon tényszerű álláspontját, miszerint a „szektakérdés” mértékadó, szakmai elemzését Magyarországon továbbra is gátolta az ügy 1990-es évek elején keletkezett túlzott átpolitizáltsága, a felkorbácsolt érzelmek, valamint az a tény, hogy elsősorban a „történelmi” egyházakhoz közel álló kezdeményezések karolták fel, melyek a kisegyházak általános kriminalizálásához, társadalmi feszültségek generálásához és rémhírek terjedéséhez, riogatáshoz vezettek. (Konkrétan meg is említették, hogy a „lila füzetben” a Németh Gézától származó, Krisna-tudatú hívekkel kapcsolatos szövegrészek „pontatlan vagy téves adatokon” alapultak.) A Claritas szemléletét jól tükrözte Jehova Tanúit illető alapállásuk:

²⁷² Cz.G.: Újabb háború a szektákkal? In: *Népszabadság*, 1994. június 20. 4. p. L.d. még: Gerlóczy Ferenc: Vallások, szekták, kultuszok. Népi teokráciák. In: *HVG*, 1996. február 17. 93–96. p.

²⁷³ Hogyan manipulálják a szekták az embereket? In: *Új Dunántúli Napló*, 1994. október 7. 2. p.

²⁷⁴ Kamarás, 1998. Az előadások publikált változatában kerülték a konkrét közösségek megnevezését, csak nagyon ritkán nevezték meg irányzatokat. (A konferenciáról ld. alább.)

²⁷⁵ Szekták – új vallási jelenségek. Tanulmányok, dokumentumok. Szerk.: Lugosi Ágnes – Lugosi Győző. Bp., 1998. (Pannonica kiskönyvtár)

„A kötetben csak azokról a csoportokról szólnak, amelyek – legalábbis Magyarországon – valóban új vallási mozgalomnak tekinthetők. Emiatt nem kapott helyet a leírások között pl. a Jehova Tanúi egyház (annak ellenére, hogy szinte az egész nemzetközi szakirodalom – hagyományosan – a szekták között tartja számon). Jehova Tanúinak hitelveit és egész tevékenységét ugyanis – mint jellegzetes, az utcán vagy lakásról lakásra járva térítő, a hatalom által hol üldözött, hol megtűrt vallási közösséget – Magyarországon a közvélemény hosszú évtizedek óta jól ismerheti.”

Egyes tanulmányokban ugyanakkor felbukkan a Tanúk említése, például érdekes módon annak a rendőrtisztnek a szövegében, aki elmondta, hogy 1992 második negyedétől megszorodtak a rendőrségen a szülői megkeresések.²⁷⁶ (A magunk részéről tesszük hozzá, hogy ez pontosan – és nyilván nem véletlenül – egybevág a Németh Géza-féle „szektakampány” beindulásával és felerősödésével.) Elmondta, hogy a panaszos, családjuk „ elvesztése” kapcsán hatósági beavatkozást szorgalmazó szülők gyermekei között Jehova Tanúi közé tartoztak is voltak.

A „történelmi” egyházak 1997-ben tartottak nagyszabású konferenciát *A vallásszabadság és új vallási mozgalmak* címmel. Anyagát külön kiadványban jelentették meg,²⁷⁷ melyben számos hazai és külföldi előadó bevonásával elemezték az új vallási mozgalmak teológiai, pszichológiai, jogi stb. aspektusait. A végén közös sajtóközleményt illetve ajánlásokat is megfogalmaztak. A magas rangú egyházi személyek (püspökök) részvételével tartott tanácskozás legfontosabb tanulsága, hogy a „szekták” elleni védekezést egyértelműen a „történelmi” egyházak közös feladatának, egyfajta ökumenikus misszióknak tekintették, a katolikusok, reformátusok és evangélikusok ilyen szempontú összefogása elmélyült, egymás közötti teológiai nézetkülönbségeiket végképp háttérbe szorította. A tanácskozást ismertetve Seregély István egri érsek, a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnöke azt fejtegette, hogy nincs olyan intézmény, mely pontos képet tudna alkotni a kérdésről, nincs is határozott állásfoglalásuk arról, melyik veszélyes.²⁷⁸ Legfontosabb feladatuknak a „történelmi” egyházak közötti információáramlás állandósítását nevezte. „Tájékoztatáson kívül nincs egyéb eszközünk” – szögezte le, a fentebb már említett Thomas Gandow viszont ezzel nem értett egyet, a nagy egyházak erőteljesebb fellépését szorgalmazta. A konferenciát záró sajtótájékoztatón egyébként megnevezték a társadalomra veszélyes szektákat, elsősorban a szcientológusokat, a Krisna-tudatú hívőket és Jehova Tanúit. A katolikus egyház komolyan vette a „védekezést” illető elhatározását, 1997-ben a püspöki kar megrendelésére rölap-sorozatot állítottak össze *Kérdezz-felelek a szektákról* cím-

²⁷⁶ Csendes László: Új deviancia. (A szektákról – rendőri „szemüvegen” át.) In: Uo., 78–86. p.

²⁷⁷ A vallásszabadság a mai demokráciákban. A Dobogókőn 1997. szeptember 21–25. napjain tartott „A vallásszabadság és új vallási mozgalmak” című nemzetközi ökumenikus konferencia anyaga. Bp., 1997. (Ökumenikus tanulmányi füzetek, 16.)

²⁷⁸ N.O.: A vallásszabadság határai. In: *Magyar Hírlap*, 1997. szeptember 27. 4. p.

mel, amelyet minden plébániára eljuttattak.²⁷⁹ (A különösebben nem túl igényes röplapok ráadásul súlyos tévedéseket és elfogultságokat is tartalmaztak. Jehova Tanúiról is szóltak, egyértelműen szektaként kezelve a közösséget.²⁸⁰)

Az ezredforduló időszaka Jehova Tanúi számára a lassú nyitáshoz, tevékenységüknek a társadalom számára ismertebbé válásához vezető korszak volt. Lassan csökkent a „szektázó”, a társadalomra veszélyes voltukat bemutató sajtócikkek, tudósítások száma, egyre szélesebb körben nyertek teret az objektivitásra törekvő kontextusú ismertetések.²⁸¹ A tekintélyes, egy évszázados múlt nemcsak a visszatekintésre, hanem az aktuális jelen állapotainak történelmi háttérrel megrajzolt bemutatására is alkalmat adott, amire jó példa a 2000. évben készült *Jehova Tanúi egy évszázad tükrében* c. film. Az Editor 95. Bt. által készített, Hevér Zoltán rendezte, mintegy egy órás dokumentumfilmben nemcsak Jehova Tanúinak vezetői (Völgyes Sándor, Pető László stb.) szóltak meg, hanem politikai személyiségek (Mikola István) és különböző tudományterületek szakemberei (Kamarás István, Süle Ferenc stb.) is. Az akkor leköszönő köztársasági elnök, Göncz Árpád saját börtönéveiből idézte fel a Tanúkkal kapcsolatos emlékeket, a filmben tanulságos nyilatkozatok hangoztak el az egyház építkezéséről, személyes bizonyosságtételekről, a vérátömlesztés kérdéséről.²⁸² Nem voltak ritkák ekkoriban az olyan, kifejezetten ismeretterjesztő, népszerűsítő programok sem, mint például a Szegeden tartott *Vendégségben Jehova Tanúinál* c. kerekasztal-beszélgetés 2000. június 18-án, amikor egy rádióriporter (Tráser László) kérdéseire Máthé-Tóth András teológus, vallástudós, Oláh Tibor sebész főorvos, illetve az egyház képviselőjében Jankovics Tibor és a helyi közösséget képviselő Samu Attila válaszoltak.²⁸³

A „szektákkal” riogató mozgalmak ereje (párhuzamosan tevékenységük hitelességével és politikai támogatottságával) folyamatosan csökkent, az ilyen jellegű, uszító kiadványok száma csökkent. Persze, azért továbbra is megjelentek a nyilvánosság előtt ilyen vélemények, melyekben a Jehova Tanúi is, mint „társadalomra veszélyes szekta” megjelentek. Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy megfogalmazódtak a kritikákkal szemben kiegyensúlyozott ellenvéleményt képviselő álláspontok is, melyek a kisegyházak (köztük Jehova Tanúi) elfogulatlan megismertetését szorgalmazták. Példaként felhozható – a „történelmi” egyházakhoz

²⁷⁹ Kamarás, 2003.

²⁸⁰ Kamarás, 1998.

²⁸¹ Ld. ezzel kapcsolatosan: Máté-Tóth-Juhász, 2007.

²⁸² Vö. pl. Filmévkönyv, 2001. A magyar film 2000-ben. Szerk.: Löwensohn Enikő. Bp., 2001. 111–112. p. Ekkoriban került a köztelevízió képernyőjére hasonló tartalommal: „Isten szavának cselekvői”. A Magyarországi Jehova Tanúi a 2000. évben. *M1*, 2000. november 8. Göncz Árpád amúgy is mindig pozitívan méltatta Jehova Tanúi tevékenységét. Egyik volt rabtársának így írt erről 2000-ben (megköszönve a köztársasági elnöki tevékenységét méltató, az ország társadalmi és gazdasági viszonyait is elemző baráti levelet): „Ami a Jehova tanúihoz fűződő barátságomat illeti, azt még te alapoztad meg Vácott, a betört ablakú szobában, ahogy együtt dideregtünk és vártuk a melegebb, lelkieg is melegebb idők bekövetkeztét.” Podlovics György Göncz Árpádnak, Kunhegyes, 2000. május 26. ill. Göncz Árpád válasza, Budapest, 2000. június 7. – MJTE Archívuma.

²⁸³ Szegedi Közéleti Kávéház honlapja, 2000. június. Online: civilcafe.info

közel álló körökből származó – német kiadvány magyarországi változata és a rá adott válasz. A Frankfurt am Main-ban működő, evangélikus „Vallási és Világnézeti Kérdések Központja” nevű szervezet vezetője, bizonyos Kurt-Helmuth Eimuth *A szektások gyermekei* című kötetét hazánkban a Kairosz, az Ecclesia és a kevésbé ismert Herder kiadó publikálta 1999-ben. Recenzense találoán írta róla, hogy meglátszik a kiadványon a szaklektori vélemény elmaradása, mert a kiadók „arra már nem figyeltek eléggé, hogy a szerző (és szervezete) megközelítése nem tudományos, hanem a szekták elleni harcra létrehozott szervezetek sajátos elfogultságaival és előítéleteivel jellemezhető”.²⁸⁴ Jehova Tanúit és gyermeknevelési módszereiket szélsőséges és elfogult vélekedések alapján találta, lényegében riogatott, eltúlozta az egyes iskolai ünnepektől való elzárkózás stratégiáját, a testi fenytetés megítélését, adatai vagy tévesek vagy jelentősen sarkítottak. (Arról nem is beszélve, hogy a németországi példák alapján megfogalmazott szöveg alkalmassá válhatott magyarországi általánosításra, Jehova Tanúinak téves megítélésére.) Hasonlóan általánosító, a „szektaképződés” jelenségét pszichológiai és gyermekvédelmi szempontból megközelítő kiadványok a 2000-es évek elején is napvilágot láttak, például a katolikus kötődésű, ugyanakkor fejtegetéseit szélesebb szociológiai, szociálpszichológiai aspektusba ágyazni igyekvő kötet.²⁸⁵ Ez – jellemző módon – Jehova Tanúival konkrétan nem foglalkozott, ugyanakkor a „szekták” általánosító bemutatása, a családi kapcsolatok és a gyermekekre gyakorolt veszélyek tálalása megfelelt a „történelmi” egyházak kisegyházakkal, vallásos mozgalmakkal kapcsolatos elutasító, védekező mechanizmusának.

2001-ben jelent meg Szalai András metodista teológus illetve az Apológia Kutatóközpont vezetőjének monográfiája,²⁸⁶ amit azért érdemes megemlíteni, mert a rendszerváltás utáni Magyarországon ez volt a legterjedelmesebb, legalaposabb és legigényesebb teológiai vitairat Jehova Tanúiról. Aprólékosan utánanézett minden szövegnek és hivatkozásnak, részletes kommentárokat készített a Tanúk felfogásáról, a teokratikus szervezetről és az azzal való együttműködésről, a bibliai látásmódjukról, a Tanúk korábbi időszakból fennmaradt próféciáiról és végidő-számításairól és a bibliafordításukról is. Biblikus tanácsokkal igyekszik Jehova Tanúit meggyőzni tévedésükről, a szervezethez való ragaszkodás rossz motivációiról, illetve téves értelmezésekről, érdekes módon ebben gyakran a Tanúk irodalma által is használt kérdés-felelet formát használta. Szalai könyve a Tanúkkal szembeni kritikus észrevételek egyik leggyakrabban hivatkozott monográfiája lett.

Az ezredforduló körüli időszakban a többi keresztény felekezet hozzáállása is kezdett némiképp változni. A „történelmi” egyházaknak megmaradt a tanításokkal kapcsolatos teológiai kritikája és ellenvetése, továbbra is kifogásolták Jehova

²⁸⁴ Kamarás István: Szektás dolgozat a „szekták titkos tantervéről”. In: *Iskolakultúra*, 2001. 4. sz. 104–110. p.

²⁸⁵ Mervay Miklós: *A szekták a gyermekvédelem szempontjából*. Bp., 2004. (Szülők és nevelők könyvespolca, 9.)

²⁸⁶ Szalai András: *Jehova és a szervezet. „Győződjetek meg minden dologról!”* Bp., 2001. Ld. még részletesen: apologia.hu / Vallások / Jehova Tanúi.

Tanúinak például a Szentháromságot, Krisztus személyét és a Szent Szellemet stb. illető felfogását, azonban egyrészt e kritikák száma érzékelhetően csökkent, másrészt kevésbé a riogatást, az elrettentést, mint inkább a távolságtartó tájékoztatást tűzték ki célul. Ilyen volt például egy megtéréstörténet ismertetése és elemzése,²⁸⁷ vagy egy, a Bokor bázisközösség lapjában megjelent cikk közlése.²⁸⁸ Utóbbi ugyan a Bibliát bálványozó emberekként jellemezte a Tanúkat, akik

„nagyon beszűkült gondolkodású és nagyon jámbor emberek, akik óriási anyagi háttérrel rendelkeznek Amerikából, s vezetőiket vakon követik. [...] A Jehova Tanúinak nagy értéke, hogy komolyan veszik azt, amit igaznak tartanak, de csökkentti ezt az értéket az, hogy éppen beszűkültségük következtében vehetik komolyan a Biblia fundamentalista módon való kezelését. Sajnos azt is meg kell mondanom, hogy bizony hamisítják is a Bibliát.”

Szeretetteljes, de tartózkodó viszonyt szorgalmazott, mondván, úgysem lehet őket meggyőzni.

2003-ban írta Kamarás István a „történelmi” egyházak (konkrétan a római katolikusok) kisegyházakhoz való viszonyáról: „Ma még a hivatalos és nem hivatalos egyházi megnyilatkozások általában elzárkóznak a párbeszédetől, és ehelyett hitvédelemre, vagy éppen harcra készítik föl a híveket”, de azt már meg lehetett állapítani, hogy a püspökök között is kialakultak különböző „stratégiai változatok” a szektakérdés kezelését illetően.²⁸⁹ Volt olyan is, aki a védekezés közben szóba hozta, hogy lehet tőlük tanulni is, például a szeretetre, együttérzésre építő közösségteremtést vagy a kötelességtudatot, amely különösen Jehova Tanúit jellemezte.

Voltak persze olyan vélemények, miszerint a szekták általános támadása ellen csak a „történelmi” egyházak által kínált vallásosság nyújt biztonságos védelmet.²⁹⁰ Ebben a nézőpontban Jehova Tanúit változatlanul „rendkívüli agresszivitással” vádolták, a közösséget a „pszeudo egyházak” közé sorolták, és elítélték, hogy a Tanúk „erőszakos misszionáriusai mindenütt megjelennek” és térítenek. A legutóbbi idők egyes katolikus szerzői már nem vitatták azt, hogy Jehova Tanúi is részesei a keresztény világnak, jóllehet annak „peremén” helyezkednek el, de tanaik besorolhatók az ariánus illetve antitrinitárius (unitárius) teológiákba, világvége-várákozásuk pedig az adventistákkal rokonítja a tanaikat.²⁹¹

²⁸⁷ Fancsali Alpár: Újjászületés, vallásváltás. 1-2. r. In: *Keresztény Szó*, 2007. 8. sz.; 10. sz. Online: keresztenyszo.katholikos.ro

²⁸⁸ Dombi Ferenc: Jehova Tanúi. In: *Koinonia*, 2011. április. 1856–1857. p.

²⁸⁹ Kamarás, 2003.

²⁹⁰ Tóth Károly: „A tradicionális kegyesség védelmet nyújt”. A hazai vallási helyzet elemzése. In: *Credo*, 2003. 1–2. sz. 7–17. p.

²⁹¹ Cselényi István Gábor: Új vallások mérlege. In: *Keresztény Szó*, 2014. 9. sz. Online: keresztenyszo.katholikos.ro

Csak egy példaként idézzük fel a 2010-es évekből ugyanazon a lakóhelyen szolgáló katolikus illetve református lelkész véleményét.²⁹² Amikor Polgárdiban szóba került egy Királyság-terem építésének lehetősége, mindketten kifejtették véleményüket. Barta Tibor plébános elég rossz véleménnyel volt Jehova Tanúi-nak Polgárdiban való megjelenéséről, missziójáról és építkezési terveiről. Úgy vélte, Jehova Tanúi „Isten magányosságáról akarnak bennünket meggyőzni”, mert tagadják a Szentháromságot, a lélek halhatatlanságát, Isten szeretetét. Nemcsak azt említette rosszállóan, hogy tiltják az ünnepek megtartását, hanem azt is, hogy tiltják a dohányzást. A plébános szerint Jehova Tanúi sikeres missziója azzal magyarázható, hogy kihasználják a társadalom egyes tagjainak helyzetét, akik ezáltal „lelki szegényekké válnak az ünnepek eltűnése miatt”. Kovács Zsuzsanna református lelkész egészen más állásponton volt, s nem ellenezte a Jehova Tanúi tervezett építkezését a településen, sőt kifejezetten nyitottságot árult el:

„A szabad vallásgyakorlás mindenkit megillet. Véleményem szerint minden istenhívő ember – felekezeti hovatartozástól függetlenül – próbál erkölcsileg tiszta életet élni, és sokféle hozzájárulást lehet annak, ha egy településen többféle vallás jelen van. A békés egymás mellett élésben reménykedem.”

Továbbra is napvilágot láttak kilépés-történetek, korábbi Tanúk nyilvános szembefordulása egykori vallásukkal.²⁹³ Ezek többnyire személyes hangvételű vallomások, melyek arról árulkodnak, hogy megmaradt a szerző vallás iránti fogékonysága, csak a Jehova Tanúi szervezetében csalódott. Egyikük például így írt: „Megnyugtató érzés arra gondolni, hogy a tévelygések viharában talán egyedül a történelmi egyházakban maradtak meg azok az élő közösségek, amelyek – gyarlóságuk és hibáik ellenére – kellő immunitással rendelkeznek a közösségbomlasztó hatásokkal szemben.”²⁹⁴ Ugyanakkor ezek a „vallomások” nemcsak személyes sorsokat örökítenek meg. (Például: „Elég sok tény és tapasztalat gyűlt össze ahhoz, hogy csak magamat hibáztassam a velem történtekért és a kialakult helyzetért. Ostoba voltam!”) Hanem előítéletek képződésének is teret adnak, az idézett munka például „gyanús” nemzetközi fegyverügyletekről, erkölcsi kihágásokról stb. is megosztott – finoman szólva alá nem támasztott – információkat.

A kétezres évektől általánosságban igaz, hogy már nem nyomtatott röpiratok formájában, hanem az interneten láttak napvilágot a Tanúkkal kapcsolatos, különböző műfajú vitairatok. Igaz ez a „történelmi” egyházak Jehova Tanúival kap-

²⁹² Nyitás a fiatalok felé. – Emberközelben maradni. In: *Polgárdi Hírek*, 2012. március. 10–11. p.

²⁹³ Ld. pl.: Megtépázott múlt, reményteli jövő. Interjú Deák Gabriella tanárnővel. In: *Híd*, 2015. december 21. (Erdészné Kárpáti Judit riportja) Online: evangelikus.hu

²⁹⁴ Poór Ferenc: A Szellemi Paradicsom fogságában. Tíz év Jehova Tanúi Veszprémi Gyülekezetében. Veszprém, 2012. 177. p.

csolatos útmutatásaira,²⁹⁵ és a kilépés- és meghasonlás-történetekre egyaránt.²⁹⁶ Az ilyen tartalmak legnagyobb részt a kétezres években a kommentelhető topic-, később közösségi oldalakon tűntek fel, igényesebb formában az ún. blogszférában terjedtek el.²⁹⁷ Az is előfordult, hogy a keresztény vallások tanait kritizáló szerző egymás után elemezte a „történelmi” egyházak tanait és Jehova Tanúit,²⁹⁸ és ha csak epizódyszerűen is, de sor került a Tanúk elleni tüntetés szervezése is.²⁹⁹

Az idő múltával azonban nemcsak fogytak a Tanúkkal szembeni rossz előítéletek, néha újabbak is keletkeztek. A kétezres években, különösen a jobboldali és szélsőjobboldali közéleti szférában divatosakká váltak a különböző világ-összeesküvés elméletek, amelyek közös pontja, hogy feltételeznek egy titkos, országok és nemzetközi szervezetek feje felett a „valódi” döntéseket meghozó és irányító obskúrus kormányzatot, „háttérhatalmat” stb. Akadtak, akik a „nemzeti kormányokban való bizalom lerombolására” létrejött, obskúrus nemzetközi összeesküvés-elméletek egyik összetevőjét is belelátják Jehova Tanúi működésébe, mint az például a hasonló elméletek kidolgozásában termékenynek mutatkozó szerző egyik munkájából is kitűnik.³⁰⁰ A 2000-es években úgy vélte, hogy Jehova Tanúi tanításai nemcsak „aláássák a nemzeti önazonosságot”, hanem valójában az amerikai központjukra való tekintettel az egyház nem más, mint „illuminátus frontszervezet”, amelynek még a vallásos kiadványokban feltűnő ábrázolásai is valójában „okkult szimbólumokat” takarnak. A házról-házra járó Tanú-hírnökök munkájába azt látta bele, hogy valójában előre programozott üzeneteket építenek be az emberekbe, melyekkel végső céljuk „a nemzeti kormányokban való bizalmatlanság” elhintésén keresztül gazdasági csőd és polgárháborús állapotok (!) előidézése.³⁰¹

²⁹⁵ Ld. pl.: 5 tanács, amit ne tegyél, amikor a Jehova tanúival beszélsz. In: *A Bicskei Római Katolikus Egyházközség honlapja*, é.n. Online: bicskeiclebania.hu (A katolikusoknak adott tanácsok a korábbi időszakot idézik: ne csapd rájuk az ajtót, légy kedves, de hittételeik megvitatásába ne bocsátkozz, ne engedd, hogy betanult szövegüket mondják, irányítsd te a beszélgetést és ne engedd, hogy saját fordítású Bibliát használjanak.) Ld. még pl.: Groat, Joel B.: Tények Jehova Tanúi történetéről és tanításáról. 2012. január 4. – Witnesses in Transition. Online: wit.irr.org stb.

²⁹⁶ Ld. pl.: Német Gábor: Memoire30. Visszatekintés az elmúlt 30 évre. H.n., 2010.

²⁹⁷ Ld. pl.: <http://cletazortoronyutan.blogspot.hu>; <http://jtinfor.blog.hu>; <http://jehovatanui.blog.hu> stb.

²⁹⁸ Jay, Alexander: Az élő Jézus vagy a vallásosság? Keresztény vallások az Ige tükrében. H.n., 2006. Online: Magyar Elektronikus Könyvtár: mek.oszk.hu/03700/03729

²⁹⁹ Az első Órtorony-ellenes flashmob Magyarországon Jehova Tanúi kongresszusán. 2013. július 28.. Online: youtube.com

³⁰⁰ Drábik János: Tudatmódosítás. Az agy megerősztetése. Bp., 2004. (A könyv második kiadása 2016-ban jelent meg.)

³⁰¹ Megjegyzés: A Tanúkat valóban gyakran vádolták azzal, hogy „amerikai” vallást akarnak Magyarországon terjeszteni és Brooklynban van a központjuk, erre megemlíthetjük egy szövívőjűk, Trszkity István megjegyzését, miszerint a katolicizmus sem olasz vallás, pedig Rómában van a katolikus világ egyház székhelye. -r-ly [Molnár Mihály:] Kik azok a jehovisták? In: *Csengelei krónika*, 1996. május 1. 118–121. p.

3.4. Jehova Tanúi és a katonai szolgálatmegtagadás ügye

Jehova Tanúinak egyik legismertebb és legtöbb vitát kiváltó társadalmi magatartása a katonai szolgálat minden fajtájának megtagadására vonatkozik, amelyet elsősorban az Apostolok Cselekedeteiben található idézetre építenek. („Istennek kell inkább engedelmeskednünk, semmint embereknek” Csel. 5,29. Vö. 3.9. fejezet.) A szervezet szélsőségesen pacifista,³⁰² elutasítja a fegyverfogást, a fegyveres harcban való részvételt, sőt a fegyveres testületben való – akár fegyver nélküli – szolgálatot általában. (Ellentétben például a nazarénusokkal.) Az elmúlt évtizedek első felének egyik legfontosabb kérdése volt, hogy a demokratikus jogállam hogyan viszonyul a Tanúk katonai szolgálatmegtagadó magatartásához és viszont: hogyan viszonyulnak maguk a Tanúk az immár nem elnyomó, nem diktatórikus politikai rendszer hadseregéhez. A kötelező katonai szolgálatot 2004-ben törölte el a magyar országgyűlés, a kérdés csak ezután kerülhetett le végleg a napirendről.

Az államszocialista rendszerben a szolgálatmegtagadás bűncselekménynek számított, három éves börtönbüntetéssel volt sújtható. A rendszer utolsó szakaszában, 1988 áprilisában jelentette be először a kormány szóvivője a nyilvánosság előtt, hogy szolgálatmegtagadásért 158 elítélt töltötte szabadságvesztését, amelyből 146 volt Jehova Tanúja.³⁰³ Az 1979–1989 közötti évtizedben az összesen 758 katonai szolgálatmegtagadóból 700-an voltak Jehova Tanúi,³⁰⁴ ez egyúttal azt is jelentette, hogy évente mintegy 150–200 között mozgott a börtönbüntetését töltő Tanúk száma, egy-egy esztendőben átlagosan 70 Tanú nem tett eleget a bevonulásra felszólító parancsnak. A börtönbüntetések időtartama 30–34 hónap között mozgott, többnyire 32 hónapot tett ki. A katonai szolgálatmegtagadást újraszabályozó honvédelmi törvénymódosítás beterjesztésekor, 1989 júniusában, a parlamentben Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszter is kiemelte, hogy a szolgálatmegtagadók 95 %-a Jehova Tanúi közül kerültek ki, pontosabban nem éltek az 1977 óta biztosított fegyver nélküli katonai szolgálat lehetőségével.³⁰⁵

A demokráciába való átmenet időszakának egyik első lépése volt, hogy 1989. március elején szabadlábba helyezték a katonai szolgálatmegtagadásért börtönbüntetésüket töltő személyeket.³⁰⁶ Az igazságügy-miniszter rendelkezésének megfelelően megszakították a büntetés végrehajtását hat hónapra, azzal az in-

³⁰² Saját meghatározásukban nem fogadják el a „pacifista” jelzőt (Jakab István interjú, 2016.), ugyanakkor tény, hogy a háborúval és a békével kapcsolatos megnyilvánulásaiik pontosan megfelelnek az e jelzővel leírható magatartásnak.

³⁰³ *Népszabadság*, 1988. április 23. 4. p.; Egyházi krónika, 1988–1989. In: *Vigilia*, 1990. 1. sz. 1–9. p. Ugyancsak a számok az 1988. augusztusi bevonulás időszakában: 160 elítélt, melyből 151 Jehova Tanúja. Ld.: Schmidt Attila: Bevonulásra készülnek az újoncok. In: *Népszava*, 1988. augusztus 18. 5. p.

³⁰⁴ Gerlóczy Ferenc: Kicsik legyetek és szelídek! A Bulányi György alapította Bokor közösség öt évvel az alapító halála után. In: *Népszabadság*, 2015. június 6. Hétféle. 4. p.

³⁰⁵ Katonai szolgálat fegyver nélkül. In: *Dunántúli Napló*, 1989. június 29. 2. p. A fegyver nélküli szolgálatot a nazarénusok rendszerint vállalták 1977 után.

³⁰⁶ Illés István: Szabadok a katonai szolgálatot megtagadók. In: *Magyar Hírlap*, 1989. március 2. 5. p.

doklással, hogy közben elfogadhatják a honvédelmi törvény számukra kedvező módosítását. A kedvezmény értelemszerűen Jehova Tanúira jelentős mértékben vonatkozott, egyikük (Zeke Sándor) alighanem az utolsó volt, akit 1989 februárjában ilyen okból börtönbüntetésre ítélték. (Jellemző lehet, hogy ő korábban le töltötte 18 hónapos katonai szolgálatát, utána csatlakozott az egyházhoz, azonban behívták tartalékos szolgálatra, emiatt szabtak ki rá hat hónap szabadságvesztést.) A baracskai börtön parancsnoka úgy emlékezett meg Jehova Tanúiról, mint dolgo s, fegyelmezett, ugyanakkor rendkívül zárkózott rabokról, akiket semmi más nem érdekelt a vallásukon kívül, még az őket megillető kedvezményekkel sem akartak élni. „Nem itt lett volna a helyük” – fogalmazott, hozzátéve, hogy míg más szolgálatmegtagadók (a katolikus Bulányi-mozgalom hívei) tiltakoztak, leveleztek, folyton külföldi újságíróknak akartak nyilatkozni a megpróbáltatásaikról, Jehova Tanúi még az ilyesmitől is élesen elhatárolódtak, „csendben” várták a szabadulásukat.³⁰⁷

Jehova Tanúinak ekkori, rendkívül merev, elutasító magatartását foglalta össze 1989. április 6-án egyik vezetőjük, Völgyes Sándor.³⁰⁸ Az alternatív katonai szolgálattal kapcsolatosan összehívott egyeztető fórumról való távolmaradását jelentette be, így fogalmazva: „E témával kapcsolatos eszmecserét úgy látom, és látjuk mi, Jehova Tanúi, nem tudnánk előbbre vinni álláspontunk változtathatatlansága miatt, ezért nem kívánok részt venni a tanácskozáson.” Úgy vélte, álláspontjuk széles körben ismert, mind a polgári, mind a katonai hatóságok tisztában vannak azzal, hogy mindennemű kompromisszumot elutasítanak, ezen nem is kívánnak változtatni:

„Álláspontunk szerint Jehova Tanúi nem teljesítenek katonai szolgálatot, fegyver nélküli katonai szolgálatot, vagy ahelyett bármi más munkát, legyen az bár polgári munkakörben végzett munka is. Ez az álláspont a szigorú semlegességünkől adódik. Álláspontunk az egész világon egységes.”

A magatartásukat értékelő elemzést minden tekintetben pontosnak kell tartanunk:

„A katonaiszolgálat-megtagadók 95 százalékát kitevő Magyarországi Jehova Tanúi felekezet tagjai különös helyzetben vannak. Ők azok, akik egyrészt az állam leghűségesebb alattvalói, a közlekedési szabályoktól a vámszabályokig minden, állam diktálta normát

³⁰⁷ Ld. erről még: Tomka, 1989.; Csapody Tamás: Elmélet és gyakorlat. Keresztény katonai szolgálatmegtagadók Magyarországon 1979 és 1989 között, különös tekintettel a Bokor római katolikus bázisközösségre. Készült [...] „Az erőszakmentesség, katonai szolgálatmegtagadás szociológiai, politológiai történeti kutatása” témájában 1992–1993-ban. Közreadva: 2016. Kézirat. Online: Magyar Elektronikus Könyvtár, mek.oszk.hu/15600/15636

³⁰⁸ Völgyes Sándor: Jehova Tanúi álláspontja az alternatív katonai szolgálattal kapcsolatban. In: *Országgyűlési Tudósítások*, 1989. június 30. 6. p.

a legtolsó betűig betartanak. Másrészt ők azok, akik ha másként nem megy, életük kockáztatása árán is összeülnek közösségekben, nemet mondanak a katonai szolgálat teljesítésére. A nyilvánosságtól, az érdekképvisellettől elzárkóznak, apolitikusak.”³⁰⁹

A kormány abban reménykedett, hogy a honvédelmi törvény módosítását követően a katonai esküt megtagadók élnek az alternatív szolgálat lehetőségeivel,³¹⁰ Jehova Tanúi kapcsán azonban nem igazolódott ez a várakozásuk. 1989. június végén ugyan a parlament módosította a honvédelmi törvényt, ettől kezdve lehetett választani a fegyveres, a fegyver nélküli illetve a polgári szolgálat alternatívái között. Az új szabályozás július 7-én hatályba is lépett, az 1989 őszi bevonuláskor pedig alig ötszázan éltek az alternatív katonai szolgálat lehetőségével (a besorozottak alig 1 %-a), azonban 43-an ezt is megtagadták, akiknek túlnyomó többsége Jehova Tanúi soraiból került ki.³¹¹ Fehér József ezredes, a Honvédelmi Minisztérium illetékese azonban az állam megértő, kompromisszumkész magatartását tanúsította: „A törvény értelmében eljárást kellene indítani ellenük, de a katonai hatóságok ezzel az eszközzel nem kívánnak élni. Az ügyben a döntés folyamatban van.”³¹² A Tanúkkal kapcsolatosan nemcsak a merev elzárkózás keltette fel a közvélekedés érdeklődését, hanem az is széles körben elfogadottnak számított, hogy a katonai szolgálat alól kibújni akarók sem számíthattak a közreműködésükre, vagyis bizonyosan nem igazolták olyanoknak az egyházhoz való tartozását, akire ez nem volt igaz.³¹³

A rendszerváltás időszakában a Tanúk következetes, áldozatvállaló pacifizmusa mellett az is feltűnést keltett, hogy többen kiálltak érdekeikért, próbáltak párbeszédet kezdeményezni, hogy akár a fegyver nélküli, akár – különösen – a polgári szolgálat számukra is elfogadható alternatívájáról meggyőzzék őket, de nem jártak sikerrel. Az újjáéledő, a katonai szolgálatot demokratikus jogállamban újratervezni akaró mozgalmak gyakran konkrétan is megemlézték Jehova Tanúit a kezdeményezéseikben, például: „Javasoljuk, hogy polgári szolgálatot békében és háborúban egyaránt lehessen teljesíteni. Háborúban tudniillik fennáll az emberölés kényszere, így a lelkiismereti aggályok még inkább érvényesülnek.

³⁰⁹ Csapody Tamás: Félig beváltott ígéretek. In: *Magyar Nemzet*, 1989. június 27. – Csapody, 2002. E ponton megemlítjük, hogy mindez a katonai eskü vonatkozásában volt igaz. A közvélekedésben gyakran felbukkanó véleménnyel ellentétben Jehova Tanúi általában magát az eskütételt nem utasítják el, például bírósági eljárásban való részvételnél, bizonyos munkakörök betöltésekor stb. Ld. pl.: A hit türelmessé és imateljessé tesz minket. In: *Óratorny*, 1997. november 15. 22. p.; Legyen a ti igenetek igen! In: *Óratorny*, 2012. október 15. 27–28. p. Konkrétan megállapították, hogy „a Szentírás nem tiltja az eskütételt”. *Óratorny*, 2003. január 15. 21. p.

³¹⁰ Kormányszóvivői tájékoztató. In: *Petőfi Népe*, 1989. június 16. 2. p.

³¹¹ *Petőfi Népe*, 1989. október 3. 2. p.

³¹² Nyilvános bizottságok döntenek a kérelmekről. Országos Béketanács vitafóruma. In: *Népszabadság*, 1989. október 3. 4. p.

³¹³ Wessely Gábor: Jehova tanúja bakaruhában. In: *Tolnai Népszerűség*, 1990. szeptember 15. 5. p. (A cikk megszólaltatott egy olyan fiatalembert, aki katonai szolgálatát töltötte, miközben követte Jehova Tanúi tanításait, de ő még beemlékezés előtt álló tanú volt.)

A Jehova Tanúi gyülekezet tagjaival szemben a törvény alkalmazása során különös toleranciára van szükség.”³¹⁴ Más alkalommal: „Meggyőződésünk szerint a polgári szolgálat nem a katonai szolgálatot helyettesítő forma, hanem azzal egyenértékű, a Haza humanitárius szolgálata. A Honvédelmi Minisztérium értelmezését elutasító Jehova Tanúi kénytelenek lennének továbbra is börtönbüntetést vállalni vallási meggyőződésük miatt.”³¹⁵ Sőt, a honvédelmi törvény módosítását követően az új, demokratikus politikai pártok is kiálltak Jehova Tanúi mellett.³¹⁶ A bibliai tanításokhoz ragaszkodó, ugyanakkor a társadalmi párbeszédől elzárkózó Tanúk vezetőinek egy része még a tagjaik részére való igazolás kiállítását is elleneztek, gyakran tanúsítottak a kívülállók számára nem világos, a nemzetközi Jehova Tanúi mozgalomban és a hazai közösségben is kiforratlan, nem egyértelmű magatartást, talán a követendő stratégiával kapcsolatos döntésük halogatása is meghúzódhatott e mögött. Ezért is választhatták inkább a teljesen merev elzárkózást.³¹⁷ A katonai szolgálat eltörléséért küzdő legfontosabb társadalmi egyesület, az Alba Kör népszavazási kezdeményezést is indított, nagyon rövid időn belül el akarta volna érni a hivatásos hadsereg megteremtését, ami – a sorkötelezettség eltörlésével – Jehova Tanúi számára is a teljes megoldást jelentette.³¹⁸ Az alternatív lehetőségekről a Tanúk ekkoriban úgy vélekedtek, hogy az „az önként vállalt polgári szolgálat a keresztényi feddhetetlenség feladását jelentené”, s csak akkor teljesíthetnek ilyen szolgálatot, ha bíróság ítéli őket erre.³¹⁹

Az 1991. februári sorozások időszakában a majdnem 16 ezer behívott közül mindössze 9-en utasították el a szolgálat bármely formáját, valamennyien Jehova Tanúi voltak, ellenük büntetőeljárások indultak.³²⁰ Egy katonatiszt (Horváth László ezredes, a Bács-Kiskun Megyei Hadkiegészítő Parancsnokság parancsnoka) arról számolt be, hogy a vallási okból szolgálatmegtagadókkal személyes beszélgetéseket folytattak, igyekeztek tisztázni motivációjukat, keresni a számukra is elfogadható, törvényes megoldást.³²¹ Ezek a konzultációk főleg Jehova Tanúival folytak, de hamar meg is feneklettek, mert kategorikusan kijelentették, hogy a polgári szolgálatot sem vállalják, „annak ellenére, hogy ennek semmi köze sincs a honvédséghez”. „A bíróságok – miután ezeket fel kell jelentenünk – általában

³¹⁴ A Magyar ENSZ Társaság Emberi Jogi Bizottságának állásfoglalása a polgári szolgálatról. In: *Országos Sajtószolgálat*, 1989. június 1. Online: os.mti.hu

³¹⁵ Nyílt levél az Országgyűléshez. In: *Országos Sajtószolgálat*, 1989. június 23. Online: os.mti.hu (Az aláíró szervezetek: Kelet-Nyugat Párbeszéd Hálózat Kör, Katolikus Ifjúsági Mozgalom, Magyar Békétársaság, 4-6-0 Békecsoport.)

³¹⁶ Pl.: Az SZDSZ Valláspolitikai Bizottságának nyilatkozata. In: *Országos Sajtószolgálat*, 1989. november 23. Online: os.mti.hu

³¹⁷ Ld. minderről illetve általában a témakör alapos összefoglalásáról: Csapody Tamás: A szelídek ereje. (A Jehova Tanúi Gyülekezet és a katonai szolgálatmegtagadás.) In: *Forrás*, 1990. 3. sz. 73–82. p.

³¹⁸ Aláírást gyűjtenek. In: *Somogyi Hírlap*, 1991. május 16. 2. p.

³¹⁹ Jakab István interjú, 2016. Vö. Mindig szükségünk lesz hadseregekre? In: *Óratorny*, 1998. április 15. 28–30. p.

³²⁰ *Népszava*, 1991. márc. 1. 4. p.

³²¹ *Petőfi Népe*, 1991. május 9. 3. p.

egyéves börtönbüntetést szabnak ki, három évre felfüggesztve.” Problémának tekintette viszont, hogy a bíróságok nem értesítik erről a hadkiegészítő parancsnokságokat, ezért három éven belül egy érintett újabb behívót kapott és szigorúbb büntetésre számíthatott.³²²

A bíróságok sem voltak könnyű helyzetben, ezt mutatta például egy Somogy megyei eset.³²³ A perbe fogott Tanút előzetesen mentesítették a fegyveres szolgálat alól, de polgári szolgálatra sem vonult be, kijelentette, hogy lelkiismereti okokból sem ezt, sem azt nem fogadhatja el, mert akkor „felekezeti tagsága automatikusan megszűnne”, s ezt nyilván nem akarta. Az egyház képviselője ezt megerősítette, mire a bíróság megrovás büntetését szabta ki. Az eljáró bíró így nyilatkozott: „A szolgálatmegtagadást a törvény bünteti. Mivel a bíróságot kötik a törvények, meg kellett állapítani a vádlott felelősségét, a bűncselekmény megvalósulását.” Ugyanakkor bebizonyosodott, hogy „nem bűnöző, semmi olyat nem követett el, amit büntetéssel is üldözni kellene. Közvetlen, személyes érdeke sem fűződött a szolgálat megtagadásához. Kizárólag a lelkiismeret van a háttérben. Ezt pedig nehéz perbe fogni. Ezért csak megrovásban részesítettük, ami nem több mint a bíróság rosszsallásának kifejezése.” A folytatással is tisztában voltak: ha újra behívót kézbesítenek neki, akkor minden kezdődik előlről, egész addig, amíg el nem éri a hadkötelezettség felső határát. A konklúzió világosan megfogalmazódott: ezeket az embereket be sem kellene sorozni.

A bíróságok 1989-től a szolgálatmegtagadókra már nem szabtak ki letöltendő büntetést, csak felfüggesztett.³²⁴ Később kimondták, hogy e büntetés „végrehajtásának próbaidőre való felfüggesztése indokolt”, illetve „a katonai szolgálat teljesítését vallási meggyőződésből megtagadó terhelten szemben felfüggesztett szabadságvesztés és pénzmellékbüntetés kiszabása” a méltányos büntetés „javító-nevelő munka helyett”.³²⁵ A pénzbüntetés mértéke átlagosan 7 ezer forint volt, a felfüggesztett büntetésre ítéltknél pedig eleinte fennállt annak kockázata, hogy egy újabb behívás megtagadása miatt le kell ülniük a korábban kiszabott büntetést.³²⁶ Összességében rendkívül liberálisnak volt minősíthető a magyar bíróságok gyakorlata, amelyet kizárólag a „reménytelennek” tűnő Jehova Tanúira szabtak. Jogos volt a félelem, hogy amennyiben jelentősen megnőtt volna a nem Tanú szolgálatmegtagadók száma, az a bírósági gyakorlat szigorúbbá válását eredményezi. Demény László Tanú-szóvivő 1996-ban komoly eredménynek nevezte, hogy a szolgálatmegtagadóknak már nem kellett börtönbe vonulniuk, de hoz-

³²² 1994 februárjában Bács-Kiskun megyében csak két tanú tagadta meg a bevonulást, rájuk 10 hónap börtönt szabtak ki, 2 évre felfüggesztve. *Petőfi Népe*, 1994. február 5. 1. p.

³²³ Szegedi Nándor: Bírósági megrovás. In: *Somogyi Hírlap*, 1991. május 15. 4. p.

³²⁴ 7.271/1991. BH. határozat. – Bírósági Határozatok Gyűjteménye. Online: birosag.hu

³²⁵ 6.397/1992. BH. illetve 11.681/1992. BH. határozatok. – Bírósági Határozatok Gyűjteménye. Online: birosag.hu

³²⁶ Fahidi Gergely: Alternatív katonaság. Szolgálati kegyelem. In: *HVG*, 1996. január 27. 103–105. p. (A Honvédelmi Minisztérium egy 1993-as határozata értelmében nem kellett újra behívni, akit szolgálat-megtagadásért egyszer már elítéltek.)

zátette, álláspontjuk szerint „nincs különbség aközött, aki kilövi, s aközött, aki adogatja a golyót”.³²⁷

De nemcsak Jehova Tanúi számára volt ez az állapot kényelmetlen és hosszú távon nehezen fenntartható, hanem a többi szolgálatmegtagadó, a kötelező katonaságot eltörölni akaró civil szervezetek, illetve végső soron a hatóságok számára sem. (Sok alternatív szolgálat-kérést elutasítottak különböző okokból.) Csapody Tamás elemzése jól megvilágította az általános helyzetet:

„A magyar demokrácia két évét szemlélve nekem úgy tűnik, hogy a magyar Parlament, a magyar honvédelmi tárca, a magyar egyházi intézményrendszer ugyanúgy képtelen belátni, mint történelmi elődei, vagy mint a környező országok hasonló intézményei, hogy fegyverekkel, korszerűsített harci repülőgépekkel, a nemzeti érzések militarizálásával és az állam erőszakszervezeteinek megkeresztelésével és megáldásával nem lehet tartósan sem a belső, sem pedig a külső békét megteremteni.”³²⁸

A kilencvenes évek első felében mindazonáltal a rendszer – nehézkessége ellenére – kezdett többé-kevésbé megszokottá válni, a Tanúkon kívül a vallási okból szolgálatmegtagadók elfogadták a polgári szolgálatot, illetve a fegyver nélküli katonai szolgálatot, utóbbival szinte kizárólag a nazarénusok éltek, akiket külön alakulatba sorozták, s ez a hadseregnek és az érintetteknek is kényelmes megoldást jelentett.³²⁹ Az egyedül „problémás” eseteket továbbra is Jehova Tanúi jelentették. Az arányokat érzékelteti a kilencvenes évek közepén készült összesítés.³³⁰ 1991–1994 között Budapest nyolc kerületében 68 katonai szolgálatot megtagadó személyt regisztráltak, ebből 64 volt Jehova Tanúja, akikre a bíróságok 6–10–12 hónap börtönbüntetést szabtak ki, többnyire 24 hónapra felfüggesztve. Néhány esetben mellékbüntetésként pénzbírságot illetve a közügyektől való eltiltást is előírtak. Mindez olyan emberekre vonatkozott, akik egyébként nem voltak bűnözők, éppen ellenkezőleg, törvénytisztelő magatartást tanúsítottak, életkoruk és társadalmi helyzetük sem indokolta a bíróságok elé citálásukat. („Magyarországon a katonai szolgálat megtagadói néhány kivétellel a Jehova Tanúi Gyülekezet soraiból kerülnek ki, akik mind sorkatonai szolgálat előtt álló 18–20 évesek, s 8 általános iskolai végzettséggel, vagy szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkeznek.”) Jehova Tanúi Elnöki Bizottsága hajthatatlannak mutatkozott, bár hangsúlyozta, hogy „a Gyülekezet nem buzdít arra, de nem is tiltja azt, hogy tagjai katonai vagy polgári szolgálatot teljesítsenek. Ebben a kérdésben minden tag saját lelkiismer-

³²⁷ Joó István: Hanyatt a gyűrőmedence vizében. In: *Esti Hírlap*, 1996. március 25. 5. p.

³²⁸ Csapody Tamás: A katonai szolgálatmegtagadás helyzete Magyarországon. In: *Hadtudomány*, 1993. június. 92–96. p.

³²⁹ Kertész Balázs – Lénárt Attila: Katonák fegyver nélkül és civilben. In: *Népszava*, 1994. július 22. 5. p. A nazarénusok katonai szolgálattal kapcsolatos magatartására és történetére részletesen: Kardos-Szigeti, 1988.

³³⁰ Csapody Tamás: Az Alba Kör emberi jogi jelentése a lelkiismereti okból történő katonai szolgálatmegtagadás magyarországi helyzetéről. H.n. [Bp.], 1995. Online: Magyar Elektronikus Könyvtár: mek.oszk.hu/16200/16235

rete szerint dönt.” Figyelembe kellett venni ugyanakkor, hogy ennek a „saját lelkiismeret szerint” hozott döntésnek a Tanúkra nézve komoly következményei lettek, igazából nem volt választási lehetőségük, „gyülekezeten belül nem érvényesül a lelkiismereti és vallásszabadság”, a szolgálatot bármilyen formában vállaló Tanúnak kiközösítéssel kellett számolnia, számára olyan körülményeket teremtettek, „amiben a választás szabadsága erősen korlátozott”. A jelentés emlékeztetett arra, hogy Jehova Tanúi nem vettek részt a polgári szolgálatról szóló jogszabály-előkészítő tárgyalásokon, ahhoz semmilyen formában nem szóltak hozzá (így hozzájárulásukat sem adták), pedig a honvédelmi tárca is törekedett a kompromisszumra, tudakolta a Tanúk véleményét. Az ország általános közállapota, a demokratikus jogállam kiépülése ugyanakkor sürgetett volna valamilyen továbblépési alternatívát: „A létező nézetkülönbség ellenére kínálkozik megoldás, ugyanis az államnak nem érdeke, hogy évente mintegy 150 ügyben, egy pacifista vallási csoporttal szemben eljárjon akkor, amikor a gyülekezet tagjai – minden egyéb vonatkozásban – törvénytisztelő állampolgárok és a társadalom megbecsült tagjai.” Ilyen alternatívának javasolták, hogy be sem kellene sorozni a Jehova Tanúit, az amúgy is folyamatosan csökkenő létszámú hadseregbe, hiszen nem kellett attól tartani, hogy azok, akik meg akarták úszni a katonai szolgálatot, erre megfelelő eszköznek tartották volna a Jehova Tanúihoz való csatlakozást. Az egyház szigorú előírásai ennek amúgy is gátat szabtak volna.

Jehova Tanúi és az állam kapcsolatát terhelő ügyben végül is a Tanúk tettek egy döntő lépést 1996 tavaszán azzal, hogy elfogadhatónak tekintették a polgári szolgálat vállalását, hangsúlyozva továbbra is az egyén saját lelkiismeretére alapozott döntését. Völgyes Sándor ezt így fogalmazta meg: „A közösségen belül e tekintetben is lelkiismereti szabadság van. Legutóbb azt az ajánlást fogalmaztuk meg, hogy az állam bármilyen címen elvárhatja polgáraitól, hogy valamilyen munkát elvégezzenek. Ezért úgy véljük, hogy nem megalkuvás, ha valaki a katonai szolgálat helyett munkát végez.”³³¹ A lépés mindenesetre arra utal, hogy az egyház ebben a kérdésben is hajlandónak mutatkozott rugalmatlan álláspontja újragondolására, amit ők az elmélyültebb, alaposabb bibliaitanulmányozással magyaráztak.³³² A „fejedelemségeknek és a hatalmasságoknak” (vagyis a világi államnak) való engedelmesség bibliai parancsolatát (Tít 3:1) az állam által előírt feladat jellegének „imateljes” megvizsgálásával, szükség esetén a gyülekezet véneivel történt konzultációval kell kiegészíteni, a megfelelő döntést ennek ismeretében kialakítani – fogalmaz a Tanúk mértékadónak tekintett folyóirata. Magáról a polgári szolgálatról részletesen szól:

³³¹ Völgyes Sándor: Jehova tanúi nem erőszakos emberek. In: *Népszabadság*, 1997. december 17. 9. p. (Czene Gábor riportja.)

³³² Adjátok meg, ami a császáré, a császárnak. In: *Örörmény*, 1996. május 1. 15–20. p. Online: wol.jw.org

„Vannak azonban olyan országok, ahol az állam [...] tudomásul veszi, ha néhányan talán kifogásolják a katonai szolgálatot. Sok ilyen országban gondoskodnak arról, hogy az ilyen lelkiismeretüket követő személyeket ne kényszerítsék katonai szolgálatra. Néhány helyen polgári szolgálatot kívánnak meg, például, hogy hasznos munkát végezzenek a közösségben, s ezt nemkatonai nemzeti szolgálatnak tekintik. Vajon elvállalhat egy ilyen szolgálatot egy önátadott keresztény? Ebben az esetben újfent az önátadott, megkeresztelt kereszténynek kell döntést hoznia a Biblia alapján kiiskolázott lelkiismerete szerint.”

Ennek megfelelően felfigyeltek olyan bibliai helyekre, amelyek az állam által megkövetelt szolgálatokra irányulnak, s elfogadták, hogy a modern állam ugyanilyen előírásokat fogalmazzon meg. „Ha az ilyen polgári szolgálat a köz javára van, és nincs kapcsolatban a hamis vallással, s a lelkiismeretük alapján sem találnak benne kivetnivalót, Jehova Tanúi már eddig is gyakran teljesítették ezt a szolgálatot.” (Már csak azért is, mert az ilyen helyzeteket missziós, „tanúskodásra” alkalmat adó lehetőségként kell értelmezniük.) A tiltást sugalmazó megfogalmazások helyett egyre inkább az egyéni mérlegelést valóban lehetővé tevő magatartás került a középpontba. A vezetőtestület egyik tagjának (W.L. Barrynek) nyilatkozata ezt még egyértelműbbé tette, s alighanem ezt tekintik a kérdésben irányadónak:

„Hacsak nincs ellentétben Isten legfőbb törvényével, egy Tanúnak saját magának kell döntést hoznia, ha az állam azt kéri tőle, hogy polgári szolgálatot teljesítsen a közösségében. Egyetlen Tanú sem lesz megbélyegezve, aki belecselezik abba, hogy polgári hatóságok irányítása alatt valamilyen megfelelő szolgálatot teljesítsen.”³³³

Az utóbbi időszakban ez a felfogás a közösségen belül általánosan elfogadottnak tűnik. Egyik legutóbbi kiadványuk így ír erről:

„Egyes országokban az állam megköveteli, hogy akik visszautasítják a katonai szolgálatot, azok egy ideig végezzenek valamilyen polgári szolgálatot. Ha ilyen helyzetben kell döntést hoznunk, imádkozzunk ez ügyben, és esetleg beszéljünk egy érett, keresztény hittársunkkal, majd a döntésünket a tájékozottságra épülő lelkiismeretünk alapján hozzuk meg.”³³⁴

A legfontosabb tisztázandó kritériumok egy Tanú számára: a „keresztény semlegesség terén” megalkuvásnak számít-e a szolgálat vállalása; felmerül-e valamilyen „hamis vallással” való kapcsolatba kerülés veszélye; nehezíti-e vagy akár

³³³ Jakab István interjú, 2016.

³³⁴ „Tartsátok meg magatokat Isten szeretetében”. New York, 2008. 212–215. p. Online: wol.jw.org

akadályozza-e a keresztény felelősségnek való megfelelést; megfelelő időbeosztás marad-e a szellemi tevékenységek végzésére. Az egyén így kialakított döntését viszont nem lehet megkérdőjelezni a közösségen belül senkinek:

„Ha egy keresztény a lelkiismerete alapján arra a következtetésre jut, hogy inkább a polgári szolgálatot végzi, és nem a börtönt választja, keresztény hittársainak tiszteletben kell tartaniuk a döntését. (Róm. 14,10.) Ha azonban úgy érzi, hogy nem tudja végezni ezt a szolgálatot, másoknak ezt a nézőpontot is tiszteletben kell tartaniuk. (1Kor. 10,29; 2Kor. 1,24.)”

Az új irányelv magyarországi gyakorlatba való átmenete azonban nem volt egyszerű folyamat, s úgy tűnik, valóban előtérbe kerültek az egyéni döntések. Már csak azért is, mert sok Tanú továbbra sem fogadta el a polgári szolgálatot, vállalva ennek nyomán a bíróság elítélését. 1996 augusztusában például 180-an nem tettek eleget a behívó parancsnak, ebből 11-en voltak szolgálatmegtagadók, mindannyian Jehova Tanúi.³³⁵ (A polgári szolgálatot 65-en vállalták.) 1998-ban már csak 9 hónap volt a kötelező sorkatonai szolgálat időtartama, mégis volt olyan Jehova Tanúja, aki szolgálatmegtagadás miatt bíróság elé került, hat hónap börtönre ítélték, ekkor már csak egy év próbaidőre való felfüggesztéssel.³³⁶ Mivel nyilvánvaló volt, hogy nem fog újabb behívó parancsot kapni, az újságírói kommentár a probléma általánosabb tanulságaira, megoldásának szükségességére is utalt: „A válási okokra hivatkozó fiatal pedig – akit bár egy bűncselekmény elkövetésében bűnösnek mondott ki a bíróság – ezzel végérvényesen »letudta« a katonaságot. A most jogerősen elbírált eset egyébként nem számít különlegességnek. Évente egy-két fiatal »ússza meg« ilyen módon a sorkatonai szolgálatot.” A sorkatonai szolgálat végleges eltörlését megelőző, utolsó sorozás alkalmával is akadt szolgálatmegtagadó fiatal, aki a börtönbüntetést – és annak ekkor már csak 6-8 hónap próbaidőre való felfüggesztését – kockáztatta.³³⁷

Ugyanakkor egyre több Tanú vállalta a polgári szolgálatot, ami sem lelkiismereti kérdést, sem egyházon belüli konfliktust nem okozott. Nagyon sokan dolgoztak közintézményekben, például kórházakban, lelkesegély-szolgálatoknál, vagyis olyan munkakörökben, amelyek vallási meggyőződésük megélését, gyakorlati alkalmazását is segítette. A kilencvenes évek második felében érezhetően oldódott a Tanúkkal kapcsolatosan a katonai szolgálatmegtagadás miatti társadalmi ellenszenv.³³⁸

³³⁵ Takács Mariann: Ha még egyszer azt üzenik... In: *Somogyi Hírlap*, 1996. augusztus 27. 7. p.

³³⁶ –hgy–: Vallása tiltja a katonáskodást. In: *Új Néplap*, 1998. június 10. 1., 3. p.

³³⁷ Haszán Zoltán: Az utolsó lógósoknak sincs bocsánat. In: *Népszava*, 2004. május 28. 25. p.

³³⁸ Jankovics Tibor interjú, 2016. Megjegyezzük, a polgári szolgálatot vállaló Jehova Tanúira egy örményországi ügy irányította rá a figyelmet, mely egészen a strasbourgi bíróságig eljutott. L.d. pl.: Polgári Eszter: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteiből. In: *Fundamentum*, 2011. 2. sz. 101–105. p.

A sorkatonai szolgálat 2004-ben történt eltörlése végleg megoldotta ezt a problémát (nemcsak Jehova Tanúiét), és sokan voltak azon a véleményen, hogy hamarabb is bekövetkezhetett volna.³³⁹ A professzionális hadsereget a NATO- és EU-csatlakozások után megszokta a magyar társadalom, az azóta előkerült szórványos politikai viták, melyek a kötelező sorkatonai szolgálat visszaállítására irányultak, nem voltak olyan nagyságrendűek, hogy komolyabban újragenerálják az esetleges vallási okból szolgálatmegtagadókka kapcsolatos kérdéseket.

A 2010 után berendezkedő új politikai rendszerben azonban felmerült a sorkötelezettség visszaállításának általános gondolata. A 2011-ben a Fidesz-KDNP által alkotott új Alaptörvény – a korábbi alkotmányos berendezkedéssel ellentétben – nem ismeri el a polgári szolgálat létjogosultságát abban az esetben, ha az ország háborús állapotba kerül. Ebben az esetben a jogszabály csak a fegyvertelen katonai szolgálat lehetőségét hagyja nyitva, „ezáltal Magyarország ismét azon országok sorába tartozik, ahol a lelkiismereti okokból történő katonai szolgálat megtagadása emberi jogát nem ismeri el”.³⁴⁰

Például megjelentek híradások a hadsereg szervezésében megszaporodott „sorozási gyakorlatokról”, bár a honvédség illetékesei cáfolták, hogy mindez a sorkatonaság visszaállítását készítené elő. Azt azonban megerősítették, hogy az aktuális jogi környezetben „rendkívüli állapot idején és az országgyűlés külön döntése alapján megelőző védelmi helyzetben” a nagykorú, magyar állampolgárságú férfiak automatikusan hadkötelesnek minősülnek.³⁴¹

A jobboldali, „illiberális” berendezkedés felé elmozduló kormányzat a 2010-es évek közepén újra késznek mutatkozott a kérdés felvetésére. Kövér László, az Országgyűlés elnöke 2016 elején egyenesen „katasztrofális hibának” minősítette a sorkötelezettség 2004-es megszüntetését és nem tartotta kizártnak a visszaállítását.³⁴² A kérdés körül kialakult aktuális, a korábbiakhoz képest megváltozott politikai körülményeket mutatja, hogy a kötelező katonai szolgálat mellett szóló érvek tekintette az Európát fenyegető terrorizmust, illetve migrációs válságot, míg ellene szólónak azt, hogy a kötelező katonai szolgálat felerősítené a magyar fiatalok külföldre költözésének tendenciáját.³⁴³

³³⁹ Ld. erről részletesen: Csapody Tamás: Szolgálatmegtagadók. Azonosító lap. In: *Népszava*, 2005. április 23. Szép szó. 2. p.; Uő: Utak és útvesztők. A sorkötelezettség története. In: *Valóság*, 2005. 11. sz. 77–86. p. Hasonló történeti áttekintés: Dirksen, 2013.

³⁴⁰ Dirksen, 2013. 81. p.

³⁴¹ Tíz évvel az eltörlése után visszatérhet a sorkatonaság? In: *Debreceni Hírek – Dehir*, 2014. november 5. Online: dehir.hu

³⁴² Kövér szerint a sorkatonaság eltörlése „katasztrofális hiba” volt. In: *HVG*, 2016. január 16. Online: hvg.hu

³⁴³ A Kövér-nyilatkozat folytán felforrósodott (több kormánypárti politikus által is felszínen tartott) témát átmenetileg Orbán Viktor kormányfő zárta le azzal, hogy egyelőre nincs napirenden a kötelező sorkatonai szolgálat visszaállítása. Ld. minderről részletesen: Pilhál Tamás: „Politikai öngyilkosság lenne a sorkötelezettség visszaállítása”. In: *Magyar Nemzet*, 2016. január 18. Online: mno.hu

3.5. Jehova Tanúi és a vérátömlesztés ügye

Minden keresztény egyháznak, vallásfelekezetnek vannak speciális, csak rájuk jellemző tanításai, amelyeket (legalábbis történetük egy hosszabb-rövidebb időszakában) missziójuk középpontjába állítanak, háttérbe szorítva más tanításokat. Az adott egyháznak ezek a tanítások nemcsak saját belső életük szempontjából fontosak, hanem azért is, mert ezek többnyire megjelenítik őket a kívülállók előtt. Jehova Tanúi egyik legismertebb és legkülönlegesebb bibliaértelmezése, miszerint tiltják tagjaiknak a vérátömlesztést, azt a vallásukkal össze nem egyeztethető cselekedetnek tekintik. (Tanaik szerkezetében érthetően csak az utóbbi évtizedekben képviselhetett egyre jelentősebb arányt, hiszen az orvostudomány évszázadokig nem ismerte és így nem is alkalmazhatta ezt a kezelési technológiát. A 20. század második felében terjedt el általánosan, amelyet csak késéssel követett a helyettesítő eljárások alkalmazása.³⁴⁴)

A Tanúk a bibliai parancsolatok alapján szigorúan tiltják a vér ételként való fogyasztását, mert az élet a vérben van. (Például 1Móz. 9,4., 3Móz. 17,10–11. alapján.) Felfogásuk szerint e szigorú parancsolatokat az Újszövetség is fenntartotta (például Csel. 15,29.; Kol. 1,20.), ráadásul nemcsak az elfogyasztását szankcionálta, hanem a tilalmat az emberi testbe bármilyen formában való befogadására is kiterjesztette. Kiadványaik gyakran foglalkoznak a vér kérdéskörével, rendszeresen precíz, olykor aprólékos orvosi, diagnosztikai magyarázatokkal és tanácsokkal látják el híveiket.³⁴⁵ Például így figyelmeztetik a tagjaikat:

„Bármikor megtörténhet, hogy valamelyikünk orvosi ellátásra szorul. Egy ilyen váratlan helyzetben szóba kerülhet a vérátömlesztés, és talán dönteni kell arról, hogy elfogadjunk-e vérfrakciókat vagy bizonyos orvosi kezeléseket. Ezért nagyon fontos felkészülni egy lehetséges vészhelyzetre. Ha imával kísérve kutatást végzünk, az segíthet szilárd álláspontra jutnunk, és kitartanunk az elhatározásunk mellett egy váratlan helyzetben. Semmiképp sem szeretnénk szomorúságot okozni Jehovának azzal, hogy olyasmit fogadjunk el, amit a Szava megtilt! Sok orvos, és mások is, akik támogatják a vérátömlesztést, arra biztatják az embereket, hogy adjanak vért, mert így életeket menthetnek meg. Jehova szent népe azonban tiszteletben tartja, hogy a Teremtőnek joga van meghatározni, mire lehet felhasználni a vért. Ő mindenfajta vért szentnek tart. Szilárdan el kell határoznunk, hogy engedelmeskedni fogunk a vérre vonatkozó törvényének.”

³⁴⁴ Egész pontosan az *Őrtorony* egy cikke 1944-ben állapította meg, hogy a transzfúzió és a vér étkezés útján történő fogyasztása lényegében azonos, 1951-től képviselik határozottan elutasító álláspontjukat, ilyen irányú szervezett tevékenységük az 1980-as években erősödött fel. Ld. Isten Királysága uralkodik. Selters/Taunus, 2014. 112–113. p.

³⁴⁵ Ld. pl.: Vér. In: Érveljünk az Írásokból. New York, 2009. 420–426. p. Online: wol.jw.org; Engedelmeskedjünk Isten vérre vonatkozó törvényének! In: *Őrtorony*, 2014. november 15. 8–12. p. Online: wol.jw.org Stb.

Fontos még megállapítani, hogy Jehova Tanúi egyháza teljes mértékben tiszteletben tartja és támogatja a világi orvostudományt, betegség esetén az orvosi segítség igénybevételére buzdítanak. Nem osztják a katolicizmusra, illetve egyes újprotestáns mozgalmakra jellemző teológiáknak a hit általi gyógyulásra, csodákra és csodatételekre stb. vonatkozó tanításait.³⁴⁶ Ez azért is fontos, mert a vérátömlesztés elutasítása esetükben nem túlzott vallási meggyőződésből, vakhitből fakad. (Sok vallási közösség az isteni gyógyításba vetett hite miatt nem vesz igénybe orvosi segítséget, illetve azt a hitetlenség jelének tekinti.) A Tanúk az orvosoktól várják gyógyulásukat és nem pusztán megtagadják a – vértranszfúziós – kezelést, hanem ahelyett alternatív – vér nélküli – kezelést igényelnek, a „hitből való gyógyulás” és a világi orvostudomány elítélői azonban a helyettesítő kezeléseket is kifogásolják, illetve elutasítják.³⁴⁷ A Tanúk érdeklődéssel és támogatólag fordulnak az orvostársadalomhoz, bár ebben épp a vérátömlesztés tilalmával kapcsolatos missziójuk okozott gyakran nehézségeket.

A vértranszfúzió ügyének több összetevőjét is megállapíthatjuk. Nemcsak arról van szó, hogy Jehova Tanúi szigorúan tilalmazzák a vérátömlesztést (sőt ezzel összefüggésben a transzfúziós célzatú véradást is), annak minden belső egyházi következményével (az ilyesmiben bűnös elkülönítésével) együtt. Hanem arról is, hogy hozzá szeretnék segíteni tagjaikat és a világiakat egyaránt a vér nélküli gyógykezelések alkalmazásához. Tevékenységüknek így van egy kifejezetten az orvostudomány fejlődésére hatást gyakorló, erőteljesen propagandisztikus vonatkozása (alternatív orvosi megoldásokat keresése, szorgalmazása és támogatása). Az általuk vallási alapon felvetett kérdések az elmúlt időszakban társadalmi problémákká váltak, hiszen a vértranszfúzió elutasítása az orvosi etika, az egészségügyi igazgatás és törvényalkotás, a személyiségi jogok stb. területeire is átvezetett. (Etika kapcsán általánosságban párhuzamba lehet hozni az ügyet az eutanázia-vitákkal: joga van-e egy betegnek elutasítani az orvosi kezelést, akár életmentő beavatkozást, például vallási alapon? Dönthet-e a gyógyítás kérdésében magáról a beteg illetve – döntés- vagy cselekvőkép telensége esetén – helyette valaki más?)

Akár szimbolikusnak is tekinthető, hogy alighogy 1989 nyarán állami elismerést nyert a felekezet, nem sokkal később megjelent az első tudományos ismertetés a közösségnek a vérrel kapcsolatos tanításairól és az általuk felvetett problémákról.³⁴⁸ Pontosán ismertette a tanítás bibliai alapjait illetve azt, hogy a Tanúk nagyon is életpártiak, vagyis a vérátömlesztés elutasításával nem a halálra való készségüket hangoztatják, épp ellenkezőleg: meggyógyulni akarnak, de vér nél-

³⁴⁶ Ld. erről pl.: Boldogkői Zsolt: Az ima nem gyógyítja a betegségeket. In: *Origo*, 2016. szeptember 1. Online: origo.hu (A cikk említi, hogy Jehova Tanúi megengedőbbek az utóbbi időszakban a vérátömlesztés ügyében, ld. erről alább.)

³⁴⁷ Ld. pl. a védőoltásokat elutasító mozgalmak kapcsán: ÁNTSZ: hazugsággal beszélnek a szülőket az oltásról. In: *HVG*, 2011. november 15. Online: hvg.hu A nyilatkozó járványügyi szakember hangsúlyozta, hogy „az ÁNTSZ tiszteletben tartja a vallási meggyőződést”, amit azzal is illusztrált, hogy a Jehova Tanúi konstruktívan elfogadták az általuk ajánlott vér-helyettesítő eljárást.

³⁴⁸ Pécsi Tibor: Jehova Tanúi és a vér. In: *Élet és Tudomány*, 1989. július 29. 916–918. p.

kül. Már ez a cikk is végigvette a később gyakran felmerülő etikai problémákat, például arról, hogy mi az orvos kötelessége, ha egy Tanú kijelenti, hogy csakis transzfúzió nélküli kezelést fogad el, mit tegyenek például sürgős beavatkozás illetve kiskorúak esetén, továbbá ecsetelte a vér nélküli kezelések lehetőségét és sikerességét. Hasonló problémák már a kilencvenes évek elején is foglalkoztatták az orvostársadalmat. Az Országos Mentőszolgálat jogtanácsosa is arra hívta fel a figyelmet, hogy az élethez és az emberi méltósághoz való jog akár szembe is kerülhet egymással, és határozottan kijelentette: „Nem fogadom el, és jogilag sem tudom alátámasztani a vértranszfúzió megtagadását kiskorú esetében. Egy gyereket meghalni hagyni nemcsak erkölcsi, hanem jogi nonszensz is. [...] Az életről nem mondhat le egy olyan ember, vagy gyerek, akinek nincs akaratnyilvánítási lehetősége.”³⁴⁹ A megoldást ekkor abban látta, hogy olyan kórházi osztályokat kellene létrehozni, amelyekben Jehova Tanúi nyugodtan gyógykezeltethetik magukat, ahol tudják, hogy az orvosok pontosan tiszteletben tartják a vallásukból fakadó parancsolatokat.

A rendszerváltástól a 2010-es évekig tartó időszakot egy, a témával sokat foglalkozó orvos, Nyulasi Tibor kölcsönös tanulási folyamatként írta le. A 80-as évek végén az orvosok is gyanakvással, elutasítással fogadták az akkor még stencilezett sokszorosítású irodalommal náluk jelentkező Tanúkat, de a hívők sem voltak különösebb bizalommal az orvosok iránt, fellépésük inkább öncélú követelőzésnek tűnt. Aztán a kilencvenes években mindkét fél változott, oldódtak a bizalmatlanságok, kialakult egy kölcsönös együttműködés, az orvosok is rájöttek, hogy Jehova Tanúi nagyon is jó szándékúak, ráadásul tevékenységük hatása a gyógyítás gyakorlatára nagyon is pozitív. A betegjogok kérdése persze tőlük függetlenül is a demokratikus közélet egyik fontos témaköre lett, és a magyar közvélemény sok mindent elsajátított a nyugat-európai demokráciák értékrendjéből. Például azáltal, hogy az orvos előzetesen beszélget a beteggel, tájékozódik az állapotáról, igényeiről, félelmiről – ami nemcsak sikeresebb orvosi beavatkozást eredményezhet, hanem a későbbi félreértéseket, akár pereket is megelőzheti. A magyar orvosok is egyre nagyobb számban jöttek rá, hogy ha egy betegnek az a személyes igénye, hogy ne kapjon vért, azt meg lehet oldani, meg lehet találni a számára is megnyugtató lehetőséget. Ráadásul egyre többen jelentkeznek ilyen igénnyel a nem vallásos meggyőződésűek közül is.³⁵⁰

A vérátömlesztéssel kapcsolatos elkötelezettséget tükrözi a Tanúk egyik vezetőjének nyilatkozata, amikor arról kérdezték, hogy mi történne akkor, ha közúti balesetet szenvedne, és a transzfúzió megmenthetné az életét: „Akkor inkább nem akarunk élni. A hit szabadon választható, de ha ez a döntés megszületett, a szabályok már nem tartoznak a »tetszik–nemetszik« kategóriába.”³⁵¹ Általában

³⁴⁹ Székely László: Véradás – Jehova Tanúi. In: *Recept*, 1992. 2. sz. 10. p. (Berényi Júlia riportja)

³⁵⁰ Nyulasi Tibor interjú, 2016.

³⁵¹ Ollé Sándor: Tanúk hite. In: *Mai Nap*, 1994. augusztus 6. 4. p. (Pálmai Tamás riportja)

a Tanúk kiterő válaszokat adtak, ha a vérátömlesztés elutasításának következményeiről, vagy gyermekeik veszélyeztetéséről kérdezték őket, csak az alternatív megoldásokat hangoztatták.³⁵² Ennek kapcsán viszont érdekes, hogy például a Kecskeméti Vértanszfúziós Állomás főorvosa kifejtette, hogy nem ért egyet Jehova Tanúival, de tiszteletben tartja a vallásukat. Bár gondot okoznak az orvosoknak a kérésükkel, de mégis megsegítették az orvostudomány fejlődését, motiválták a kutatásokat, sőt már a vidéki kórháznak is adományoztak vértisztító-visszafolyató készüléket. A krízishelyzet esetén viszont az emberi élet mindennél fontosabb, s az orvosok akkor is vállalják a vértanszfúziót, közvetlen életveszély esetén, ha a beteg vagy hozzátartozója perrel fenyegetőzik. Ezzel azonban nagyon ritkán került sor, mert „a szülői szeretet felülkerekedik minden vallási hiedelemen”, vagyis a szülők rendszerint a gyermekeik érdekeit nézve hozzájárultak az orvosi beavatkozásokhoz. Sokakat bosszantott továbbá, hogy a véradást is tiltották, s véradónapokon is megjelentek, a Bibliára hivatkozva magyarázták a várakozóknak, hogy bűnös cselekedetre készülnek.

Jehova Tanúi és az orvosok közötti kapcsolatkeresésnek első fontosabb eredményei 1994-ben látszottak. A budapesti Szent János Kórház két orvosa (Krakovits Gábor és az említett Nyulasi Tibor) a Tanúk által szervezett sajtótájékoztatón fejtették ki a vér nélküli kezelésekkel kapcsolatos álláspontjukat: a műtétnek van lehetőség a beteg érdekeinek figyelembe vételére, sürgősségi esetben viszont akár kérése ellenére is vért kell neki adni – fejtegették, hozzátéve, hogy intézményük kész fogadni a vér nélküli műtétet kérő betegeket.³⁵³ Beszámolójukból kitűnik, hogy az alternatív gyógymódokat kereső kórházak és Jehova Tanúi szerencsésen egymásra találtak.³⁵⁴

Az ügyben megkérdezett orvosok érdeklődést tanúsítottak a Tanúk tevékenysége iránt.³⁵⁵ Cséffalvai Tibor szülész-nőgyógyász és Nyulasi Tibor rámutattak, hogy nemcsak vallási okból használják az infúziós készítményeket, hanem az orvostudomány fejlődése is ebbe az irányba mutat. A Szent János Kórházban alkalmazott vérhígítási módszerek pedig jobb keringési lehetőséget teremtenek műtét közben, különben is soknak tartották a felesleges transzfúziókat. Külön érdekes volt Juhász Györgynek, a Monori Szakorvosi Rendelő szülész-nőgyógyászának nyilatkozata, aki maga is tagja volt a Jehova Tanúi egyháznak. Nemcsak felekezetének elveit vette védelmébe, hanem részletesen kitért a vérátömlesztés elutasítása miatt őket támadó Németh Géza álláspontjára is. Utóbbi szavát tette, hogy a mentősök nem adhatnának vért például a közúti balesetet szenvedett

³⁵² Borka István: „A véradó életet ment!” – Jehova Tanúi meg tiltakoznak. In: *Alföldi Lapok*, 1994. szeptember 22. 3. p. (Koloh Elek riportja)

³⁵³ Itt hiány, ott gyarapodás. In: *Népszava*, 1994. április 21. 2. p.; N.O.: Jehova Tanúi vér nélküli kezelést kérnek az orvosoktól. In: *Magyar Hírlap*, 1994. április 21. 4. p.

³⁵⁴ Megjegyezzük, Jehova Tanúinak valóban kifejezett érdeke volt az orvostechnológiai eszközök fejlesztése. Ld. erről pl. az Egyesült Államok kapcsán: Sárkány Vera: Összejtek csöppostában. In: *Népszabadság*, 1995. november 24. 21. p.

³⁵⁵ Czene Gábor: Vértátrégiák nemcsak vallási parancsra. In: *Népszabadság*, 1994. január 22. 4. p.

Jehova Tanúinak, mire Juhász elmondta, hogy egy rohamkocsi nem szokott magával vérkészítményeket szállítani. Elismerte, hogy a szívműtétek és az ortopéd sebészet még nehezen boldogulna vérátömlesztés nélkül, viszont nagyon érdekes és tipikus vallási elkötelezettséget tükröző választ adott az ilyenkor „szokásos” kérdésre, miszerint Tanúként mit tenne, ha gyermekének lenne szüksége vérré: „Ezt a kérdést ön abban az országban teszi fel, ahol a szülők önrendelkezési joga megengedi a gyermekek megölését is? Az abortusz ugyanis egy gyermek életének méhen belüli elpusztítása. Csupán arra szeretnék rávilágítani, hogy a szülői önrendelkezést – cseppet sem következetesen – egyszer elfogadjuk, másutt meg vitatjuk.” Az orvosok többször is rámutattak az akkor hatályos jogszabályok elégtelenségére, és később is cikkeztek arról, hogy – a Tanúk tevékenységével összhangban – teljesen rendezetlen a vérrel való gyógykezelés kérdése.³⁵⁶

Általánosságban megjegyezzük, hogy a sajtó a vérátömlesztés megtagadása kapcsán többnyire a tragikus esetekkel foglalkozott,³⁵⁷ ám ezek száma valójában elenyészőnek volt mondható, egyáltalán nem általánosnak.³⁵⁸ (Magyarországon például emiatt nem fordult elő egyetlen haláleset vagy súlyos károsodás sem.) Leginkább azért figyelhetett fel rá a közvélemény, mert például a kisegyházakkal szembeni támadások idején alátámasztotta a fanatizmusukról vagy veszélyességükről kialakult képet. A Jehova Tanúival szembeni társadalmi bizalmatlanságot fokozta egy-egy olyan hír is, hogy például Hollandiában egy egyháztag beperelte azt az orvost, aki vérátömlesztést alkalmazva rajta megmentette az életét.³⁵⁹

³⁵⁶ Köbli Anikó: Sokszor lesz még vérhiány? In: *Népszabadság*, 1995. november 19. 25., 27. p.

³⁵⁷ 1994-ben egy szerb fiatalember halt meg a vérátömlesztés elutasítását követően, ő és apja is írásban jelentette ki, hogy Jehova Tanúiként nem kérnek az orvosi beavatkozásból. Ld.: A jehovista halála. In: *Népszabadság*, 1994. július 14. 14. p. Nem sokkal később egy 14 éves spanyol kislány illetve egy 13 éves, leukémiában szenvedő fiú halt meg, mert szüleik nem járultak hozzá a vértranszfúzióhoz. Ld. pl.: Konok Tanúk. In: *Új Dunántúli Napló*, 1994. szeptember 19. 2. p.; Egy ikerszülés és a transzfúzió visszautasítása után elhunyt 22 éves kismama története is megrázó volt, különösen azért, mert a tragédiához a családja is asszisztált: Szülése után meghalt a vérátömlesztést elutasító Jehova-hívő. In: *Index*, 2007. november 5. Online: index.hu.; Kanadában egy tanú-házaspár azért perelte be az államot, mert akaratuk ellenére vérátömlesztéssel kezelték koraszülött ikreiket, s ezzel megsértették a szabad vallásgyakorláshoz fűződő jogait. (Az országban korábban már kimondta a legfelsőbb bíróság, hogy a gondviselő akaratára ellenére is el lehet végezni az orvosi beavatkozásokat azokon a személyeken, akik nem tudnak magukról dönteni.) – Orvosi beavatkozás miatt perelnek a hatosikrek szülei. In: *Borsod Online*, 2007. április 17. Online: boon.hu. Különösen akkor akadt nagyobb médiafigyelem, ha híres emberről vagy hozzátartozójáról volt szó, pl.: Hite miatt halt meg a Motörhead gitárosának anyósa. In: *Index*, 2007. július 21. Online: index.hu. A 2010-es években egy Angliából Spanyolországon át Csehországba vitt, agyadaganattól szenvedő öt éves kisfiú ügye foglalkoztatta a világsajtót, akinek különleges protonterápiás kezelését a prágai klinika csak úgy vállalta, ha a tanú szülők írásos beleegyezésüket adták az esetleges vérátömlesztéshez. Ld.: Már Prágában van a rákbeteg kisfiú, akiért mindenki szorít. In: *HVG*, 2014. szeptember 8. Online: hvg.hu Stb.

³⁵⁸ Nyulási Tibor interjú, 2016.

³⁵⁹ Margit Patrícia: Halál Hollandiában, „élő végrendelettel”. In: *Népszabadság*, 1999. szeptember 23. 7. p.

Sokkal kevésbé érték el a közvélemény érdeklődését azok az orvosi, szakmai beszámolók, amelyek arról szóltak, hogy még olyan, kiemelten véréngényes műtėti beavatkozásoknál is, mint a szívsebészet, rendelkezésre állnak alternatív megoldások, továbbá a transzfúzióval végrehajtott beavatkozások lehet, hogy olcsóbbak, de korántsem kockázatmentesek.³⁶⁰ A szakorvosi elemzés aprólékosan kimutatta, hogy a vértranszfúziót helyettesítő eljárással műtött Tanú-betegek gyógyulási és regenerációs lehetőségei meglehetősen nagyok, és ez új távlatokat nyit mások számára is. („Véleményünk szerint a J[ehova] T[anú]i betegek szívsebészeti kezelése a »rutin eljárástól« eltérő néhány speciális módszer alkalmazásával viszonylag biztonságosan elvégezhető, még komoly műtėti kockázatot jelentő szívsebészeti beavatkozások esetén is.”) Más orvosok is részletes szakmai elemzésekben szóltak hozzá a témához.³⁶¹

Jehova Tanúi mindig magukkal hordtak és hordanak egy igazolást a vérátömlesztés elutasításáról.³⁶² Ennek tulajdonosa szilárd elhatározása alapján kijelenti: „Semmilyen körülmények között ne adjanak vérátömlesztést (teljes vért, vörös vértesteket, fehér vérsejteket, vérlemezeket vagy vérplazmát), még akkor sem, ha az orvosok ezt szükségesnek látják az életem vagy az egészségem megóvása érdekében.” A nyilatkozat tartalmazza, hogy elfogad „vért nem tartalmazó térfogatpótlókat” és egyéb vér nélküli gyógykezelést.

„Ez a törvényes direktíva azon jogom gyakorlását képezi, hogy elfogadjak vagy visszautasítsak orvosi kezelést mélyen gyökerező értékítéletem és meggyőződéseim szerint. Jehova Tanúja vagyok és ezt a direktívát a bibliai parancs iránti engedelmességből adom, mely így szól: Tartózkodjatok a vértől. (ApCsel 15:28,29.)”

A nyilatkozat tartalmazza annak kijelentését, hogy tisztában van a vérátömlesztés elutasításából fakadó veszélyekkel, a lap tulajdonosa vállal minden kockázatot, felmenti az orvosokat minden felelősség alól, „amely szakavatott kezelésük ellenére a vér elutasításából eredő károsodással kapcsolatos”. Hasonló igazolványt hordtak maguknál a gyermekes szülők is, amelyben mindezt kiskorú gyerekeikkel kapcsolatosan is kijelentik. Az ennek kapcsán megszólaltatott Tanúk kijelentették, hogy mereven tartják magukat az előíráshoz, s ha valaki tudtán kívül kapott vérátömlesztést, azt felmentik, de aki tudatosan elfogadta, azt a közösség kiközösíti. Nemes György, a békéscsabai kórház baleseti sebészetének főorvosa arról számolt be, hogy nem minden Tanú egyformán értelmezi a vallási

³⁶⁰ Péterffy Árpád: Szívműtétek Jehova Tanúinál. In: *Orvosi Hetilap*, 2000. 18. sz. 959–961. p.

³⁶¹ Ld. pl.: Verebély Tibor: A véradás veszélyei. In: *Magyar Bioetikai Szemle*, 1999. 2. sz. 16. p.; Nyulasi Tibor: Autotranszfúziós lehetőségek és határok. In: Uo., 17–18. p.; Pecze Károly – Balogh Xénia: A gyermekkori vérszegénység aktuális kérdései. In: Uo., 19–22. p.; Lőrincz Jenő: Az orvosi kezelés megválasztásában való részvétel sajátos esete, mint lelkiismereti és vallási probléma. In: Uo., 23–24. p.

³⁶² Panics Szabó Ferenc: Életünket, de vérünket ne. In: *Reggeli Kurír*, 1996. november 20. 9. p.

előírásokat, „élnek, élni akarnak a személyiségi jogaikkal, de más-más érzelmi alapról”, s volt olyan Tanú a praxisában, aki elfogadta, hogy közvetlen vérrokonaitól transzfúziót kapjon. Az életveszély elhárításával kapcsolatos esetekben az orvost szakmai, etikai szabályok kötik, nem mérlegelhet, s ez jogilag is megalapozott magatartás. A vérpótló eljárásokat ekkor még nagyon drágának minősítette, ahogy a megtisztított saját vér visszajuttatását célzó eljárásokat is. Ugyanígy vélekedett Somlai Rózsa gyermekorvos is, miszerint életmentés esetén az orvos nem mérlegelhet, és nem lehet tekintettel a felekezeti hovatarozásra. Jehova Tanúival kapcsolatosan elmondta, hogy 1989 óta megszorodtak a velük kapcsolatos gondok, tevékenységük „az orvos munkáját kifejezetten nehezíti, gátolja”. Több orvos (például Nagy Balázs, a Réthy Pál Kórház főigazgatója) is hangot adott annak az igényének, hogy az egészségügyi szabályozás legyen konkrétabb, különös tekintettel a Tanúk speciális helyzetére. „A beteget meg kell gyógyítani, függetlenül attól, hogy Jehova Tanúja vagy sem” – jelentette ki, hangsúlyozva, hogy a Tanúk igényének teljesítése esetén vádolhatók lennének foglalkozás közben elkövetett mulasztással. Az egészségügyi jog megkérdezett szakembere (Bagdi László) szerint ugyanakkor már akkor is joga volt a betegnek arra, hogy – a következmények és felelőssége tudatában – nemet mondjon az orvosi kezelésre, az orvosnak pedig kötelessége ebben az esetben a helyettesítő terápia alkalmazása. Életmentő beavatkozás vagy a beteg nyilatkozatképtelensége esetén azonban „szabad kezét kap az orvos”.³⁶³

A kilencvenes években olyan riport is megjelent a témában, amelyből például kiderül, hogy egyes gyermekorvosok a szülők tudta nélkül adtak vért Tanúk gyermekeinek, mondván: „Életveszélyes állapotban még a szülő sem tagadhatja meg a kezelést.”³⁶⁴ Ha mégis kiderülne – fejtegette a megkérdezett orvos –, nyugodt lelkiismerettel állna bíróság elé, a felmentése biztos tudatában. A szintén megszólaltatott alkotmányjogász (Halmi Gábor) pedig arra hívta fel a figyelmet, hogy a családjogi törvény értelmében a szülő nem veszélyeztetheti gyermeke életét, márpedig a jog álláspontja szerint a transzfúzió megtiltása ennek minősül.

Alighanem az orvosokat látogató Tanúk aktivitásának is komoly szerepe volt abban, hogy egy új, szintetikus vérpótló „csodaszer” kifejlesztésekor az első kedvezményezettek éppen a kérdésben különösen érdekelt Jehova Tanúi lettek.³⁶⁵ A kilencvenes évek közepétől – párhuzamosan egy új, a betegjogokat modern szemlélettel szabályozó egészségügyi törvény előkészítésével – tovább nőtt a téma iránti érdeklődés. Egyre többször elhangzott például, hogy a kilencvenes években az AIDS terjedése miatt „talán azokban is támadt némi szkepszis a vér-

³⁶³ Hasonlóan nyilatkozott korábban Schultz Károly Tolna megyei gyermekorvos is: Eutanázia és reklám. Beszélgetés az orvosi etikáról. In: *Szekszárdi Vasárnap*, 1995. február 5. 3–4. p. (-szepesi-)

³⁶⁴ Bús Ella: Vértelen imádat. In: *Mai Nap*, 1996. március 12. 29–31. p. A cikkben megkérdezett tanú-szülő szintén kitérő választ adott arra a kérdésre, hogy mit tenne, ha gyermekének életmentő vértranszfúzióra lenne szüksége: „Az igaz keresztények tudják, hogy a vér elfogadása véték. A teremtő törvénye kötelező.”

³⁶⁵ Lindner András: Vér helyett művér. In: *HVG*, 1996. május 25. 85–86. p.

átömlesztéssel szemben, akik eddig nem láttak veszélyt e módszerben. És az is lehet, a világ hálás lesz Jehova Tanúinak, akiknek a kezdeményezésére egyre nagyobb teret hódít a vér nélküli sebészet.”³⁶⁶ Az idézett riportból kiderül, hogy Jehova Tanúi már 1992-től szervezik ún. Kórházi Összekötő Bizottságaikon keresztül, hogy tagjaik hitüknek megfelelő orvosi ellátásban részesülhessenek, illetve kutatják és népszerűsítik az alternatív megoldásokat. Utóbbit egyébként a külvilág is egyre jobban igényelte az AIDS, a hepatitis terjedése illetve a transzfúzió szövődményei miatt. Jankovics Tibor az említett Tanú-bizottság budapesti elnökeként arra hívta fel a figyelmet, hogy a vérátömlesztés elsődlegességének képzete azért tartja magát olyan erősen, mert olcsónak és gyorsnak tűnt korábban, azonban kiváltását a modern orvostudomány egyre inkább lehetővé teszi. A vérpótló gyógyszerek mellett megemlítette a lézersebészeti eljárásokat (vérzés nélkül elvarrja az ereket), a „sejtmentő” készülékek által a páciens saját vérének megtisztítását és visszajuttatását stb. Elismerte, hogy ezek ugyan egyelőre drága eljárások, ennek ellenére már nemcsak az Egyesült Államokban, hanem Magyarországon is használatosak voltak. A szóvivő elmondta, hogy kialakult egy jól szervezett, bár nem különösebben látványos együttműködés Jehova Tanúi illetve az orvosok (mintegy 40 kórházi osztály, 160 orvos) között:

„Mi úgy gondoljuk, hogy ilyen esetekben nem vallási, hanem orvosi-szakmai kérdésekről van szó. Mi nem akarjuk meggyőzni az orvost, csak arra kérjük, hogy tartsa tiszteltben a beteg etikai állásfoglalását. Ugyanúgy, mintha mohamedán lenne, és nem ehete disznóhúst... Jehova Tanúi mindig azt hangsúlyozzák, hogy sohasem az elutasítás a lényeg, hanem a kommunikáció és az alternatíva megkeresése.”

Jehova Tanúi Magyarországon tartózkodó vezetői, Karlheinz Hartkopf és Stefan Aumüller megerősítették, hogy mindez a tevékenység pontosan követi az egyház világméreteken alkalmazott stratégiáját, például működtettek egy nemzetközi orvosi szakirodalom-adatbankot is. Hartkopf szavai különösen érdekesek a Tanúk hozzáállása szempontjából: „Nem elitellátást akartunk megszervezni, inkább kísérleti alanyként kínáltuk fel magunkat az orvostudomány számára, s az orvosok közül nagyon sokan éltek is a lehetőséggel.” Ha egy orvos becsapja Jehova valamely Tanúját, és tiltása ellenére vérrel kezeli, külföldön rendszerint perre mennek, de Magyarország esetében ez nem biztos. Ennek okát abban jelölte meg, hogy „ha ilyesmi megtörténik, az etikai vétséget már nem lehet helyrehozni...”

1996-ban gőzerővel zajlott az egészségügyi törvény előkészítése.³⁶⁷ Jehova Tanúi számára fontos üzenet volt, hogy az Egészségügyi Tudományos Tanács Tudományos és Kutatásetikai Bizottsága többször hozott olyan határozatot, amely

³⁶⁶ Gyémánt Mariann: Vér nélkül műtik Jehova Tanúit. In: *Esti Hírlap*, 1996. május 7. 1., 4. p.

³⁶⁷ A törvény módosítás ügyében a köztársasági elnöknel is „lobbiztak” a Tanúk, Göncz figyelemre méltónak nevezte törekvéseiket, de nem látta biztosnak a jogszabályi környezet megváltozását. Göncz Árpád Podlovics Györgynek, Budapest, 1996. szeptember 26. – MJTE Archívuma.

szerint a cselekvőképes betegnek jogot kell adni arra, hogy visszautasítsa az orvosi kezelést, akár vallási-lelkiismereti, akár egyéb, személyes okokból. A magzatok és a gyermekek esetén azonban fenntartották azt, hogy életükről még a szülők, gondviselők sem dönthetnek.³⁶⁸ Az egészségügyi törvény átfogó szemléletváltást indított útjára a betegek jogaival, döntési lehetőségeivel, tájékoztatásával kapcsolatosan. A szakember így írt erről:

„Az orvosnak, illetőleg az egészségügyi dolgozónak kötelessége, hogy tiszteletben tartsa páciense lelkiismereti, vallási és egyéb személyes meggyőződésén alapuló döntéseit. Az egészségügy területén ez az alapjog nemcsak azt jelenti, hogy a betegnek joga van mások jogainak és szabadságainak figyelembevételével gyakorolnia vallását, akár a kórház falai közt is, hanem többek között azt is, hogy a mindenki által elfogadott »racionális« érveken túl a beteg azon az alapon is elutasíthatja a gyógykezelést, hogy az ellentétes lelkiismereti, vallási meggyőződésével. A lelkiismereti szabadság kérdéskörébe tartozik Jehova tanúinak gyógykezelése, illetve az általuk elutasított transzfúzió orvosi elfogadása is. Jehova tanúi nem utasítják el a gyógykezeléseket általában, tehát szeretnének meggyógyulni, csupán a transzfúziót vetik el. Épp ezért csak akkor jelentkezik jogi-etikai probléma, ha olyan beavatkozásra kerül sor, amely elengedhetetlenül teszi a transzfúziót.”³⁶⁹

Jehova Tanúi örömmel üdvözölték az Egészségügyi Tudományos Tanács állásfoglalását, „korszakosnak”, „előremutatónak” minősítették, akkor is, ha tudták, a folyamatban nem játszottak meghatározó, legfeljebb egyfajta katalizátor-szerepet.³⁷⁰ A szigorú és kusza normarendszer helyébe lépő világos szabályozás tiszta képet teremt az életet és az orvostudományt tisztelő Tanúk, valamint a transzfúziót egyéb okokból elutasítók számára egyaránt. A kritikus helyzetekben (például baleset esetén) a beteg mielőbbi kórházba juttatását szorgalmazták, ahol van lehetőség alternatív eljárásokra. Nem az eljáráshoz kell a beteget igazítani, hanem a beteg igényeihez szabni a gyógyítás módját – hangoztatta az egyház részéről Jankovics Tibor. Az etikai bizottság állásfoglalását azért is értékelték nagyra, mert

³⁶⁸ Köbli Anikó: Elhárítható lesz az életmentés? In: *Népszabadság*, 1997. január 16. 15. p. Ld. még a tanács állásfoglalásaiból: „Az angol-amerikai jogrendszerben kompetens beteg mindenféle orvosi kezelést visszautasíthat, akár életmentő orvosi kezelést is, tehát senkit nem lehet kényszeríteni arra, hogy akarata ellenére bármilyen orvosi kezelésben részesüljön. Ez alól csak akkor tesznek kivételt, ha az illetőnek kiskorú gyerekei vannak, akiket a beteg árvaságra ítélné azzal, hogy életmentő kezelést visszautasítana, vagy ha az illető jelzi, hogy nem fog ellenállni, ha vele szemben kényszergyógykezelést alkalmaznak. (Ilyen például a Jehova tanúi felekezethez tartozó, ha nem akar életmentő transzfúziót, de jelzi, hogy nem fog ellenállást tanúsítani, ha azt a bíróság mégis elrendeli.)” Kovács József: Az eutanázia etikai dilemmái. In: Az Egészségügyi Tudományos Tanács Tudományos és Kutatás-etikai Bizottság (ET-T TUKÉB) állásfoglalásai. (1990–1999) Szerk.: Vizi E. Szilveszter. Bp., 2002. Online: Egészségügyi Tudományos Tanács: ett.acek.hu / Archivum.

³⁶⁹ Sándor Judit: A betegek jogainak kodifikálásáról. In: *Fundamentum*, 1997. 87–100. p.
³⁷⁰ Jankovics Tibor interjúja az *Ablak* c. tévéműsorban: M1, 1997. január 24. – MJTE Archivuma.

segített tisztázni a vallásszabadsághoz való jog és az élethez való jog viszonyát. A szövivő arról beszélt, hogy az „egyén autonómiájának tiszteletben tartása egy nyitott társadalomhoz vezet”, amikor nem az állam, vagy annak közfeladatot ellátó képviselője hozhatja meg az egyén életében meghatározó döntést, nem akarja mindenáron annak felelősségétől megfosztani. Ez a döntés a civil társadalomra, az állampolgárok felnőttként való kezelésére is komoly hatást gyakorol – vélekedett.

Az életmentő beavatkozások által felvetett bioetikai kérdéseknek külön szakirodalma keletkezett. Az ezredfordulón egy neves bioetikus úgy vélekedett, hogy amikor Jehova Tanúi elutasítják a vértranszfúziót, „a vallásszabadsághoz való alkotmányos jog kerül szembe azzal a magyarországi elvvel, hogy életmentő beavatkozást a beteg nem utasíthat el, ha nem szenved rövid időn belül mindenféle orvosi kezelés ellenére is halálhoz vezető gyógyíthatatlan betegségben, illetve ha nincs olyan gyógyíthatatlan betegsége, melyben önmagát fizikailag képtelen lenne ellátni, vagy melyben fájdalmai megfelelő gyógykezeléssel sem lennének enyhíthetők”.³⁷¹ Azokban az esetekben, ahol például kiskorú gyermekről, vagy szülő nőről volt szó, az angolszász országok joggyakorlata az egyedi bírói esetek elvét alkalmazta, de általában nem engedte meg, hogy vallási meggyőződésből bárki kiskorú vagy meg nem született gyermeke életét veszélyeztesse, sőt olyan esetben is elrendelték a Tanúk esetében a vértranszfúziót, amikor kiskorú gyermekei voltak, mondván: nem ítélni őket árvaságra vallási alapon. A szakember diagnózisa pontosnak mondható erre az időszakra: „Magyarországon ez a kérdés a gyakorlatban rendezetlen, s így minden egyes orvosnak egyedileg kell megbirkóznia ezzel a problémával. Ez nem megnyugtató állapot sem az orvos, sem a Jehova Tanúi közé tartozó betegek számára, így célszerű lenne a kérdést jogilag is rendezni.”

A jogi rendezés egy jelentős részét az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. tc. elvégezte, ami rendkívül kedvező volt Jehova Tanúinak, hiszen alapvető betegjogként mondta ki a cselekvőképes páciensek számára az ellátás visszautasításának jogát.

A törvény előkészítésekor Jehova Tanúi hangsúlyozták a nyilvánosság előtt, hogy nemcsak az elutasítást akarják az orvosokkal közölni, hanem az alternatív gyógymódokat is felvázolni – erre a következtetésre pedig azért jutottak, mert felfogásuk szerint az általuk vélt bibliai előírásban ésszerű és az emberiség számára hasznos (eddig fel nem fedezett) követelményeket tudtak kimutatni, az Istentől származó parancsolatok pedig minden ember javát szolgálják.³⁷²

Az egészségügyi törvénnyel kapcsolatos tárgyalások közepette nyilatkozó orvosok is egyre inkább támogatták Jehova Tanúi törekvéseit. Matkó Ida aneszteziológus például a SOTE Ér- és Szívsebészeti Klinikáján évi 18-20 transzfúzió

³⁷¹ Kovács József: A cselekvőképesség megállapításának bioetikai elvei. In: *Fundamentum*, 2000. 2. sz. 91–96. p.

³⁷² Jankovics Tibor interjúja a *Napraforgó* c. tévéműsorban: M1, 1996. – MJTE Archívuma.

nélküli műtétről számolt be.³⁷³ A bonyolult jogi kérdésekről kifejtette, hogy a gyermek nevében beavatkozást megtiltani még az Egyesült Államokban sem lehet: „A gyerek élete ugyanis nem a szülő tulajdona: ő önálló személy.” Nemcsak Jehova Tanúi jönnek a vérműtét kezelés igényével, s ezekben – a főleg felvilágosult értelmiségi rétegekben – a fertőzésektől való félelem ugyanolyan erős motiváció, mint Jehova Tanúinak vallásossága. (Utóbbit egyébként figyelemre méltó jelenséggént kezelte, például azért is, mert a közösség kész volt összefogni és adakozni tagjaik méregdrága, vérhelyettesítő gyógyszereire.) Fontosnak nevezte, hogy ne csapják be a betegeket, szándékaiknak megfelelő ellátást kapjanak. Az új betegjogi szabályozást ugyan nagy előrelépésnek nevezte, de hagyott nyitva jogi és etikai dilemmákat, például azt, hogy az utódokra tekintettel kell lenni az orvosi beavatkozásról (az életről) való lemondás kapcsán, s az orvost a törvény sem hatalmazza fel a „felmentő nyilatkozat” korlátozás nélküli elfogadására. Ráadásul a leggondosabb eljárás mellett sem biztos, hogy méltányolni lehet a beteg kérését, s jogos felvetés volt, hogy hány orvos fogja vállalni az eleve vesztes kimenetelű beavatkozásokat. Elmondta továbbá, hogy az előzetes tájékoztatás nyomán sok Jehova Tanúja már addig is elállt inkább a műtétektől. Szakmai kérdésekre térve fontosnak nevezte, hogy nem a vérműtét készülék vagy a vérhelyettesítő eljárás a fontos, hanem az az orvosi csapat, amelyik méltányolja a beteg kéréseit, hiszen nagyobb beavatkozásokhoz nagyobb és összeszokottabb csoportra van szükség. Leszögezte viszont, hogy a vér nélküli műtét nem valamiféle többlétszolgáltatás, továbbá „a vérműtét készülék nem vallási kellék, hanem a műtét technika része, amely arra szolgál, hogy a beteg megkapja a neki járó kezelést”. A budapesti Szent István Kórház is arról számolt be, hogy már ott is plazmaszerekkel helyettesítették a vérátömlesztést Jehova Tanúi esetén, s a beteget egyre jobban bevonják saját gyógyításának folyamatába, párbeszédre törekcszenek.³⁷⁴

1999–2000 körül kezdett a helyzet jobban megváltozni, összefüggésben azzal, hogy a megelőző években „a vér nélküli orvoslás és sebészet előlépett az ismeretlenségből és a mai orvosi gyakorlat ösztönző erejévé vált”.³⁷⁵ A Jehova Tanúi által létrehozott Kórházi Információs Szolgálat (KOISZ) egyrészt a Tanúkat, illetve a vérrel történő gyógyítást elutasító egyéb pácienseket látja el az alternatív kezelésekre vonatkozó információkkal, másrészt minél több orvoshoz próbálja eljuttatni a témával kapcsolatos referencia-anyagokat, próbálja „összehozni” a pácienszt a vér nélküli kezelést alkalmazni hajlandó orvosokkal, felhívták a figyelmet azokra az intézményekre (egyfajta „referencia-kórházakra”) is, amelyek vállalták az alternatív beavatkozást. A Kórházi Információs Szolgálat az ezredforduló időszakában fokozta tájékoztató tevékenységét, egyre több egészségügyi intézményt kerestek fel felvilágosító kampányukkal. „A KOISZ-nak nem az a szándéka, hogy megmondja az orvosoknak, hogyan kezeljék a betegeiket” – szögezte le Janko-

³⁷³ Gyémánt Mariann: Vér nélküli műtétek. In: *Színes Vasárnap*, 1997. február 16. 1., 6. p.

³⁷⁴ B.R.: Magyar beteg: mi fáj, gyere mesélj! In: *Népszabadság*, 1997. november 20. 4. p.

³⁷⁵ -fké-: Vér nélküli orvoslás. In: *Tolnai Népszerűség*, 1999. november 17. 1. p.

vics Tibor szónívó. „Célkitűzésünk az, hogy három évtized tapasztalatát, valamint orvosok ezreinek a szakvéleményét osszuk meg annak érdekében, hogy a betegek biztonsága világszerte jobb legyen.” A vérátömlesztés ügyében 1999-ben Semjén Zsolt államtitkár is kezdeményezett egy konzultációt, amely konstruktív légkörben zajlott, Jehova Tanúi részletesen beszámolhattak álláspontjukról, a vérhelyettesítő eljárásokkal kapcsolatos kampányukról, eszközbeszerzéseikről, ami jelentősen eloszlatta az állami szervek információhiányát, esetleges ellenérzéseit.³⁷⁶

Jehova Tanúi fegyelmezetten tudomásul vették, amikor 1999-ben az állampolgári jogok országgyűlési biztosa úgy foglalt állást, hogy a beteg kezelést visszautasító joga nem terjed ki az akut életveszély esetére, ha ugyanis nincs más megoldás, a vérátömlesztést akkor is alkalmaznia kell az orvosnak, ha a páciens korábban ezt cselekvőképes állapotában megtiltotta.³⁷⁷ Viszont az ügy kapcsán jelentették be, hogy a KOISZ-ra építve egy évig tartó európai kampányba kezd az egyház a vérátömlesztést helyettesítő alternatív gyógymódok keresésére, s ebbe Magyarország is aktívan bekapcsolódik, már csak azért is, mert – mint Ungár László szülész-nőgyógyász megerősítette – az ezredfordulón a vér nélküli módszerek összességében nem is drágábbak, a vér tárolása pedig egyre többbe kerül. Foglalkozni kell az alternatív gyógymódokkal – hangoztatta –, bár elismerte, hogy a transzfúzió teljesen még nem iktatható ki az orvosi gyakorlatból.

Megszóltak az orvostársadalomban más hangok is. Nemes László hematológus például Jehova Tanúi gyógyítása kapcsán rendkívül „körülményes” eljárásról beszélt, s elmondta: továbbra is előfordul, hogy „kegyes hazugságokkal” is kezeltek Tanú-betegeket.³⁷⁸ A kritikusok nem tartották szerencsésnek a Tanúknál lévő „élő végrendeleteket”, vagyis olyan iratokat, amelyekben a beavatkozást felfogó- és cselekvőképességük birtokában megtiltották, s következetlenséggel is vádolták a Tanúkat. (Például azért, mert bizonyos gyógyszerek használatát – albumint, immunglobulinokat és a hemofília gyógyításához használt készítményeket – nem tiltották, pedig ezek is emberi vér felhasználásával készültek, csak a transzfúzióval szemben voltak ennyire kritikusak.³⁷⁹) Vádolták őket érzéketlenséggel is a visszautasítás miatti esetleges halálesetek kapcsán, aminek a Tanúk nem tulajdonítottak nagy jelentőséget. Pető László szónívó viszont hangsúlyozta: Jehova Tanúi „nem a halálhoz való jogukat gyakorolják, hanem a vallásukat”.

³⁷⁶ Egyed Judit interjú, 2016.

³⁷⁷ Cz. G.: Jehova tanúi: vértelen kampány. In: *Népszabadság*, 1999. október. 9. 19. p.

³⁷⁸ Erősebb az ősi törvény. In: *Népszava*, 1999. augusztus 24. 6. p.

³⁷⁹ Ilyen típusú kritikák később is megfogalmazódtak. Például arról cikkeztek, hogy a 20. század közepén még közömbösebbek, sőt elfogadóak voltak a véradás iránt, később is csak kifogásolták, az 1950-es évek végétől került tanaik közé az egyértelmű tiltás, ezzel párhuzamosan 1931–1952 között tiltották az injekció beadását, előtte és utána viszont nem. Ld.: Izsák Norbert: Csak az a világvég. A Jehova Tanúi teológiája. In: *HVG*, 2002. november 2. 87–90. p. Jehova Tanúi korszakunkban egyáltalán nem voltak védőoltás-ellenesek, csak a vérkészítményeket is tartalmazó vakcinák beadatását tiltják. Ld.: Kuslits Szonja: Megbetegedések tízezreit lehetne megelőzni. In: *Magyar Nemzet*, 2016. szeptember 24. Online: mno.hu

A nemzetközi jogi környezet sem volt egyértelműen támogató. Az Európa Tanács számára a vallási mozgalmakról szóló jelentés szerzője (Hegyi Gyula magyar szocialista politikus) például úgy vélte, hogy „hitelvi megfontolásokra hivatkozva ne lehessen megkerülni az indokolt orvosi kezelést”, akkor sem, ha terjed a vérhelyettesítő eljárások alkalmazása.³⁸⁰ A gyermekek esetében fenntartják, hogy a transzfúzió szükségessége ügyében az orvos szava legyen a döntő.

Jehova Tanúi álláspontját teoretikus igénnyel az egyház több nyilatkozatban is összefoglalta.³⁸¹ Jankovics Tibor maga is „merész kezdeményezésnek” tekintette a Jehova Tanúi illetve az orvostársadalom közötti jobb kommunikáció, a hatékony kapcsolat kialakítására tett erőfeszítéseket. Ismertette továbbá ennek intézményesített eszközeit, a Brooklynban felállított Kórházi Információs Szolgálatot és annak nemzeti keretek között kialakított helyi szervezeteit, valamint a hálózatszerűen szervezett Kórházi Összekötő Bizottságokat. Utóbbiak a nagyobb városok egészségügyi centrumai és a helyi Tanúk között létrehozott, a kezelőorvosok és az egyház tagjai közötti információcserét jelentő szervezeteket jelent, melyek folyamatosan gyűjtik és cserélik az orvosi szakirodalomban megjelenő álláspontokat. A KOISZ „naprakész listával” rendelkezik – jelentette ki, mely az adott térség együttműködésre kész orvosait tartalmazza, továbbá az alternatív kezeléseket folyamatosan frissítő adatbázist. A legteljesebb együttműködési készséget, továbbá a félreértéseken alapuló konfliktusok elkerülésének szándékát hangoztatta, s úgy tűnik, jogosan szögezte le, hogy ezt a „bölcst döntést” az orvosok érdeklődése visszaigazolta. Haraszti Zoltán pedig az egészségügyi törvény által kínált lehetőségek kihasználásáról, az egyre kedvezőbb társadalmi közegről írt. „A Tanú-betegek kezelése során felmerülő konfliktusok száma napjainkban a nullához közelít”, aminek okát az egyház és az orvosok egyre jobb, megértésen alapuló együttműködésében jelölte meg. Szorgalmazta az egészségügyi törvény, a betegek jogait szabályozó paragrafusok további „finomítását”, a meglévő konfliktushelyzeteket minimalizáló szabályozás kialakítását, mert az önrendelkezés joga még nem érvényesül teljesen maradéktalanul, maradtak a szabályozásban tisztázatlan pontok. Hasonló következtetésre jutott az egészségügyi törvény passzusait részletesen elemző külső szakember is.³⁸² Leginkább neuralgikus kérdésnek a gyermekek esetén való visszautasítás jogát tekintette, sem a Tanúk, sem a kezelőorvos részéről sem könnyen feloldható dilemmának tekintve a helyzetet. Összességében mégis előrelépésnek, nemcsak a beteg-, hanem általában az emberi jogok érvényesülésének nevezte az ezredfordulóra kialakult helyzetet, a vallás- és lelkiismereti szabadság, valamint a gyógyítás érdekeinek együttes érvényesülése érdekében született, demokratikus szabályozást.

³⁸⁰ Czene Gábor: Jelentés egyházi támogatással. In: *Népszabadság*, 1999. június 21. 5. p.

³⁸¹ Jankovics Tibor: Kommunikáció, kooperáció: Igen, konfrontáció: Nem! Jehova Tanúi együttműködése az orvos-társadalommal egy igen kényes szakmai kérdésben. In: *Magyar Bioetikai Szemle*, 1999. 2. sz. 13–15. p.; Haraszti Zoltán: Egészségügyi törvény, betegjogok és Jehova Tanúi tapasztalatai. In: *Lege Artis Medicinae*, 2000. 3. sz. 265–266. p.

³⁸² Csapody Tamás: Az ellátás visszautasításának joga és a vértranszfúzió. In: *Lege Artis Medicinae*, 2000. 3. sz. 260–264. p.

Mikola István, az Országos Hematológiai és Vértranszfúziós Intézet igazgatója (nem sokkal később egészségügyi miniszter, a Fidesz meghatározó politikusa) is támogatta Jehova Tanút, örömmel konstataálta, hogy az 1997-es törvény megteremtette a vérátömlesztés nélküli kezelések jogi lehetőségét, és sajnálkozott azon, hogy Magyarországon – a kívánatos 3 % helyett – még csak a műtétek alig 1 %-ában alkalmazták az alternatív eljárásokat.³⁸³ Köszönetét tolmácsolta a magyar egészségügy nevében Jehova Tanúinak, mert a drága sejtmentő és egyéb eszközök beszerzését jelentős adományokkal támogatták.

2007-ben történt az a magyarországi eset, amikor az egyik kórházba vitt kisgyermek Tanú szülei elutasították a vértranszfúziós kezelést, viszont találtak egy másik kórházat (a Kórházi Összekötő Bizottság segítségével), amelyik vállalta ugyanezt vér nélküli gyógyítás formájában. Az első intézmény ügyeletes orvosa azonban nem volt hajlandó átszállíttatni a beteg gyermeket, viszont feljelentette a szülőket kiskorú veszélyeztetése miatt. Az ügyből bírósági per lett, amelyben a szülőket felmentették, hiszen semmilyen módon nem akadályozták a munkájukat végző orvosokat, arra kísérletet sem tettek. Az ítélet indoklása így szólt: „Az a tény, hogy a vádlottak – és kiskorú gyermekük is – Jehova Tanúi és ezen okból a vértranszfúziót még az életveszély elhárítása esetén is elutasítják, továbbá ebből az okból vértranszfúzióhoz beleegyezésüket nem adták, szülői kötelezettség-szegésnek nem tekinthető, ez a kérdés ugyanis az ember vallási-, lelkiismereti szabadságjoga körébe tartozik.”³⁸⁴

A már említett, 1999-ben indított tájékoztató kampány részeként maga az egyház is szervezett tájékoztató fórumokat. 2000. április 7-én például a csepeli kongresszusi termükbe invitálták az érdeklődőket *Orvostudomány és lelkiismeret nyílt napra*, melyen ismert és alkalmazott alternatívákat kínáltak a „donorvér használatának elkerülésére”.³⁸⁵ A fórum megnyitását Tomka Miklós vallásszociológus vállalta, részt vett rajta Völgyes Sándor, a Jehova Tanúi egyház elnöklő bizottsági tagja mellett két neves orvos is. Tomka a konferencián a vallási türelmetlenség, kisegyházakkal szembeni intolerancia magas magyarországi szintjéről beszélt, továbbá arról, hogy „a sokféleség nem veszélyezteti a vallási létet, a versenyhelyzet inkább ösztönző erőt jelent az egyházaknak”. A konferencia orvos előadói a vér nélküli gyógyítás iránti – Jehova Tanúin kívül is tapasztalható – igény növekedéséről beszéltek. Elhangzott, hogy addig mintegy hatszáz magyarországi orvossal vették már fel a Tanúk a kapcsolatot.³⁸⁶ De a Tanúk bekapcsolódtak a különböző egészségügyi szervezetek és intézmények által szervezett tudományos tanácskozások programjába, például 2001 novemberében *A transzfúzió visszautasítása. Jogok – lehetőségek – korlátok* kerekasztal-beszélgetésben neves orvosok, transzfúziológiai szakemberek mellett Pető László Tanú-szóvivő is részt vett, egyébként

³⁸³ H.M.: Vér nélkül biztonságosabb. In: *Népszabadság*, 2000. május 12. 24. p.

³⁸⁴ MJTE, 2014. 59. p.

³⁸⁵ Orvostudomány és lelkiismeret. Meghívó. Budapest, 2000. április 7. – MJTE Archívuma.

³⁸⁶ Cz. G.: Vér nélküli gyógyítás. In: *Népszabadság*, 2000. április 8. 19. p.

egy helyi római katolikus plébános társaságában.³⁸⁷ 2009 őszén a Vas megyei Bükfürdőn tartotta kétnapos konferenciáját a mentésirányítás aktuális kérdéseiről a Magyar Oxyológiai Társaság és a Vas Megyei Mentésügyi Alapítvány. A számos orvostudományi szakember, mentős stb. között előadást tartott Jankovics Tibor, természetesen a vértranszfúzió ügyéről, ekkor – illeszkedve a szimpózium témájához – a vér nélküli sürgősségi ellátás problémáiról. Hangsúlyozta, hogy az egyház tagjai nem azért kérik a transzfúzió mellőzését, mert kételkednek az orvostudományban, épp ellenkezőleg, a Tanúk nagyon is elfogadják és nagyra értékelik a világi orvosok tevékenységét. A különleges helyzetekben (például mentőautóban) nem lehet vitatkozni bizonyos orvostikai és szakmai kérdésekről, ezért előzetesen szeretnék meggyőzni az orvostársadalmat a Szentírásból eredeztetett magatartásuk elfogadásáról, ösztönözni a szakembereket az alternatív eljárások felkutatásáról és alkalmazásáról.³⁸⁸ A 2000-es években Jehova Tanúi részvétele az egészségügyi konferenciákon folyamatosnak mondható, egészen a legutóbbi időkgig. A 2016. novemberi, ötödik alkalommal megszervezett betegjogi szakmai napon a – sokatmondó című – *Kommunikációs csapdák a gyermekműködési ellátásban* c. szekcióban beszéltek meg orvosok illetve az egyház képviselői azt, hogy „milyen viszonyban van egymással az életmentő beavatkozás visszautasítása és a vallásszabadsághoz való alkotmányos jog”.³⁸⁹

A vér nélküli szemlélet további hódítása volt tapasztalható orvosszakmai körökben a kétezres években is.³⁹⁰ Hoffer Izabella, az Országos Vérellátó Szolgálat főigazgató-helyettese úgy fogalmazott, hogy „a vércsoport-összeférhetlenségi problémák egyre kevésbé aggasztják a kutatókat-klinikusokat, mivel a sürgősségi esetekben (baleseteknél, katasztrófahelyzetekben), amikor úgyszólván idő teljes körű vércsoportvizsgálatra, megpróbálják kiküszöbölni a vér használatát”, infúziós oldat keringetésével tartásuk fenn a szervezet működését, amíg a beteg a kórházba érkezik. Az idegen vér emberi szervezetbe jutását egyre inkább kiküszöbölni kívánó orvosi hozzáállás pontosan megfelelt Jehova Tanúi törekvéseinek.

Az ezredforduló időszakában „felpörgő” vértranszfúzió-ellenes aktivitás a Tanúk bibliaértelmezésére és hitgyakorlatára sem maradt hatástalan. 2000-ben jelent meg a médiában híradás arról, hogy Jehova Tanúi központi irányító testülete kis mértékben ugyan, de korrigálta a vérátömlesztéssel kapcsolatos teológiai álláspontját.³⁹¹ Ezt követően nem azonnali kizárás sújtotta azokat a Tanúkat, akik a

³⁸⁷ Tudományos továbbképzési előadássorozat és kórházi, diagnosztikai, gyógyszerészeti, rehabilitációs szakkiállítás. Programfüzet. Szeged, 2011. november 11–14. – MJTE Archivuma.

³⁸⁸ Bartha Szabó József: Tudományos konferencia: Hogy időben érkezzenek, és szakszervezők ellássanak..! In: *Gondola*, 2009. október 20. Online: gondola.hu

³⁸⁹ Az egészségügyi ellátás aktuális jogi és etikai kérdései. V. Betegjogi szakmai nap és konferencia. Programfüzet. Budapest, 2016. november 18. – A Semmelweis Egyetem honlapja: semmelweis.hu

³⁹⁰ Sindelyes Dóra: A vércsoport megváltoztatása. In: *HVG*, 2007. augusztus 2. Online: hvg.hu

³⁹¹ Ld. pl.: Ezentúl Jehova Tanúi is elfogadják a vérátömlesztést. In: *Origo*, 2000. június 15. Online: origo.hu

nyilvánvaló figyelmeztetések ismeretében is elfogadták a vérátömlesztést, hanem csak vezekelnie kell a tettéért. (Tag maradhat, megbánhatja bűnét, egyfajta „belső kiközösítés” sújtja.) Mint szóvivőjük hangsúlyozta, a tilalom ilyenén feloldása nem jelent drasztikus változást, hiszen továbbra is alapvető hittételnek tekintik és súlyosan elítélik a transzfúziót, a helyettesítő eljárásokat helyezik előtérbe, de a felelősséget a döntést meghozó egyénre helyezik. A külföldi tudósítások szerint a döntésben nagy szerepe volt a vérátömlesztés elutasítása miatti néhány tragikus esetnek, az ennek nyomán a Tanúkkal szemben fokozódó társadalmi ellenérzésnek, a brooklyni döntéshozók úgy ítélték meg, hogy egyházuk hitüknek „inkább a kevésbé ellentmondásos tétéleire akarja a hangsúlyt helyezni”.

„A beteg önrendelkezési joga nem egyenlő a halálhoz való joggal” – állapította meg később is Pető László szóvivő, örömmel konstatálva, hogy „a hazai orvostársadalom rendkívül nyitott ebben a kérdésben”.³⁹² Egy-egy vallásossággal összefüggő tragikus eset kapcsán ugyanakkor megszólaltak kételkedő hangok. Egy fanatikus, gyermeküket éheztető házaspár botrányos esetével összefüggésben 2007-ben számos egyház és vallási irányzat (továbbá ezekhez nem sorolható áltudományos módszer) orvostudományt illető álláspontja került az érdeklődés homlokterébe.³⁹³ Bár nem merült fel éles elítélés Jehova Tanúi álláspontjával kapcsolatosan, továbbra is kifogásolták, hogy a gyermekek ki vannak szolgáltatva

³⁹² Nem élünk a végakarat lehetőségével. In: *Népszava*, 2002. január 15. 11. p.

³⁹³ A hiszékenységek zsibvásárosai. Jól „megél” az áltudomány. In: *Világgazdaság*, 2007. május 29. Online: vg.hu

szüleik meggyőződésének, vagyis amikor egy gyermek esetében orvosi beavatkozásra van szükség, s a szülők elutasítják a vérátömlesztést, az orvos ez ellen semmit nem tehet. Gyenes Géza, a Magyar Orvosi Kamara akkori főtitkára kifejtette, hogy a szülők írásos, elutasító nyilatkozata esetén a következményekért már nem az orvos a felelős. Mint mondta, még életmentő beavatkozás mellőzése esetén sem lehet a hippokratészi esküre hivatkozni, hiszen az orvosnak a fogadalomnál magasabb szintű jogszabály (törvény) írja elő, hogy ilyenkor a beteg (vagy kiskorú esetén törvényes képviselői) nyilatkozatát kell szem előtt tartania. Egy hollandiai híradás kapcsán arról is olvasni lehetett, hogy a Tanú-édesanyáknál a szüléskor fellépő vérzéseknél százszor nagyobb a kockázat a transzfúzió elutasítása miatt, s az életmódját, vallását mindenki megválaszthatja, de a gyermeke életét emiatt nem teheti kockára.³⁹⁴

Jehova Tanúihoz kötődött egy, a tanaiknak megfelelő egészségügyi elveket és programokat népszerűsítő, tagjaik által létrehozott, számukra segítséget és érdekvédelmet biztosító Test-Vér Egészségpénztár létrehozása,³⁹⁵ mely ugyan jogilag független az egyháztól,³⁹⁶ de céljai és eszközei nagyon is kapcsolatban állnak azzal.³⁹⁷

A Kórházi Összekötő Bizottságok illetve Kórházi Információs Szolgálatok az ezredfordulót követően fokozták tevékenységüket, mellyel kapcsolatban aggályok nem is annyira az orvosszakmai, hanem adatvédelmi szempontokból merültek fel, például annak kapcsán, hogy milyen adatbázist építenek az egészségügyi szakemberekről.³⁹⁸

A napjainkra elterjedt, a közvéleményben is polgárjogot nyert szemléletet egy szociológus így foglalta össze: „Itt kell még megemlítenünk a Jehova Tanúinak az ún. Kórházösszekötő Bizottságát (KÖB), amely a vérátömlesztés és transzfúzió nélküli orvosi eljárásokról ad tájékoztatást betegeknek és orvosainak. AIDS-es korunkban, illetve a nagy vérvesztéséget elszenvedett, és a betegek vérpótlását megoldani nem tudó esetekben ezek az eljárások igen sok embernek mentették

³⁹⁴ Jehova Tanúi. Magas az anyák halálozási aránya a szüléscskor. In: *Magyarországi Evangélikus Egyház honlapja*, 2009. július 2. Online: archiv.evangelikus.hu / Nagyvilág. (Forrás: velvet.hu)

³⁹⁵ Litya László: Szántóföld az egész világ. In: *Heves Megyei Hírlap*, 2009. április 11. 2. p.

³⁹⁶ Jankovics Tibor interjú, 2016.

³⁹⁷ Ez derül ki nyilvános rendezvényeikből illetve tájékoztató és propaganda filmjeikből. Például: Részlet a Navigátor „Vér nélküli sebészet” c. riportjából. É.n. Online: youtube.com

³⁹⁸ Egy ilyen esetet ismertet: Sarkadi Nagy Márton: „Erőlteti a transzfúziót”. Orvosokról gyűjtöttek adatokat a jehovások? In: *HVG*, 2011. július 27. Online: hvg.hu Faragó István, a KOISZ munkatársa a Jehova Tanúkat addig kezelő illetve tevékenységük iránt érdeklődő mintegy 700 orvosról tett említést. Az egyház elmondta, hogy hét egyetemi városban mintegy 70 tagja van a Kórházi Összekötő Bizottságnak, de hivatalosan cáfolta, hogy köze lenne egy, az interneten felbukkant adatgyűjtő úrlaphoz, mely legalábbis felvette a jogosulatlan adatkezelés gyanúját. (Pedig a rovatok megfogalmazása utalt arra, hogy Jehova Tanúi használták, legalábbis egy korábbi időszakban.) Rakmányi Ernő szövivő azt nyilatkozta, hogy az adatvédelem számukra is nagyon fontos, ezért nagyon is megfontolják, milyen információkat hoznak nyilvánosságra.

már meg az életét.”³⁹⁹ A vérméltküli orvosi beavatkozásokkal kapcsolatosan a 2010-es évekre megmaradtak az etikai és jogi dilemmák, bár emellett egyre inkább a finanszírozás kérdése is előtérbe került. Az alternatív megoldásokat ugyanis a társadalombiztosítás nem finanszírozza, a vérkészítmények a központi költségvetés terhére szerezhetők be, a vérviváló eljárásokat más forrásból kell fizetni, ami felveti az egészségfinanszírozási szemléletváltás szükségességét.⁴⁰⁰

E ponton kell kitérnünk röviden Jehova Tanúinak az egészségügyi mellett a szociális intézményekhez való viszonyáról. Ahogy oktatási intézményeket (ld. alább), úgy ilyen jellegű intézményeket sem működtetnek. Ugyanakkor távolról sem érzéketlenek a társadalmi problémák, különösen katasztrófhelyzetek iránt.⁴⁰¹ Természeti katasztrófák esetén például az egyházi hierarchiának köszönhetően jól szervezett ellátórendszer lép működésbe. (Ennek hatékonyságát a világi hatóságok is elismerték, például a 2013-as dunai árvíz idején Tolna megyében,⁴⁰² de jelentős munkát fejtettek ki az 1998-as beregi árvíz idején Kárpátalján is.) Emellett kiemelten fontos teológiai alapelvnek tekintik, hogy részt vegyenek a szükségben lévők megsegítésében, ez azonban elsősorban a hittestvérek felé irányul. (A katasztrófák esetén is a segítségnyújtás fő motivációja a hétköznapi életvitel feltételeinek helyreállítása, például tagjaik vonatkozásában az, hogy az érintettek „újra részt vehessenek Jehova imádatában”). A lakóközösségük életéből pedig egyébként is gyakran kivették a részüket, például közterek takarításával, közösségi létesítmények karbantartásával stb. próbálták cáfolni az érzéketlenségükkel kapcsolatos vádakat.⁴⁰³

3.6. Jehova Tanúi és az iskolai oktatás

Jehova Tanúiról köztudott, hogy – ellentétben más keresztény felekezetekkel – soha nem működtettek sem szociális intézményeket, sem iskolákat és nincsenek is ilyen terveik, így abból a folyamatból sem akarják kivenni a részüket, amely a 2000-es években egyre inkább jellemzővé vált, vagyis hogy egyes önkormányzatok egyházi kezelésbe adják intézményeiket a könnyebb finanszírozás (az intézmények helyben maradása) céljából.⁴⁰⁴ Alapelvük ezzel kapcsolatosan világos és következetesen képviselt: nem kívánják a „világi” oktatást saját egyházuk befo-

³⁹⁹ Török Péter: A kisebb egyházak szociális, karitatív tevékenysége. In: *Kapocs*, 2003. augusztus. Online: Elektronikus Periodika Archívum: epa.oszk.hu

⁴⁰⁰ Nyulási Tibor interjú, 2016.

⁴⁰¹ Ld. erről például: Isten Királysága uralkodik. Selters/Taunus, 2014. 209–219. p.

⁴⁰² Tóth Ferenc kormány megbízott Karlheinz Hartkopf koordinátornak, Szekszárd, 2013. július 16. – MJTE Archívuma. (Jakab István gyűjteményéből.)

⁴⁰³ *Esztergomi Városi Televízió*, 1995. – MJTE Archívuma. (A Duna-parti sétányt takarították Vácott, Kerek István vezetőjük elmondta, hogy a sok „forgalomban lévő” butaság ellensúlyozására szeretnék megmutatni, hogy kik ők, és a tervezett épületeikhez is szeretnék megnyerni a Polgármesteri Hivatal támogatását.)

⁴⁰⁴ Ld. erről pl.: Iványos Judit: Bajban a kormány? Nagyon sokba kerülhet az egyházak „segítsége”. In: *HVG*, 2013. július 3. Online: hvg.hu

*Kiviteli engedély a Jehova Tanúi által Ukrajnába juttatott humanitárius
segélyről a beregi árvíz idején, 1998*

(Forrás: MJTE Archívuma)

lyása alá vonni, ezáltal kiszakítani gyermekeiket az iskola által kínált közegből. E szempontból sajátos elveket vallanak, hiszen nemcsak a „történelmi” keresztény egyházak törekedtek és törekednek minél több oktatási intézmény működtetésére, hanem egyes új vallási mozgalmak is, akár feladva korábbi stratégiájukat (például a Hit Gyülekezete esetén). „Más módszerrel és más koncepció alapján folyik a bibliai oktatás az egyházban, ami miatt nem érdekünk, hogy államilag elismert, akkreditált intézményekkel rendelkezünk” – fogalmazott egyik vezetőjük.⁴⁰⁵

Jehova Tanúinak az iskolai oktatással kapcsolatos álláspontját saját kiadványaik pontosan összefoglalják.⁴⁰⁶ Ez alapján általánosságban elmondható, hogy egyáltalán nem zárkóznak el a „világi” tudományoktól, sőt kifejezetten fontosnak tartják, hogy gyermekeik alapvető ismeretekkel felvértezve kerüljenek ki az iskolapadokból. A Tanúkra általában jellemző törvénytisztelet, a világi hatóságoknak való engedelmeskedés megfigyelhető az iskolai oktatáshoz való viszonyban is. A nevelést alapvetően a szülők, a családi környezet feladatának tekintik, értelemszerűen az általuk értelmezett hívő légkörben. Fontosnak tartják, hogy gyermekeiket kezdettől ebben a szellemben szocializálják. Az iskolai oktatást párhuzamos rendszerben valósítják meg: míg elfogadják és támogatják, hogy gyermekeik részesüljenek a „világi” oktatás által nyújtott ismeretekben, minden feltételt igyekeznek megteremteni ahhoz, hogy saját párhuzamos oktatási programjaikban vegyenek részt. (Ez lényegében egyfajta elvárásként fogalmazódik meg.) Ahogy saját kiadványuk fogalmaz:

„Mivel [Jehova Tanúi] nagy jelentőséget tulajdonítanak bibliaoktató munkájuknak, néhányan talán azt gondolják, hogy nem érdekli őket a világi oktatás. De ez nem így van. Ahhoz, hogy egy tanár másokat taníthasson, először tanulnia kell, ehhez pedig megfelelő képzés és oktatás szükséges. Tehát Jehova Tanúi – amellett, hogy javukra válik a világi iskoláztatás – már évek óta a Watch Tower Society által működtetett többféle oktatási programból és iskolából is hasznot merítenek.”

A Biblia tanulmányozását segíti a világon mintegy 120 ezer gyülekezet mellett működő „Teokratikus Szolgálati Iskola”, amely nyitva áll minden érdeklődő előtt. A szülők és a pedagógusok közös felelősségét hangsúlyozzák. („A szülők azonban nincsenek egyedül abban a munkában, hogy olyan fiatal felnőtteknek neveljék a gyermekeket, akik helytállnak majd az életben. A pedagógusok is kulcsszerepet játszanak ebben.”) A Tanú-szülők helyes magatartása, ha „munkatársként” tekintenek a gyermekeiket oktató pedagógusokra, hiszen közösek a céljaik. („A szülők és a pedagógusok ugyanazon cél elérésén dolgoznak, vagyis hogy olyan fiatalokat neveljenek, akik később majd érett és kiegyensúlyozott felnőttekké válnak, akik élvezik az életet, és meg tudják találni a helyüket az őket

⁴⁰⁵ Jakab István interjú, 2016. (Hozzátette még, hogy az ún. Gilcád Biblia Iskolájuk az Egyesült Államokban, New York államban hivatalosan bejegyzett intézmény.)

⁴⁰⁶ Ld. pl.: Jehova Tanúi és az oktatás. New York, 1995. Online: wol.jw.org

körülvevő társadalomban.”) Az idillikus elképzelés gyakorlati megvalósítását azonban a „világi” oktatás és a Tanúk vallásos világnézete közötti különbségek akadályozzák, melyek egy-egy konkrét kérdéskör mentén fogalmazódnak meg. A gyermeknevelés, a családi szerepek számos kongresszusuknak volt kiemelt témája.⁴⁰⁷

Az oktatás fogalmát amúgy Jehova Tanúi igen széles körben értelmezik. Fontos, hogy olyan egyházzról van szó, amelynek hitgyakorlata eleve az oktatásra, tanulmányozásra épül. Korábban heti három alkalommal gyűltek össze, ahol nemcsak – az értelemszerűen a világon mindenütt ugyanazon tananyagra épülő – bibliai tanításokat tanulmányozták, hanem azok gyakorlati alkalmazását, továbbadását is. Úgy is mondhatnánk, hogy a lexikális ismeretszerzést, a feldolgozást, megértést és továbbadás képességeinek fejlesztésével (például beszédfejlesztéssel, prezentációs technikákkal stb.) párosítják. Mindez egyébként nem kis feladatot jelent, a Tanúk szóhasználatával a „szántóföldi szolgálat” valóban csak jó képességekkel és ismeretekkel rendelkező „hírnökök” esetén lehet eredményes, amire Jehova Tanúi nagy hangsúlyt is fektetnek. Az egyház vezetői úgy vélekedtek az 1990–2000-es években, hogy külön kell választani a bibliai oktatást és a világi tudományok oktatását, az iskolafenntartó szereptől pedig azért is zárkoznak el, mert az efféle intézményfenntartás óhatatlanul politikai elkötelezettséggel párosul, ők pedig meg akarják őrizni a semlegességüket.⁴⁰⁸ Hasonló a véleményük az iskolai hitoktatás iránt is, melyet valamennyi nagyobb és kisebb keresztény felekezet tevékenysége középpontjába állít. („Hitoktatást nem vállalunk az önkormányzatok által fenntartott oktatási intézményekben. Ugyanakkor a fiataljaink heti rendszerességgel részt vesznek egy szisztematikusan felépített iskolán a saját gyülekezeteikben, amit az egyházi fenntartású iskolák elismernek. Így azoknak a fiataloknak a képzéséről, akik ilyen iskolában tanulnak, a helyi gyülekezet pásztorai félévente értékelést küldenek az iskolának, ami a tanuló tanulmányi eredményeinek részévé válik.”⁴⁰⁹)

Az iskolai oktatásban értelemszerűen adódnak olyan mindennapi konfliktushelyzetek, amelyek Jehova Tanúi sajátos tanításaiból, hitgyakorlatuk megéléséből fakadnak. A témakört (vagyis az előítéletek jelentkezését az iskolai oktatás közegében, a Tanú-gyerekek viszonyát más iskolatársaikhoz stb.) több tanulmány is alaposan körüljárta.⁴¹⁰ Minden szerzőnek feltűnt már, hogy az iskolai oktatásban részt vevő Tanú-gyerekek társaiknál feltűnően tiszteltudóbbak és erkölcsösebbek, s ennek nagy szerepe van abban, hogy az iskolából kikerülve is kisebb valószínűséggel kerülnek szembe a törvényes renddel. A Tanú-gyerekek iskolai közösségbe való beilleszkedésének megkönnyítésére két pedagógiai

⁴⁰⁷ Például 2004-ben az érsekújvári kerületkongresszus kapcsán: Felkészítenek a tudatos gyermeknevelésre. In: *Új Szó*, 2004. július 19. 3. p.; Békés megyében: (kovács): Jehova Tanúi a családokért. In: *Békés Megyei Hírlap*, 1997. október 6. 10. p. stb.

⁴⁰⁸ Oravetz László interjú, 2016.

⁴⁰⁹ Jakab István interjú, 2016.

⁴¹⁰ Ld. pl.: Csordás Dániel: „A gyermek is része legyen a közösségnek.” Látogatás Jehova Tanúinál. In: *Köznevelés*, 2004. 28. sz. 14–17. p.

elvet alkalmaznak együttesen: öntudatos hívővé való nevelésüket a másik ember (osztálytárs) elfogadására, toleranciára irányuló szemlélettel párosítják. Saját oktatási rendszerükben, saját foglalkozásaikon igyekeznek megőrizni a családok egységét a kíváncsú pedagógiai célok elérése érdekében. Konfliktushelyzet jöhet létre például, ha a gyermeknek világnézetével ellentétes tananyagot kell tanulnia, ilyen például az evolúció elméletének oktatása. A Tanú-szülők ilyenkor arra törekcszenek, hogy a gyermekük megértse: tananyagként kell megtanulnia a nézeteivel ellentétes tanításokat is, felmutatva a „hitelestől” eltérő tartalmakat illető különbségeket. A természettudományos ismeretek, a szépirodalmi vagy történelmi leckék illetve a hitük közötti egyensúlyt próbálják megteremteni, értelemszerűen az utóbbit kezelve kontrollként.

Másik komoly konfliktusforrás a Tanúknak az iskolai ünnepekkel kapcsolatos szerepvállalása. Vallási alapon nem éneklük hazájuk himnuszát, ez a nemzeti ünnepekhez (március 15., október 23.) kapcsolódó iskolai megemlékezéseken, továbbá a kereszténység hagyományos – Tanúk által el nem fogadott – ünnepein, a karácsonyi, farsangi és húsvéti műsorokban okozhat konfliktust.⁴¹¹ A Tanúk azt vallják, hogy nem akarják megbotráncoztatni hazafias érzelmeikben a himnuszt éneklő vagy a nemzeti lobogónak tiszteletet tanúsító magatartásokat, de vallási nézeteik megértését, tolerálását kérik az iskolai környezetben is. Ezzel kapcsolatosan többször került sor egyeztetésre az egyház képviselői és állami hatóságok között, például 2002. június 11-én, amikor az Oktatási Minisztérium Egyházi Oktatási Ügyek Titkárságának főtanácsosa folytatott megbeszélést Jakab Istvánnal és Jankovics Tiborral, a Jehova Tanúi Egyház képviselőivel az iskolai ünnepeken való részvételeket illető félreértések elkerülése érdekében.⁴¹² Fontosnak tartják ugyanakkor, hogy a bálványimádással kapcsolatba nem hozható szellemi és kulturális örökség ápolását végezzék.

Jehova Tanúi gyermekneveléshez, oktatáshoz való viszonyáról alapos tanulmányok is rendelkezésünkre állnak.⁴¹³ A Tanúk kiemelten fontos szerepet tulajdonítanak a családnak, mintegy az egyház legkisebb szervezeti egységeként tekintenek rá. Minden más keresztény felekezethez hasonlóan elutasítják az abortuszt, a felelősségteljes családtervezést azonban nem tekintik a Szentírással ellentétesnek. Hangsúlyt fektetnek arra, hogy sokat foglalkozzanak a gyerekeikkel, tanítsák, neveljék őket. Sok félreértésre adhat alapot, hogy bibliai alapon (pl. Péld. 13,24., 22,15.) elfogadják a gyerekek fenntartásának eszközeit, azonban

⁴¹¹ A gyakorlatban ez jóval kevésbé okoz konfliktust, mint a közvélemény gondolja, az iskolák rendszerint elnézőek az ilyen magatartáskor, különösen azért, mert a Tanú-gyerekek, ha nem is állnak fel a himnusz éneklése alkalmával, rendszerint példamutató magatartásukkal, tanulmányi eredményeikkel mindezt ellensúlyozzák és kiváltják az iskolai közösség elismerését. – Jankovics Tibor interjú, 2016.

⁴¹² Hegyi László (Oktatási Minisztérium) levele Völgyes Sándor koordinátorhoz, Budapest, 2002. június 18. – MJTE Archívuma. (Jakab István gyűjteményéből.)

⁴¹³ Ld. pl.: Mesterházy, 2009.; Mesterházy, 2012.

nyilván megfelelő korlátok között.⁴¹⁴ A szigorúság azonban – előírásaik szerint – szelídséggel párosul, például a játékoságot sem nélkülözi. A rendszeret, a rendszeresség általában jellemzi a gyermeknevelés hétköznapijait is. A vallási előírásokat azonban a gyermek gyakran korlátozásként élheti meg. („Jóllehet Jehova Tanúinak nevelési törekvései jószándékúak és bizonyos tekintetben eredményesek, problémát jelenthet, hogy a gyermek nem tudja kibontakoztatni saját személyiségét. [...] A gyermeknek nincs lehetősége arra, hogy megtapasztalja: ő önmagában is egy érték, és nem csak a hit által válhat valaki értékes emberré.”)

Amit a Tanú-gyerekek megtanulnak és következetesen érvényesítenek is, az az erkölcsi tisztaság bibliai előírásainak való megfelelés. Tartózkodnak a trágárságtól, tisztán tartják testüket és ruházatukat, kerülik az erkölcstelen szórakozási formákat, a hazugságot, a lopást, a tiszteletlenséget, az agresszivitást stb. Az iskolai közösségbe való beilleszkedést az ünnepektől való távolmaradás nehezítheti, de jó pedagógiai eszközökkel és légkörben a konfliktushelyzetek feloldhatóak. A vallási tevékenység miatt gyakran kevesebb idejük jut a gyermekkorra jellemző foglalkozásokra, ami vezethet elfojtásokhoz, a boldog gyermekkor színlelésének kialakulásához is. (Különösen a kamaszkorra jellemző érzelmi viharok, szexuális fejlődés kapcsán.) A párválasztással kapcsolatos fiatalkori attitűdökben igyekeznek a bibliai mintát, önmegtartóztatási elveket követni. Összességében a Tanú-gyerekeket az iskolákban gyakran tekinthetik „mintadiákoknak”, ugyanakkor speciális nevelési, pedagógiai megközelítést igényelnek az oktatóiktól. Például jó, ha lehetőséget kapnak a Tanú-gyermekek arra, hogy vallási nézeteiket – ne elfojtva, de ne is agresszíven propagálva – elmondhassák az osztályközösségnek. Amint a szakember írja: „Hogy a Jehova Tanúi gyerekek személyiségfejlődése ne kerüljön veszélybe és végeredményként a társadalomba beilleszkedni tudó, ne pedig alulszocializált emberré váljanak, integrált nevelésük még fejlesztésre szorul. Integrációjuk nagyfokú tudatosságot és alkalmazkodást igényel, elsősorban az iskola és a pedagógusok oldaláról.” Ő is elismeri ugyanakkor, hogy nincs általános recept, a konkrét iskolai környezet, a konkrét szülői háttér a meghatározó a Tanú-gyerekek vallásos életének tolerálásához és a nem-hívó környezetbe való beilleszkedéséhez egyaránt.

Meg kell jegyeznünk ugyanakkor, hogy a gyermeki személyiséggel kapcsolatos pedagógiai kérdések nem speciálisan Jehova Tanúira vonatkoznak, más elkötelezett, hívó életet folytató családok gyermekeinek hasonló iskolai konfliktushelyzetekkel, fejlődési problémákkal kell szembenéznük.

Egyes konkrét pedagógiai elemzések, mintavételek megerősítették a fenti képet. Például egy 2016-os előadásban⁴¹⁵ szereplő, vidéki általános iskolába járó első osztályos gyerekek kapcsán az elemző a Tanú-gyerekek mindennapi szo-

⁴¹⁴ Ez nem haragból való ütlegetést, vagy ilyesfajta szélsőséges magatartást, bántalmazást jelent, „a kifejezés inkább annak átfogó leírására szolgál, hogy a szülőknek jogában áll nevelési intézkedéseket tenni”, és a gyermekkel a szeretettel kell folyamatosan éreztetni minden esetben. Jehova Tanúi hírszolgálat, 1996. 12. p. – Oravetz, 2015.

⁴¹⁵ Kovács Rebeka: Jehova tanúi vallású gyerekek egy vidéki általános iskolában. In: *Prezi*, 2016. május 13. Online: prezi.com

kásai (ünnepségen való részvétel, ajándékozás, Himnusz-éneklés stb. tilalma) kapcsán a pedagógus nehézségeként állapította meg, hogy az ünnepségek alatt nem oldható meg a gyerekek felügyelete, az ünnepségekből való kimaradás pedig az érintettekben kirekesztettség-érzést, a környezetükben pedig értetlenséget eredményez. A szülők és a pedagógus azonban az első perctől nyíltan, párbeszédre törekedve tárták fel a kölcsönös igényeket és nehézségeket (például teljes körűen beszámoltak vallási előírásaikról, az azokhoz való ragaszkodásukról, a pedagógus méltányolta a gyermekeik iránt odaadó szülői érdeklődést stb.), a közös megoldást pedig a közös megismerésben találták meg. A szülők segítettek megoldani az iskolai ünnepségek alatti felügyelet kérdését, akkor vittek saját készítésű ajándékot (süteményt) az osztálytársaknak, amikor nem volt név- vagy születésnapjuk (így nem merült fel a „pogány” szokás ápolásának lehetősége, ugyanakkor az ajándékozásban testet öltő figyelmesség gesztusértékű). Mindennek eredményeként, ha nem is teljes, de sikeres lett a Tanú-gyerekek osztályközösségbe való integrációja, amihez hozzájárult, hogy a szülők is elfogadták az iskola rendjét, a vallásuktól eltérő normák szerint élőket.

3.7. Jehova Tanúinak új bibliafordítása

A magyarországi Jehova Tanúi életében fontos eseményre került sor 2003. július 24-én: megjelent saját bibliafordításuk *A Szentírás új világ fordítása* címmel. (A különös hangzású „új világ” szókapcsolat okát a Tanúk az „új földre”, „új égre” stb. vonatkozó bibliai utalásokkal magyarázzák, lásd: Ésa. 65,17. ill. 2Pét. 3,13.) Az Újszövetség magyar változatának *Keresztény Görög Iratok új világ fordítása* címen való megjelentetését a vezetőtestület egyik tagja, Gerrit Lösch maga jelentette be a 2000. évi kongresszuson, mintegy 22 ezer résztvevő jelenlétében a budapesti Népstadionban.⁴¹⁶ Ezt követte három évvel később a teljes Biblia magyar változatának közreadása.

Minden keresztény vallási irányzat mindig törekedett arra, hogy saját – olykor nagyon is bensőséges – szóhasználatához illeszkedő, sajátos tanításaik értelmezését könnyebben lehetővé tevő bibliafordítást olvassanak a híveik. (Ez egyébként a reformáció egyik legfontosabb, máig ható hagyatéka.) Különösen igaz ez a kereszténység azon irányzatára, mely magát tudatosan „bibliakutatónak”, „olvasó egyháznak” tekinti, hitéletének középpontjában a Szentírás folyamatos és alapos tanulmányozása, valamint az arra való ösztönzés áll. Maguk Jehova Tanúi is úgy gondolják, hogy a Szentírás nyelvezetének illeszkednie kell a folyton változó nyelvállapothoz illetve a bibliai tudományok fejlődéséhez.⁴¹⁷ A Biblia eredeti

⁴¹⁶ Ld. pl.: Az elmúlt év kiemelkedő eseményei. In: *Jehova Tanúi Évkönyve*, 2001. New York, 2001. 6–30. p. Online: wol.jw.org

⁴¹⁷ Ld. minderről részletesen: Egy újabb szellemi mérföldkő. A Szentírás új világ fordításának közreadása magyar nyelven. In: *Óratorny*, 2003. szeptember 1. 23–24. p. Online: wol.jw.org

nyelveinek (az aráminak és az ógörögnek) a megértése, eredeti nyelvállapotának és jelentéstartalmának interpretációja sokat fejlődött a 20. század második felében. Jehova Tanúi számára központi tanítást jelent Isten nevének (Jehova) helyes – pontosabban általuk helyesnek tartott – használata. Az Ószövetségben, gyakori előfordulására tekintettel, úgy gondolják, hogy Isten kifejezett akarata, hogy követői ismerjék és használják a „valódi” nevét, vagyis a Jehovát. Bibliafordítók ezért helytelennek tartják azt a korábbi, széles körben elterjedt (katolikusokat, protestánsokat, revideálókat stb. egyaránt jellemző) fordítói gyakorlatot, mely Isten nevét például az „Úr” kifejezéssel helyettesítette, vagy relativizálta az isteni névhasználatra utaló bibliai versek (például Ján. 17,6.; Róm. 10,13.) szóhasználatát.

Jehova Tanúi – mint egyébként minden más bibliafordító – azzal érvelnek, hogy fordításukban minél pontosabban, az eredeti jelentéstartalmat minél inkább tükröztetve adják vissza a Biblia szavait. 1950-ben készült el Jehova Tanúinak első (angol nyelvű) Újszövetség fordítása, a teljes Szentírás angol kiadására 1961-ben került sor. Az egyház vezető szervei nagyon komoly energiákat fektettek abba, hogy világméretű missziójukhoz minél több nemzet nyelvére lefordított saját bibliakiadásuk készüljön, ennek érdekében hozták létre például a Főhivatalban 1989-ben a Translation Services-t (Fordítószolgálat), illetve azon belül az ún. Translation Help Desk-et („fordítást segítő részleget”). A Fordítószolgálat az egyik legfontosabb tevékenységgé nőtte ki magát, számukra nemcsak az eredeti nyelvek tanulmányozása fontos, hanem modern számítógépes fordítóprogramokat is használnak a különböző nyelvekre való átültetésekor. Mint Jehova Tanúinak valamennyi kiadványát, a bibliafordítást is a Watch Tower Bible and Tract Society adja ki valamennyi nyelven, így magyarul is. 2003-ban 44 ilyen fordítás állt rendelkezésre, a szám pedig folyamatos emelkedett. A fordítócsoportok minden nemzeti nyelv esetén elkötelezett Jehova Tanúiból (az ő kifejezésükkel: „ön-átadott keresztényekből”) áll. A fordítások nem egyéni teljesítmények, sokkal inkább „csapatmunka” eredményei, elmondásuk szerint így sokkal egyszerűbb a szövegek eredeti értelmének felkutatása és sajátos „összezsírozása”. A fordítócsapatok tagjai természetesen saját, különleges képzést is kapnak nemcsak bibliaismeretből és nyelvekből, hanem informatikai ismeretekből is. A névtelenséghez viszont ragaszkodnak, ezzel is hangsúlyozni akarják, hogy nem egyéni teljesítményük, hanem a szentírási szövegek az igazán fontosak.⁴¹⁸ A fordítócsapat elé állított központi célkitűzéseket a Tanúk egyszerűen fogalmazzák meg: A fordítás legyen 1. pontos, 2. következetes, 3. annyira szó szerinti, amennyire csak a nyelv engedi, 4. az átlagemberek számára mégis könnyen érthető. Az *Órtorony* vonatkozó tájékoztatása szerint: „A fordítás sokkal többet jelent annál, mint hogy egyszerűen nyelvünk szavaival helyettesítjük be az idegen szavakat. Sok munkát igényelt annak elérése, hogy a kiválasztott magyar szavak a megfelelő bibliai gondolatot hordozzák az adott szövegkörnyezetben. Arra is gondot kellett for-

⁴¹⁸ Jankovics Tibor interjú, 2016. Elmondása szerint a magyar bibliafordítás alapja az angol átültetés, illetve annak revideálásai voltak.

dítani, hogy a szöveg nyelvtanilag jó, mondat szerkesztés szempontjából szép és természetes legyen.” Az *Új világ fordítás* legfőbb motivációja a Tanúk elmondása szerint is az volt, hogy a régebbi fordítások sehol vagy csak nagyon ritkán alkalmazták Isten „valódi” nevét, viszont feltűnő, hogy a legrégebbi átlüktetésekben még gyakrabban szerepel a Jehova név.⁴¹⁹

Jehova Tanúi életében „szellemi mérőföldkőnek” számító saját bibliakiadás azonban nemcsak nyelvezetében, szövegezésében, szövegbeosztásában számít újszerű Szentírás-kiadásnak, hanem mellékletei miatt is.⁴²⁰ Az elején például rövid előszóban foglalták össze a fordítás – anonimitáshoz szigorúan ragaszkodó – szerzői a Szentírás fordításának okait és célkitűzéseit. Leginkább részletesen a Jehova név használatával kapcsolatos eljárásukat indokolták. (Például: „A Biblia a világegyetem legfőbb Urának a szent akaratát tárja fel, ezért nagyfokú tiszteletlenség, sőt sértés lenne Isten felséges voltával és hatalmával szemben, ha kihagynánk vagy eltitkolnánk az egyedülálló isteni nevet, amely a héber szövegben egyértelműen fellelhető közel 7000 helyen. Ennek a fordításnak a legkiemelkedőbb jellegzetessége az, hogy visszahelyezte az isteni nevet az azt megillető helyre a bibliai szövegben.”) A 39 ószövetségi illetve 27 újszövetségi („héber-arámi” illetve „keresztény görög”) könyv („szent iratok”) fordítását követően terjedelmes mellékletekkel, függelékekkel is ellátták a kötetet. „A bibliai könyvek táblázata” nemcsak tartalomjegyzék, hiszen az egyes könyvek szerzői mellett a keletkezés (leírás) helyével és időpontjával, valamint a megírt időtartammal kapcsolatos adatokat is megosztottak. „A bibliai szavak jegyzéke” a régies vagy különös hangzású fogalmak, személy- és helynevek közötti eligazodást segíti, konkordanciaszerű összefoglalás keretében. A függelék külön teológiai magyarázatokat tartalmaz, például a Jehova névről, a „seol” értelmezéséről, a „kínoszlopról” (Jehova Tanúi tanítása szerint Jézust nem keresztre feszítették, hanem kínoszlopon végezték ki), továbbá tájékoztató szövegeket a bibliai kor naptári rendszeréről, mértékegységeiről stb., mindezt számos, a megértést és nyomon követést segítő térkép-mellékletek egészítik ki. A „Bibliai beszédtemák” című fejezet pedig – igazodva Jehova Tanúi bibliai látásmódjához – összefoglalja, hogy mit jelent a bűn, az eleve elrendelés, a feltámadás, a (szent)háromság, a királyság stb. témaköre, de még olyan témakörök is megjelennek itt, mint például a házasság. Az egyes témakörökhöz bibliai idézetek feltüntetésével igyekeztek bizonyítékokat gyűjteni.

A közvéleményben is így jelent meg az *Új világ fordítás*. Mint Pető László igazgató (Jehova Tanúi Általános Információs Szolgálat) a 2003-as kongresszus kapcsán elmondta, szeretnék, ha minden családhoz eljuthatna, vallási hovatartozásra való tekintet nélkül: „A mindennapok embere a mindennapok nyelvén, közérthetően és könnyen kutathatóan juthasson hozzá a Szentírás gondolataihoz.”⁴²¹

⁴¹⁹ Jankovics Tibor interjú, 2016.

⁴²⁰ Ld. pl.: A Szentírás új világ fordítása. New York, 2003. Újabb kiadása: 2015. Online: wol.jw.org

⁴²¹ *MTVI Híradó*, 2003. július 25. – Nemzeti Audiovizuális Archívum: nava.hu / 2003-as híradók.

Az egyház vezetőtestülete nemcsak a fordítás elkészítését, hanem folyamatos javítását is szükségesnek tartotta, 2013-ban pedig döntés született a korábbi angol fordítás revideálásáról, az időközben újraértékelt vallási tanításoknak, nyelvállapotban bekövetkezett változásoknak a Szentírás szövegébe való beépítéséről.⁴²² Bár a fordítók személyét a revideált fordításokban sem tüntették fel, úgy tűnik, hogy fentiekén kívül egyes felmerült kritikai észrevételekre is próbáltak – indirekt módon – reagálni, ragaszkodva saját vallási tanításaikhoz.

Ilyen kritikai észrevételek ugyanis a nyilvánosságban is megfogalmazódtak a Jehova Tanúi által készített bibliafordítás kapcsán. 2013. április elején rendezték meg a *Bibliaolvasás és bibliafordítások a mai Magyarországon* című konferenciát a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karán. Az ezredforduló után

⁴²² Ennek indoklásáról ld. pl.: Jehova üzenete eljut az emberekhez. In: *Őrtorony*, 2015. december 15. 4–8. p. Online: wol.jw.org; Az Új világ fordítás 2013-as kiadása. In: *Uo.*, 14–17. p. Online: wol.jw.org

több keresztény vallási irányzat is szükségét érezte modern nyelvezetű és szemléletű Szentírás fordítás készítésének (a „történelmi” egyházak mellett például a Hit Gyülekezete és Jehova Tanúi is),⁴²³ a konferencia szervezői ezeket kívánták áttekinteni és elemezni. Érdekes módon azonban nem hívták meg a Tanúk képviselőit a rendezvényre, így saját új fordításukról nem ők saját maguk, hanem egy „külső” szakértő tartott – meglehetősen kritikus hangvételű – előadást, indoklásuk szerint: „Mivel ez a vallási közösség elveti a kereszténység alapvető hitelveit (Szentháromság, Jézus Krisztus istenfiúsága), a konferencia szervezői, érthető módon, nem láttak lehetőséget arra, hogy velük [ti. Jehova Tanúival] bármiféle gyümölcsöző párbeszédet lehessen folytatni.”⁴²⁴ A „külső” szakértő Szalai András metodista teológus, az Apológia Központ nevű szervezet vezetője volt, aki valóban nagyon kritikus előadást tartott a *Szentírás Új világ fordításáról*.⁴²⁵ Az előadó fő kritikai észrevétele Jehova Tanúinak egyes tanításaihoz kapcsolódott, például ahhoz, hogy a Tanúk kifogásolták az Újszövetségben az Atya és a Fiú Isten összekeverhetőségét (felfogásuk szerint csak a Teremtő Atya Isten), ezért „helyreállították” az „Úr”, „Isten” szavak használatában a Jehova elnevezést. Szalai András ezt önkényes eljárásnak tartotta, (mondván, a Jehova Tanúi által „helyreállított” 237 esetből csak 82 számít olyan ószövetségi idézetnek, ahol a Jehova név használata indokolható), továbbá magát a Jehova szót is önkényes alkotásnak minősítette. A bibliafordítást illető kifogásai ugyanakkor egyértelműen Jehova Tanúi tanítását illető teológiai ellentmondásból fakadnak: Jehova Tanúi egészen másként értelmezik Jézus Istenfiúságának tanát, a „Szent Szellemnek” nevezett Szentlélek szerepét, az isteni kegyelem fogalmát, (e kifejezést a Tanúk nem használják, helyette „ki nem érdemelt kedvességről” beszélnek), a keresztiségről szóló tanítást stb. Utóbbiak kétségtelenül Jehova Tanúi tanításai szerint interpretálódnak a szentírási szövegekben, jóllehet ez utóbbi a legtöbb keresztény felekezet átültetéseiről is elmondható. A teológiai kifogások mellett félrefordításokkal is vádolta az *Új világ fordítás* készítőit, de a kritikus is elismerte, hogy „nyelvtanilag pontos és érthető köznyelvi megfogalmazást is találunk” a szövegben. Összességében mégis úgy vélte, hogy önkényes szöveghasználatra, bizonyíték nélküli vádaskodásra, hiányos nyelvi ismeretekre, betoldásokra és ferdítésekre épül a szöveg, amely kizárólag a Jehova Tanúi egyház által használható. Maguk a Tanúk ugyanakkor hangsúlyozzák, hogy más bibliafordítások alapján is

⁴²³ Megjegyzés: A Biblia fordításával kapcsolatosan – egy korábbi, szintén a Károli Gáspár Református Egyetemen tartott konferencián – megfogalmazódott az a vélemény is, hogy „a Bibliát állandóan újraírják. Bizonyos értelemben minden egyes magyarázat, értelmezés a Biblia újraírását jelenti.” Vermes Gézának, a zsidó tudományok professzorának véleményéből pedig az is következik, hogy az újrafordítások gyakran újraírásokként interpretálódnak, szoros összefüggésben a fordítást készítő felekezeti hovatartozásával, látásmódjával, de értelemszerűen a bibliai tudományok fejlődésének állomásaival is. Vö.: Izsák Norbert: Szent bővítmények. In: *HVG*, 2011. július 23. 45–46. p.

⁴²⁴ Kocsis Imre: Bibliaolvasás és bibliafordítás. In: *Teológia*, 2014. 1–2. sz. 6–10. p.; ld. még: Uő: Felebarát vagy embertárs. Bibliafordítások és használatuk a mai Magyarországon. In: *Vigilia*, 2015. 6. sz. 474–475. p.

⁴²⁵ Szalai, 2014.

tanulmányozható a Szentírás, s ugyanazokra a teológiai felismerésekre illetve gyakorlati életviteli következtetésekre sarkall, mint bármely más, Istentől származó szöveg tanulmányozása. (Ld. pl.: „Az Új világ fordítást ezentúl ugyanúgy a kezünkbe vehetjük, mint más fordításokat, amelyeket Magyarországon az istenfélő emberek már régóta forgatnak.”)

Szalai András e kritikáinak más fórumon is hangot adott. Egy evangélikus közösségben 2010-ben tartott, négyrészes sorozatának egyik előadását kizárólag Jehova Tanúinak szentelte.⁴²⁶ Szalai alapfelfogása szerint a Tanúk egyénileg lehetnek kedves, jóra való emberek, azonban az egyház tevékenységét olyan jelenséggé értékelte, amely inkább károsnak tekinthető. Az egyházat úgy minősítette, mint amely mindent tagad, amit „a bibliai és történelmi kereszténység vall”, szóvá tette a világvégére vonatkozó korábbi téves diagnózisokat, a vérátömlesztés vagy a himnuszénekelés elutasítását. Az „új világ” bibliafordítást a „Szentírás teljes kifacsarásának” minősítette, a fordítókat azzal vádolva, hogy vagy nem tudnak rendesen görögül, ha pedig tudnak, szándékosan csapják be olvasóikat. (Példaként a Kol. 2,9-ben szereplő „istenség” helyett az „isteni jelleg” fordítást hozta fel.) Szavait azzal zárta, hogy imádkozik a „jehovistákért”, mondván: „Senki sem adott olyan sokat olyan kevésért, mint ők.”⁴²⁷

A Jehova név elemzésével (a YHVH vagy YHWH betűsor feloldásával) és bibliai értelmezésével számos más tanulmány is foglalkozott, melyek több ponton cáfolni igyekeztek Jehova Tanúi tanításait.⁴²⁸

Megjegyezzük, más, tradicionális egyházakhoz köthető, a Szentírás kifejezéseinek eredeti értelmét és azt legpontosabban visszaadni próbáló bibliafordítók nem voltak ilyen szigorúak a Jehova Tanúi által meghonosított szóhasználat egyes elemei kapcsán. Egyikük korábban például arra a megállapításra jutott, hogy „jelentős nyelvi módosítás lenne, ha ezentúl a Bibliában nem Isten Országáról, hanem Isten Királyságáról, királyi uralmáról olvasnánk”, s ennek kapcsán megjegyezte: „De nem szabad visszarettennünk attól, hogy pl. Jehova tanútól kell átvennünk egy alapvető bibliai szó helyes magyar formáját.”⁴²⁹

⁴²⁶ Ld. pl.: Szegő Péter: „Ha a Jehova Tanúinak igaza lenne, nem lenne megváltás”. In: *HVG*, 2010. november 29. Online: hvg.hu

⁴²⁷ Megjegyezzük, az *Új Világ fordítás* nyelvi pontosságával kapcsolatosan a bibliai tudományok szakemberei között megoszlanak a vélemények. Az izraeli Benjamin Kedar, a haitai egyetem ószövetségi tudományokkal foglalkozó korábbi professzora például – a héber fordítás vonatkozásában – éppen a Jehova Tanúi által készített fordítás pontosságát, nyelvi megfelelőségét hangsúlyozta, sőt tekintette példamutatónak. – Annegret Dirksen közlése.

⁴²⁸ Ld. pl.: Papp Ferenc: Jahve vagy Jehova? A tetragrammaton értelmezési lehetőségei katolikus és jehovista szempontból. In: *Egyházforum*, 2010. 4–5. sz. 4–10. p.

⁴²⁹ Nagy Ferenc jegyzetei. – Nemeshegyi Péter: „Terjedjen az Úr ígéje...” (2 Tessz 3,1) Kell új magyar, ökumenikus szentírásfordítás! In: *Távlatok*, 1996. 27. sz. 95–102. p.

3.8. A tudományok érdeklődése Jehova Tanúi iránt

Jehova Tanúi stabilizálódó társadalmi pozícióit mutatja, hogy nagyjából az ezredfordulótól a tudományos élet is érdeklődéssel fordult a múltjuk és jelenük felé. Az ekkoriban született szakmai tanulmányok jelentős része már nem valamiféle csodabogarakként, kuriózumként kezelte a Tanúkat, hanem olyan vallási közösségként, melynek specialitásai megérdemlik a különböző humán- és társadalomtudományi szakemberek kiemelt érdeklődését. Életük és tevékenységük valamely aspektusának feldolgozását a tudományos közéletben már nem a különösségükről, újdonságukról való beszámolás, vagy éppen a tanaikkal való polemizálás motiválja, hanem egyszerű szakmai érdeklődés. Egyre több egyetem néprajz, vallástudomány stb. szakos hallgatója választotta például disszertációja témaköréül a Tanúk társadalmi viszonyainak vizsgálatát.⁴³⁰

Ami a történelmi múltat illeti, bebizonyosodott, hogy a modern magyarországi egyháztörténet-írás nem pusztán a „történelmi” egyházak múltjának feltárását és szaktanulmányokban, konferencia-előadásokban való publikálását jelenti, továbbá azt is, hogy ez a diszciplína nem pusztán azok által művelhető, akik tagjai az adott egyháznak. (Vagyis a történelmi feldolgozásra nem valamiféle „önreprezentáció”, öngazolás stb. céljából kerül sor.) Jehova Tanúira vonatkozó források, dokumentumok jelentős terjedelemben kerültek be az általános kisegyház-történelmi feldolgozásokba,⁴³¹ illetve születtek kifejezetten a közösség múltjára vonatkozó, egy-egy korszakra fókuszáló tanulmányok. Ez utóbbiak elsősorban a Tanúk magyarországi recepciójának legkritikusabb időszakaira, üldöztetéseire vonatkoznak. Rendelkezünk több korszak átfogó bemutatásával,⁴³² illetve kiemelt figyelmet kiváltó korszakokkal. Ilyen érthető módon az 1944–1945-ös vészkorszak,⁴³³ illetve a bori munkaszolgálatra hurcolt Tanúk története, melyet főleg Csapody Tamás könyvei, dokumentum-kiadásai, tanulmányai, ismeretterjesztő cikkei

⁴³⁰ Szakdolgozatok, például az ELTE Társadalomtudományi Karán: Hegedűs Mária: „Kitalálás-e vagy megtalálás-e?” – Jehova Tanúi esztergomi gyülekezetének vizsgálata kvalitatív módszerekkel. Bp., 2005. (Kézirat) ELTE TÁTK Könyvtára, lelt. sz.: D-2573.; Végh Tamás: Református és Jehova tanúi megtért személyek összehasonlítása a vallásos megtérés személyiségre és életvezetésre gyakorolt hatásainak szempontjából. Szeged, 2014. (Kézirat) Szegedi Tudományegyetem.; Csipán Tamás: „Szent” a „profán”. A transzcendens tér kiterjesztéséről egy vallási közösség világképe kapcsán. Miskolc, 2014.; Miskolci Egyetem BTK Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézet. Stb. Doktori (PhD) disszertációban jelentős részben e közösséggel foglalkozik: Simon Zoltán: Az Alsó-Nyárádmente teleüléseinek vallási élete. A vallási közösségek viszonyrendszerének néprajzi-antropológiai vizsgálata. Debrecen, 2011. (Kézirat. PhD-disszertáció) DE BTK Könyvtára. Stb.

⁴³¹ Fazekas, 1996.; Rajki-Szigeti, 2012.; Dirksen, 2016.

⁴³² Dirksen, 2007.

⁴³³ Pl.: Bruhács, 2005. (Ugyanebben *A holokausz Magyarországon európai perspektívában* c. kötetben Hans-Hermann Dirksen tollából a náci Németország üldöztetéseit ismertető tanulmány is megjelent magyarul.) Vö.: V.Sz.: Hiller [István]: Sok minden nincs rendben. Nemzetközi holokausztkonferencia a Magyar Tudományos Akadémián. In: *Népszabadság*, 2004. április 17. Magyarország melléklet 8. p.

alaposan és sokoldalúan mutattak be.⁴³⁴ Több tanulmány foglalkozott a Jehova Tanúit sújtó kommunista egyházüldözés időszakának feldolgozásával is.⁴³⁵ Egy – szintén nem a közösséghez tartozó, egyébként magát római katolikusnak valló – író, újságíró, riporter tollából megszületett egy átfogó történeti feldolgozás is a Tanúk magyarországi történetéről.⁴³⁶ A szerző rövid, általános történeti áttekintést nyújt munkájában, forrásait nem tünteti fel, de nagyon sok személyes történetet idéz fel a Horthy-korszakból és a kommunizmus időszakából, elsősorban a Tanúk személyes kitartásának, áldozatvállalásának állít emléket. A szerző egy korábbi riportjában elmondta, hogy a hitükért börtönbüntetést szenvedett Tanúk példája indította arra, hogy elkezdjen foglalkozni a témával, kicsit lelkiismeret-furdalást is érzett, amiért a korábbiakban az üldöztetést szenvedettek között nem foglalkozott Jehova Tanúival.⁴³⁷ Becsületes, tisztességes és tiszteletre méltó embereként ismerte meg a Tanúkat, akiknek a tevékenységével kongresszuson illetve amerikai útja során is megismerkedhetett.

Gyakorivá vált, hogy egy-egy település lakosságának felekezeti összetételét vizsgáló feldolgozás nem kuriózumként, a vallási életet színesítő adalékként, hanem mint a helyi közösség integráns részét képező egyházként ismertette Jehova Tanúit.⁴³⁸ A vallási néprajz illetve kulturális antropológia művelői is feldolgoztak egy-egy közösséget, különösen „divatosnak” mondható e tendencia egyes határon túli (erdélyi) gyülekezetek esetében, ami az interetnikus kapcsolatok szempontjából számít izgalmas kutatási területnek.⁴³⁹ A Tanúk egy-egy speciális tanítása, vallási érdeklődése szintén kiváltotta a kutatók érdeklődését, melynek eredményei szakmailag alapos feldolgozásokban öltött testet. Vizsgálták például az „utolsó idők” problémájának megjelenését és interpretációját a közösség tanításában,⁴⁴⁰ a keresztség (bemerítkezés) vallási tanításának elméletét és gyakor-

⁴³⁴ A szaktanulmányok, kötetek közül ld.: Csapody, 2011.; Csapody, 2013.; Csapody, 2014. Illetve: Szele, 2004. (2. kiadása Balla Zsófia szerkesztésében 2015-ben jelent meg.) Terjedelmesebb sajtócikkekre: Csapody Tamás: Razglednicák. Becsétől Borig és vissza: az erőltetett menetnek nyomában. In: *Népszabadság*, 2005. szeptember 3. Hétfő. 6–7. p.; Uő: Átváltozások. Marányi Ede – vagyis „Fehér Antal” – bori táborparancsnok élete. In: *Népszabadság*, 2008. június 7. Hétfő. 6–7. p.; Uő: A jakubai mészárlás. Radnóti nyomában – zsidók, Jehova-tanúk, szombatisták és nazarénusok a bori munkaszolgálatosok között. In: *Népszabadság*, 2012. május 12. Hétfő. 9. p. Interjúkra: Csapody Tamás: És a legkegyetlenebb keretlegény fejfáján ma ez áll: A szeretet örök. In: *HVG*, 2015. január 6. Online: hvg.hu (Heimer György riportja) Ld. még: Hovanyecz László: Meddig tartott a becsület? A magyar csendőrség útja az elejétől a végéig. In: *Népszabadság*, 2000. február 12. Hétfő. 26. p. Stb.

⁴³⁵ Gergely, 2012.; Rajki, 2014.

⁴³⁶ Martinkó, 2013. (2. kiadása 2014-ben jelent meg.) Korábbi riportkötete a Tanúk megpróbáltatásairól: Martinkó, 1995.

⁴³⁷ Zemplén TV felvétele, 1995. március 20. – MJTE Archívuma.

⁴³⁸ Ld. pl.: Barta, 2009.

⁴³⁹ Ld. pl.: Kinda, 2008.; Bodacz-Nagy, 2009.; Lőrinczi, 2010. (Ez utóbbi tanulmány az 1962-ben a közösségből kivált ún. „Igazhitű Jehova Tanúival” foglalkozik, amely különösen Erdélyben tett szert jelentősebb támogatásra.)

⁴⁴⁰ Tasnádi, 2000.

latát,⁴⁴¹ vagy éppen a túlvilágról alkotott képzetét Jehova Tanúi világképének formálódásában.⁴⁴² A szociológiai elemzések száma is megszorozódott.⁴⁴³

Maguk Jehova Tanúi sem zárkoznak el a tudományos megközelítések elől, ezen a téren is megfigyelhető az 1990-es évek elejétől az egyre fokozódó nyitottságuk. Az orvostudomány művelése iránti igény szorosan összefügg teológiájukkal, de más vonatkozásban sem tűnnek fundamentalistának, például a teremtes kérdésében. A hatnapos teremtest szó szerint értelmező kreacionista állásponttal szemben például elfogadják, hogy a minden élet forrásának tekintett Isten teremte munkája a tudomány által képviselt sorrendiségben valósult meg.⁴⁴⁴

3.9. Jehova Tanúi emlékezete

A második világháborúban elhurcolt, meggyilkolt Tanúk ügye a rendszerváltást követően egyre inkább bekerült a történelmi emlékezetbe. A múltfeltárás igényén túl, a témakör alkalmassá vált Jehova Tanúi számára a társadalom előtt való bemutatkozásra, az elfogadottság erősítésére is.⁴⁴⁵ Fodor Gábor, akkori művelődési miniszter a holokauszt 50. évfordulóján tartott megemlékezésében kiemelte Jehova Tanúi megpróbáltatásait is,⁴⁴⁶ 1997-ben a csepeli központjukban maguk a Tanúk is tartottak már történészek bevonásával megemlékezést, szorgalmazva, hogy a Tanú mártírok is képezzék részét a második világháború áldozatait megillető tiszteletnek.⁴⁴⁷ Az ezredfordulón ők is részesültek a náci rezsim által üldözöttek svájci bankok általi kárpótlásából.⁴⁴⁸

2002-ben Körmenden avatták az első köztéri emléktáblát, mely a fegyveres szolgálatot 1945 tavaszán megtagadó és ezért kivégzett Hönisch Antal, Szabó Bertalan és Zsondor János Tanúk mártíromságát örököltette meg. Az avatáson Szi-ta Szabolcs történész, Donáth László evangélikus lelkész és MSZP-s parlamenti képviselő, valamint az egyház képviseletében Futó Ferenc, az elnöklő bizottság tagja mondott beszédet, a táblát Honfi József körmendi polgármester leplezte le.⁴⁴⁹

⁴⁴¹ Dienes, 2001.

⁴⁴² Csippán, 2008.

⁴⁴³ Ld. erről 3.2. fejezet, ill. pl.: Tóth, 2015. Stb.

⁴⁴⁴ Simon András interjú, 2016.

⁴⁴⁵ Egyed Judit interjú, 2016.

⁴⁴⁶ Fodor Gábor: Jövönk az emlékezésen alapszik. In: *Népszabadság*, 1994. július 20.

11. p.

⁴⁴⁷ Cz.G.: Csepeli központ a Jehova Tanúinak. In: *Népszabadság*, 1997. november 13.

4. p.

⁴⁴⁸ Az ezzel kapcsolatos hirdetések folyamatosan megjelentek a sajtóban: *Népszabadság*, 1999. július 16. 13. p.; *Népszabadság*, 2001. november 22. 6. p. stb. A németországi és ausztriai kárpótlás ügyéről ld. ekkoriban: Sághy Erna: Lila háromszög, fekete háromszög. In: *168 Óra*, 2000. október 5. 22–24. p.; Svájcról: S. Kállai Szilvia: Svájci kárpótlás túlélőknek. In: *Népszava*, 2001. május 21. 2. p.

⁴⁴⁹ Emléktábla Jehova Tanúinak. In: *Népszabadság*, 2002. március 8. 5. p.; Megemlékezés kivégzett Tanúkról. In: *Örörony*, 2003. január 15. 32. p. Online: wol.jw.org; A kivégzés szemtanúja. In: *Körmend honlapja*, 2003. január 21. Online: kormend.hu

2011-ben avattak emléktáblát az 1945. március 12-én nyilvánosan kivégzett Deli Lajos emlékére. (Az akkor 20 éves bókaházai földműves, Jehova Tanúja megtagadta a katonai szolgálatot.⁴⁵⁰) Az emléktábla állítását Gerencsér Lajos, Ausztriában élő festőművész kezdeményezte és ő is leplezte le. A tábla avatásán Szita Szabolcs történész beszélt, az egyház részéről Futó Ferenc méltatta a mártír emlékét, amelyet erőt adó példának nevezett napjainkban is „a kirekesztés, az ostobaság” elleni küzdelemben.⁴⁵¹ A Tanúk által hozott áldozatok feltűntek a történésznek az 1943-as doni katasztrófát felidéző, 2013-as hivatalos emlékülésen elhangzott beszédében is.⁴⁵²

Az 1945-ben, Körmenden kivégzett Tanúk szintén a második világháború megemlékezésre méltó mártírai közé emelkedtek. Ezt jelezte, hogy 2015. április 28-án a körmendi polgármesteri hivatal konferenciatermében tartottak róluk megemlékezést. A védnökséget Bebes István polgármester vállalta, az elnöki teendőket Jankovics Tibor látta el. A konferencián beszédet mondott Latorcai Csaba kiemelt társadalmi ügyekért felelős helyettes államtitkár, Csapody Tamás jogász-szociológus, az egyház részéről pedig Sztankovits Tibor.⁴⁵³ Az egyház hivatalos közleménye úgy fogalmazott, hogy „a háború áldozatai között nem csak a koncentrációs táborokba elhurcoltak, a fronton elesettek, egészségükben és lelkükben megsebzettek voltak, hanem olyan fiatal emberek is, akik a lelkiismeretükre hallgatva nem vettek részt az embertársaik bántalmazásában”.⁴⁵⁴ A 2015. március 10-i, Deli Lajos emlékére tartott sárvári megemlékezésen a kormányzatot Fedor Tibor az Egyházi, Nemzetiségi és Civil Társadalmi Kapcsolatokért Felelős Államtitkárság főosztályvezetője képviselte (beszédében a „háború abszurditását” helyezve a középpontba). Jehova Tanúi mellett Csapody Tamás is részt vett a megemlékezésen.⁴⁵⁵

A mártírok emlékét örökítette meg a budapesti Holokauszt Emlékközpontban 2015 decemberében felavatott emléktábla is. Az említett körmendi mártírok mellett a Sárváron kivégzett Deli Lajosnak is emléket állító márványtáblán szereplő bibliai idézet: „Mint uralkodónak, Istennek kell inkább engedelmeskednünk, semmint embereknek” (Csel. 5,29.). A rendezvényen felszólalt Latorcai Csaba államtitkár, illetve a Holokauszt Emlékközpont igazgatója, Szita Szabolcs

⁴⁵⁰ Emlékét a helyiek már jóval korábban ápták, egy tudósítás már a *Sárvári Hírlap* 1992. október 9-i számában is megjelent. Ld. A csodálatos királyság. In: *Köztársaság*, 1993. 2. sz. 24. p.

⁴⁵¹ Simon Erzsébet: Emléktábla a fiatalon kivégzett Deli Lajosnak. In: *Vas Népe*, 2011. június 7. Online: vaol.hu

⁴⁵² Doni megemlékezések. Hende Csaba: szembe kell szállni a gyűlölettel. In: *Borsod Online*, 2013. január 14. Online: boon.hu

⁴⁵³ Meghívó. – Körmend város honlapja, 2015. április. Online: kormendplaza.hu

⁴⁵⁴ A Magyarországi Jehova Tanúi Egyház közleménye. In: *Országos Sajtószolgálat*, 2015. április 21. Online: os.mti.hu/hirek

⁴⁵⁵ Az ártatlanul kivégzett Deli Lajosra emlékeztek. In: *Sárvári Hírlap*, 2015. április 10. 11. p.; A Magyarországi Jehova Tanúi Egyház közleménye. Megemlékezés Sárváron. In: *Országos Sajtószolgálat*, 2015. március 6. Online: os.mti.hu/hirek

Emléktábla avatás a budapesti Holokauszt Emlékközpontban, 2015

(Forrás: Jehova Tanúi emléktábla avatás.

In: *Holokauszt Emlékközpont honlapja*, é.n. / Galéria. Online: hdke.hu

történész is.⁴⁵⁶ A 2015. decemberi megemlékezések körülményei összességében egyértelműen arra utalnak, hogy az Orbán Viktor névvel fémjelzett jobboldali-konzervatív rezsim teljes mértékben elfogadta a Jehova Tanúi által tanúsított mártíromságot, hajlandó lett a kivégzetteknek a nemzeti emlékezetbe való befogására. (1940–1945 között 16 Tanút öltek meg katonai szolgálat megtagadásáért, 26-an a kegyetlen bánásmód miatt veszítették életüket. Áldozatukat az 1945 márciusában Sárváron és Körmenten kivégzettek tették szimbolikussá.) Mindezt jól kifejezték Latorcai Csaba államtitkár megemlékező szavai, amikor arról beszélt, hogy „az emlékezetpolitika eszközével jelentős mértékben hozzá tudunk járulni a magyar közösségek identitásának megerősítéséhez, egészséges önbecsülésének kimunkálásához, ezáltal lelki egészségének megőrzéséhez”, amelybe már termé-

⁴⁵⁶ A Magyarországi Jehova Tanúi Egyház közleménye. In: *Országos Sajtószolgálat*, 2015. december 10. Online: os.mti.hu/hirek; A budapesti Holokauszt Emlékközpontban emléktáblát avattak a nácik által kivégzett Jehova Tanúi tiszteletére. – Jehova Tanúi honlapja: jw.org / Sajtószoza / Régiók szerinti hírek. 2016. április 6. Részletesebb sajtótudósítás: Jehova Tanúi, a holokauszt elfeledett áldozatai. – Sansz. Esélyegyenlőségi magazin. In: *9.tv*, 2015. december 15. Online: youtube.com Jankovics Tibor szóvivő arra is felhívta a figyelmet, hogy korábban maguk Jehova Tanúi sem fordítottak elég figyelmet saját múltjukra, mártírjaik emlékére, amin természetesen változtatni akarnak, ebben pedig a világi történetírásban illetve hatóságokban is partnerre találtak.

szetes módon illesztette bele a „ne ölj!” bibliai parancsának engedelmeskedő, „hitükért és meggyőződésükért” kivégzett Jehova Tanúi alakját. Nem mulasztotta el továbbá hangsúlyozni, hogy a kormány 100 millió forintos támogatást ad az emléktáblának helyet adó Holokauszt Emlékközpont vészkorszakot bemutató kiállításának megújításához.⁴⁵⁷

A történelmi visszatekintésre és ebből táplálkozó identitás-építésre különösen jó alapot adott a közösség magyarországi megjelenésének centenáriuma. Az évfordulónak önálló elemzést szentelő történész úgy fogalmazott, hogy Jehova Tanúinak a 20. századi története sajátosan Magyarország egész történetét is megjeleníti.⁴⁵⁸ Amerikai gyökerei ellenére a közösség itteni jelenléte nagyon is „hazai jelenség” – vélekedett, hiszen például a hozzájuk csatlakozó falusi szegénység tipikusan a Horthy-rendszer társadalmából került ki. A második világháború időszakában a magyar állam politikájával kerültek szembe a szolgálatmegtagadók, ahogyan egyébként a kommunista elnyomás alatt is. Hitük „mozgalmi jellegű terjesztése” nemkívánatosnak számított a „puha” kádári diktatúrában is, a rendszerváltáskor történt elismerésük is jogosan esett egybe a társadalom felszabadulásának általános élményével. A történelmi visszatekintést záró gondolatában a szerző megállapítja: „A közösség élete, különösen a családi élet keretében történő tevékenység szervesen illeszkedik a mai magyar társadalom életébe. A Jehova tanúinak életét nem jellemzik a megszokott társadalmi magatartástól elütő viselkedési módok.” Ami pedig ilyennek számít (elsősorban a vérátömlesztés tilalma, mint a „legnagyobb konfliktusforrás”) azt megpróbálják józanul kommunikálni embertársaik felé. Magyarországi jelenlétük nemcsak saját, egyházi szempontjaik miatt fontos, sokkal általánosabb tanulsággal bírnak: „A százéves Jehova Tanúi közösség jelentősen növelte a társadalom pluralista természetét, és hozzájárult a hivatalos »basáskodással« annyiszor megnyomorított magyar társadalom civil tudatának erősítéséhez.”

Figyelemre méltóak az évfordulón Göncz Árpád köztársasági elnök gondolatai: „A Jehova Tanúi Gyülekezet története hazánk történetének szerves része. Múltjának kutatását, üldöztetése és hitükért folytatott harca emlékeinek megőrzését és felkutatását fontosnak tartom, és erkölcsileg teljes mértékben támogatom.” A köztársasági elnök ennek megfelelően szorgalmazta a közösség múltjának feltárását, emlékeik összegyűjtését.⁴⁵⁹

A Magyarországi Jehova Tanúi Egyház igyekezett is élni a centenárium kapcsán kínálkozó lehetőséggel, felhívni múltjára és jelenére a közvélemény figyelmét. Nagyszabású kiállítást rendeztek *Jehova Tanúi 100 éve Magyarországon* címmel a volt Gorkij moziban kialakított helyiségükben, mely Budapesten 1999 júliusában volt megtekinthető.⁴⁶⁰ A csepeli központjukban is berendezett kiállítás anyagát

⁴⁵⁷ A Miniszterelnökség közleménye. In: *Országos Sajtószolgálat*, 2015. december 11. Online: os.mti.hu/hirek

⁴⁵⁸ Szabó Miklós: A Jehova Tanúinak száz esztendeje. In: *Magyar Hírlap*, 1999. október 5. 7. p.

⁴⁵⁹ Göncz Árpád Lakó Jánosnak, Budapest, 1999. június 30 – MJTE Archívuma.

⁴⁶⁰ *Népszabadság*, 1999. július 2. 17. p.

vidéki helyszínekre is elvitték, például Miskolcon ennek keretében történelmi előadással, a vérátömlesztés veszélyeiről szóló, szülész-nőgyógyász által tartott tájékoztatóval, valamint a *Jehova Tanúi szilárdan állnak* c. dokumentumfilm bemutatásával társították.⁴⁶¹ A centenáriumi kiállítást kommentálva Csapody Tamás sajtóságos párhuzamot vont köztük és a „történelmi” egyházak között.⁴⁶² Hit és erkölcs, valamint üdvösség dolgában ugyanúgy önmaguk kizárólagosságát képviselik, ugyanúgy jellemzi őket egyes dogmatikai kérdésekben való merevség. („Ugyanolyan hierarchizált egyház, mint az összes többi, az Isten szava kizárólag a hierarchia legfelsőbb csúcsain lévő vezetőkön keresztül érkezik. [...] A magyarországi Jehova Tanúi antimilitarizmusa is belső, szervezeti és gondolkodásbeli militarizmusból táplálkozik.”) A kiállítás kapcsán egy másik publicisztika arról szólt, hogy a százéves közösségnek immár nem kell tartania az egyházalapítási kritériumok szigorításától.⁴⁶³ Az évfordulón a katonai szolgálatmegtagadás ügye került előtérbe, amellyel kapcsolatosan Pető László szövegíró a bibliai utalásokat idézte (Ésa. 2,4), és leszögezte, hogy a katonasággal illetve általában az állammal kapcsolatos tanításaikon nem változtatnak.

4. A MAGYARORSZÁGI JEHOVA TANÚI EGYHÁZ

4.1. Az egyház szervezete

Az a szervezeti felépítés, amelyet Jehova Tanúi az illegálításban kialakítottak, többször módosult, már a puhuló Kádár-rendszer időszakában is. (Például megszűnt a korábban fontos „országszolga” pozíciója, újratervezték a körzeti beosztást stb.)⁴⁶⁴ A gyülekezet fejlődésével, gyarapodásával párhuzamosan többször következett be szervezeti változás, melyeket az aktuális igényeknek megfelelően, a brooklyni vezetés előírása alapján valósítottak meg. A rendszerváltást követő bő negyedszázad valamennyi ilyen változás végigkövetése meghaladná tanulmányunk kereteit, csak a legfontosabb pozíciókat illetve fejleményeket rögzíthetjük.

A legfontosabb egyházi hatóság a New York államban székelő vezetőtestület, mely kollektív irányítást valósít meg, egy elnök vezetése alatt. Tagjai a közösség legtekintélyesebb képviselői. Világméreteken a vezetőtestület működésében korábban jelentős, decentralizáló hatású átalakításokat hajtottak végre. A vezetőtestület döntéseit különböző bizottságok készítik elő, illetve valósítják meg. (Koordinátorok bizottsága, Személyzeti bizottság, Kiadói bizottság, Szolgálati bizottság, Tanítói bizottság, Írói bizottság.) Az egyes térségekben kiépülő egyház-

⁴⁶¹ spitz.: Egy évszázad eseményei. In: *Déli Hírlap*, 2001. szeptember 25. 5. p.

⁴⁶² Csapody Tamás: Egy kiállítás képei. In: *Érted vagyok*, 1999. december. – Uő: Csapody, 2002.

⁴⁶³ Gerlóczy Ferenc: Megint tanúk. Jehova-hívek. In: *HVG*, 1999. július 3. 71–72. p.

⁴⁶⁴ Vö. Csapody Tamás: Isten neve: Jehova. In: *Élet és Irodalom*, 1989. július 21. – Csapody, 2002.

szervezet rendszerint ezt a modellt képezi le egy-egy területre vonatkozóan. A kilencvenes években az egyház szervezetében⁴⁶⁵ fontos szerepet töltöttek be a több földrajzi egységet átfogó ún. zónák, melyeket alkalmasint egy-egy zónafelügyező látogatott meg, később ezeket a szervezeti egységeket megszüntették. Az egyes földrajzi egységek legfontosabb szervezeti egysége a fiókhivatal, melynek élén a fiókbizottságok állnak, ezek tekinthetők egy-egy ország vagy térség tényleges irányító hatóságának. Magyarország 1994 szeptemberében lett önálló fiókhivatal, ahogy évkönyvük fogalmaz, a „brooklyni világközpont közvetlen felügyázása alatt”. (Korábban az ausztriai fiókhivatal alárendeltségében működött. 1996-ban 232 országban 101, 2009-ben 118 fiókhivatal működött, napjainkban ezek száma – összevonások következtében – 90, közvetlenül a vezetőtestületnek alárendelve.) A gyülekezeteket korábban kerületekbe szervezték, a 2000-es években a regionális egyházigazgatási egységeket már csak az ún. körzetek képviselték. Egy körzet hozzávetőlegesen 10–20 gyülekezetből áll, élükön „felügyázók” tevékenykednek. (A rendszerváltáskor 6, pár évvel később 12 körzet működött. 2004-ben 13, a 2010-es évek elején 16 körzet jött létre, mindegyik A és B körzetre tagolódott, nagyságukat a földrajzi egység mellett a létrejött gyülekezetek száma és nagysága határozza meg,⁴⁶⁶ 2016-ra egy további, külön „jelnyelvi körzetet” is kialakítottak.⁴⁶⁷) A gyülekezeteket a vének vezetik, akiket a fiókhivatalok neveznek ki. Ezek – bibliai minta alapján – csak férfiak lehetnek, a nők más szolgálati területeken érvényesülhetnek.⁴⁶⁸ Aki bekapcsolódik Jehova Tanúi életébe, „hírnöknek” nevezik, aki a „Királyság jó hírét” közvetíti az embereknek utcai szolgálatban, házról házra járva illetve egyéb kommunikációs fórumok igénybevételével. A nagyobb óraszámú szolgálatokat úttörőknek nevezik. (Vö. 3.1.1. fejezet.) A felügyázók szolgálati helyeit központilag nevezik ki, minden esetben az érintettek szempontjainak figyelembe vételével.⁴⁶⁹ Bár a szervezet továbbra is erősen centralizáltan működik, a körzetek önállóságát a 2000-es években szélesítették, például a területükön működő ingatlanok (Királyság-termek) tulajdonjogának vonatkozásában.⁴⁷⁰

A magyarországi egyház működésének korszakunkban első fontos összefoglaló dokumentuma a még 1988-ban készült alapszabály, amely még egyesületi formát irányzott ugyan elő és az Állami Egyházügyi Hivatalhoz nyújtották be, de ez alapján kapták meg 1989–1990-ben az egyházi jogállást, és bő húsz évig nem is

⁴⁶⁵ Az alábbiakról: *Jehova Tanúi Évkönyve*, 1996. 111–114. p.; A Jehova Tanúi Egyház szervezete. In: *Beszélő*, 1996. 2. sz. 63. p.; Balogh, 1997. 324–325. p.

⁴⁶⁶ Ld.: Körzetek és gyülekezetek Magyarországon. Gyula, 2011. (A HISZI MAP Kft. fali térképe.)

⁴⁶⁷ Jakab István interjú, 2016.

⁴⁶⁸ Jankovics Tibor interjú, 2016. Arra is felhívta a figyelmet, hogy a bibliai mintában sem olvasunk valamiféle demokratikus kiválasztási rendszerrel, annak lényegét a vének kijelölése alkotta a felkészült, arra alkalmas hívők között.

⁴⁶⁹ Sztankovits Tibor interjú, 2016.

⁴⁷⁰ Sztankovits Tibor interjú, 2016.

volt rá szükségük, hogy újragondolják.⁴⁷¹ Ebben leszögezik, hogy a magyarországi Jehova Tanúi részét képezik annak a vallásos világszervezetnek, mely felfogásuk szerint „az egységes keresztény gyülekezetet alkotja. [...] Ezért bármely országban élnek Jehova Tanúi, nem alkotnak saját, független csoportokat. Mindannyian Jehova keresztény tanúi világraszóló egyesült keresztény gyülekezetének részét képezik. Felépítésük és tevékenységük az egész világon mindenütt azonos.” Legfontosabb törekvésük az Isten kinyilatkoztatott szavaként értelmezett Szentírás megismerése és fokozatos megértése. A gyülekezet tagjai együttesen alkotják a közösséget. Irányítójuknak egyedül az akkor még Brooklynban székelő vezetőtestületet ismerik el. A gyülekezeti tagság önkéntes, akkor szűnik meg, ha a tag „a vének által felkínált segítség ellenére” megbánást nem tanúsítva tovább gyakorolja a bűnt, a gyülekezet véneiből alakult „bírói bizottság” ezt megállapítja, ilyenkor kiközösítésre kerül sor. Tagsági viszony létesítésére csak a felvételt kérő személy érett döntése alapján kerülhet sor, olyanok esetében, akik hűségükről és elkötelezettségükről meggyőző módon számot tudtak adni. A szolgáltatuk végzését kiadványaik pontosan szabályozzák és folyamatosan instrukciókkal látják el. A tagok legfontosabb kötelessége, hogy „az Isten Jézus Krisztus alatti Királysága jó hírének nyilvános és házról házra történő prédikálását tanúskodás végett” végezzék, terjesszék a Szentírást és a kapcsolódó vallásos irodalmukat, mely „Jehova Tanúi Vezető Testületétől származó vagy annak irányítása alatt kiadott információból és kiadványokból kerül lefordításra”. A magyarországi szervezet a központi utasításoknak megfelelően irányítja a helyi prédikáló szolgálatot, gyülekezeteket szervez, gondoskodik irodalommal való ellátásukról.

Ezt a rendszert a 2011-es új egyházi törvény kapcsán megalkotott alapszabályuk lényegében megerősítette.⁴⁷² Ebben kifejtették az egyház létrejöttének bibliai alapjait illetve egységes, nemzetközi jellegét, hangsúlyozva, hogy magyarországi gyülekezetük „az Egyház által létrehozott, annak jogalanyiséggel rendelkező, de jogi személyiséggel nem rendelkező szervezeti egysége”. A gyülekezet felettes szervének a fiókhivatal deklaráta, legfőbb céljaként pedig megismételte a Királyságról szóló bibliai megbízatás teljesítését. A gyülekezet irányítására hivatott szervet a kinevezett vénekből álló testületnek nevezte, a vének munkájának segítésére pedig kisegítő szolgákat rendelt. Mind a véneket, mind a kisegítő szolgákat a fiókbizottság nevezhette ki és menthette fel (újabbban ezt a jogkört a körzetfelvigyázó látja el), a gyülekezet képviselőit ugyanakkor egyedül a vének jogosultak. A vének testületének feladata a prédikáló szolgálat szervezésén kívül a pénzeszközök kezelése, az egyháztagságért folyamodók kérelmeinek elbírálása, valamint „egyházi bírói bizottsági eljárások lefolytatása”, „az elkülönüléssel kapcsolatos esetek kezelése”, a Királyság-termék fenntartása és működtetése. (Feltűnő az a szigorúság, amellyel az elkülönüléssel illetve kizárással kapcsolatos eseteket igyekeztek jó előre szabályzatban is rögzíteni.) A tagságot így definiál-

⁴⁷¹ Magyarországi Jehova Tanúi Egyesülete. Bp., 1988. augusztus. – Oravetz, 2015.

⁴⁷² A Magyarországi Jehova Tanúi Egyház gyülekezeteinek alapszabálya. Bp., 2012. március 15. – Oravetz, 2015.

ták: „A gyülekezet tagjai az Egyháznak azok az Egyház belső törvénye szerint megkeresztelt tagjai, akik az adott gyülekezettel kapcsolatban vannak.”

Más egyházaktól való eltérést jelenthet Jehova Tanúi életében, hogy az egyháznak nincsenek és igazán nem is voltak – hétköznapi kifejezéssel élve – „arcai”, vagyis olyan személyi vezetői, akik megjelenítették volna a közösséget a nyilvánosság előtt. A szervezet vezetését 1992-től háromtagú Elnöklő (az egykorú forrásokban gyakran: Elnöki) Bizottság végezte, tagjai Szanyi Endre, Gary Wollin és Karlheinz Hartkopf voltak, utóbbi egyben „koordinátorként” vezette a közösséget.⁴⁷³ 1994-ben – nyilván összefüggésben a fiókhivatal létrejöttével – ez héttagúra bővült, fentiek mellett kiegészítették: Futó Ferenc, Gruppe Wolfgang, Sárközy László, Völgyes Sándor. (Utóbbit már korábban is emlegették koordinátorként.) A 2012. évi törvényes elismerés, majd bevett egyházzá nyilvánítás során az egyházi képviselőt Fiókbizottságként hatan látják el: Bernhard Dorfner, Futó Ferenc, Futó Péter, Axel Günther, Karlheinz Hartkopf és Jakab István.⁴⁷⁴ A bizottság legalább heti rendszerességgel ülésezik az aktuális ügyek és a követendő irányvonal kialakításáról.⁴⁷⁵ Jehova Tanúi számára kevéssé tűnnek fontosnak ezek a személyi feltételek, vezetési modelljük egyszerre sugallja a helyi szinten is megvalósuló kollektivitást illetve a brooklyni központnak való teljes alárendeltséget, a központi utasítások végrehajtásában játszott szerepet.⁴⁷⁶ A nyilvánosság előtt az egyházat olyan személyek jelenítik meg, akik egy-egy nagyobb rendezvény vagy éppen közéleti-politikai esemény kapcsán képviselik Jehova Tanúi aktuális álláspontját, őket többnyire „szóvivőnek” nevezik, de a legkülönbözőbb titulusokkal is felbukkantak, például „hírszolgálati munkatárs” stb. (A szóvivők száma és hatásköre változó, lényegében esetlegesnek tűnik, az elmúlt időszakban a legtöbbször ilyen minőségben a nyilvánosság előtt megjelent személyek voltak: Jankovics Tibor, Lehoczky Zsolt, Pető László, Demény László, Rakmányi Ernő, Simon András.)

Jehova Tanúi életében különleges intézményt jelentenek az ún. Bétel központok, amelyek egy-egy országos központot jelentenek. (A Brooklynban lévő Bétel – angolul Bethel – központ egyben a világszervezet székhelyét is jelenti.) A magyarországi Bétel működése egyben az egyház hazai jelenlétének legfon-

⁴⁷³ Papp László: Krónika. é.n. – Oravetz, 2015.; Magyarországi országszolgái és országos bizottságai 1911-től napjainkig 1995-ig. – Oravetz, 2015.

⁴⁷⁴ Ld.: Egyházi nyilvántartás, amely az emberi erőforrások minisztere, mint az egyházakkal való kapcsolattartásért felelős miniszter megbízásából eljárva, a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról 2011. évi CCVI. törvény 17. §-a alapján készült. – Magyarország kormányának honlapja, 2014. május 9. Online: kormany.hu; Egyházi Nyilvántartó Rendszer 1.0. Bevett egyházak Magyarországon. Online: egyhazi.emmi.gov.hu (A 2012. április 9-i listában csak öt név szerepelt, később egészült ki Futó Péterrel.)

⁴⁷⁵ Jakab István interjú, 2016.

⁴⁷⁶ Talán jellemző adaléka lehet ennek, hogy a magyarországi egyházakat bemutató egyik kézikönyvben az egyház „vezetője, képviselője” rovatban Pető László, az Általános Információs Szolgálat igazgatója jelent meg. Ld.: Török, 2004. 168–169. p.

tosabb intézményi struktúráját is tükrözi.⁴⁷⁷ Az intézmény egyben olyan bentlakásos központ, ahol az egyház adminisztrációjában központi szerepet betöltő személyek dolgoznak. Az ún. Bétel-család tagjai valóban családi körülmények között és közösségben, a központban laknak, gondoskodnak számukra szállásról, étkezésről, szerény javadalmazásról. A lakók mindennap közös imádságon és írás-magyarázaton vesznek részt, számukra hetente külön foglalkozásokat is tartanak. Minden Bétel-otthont feltűnő rend és tisztaság jellemez, erről külön személyzet (konyhai dolgozók, kertészek, karbantartók stb.) gondoskodik. Az egyik legfontosabb az Írások tanulmányozására lehetőséget biztosító könyvtár. A Bétel-család tagjai maguk is részt vesznek a „szántóföldi” szolgálatban, többnyire a környékbeli gyülekezetekbe vannak kinevezve, a férfiak mint vének vagy mint kisegítő szolgák.

A központ irányítása több részlegen keresztül történik. Ilyen például a Beszerzési Osztály, amely a fiókhivatal működéséhez szükséges beszerzésekről gondoskodik, a Jogi Részleg az egyház jogi ügyeiben foglal állást és nyújt segítséget, „amikor Jehova Tanúi hitnézeteivel és tevékenységével kapcsolatosan nehézségek merülnek fel”. (Az egyház kapcsolatban áll „külső” jogászokkal is, nemcsak jelentős politikai, közéleti ügyekben, hanem például az ingatlanvásárlásokkal, építkezésekkel, bővítésekkel, bérletekkel kapcsolatos ügyekben, de ellátnak jószolgálatot például akkor, amikor valamely Tanúnak családjogi konfliktusai támadnak, válás, gyermekelhelyezés stb. kapcsán.⁴⁷⁸) Az egyház jellegére tekintettel az egyik legfontosabb feladatot a Szállítási Osztály végzi, amely a folyóiratok és egyéb kiadványok gyülekezetekhez időben való eljuttatását szervezi, illetve bonyolítja.⁴⁷⁹ Legalább ennyire fontos Jehova Tanúi számára a Fordítói Osztály, mely a főhivatalból angolul érkező kiadványokat ülteti át magyarra (illetve Magyarországon nemcsak magyarra, hanem lovári nyelvre, valamint magyar jelnyelvre is), a fordításokat ellenőrzik, majd tördelik és a megfelelő formátumban sokszorosítják. Az ő munkájukat segíti elsősorban (illetve a Tanúk informatikai tevékenységét általában) a Számítógépes Osztály illetve az audiovizuális anyagok kép- és hangfelvételeit feldolgozó és dokumentáló részleg. A Helyi Tervezési és Kivitelezési Osztály főleg a gyülekezeti összejöveteleknek helyt adó Királyság-termek építésével, tervezésével, kivitelezésével foglalkozik. A vérátömlesztéssel kapcsolatos tanítások fontosságát jelzi, hogy önálló szervezeti egység (Kórházi Információs Részleg, vö. 3.5. fejezet) foglalkozik a vonatkozó ügyekkel, koordinálja a jelenleg 7 Kórházi Összekötő Bizottság munkáját. A Tájékoztatási Részleg (korábban: Társadalmi Kapcsolatok Részlege) a médiakapcsolatok folyamatos figyelemmel kísérését és szervezését végzi, és működik a

⁴⁷⁷ Ld. pl.: Üdvözlünk Jehova Tanúi magyarországi fiókhivatalában! H.n., 2015.

⁴⁷⁸ Sztankovits Tibor interjú, 2016.

⁴⁷⁹ A 2010-es években Magyarországon három útvonalat szerveztek meg, hogy a megjelenő vallásos irodalom a leggyorsabban és a leghatékonyabban eljusson valamennyi gyülekezethez: egy Budapestet és környékét magában foglaló útvonal mellett egy-egy igen kacsaringós kelet- és egy nyugat-magyarországi „túrát”. – Az irodalomszállítás útvonala. (Tabló, 2012.) – MJTE Archívuma.

Bétel központban egy, az infrastruktúrát kiszolgáló szervezeti egység (Karbantartási Osztály) is.⁴⁸⁰

Az egész szervezet fölött az irányító-koordináló tevékenységet a Szolgálati Osztály végzi.⁴⁸¹ Például a beérkező levelezés feldolgozását, az egyházi adminisztráció működtetését, a helyi gyülekezetek ügyeinek (például területkiutalásoknak) a bonyolítását. A Szolgálati Osztály egyik legfontosabb feladata a kongresszusok éves időtervének elkészítése és az ezekkel járó nem csekély szervezési feladatok ellátása. Ugyanez az osztály végzi a gyülekezetek vallási életét irányító személyek továbbképzését különböző „iskolák” szervezésén keresztül. (Gyülekezeti vénék iskolája, utazófelvigyázók és feleségeik iskolája, úttörőszolgálati iskola, külön bibliaiskola egyedülállóknak és házaspároknak stb.) De feladatkörébe tartozik például a természeti katasztrófák illetve egyéb szociális szükségletek esetén a segítségnyújtás megszervezése, idegen nyelvű gyülekezetek gondozása stb. Az első magyarországi Bétel központ a budapesti XVI. kerületben, a Cserkút utcában nyílt meg 1993-ban, 2003 óta ugyanez attól nem messze, a Kövirózsa utcában található.⁴⁸²

A rendszerváltást követően beszélhetünk egy kissé hektikus, útkeresést tükröző periódusról, amely az egyház megszerveződésének, integrációjának természetes fázisa volt. A legalitás visszanyerésekor az egyház központja először egy külföldön élő magyar vezetőt küldött misszionáriusként Magyarországra Sárközy László személyében, 1991-ben négy végzős érkezett a németországi Szolgálati Kiképző Iskolából, akikhez mások is csatlakoztak. (Komoly problémát jelentett számukra a magyar nyelv elsajátítása, de idővel ezek a problémák is enyhültek.) 1994-ben valamennyi „úttörő” számára különleges iskolát szerveztek, melyen 9 hónap alatt 401-en szerezték meg a pozíció betöltéséhez szükséges ismereteket.

A „hősor” belső egyházi nehézségeit tükrözi a külföldről érkezett „felvigyázó” 1992-es tapasztalatait összefoglaló feljegyzés.⁴⁸³ A vezető rendkívül elégedett volt az 1989 óta elért eredményekkel, például az „új hírnökcuccsal”, és legfontosabb feladatnak az építkezések beindítását tekintette, szintén örömmel konstatálva a megfelelő telek kiválasztására tett erőfeszítéseket. Az irodalom-szállítás megszervezése ebben az időszakban komoly nehézséget okozott, voltak fennakadások a folyóiratok, kiadványok gyülekezetekhez megfelelő számban való eljuttatása terén („gondosabban ügyeljetek a szántóföldnek szánt megrendeléseirekre”), szorgalmazta egy számítógépes nyilvántartó rendszer felállítását illetve egy nyomdai vágógép beszerzését, mindebben Bécsből remélhettek segítséget. Elégedett volt a budapesti misszionáriusképzés helyzetével, a pénzügyekkel (az építkezések, az utazófelvigyázók költségtérítésével), tájékozatlanságot tapasztalt ugyanakkor a fiókhivatal szervezését illetve a vérátömlesztés-ellenes kampány szervezését illetően. Fontos feladatnak nevezte tovább a fordítási tevékenységet

⁴⁸⁰ Karbantartás és kertészet. (Tabló, 2012.) – MJTE Archívuma.

⁴⁸¹ Szolgálati osztály feladatai. (Tabló, 2012.) – MJTE Archívuma.

⁴⁸² Jakab István interjú, 2016.

⁴⁸³ Günter Künz zónalátogatása Magyarországon 1992. április 14-én. – Oravetz, 2015.

megszervezését (ekkor még csak egy fordító dolgozott az egyházban), illetve a „különleges úttörők” kinevezéséhez szükséges igényfelmérést. Általában hangoztatta, hogy minden fontosabb döntés előtt a brooklyni központtal kell konzultálni, hogy a magyarországi egyházszervezés megfelelő mederbe terelődjék.

4.2. Az egyház hétköznapijai és missziója⁴⁸⁴

A rendszerváltással támadt szabad légkört, a misszió elől elhárult akadályokat az egyház örömmel üdvözölte és megpróbált élni is a lehetőségekkel, azokat folyamatosan elemezte.⁴⁸⁵

Teológiájukat, tanításait teljes alapossággal számba venni és áttekinteni jelen keretek között majdnem lehetetlen feladat. Vallási tanításaik középpontjában továbbra is az utolsó időkre való felkészülés áll, vagyis annak képviselése nem változott, hogy 1914-ben Krisztus megkezdte uralkodását, ami a hívők számára a végidőkre, Armageddonra és a földi paradicsom eljövetelére való felkészítést jelenti.⁴⁸⁶ A 20. század utolsó harmadától azonban – nyilván azzal összefüggésben, ahogy távolodunk a megjelölt időponttól – e végítélet közelségének élménye egyre inkább háttérbe szorul teológiájuk megjelenítésében. Nem pusztán arról van szó, hogy a korábbi időpontokra előrevetített utolsó idők nem következtek be (bár maguk Jehova Tanúi rendszerint nem ismerik el, hogy konkrét „világvége” időpontokat jósoltak volna),⁴⁸⁷ hanem inkább arról, hogy a „forradalmár”, „hőskori” időszakról távolodva az egyház egyre inkább berendezkedik híveinek

⁴⁸⁴ E témához felhasználtuk (későbbi hivatkozások nélkül) az egyház szóvivőjének három terjedelmes, összegző igényű interjút: Küzdőtér. In: *MTVI*, 1999. (Kálmán Olga riportja Pető Lászlóval és Gábor György filozófussal) – MJTE Archivuma; Beszélgetés Pető Lászlóval, Jehova Tanúi gyülekezetének szóvivőjével. In: *A Dunánál*, 2006. 6. sz. 73–77. p. (Szócs Géza riportja); Pető László: Királyságterem épül. In: *Bogárd és Vidéke*, 2013. szeptember 5. 4–5. p. (Hargitai-Kiss Virág riportja)

⁴⁸⁵ Jankovics Tibor interjú, 2016.; Jakab István interjú, 2016. Megjegyezzük, elhangzott ugyanakkor olyan szkeptikus vélemény is, miszerint a gyülekezetek légköre inkább hátrányára változott 1989 után: „Ami a melegét adta, az a kis csoport, az egymásrautaltság, az, hogy vállalkozunk akkor is, ha hátrányunk van, ez megszűnt.” Iványi Gábor: Lesztek nekem tanúim. In: *Mozgó Világ*, 1998. 5. sz. 69–84. p.

⁴⁸⁶ Ld. pl.: Isten Királysága uralkodik. Selters/Taunus, 2014. 32–59. p.; korábban pl.: Közel az emberiség „új világrend”-je? In: *Óratorny*, 1992. április 1. 6–7. p.; Ítélet-végrehajtás a döntés völgyében. In: *Óratorny*, 1998. május 1. 20–25. p. stb. Mindezt nyilatkozataikban is rendszeresen megerősítik, pl. Varga Károly budapesti prédikátor és Rammer József utazófelvigyázó: Bús Ella: Megelevenednek a holtak. In: *Reform*, 1998. július 7. 12–14. p.

⁴⁸⁷ Ezzel kapcsolatosan a felfokozott „világvége”-várakozások elemzésében rendszeresen megemlíti a korábban tévesnek bizonyult időpontokat. Ld. pl.: Hargitai Miklós: Csúcsra járatott butaság. In: *Népszabadság*, 1998. december 31. 26. p.; Izsák Norbert: Csak az a világvége. A Jehova Tanúi teológiája. In: *HVG*, 2002. november 2. 87–90. p.; 19 megúszott világvége a 20. és 21. századból. In: *Urban Legends*, 2011. december 29. Online: urbanlegends.hu; A maják sem hisznek a világvégeben, és a Nap sem fog kinyírni minket. In: *ATV*, 2012. december 21. Online: atv.hu

szolgálatára, a keresztény élet hétköznapi megélésére. („Jehova Tanújának lenni életforma” – fogalmazott tömören és tanulságosan Montlika Imre, a közösség balmazújvárosi vezetője.⁴⁸⁸) Persze annak is gyakran hangot adtak, hogy a 20–21. század fordulójának eseményeiben „az utolsó idők jeleit” vélik felfedezni, és bíz-nak abban, hogy Isten beavatkozik a világ dolgaiba.⁴⁸⁹

A gyülekezet-építéssel kapcsolatos alapelveik viszont az elmúlt évtizedekben nem változtak: továbbra is középpontban áll a rendszeres, vallásos olvasmányok (az *Órtorony* illetve az *Ébredjetek!* folyóiratok) által támogatott és meghatározott közösségi bibliaitanulmányozás, egy-egy tanítás elsajátítása, gyakorlati alkalmazásának szorgalmazása. Korábban minden hónap 1. és 15. napján megjelenő *Órtorony* illetve az egyéb, tematikus kiadványok naprakészen tájékoztatták a hívőket a vezetőtestület által irányadónak tekintett bibliai értelmezésekről. (Az utóbbi években a folyóiratok periodicitása változott.) A könnyen érthető, rendszeres bibliai helyekkel alátámasztott fejtegetések szövegezésében az elsajátíthatóság, belső logikai láncolat felállítása világosan felismerhető szempont. A leggyakoribb, hogy kérdéseket tesznek fel olvasóiknak, amelyeket többnyire maguk meg is válaszolnak, vagy épp pedagógiai célzattal szorgalmazzák a további kutatómunkát és az önálló állásfoglalást. (A szerzők nevét következetesen nem közlik, kiadványaikra jellemző a teljes névtelenség.⁴⁹⁰) Folyóirataikban nem változott az e célt szolgáló vizuális információk tartalma és formája sem az elmúlt években: vagy illusztratív igénnyel válogatott fényképeket közölnek (az örömteli szolgálataikat világszerte végző személyekről, intézményekről, eseményekről), vagy rájuk rendkívül jellemző, egyedi grafikai ábrázolásaikkal jelenítenek meg bibliai témájú, kisebb részben vallástörténeti eseményeket felidéző rajzokat. A tanulmányozások célja nemcsak a bibliai tanítások, hanem a tanaiknak megfelelő egyéniség és magatartásmód fejlesztése, mindez bibliai alapokon, hiszen, mint mondják, a tanulmányozó összejövetelek „nem személyiségfejlesztő tréningek”, de nem is a lexikális ismeret-elsajátítás a fő cél.⁴⁹¹

A kommunikációs csatornák, amelyekkel egyrészt saját híveik lelki gondozását végzik, másrészt a kívülállók érdeklődését igyekeznek felkelteni, a 90-es évektől rendkívül változatosak lettek. A rendszerváltást követően a házról házra járó agitációt baráti kapcsolatok aktiválásával, telefonálással, levelezéssel, vallásos irodalom postai úton történő terjesztésével lehetett előmozdítani, a kilencvenes

⁴⁸⁸ Jehova Tanúi Balmazújvároson. In: *Balmazújvárosi Televízió*, 2014. november 27. Online: youtube.com

⁴⁸⁹ Böhl Zoltán komlói vezető nyilatkozata: *Komlói Városi Televízió*, 2003. január 27. Online: komlomedias.hu Később is hangsúlyozták (Demény László szóvivő), hogy soha nem volt annyi bizonyíték emberi uralom alkalmatlanságára, mint épp az aktuális jelenben. Sokszínű vallás. In: *M1*, 2008. szeptember 8. – Nemzeti Audiovizuális Archívum: nava.hu

⁴⁹⁰ Ritkán, de a 90-es évek elején még előfordult, hogy vezetőik csak név nélkül voltak hajlandók nyilatkozni a sajtónak, pedig teljesen általános, tájékoztató jellegű kérdéseket kaptak, például akkor tartott nemzetközi kongresszusukról. Kovács István: Jehova Tanúi nem tartanak több kongresszust? In: *Kapu*, 1992. 1–2. sz. 11–12. p.

⁴⁹¹ Jankovics Tibor interjú, 2016.

Jehova Tanúinak kiadványai 1989 után
(Forrás: MJTE Archívuma)

évek végétől a kommunikáció világa rohamosan átalakult. (Ma már aligha állja meg a helyét az olyan, korábbi állapotokra reflektáló megállapítás, miszerint Jehova Tanúi azon radikális vallási csoportok közé tartoznak, melyek „tagjaiktól a médiától való teljes elfordulást várják”.⁴⁹²) Régóta működő, rendkívül gazdag anyagot tartalmazó és folyamatosan fejlesztett központi honlapjuk – jw.org – több száz nyelven elérhető, amelyen nemcsak a kiadványaik teljes szövege olvasható és kereshető, hanem folyamatosan hírekkel is ellátják a látogatókat. A magyarországi egyháznak értelemszerűen nincs önálló honlapja, a központi tartalmakat közlik naprakész magyar fordításban. Ezzel kapcsolatosan meg kell említeni különböző vonatkozásokat – például filmstúdió, kiadványok stb. – megjelenítő digitális alkalmazási lehetőségeiket is. Az internet és a modern telekommunikáció iránti fogékonyságukat hangsúlyozták Jehova Tanúi (például egy ízben Jankovics Tibor és Simon András szövivők, valamint Juhász Attila sátoraljaújhelyi vezetőjük), tekintettel arra, hogy az önképzésben és továbbképzésben, ismeretek gyűjtésében is kifejezetten hasznos eszköz.⁴⁹³ Rendezvényeiken nem véletlenül használnak újabb LED-falakat, kijelző- és vetítő berendezéseket a vizuális élmények közvetítésére. Az interneten kívül rengeteg tájékoztató filmet, illetve a gyermekközönséget megszólító rajzfilmet készítenek (erkölcsös élet, törvénytisztelet, vérátömlesztés stb.), amelyek egy-egy tartalmat járnak körül saját bibliai látásmódjuk kíséretében. Ezek rendszeres használata és terjesztése nemcsak színesebbé tették a szolgálatukat, hanem a modern kommunikációs kihívásoknak való folyamatos megfelelés célját is szolgálják.

Az egyház ugyanakkor továbbra is központi kérdésnek tekinti a nyomtatott alapú vallásos irodalom terjesztését. Ezzel kapcsolatosan is a 2010-es években változások figyelhetők meg a megjelenésükben, egyre szívesebben éltek ugyanis a nyilvánosság által kínált keretekkel, nyilván azzal összefüggésben, hogy egyre több kiadványuk szolgálja a közösségről szóló tájékoztatás célját.⁴⁹⁴ 2015-ben például első alkalommal vettek részt a XXII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon kiállítóként, ahol „sokféle, bibliai témájú könyvet, folyóiratot és filmet mutatnak be, valamint a hivatalos honlapjukat, a jw.org honlapot”.⁴⁹⁵ A Biblia tanulmányozásával szorosan összefügg a könyvélmény, a vizuális tartalmak megjelenítése – vallják, amire a fesztiválon kiállított standjuk nemzetközi sikere is ráirányította a figyelmet, jelentős látogatottságot mondhattak magukénak.⁴⁹⁶

⁴⁹² Baji Lázár Imre: Képek és kapuk. In: *Ökotáj*, 2005. 35–36. sz. 9–18. p. A tétel elensúlyozására ld. pl.: Király Erzsébet: Kommunikáló vallások, beszélő egyházak. In: *Tudományos Közlemények*, 14–15. 2006. 281–290. p.

⁴⁹³ Jehova Tanúi Sátoraljaújhelyen. In: *Zemplén TV*, 2015. Online: youtube.com

⁴⁹⁴ A korábbi, csak belterjes könyvkiadást célzó állapotokról ld. pl.: Hargitai Miklós: Könyvvvel könnyebb hinni. In: *Népszabadság*, 1996. március 5. 15. p.

⁴⁹⁵ A Magyarországi Jehova Tanúi Egyház közleménye. In: *Országos Sajtószolgálat*, 2015. április 24. Online: os.mti.hu

⁴⁹⁶ Simon András interjú, 2016.

Jehova Tanúinak kiállítóhelye a XXII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon, 2015

(Forrás: MJTE Archívuma)

A rendszeres biblia tanulmányozás és ismertetés mellett hitéletük másik központi eleme a „szántóföldi” szolgálat, azaz a „hírnökök” által a kívülállókhoz eljuttatott „jó hír”, vagyis az aktív missziós tevékenység.⁴⁹⁷ A kilencvenes években ez szinte kizárólag a lakásról lakásra járó, illetve az utcán embereket megszólító „tanúskodást” jelentett, ezen a téren az ezredforduló után jelentős változások tapasztalhatók. A hitélet rugalmas megváltoztatásának tendenciáját az utcai járókelők is felismerhették, hiszen Jehova Tanúi egységes könyves standokat állítottak fel a forgalmas közlekedési csomópontokon, ott kínálják vallásos irodalmukat és elegetednek szóba az érdeklődőkkel. Az általuk „különleges tanúskodásnak” nevezett, elsőként a New York-i vasútállomáson kipróbált új missziós eljárás 2013-ban vette kezdetét Magyarországon.⁴⁹⁸ Elmondásuk szerint ezzel a stratégiával is a megváltozott életritmusra, társadalmi közizlésre kívánnak reflektálni.⁴⁹⁹ (Például nagyon sokan nem tartózkodnak az otthonukban napközben, sőt estefelé sem, viszont sokkal többet veszik igénybe a tömegközlekedést, dolgoznak lakóhelyüktől távol, a társadalmi mobilitás felgyorsult stb.) Nemcsak arról van szó, hogy el akarják kerülni az őket korábban gyakran negatív színben feltüntetett erőszakos, „zaklatási” vádakát, hanem arról is, hogy szerencsésebbnek és sikeresebbnek

⁴⁹⁷ Jehova Tanúi nyilvános szolgálata. – Jehovah’s Witnesses – Your neighbors and fellow citizens. H.n., é.n. (magyar kiadás)

⁴⁹⁸ Szolgálatunk eredményei. In: *Királyság-szolgálatunk*, 2013. december. 8. p. Online: wol.jw.org A beszámoló szerint Budapesten hat hét alatt a járókelők mintegy 900 könyvet és füzetet és majdnem 1500 folyóiratot kértek „a bemutatóállványoknál szolgáló úttörőktől”.

⁴⁹⁹ Simon András interjú, 2016.; Jankovics Tibor interjú, 2016.

bizonyult, ha nem ők szólítják meg az embereket, hanem az érdeklődők őket. A közterület nem új missziós terep számukra (már a 20. század első felében is plakátoltak illetve használtak hangerősítő eszközöket az utcákon), annak használatában viszont új eszközöket vetnek latba. Persze nem szorult ki eszköztárukból a korábbi személyes kapcsolatfelvételt célzó misszió, de a mellettük gyakran elhaladó járókelőktől azt várják, hogy előbb-utóbb megállnak és érdeklődnek kiadványaik iránt. A turisztikai célpontnak tekinthető nagyvárosokban idegen nyelvű kiadványokat is kínálnak.

ínálnak.

Jehova Tanúi közterületen, 2017

(Forrás: MJTE Archívuma)

Ilyen, a missziót színesítő iránynak tekinthető az is, hogy a 2000-es évektől intenzíven foglalkoznak a fogyatékkal élőkkel, nagyon sok összejevetelüket, tanításukat siketek számára jelnyelven tartják, illetve látássérülteknek Braille-írású bibliákat és kiadványokat készítenek. Nem titkolt motivációjuk volt az ezredforduló után a korábbi dinamikus gyülekezet-növekedés lassulásának érzékelése, vagyis az, hogy új társadalmi rétegeket kell megszólítaniuk – ismerte el Horváth Miklós szekszárdi felvigyázó, ami a fogyatékkal élők mellett az országban élő külföldiek felé idegen nyelvű gyülekezetek szervezését is inspirálta.⁵⁰⁰ A kizárólag jelnyelven kommunikáló gyülekezet összejevetelei szintén a 2000-es évek elején

⁵⁰⁰ Wessely Gábor: Jelnyelven száll a dicsőítő ének. In: *Szekszárdi Vasárnap*, 2008. február 10. 3. p.

kezdődtek, különleges hatású, de sikeres kezdeményezésnek bizonyult. Ezzel kapcsolatosan számos oktatókazetta is készült, az egyház felkarolta a jelnyelvet elsajátítani akaró önkénteseik új missziós kihívásokat kereső elképzeléseit.⁵⁰¹

Jehova Tanúinak leginkább látványos eseménye minden esztendőben a nagyszabású kongresszusuk megtartása, amelyet rendszerint vidéki helyszíneken tartott gyűlések egészítenek ki. Az olykor több napos program nagy tömegeket mozgat meg. Az első rendezvényre 1989 júliusában több, mint 9000, az 1991-es nemzetközi kongresszusukon már több mint 40 ezer fő vett részt. (Az utóbbi években a nagy stadionokban tartott rendezvényeket inkább sportszarnokokba szokták vinni, nem utolsósorban a nagy nyári melegek miatt.⁵⁰²) Ezek a kongresszusok az egész világon egységes tematikával szerveződnek, rendszerint egy-egy bibliai idézet vagy témakör kapcsán. A kongresszusok témái az egyes években:

1989	Isteni ónatadás	2003	Adjunk dicsőséget Istennek!
1990	Tiszta nyelv	2004	Járjunk Istennel
1991	Szabadságszeretők	2005	Istennek tetsző engedelmesség
1992	Fényhordozók	2006	Közel a szabadulás!
1993	Isteni tanítás	2007	Kövessük Krisztust!
1994	Istenfélelem	2008	Isten szelleme vezessen!
1995	Örvendező dicsérők	2009	Kitartóan virrasszatok!
1996	Isteni béke követői	2010	Maradjunk közel Jehovához!
1997	Isten szavába vetett hit	2011	Jöjjön el Isten Királysága!
1998	Isten szerinti életút	2012	Óvd a szívedet!
1999	Isten prófétai szava	2013	Isten szava igazság
2000	Isten szavának cselekvői	2014	Keressétek először Isten Királyságát!
2001	Isten szavának tanítói	2015	Kövessd Jézus példáját!
2002	Buzgó Királyság-hirdetők	2016	Maradj hűséges Jehovához!

A rendezvényeken a dicsőítő-énekek, prédikációk, előadások és imádságok mellett zenés kisfilmek, hangjátékok, bibliai témájú drámajátékok szerepelnek, az egyik legfontosabb eseményt a gyülekezethez csatlakozni akaró, megfelelő előképzettséggel rendelkező jelöltek bemelegítése (keresztelkedése) szokta jelenteni. A Tanúk számára a kongresszusi részvétel „ajándékozási alkalom”, az év egyik legfontosabb ünnepnapja, melyen a részvétel nem kötelező, de az elkötelezett hívők természetesnek, hitéletük továbbfejlesztését illetően kiemelten

⁵⁰¹ Erről például Horváth Csaba, a Bétel központban angol fordítóként dolgozó önkéntes is beszámolt: Sokszínű vallás. In: *M1*, 2006. január 23. – Nemzeti Audiovizuális Archivum: nava.hu

⁵⁰² Jankovics Tibor interjú, 2016.

Kongresszus a Budapest Sportsarnokban, 1989
(Forrás: MJTE Archívuma)

fontos eseménynek tekintik.⁵⁰³ A prédikációkat rendszerint gyakorlatias életvezetési tanácsokkal egészítik ki, természetesen bibliai példázatok és párhuzamok alapján.

A kongresszusok rendszeresen ráirányították a média figyelmét Jehova Tanúira, az országos és a helyi sajtó egyaránt beszámolt nagy tömegeket megmozgató budapesti – illetve regionális összejövetel esetén vidéki – eseményeikről. (2015 óta az egyház hivatalos közleményt is kiad a kongresszusokról.⁵⁰⁴) Ezek túlnyomó többsége rövid hír, amely a konferencia témáját, a résztvevők és/vagy

⁵⁰³ Jankovics Tibor interjú, 2016. Volt olyan nyári kongresszusuk is, amelynek a látogatottsága még a turisztikai ágazat fellendülésére is érezhető hatással volt. Veress Gábor Balázs: A Jehova tanúi mentették meg a júliusi turizmust. In: *Napi Gazdaság*, 2003. július 29. 3. p.

⁵⁰⁴ A Magyarországi Jehova Tanúi Egyház közleménye. In: *Országos Sajtószolgálat*, 2015. június 19. Online: os.mti.hu; A Magyarországi Jehova Tanúi Egyház közleménye. In: *Országos Sajtószolgálat*, 2016. június 17. Online: os.mti.hu

megkeresztelkedettek számát rögzíti egy-egy fotó illetve vágókép kíséretében. Szinte kivétel nélkül kiemelik a tudósítások a kongresszusok példás szervezettségét, fegyelmezettségét, a tisztaságot és a rendet.⁵⁰⁵ A hosszabb, részletesebb sajtóbeszámolókbán (többnyire egy megkérdezett szóvivő, hírszolgálati munkatárs közreműködésével) nemcsak az aktuális esemény mutatóiról értesülhetett a közvélemény, hanem ezek az események egyfajta számvetésként is megjelennek Jehova Tanúi életében: a közösség általános helyzetéről, teológiájáról, helyi vagy országos feladatairól is olvashatunk, hallhatunk.⁵⁰⁶

⁵⁰⁵ Ld. pl. egy rövid hírben: „A vallás rejtelmektől függetlenül, ami megkapó volt, az a rend. És ez bizony nem semmi.” Híradó. In: *M1*, 1991. július 26. – Nemzeti Audiovizuális Archívum: nava.hu

⁵⁰⁶ Élő: Jehova Tanúi a Népstadionban. In: *Magyar Nemzet*, 1991. július 29. 4. p.; Hírnökök tiszta fényben. In: *Mai Nap*, 1992. július 3. 6. p.; Fényhordozók Pozsonyban. In: *Új Szó*, 1992. szeptember 11. 6. p.; Cz.G.: Jehova Tanúinak kongresszusa. In: *Népszabadság*, 1993. július 2. Budapest. V. p.; Riba István: Jehovista találkozó Budapesten. In: *HVG*, 1993. július 10. 76–77. p.; Rab László: Miért destruktív a szeretet? Jehova Tanúinak kongresszusa Zalaegerszegen. In: *Népszabadság*, 1994. december 2. 15. p.; d.d.: Tanúságot tettek. In: *Színes Vasárnap*, 1996. július 14. 1., 3. p.; t.l.l.: Alámerítkező tanúk. In: *Színes Vasárnap*, 1996. szeptember 29. 1., 13. p.; Nap TV. In: *M1*, 1996. – MJTE Archívuma. (Interjú Jankovics Tiborral és Lehoczky Zsolttal.); Czene Gábor: Vízbe merítkezés a stadionban. In: *Népszabadság*, 2003. július 28. 5. p.; Magyarósi Csaba: Tízezer tanú, ha összegyűl. In: *Index*, 2004. július 17. Online: index.hu; Kis egyház, nagy rendezvény. In: *Népszabadság*, 2005. június 25. 2. p.

4.3. Az építő és építkező egyház

A rendszerváltáskor Jehova Tanúi semmilyen ingatlannal nem rendelkezettek, a gyülekezeti helyiségek legtöbbször magánlakások voltak, melyeket néhány esetben a rendszerváltás után továbbfejlesztettek vagy átalakítottak valódi közösségi helyekké.⁵⁰⁷ A legalitást kihasználva, bérelni kezdték közösségi intézményekben, művelődési házakban, iskolákban található helyiségeket,⁵⁰⁸ Kaposvárott például a mozi termét bérelték.⁵⁰⁹

Nem meglepő tehát, hogy a Jehova Tanúi egyház fejlődésének (még hozzá látható fejlődésének) egyik legfontosabb eleme a tulajdonukban lévő ingatlanok, valamint a gyülekezetek összejövetelei helyszínét biztosító ún. Királyság-termek építése lett. Utóbbiak száma az 1989. évi nulláról 2015-re 179-re nőtt (vö. 3.1.1. fejezet), emellett már csak 3 gyülekezetük volt, amely bérleményben tartotta ösz-

⁵⁰⁷ Példaként említjük, hogy egy híres hegedűművész is Jehova Tanúja lett és lakását felajánlotta Királyság-teremnek. Molnár István Gábor: Rigó József és Rigó Gyula. In: *Újpesti Napló*, 2008. augusztus 8. 10. p.

⁵⁰⁸ Már a törvényes elismerést megelőzően előfordult, hogy Jehova Tanúi újsághirdetésben kerestek gyülekezeti összejövétel céljára bérelhető helyiséget, például Kiskunhalason: *Petőfi Népe*, 1989. március 18. 9. p. Később feltűnő volt, hogy több helyen is megjelentek, mint az ingatlanok bérlői. Ld. pl.: Jehova tanúi a házban. In: *Pest Megyei Hírlap*, 1990. október 11. 5. p.

⁵⁰⁹ *Somogyi Hírlap*, 1991. június 18. 5. p.

szejöveleteit.⁵¹⁰ Mivel a gyülekezetek száma majdnem eléri a 300-at, logikus, hogy egy Királyság-termet több gyülekezet közösen használ. Általánosságban fontos hangsúlyozni, hogy ezeket az építkezéseket mindenkor a tagok adományaiból, illetve a vezetőtestület által jóváhagyott pénzalapok segítségével, önkéntesek munkájával, feltűnő szervezettséggel és hatékonysággal valósították meg.⁵¹¹ Az építkezések kiváló közösségteremtő alkalmak is voltak, gyakran utaztak a tagok másik helyszínen lévő építkezésre segíteni, a nagyobb beruházásokhoz külföldi hittestvéreiket is mozgósították, összességében erősítették a tagok összetartozás-érzését. 1993-ban állították fel a Területi Építőbizottságokat a munkálatok koordinálására, kezdetben nagyon sok osztrák szakember vett részt az építkezések megszervezésében és lebonyolításában.⁵¹² Különösen azután, hogy a régi épületek felújítása vagy hagyományos építkezés helyett áttértek a könnyűszerkezetes technológia alkalmazására, amely egyrészt felgyorsította a saját tulajdonú ingatlanok elkészültét, másrészt egyfajta egységes arculatot kölcsönzött az istentiszteleti helyiségből, könyvtárból, olykor szolgálati lakásból álló Királyság-termeknek az egész országban. (Az első ilyen épületet 1994-ben, Érden adták át.)

Az első építkezési tervek már 1990-ben megszülettek, Tatabányán például a várostól ingyen kapott telken már ebben az évben megindult az építkezés, a következő évben Oroszlány is kapott Királyság-termet.⁵¹³ Különösen pikánsnak mondható a rendszerváltás utáni időszakban, hogy az esztergomi önkormányzat a kiűrtett volt szovjet Malinovszkij-laktanyában biztosított lehetőséget az ottani híveknek az építkezésre 1991-ben, két évvel később készültek el a munkával.⁵¹⁴ Volt olyan önkormányzat, amely elutasította a kedvezményes telekvásárlás iránti igényüket, például Szekszárdon, de a Tanúk itt is előteremtették a finanszírozás forrásait, alighanem ez is szerepet játszott abban, hogy csak 1999-ben vehették birtokba ottani épületüket.⁵¹⁵ Máshol az önkormányzatok sokkal készségesebbek voltak, Sajószentpéteren például térítésmentesen kapták meg a Tanúk a várostól a telket és a rajta lévő épületet is.⁵¹⁶ Az átadási ünnepségen Samu István polgármester ki is emelte a példaértékű együttműködést, hangsúlyozva, hogy a hívők érdemi nevelő munkát végeznek a bibliai oktatás terén a helyi közösségben. Ugyanekkor Szanyi Endre, az egyház Országos Bizottságának tagja Isten felgyorsult begyűjtő munkájáról, a dinamikus növekedés jeléről beszélt. (Ésa. 60,22.) Voltak olyan települések, ahol a helyiek ellenérzései gátolták az építkezések

⁵¹⁰ Királyság-termek. (Tabló, 2015.) – MJTE Archívuma.

⁵¹¹ Jankovics Tibor interjú, 2016.

⁵¹² *Jehova Tanúi Évkönyve*, 1996. 112. p.

⁵¹³ Jehova temploma. In: *Népszava*, 1990. július 12. 8. p.; *Népszava*, 1991. július 1. 7. p.

⁵¹⁴ Kovács Béla: Jehova Tanúi a volt orosz laktanyában? In: *Népszabadság*, 1991. július 11. 4. p.; Városházi tudósítás. In: *Esztergom és Vidéke*, 1991. július 12. 1., 3. p.; .I.: Királyság-termet avattak. *Esztergom és Vidéke*, 1993. szeptember 16. 6. p.

⁵¹⁵ Hazafi Zs.[olt]: Jehova-ház épül Szekszárdon? In: *Új Dunántúli Napló*, 1995. április 5. 5. p.; Bálint György Lajos: Jehova Tanúi Királyság-terem. In: *Szekszárdi Vasárnap*, 1999. március 14. 7. p.

⁵¹⁶ Királyság-terem. In: *Észak-Magyarország*, 1993. október 18. 2. p.

munkálatait. Pannonhalmán például a főapátság közelében lévő Királyság-terem keltett kisebbfajta botrányt,⁵¹⁷ Kecskeméten pedig az önkormányzat mérnöki hivatala nem akarta engedni, hogy lakóházak közelében építkezzenek.⁵¹⁸ A Tanúk által megfellebbezett döntés nyomán a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium főosztálya adott ki érdekes szövegezésű állásfoglalást, amiben leszögezte, hogy „az imaház egyértelműen a lakosság alapfokú ellátását szolgáló intézmény, így az lakóövezetben elhelyezhető”. Sőt, azt is hozzátették, hogy „a XX. századi pszichológiai, szociológiai kutatások egyértelműen bebizonyították, hogy az embernek nemcsak testi és szellemi táplálékra van szüksége, hanem lelki-re is”.⁵¹⁹ A majd másfél éves jogi huzavona után az új szerkezetű épületet megfeszített munkával, számos önkéntes közreműködésével elkészült, alig 11 nap alatt húzták fel a falakat, a tereprendezéssel együtt is kevesebb, mint két hónap alatt elkészültek.⁵²⁰

A rendszerváltás után fellendültek az egyházi építkezések, ezek közül joggal állapította meg az elemző, hogy Jehova Tanúi lettek a „legnagyobb templom-építő közösség”.⁵²¹ 1994-ig 27, 1995–1997 között már 36 építkezéssel végeztek. (A dinamikában nyilván szerepet játszott, hogy az 1989 előtti hiányosságokat is pótolni kellett, és minél gyorsabban szabadulni akartak a bérlesek okozta feszültségektől és bizonytalanságoktól.)

Az ezredforduló után a Királyság-terem építési hullám újabb erőre kapott. Komló kapcsán például Mestyán Csaba helyi vezető arról számolt be, hogy országos illetve világméretű építkezési program bontakozott ki, melynek része az ottani mintegy 30 milliós, kizárólag az egyház által finanszírozott beruházás.⁵²² A teremépítés, mint a 21. század kiemelt programja elhangzott a 2006. évi veres-egyházi épületátadás kapcsán is, megadva a választ a bérlet vagy vásárlás örök aktuális kérdésére.⁵²³ A nagyobb városok, megyeszékhelyek a 2000-es évekre mindenütt rendelkeztek önálló gyülekezeti teremmel. Egerben például a korábbi bérletet 2006-ban váltotta fel a szintén mintegy 30 millió forintból, 250 ember közreműködésével elkészült Királyság-terem, ami annak ellenére, hogy csak hetente egy-két napot tudtak dolgozni, gyorsan elkészült.⁵²⁴ Ezek a Királyság-termek rendszerint 100–120 fő körüli aktív gyülekezeti tagságot szolgáltak ki, a Hajdúszoboszlón 2005. december 29-én átadott épület 76 fős tagságot és mint-

⁵¹⁷ Egyed Judit interjú, 2016.

⁵¹⁸ Hová építsek imaházat? In: *Petőfi Népe*, 1994. október 26. 1., 3. p.

⁵¹⁹ Mihályka Gyula: Fellebbeztek Jehova Tanúi. In: *Petőfi Népe*, 1995. szeptember 19. 3. p.

⁵²⁰ *Petőfi Népe*, 1996. június 19. 2. p.

⁵²¹ Dobszay János: Templomépítések. (1998) In: Dobszay, 2004. 227–231. p. Ld. még: Czene Gábor: 150 új katolikus templom. In: *Népszabadság*, 1996. november 18. 4. p.

⁵²² Jehova tanúi új gyülekezeti helyre költöztek. In: *Komló Városi Televízió*, 2002. június 17. Online: komlomedias.hu (Itt is kellett kisebb vitákat kezelni a környékbeli lakosokkal.)

⁵²³ Sokszínű vallás. In: *MI*, 2006. december 11. – Nemzeti Audiovizuális Archivum: nava.hu

⁵²⁴ Szilvás Krisztina: Jehova tanúi csak hétvégenként építik a templomukat. In: *Héves Megyei Hírlap*, 2006. április 21. 2. p.

egy 80–100 érdeklődőt szolgált ki.⁵²⁵ A Putnokon 2009-ben átadott Királyság-termekkel kapcsolatosan előfordult, hogy a gazos-romos területen megvásárolt telek ügyében folytatott papírmunka több időt vett igénybe, mint maga a két hónapos építkezés.⁵²⁶ A 2010-es évekre egyértelmű lett a tendencia, hogy ahol kialakult egy gyülekezet, ott a bérlés korszakát mielőbb át kellett lépni, mert az önálló ingatlan hosszú távon kifizetődőbb – mint azt a Tanúk körmendi vezetője, Gergely Márton elmondta az ottani épület átadása kapcsán.⁵²⁷ Általánosságban igaz, hogy a feltűnően rendezett Királyság-termek nemcsak a helyi hívek vallási igényeinek kielégítéséhez járultak hozzá, hanem tisztaságukkal és rendezettségükkel a településük arculatát is emelték,⁵²⁸ energiatakarékos, akadálymentesített stb. beruházásaik megfelelnek a kor igényeinek.

Különös jelentősége volt a gyülekezeti Királyság-termek mellett annak, hogy az egyháznak legyen egy, a fiókhivatali funkciókat is magába foglaló, nagy és reprezentatív központja. Érdekes és a korszakra jellemző történet volt, hogy az 1990-es évek elején felmerült, hogy a központot ne Budapesten építsék fel, és szóba került a fővároshoz közeli Pátyon egy ilyen lehetőség. Az ottani önkormányzat 1992. december 21-én tárgyalta arról, hogy Jehova Tanúi világszervezete Pátyon, a Pilisi Parkerdőgazdaság erdészetének területén szeretné magyarországi hivatalát kiépíteni.⁵²⁹ A település vezetői úgy vélték, hogy az egy-másfél év alatt megvalósuló beruházásról kikérik a falu lakóinak véleményét. A vonatkozó helyi határozat rögzítette, hogy örömmel vették a „nemes cél” kezdeményezését, de az általános rendezési terv elfogadásáig elnapolták az ügyet, viszont kijelentették, hogy a tárgyalások során Jehova Tanúi részvételét biztosítja.⁵³⁰ A nem túl gyorsan haladó tárgyalások során az 1993. június 7-i falugyűlésen többen elleneztek a beruházást, feltehetően a helyi református egyház buzdítására tiltakoztak az ellen, hogy Pátyot úgy emlegessék, mint „Jehova Tanúi települését”. A „világnézeti szervezetként” aposztrofált Jehova Tanúi „országos irányító központjuk” felépítéséhez

⁵²⁵ Haraszti Zoltán (általános információs szolgálat, Magyarországi Jehova Tanúi Egyház) adatközlése, 2006. január.

⁵²⁶ Jehova tanúi „Királyság” – termet építettek. In: *Borsod Online*, 2009. november 9. Online: boon.hu A költségekkel kapcsolatosan Parti József koordinátor elmondta, hogy „egy jól működő pénzügyi rendszerük van, melyet a világközpontban kezelnek és osztanak le igény szerint a fiókhivataloknak”.

⁵²⁷ Simon Erzsébet: Előadótermet építenek a Jehova Tanúi Körmenden. In: *Vas Népe*, 2011. október 18. Online: vaol.hu Érdekességként megemlíti az újságíró kommentárját: „Mi mindent tehetne egy társadalom, ha a tagjai összefognának, és nem a maga hasznát keresné mindenki? Számos dolgot véghezvihetnének az emberc.”

⁵²⁸ Pl. Jehova Tanúi Királyság-terme 2015-ben elnyerte a „Szébb virágosabb Ceglédért” mozgalom különdíját. – Díszoklevél, Cegléd, 2015. szeptember 23. – MJTE Archívuma. (Jakab István gyűjteményéből.)

⁵²⁹ *Pátyi Kurír*, 1993. február. 1. p.

⁵³⁰ 135/1992. (XII.21.) sz. önkormányzati határozat, Páty. – Annegret Dirksen gyűjteményéből.

kijelentették, hogy minden költséget vállalnak, sőt támogatni akarják a falu infrastrukturális fejlesztését.⁵³¹ Az indulatos helyi tiltakozások nyomán azonban a kezdeményezés nem valósult meg, a helyi közösség pedig ekkoriban Bicskén tartotta összejöveleteit.⁵³² Pedig a közösség pátyi törekvéseit még Göncz Árpád köztársasági elnök is támogatásáról biztosította.⁵³³ Úgy vélte, kifejezetten szerencsésnek mondhatja magát az a szomszédság, ahová Jehova Tanúi költöznek, hiszen módja volt megbizonyosodni a Tanúk becsületességéről, munkaszeretetéről, tisztességéről. Az elnök hangsúlyozta, hogy a helyi önkormányzat hatáskörébe nem avatkozhat, de felhatalmazta a Tanúkat, hogy támogató sorait az ingatlanvásárlási törekvéseik során felhasználják.

Ilyen előzmények után 1993 szeptemberében kaptak építési engedélyt Csepelen egy országos oktatási központ felépítéséhez, amely mintegy 500 önkéntes munkájával 1995-re készült el,⁵³⁴ további bővítésekkel két évvel később, 1997 novemberében nyitották meg ott a Tanúk kongresszusi központját.⁵³⁵ A központ átadása pontosan illeszkedett a Tanúk fővárosi fejlesztéseinek folyamatába, aminek méreteire jellemző, hogy a csepeli (két Királyság-termet is magába foglaló) kongresszusi terem mellett a Röppentyű utcában egy négy, az általuk megvásárolt és teljesen felújított volt Gorkij moziban pedig egy Királyság-termet alakítottak ki. Utóbbit – Sárközy László tájékoztatása szerint – a főváros VII. és VIII. kerületeinek öt gyülekezete is használta.⁵³⁶ A fővárosban összesen 44 gyülekezet működött ekkor, öt épületben, a Röppentyű utcai négyszintes ingatlanban 12 gyülekezet, a pestlőrinci 7 gyülekezetnek adott otthont.⁵³⁷ Érdemes megjegyezni, hogy a Tanúk áldoztak saját épületeik mellett a lakókörnyezetük fejlesztésére is, Csepelen például egy útépítésbe szálltak be.⁵³⁸

⁵³¹ *Pátyi Kurír*, 1993. június–július. 1. p.; Dirksen, 2009. 301. p.

⁵³² *Pátyi Kurír*, 1993. december. 13. p.

⁵³³ Göncz Árpád Podlovics Györgynek, Budapest, 1993. május 6. – MJTE Archívuma.

⁵³⁴ A Jehova tanúi központja. In: *Népszabadság*, 1995. február 4. 12. p.

⁵³⁵ Oravetz László: A Budapest-Csepeli Kongresszusi terem átadása, 1997. november 15. – Oravetz, 2015.; Uő: Jehova Tanúi magyarországi története. (A csepeli kongresszusi terem átadásához) (1997. november 15.) – Oravetz, 2015. A csepeli kongresszusi terem megnyitását a köztársasági elnök is meleg szavakkal méltatta. Göncz Árpád Podlovics Györgynek, Budapest, 1997. november 13. – MJTE Archívuma.

⁵³⁶ L.K.: Jehova Tanúi vették meg a Gorkijt. In: *Népszabadság*, 1997. március 12. Budapest. 35. p.

⁵³⁷ Czene Gábor: Főként a lakótelepeken kevés a templom. In: *Népszabadság*, 1997. április 7. Budapest. 29. p.

⁵³⁸ Új mentesítőt Csepelen. In: *Népszabadság*, 2001. szeptember 20. Budapest. 29. p.

A csepeli kongresszusi terem belső képe

(Forrás: MJTE Archívuma)

A legnagyobb szabású építkezések a korszakban a budapesti Kövirózsa utcában folytak 2000–2003 között az új Bétel központ létesítése kapcsán. Az ezredforduló évében hirdették meg a *Királyság-szolgálatunk* c. lapjuk útján, hogy „Jehova népe” vegyen részt a régi laktanya-épületből átalakított új fiókhivatal felépítésében.⁵³⁹ Számos külföldi, összesen majdnem 14 ezer önkéntes két évig tartó munkája nyomán 2003. május 10-én, nagyszabású ünnepség keretében adták át az épületet, amelyen a vezetőtestület egyik tagja, Guy Pierce is megjelent.

⁵³⁹ Az elmúlt év kiemelkedő eseményei. In: *Jehova Tanúi Évkönyve*, 2004. New York, 2004. 6–30. p. – Online: wol.jw.org

ZÁRSZÓ

Jehova Tanúinak közelmúlttörténete önmagában is érdekes egyháztörténet, de nemcsak az: köztörténet is, a nemzeti múlt része. Tény, hogy 1989–2016 között az egyház működhetett, gyarapodhatott–fogyhatott, méghozzá legális keretek között, megpróbáltatásaik legtöbbször összefonódtak az állam–egyház viszony általános kérdéseivel, a vallásszabadság értelmezésével. De lehetett hozzájuk bármilyen hatósági retorzió nélkül csatlakozni, lehetett irántuk érdeklődni, lehetett és lehet most is teológiájukkal, módszereikkel, sajátos és néha meghökkentő (nemcsak valamennyi más vallásfelekezettől, hanem az általános társadalmi közízléstől is eltérő) sajátosságaikkal egyet nem érteni, azokat kritizálni vagy cáfolni. Az egyik legfontosabb tanulságot Jakab Elek, a kiváló (egyébként unitárius vallású) erdélyi történész fogalmazta meg 1876-ban, amikor Magyarországon még hírből sem ismerték Jehova Tanút:

„Egyébiránt is gyöngc az a társadalom, melyet 10–20 saját vallási nézetekkel bíró egyéntől, vagy akár egy önálló és jogosult felekezettől is féltetni és az erőszak fegyverével védeni kell. Bármely tudománynak tartósságot csak az igazsági belértéke ad, és adnak azon életre való eszmék, melyeket magában foglal: külső eszközök, az ellenkező tanok és vallások hirdetőinek üldözése és elnyomása nem. Az igazságnak legfelségesebb bélyegvonása a terjedni akarás és tudás, és benső önfenntartási életerő.”⁵⁴⁰

140 évvel később, a 20–21. század fordulóját dokumentálni igyekvő történész sem mondhat mást, függetlenül attól, hogy mit is értünk igazság alatt.

A FEJEZETHEZ FELHASZNÁLT FORRÁSOK:

Jehova Tanúi saját kiadványai:

Örtorony
Ébredjetek!
Királyság-szolgálatunk

www.jw.org

Érveljünk az Írásokból. New York, 2009.
Isten királysága uralkodik! Selters/Taunus, 2014.
Jehova Tanúi és az oktatás. New York, 1995.
Jehova Tanúi Évkönyve, [...]. New York, [...]

⁵⁴⁰ Jakab Elek: Erdély és az Anabaptisták a XVII–XVIII. században. In: *Keresztény Magvető*, 1876. 1-ső füz. 1-64. p., 3. p.

Jehovah's Witnesses – Your neighbors and fellow citizens. H.n., é.n. (magyar kiadás)

„Tartsátok meg magatokat Isten szeretetében”. New York, 2008.

Üdvözlünk Jehova Tanúi magyarországi fiókhivatalában! H.n., 2015.

Magántulajdonban lévő kéziratok:

Annegret Dirksen gyűjteménye

Bárdos Lajos gyűjteménye

Oravetz, 2015. – Oravetz László: Jehova Tanúi magyarországi történetének írott bizonyítékai, 1908–2012. H.n., 2015. (kézirat)

Interjúk:

Jehova Tanúi:

Simon Andrással, 2016. július 16.

Jankovics Tiborral, 2016. július 16.

Oravetz Lászlóval, 2016. július 28.

Jakab Istvánval, 2016. július 28.

Jankovics Tiborral, 2016. szeptember 6.

Sztankovits Tiborral, 2016. szeptember 6.

Világi személyek:

Csepregi Andrással, 2016. július 14.

Platthy Ivánnal, 2016. július 24.

Gulyás Kálmánnal, 2016. szeptember 20.

Egyed Judittal, 2016. október 4.

Fedor Tiborral, 2016. október 10.

Nyulasi Tiborral, 2016. december 15.

Sajtótermékek:

Országos és helyi közéleti napi-, heti- és havilapok:

168 Óra

A Dunánál

Alföldi Lapok

Békés Megyei Hírlap

Beszélő

Bogárd és Vidéke

Bors

Csengelei krónika

Déli Hírlap

Dunántúli Napló

Élet és Irodalom

Esti Hírlap

Észak-Magyarország

Esztergom és Vidéke

Fundamentum

Hetek

Heves Megyei Hírlap

Hunnia Füzetek

HVG

Kapu

Köztársaság

Kurír
 Magyar Élet
 Magyar Hírlap
 Magyar Idők
 Magyar Narancs
 Magyar Nemzet
 Mai Nap
 Napi Gazdaság
 Napi Magyarország
 Népszabadság
 Népszava
 Országos Sajtószolgálat
 Országgyűlési Tudósítások
 Órtorony
 Pátyi Kurír
 Pest Megyei Hírlap
 Pesti Hírlap
 Petőfi Népe
 Polgárdi Hírek
 Reform
 Reggeli Kurír
 Ripost
 Sárvári Hírlap
 Somogyi Hírlap
 Szekszárdi Vasárnap
 Színes Vasárnap
 Tolnai Népújság
 Új Dunántúli Napló
 Új Magyarország
 Új Néplap
 Új Szó
 Újpesti Napló
 Váci Katolikus Tudósító
 Vas Népe
 Vasárnapi Hírek
 Világgazdaság

*Szakmai (tudományos, vallási stb.)
 folyóiratok:*

Acta Beregsasiensis
 Alkotmánybírósági Határozatok
 Börtönügyi Szemle

Credo
 Egyház és Világ
 Egyháztörténeti Szemle
 Élet és Tudomány
 Érted vagyok
 Fókusz
 Forrás
 Fundamentum
 Hadtudomány
 Híd
 Iskolakultúra
 Iustum Aequum Salutare
 Kapocs
 Kapu
 Keresztény Magvető
 Keresztény Szó
 Keresztyén igazság
 Koinonia
 Korunk
 Köznevelés
 Lege Artis Medicinae
 Magyar Bioetikai Szemle
 Mediárium
 Mozgó Világ
 Múlt-Kor
 Múltunk
 Orvosi Hetilap
 Ökotáj
 Recept
 Református Tiszántúl
 Regio
 Szociológiai Szemle
 Társadalmi Szemle
 Távlatok
 Történelmi Szemle
 Tudományos Közlemények
 Vallástudományi Szemle
 Valóság
 Vasi Szemle
 Vigília

*Felhasznált internetes oldalak:
Hírportálok:*

www.24.hu
www.atlatszo.hu
www.atv.hu
www.boon.hu
www.borsonline.hu
www.civilcafe.info
www.dehir.hu
www.gondola.hu
www.hetek.hu
www.hvg.hu
www.index.hu
www.komlomeia.hu
www.kormend.hu
www.kormendplaza.hu
www.magyaridok.hu
www.mno.hu
www.napi.hu
www.nol.hu
www.origo.hu
os.mti.hu
www.ripost.hu
www.vaol.hu
www.velvet.hu
www.vg.hu

*Intézmények (közintézmények,
egyházak stb.) honlapjai:*

www.bicskeiplebania.hu
www.birosag.hu
egyhaz.emmi.gov.hu
www.evangelikus.hu
www.forrasmedia.hu
www.inco.hu
www.katolikus.hu
keresztynyszokatholikos.ro
www.kormany.hu
www.ksh.hu
www.mult-kor.hu
nav.gov.hu
www.nepszamlalas2001.hu
www.parlament.hu
www.urbanlegends.hu
wit.irr.org

*Televíziós műsorok, audiovizuális
források:*

Videokazettákon rögzített felvételek:
MJTE Archívuma.
www.nava.hu
www.youtube.com

Az internetes letöltések ideje vala-
mennyi esetben: 2016. december.

További hivatkozások a jegyzetekben.

Levéltári és szakirodalmi rövidítések

Levéltári források jelzetei:

ÁBTL – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

EOL. – Evangélikus Országos Levéltár
EFI. (= Egyetemes Felügyelői Iratok.)

HM. HIM. – Honvédelmi Minisztérium. Hadtörténeti Intézet és Múzeum

MJTE Archívuma – Magyarországi Jehova Tanúi Egyház Archívuma

MNL OL – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára.

K 63. (= Külügyminisztérium. Politikai osztály általános iratai.)

K 149. (= Belügyminisztérium. Rezervált iratok.)

K 150. (= Belügyminisztérium. Általános iratok.)

M-Ks. 276/54. (= Magyar Dolgozók Pártja. Titkárság iratai.)

M-Ks. 276/65. (= Magyar Dolgozók Pártja. Rákosi Mátyás titkári iratai.)

M-Ks. 288/22. (= Magyar Szocialista Munkáspárt. Agitációs és Propaganda Osztály iratai.)

XIX-A-19-b. (= Népgazdasági Tanács. Ülések jegyzőkönyvei, előterjesztések, határozatok.)

XIX-A-21-a. (= Állami Egyházügyi Hivatal. Elnöki iratok.)

XIX-A-21-c. (= Állami Egyházügyi Hivatal. Adattár.)

XIX-A-21-d. (= Állami Egyházügyi Hivatal. Visszaminősített TÜK iratok.)

XIX-B-1-h. (= Belügyminisztérium. Egyesületi Főosztály iratai.)

XIX-I-9-ss. (= A Művelődési Minisztérium Egyházi Főosztálya iratai.)

RZsL. – Református Zsinati Levéltár
Közig. (= Közigazgatási iratok.)

Szakirodalom:

- Andai, 2003. – Andai Ferenc: Mint tanú szólni. Bori történet. H.n. [Bp.], 2003.
- Andreescu, 1997. – Andreescu, Gabriel: Jehova tanúi: a vallásszabadságon elkövetett erőszak röntgenképe. In: *Korunk*, 1997. 10. sz. 58–64. p.
- Andrew, Christopher – Mitrohin, Vaszilij: A Mitrohin-archívum. A KGB otthon és nyugaton. Bp., 2000.
- Balogh, 1997. – Balogh Margit: A kisegyházak és a magyarországi iszlám. / A katolikus egyház. / A „történelmi” kisegyházak, szabadegyházak. In: Magyarország a XX. században. Főszerk.: Kollega Tarsoly István. II. köt. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság. Szekszárd, 1997. 320–326., 448–449., 457–459. p. Online: Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/02100/02185>
- Balogh–Gergely, 2005. – Balogh Margit – Gergely Jenő: Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790–2005. I–II. köt. Bp., 2005.
- Bank–Gyarmati–Palasik, 2012. – Bank Barbara – Gyarmati György – Palasik Mária: „Állami titok”. Internáló- és kényszermunkatáborok Magyarországon. Bp., 2012.
- Barta, 2009. – Barta Károly: Mezővári lakosságának összetétele. In: *Acta Beregsiensis*, 2009. 1. sz. 69–78. p.
- Bánkuti, 2011. – Bánkuti Gábor: Jezsuiták a diktatúrában. A Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya története, 1945–1965. Bp., 2011. 88–96. p.
- Bánkuti, 2015. – Bánkuti Gábor: Frontátvonulás és ami utána következett. A megszállás egyházi recepciója. In: *Rubicon*, 2015. 11. sz. 49–53. p.
- Bányászné, 1987. – Bányász Jánosné: Adatok a kisegyházak és szekták elterjedéséhez Szabolcs megyében az 1930-as években. In: *Acta Academiae Paedagogicae Nyíregyháziensis*. Tom. 11/A. Marxizmus-leninizmus. Nyíregyháza, 1987. 65–71. p.
- Beke, 1992. – A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919–1944 között. Szerk.: Beke Margit. I. köt. München–Bp., 1992. (Dissertationes hungaricae ex historia Ecclesiae, 12.)
- Beránné–Hollós, 1977. – Beránné Nemes Éva – Hollós Ervin: Megfigyelés alatt... Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséből, 1920–1944. Bp., 1977.
- Besier, 2016. – Besier, Gerhard: Jehovah's Witnesses in the German Democratic Republic (GDR), 1949–1989. In: *Acta Comparanda, Subsidia III*. Antwerpen, 2016. 131–150. p.
- Blandre, 1987. – Blandre, Bernard: Les Témoins de Jéhovah. Un siècle d'histoire. Postface: Dericquebourg, Régis. Paris, 1987.
- Bodacz-Nagy, 2009. – Bodacz-Nagy Zsuzsa: Identitásváltozás és megtérés a Jehova tanúinál Erdélyben. In: *Valóság*, 2009. 9. sz. 88–101. p.
- Bruhács, 2005. – Bruhács Kinga: Jehova tanúi Magyarországon a II. világháború alatt. In: A holokauszt Magyarországon európai perspektívában. Szerk.: Molnár Judit. Bp., 2005. 448–465. p.

- Chryssides, 2008. – Chryssides, George D.: Historical dictionary of Jehovah's Witnesses. Lanham, 2008. (Historical dictionaries of religions, philosophies and movements, 85.)
- Chryssides, 2009. – Chryssides, George D.: The A to Z of Jehovah's Witnesses. Lanham, 2009.
- Csapody, 2002. – Csapody Tamás: Civil forgatókönyvek. Válogatott tanulmányok és publicisztikai írások, 1983–2002. Bp., 2002. Online: Magyar Elektronikus Könyvtár: mek.oszk.hu/11200/11230
- Csapody, 2011. – Csapody Tamás: Bori munkaszolgálatosok. Fejezetek a bori munkaszolgálatosok történetéből. Bp., 2011.
- Csapody, 2013. – Bori munkaszolgálatosok Szombathelyen és környékén. Bori kisegyház-tagok története 1944 végén és 1945 elején. In: *Vasi Szemle*, 2013. 1. sz. 3–26. p.
- Csapody, 2014. – Bortól Szombathelyig. Tanulmányok a bori munkaszolgálatról és a bori munkaszolgálatosok részleges névlistája. Bp., 2014.
- Csapody, 2016. – Csapody Tamás: A kisegyházakat betöltő rendeletről a rögtönítélő bíróság működéséig. Egy konkrét eset tükrében. In: *Jog – Állam – Politika*, 2016. 3. sz. 3–38. p.
- Csengey et al., 1977. – Csengey Dénes – Fazekas István – Halmágyi Miklós – Kődöböcz Gábor: Jézus királysága. Jehovisták Magyarországon. In: *Valóság*, 1979. 7. sz. 71–80. p.
- Csikesz, 1925. – Csikesz Sándor: A szektákról. In: *Theológiai Szemle*, 1925. 1. sz. 61–77. p.
- Csippán, 2008. – Csippán Tamás: Szellemteremtmények egy vallási kisközösség tagjainak életében. In: *Démonok, látók, szentek. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben*. Szerk.: Pócs Éva. Bp., 2008. (Tanulmányok a transzcendensről VI.) 404–417. p.
- Csizmadia, 1966. – Csizmadia Andor: A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban. Bp., 1966.
- Davis, 2007. – Davis, Tal: Jehovah's Witnesses. In: *Cults & The Occult today. Religions, Movements, Belief Systems*. Ed.: Stokes, Jerry. Spring Study, 2007. 79–91., 110–113. p.
- Dericquebourg, 1999. – Dericquebourg, Régis: Les Témoins de Jéhovah: vers une sortie de la logique sectaire? In: *Sectes et démocratie*. Ed.: Champion, Françoise – Cohen, Martine. Paris, 1999. 105–125. p. Online: a szerző honlapja: <http://www.regis-dericquebourg.com>
- Dienes, 2001. – Dienes Beáta: A megkeresztelkedés jelentősége Jehova Tanúi életében. In: *Folytatás. Folklorisztikai tanulmányok, melyekkel tanítványai köszöntik a hatvanéves Voigt Vilmos professzort*. Bp., 2001. (Artes populares, 18.) 199–210. p.
- Dirksen, 2001. – Dirksen, Hans Herman: Jehovah's Witnesses in the German Democratic Republic. In: *Persecution and Resistance of Jehovah's Witnesses During the Nazi Regime, 1933–1945*. Ed.: Hesse, Hans. Chicago, 2001. 210–228. p.

- Dirksen, 2002. – Dirksen, Hans Herman: Jehovah's Witnesses under Communist Regimes. In: *Religion, State & Society*, 2002. Nr. 3.
- Dirksen, 2006. – Dirksen, Hans-Hermann: 'All Over the World Jehova's Witnesses are the Touchstone for the Existence of True Democracy'. Persecution of a Religious Minority in the German Democratic Republic. In: *Religion, State & Society*, 2006. Nr. 2. 127–143. p.
- Dirksen, 2007. – Dirksen, Annegret: Wechselnde Regimes – wechselnde Vorwürfe Jehovas Zeugen in Ungarn. In: *Die Zeugen Jehovas in Ostmittel-, Südost- und Südeuropa. Zum Schicksal einer religiösen Minderheit*. Hrsg.: Koch, Sebastian. Berlin-Hamburg-Münster, 2007. 105–120. p.
- Dirksen, 2009. – Dirksen, Annegret: The Hungarian Experience. Various Developments of Constitutional Guarantee for Religious Freedom. In: *On religious liberty in a democratic society. Aspects of law, religion and philosophy in constitutional theory and reality. – Über Religionsfreiheit in demokratischen Gesellschaften. Rechtliche, religiöse und philosophische Aspekte in der Verfassungstheorie und in der gelebten Wirklichkeit*. Ed. – Hrsg.: Besier, Gerhard – Seiwert, Hubert. Berlin, 2010. (Religion – Staat – Gesellschaft, 2009. Heft. 2.)
- Dirksen, 2010. – Dirksen, Annegret: Developments in Controlling Small Religious Minorities in Hungary in the 20th Century. In: *Prenaleodovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy / Persecution of Churches in the Communist Countries in Central and Eastern Europe*. Ed.: Fiamová, Martina – Jakubčín, Pavol. Bratislava, 2010. 451–460. p.
- Dirksen, 2013. – Dirksen, Annegret: A katonai szolgálat megtagadása: fejlődések Magyarországon és Németországban. In: *Szabadegyházak, vallási kisebbségek és a diktatúrák Európában a 20. században*. Szerk.: Heinz, Daniel – Rajki Zoltán – Simon Ervin. Bp., 2013. 72–81. p.
- Dirksen, 2016. – Dirksen, Annegret: Religionsfreiheit in Ungarn. Verfassungspolitik und -wirklichkeit am Beispiel kleiner Religionsgemeinschaften in Ungarn 1845–1945 unter besonderer Berücksichtigung der Horthy-Zeit. Berlin, 2016. (Schriften zur Europäischen Rechts- und Verfassungsgeschichte; 63.)
- Dirksen et al., 2001. – Dirksen, Hans-Hermann – Harder, Jürgen – Hesse, Hans – Wrobel, Johannes: Chronology. Development and Persecution of Jehovah's Witnesses. In: *Persecution and Resistance of Jehova's Witnesses During the Nazi Regim, 1933–1945*. Ed.: Hesse, Hans. Bremen, 2001. 379–383. p.
- Dobszay, 2004. – Dobszay János: Állam, egyházak Magyarországon, 1989–2004. 15 év a rendszerváltástól az európai uniós csatlakozásig. Bp., 2004.
- Dobszay, 2004/a. – Dobszay János: Egyházpolitika: fordulat vagy stílusváltás? In: *Magyarország politikai évkönyve, 2004*. Szerk.: Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László. Bp., 2004. [CD-ROM. Arcanum.]
- Egyed, 2005. – Egyed Judit: Ugyanazt keresik, csak különböző utakon. In: *Ha Isten nem volna. Egyház és állam másfél évtizede a Magyar Köztársaságban*. Szerk.: Frank Thurzó Tibor. Bp., 2005. 239–253. p. (Szále László riportja)

- Jehova Tanúi Évkönyve*, 1996. – Jehova Tanúi tevékenysége napjainkban. Magyarország. In: *Jehova Tanúi évkönyve*, 1996. New York, 1996. 67–116. p.
- Fazekas, 1996. – Fazekas Csaba: Kisegyházak és szektakérdés a Horthy-korszakban. Bp., 1996. (Látósöög könyvek.)
- Fazekas, 2011. – Fazekas Csaba: Az Országos Vallásügyi Tanács, 1989–1990. Bp., 2011.
- Fazekas, 2016. – Fazekas Csaba: Waco és a szektakérdés Magyarországon, 1993. április. In: *Egyháztörténeti Szemle*, 2016. 1. sz. 74–90. p.
- Fábos, 2014. – Fábos Gyula: A kulák fia. Bloomington, 2014.
- Fodor, 1984. – Fodor József: A magyarországi kisegyházak története, elterjedtségük és befolyási övezetük, hitéletük és szociális tanításaik főbb jellemzői. Bp., 1984. (A filozófia időszerű kérdései, 62.)
- Fodor, 1986. – Fodor József: Vallási kisközösségek Magyarországon. Bp., 1986.
- Garbe, 1997. – Garbe, Detlef: Zwischen Widerstand und Martyrium. Die Zeugen Jehovas im „Dritten Reich”. München, 1997. (Studien zur Zeitgeschichte, 42.) (Angol fordítása: 2008.)
- Gassmann, 1998. – Gassmann, Lothar: Jehova Tanúi. Történetük, tanításuk, értékelésük. Ford.: Szentpétery Péter. Bp., 1998.
- Gergely, 2012. – Gergely Ferenc: A Jehova Tanúi vallási közösség és a pártállam viszonya. (1950–1970) In: *Egyháztörténeti Szemle*, 2012. 3. sz. 94–107. p.
- Gergely, 2003. – Gergely Jenő: Szekták Magyarországon. In: Vernette, Jean: Szekták. Bp., 2003. 111–127. p.
- Gyarmati, 2007. – Gyarmati György: Egyház, sok rendszer és a történelmi idő a 20. századi magyar egyháztörténet nézőpontjából. In: Az 1945 utáni magyar katolikus egyháztörténet új megközelítései. Szerk.: Varga Szabolcs – Vértesi Lázár. Pécs, 2007. 20–39. p.
- Gyarmati, 2011. – Gyarmati György: A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956. Bp., 2011.
- Gyarmati, 2013. – Gyarmati György: Ellenségek és bűnbakok kavalkádja Magyarországon, 1945–1956. In: Bűnbak minden időben. Bűnbakok a magyar és az egyetemes történelemben. Szerk.: Gyarmati György – Lengvári István – Pók Attila – Vonyó József. Pécs–Bp., 2013. 405–432. p.
- Gyáni, 2003. – Gyáni Gábor: Magyarország társadalomtörténete a Horthy-korban. In: Gyáni Gábor – Kövér György: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. Bp., 2003. (Osiris tankönyvek) (2. jav. kiad.) 321–336. p.
- Hartmann, 2001. – Hartmann, Helmut-Dieter: Jehovah’s Witnesses a challenge. Is the way of Jehovah’s Witnesses a challenge for all of Christendom? An invitation to form an opinion. Melbeck, 2001.
- Holden, 2002. – Holden, Andrew: Jehovah’s Witnesses. Portrait of a contemporary religious movement. London, 2002.
- Holló, 2013. – Holló Péter: Kisegyház-politika Magyarországon az 1970-es években. In: Szabadegyházak, vallási kisebbségek és a diktatúrák Európában a

20. században. Szerk.: Heinz, Daniel – Rajki Zoltán – Simon Ervin. Bp., 2013. 119–135. p.
- Hollós, 1971. – Hollós Ervin: Rendőrség, csendőrség, VKF 2. Bp., 1971.
- Horváth, 1995. – Hitek és emberek. Horváth Zsuzsa tanulmányai kisegyházakról, vallási mozgalmakról. Szerk.: Csákó Mihály. Bp., 1995.
- Jakab, 2016. – Jakab Attila: A magyarországi keresztény média a zsidótörvények idején. (1938–1942) In: Tanulmányok a Holokausztról, VII. Szerk.: Braham, Randolph L. Bp., 2016. 15–22. p.
- Kaiser, 2006. – Kaiser Ferenc: A magyar királyi csendőrség története a két világháború között. Bp., 2006.
- Kajári, 2001. – A Belügyminisztérium Kollégiumának ülései, 1953–1956. Összeáll.: Kajári Erzsébet. I. köt. Bp., 2001.
- Kamarás, 1998. – Kamarás István: Krisnások Magyarországon. Bp., 1998. Online: Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/09100/09127>
- Kamarás, 2003. – Kamarás István: Kis magyar religiográfia. H.n. [Pécs], 2003. (Pannónia könyvek) Online: Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/08900/08944>
- Kamarás, 2009. – Kamarás István: Vallásosság, habitus, ízlése. Kutatási jelentés. Bp., 2009.
- Kamarás, 2011. – Kamarás István OJD: Különböző egyházak hívei egymásról. In: Egyházügyi, vallásszabadsági tudományos konferencia. Szerk.: Erdélyi László. Bp., 2011. Online: Forrás média: [forrasmedia.hu / Vallásszabadság](http://forrasmedia.hu/Vallasszabadsag)
- Kaplan, 1989. – Kaplan, William: State and Salvation. The Jehovah's Witnesses and Their Fight for Civil Rights. Toronto, 1989.
- Kardos-Szigeti, 1988. – Kardos György – Szigeti Jenő: Boldog emberek közössége. A magyarországi nazarénusok. Bp., 1988.
- Kinda, 2008. – Kinda István Hívők. Egyház és szekta hatása egy székely falu cigány lakosságára. In: *Mediárium*, 2008. 3–4. sz. 25–40. p.
- Kocsi, 1970. – Kocsi Gizella: A jehovista szekta helyzete a felszabadulás óta Ricse községben. In: A tudományos diákkörök IX. országos konferenciája marxizmus-leninizmus és közgazdaságtudományi szekcióján díjazott tanulmányok. Szerk.: Pogány Róbert. Bp., 1970. 81–106. p.
- Konok, 2010. – Konok Péter: A jelenkortörténet-írás problémái. Kerekasztal beszélgetés a Politikátörténeti Intézetben. In: *Múltunk*, 2010. 4. sz. 168–174. p.
- Koselleck, 2003. – Koselleck, Reinhart: Elmúlt jövő. A történeti idők szemantikája. Bp., 2003.
- Kovács, 2009. – Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József rendőrfőkapitány-helyettes feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról, 1932–1943. Szerk.: Kovács Tamás. Bp., 2009. (Pártok és politika.)
- Köbel, 2001. – Köbel Szilvia: Vallásfelekezetek törvényes elismerése a Kádár-korszakban. In: *Jogtudományi Közlemény*, 2001. június. 287–297. p.
- Köbel, 2005. – Köbel Szilvia: „Oszd meg és uralkodj!” Az állam és az egyházak politikai, jogi és igazgatási kapcsolatai Magyarországon 1945–1989 között. Bp., 2005.

- Köbel, 2010. – Köbel Szilvia: A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény módosítására irányuló törekvések 1990 és 2010 között. In: A vallási diszkrimináció ellen – az esélyegyenlőség megteremtéséért. Szerk.: Köbel Szilvia. Bp., 2010. 83–104. p.
- Lányi, 1948. – Lányi Kamilla: Szekták a demokráciában. Bp., 1948.
- Lehotay, 2011. – Lehotay Veronika: Közjogi korlátozások Magyarországon a Horthy-korszak második felében. In: *Miskolci Jogi Szemle*, 2011. 2. sz. 67–86. p.
- Löffler, 2001. – Löffler Tibor: Mozgásterek és kényszerpályák: az MDF utolsó megkísértése. In: Magyarország politikai évkönyve, 2001. Szerk.: Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László. Bp., 2001. I. köt. [CD-ROM. Arcanum.]
- Lőrinczi, 2010. – Lőrinczi Tünde: Bibliaértelmezési lehetőségek egy Jehova Tanúi közösségben. In: *Vallástudományi Szemle*, 2010. 3. sz. 63–70. p.
- Martinkó, 1995. – „Ti vagytok az én tanúim”. Bp., é.n. [1995]
- Martinkó, 2013. – Martinkó Károly: Jehova tanúinak magyarországi története. Bp., 2013.
- Márkusné, 2002. – Márkusné Bodnár Piroska: A spiritiszták. Egy ibrányi felekezeten kívüli szekta a két világháború között. In: A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve, XLIV. Főszerk.: Németh Péter. Nyíregyháza, 2002. 283–303. p.
- Máté-Tóth-Juhász, 2007. – Máté-Tóth András – Juhász Valéria: Vallási közösségek az írott sajtóban. Kvantitatív és kvalitatív elemzések. Szeged, 2007. (Vallás a társadalomban – Religion in Society, 2.)
- Máté-Tóth-Nagy, 2008. – Vallásosság / változatok. Vallási sokféleség Magyarországon. Szerk.: Máté-Tóth András – Nagy Gábor Dániel. Szeged, 2008. (Vallás a társadalomban – Religion in Society, 3.)
- Macmillan, 1957. – Macmillan, A. H.: Faith on the March. Englewood Cliffs (N. J.), 1957.
- Mesterházy, 2009. – Mesterházy Ágnes: Jehova Tanúi. In: Új vallásos mozgalmak és a pedagógia. Sajátos nevelési problémák az iskolában. Szerk.: Mikonya György – Szarka Emese. Bp., 2009. 86–118. p.
- Mesterházy, 2012. – Mesterházy Ágnes: Szocializációs konfliktusok az iskolában – a Jehova Tanúi Egyház példáján keresztül. In: Vallásos mozgalmak nézetei a családi életéről és az oktatásról. Szerk.: Mikonya György. Bp., 2012. 106–114. p.
- Mezei, 1994. – Mezei Andrea: Szekta és egyház a rendszerváltás után. In: *Társadalmi Szemle*, 1994. 3. sz. 44–53. p.
- Miklós, 2004. – Miklós Péter: Balogh István államtitkár. In: Uő: Város, egyház, társadalom. Tanulmányok a szegedi katolicizmus történetéről. Szeged, 2004. 156–202. p.
- Miklós, 2004/a. – Miklós Péter: Balogh páter, a szeged-alsóközponti plébános. (1933–1946) In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 2004. 3–4. sz. 125–154. p.
- MJTE, 2014. – A Magyarországi Jehova Tanúi Egyház. In: A rendészeti munkában felhasználható vallási és etnikai ismeretek. Etnoszociográfia. Szerk.: Kozár Andrea – Valcsicsák Imre. Bp., 2014. 56–62. p.

- Murken, 2009. – Murken, Sebastian: Neue religiöse. Bewegungen aus religionspsychologischer Perspektive. Marburg, 2009.
- Németh, 1996. – Németh Géza: Destruktív kultuszok. H.n. [Nagyvárad], 1996.
- Nyisztor, 1926. – Nyisztor Zoltán: Szekták Magyarországon. Methodisták, nazarénusok, Üdv hadserege stb. Bp., 1926. (Keresztény Kis Könyvtár, 14.)
- Ö.Kovács, 2006. – Ö.Kovács József: Előszó. In: Politika és társadalom. Szerk.: Czetz Balázs – Szűts István Gergely. Miskolc, 2006. (A jelenkortörténet útjai, 1.) 7–8. p.
- Pach, 1981. – Pach Zsigmond Pál: A jelenkortörténet kutatásáról. In: *Történelmi Szemle*, 1981. 2. sz. 129–134. p.
- Palotay–Szigeti, 1977. – Palotay Sándor – Szigeti Jenő: Tévedések útján. A „Jehova Tanúi”. Bp., 1977.
- Pál, 2010. – Pál József: A szegedi egyházak története, 1944–1990. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Történeti Tanulmányok – Studia Historica, 13. Szerk.: Zombori István. Szeged, 2010. 409–458. p.
- Parádi, 2012. – Parádi József: A magyar királyi csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület, 1881–1945. Bp., 2012.
- Pók, 2013. – Pók Attila: Bűnbakok a magyar történeti gondolkodásban. In: Bűnbak minden időben. Bűnbakok a magyar és az egyetemes történelemben. Szerk.: Gyarmati György – Lengvári István – Pók Attila – Vonyó József. Pécs–Bp., 2013. 15–32. p.
- Rahe, Thomas: Zeugen Jehovas im Konzentrationslager Bergen-Belsen. In: „Am mutigsten waren immer wieder die Zeugen Jehovas“. Verfolgung und Widerstand der Zeugen Jehovas im Nationalsozialismus. Hrsg.: Hesse, Hans. Bremen, 1998. 121–133. p.
- Rainer, 2005. – Rainer M. János: Bevezetés. In: Vademecum – Jelenkortörténet, Magyarország. Vezérfonal az archívumokhoz, kutatási intézményekhez, könyvtárakhoz, egyesületekhez, múzeumokhoz és emlékhelyekhez. Szerk.: Rainer M. János, M. Topits Judit, Ulrich Mähler. Berlin – Bp., 2005. 9–12. p.
- Rajki, 2003. – Rajki Zoltán: A H. N. Adventista Egyház története 1945 és 1989 között Magyarországon. Bp., 2003. (Societas et Ecclesia, 6.)
- Rajki, 2009. – Rajki Zoltán: Az új-protestáns egyházak kutatásának helyzete Magyarországon. In: *Vallástudományi Szemle*, 2009. 1. sz. 155–160. p.
- Rajki, 2012. – Rajki Zoltán: Szabadegyházak története Magyarországon, 1945–1989. In: Rajki–Szigeti, 2012. 213–385. p.
- Rajki, 2013. – Rajki Zoltán: Szabadegyházak egyháziasítása az 1960-as években Magyarországon. In: Szabadegyházak, vallási kisebbségek és a diktatúrák Európában a 20. században. Szerk.: Heinz, Daniel – Rajki Zoltán – Simon Ervin. Bp., 2013. 105–118. p.
- Rajki, 2014. – Rajki Zoltán: Jehova Tanúi és az államhatalom Magyarországon 1945 és 1989 között. In: *Egyháztörténeti Szemle*, 2014. 4. sz. 94–109. p.
- Rajki–Szigeti, 2012. – Rajki Zoltán – Szigeti Jenő: Szabadegyházak története Magyarországon 1989-ig. Bp., 2012.

- Schulz – de Vienne, 2014. – Schulz, B. W. – de Vienne, R. M.: A Separate Indentity. Organizational Identity Among Readers of Zion's Watch Tower, 1870–1887. Vol. I. H. n., 2014.
- Schütz, 1943. – Schütz Antal: Isten a történelemben. Tíz előadás. Bp., é.n. [1943] (4. kiad.)
- Soós, 2010. – Soós Viktor Attila: Az Állami Egyházügyi Hivatal és a Belügyminisztérium kapcsolatrendszere 1956 után, a hatvanas évek végéig. In: Egyházüldözés és egyházüldözökök a Kádár-korszakban. Szerk.: Soós Viktor – Szabó Csaba – Szigeti László. Bp., 2010. 220–242. p.
- Szabó, 1935. – Szabó Lajos: Antikrisztus a Tiszánál. Bp., 1935.
- Szakály, 2015. – Szakály Sándor: A 2. vkf. osztály. Bp., 2015.
- Szalai, 2014. – Szalai András: A Jehova Tanúi „Új világ”-fordítása. In: Felebarát vagy embertárs. Bibliafordítások és használatuk a mai Magyarországon. Szerk.: Fabiny Tibor – Pecsuk Ottó – Zsengellér József. Bp., 2014. 153–160. p.
- Szele, 2004. – Kényszermunka, erőltetett menet, tömeghalál. Túlélő bori munkaszolgálatosok visszaemlékezései, 1943–1944. Szerk.: Szele Anna – Szele György. Bp., 2004.
- Szigeti, 1981. – Szigeti Jenő: A református egyház kapcsolatai a protestáns kis egyházakkal a két világháború között. In: Uő: „És emlékezzél meg az útról...” Tanulmányok a magyarországi szabadegyházak történetéből. Bp., 1981. 151–164. p.
- Szigeti, 1987. – Szigeti Jenő: A kisebb magyarországi egyházak. In: A magyar protestantizmus, 1918–1948. Tanulmányok. Szerk.: Lendvai L. Ferenc. Bp., 1987. 188–262. p.
- Szigeti, 1994. – Szigeti Jenő: Újabb vallásfelekezetek. In: Felekezeti megoszlás Magyarországon. Szerk.: Kozma Tamás – Nagy Péter Tibor – Szigeti Jenő – Tomka Miklós. Bp., 1994. 58–67. p.
- Szigeti, 2002. – Szigeti Jenő: A dél-alföldi protestáns parasztekléziológus válsága a XIX. század végén. In: *Néprajzi látóhatár*, 2002. 1–4. sz. 199–207. p.
- Szigeti, 2012. – Szigeti Jenő: Szabadegyházak története Magyarországon 1945-ig. In: Rajki-Szigeti, 2012. 29–209. p.
- Szita, 1991. – Szita Szabolcs: Utak a pokolból. Magyar deportáltak az annektált Ausztriában, 1944–1945. Kecskemét, 1991.
- Szűts, 1945. – Szűts László: Bori garnizon. H.n., é.n. [Bp., 1945.]
- T.Varga, 2002. – T.Varga György: Adalékok a börtönügy és a rabmunkáltatás történetéhez, 1949–1953. In: *Trezor 2. A Történeti Hivatal évkönyve, 2000–2001.* Szerk.: Gyarmati György. Bp., 2002. 159–176. p.
- Tabajdi-Ungváry, 2008. – Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon, 1956–1990. Bp., 2008.
- Tasnádi, 2000. – Tasnádi Zsuzsanna: Világvége-jövendölések a Jehova Tanúi körében. In: A megfoghatatlan idő. Tanulmányok. Főszerk.: Fejős Zoltán. Szerk.: Granasztói Péter – Szeljak György – Tasnádi Zsuzsanna. Bp., 2000. 244–255. p.

- Tomka, 1989. – Tomka Miklós: Vallás és közélet 1989-ben. In: Magyarország politikai évkönyve, 1989. Szerk.: Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László. Bp., 1989. I. r. [CD-ROM. Arcanum.]
- Tomka, 2000. – Tomka Miklós: Felekezeti különbségek a közvéleményben. In: „...és akik mást hisznek?” Hívek és egyházak egymásról. Szerk.: Szabó Lajos – Tomka Miklós – Horváth Pál. Bp., 2000. 32–52. p.
- Tóth, 2015. – Tóth János: Tematikus és térbeli minták a kortárs vallásszociológiai kutatásokban. „A” kategóriás nemzetközi szociológiai folyóiratokban megjelent szakcikk tematikai analízise. (2010–2013) In: *Szociológiai Szemle*, 2015. 3. sz. 52–82. p.
- Török, 2000. – Török Péter: A magyarországi bejegyzett kisegyházak tagságának alakulása 1990 és 1997 között. In: *Távlatok*, 2000. 48. sz. 290–300. p.
- Török, 2004. – Török Péter: Magyarországi vallási kalauz, 2004. Bp., 2004.
- Varga, 2009. – Varga Krisztián: Az 1945 előtti politikai rendőrség Wayand Tibor detektívfelügyelő önvallomásaiban. In: *Betekintő*, 2009. 1. sz. Online: betekinto.hu
- Vass, 1926. – Vass Vince: Baptisták, nazarénusok, methodisták, üdvhadsereg, adventisták, nemzetközi bibliatanulók. Bp., 1926.
- Vernette, 2003. – Vernet, Jean: Szekták. Bp., 2003.
- Vörös, 2013. – Vörös Géza: Az állambiztonság hálózaton kívüli információszerző technikái. In: Szabadegyházak, vallási kisebbségek és a diktatúrák Európában a 20. században. Szerk.: Heinz, Daniel – Rajki Zoltán – Simon Ervin. Bp., 2013. 183–196. p.

Régi szavak gyűjteménye

Néhány név és kifejezés, amelyeket Jehova Tanúi a tevékenységük során gyakran használtak vagy jelenleg is használnak

YHWH, JHVH, Jehova

Az egyedüli igaz Isten neve. Ez a név 7216 helyen fordul elő a Bibliában az eredeti nyelveken. A Jehova név a héber tetragram (יהוה) lefordítása; jelentése: 'előidézi, hogy legyen'. Ezt a négy héber betűt sok nyelven a *JHVH* vagy *YHWH* jelöli.

A Szentírás új világ fordítása

Bibliafordítás, mely modern nyelvezettel közvetíti az eredeti iratok üzenetét.

Az *Új világ fordítás* elnevezés azt a szilárd meggyőződést tükrözi, miszerint az emberiség elérkezett az új világ kapujához, amiről a 2Péter 3:13-ban olvashatunk ígéretként. Az *Új világ fordítást* a Watch Tower Bible and Tract Society adja ki és több mint 140 nyelven jelent meg.

Az Órtorony

Az *Órtorony* 1879 júliusában *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence (Sioni Órtorony és Krisztus jelenlétének hírnöke)* néven jelent meg. 1909. január 1-jén a címe megváltozott, s *Az Órtorony és Krisztus jelenlétének hírnöke* lett. Majd 1939. március 1-jén *Az Órtorony hirdeti Jehova Királyságát* címre változott. Az *Órtorony* folyóiratot 2017-ben 302 nyelven nyomtatják és számonként 61 651 000 példányban jelenik meg.

Golden Age, Aranykorszak, Vigasz, Ébredjetek!

A *Golden Age (Aranykorszak)* első száma 1919. október 1-jei keltezéssel jelent meg.

A folyóirat az emberi tevékenységek számos területéről tudósított. Cikkei arról szóltak, hogy az emberiség problémáira az igazi megoldás Krisztus millenniumi uralma, amely valóban egy „aranykorszakot” hoz el az emberiség számára. Az *Aranykorszak* folyóiratot nyilvános terjesztésre tervezték. Az 1937. október 6-i számmal kezdődően a címet megváltoztatták *Vigasz*-ra. Az 1946. augusztus 22-i számmal kezdődően *Ébredjetek!* lett a cím. Az *Ébredjetek!* folyóiratot 2017-ben 115 nyelven nyomtatják, és számonként 60 240 000 példányban jelenik meg.

Watch Tower Bible and Tract Society

A most Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvaniaként ismert társaságot 1884-ben jegyezték be hivatalosan Zion's Watch Tower Tract Society néven. Alapításának célja az volt, hogy a Biblia igazsága a világ minden részén elterjedjen, különösen nyomtatott anyagok segítségével. Jehova Tanúinak ma is a Watch Tower Bible and Tract Society az egyik nemzetközi jogi eszköze.

Gileád Iskola

Őrtorony Gileád Bibliaiskola az Őrtorony Oktatási Központban (Patterson, New York állam, Egyesült Államok) működik. A héber Gileád szó azt jelenti, hogy 'tanúbizonyosság halma'. A Gileád Iskolát 1943-ban alapították, és azóta több mint 8000-en vettek részt rajta.

Keresztelkedés, bemelegítés

A „keresztel” szóval fordított *ba-pti'zein* görög szó jelentése 'bemerít, bemárt' (Liddell és Scott: *A Greek-English Lexicon*). A vízben való megkeresztelkedés külsőleges jelképe annak, hogy a keresztelkedő személy teljesen, fenntartás és feltétel nélkül átadta magát Jézus Krisztuson keresztül Jehova Isten akaratának cselekvésére.

Úrvacsora, emlékünnap

Az Úr vacsorája szó szerinti étkezés, melyen megemlékeznek az Úr Jézus Krisztus haláláról, tehát Krisztus halálának emlékünnepe. Mivel ez az egyetlen olyan esemény, amelyről a keresztényeknek a bibliai parancs értelmében meg kell emlékezniük, helyénvaló emlékünnapnak is nevezni. Használatos még az 'úrvacsora' elnevezés is (1Ko 11:20, *Kár.*, *ÚRB*).

Királyságterem

A királyságterem egy imádati hely, ahol Jehova Tanúi a vallásos összejöveteleiket tartják. Világszerte több tízezer királyságterem van. Jehova Tanúinak több mint 119 485 gyülekezete jön össze minden héten ezekben a termekben. Minden királyságteremben van egy előadóterem, ahol bibliai témájú programokat és előadásokat tartanak. A legtöbb előadóteremben egy emelvényről vezetik le a programokat. A királyságteremben általában 100-300 ülőhely található. Azért nevezik királyságteremnek, mert az itt tartott összejöveteleken elsősorban a Biblia tanításairól, és a Biblia fő témájáról, azaz Isten királyságáról van szó, mely Jézus szolgálatának is a központi témája volt (Lukács 4:43).

Helyi szolgálattelvő, szolgálatvezető, gyülekezetszolga, munkavezető, vén, felvigyázó

Felelős személyek, akik a Szentírás alapján adnak útmutatást a gyülekezetnek, és óvják szellemi épségét. Azonfelül, hogy a gyülekezetért fáradoznak, általában dolgoznak is, és családi kötelezettségeik is vannak. Elnevezésük az idők során eltérő volt.

Vén, felvigyázó

Felelős személyek, akik a Szentírás alapján adnak útmutatást a gyülekezetnek, és óvják szellemi épségét. Azonfelül, hogy a gyülekezetért fáradoznak, általában dolgoznak is, és családi kötelezettségeik is vannak. Korábbi elnevezésük szolgálatvezető, csoportszolga majd gyülekezetszolga volt.

Kisegítőszolga

Olyan kinevezett férfiak, akik sokféle szolgálatot látnak el a gyülekezetben, ami segítséget jelent a felvigyázóknak, és hozzájárul a gyülekezet ékes rendjéhez

Fiókbizottság

Három vagy több vénből álló csoport, mely felügyeli a munkát a fiókhivatal hatáskörébe tartozó országban vagy országokban. A bizottság egyik tagja a fiókbizottság koordinátoraként szolgál.

Országszolga

Országos viszonylatban irányította Jehova Tanúi tevékenységét, kijelölte a zónaszolgákat és az úttörőket. Meghatározta, hogy ki melyik zónában működjön. Ma már nincs ilyen szolgálat és elnevezés.

Körzetfelvigyázó

Feladata évente többször meglátogatni a gyülekezeteket és a csoportokat. Régi elnevezése a zónaszolga volt.

Hírnök

A gyülekezet tagjai, olyan személyek, akik miután megfeleltek a szentírási követelményeknek, szervezett formában is részt vehetnek a jó hír hirdetésében.

Kisegítő úttörő, általános úttörő, különleges úttörő (korábban pionír és segédpionír) Jehova Tanúi valamennyien a bibliai jó hír hirdetői. Közülük az *általános úttörők* havonta 70 órát töltenek a hirdető szolgálatban. Mások kisegítő úttörőként 30 vagy 50 órát fordítanak erre egy hónapban. Némelyeket felkérik, hogy különleges úttörőkként olyan területen prédikáljanak, ahol nagy szükség van a segítségre. A különleges úttörők havonta legalább 130 órát fordítanak a szolgálatra.

A kötet szerzői

Fazekas Csaba (1968) történész, a Miskolci Egyetem BTK Politikatudományi Intézetének intézetigazgató egyet. docense. Kutatási területe: a 19-20. századi Magyarország politika- és eszmétörténete, különös tekintettel az állam-egyház viszony történeti kérdéseire, egyházpolitikai folyamataira, valamint a kisegyházak társadalmi és közéleti jelenlétére a különböző történeti korszakokban. Fontosabb publikációk: Kisegyházak és szektakérdés a Horthy-korszakban (1996); Collaborating with Horthy. Political Catholicism and Christian Political Organisations in Hungary, 1918-1944. (In: Christdemokratie in Europa im 20. Jahrhundert, 2001.); „Numerus clausus” represents a strong national ideology. (In: The numerus clausus in Hungary, 2012.); The Roman Catholic Church and the Extreme Right-wing Ideologies in Hungary, 1920-1945. (In: Catholicism and Fascism in Europe, 1918-1945, 2015.); Prohászka Ottokár és a „hungarizmus” fogalmának genezise. (In: Múltunk, 2015.)

Jakab Attila (1966) vallástörténész, a Holokauszt Emlékközpont munkatársa, az ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék mb. előadója, a Civitas Europica Centralis alapítvány kutatásvezetője. A *Classica et Christiana* (Iași) és a *Dialogue d'histoire ancienne* (Besançon) szakmai folyóiratok tudományos bizottságainak tagja. MTA köztestületi tag. Fő kutatási területei: az ókereszténység társadalom- és intézménytörténete, a judaizmus és a kereszténység viszonya, az egyházi antiszemitizmus a két világháború közötti Magyarországon. Fontosabb publikációi: Ecclesia alexandrina (2001, 2004²); Vergődésben (2009); Mivé lettél, mivé leszel, csángó magyar? (2012); The perception of Jews in the Hungarian Catholic and Reformed churches' press and their attitude towards the Jewish community between 1919 and 1944. (In: Churches – Holocaust, 2016); A magyarországi keresztény média a zsidótörvények idején (1938-1942). (In: Tanulmányok a holokauszt-ról VII, 2016). Több tucat tudományos cikk, és 300-nál több recenzió szerzője.

Petrás Éva, történész, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának tudományos főmunkatársa. PhD fokozatát a firenzei székhelyű European University Institute History and Civilization tanszékén szerezte 2003-ban. Kutatási területe: 20. századi egyháztörténet (a két világháború között és 1945 után); ál-

lambiztonság és egyházak; a magyar szociálpolitika története; nemzettudat problematika. Főbb publikációk: *Escape into Emigration: Christian democratic social welfare politician Béla Kovrig and the Hungarian State Security, 1946-1948*. In: *Hungarian Studies Review*, vol. XLIII., Nos, 1-2. (Spring-Fall 2016), 23-38. old.; «Álarcok mögött»: Nagy Töhötöm élete. In: *Századok*, 2015/1. 203-212. old.; „Splendid Return” *The Intellectual Reception of the Catholic Social Doctrine in Hungary, 1931-1944*. (2011), *Nacionalizmus és politikai romantika. Vázlat a magyar nacionalizmus romantikus elemeiről és a politikai romantikáról Magyarországon*. (2006). Teljes lista az interneten: Magyar Tudományos Művek Tára.

Szita Szabolcs történész, professzor emeritus, az MTA köztestületi tagja, a Holokauszt Emlékközpont igazgatója, a Nemzetközi Mauthausen Bizottság magyar delegátusa. Kutatási területe XX. századi európai történelem, háborús üldöztetés, embermentés. Főbb munkái: *Holocaust az Alpok előtt Győr*, 1983, *Halálerőd. A munkaszolgálat és a hadimunka történetéhez 1944-1945*. Bp. 1989, *Utak a pokloból. Magyar deportáltak az annektált Ausztriában 1944-1945*. H. n. 1991, *Magyarország 1944. Üldöztetés – embermentés* Bp. 1994, *A humánus példái. Dokumentumok, emlékezések a magyar-országi embermentő akciók 1944-1945. évi történetéhez* Bp. 1998, *Magyarok az SS ausztriai lágerbirodalmában* Bp. 2000, *Együttélés, üldöztetés, holokauszt* Bp. 2001, *A Gestapo Magyarországon. A terror és a rablás történetéből* Bp. 2002, *Aki egy életet megment – a világot menti meg* Bp. 2005, *Raoul Wallenberggel Moszkváig. Langfelder Vilmos élete és családtörténete* Bp. 2011, *Gyógyíthatatlan sebek. Magyarok az auschwitz-birkenai lágerbirodalomban* Bp, 2016.

NÉV- ÉS HELYNÉVMUTATÓ

- Abara, ma Oborín (Szlovákia) 38
 Abaújszántó 176
 Áfra Károly 179, 257
 Ágtelek 186
 Alag 180, 182, 187, 191
 Allegheny (Pennsylvania, USA) 22, 24
 Alsóapsa 200
 Alsóbereczk 91, 97
 Andor Istvánné 187
 Andorka Dezső 150
 Andorkó Imre 95, 96
 András János 174
 Andrásida 187
 Átokháza 159, 166
 Aumüller, Stefan 378

 B. Molnár György 105
 Bácsi József 178, 216
 Bagamér 38
 Baja 156, 189, 190
 Balmazújváros 38, 39, 76, 77, 112, 126, 127, 186, 216, 248, 413
 Balog Mihály 174
 Balogh Imre 172
 Bánfalva 62
 Bántapolca 62
 Barbour, Nelson H. 22, 23
 Bársony Albert 100, 155
 Barta Margit 184
 Bartha András 73, 84, 105, 107, 170, 187, 211, 215, 217–220, 222, 238, 260, 269
 Báta 62
 Bécsi József 185, 190
 Bekker Kálmán 208, 223, 224
 Benedek Andrásné 37
 Beregrákos (Kárpátalja) 105, 200
 Beregszász 78, 185, 186
 Bern 29, 79, 89, 104, 107, 153, 157, 186, 187, 220

 Berta Rebekka 92, 137, 138
 Bező (Kárpátalja) 178
 Bodroghalom 178
 Bodrogolaszi 176
 Bogács 53, 55, 115, 116, 117, 185, 186
 Bókaháza 403
 Bolyog Károly 107
 Bor 14, 187, 192, 193–196, 401
 Borbély Balint 107, 257
 Borota 184
 Börcsök József 89, 133, 154, 155, 159–162, 166, 167
 Börcsök Szilveszter 159, 166
 Brooklyn (New York, USA) 24, 25, 27–29, 30, 32, 38, 52, 122, 153, 299, 306, 360, 383, 386, 406–409, 412
 Busányi László 216, 223
 Bükkzsérc 179, 186

 Cegléd 188, 190, 426
 Cigánd 80, 104, 157
 Columbus (Ohio, USA) 30
 Czébely Lajos 173
 Czeiningner Walter 92, 137, 138
 Czina Etel 159, 167, 186

 Csanádpalota 89, 184
 Csapody Tamás 192, 194, 195, 271, 275, 345, 366, 370, 383, 400, 403, 406
 Csepel 219, 263, 268, 269, 384, 402, 405, 427–429
 Cservenka 196, 261
 Csiki János 107
 Csolnok 224, 228, 234, 235

 Debrecen 50, 56, 76, 92, 101, 105, 109, 112, 118, 126, 127, 134, 140, 142, 143, 156, 168, 172, 185, 186, 216, 228, 248
 Dédes 62

- Deli Anna 179
 Deli Lajos 200, 403
 Demény László 306, 365, 409, 413
 Dézsi Lajos 226, 228, 257, 266, 268
 Dinnyés Ferencné 186
 Dirksen, Annegret 31, 17, 30, 171, 187, 271, 299, 300, 399, 426, 432
 Djuró Dzsamanja 104, 105
 Dóber János 40, 50, 51
 Dóber Jánosné 51, 187
 Dobó Szilveszter 95, 154, 155, 157–159, 166
 Dobránszky István 27, 105, 185
 Dorfner, Bernhard 409
 Dunaecyháza 216
 Dwenger Henrik 79, 81, 83

 Eger 91, 107, 110, 115, 139, 163, 168, 201, 349, 424
 Erd 266, 423

 Fábíán Józsefet 139, 176
 Fábíán Menyhért 138, 139, 176
 Farkas György 102, 105, 155, 156, 162, 167
 Farkas János 107
 Farkas Jánosné 186, 190
 Farkaslyuk 228–231, 257, 265
 Felső Imre 174
 Felső Pál 174
 Felsőapsa 186
 Ferenczi Béni 40, 41
 Franz, Frederick 31, 33
 Futó Ferenc 402, 403, 409
 Futó Péter 409
 Fülöp Sándor 55, 119

 Gajdon Józsefné 60, 95, 145, 146
 Gara Borbála 226, 228
 Gáva 200
 Geisler Ilona 190
 Gerencsér Gáborné 187, 198
 Gerencsér Lajos 230, 233, 256, 258, 256, 403
 Gergely Márton 426
 Gerstnecker Ferenc 179
 Gombos Domokos 104
 Göncz Árpád 288, 352, 356, 378, 405, 427
 Gruppe, Wolfgang 409
 Guy, Pierce 429
 Günther, Axel 409

 Győr 41, 67, 216, 222, 450
 Györki Rozália 102, 155
 Gyumbicz Pál 159, 166
 Gyumbier Pál 102, 158

 Hág Benjámín 179
 Hajdúböszörmény 37, 38, 69, 186, 248
 Hajdúszoboszló 50, 69, 186, 190, 216, 424
 Halász István 238, 258
 Hartkopf, Karlheinz 298, 378, 388, 409
 Henschel, Milton G. 34, 306
 Hócza Alajos 107
 Hódmezővásárhely 179
 Horvát István 159, 166, 167, 186
 Horváth Miklós 417
 Hossvár József 185
 Hosszuláza 97
 Hőnisch Antal 200, 402
 Hubicsák Zoltán 225–227, 268
 Huszt 173, 186
 Ibrány 88, 96, 140–142, 163

 ifj. Bazsó Józsefné 60, 121
 ifj. Magyar György 176

 Irkutszk 214
 Jabuka 196
 Jakab István 276, 279, 187, 191, 312, 316, 324, 326, 361, 364, 368, 388, 390, 391, 392, 407, 409, 411, 412, 416, 432
 Jancsó János 178
 Jankó István 185
 Jankovics Tibor 17, 204, 271, 287, 294, 299, 316, 322–326, 356, 378, 379, 381, 383, 385, 392, 403, 409, 415, 420, 421, 423, 432
 Jánoki Ödön 176
 Jánoshalma 102, 105, 155, 156, 186, 264
 Jaracz, Theodore 254
 Jenczi József 159, 167
 Jenka (Kárpátalja) 178
 Juhász Attila 415
 Juhász Ilona 190
 Juhász Vilma 92, 102, 137, 138, 155

 Kajdano 185
 Kamarás István 7, 18, 271, 280, 341, 356, 358
 Kamcsatka 214
 Kányási Antal 39, 77, 112, 248, 249
 Kaposvár 216, 223, 422
 Kecskemét 64, 123, 179, 297, 374, 424

- Kereckhegy 186
 Keresztes Albert 101, 143
 Királyhalmi 95, 154, 157, 159, 166, 186
 Királyhelmec 182
 Kis Pap János 41, 42
 Kishegyecs 186
 Kiskunhalas 89, 184, 186, 216, 422
 Kispeszt 216
 Kisrosvány 80
 Kiss György 38, 50, 51, 55–59, 67, 76, 84, 119–121, 125
 Kiss József 38, 39, 43
 Kistarcsa 110, 170, 176, 178, 180, 184, 199, 219, 231
 Kistoronya (Szlovákia) 105
 Klinyecz József 84, 89, 95, 102, 104, 105, 107, 162, 163, 167, 184, 185, 186
 Knorr, Nathan H. 31, 32
 Kocsis György 45
 Kolozsvár 25, 27, 28, 38, 43, 46, 50, 52, 57, 58, 64, 68, 71, 117, 118, 119, 158, 180, 186, 188, 199, 319
 Komárom 105, 185, 222, 229
 Komló 413, 424
 Konrád János 73, 76, 105, 170, 178, 184, 185, 188, 196, 207, 208, 209, 215, 216, 218–222, 238, 243, 245
 Kormarszki József 55
 Kovács B. Imréné 102, 155, 162, 167
 Kovács József 105, 185, 258, 379, 380
 Kovács Mária 186, 198
 Körmend 200, 402–404, 426
 Körtvélyes 186, 200
 Kővágóórs 187
 Kunszentmiklós 179

 Láca 80
 Ladány 230, 231, 266
 Lakó János 211, 215, 216, 218–220, 222, 238, 405
 László István 102, 155
 Lehoczky Zsolt 323, 409, 421
 Lekminszki Mihály 174
 Lipner Gusztáv 100, 101, 152, 155
 Lösch, Gerri 394
 Luzsok 59, 121

 Magdeburg 27, 28, 74, 83, 85, 126, 142, 147, 153, 160, 215
 Magyar Miklós 178
 Majoros József 97
 Makó 69, 89, 102, 155, 166, 179, 182, 186

 Mályinka 62
 Máramaros 173
 Marázi Antal 216, 223
 Márianosztra 14, 177, 181, 191, 197, 198, 224, 266, 267
 Marosfalvi István 185
 Marosvásárhely 38, 39
 Martinkó István 82, 129
 Márton Sándor 174
 Mestyán Csaba 424
 Mezőkövesd 117, 179, 186, 187, 190
 Mohács 105, 217
 Mohácsi Attila 303
 Mohai Pál 158, 159, 166
 Molnár Joachim 219
 Molnár Sámuelné 44, 59, 60, 121, 179
 Molnár Toldi József 50, 62
 Montlika Imre 413
 Mosonmagyaróvár 196
 Mostbacher János 40, 44, 46, 52, 110, 187

 Nagy Ferenc 74, 89, 186, 216, 228, 230, 259, 266, 399
 Nagy István 184, 216
 Nagy János 216, 226, 228, 259
 Nagybocksó 186
 Nagykanizsa 110, 170, 172, 176, 179, 180, 184, 186, 187, 189, 198, 199, 200
 Nagykőrös 84, 89, 102, 105, 155, 184, 186, 190
 Nagykutas 91, 138, 176
 Nagyrosvány 51, 69
 Nagyvisnyó 38, 50, 57, 62, 69
 Naprágy (Szlovákia) 105
 Nékézsény 62, 74, 266
 Nemes Elck 76, 126, 166, 116, 222–224
 Németh Géza 280–284, 286, 287, 290–292, 294, 295, 300, 301, 309, 346, 350, 354, 355, 374
 Németh László 303
 Noszvaj 55, 117, 185

 Nyíregyháza 61, 81, 82, 85, 86, 91, 114, 128, 129, 131, 133–139, 143, 158, 163, 172, 208
 Nyírszöllős 82, 129
 Nyulási Tibor 373, 374, 375, 376, 388, 432
 Nyúzó Mihály 100, 101, 152, 155

 Ollé Sándor 302, 373
 Oravetz László 252, 254, 255, 259, 262, 269, 275, 322, 324, 391, 427, 432

- Orosz Miklós 97
 Oroszlány 51, 229, 423
 Ottlik Sándor 174
- Pácin 80
 Palásti András 186, 190
 Pannonhalma 349, 424
 Papp László 37, 105, 200, 211, 215, 222, 223, 228, 230, 235, 259, 266, 409
 Pataki Gyula 185
 Páty 426, 427
 Paulinyi Mihály 216, 225
 Pető György 107, 187, 198
 Pető László 345, 346, 356, 382, 384, 386, 396, 406, 409, 412
 Petrucz Sándor 101, 143
 Piskó 44, 59, 121
 Pittsburg (Pennsylvania, USA) 22, 23, 26, 69, 124
 Podlovics György 225–227, 267, 268, 288, 356, 378, 427
 Pohl, Willi 254
 Polgárdi 359, 433
 Procuk Mártonné 178
 Putnok 426
 Püspökladány 178
- Radics Géza 177
 Rakmányi Ernő 231, 259, 266, 292, 293, 296, 301, 321, 387, 409
 Recsk 185, 186
 Regőce 186
 Ricse 69, 75, 81, 157, 180, 199
 Rigó István 185
 Russell, Charles Tazc 20, 22–26, 30, 31, 36–38, 69, 174
 Rutherford, Joseph F. 25–27, 30–33, 46, 52, 90, 101, 123, 130, 143, 153, 157
 Ruttimann Alfréd 226
- Sajószentpéter 423
 Samu Attila 356
 Sándor Pál 62
 Sági Mária 44
 Sárközy László 409, 411, 427
 Sárospatak 77, 78, 127, 128, 130, 174, 176, 178, 187, 208, 240
 Sárvár 200, 403, 404
 Sátorajújhely 75, 81, 95, 97, 105, 144, 185, 268, 415
 Semjén 69, 75, 80
 Sértő Sára 59, 60, 121
- Simon András 343, 402, 409, 415, 432
 Soós Bálint 43
 Soós József 43, 259
 Solyom Istvánné 187
 South Lansing (USA) 31, 32
 Stetson, George W. 22
 Storrs, George 22
- Szabó Bertalan 200
 Szabó Ferenc 219, 259
 Szabó Károly 38, 39, 43
 Szabó Lajos 50, 58, 73, 76, 81, 83, 84, 104, 107, 130, 162, 185, 259
 Szahalin-szigetek 214
 Szamosfalva 188
 Szántó Lajos 174
 Szanyi Endre 409, 423
 Szebenszky Mihályné (Balabás Erzsébet) 51
 Szeged 38, 43, 50, 82, 87, 89, 92, 94, 95, 101, 102, 103, 105, 131, 132, 139, 143–147, 154, 155, 158, 159, 161, 162, 166, 167, 173, 174, 179, 182, 185, 186, 187, 190, 216, 307, 349, 356
 Szekszárd 388, 417, 423
 Szeliczky Lajos 67
 Szendi Eszter 186, 190
 Szendi Jenőné 190
 Szentkirályszabadja 196
 Szernye 186
 Szilvásvár 62
 Szinger Ádám 179, 185, 192, 196, 230, 259
 Szolnok 89, 177, 185, 222
 Sztankovits Tibor 287, 312, 316, 403, 407, 410, 432
 Szűcs József 206, 256
- Tardona 62
 Tasolya (Kárpátalja) 178
 Tatabánya 222, 423
 Taub Mihály 222, 223, 267
 Temesvári Vince 159, 166
 Tiszakarád 80, 81, 97, 107, 217
 Tiszatújlak 105, 186
 Tólapa 228–233, 257, 266–268
 Tolnai Gábor 343
 Tomszk 214
 Tóth József 82, 129
 Tóth László 219, 260, 285
 Török János 73, 215, 219
 Turmely Mihály 226, 227

Ujhelyi Lajos 107, 177
Újpest 105, 185, 186, 188, 190, 219
Újvidék 111. 187, 196
Ungvár 178
Uzsabánya 228

Vági Ambrus 187
Vági József 187
Varga Istvánné 159, 167, 186
Varga János 45, 50, 56, 69, 70, 74, 118
Varga Juliska 179
Varga Sándor 95, 105, 185, 216, 297
Vass Imre 174
Veszcelovsztky Románné 179
Vónya Kálmán 184
Völgyes Sándor 252, 254, 279, 282, 286,
302, 356, 362, 367, 384, 392, 409

Wollin, Gary 298, 306, 409

Zahar (Kárpátalja) 178, 186
Zakár (vagy Zachár) László 67, 123–125
Zalaudvarnok 40, 50, 51, 187
Zászló Józsefné 198
Zekc Sándor 362
Zemplénagárd 80
Zennig, Gerhard 29, 79, 83, 84, 91, 92, 113,
114, 134–136, 139
Zólyomi István 176
Zombor 196
Zürich 36

Zsondor János 200, 402

JW.ORG

Jehova Tanúi hivatalos weboldala

MI TALÁLHATÓ ITT?

A Szentírás sok nyelven

Bibliával foglalkozó könyvek, füzetek és egyéb olvasnivalók

Videók jelnyelven

Bibliai hangoskönyvek, hangjátékok és zenék

Információk Jehova Tanúi tevékenységéről

Naprakész hírek és videók a közösséget érintő eseményekről

Képes tudósítások segélyakciókról

Jelenleg 891 nyelven érhető el online

A weboldal tartalma ingyenesen letölthető

OLVASSA EL

NÉZZE MEG

TÖLTSE LE

JW
ORG